

ชุมชนจินตกรรม

บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม

Imagined Communities

Reflections on the Origin and Spread of Nationalism

เบน แอนเดอร์สัน Benedict Anderson

ชุมชนจินตกรรม

บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม

Imagined Communities

Reflections on the Origin and spread of Nationalism

Benedict Anderson

บรรณาธิการแปล ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

คณะผู้แปล

กษิร ชีพเป็นสุข (แปลบทที่ 7)

เกรียงศักดิ์ เศษฐพัฒนวิธ (แปลบทนำ, บทที่ 4)

คุณากร วาณิชยวิรุฬห์ (แปลบทที่ 9)

ฉลอง สุนทรวาณิชย์ (แปลบทที่ 6)

ทรงยศ แวงหงษ์ (แปลบทที่ 5)

ธเนศ อภรณ์สุวรรณ (แปลบทที่ 11)

ภักวดี วีระภาสพงษ์ (แปลบทที่ 8, 10)

วีระ สมบูรณ์ (แปลบทที่ 2)

ศุภมิตร ปิติพัฒน์ (แปลบทที่ 3, 12)

ชุมชนจินตกรรม

บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม

เบน แอนเดอร์สัน

Imagined Communities

Reflections on the Origin and spread of Nationalism

Benedict Anderson

บรรณาธิการแปล : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

บรรณาธิการต้นฉบับ : สมถวิล ลือชาพัฒน์พร

ISBN 978-974-499-379-3

พิมพ์ครั้งแรก มกราคม พ.ศ.2552

จำนวนพิมพ์ 2,000 เล่ม

ราคา 390 บาท

ออกแบบปก: เอกรัฐ ทอมลลออ / Akerat Homlaor
อภิชาติพงศ์ วีระเศรษฐกุล / Apichatpong Weerasethakul
ภาพถ่าย(ปก): ชัยศิริ จิวะรังสรรค์ / Chaisiri Jiwarangsana
รูปเล่ม: *Chiu jin in*

ดำเนินการผลิต Green Print Co.,Ltd. : tel. 0-2874-8279

จัดจำหน่ายโดย บริษัท เคล็ดไทย จำกัด

117-119 ถนนเฟื่องนคร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
โทรศัพท์: 0-2225-9536-9 ต่อ 11 แฟกซ์: 0-2622-2537

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

The Foundation for The Promotion of Social Science
and Humanities Textbooks Project

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

โทรศัพท์ / โทรสาร 0 2433 8713 <http://www.textbooksproject.com>

คำแถลง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือแรงร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริหาร การศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำรา ฯ มีฐานะเป็น หน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็น มูลนิธิ ฯ เมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิ ร็อกกี้เฟลเลอร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของมูลนิธิ โครงการตำรา ฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในทาง สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพ หนังสือตำราไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มี หนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัย โดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรคปัญญา ความคิดริเริ่ม และความ เข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำรา ฯ ก็มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่ เป็นแหล่งชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำรา ฯ มุ่งขยาย ความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดนโยบาย สร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำรา ฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการ จัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปล-เรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่ง และงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริม งานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย

นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำรา ฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม กลั่นกรอง ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบายได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขา ดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็นชุดซึ่งมีเนื้อความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น ชุดชีวิตและงานของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำรา ฯ ยังคงมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเราไม่ใช่กิจการแสวงหาผลกำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำรา ฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์ จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำรา ฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือรวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เรา หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

รายนามคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปี 2551

(ก่อตั้ง พ.ศ.2509 โดยนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ นายเสนห์ จามริก ฯลฯ)

นายเสนห์	จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา	สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายวิทยา	สุจิตธนาวิทย์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นางสาวศรีประภา	เพชรมีศรี	กรรมการ
นายวีระ	สมบูรณ์	กรรมการ
นายประจักษ์	ก้องเกียรติ	กรรมการ
นายพิภพ	อุดร	กรรมการ
นางสาวอุบลรัตน์	ศิริยุวศักดิ์	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์	เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายอัครศักดิ์	เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายทรงยศ	แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอถือโอกาสแสดงความซาบซึ้งต่อมิตรสหายหลายคน ที่ทำให้หนังสือแปลฉบับนี้เกิดเป็นจริงขึ้นได้ในภาษาไทย ขอขอบคุณ อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นเบื้องต้นที่เสนอให้มีการแปลหนังสือนี้ และได้ติดต่อหาทีมแปลที่เยี่ยมยอด ทั้งยังได้ใช้เวลานานเป็น ชั่วโมงๆ ที่จะทำบรรณาธิการขัดเกลารายละเอียด

ในประเด็นต่อมาผู้เขียนขอขอบคุณคณะผู้แปลได้แก่ กษิร ซึพเป็นสุข เกரியงค์ดี เศรษฐพัฒน์วนิช คุณากร วาณิชยวิรุพห์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์ ทรงยศ แวหวงษ์ ธเนศ อภรณ์สุวรรณ ภัทวดี วีระภาสพงษ์ วีระ สมบูรณ์ และศุภมิตร ปิติพัฒน์ ซึ่งต่างต้องทำงานอย่างหนักหน่วง ทั้งยังเสนอความคิดอย่างดีเยี่ยมพร้อมด้วยอารมณ์อันแจ่มใส

ในประเด็นที่สาม ขอขอบใจคุณสมถวิล ลือชาพัฒนพร ที่ทำงานอย่างละเอียดในการสานเชื่อมต่อการแปลอันหลากหลาย ให้เป็นเนื้อเดียวกัน

ท้ายที่สุดขอขอบใจคุณอภิชาติพงศ์ วีระเศรษฐกุล และคุณ เอกรัฐ หอมล่อผู้สร้างความบันเทิงใจให้แก่ผู้เขียน และให้ความคิดริเริ่มพร้อมทั้งออกแบบปกอันสวยงามสำหรับหนังสือเล่มนี้

ไฉน แอนเดอริสัน.

สารบัญ

1	บทนำ : Introduction	1
2	รากฐานทางวัฒนธรรม : Cultural Roots	15
3	กำเนิดของสำนึกแห่งความเป็นชาติ : The Origins of National Consciousness	63
4	ผู้บุกเบิกครีโอล : Creole Pioneers	85
5	ภาษาเก่า แม่แบบใหม่ : Old Languages, New Models :	117
6	ลัทธิชาตินิยมทางการ และลัทธิจักรวรรดินิยม : Official Nationalism and Imperialism	147
7	คลื่นลูกสุดท้าย : The Last Wave	209
8	ความรักชาติ และการเหยียดเชื้อชาติ : Patriotism and Racism	257
9	เทวดาแห่งประวัติศาสตร์ : The Angel of History	283
10	สำมะโนประชากร, แผนที่, พิพิธภัณฑ์ : Census, Map, Museum	297
11	ความทรงจำกับการลืม : Memory and Forgetting	341
12	กิจการเดินสารข้ามผ่านภาษา: ว่าด้วยภูมิ-ชีวประวัติของ ‘ชุมชนจินตกรรม’ : Travel and Traffic: On the Geo-biography of Imagined Communities	383
	ประวัติการพิมพ์ชุมชนจินตกรรม	428
	บรรณานุกรม	436
	ดัชนีชื่อคน	442
	ดัชนีทั่วไป	451

บทนำ

1

Introduction

ดูเหมือนว่าจะเป็นไปได้ ที่คนส่วนมากมิได้สังเกตเห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงขั้นมูลฐานทางประวัติศาสตร์ของขบวนการของพวกมาร์กซิสกับลัทธิมาร์กซ์กำลังปรากฏอยู่ต่อหน้าต่อตาเรา ดังบอกเหตุที่เห็นได้แจ่มชัดเมื่อไม่นานนี้คือ สงครามระหว่างเวียดนามกัมพูชาและจีน สงครามครั้งนี้สำคัญต่อประวัติศาสตร์ของโลกยิ่งนัก เพราะนับเป็นสงครามครั้งแรกที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลที่เราปฏิเสธไม่ได้ว่า มีสถานภาพอันน่าเชื่อถือของการเป็นนักปฏิวัติและนักต่อสู้เพื่อเอกราช และก็เพราะผู้ที่เข้าสู่สงครามครั้งนี้ได้พยายามอย่างพอเป็นพิธีเท่านั้นเอง ที่จะอ้างความชอบธรรมของการนองเลือดนี้ จากเงื่อนไขมุมมองเชิงทฤษฎีมาร์กซิสที่พอจะน่าเชื่อถือได้ ในขณะที่ยังพอเป็นไปได้ที่จะอธิบายการปะทะกันตามชายแดนระหว่างจีน-โซเวียตใน ค.ศ.1969 การแทรกแซงทางทหารของโซเวียตในเยอรมนี (ค.ศ.1953) ฮังการี (ค.ศ.1956) เชโกสโลวาเกีย (ค.ศ.1968) และอัฟกานิสถาน (ค.ศ.1980) ด้วยการใช้อ้อยคำตามแต่ธรรมเนียมว่า

‘สังคมจักรวรรดินิยม’ (social imperialism) ‘การปกป้องสังคมนิยม’ (defending socialism) ฯลฯ ผู้เขียนรู้สึกว่าคุณคงไม่มีใครสักคนเชื่ออย่างจริงจังนักว่าคุณ คำเช่นนั้นใช้ได้กับสิ่งที่เกิดขึ้นในอินโดจีน

ถ้าการบุกและการยึดครองกัมพูชาของเวียดนามในเดือนธันวาคม ค.ศ.1978 และมกราคม ค.ศ.1979 แสดงให้เห็นถึงสงครามตามแบบแผนขนาดใหญ่ครั้งแรก (large-scale conventional war) ที่กระทำโดยรัฐบาลมาร์กซิส / นักปฏิวัติหนึ่ง ต่อรัฐบาลมาร์กซิส / นักปฏิวัติหนึ่ง¹ การบุกโจมตีเวียดนามของจีนในเดือนกุมภาพันธ์ต่อมา ก็เป็นเครื่องยืนยันอย่างรวดเร็วถึงสงครามตามแบบแผน

1 สูตรนี้ถูกเลือกขึ้นมาใช้อย่างง่ายๆ เพื่อเน้นให้เห็นถึงขนาด (scale) และลักษณะ (style) ของการสงครามครั้งนั้น ทำได้เพื่อเป็นการตำหนิติเตียนไม่ และเพื่อหลีกเลี่ยงความเข้าใจผิดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ควรกล่าวด้วยว่าการบุกเข้ายึดครองในเดือนธันวาคม ค.ศ.1978 พัฒนามาจากการกระทบกระทั่งกันระหว่างหน่วยทหารเล็กๆ ของขบวนการปฏิวัติของทั้งสองฝ่าย ซึ่งสืบลย้อนกลับไปได้ถึงปี ค.ศ.1971 และนับจากเมษายน ค.ศ.1977 เป็นต้นมา การโจมตีตามแนวชายแดน ซึ่งเขมรเป็นผู้เริ่มขึ้น ทว่าได้รับการตอบโต้ตามมาอย่างรวดเร็วจากเวียดนามนั้น ก็ขยายใหญ่โตขึ้นทั้งขนาดและขอบเขต ถึงขีดสุดเมื่อเวียดนามทำการบุกโจมตีครั้งสำคัญในเดือนธันวาคม ค.ศ.1977 อย่างไรก็ตาม การบุกโจมตีเหล่านี้ยังไม่มีครั้งใดเลยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อโค่นล้มรัฐบาลของศัตรู หรือเพื่อยึดครองพื้นที่ขนาดใหญ่ ทั้งยังไม่มีกองทหารจำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้อง อันเทียบได้กับการเคลื่อนพลตาหน้าเข้าไปในเดือนธันวาคม ค.ศ.1978 ผู้อ่านอาจจะศึกษาข้อถกเถียงถึงสาเหตุของสงครามครั้งนี้ได้จากงานเขียนของ Stephen P. Heder "The Kampuchean-Vietnamese conflict" ใน David W.P. Elliott, ed., *The Third Indochina Conflict*, pp. 21-67; Anthony Barnett, "Intra-Communist Conflict and Vietnam," *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 11:4 (October-December 1979), pp. 2-9; and Laura Summers, "In Matters of War and Socialism Anthony Barnett would Shame and Honour Kampuchéa Too Much," *ibid.*, pp. 10-18.

ดังกล่าวข้างต้นระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา อาจจะมีเพียงคนไร้
เดียงสาเท่านั้น ที่จะกล้าฟันธงในช่วงปีสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 นั้น
ถ้าหากจะมีสงครามระหว่างรัฐใดก็ตาม เราจะเห็นสหภาพโซเวียต
และคอมมิวนิสต์จีน ส่งทหารของตนไปร่วมสนับสนุนอยู่ฝ่ายเดียวกัน
รวมทั้งร่วมด้วยช่วยกันโดยบรรดารัฐสังคมนิยมเล็กๆ ใครเล่าจะแน่ใจ
ได้ว่ายูโกสลาเวียกับอัลเบเนีย สักวันหนึ่งจะทะเลาะวิวาทกัน? กลุ่ม
การเมืองอันหลากหลายที่เรียกร้องให้กองทัพแดงของสหภาพโซเวียต
ถอนตัวออกจากป้อมค่ายในยุโรปตะวันออกนั้น ควรจะสำนึกว่า
การคงอยู่ของกองทัพแดงจำนวนมาก นับแต่ปี ค.ศ.1945 นั้นแหละ
ที่ตัดโอกาสบรรดารัฐมาร์กซิส รัฐเล็ก รัฐน้อยในภูมิภาคในการทำ
สงครามระหว่างกันเอง

การพิจารณาเช่นนี้ ช่วยเน้นให้เห็นความสำคัญในข้อเท็จจริง
ที่ว่า นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา การปฏิบัติที่ประสบ
ความสำเร็จทุกการปฏิบัติ นิยามตัวเองในเงื่อนไขแบบชาติ (national)
- เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน (the People's Republic of China)
สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (the Socialist Republic of Vietnam)
และการปฏิบัติในอื่นๆ ได้เป็นไปตามแบบแผนนี้- และในการกระทำ
เช่นว่านี้วางฐานของตัวเองอย่างมั่นคงในดินแดนและพื้นที่ทางสังคม
ที่ได้รับมรดกตกทอดมาจากอดีตก่อนการปฏิวัติ ในทางกลับกัน
ข้อเท็จจริงที่ว่าสหภาพโซเวียต (the Soviet Union) กับสหราชอาณาจักร
บริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ (the United Kingdom of
Great Britain and Northern Ireland) มีจุดร่วมกัน และก็แตกต่างจาก
บรรดาชาติทั้งหลายที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติในเรื่อง
ชื่อประเทศ ที่มีได้แสดงถึงความมี "สัญชาติ" (nationality) ไດ เรื่องนี้

ชี้ให้เราเห็นว่า สหภาพโซเวียตสืบทอดมรดกมาจากรัฐราชวงศ์แห่งศตวรรษที่ 19 ก่อนสมัยการเกิดขึ้นของลัทธิชาตินิยม มากกว่าจะเป็นต้นกำเนิดของระบบโลกสากลในศตวรรษที่ 21²

อีริค ฮอบสบอม (Eric Hobsbawm) กล่าวไว้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ทีเดียวว่า ‘ขบวนการและรัฐมาร์กซิสต์ทั้งหลาย ดูเหมือนได้นำไปสู่การกลายเป็นชาติ (national) ไม่เพียงแต่ในรูปแบบเท่านั้น แต่ทว่าในเนื้อหาสาระอีกด้วย นั่นก็คือกลายเป็นนักชาตินิยม (nationalist) นั่นเอง และก็ไม่มีอะไรชี้ว่าแนวโน้มนี้จะไม่ดำเนินต่อไป’³ แนวโน้มนี้ไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่ในโลกแห่งลัทธิสังคมนิยมเท่านั้น เกือบทุกปีสหประชาชาติรับสมาชิกใหม่ๆ และ ‘ชาติเก่าๆ’ จำนวนมากที่ครั้งหนึ่งเคยคิดว่าตนเป็นปึกแผ่นอย่างเต็มเปี่ยม ก็พบว่าตัวเองถูกทำลายจาก ‘อนุ’-ลัทธิชาตินิยมต่างๆ (‘sub’-nationalisms) ที่อยู่ภายในพรมแดนของตนเอง แน่นนอน โดยธรรมชาติแล้ว ‘อนุ’-ลัทธิชาตินิยมเหล่านี้ต่างก็ผันถึงวันขึ้นคืนสุดของการปลดปล่อยความเป็นอนุ (subness) นั้นไปให้จงได้

ความจริงข้อนี้ชัดเจนยิ่ง เพราะคำพยากรณ์ถึง ‘จุดจบของยุคแห่งลัทธิชาตินิยม’ มองไม่เห็นได้เลยแม้แต่จะมองไปให้ไกลแสนไกลเพียงใด ความเป็นชาติ (nation-ness) ต่างหาก ที่เป็นค่านิยมของความชอบธรรมสากลที่สุดในชีวิตทางการเมืองของยุคสมัยเรา

2 ใครก็ตามที่ตั้งข้อสงสัยต่อความเหมือนกันระหว่างสหภาพโซเวียตฯ กับสหราชอาณาจักรฯ ควรจะถามตัวเองว่า ชื่อของ ‘สัญชาติ’ ในสหราชอาณาจักรฯ คือ “อะไร” Great Brito-Irish ? (ใช้ใหม่ แปลกดีนะ)

3 Eric Hobsbawm, “Some Reflections on ‘The Break-up of Britain’”, *New Left Review*, 105 (September–October 1977), p. 13.

ถึงแม้ว่า ข้อเท็จจริงดังกล่าวจะดูชัดเจน แต่คำอธิบายต่างๆ นั้น ก็ยังคงมีการถกเถียงกันมาเป็นเวลานาน คำว่าชาติ สัญชาติ ลัทธิชาตินิยม (nation, nationality, nationalism) ทั้งหมดนี้ ปราบกฏว่ายากอย่างยิ่งที่จะให้คำจำกัดความโดยยังไม่ต้องกล่าวถึงการวิเคราะห์ด้วยซ้ำไป ดูเหมือนว่าทฤษฎีที่สมเหตุสมผลสำหรับอธิบายลัทธิชาตินิยม นั้น จะมีอยู่น้อยมากเมื่อเทียบกับอิทธิพลอันใหญ่หลวงของชาตินิยมที่มีต่อโลกสมัยใหม่ ฮิว ซีตัน-วัตสัน (Hugh Seton-Watson) ผู้เขียนตำราภาษาอังกฤษเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมที่ครอบคลุมที่สุด และดีที่สุดในเท่าที่มีอยู่ อีกทั้งเขายังเป็นผู้รับมรดกตกทอดจารีตอันกว้างขวางของประวัติศาสตร์นิพนธ์และสังคมศาสตร์เสรีนิยมด้วยนั้น ได้กล่าวอย่างน่าเศร้าใจว่า ‘ด้วยเหตุดังนี้ ข้าพเจ้าจึงถูก ผลักดัน ให้ไปสู่อุปสรรคที่ว่าไม่มี “คำจำกัดความเชิงวิทยาศาสตร์” ว่าด้วยเรื่องชาติ ที่จะบัญญัติขึ้นมาได้ แม้ว่าปรากฏการณ์นี้มีมานานแล้ว และจะยังมีอยู่ก็ตาม’⁴

ทอม แนร์น (Tom Nairn) ผู้เขียนหนังสือที่เปิดแนวทางใหม่เรื่อง *The Break-up of Britain* ซึ่งเป็นผู้รับมรดกประวัติศาสตร์นิพนธ์และสังคมศาสตร์มาร์กซิส ซึ่งกว้างขวางไม่น้อยไปกว่ากันเลยนั้น ได้ตั้งข้อสังเกตโดยปราศจากอคติว่า “ทฤษฎีเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยม แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวทางประวัติศาสตร์อย่างใหญ่หลวงของลัทธิมาร์กซ์”⁵ แม้ว่าคำสารภาพนี้จะนำพาไปผิดที่ผิดทางก็ตาม แต่โดยนัยยะก็คือบรรดานักมาร์กซิสได้ครุ่นคิดและตระหนักในปัญหานี้เป็น

4 ดู *Nations and States* p. 5 ตัวเน้นเป็นการเพิ่มเติมเข้ามา

5 ดู “The Modern Janus,” ของเขา ใน *New Left Review*, 94 (November–December 1975), p. 3 บทความนี้ผนวกอยู่ใน *The Break-up of Britain* ในฐานะที่เป็นบทที่ 9 (pp. 329–63) โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ

อย่างดี แต่ก็ไม่สามารถจะทำความเข้าใจทางทฤษฎีได้ เป็นการถูกต้องมากกว่าที่จะกล่าวว่ลัทธิชาตินิยม เป็น *ความวิปริต* ที่ไม่น่าเรียนรรมย์นักสำหรับทฤษฎีมาร์กซิส และแน่นอน ด้วยเหตุผลนี้เองที่ปัญหาลัทธิชาตินิยมถูกนักมาร์กซิสตัดทิ้งไปแทนที่จะเผชิญหน้าด้วยเราจะอธิบายได้อย่างไรถึงความผิดพลาดของมาร์กซ์ ที่ไม่ได้อธิบายคำ 4 คำนี้ (ของพวกเขาตัวเอง) ใน *The Communist Manifesto* ปี ค.ศ.1848 ที่ว่า ‘แน่นอน ชนชั้นกรรมาชีพของแต่ละประเทศ ก่อนอื่นใดทั้งหมดจะต้องพิชิตกรรมพีของพวกเขาเสียก่อน’⁶ เราจะอธิบายได้อย่างไรว่า ทำไมนักคิดมาร์กซิสต์ใช้แนวคิดว่าด้วย ‘กรรมพีชาติ’ (หรือ ‘national bourgeoisie’ ทั้ๆ ที่มาร์กซ์ใช้แต่เพียงคำว่า its own bourgeoisie) มากกว่าหนึ่งศตวรรษโดยปราศจากความพยายามอย่างจริงจังที่จะพิสูจน์ให้เห็นความสำคัญทางทฤษฎีของคำคุณศัพท์ว่า “แห่งชาติ” (national) ในทฤษฎีมาร์กซิสคลาสสิก กรรมพีเป็นชนชั้นระดับโลกและจำกัดความขึ้นได้ด้วยความสัมพันธ์ทางการผลิตของระบบทุนนิยมทั้ๆ ไป ถ้าเป็นดังเช่นว่านี้ มีเหตุผลอันใดเล่าที่จะจำแนกชนชั้นระดับโลกนี้ออกเป็นส่วนๆ ของแต่ละชาติ

จุดมุ่งหมายของหนังสือเล่มนี้ก็คือ การเสนอแนะบางประการในการตีความที่น่าจะพอใจได้มากกว่าเกี่ยวกับ “ความวิปริต” ของลัทธิชาตินิยม ประเด็นเริ่มต้นของผู้เขียนก็คือเรื่องสัญชาติ (nationality) หรือดังที่บางคนอาจจะชอบใช้คำที่มีความหมายสำคัญมากกว่า เช่น ความเป็นชาติ (nation-ness) หรือลัทธิชาตินิยม (nationalism)

6 Karl Marx and Friedrich Engels, *The Communist Manifesto*, in the *Selected Works*, I, p. 45.

ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมจำเพาะชนิดหนึ่ง เพื่อที่จะเข้าใจสิ่งนี้อย่างถูกต้อง สิ่งที่เราต้องการก็คือ การพิจารณาอย่างระมัดระวังว่า สิ่งนี้มาปรากฏดำรงอยู่ในประวัติศาสตร์ได้อย่างไร ในวิถีทางใดที่ความหมายของสิ่งนี้เปลี่ยนแปลงไปตลอดประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา และทำไมทุกวันนี้ สิ่งนี้ถึงควบคุมความชอบธรรมในเชิงอารมณ์ความรู้สึกอย่างลึกซึ้งเช่นนั้น ผู้เขียนกำลังพยายามที่จะเสนอว่า การสรรค์สร้างสิ่งประดิษฐ์นี้ขึ้นมานับแต่ปลายศตวรรษที่ 18⁷ คือการกลั่นตัวแบบเป็นไปเองของ ‘การข้ามไขว้’⁸ ไปมา ที่สลับซับซ้อนของพลังทางประวัติศาสตร์ที่แยกออกจากกัน แต่นั่น ทันใดที่การสรรค์สร้างเกิดขึ้น สิ่งนี้ก็เริ่มกลายเป็น ‘แบบมาตรฐาน’ (modular) สามารถนำไปปลุกกลบบนพื้นที่ทางสังคมที่แตกต่างหลากหลาย ด้วยระดับของจิตสำนึกต่อตัวเองที่แตกต่างกัน และถูกรวมเข้ากันกับกลุ่มทางอุดมการณ์และกลุ่มทางการเมือง ที่แตกต่างหลากหลาย กว้างขวางไพศาลได้อย่างสอดคล้องต้องกัน ผู้เขียนจะพยายามแสดงให้เห็นอีกด้วยว่า ทำไมสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงนี้ ไร้ความรู้สึกผูกพันที่ลึกซึ้งขึ้นมาได้

7 ดังที่ Aira Kemilainen หมายถึงไว้ว่า ‘สองบิดาผู้ก่อตั้งการศึกษาเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยม คือ Hans Kohn และ Carleton Hayes เสนอการกำหนดระยะเวลาปลายศตวรรษที่ 18 นี้ไว้อย่างมีลักษณะที่เป็นการชักชวน ผู้เขียนคิดว่า ข้อสรุปของพวกเขาไม่ได้รับการถกเถียงอย่างจริงจัง จังๆ นัก ยกเว้นจากผู้สนับสนุนลัทธิชาตินิยมในเฉพาะบางประเทศ Kemilainen ได้สังเกตเห็นอีกว่า คำว่า “ลัทธิชาตินิยม” ไม่ได้ปรากฏใช้กันอย่างกว้างขวางทั่วไปจนกระทั่งสิ้นสุดศตวรรษที่ 19 ดังตัวอย่างที่ว่าไม่ได้ปรากฏคำๆ นี้ในพจนานุกรมมาตรฐานของศตวรรษที่ 19 จำนวนมาก แม้ Adam Smith ร้องเรียก the wealth of ‘nations’ เขาก็หมายถึงคำว่า ‘societies’ หรือ ‘states’ เท่านั้นเอง Aira Kemilainen, *Nationalism*, pp. 10, 33, 48-49.

แนวความคิดและคำจำกัดความ Concepts and Definitions

ก่อนที่จะกล่าวถึงปัญหาที่ยกมาข้างต้น เป็นการสมควรที่จะพิจารณาอย่างย่อๆ ถึงแนวความคิดเกี่ยวกับ ‘ชาติ’ (nation) และให้คำจำกัดความที่ใช้การได้ นักทฤษฎีของลัทธิชาตินิยม มักงุนงงและหงุดหงิดรำคาญต่อปฏิกิริยาคง (paradox) 3 ประการดังนี้ (1) ความเป็นสมัยใหม่ (modernity) เติบโตวิสัยของชาติ (nation) ในสายตาของนักประวัติศาสตร์ ที่ตรงกันข้ามกับความเก่าแก่โบราณเชิงอัตวิสัยในสายตาของนักชาตินิยม (2) ความเป็นสากลของสัญชาติ (nationality) ในฐานะที่เป็นแนวความคิดเชิงวัฒนธรรม-สังคม-ที่ในโลกสมัยใหม่ทุกๆ คนควรมีสัญชาติ เสมือนดังที่เขาและเธอ ‘มี’ เพศใดเพศหนึ่ง - ซึ่งตรงกันข้ามกับแนวความคิดว่าด้วยความเฉพาเจาะจงที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ของแต่ละสัญชาติ เช่น ถือว่าความเป็นกรีกคือ *sui generis* (หรือคนไทยเชื่อว่าความเป็นไทย เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองที่ไม่มีใครเหมือนและไม่เหมือนใคร) (3) อิทธิพลอันใหญ่ยิ่ง ‘ทางการเมือง’ ของลัทธิชาตินิยม ซึ่งตรงกันข้ามกับความอัปจนทางปรัชญาและความไม่อยู่กับร่องกับรอยของมัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ลัทธิชาตินิยมไม่เหมือนกับลัทธิอื่นใดทั้งสิ้น ที่ไม่เคยสร้างผลิดนักคิดหลักๆ ของตนขึ้นมาได้ ไม่มีนักคิดใหญ่ๆ อย่าง Hobbes, Tocqueville, Marx หรือ Weber ‘ความว่างเปล่า’ เช่นนี้ ก่อให้เกิดการถือตนในที่ว่าข้าฯเหนือกว่าได้โดยง่าย ในหมู่ปัญญาชนนานาชาติที่รู้หลายๆ ภาษา เหมือนดังที่ Gertrude Stein ปัญญาชนหญิงคนดังของสหรัฐฯ กล่าวอย่างเสียดสีต่อเมืองโอคแลนด์ว่า There is ‘no there

there' และนี่ก็คือลักษณะพิเศษเฉพาะ ที่แม้แต่ Tom Nairn ผู้ศึกษาเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมอย่างมีความเห็นอกเห็นใจ ก็ยังเขียนไว้ว่า 'ลัทธิชาตินิยม' คือพยาธิสภาพของประวัติศาสตร์ของการพัฒนาสมัยใหม่ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่นเดียวกับ "โรคประสาท" ในแต่ละปัจเจกบุคคล ดังนั้น ด้วยความคลุมเครือที่เป็นปัจจัยแบบเดียวกันที่มีอยู่นั้น ก็อาจจะนำไปสู่ความวิกลจริตได้ ทั้งยังหยั่งรากลงไปอยู่ในสภาวะที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก ตอกตรึงผู้คนทั้งหลายเกือบทั้งโลกเอาไว้ (เทียบได้กับสภาวะทารกในผู้ใหญ่ในกรณีของสังคม) และโดยมารักษาก็ไม่หาย'⁸

ปัญหาที่ทำให้เราคิดไม่ตกเกี่ยวกับ 'ชาตินิยม' ก็คือเรามักอ้างว่ามันเป็นอุดมการณ์หรือ 'ลัทธิ' (ism) ชนิดหนึ่ง แต่ผู้เขียนคิดว่า อาจจะเป็นการง่ายกว่า ถ้าเราจะมองดู 'ชาตินิยม' (ในบริบทของไทย) ว่ามีความใกล้เคียงกับคำว่า 'ศาสนา' (religion) หรือ 'เครือญาติ' (kinship) มากกว่าที่มันจะใกล้เคียงกับ 'ลัทธิเสรีนิยม' (liberalism) หรือ 'ลัทธิสังคมนิยม' (socialism)

ด้วยเหตุดังนี้ ด้วยจิตใจแบบนักมานุษยวิทยา ผู้เขียนขอเสนอ คำจำกัดความของชาติ (nation) ดังต่อไปนี้ ชาติคือ ชุมชนจินตกรรม การเมือง-และจินตกรรมขึ้นโดยมีทั้งอธิปไตยและมีขอบเขตจำกัดมาตั้งแต่กำเนิด (it is an imagined political community—and imagined as both inherently limited and sovereign)

ชาติ ถูกจินตกรรม ขึ้น ก็เพราะว่าสมาชิกของชาติที่แม้จะเล็กที่สุดก็ตาม แม้จะไม่เคยรู้จักเพื่อนสมาชิกร่วมชาติทั้งหมดของตน

8 *The Break-up of Britain*, p. 359.

ไม่เคยพบเห็นพวกเขาเหล่านั้นทั้งหมด หรือไม่เคยแม้กระทั่งได้ยินชื่อเสียงเรียงนามพวกเขาเหล่านั้นก็ตาม กระนั้นในจิตใจของแต่ละคนก็มีภาพพจน์ของความเป็นชุมชนร่วม⁹ Renan นักปรัชญาฝรั่งเศสกล่าวถึงจิตกรสมนี้ว่า “สารัตถะของแต่ละชาติ ก็คือบรรดาปัจเจกของชาติทั้งหมด ต่างมีหลายสิ่งหลายอย่างร่วมกัน และในเวลาเดียวกันต่างก็ร่วมลืมหลายสิ่งหลายไปแล้ว” (*‘Or l’ essence d’une nation est que tous les individus aient beaucoup de choses en commun, et aussi que tous aient oublié des choses’*)¹⁰ ด้วยท่าทีที่ดูดันที่เดียว Gellner นักปรัชญาอังกฤษ ได้ชี้ให้เห็นเช่นเดียวกันเมื่อเขาประกาศว่า “ลัทธิชาตินิยมหาใช่เป็นการตื่นขึ้นมาที่มีจิตสำนึกของตนเองไม่ หากแต่เป็นการ *ประดิษฐ์* (invent) ชาติที่ห้ามีตัวตนอยู่ก่อนนั้นไม่ขึ้นมา”¹¹

อย่างไรก็ตาม ข้อด้อยของสูตรดังกล่าวนี้ ก็คือ Gellner พวงเหลือเกินที่จะพิสูจน์ว่า ลัทธิชาตินิยมนั้นสมควรหน้ากากโบราณเสแสร้ง

9 ไบรตดู Seton-Watson, *Nations and States*, p. 5 : “สิ่งที่ข้าพเจ้าสามารถค้นพบ ก็มีแต่เพียงว่า ชาติมีอยู่จริงเมื่อประชาชนที่มีนัยสำคัญในชุมชนหนึ่งจำนวนหนึ่ง พิจารณาเห็นว่าตนเองนั้นแหละ ที่จะก่อร่างสร้างชาติขึ้นมาได้ หรือมีความประพุดติราวกับว่าพวกเขาได้ก่อร่างสร้างชาติขึ้นมา” เราจะแปลความคำว่า ‘พิจารณาตนเอง’ ว่าเป็น ‘จิตกรสมตนเอง’ นั้นเอง

10 Ernest Renan, “Qu’est-ce qu’une nation?” in *Oeuvres Completes*, 1, p. 892. เขาพูดต่อไปด้วยอีกว่า ‘tout citoyen francais doit avoir oublié la Saint-Barthelemy, les massacres du Midi an XIIIe siecle. Il n’y a pas en France dix familles qui puissent fournir la preuve d’une origine franque...’ ราษฎรฝรั่งเศสทุกคน มีหน้าที่ที่จะลืมการฆาตกรรมครั้งใหญ่ของคาทอลิกต่อโปรเตสแตนท์ที่เรียกกันว่า ‘กรณีนวันนักบุญบาร์เธเลมี’ รวมทั้งการประทัดประหารครั้งสำคัญที่ภาคใต้ในศตวรรษที่ 13 ในฝรั่งเศสปัจจุบันนั้น ไม่มีถึง 10 ตระกูลที่จะสามารถพิสูจน์ได้ว่าบรรพบุรุษของตนคือ ชาวแฟรงค์

11 Ernest Gellner, *Thought and Change*, p. 169. ตัวเน้นโดยผู้เขียน

แปลงกายอยู่ ดังนั้น Gellner จึงใช้คำว่า ‘การประดิษฐ์’ ให้มีความหมายเหมือนกับคำว่า ‘การปลอมแปลง’ (‘invention’ to ‘fabrication’) และ ‘การโกหก’ แทนที่จะใช้คำว่า ‘จินตกรรม’ และ ‘การสร้าง’ (‘falsity’ rather than ‘imagining’ and ‘creation’) ด้วยวิธีวิธีการนี้ เขาได้แสดงนัยออกมาว่าชุมชน ‘แท้จริง’ (‘true’ communities) มีอยู่ทั่วไป และสามารถนำไปเปรียบเทียบได้กับชาติ (nations) แต่ผู้เขียนคิดว่าที่จริงแล้ว ชุมชนต่างๆ ทั้งหมดที่ใหญ่โตกว่าหมู่บ้านดั้งเดิมที่เชื่อว่าทุกๆ คนรู้จักกันดีนั้นก็เป็นชุมชนจินตกรรม ชุมชนเหล่านั้นถูกจำแนกออกให้เห็นเด่นชัดได้ ไม่ใช่เพราะเป็นของปลอมและของจริง (falsity/genuineness) แต่ทว่าโดยแบบแผน (style) ที่ชุมชนต่างๆ ได้รับการจินตกรรมขึ้น

ชาวบ้านร้านตลาดต่างๆ ไป (ในชวา) ทราบดีเสมอมาว่า พวกเขาเชื่อมโยงกับผู้คนที่เขาไม่เคยเห็นหน้าค่าตา ทว่าการเชื่อมโยงเช่นนี้ ถูกจินตกรรมขึ้นมาโดยเฉพาะในสมัยก่อน - ในฐานะที่เป็นเครือข่ายหลวมๆ ที่สามารถแพร่ขยายไปอย่างไม่จำกัดของเครือญาติและการอุปถัมภ์ จนกระทั่งแม้ไม่นานมานี้เอง ภาษาชวาก็ยังไม่มีคำที่เป็นนามธรรมที่มีความหมายว่า ‘สังคม’ (societies) ในปัจจุบัน เราอาจจะคิดถึงพวกขุนนางฝรั่งเศสของ ‘ระบอบเก่า’ (ancient regime) ในฐานะที่เป็น ‘ชนชั้นหนึ่ง’ แต่แน่นอนว่า นี่ก็ถูกจินตกรรมขึ้นมาในสมัยหลังเอามากๆ ที่เดียว¹² ในสมัยก่อนต่อคำถามที่ว่า ‘ท่าน

12 สำหรับตัวอย่างก็ดังเช่นการที่ Hobsbawm กำหนดว่าพวกขุนนางมีจำนวนคงที่แน่นอน และกล่าวไว้ในปี ค.ศ.1789 จำนวนขุนนางมีอยู่ราว 400,000 ในจำนวนประชากรทั้งสิ้น 23,000,000 (ดู *The Age of Revolution* ของเขา, p. 78) ทว่าภาพในเชิงสถิติของพวกขุนนางเช่นนี้ สามารถจะจินตนาการขึ้นมาได้ภายใต้ *ancient regime* หรือไม่ ?

Comte de X คือใคร' คำตอบปกติ อาจจะไม่ใช้ว่าคือ 'สมาชิกคนหนึ่งของชนชั้นขุนนาง' แต่กลับเป็นว่า คือ 'the lord of X' หรือว่าเป็น 'ลูกของ Baronne de Y' หรือ 'ผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของ Duc de Z'

ชาติถูกจินตกรรมขึ้นมาอย่างมี *ขอบเขตจำกัด* (limited) เพราะว่าแม้กระทั่งชาติที่ใหญ่โตที่สุด ที่ถึงแม้จะมีประชาชนพลเมืองเป็นพันล้านคน ก็มีเขตแดนจำกัด สุดเขตแดนก็ยังมีชาติอื่นๆ อยู่ด้วย ไม่มีชาติใดที่จะจินตกรรมตนเองได้ว่ามีเขตแดนครอบคลุมมนุษยชาติทั้งหมด นักชาตินิยมที่บ้าคลั่งที่สุด ก็ไม่ฝันว่าสักวันหนึ่งมนุษยชาติทั้งมวลจะเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกของชาติตนได้ ซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบกับหลายๆ ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นคริสต์ศาสนา (หรือพุทธ หรืออิสลามก็ตาม) ที่เคยฝันไว้ว่า สักยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง มนุษย์ทุกคนจะหันมานับถือศาสนาคริสต์กันหมด กลายเป็นโลกแห่งคริสเตียนทั้งมวล

ชาติถูกจินตกรรมขึ้นให้มี *อธิปไตย* (sovereign) ก็เพราะความคิดเกี่ยวกับชาติ เกิดขึ้นมาในยุคสมัยแห่งภูมิธรรมและการปฏิวัติ (Enlightenment and Revolution) ที่กำลังบ่อนทำลายความชอบธรรมของอาณาจักรและราชวงศ์ ที่ปกครองกันมาลดหลั่นเป็นแนวตั้งด้วยเทวโองการ ลัทธิชาตินิยมเติบโตขึ้นมาในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ที่แม้แต่สานุศิษย์ผู้เคร่งครัดของศาสนาสากลใดก็ตาม ต้องจำยอมเผชิญกับข้อเท็จจริงที่ว่ามีอนุ-ศาสนามากมายและหลายหลาก สานุศิษย์เหล่านั้นยังต้องยอมรับว่ามีความแตกต่างอย่างใหญ่หลวง ระหว่างข้อเรียกร้องความเป็นสากลของศาสนาของตนกับข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ ดังนั้น ชาติทั้งหลายต่างก็ฝันถึงอิสรภาพ และเชื่อว่าหลักประกันกับสัญลักษณ์แห่งอิสรภาพนั้น คือ รัฐอธิปไตย

ท้ายที่สุด ชาติถูกจินตกรรมขึ้นเป็น ชุมชน (community) ก็เพราะชาติถูกทำให้โดนใจว่าเป็นภราดรภาพอันลึกซึ้งและเป็นแนวระนาบ (a deep, horizontal comradeship) แม้ว่าจะมีความไม่เสมอภาค มีการกดขี่ขูดรีดดำรงอยู่ในแต่ละชาตินั้นก็ตาม ในที่สุดแล้ว ตลอดสองร้อยปีที่ผ่านมา ภราดรภาพอันนี้แหละ ที่ทำให้เป็นไปได้ที่ผู้คนเป็นจำนวนหลายล้านคน เต็มใจที่จะยอมตาย (ไม่ใช่ฆ่า) เพื่อจินตกรรมอันมีขอบเขตจำกัดนี้

ผู้คนที่ตายเป็นจำนวนมากมาขนาดนี้ นำเราไปสู่การเผชิญหน้าอย่างฉับพลัน กับคำถามใหญ่หลวงที่สุดที่เกิดจากลัทธิชาตินิยม กล่าวคือ อะไรเล่าที่ทำให้จินตกรรมอันจำกัดทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่เหล่านี้ สามารถทำให้เกิดการเสียสละพลีชีพอย่างมโหฬาร ผู้เขียนเชื่อว่า จุดเริ่มต้นของการตอบคำถามนี้ อยู่ที่รากเหง้าทางวัฒนธรรมของลัทธิชาตินิยม ❖

รากฐานทางวัฒนธรรม

2

Cultural Roots

ในบรรดาตราสัญลักษณ์วัฒนธรรมสมัยใหม่แห่งลัทธิชาตินิยม ไม่มีสิ่งไหนน่าทิ้งไปกว่าอนุสรณ์สถานไร้ร่าง และสุสานทหารนิรนาม พิธีการวะที่สาธารณชนจัดให้แก่อนุสาวรีย์เหล่านี้ เพราะเหตุที่ จงใจปล่อยให้มันว่างเปล่า หรือไม่มีใครรู้ว่าฝังศพใครไว้ นั่น เป็นเรื่องที่ไม่เคยทำกันในสมัยก่อน¹ หากเราต้องการสัมผัสถึงพลังของภาวะสมัยใหม่ในเรื่องนี้ ขอเพียงแต่ลองจินตนาการว่า คนทั้งหลายจะมีปฏิกริยาเช่นไร หากมีใครเจ้าก็เจ้าการพยายาม ‘ค้นพบ’ ชื่อของทหารนิรนามหรือยีนกรานให้เอากระดูกจริงไปใส่ไว้ในอนุสรณ์สถานไร้ร่างนั้นให้ได้ นี่ย่อมเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างประหลาดในสมัยนี้แน่! กระนั้นก็ตาม แม้สุสานเหล่านี้จะว่างเปล่าจากเศษซากร่างกายอันเป็นอนิจจัง

1 ชาวกรีกโบราณเมื่อสุสานไร้ร่าง หวามไว้สำหรับบุคคลที่รู้แน่ว่าเป็นใคร แต่ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ทำให้ไม่อาจนำร่างมาฝังตามปกติได้ ผู้เขียนเหตข้อมูลนี้จาก Judith Herrin เพื่อนร่วมงานผู้เป็นนักอารยธรรมไบแซนไทน์

หรือดวงวิญญาณอันเป็นอมตะของใครแน่ๆ สักคน แต่มันก็เอิบอาบไปด้วยจินตกรรมผีสิงแห่งชาติ² (นี่คือเหตุที่ว่า ทำไมชาติต่างๆ มากมายจึงมีสุสานแบบนี้ โดยไม่รู้สึกรู้ว่าจำเป็นต้องระบุสัญชาติของบุคคลผู้ครองสถานที่นั้น แต่ไม่ได้อยู่ตรงนั้น ก็พวกเขาจะเป็นใครอื่นได้เล่า นอกเสียจากชาวเยอรมัน ชาวอเมริกัน ชาวอาร์เจนตินา...?)

นัยสำคัญทางวัฒนธรรมของอนุสาวรีย์แบบนี้จะยิ่งชัดเจนขึ้นหากเราลองจินตนาการถึง เช่นว่า สุสานนักรัทธิมาร์กซ์นิรนาม หรืออนุสรณ์สถานไร้ร่างสำหรับนักรัทธิเสรีนิยม เราจะอดรู้สึกว่ามันไร้สาระได้ไหม เหตุผลนั้นอยู่ที่ว่าทั้งลัทธิมาร์กซ์และลัทธิเสรีนิยม ต่างไม่ค่อยให้ความสำคัญกับความตายและความเป็นอมตะเท่าใดนัก แต่ในเมื่อจินตกรรมแบบชาตินิยมให้ความสำคัญกับเรื่องนี้อย่างยิ่ง นี่ย่อมชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวพันกับจินตกรรมทางศาสนาอย่างแน่นแฟ้น และด้วยเหตุที่ความเกี่ยวพันนี้ มิได้เป็นเรื่องบังเอิญแต่อย่างใด จึงอาจ

2 ลองพิจารณาตัวอย่างจากคำแสดงภาพพจน์อันน่าทึ่งต่อไปนี้ : 1. 'เส้นสีเทา ยาวเหยียดไม่เคยทำให้เราผิดหวัง หากคุณลองทำเช่นนั้นดูสิ ผืนปล้นดินในชุดสีเขียวมั่น ในชุดสีทากี้ ในชุดสีน้ำเงินและสีเทา จะลุกขึ้นมาจากไม้กางเขนสีขาวของพวกเขา แล้วร้องกัมปนาทซึ่งคำศักดิ์สิทธิ์ : หน้าที่ เกียรติยศ ประเทศชาติ' 2. 'การประเมินของผู้เขียนที่มีต่อ (ชายชาตินักรบชาวอเมริกัน) เกิดขึ้นในสนามรบเมื่อหลาย ๆ ปีมาแล้ว และไม่เคยเปลี่ยนแปลง ผู้เขียนมองเขาอย่างไรในเวลานั้น ก็ยังมองอย่างเดียวกันในเวลานี้ ทหารอเมริกันเป็นหนึ่งในบุคคลโดดเด่นสูงสุดของโลก ไม่เพียงแต่จะมีบุคลิกภาพทางการทหารยอดเยี่ยมที่สุด แต่ยังเป็นหนึ่งในบุคลิกภาพที่ไร้ตัวหนที่สุด...เขาเป็นคนของประวัติศาสตร์ ในฐานะที่เป็นหนึ่งในแบบอย่างอันยิ่งใหญ่ที่สุดของความรักชาติอย่างสัมฤทธิ์ผล เขาจะเป็นคนของวันข้างหน้า ในฐานะผู้สั่งสอนคนรุ่นต่อไปในอนาคต ให้รู้จักหลักการแห่งเสรีภาพและอิสรภาพ เขาเป็นคนของปัจจุบันของพวกเรา ด้วยคุณธรรมของเขาและความสำเร็จของเขา' Douglas MacArthur, 'Duty, Honour, Country,' Address to the U.S. Military Academy, West Point, May 12, 1962, ใน *A Soldier Speaks*, pp. 354 and 357

มีประโยชน์ที่เราจะเริ่มพิจารณารากฐานทางวัฒนธรรมของลัทธิ
ชาตินิยมด้วยประเด็นเรื่องความตาย ในฐานะสิ่งสุดท้ายในบรรดา
เคราะห์กรรมทั้งปวง

แม้ว่าลักษณะการตายของคนเราจะดูไม่แน่นอน แต่ภาวะความ
ตายเป็นสิ่งที่หนีไม่พ้น ชีวิตมนุษย์เต็มไปด้วยความเชื่อมโยงระหว่าง
ความแน่นอนกับความไม่แน่นอนเช่นนี้ เราทุกคนตระหนักดีว่ามรดก
เฉพาะตัวทางพันธุกรรมของเรา เพศสภาพของเรา ยุคสมัยของเรา
ความสามารถทางกายของเรา ภาษาแม่ของเรา และอื่นๆ ล้วนเป็น
ภาวะบังเอิญที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ คุณูปการอันสำคัญของโลกทัศน์ทาง
ศาสนาดั้งเดิมต่างๆ (ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องแยกให้ออกจากบทบาท
ของศาสนาเหล่านี้ ในการสร้างความชอบธรรมให้กับระบบครอบงำ
หรือกดขี่แบบใดแบบหนึ่ง) อยู่ที่การให้ความสำคัญต่อประเด็นเรื่อง
มนุษย์-ใน-จักรวาล ต่อมนุษย์ในฐานะ ‘สปีชีส์’ หนึ่ง และภาวะบังเอิญ
ของชีวิต ความอยู่รอดอย่างน่าอัศจรรย์นับพันๆ ปีของพุทธศาสนา
คริสต์ศาสนา หรืออิสลาม ในแบบแผนทางสังคมที่แตกต่างหลากหลาย
ย่อมเป็นเครื่องยืนยันถึงการตอบสนองอย่างเปี่ยมด้วย
จินตนาการ ต่อภาระอันหนักอึ้งของความทุกข์ยาก ที่มนุษย์ต้อง
เผชิญ-ความเจ็บป่วย ความพิกลพิการ ความเศร้าโศก ความแก่ชรา
และความตาย ทำไมฉันถึงเกิดมาตาบอด ทำไมเพื่อนรักของฉันถึงเป็น
อัมพาต ทำไมลูกสาวของฉันถึงปัญญาอ่อน ศาสนาทั้งหลายล้วน
พยายามให้คำตอบ

จุดอ่อนที่สำคัญของวิธีคิดเชิงวิวัฒนาการ/ก้าวหน้าทั้งปวง รวม
ทั้งลัทธิมาร์กซ์อยู่ตรงที่ว่า คำถามเหล่านี้ล้วนถูกตอบด้วยอาการ

เจียงจันไม่ยี่หระ³ ยิ่งไปกว่านั้น ความคิดเชิงศาสนายังให้คำตอบเป็น
น้อยๆ ต่อความเป็นอมตะด้วยวิถีทางต่างๆ ซึ่งโดยทั่วไปก็คือ การ
เปลี่ยนเคราะห์กรรมให้กลายเป็นความสับสน (กฎแห่งกรรม บาป
กำเนิด และอื่นๆ) ด้วยแนวทางเช่นนี้ วิธีคิดเชิงศาสนาจึงให้ความ
สำคัญต่อสายสัมพันธ์ระหว่างผู้ล่วงลับกับผู้ยังไม่เกิด อันเป็นความ
ลึกลับแห่งการเกิดใหม่ ครั้นเมื่อลูกหลาน ของพวกเขา ปฏิสนธิและ
กำเนิดเกิดมา มีใครบ้างล่ะหรือที่ผ่านประสบการณ์เช่นนี้ โดยไม่รู้สัก
เข้าใจลางๆ ถึงความผูกพันเชื่อมโยง ความพ้องพาน และโชคชะตา
บางอย่าง ด้วยภาษาที่แสดงถึง ‘ความสับสน’ (ก็อีกนั่นแหละ ข้อ
เสียเปรียบของความคิดเชิงวิวัฒนาการ/ก้าวหน้านั้น อยู่ที่การเป็น
ปฏิบัติต่อแนวความคิดว่าด้วยความสับสนใดๆ จนแทบจะเหมือน
ปรัชญาแบบ Heraclitus: นักปรัชญากรีกโบราณเจ้าของวลีดังที่ว่า
Everything is changing all the time)

3 โปรดเปรียบเทียบกับ Régis Debray, ‘Marxism and the National Question,’
New Left Review, 105 (September-October 1977), p. 29. ในระหว่างที่ทำวิจัยภาค
สนามในอินโดนีเซียในทศวรรษ 1960 ผู้เขียนรู้สึกสะอิดสะอายนกับการที่ชาวมุสลิมจำนวนมาก
ปฏิเสธที่จะยอมรับแนวความคิดของดาร์วิน (Darwin) แรกทีเดียวผู้เขียน
ตีความการปฏิเสธนี้เป็นอาการของคนหัวโบราณ ในภายหลังผู้เขียนกลับเห็นว่า
เป็นความพยายามอันน่ายกย่องที่จะเสมอดันเสมอปลาย : หลักทฤษฎีวิวัฒนาการไม่อาจ
เข้ากับคำสอนของอิสลามได้เลย แล้วเราจะทำอย่างไรกับวัตถุนิยมวิทยาศาสตร์
ซึ่งยอมรับข้อค้นพบของฟิสิกส์อย่างเป็นทางการ กระนั้นก็มีความพยายามน้อยมาก
ที่จะเชื่อมโยงข้อค้นพบนี้ กับการต่อสู้ทางชนชั้น การปฏิวัติ หรืออะไรก็ตามแต่
ใช่หรือไม่ว่าช่องว่างเหลือประมาณระหว่าง Proton (หมายถึง อนุภาคเล็กที่มีกำลัง
ไฟฟ้าบวกหนึ่งหน่วย) กับชนชั้นกรรมาซีฟนั้น อ่าพรางแนวคิดทางอภิปรัชญา
เกี่ยวกับมนุษย์ ซึ่งปราศจากการรับรอง แต่ขอให้อุณหภูมิที่นำตื่นใจใน Sebastiano
Timpanaro, *On Materialism* และ *The Freudian Slip*. รวมทั้งปฏิบัติการอันอุดมด้วย
ความคิดของ Raymond Williams ใน ‘Timpanaro’s Materialist Challenge,’ *New Left
Review*, 109 (May-June 1978), pp. 3-17

ผู้เขียนหยิบยกข้อสังเกตที่อาจดูพื้นๆ เหล่านี้ขึ้นมาก็เพราะว่า ยุโรปตะวันตกในศตวรรษที่ 18 ไม่เพียงแต่จะเป็นอรุณรุ่งของยุคสมัยชาตินิยมเท่านั้น แต่ยังเป็นสันทยาของแบบแผนความคิดเชิงศาสนาด้วย ศตวรรษแห่งแสงสว่างทางภูมิปัญญา (Enlightenment) แห่งการเน้นวิถีฆราวาสแบบเหตุผลนิยม นำมาซึ่งความมึนงงแห่งกาลสมัยใหม่ของมันเองเช่นกัน ความเชื่อทางศาสนาอาจเสื่อมถอยลงไป แต่ความทุกข์ยากซึ่งความเชื่อเคยทำให้ทุเลาลงได้นั้น มิได้หายไปด้วย ในเมื่อสวรรค์ล่มสลายลงเสียแล้ว ก็ยิ่งทำให้เคราะห์กรรมเอาแน่เอานอนไม่ได้ ในเมื่อความรอดพ้นเป็นเรื่องไร้แก่นสาร ก็ยิ่งจำเป็นต้องหาความสืบเนื่องอีกแบบมาทดแทน ดังนั้น สิ่งที่ต้องมีคือการแปรเปลี่ยนแบบโลกๆ ที่จะทำให้เรื่องของโชคชะตาดูไม่มีเหตุมีผล โชคชะตาเคราะห์กรรมกลายเป็นความสืบเนื่อง ภาวะบังเอิญกลายเป็นสิ่งที่มีความหมาย ดังที่เราจะเห็นได้ต่อไป มีอยู่ไม่กี่สิ่งที่เหมาะสมสำหรับจุดมุ่งหมายนี้มากไปกว่าแนวความคิดเรื่องชาติ แม้จะมีการยอมรับกันว่ารัฐ-ชาติทั้งหลายเป็นสิ่ง 'ใหม่' และ 'อยู่ในเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์' แต่ชาติทั้งหลาย ซึ่งมีความหมายทางการเมืองเพราะความเป็นรัฐ-ชาติ ย่อมอุบัติจากอดีตไกลโพ้นเกินความทรงจำเสมอ⁴ และที่สำคัญกว่านั้น ยังจะคืบคลานไปสู่อนาคตอย่างไรขีดจำกัดมนตรีหลังของลัทธิชาตินิยมนี้เองที่แปรเปลี่ยนภาวะบังเอิญให้เป็นชะตากรรม เราอาจกล่าวอย่าง Debray ได้ว่า 'ใช่แล้ว บังเอิญผมเกิดมาเป็นคนฝรั่งเศส แต่ถึงที่สุดแล้ว ฝรั่งเศสก็เป็นนิรันดร์'

มีใย่ต้องกล่าวด้วยว่า ผู้เขียนไม่ได้กำลังทักท้วงหรือกว่า การปรากฏตัวของลัทธิชาตินิยมในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 นั้น เป็น 'ผลผลิต' จากการที่ความแน่นอนชัดเจนแบบศาสนาเสื่อมถอยลง

หรือความเสื่อมถอยนี้ โดยตัวของมันเอง ไม่ต้องการคำอธิบายที่ซับซ้อน และผู้เขียนก็ได้กำลังเสนอว่าด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์บางประการ ลัทธิชาตินิยมคือสิ่งที่ 'เข้าแทนที่' ศาสนา สิ่งที่คุณเขียนต้องการนำเสนออีกคือ ในการทำความเข้าใจลัทธิชาตินิยม เราไม่ควรเชื่อมโยงมันกับอุดมการณ์ที่ยึดกันในทางการเมืองอย่างสำนึกผู้ตัว แต่ควรเชื่อมโยงมันกับระบบวัฒนธรรมใหญ่ที่ดำรงอยู่ก่อนหน้านี้ ลัทธิชาตินิยมนั้นถือกำเนิดมาจาก-รวมทั้งถือกำเนิดโดยหักล้าง-ระบบวัฒนธรรมที่ว่านี้

4 ประธานาธิบดีซูการ์โนผู้ลี้ภัยมักพูดอย่างจริงจังเต็มเปี่ยมเกี่ยวกับ 350 ปีแห่งลัทธิอาณานิคมว่า 'อินโดนีเซีย' ของเขาอยู่ยืนยงมาตลอด แม้ว่าแนวความคิดเรื่อง 'อินโดนีเซีย' เองนั้นเป็นการประดิษฐ์ขึ้นในศตวรรษที่ 20 และพื้นที่ส่วนใหญ่ของอินโดนีเซียในทุกวันนี้ ชาวดัตช์เพิ่งพิชิตมาได้ระหว่าง ค.ศ.1850-1910 หนึ่งในวีรบุรุษแห่งชาติในสมัยปัจจุบันที่โดดเด่นคือ เจ้าชายตีโปนีโกโรแห่งชาวเมือต้นศตวรรษที่ 19 แม้ว่าบันทึกส่วนพระองค์จะแสดงว่าทรงตั้งใจที่จะ 'พิชิต' (ไม่ใช่ปลดปลอย!) 'ชาว' มากกว่าที่จะขับไล่ 'ชาวดัตช์' ที่จริงแล้วเห็นได้ชัดว่าทรงไม่มีแนวคิดเรื่อง 'ชาวดัตช์' ในฐานะที่เป็นกลุ่มชนทั้งหมดด้วยซ้ำไป ดู Harry J. Benda and John A. Larkin, eds., *The World of Southeast Asia*, p. 158; และ Ann Kumar, 'Diponegoro (1778?-1855)', *Indonesia*, 13 (April 1972), p. 103. เน้นโดยผู้เขียน

ในทำนองเดียวกัน Kemal Atatürk ตั้งชื่อธนาคารรัฐแห่งหนึ่งของเขาว่า Eti Banka (คือธนาคารฮิตไตต์ Hittite Bank) และอีกแห่งหนึ่งว่า ธนาคารซูเมเรียน (Sumerian Bank) ดู Seton-Watson, *Nations and States*, p. 259) ธนาคารเหล่านี้รุ่งเรืองอยู่ในทุกวันนี้ และไม่มีเหตุผลอะไรที่จะสงสัยว่า ชาวตุรกีจำนวนมาก ซึ่งน่าจะรวมทั้งตัวเคมาลเอง ได้มองและยังมองว่า ชาวฮิตไตต์และชาวซูเมเรียนเป็นบรรพชนชาวตุรกีก่อนที่จะหัวเราะว่าเกินไป เราควรเตือนตัวเราชาวอังกฤษเองให้นึกถึงกรณีความสำเร็จเชิงพาณิชย์ของตำนานปรัมปราของ Tolkien (ส่วนในกรณีของสยาม/ไทย ก็ขอให้นึกถึงเรื่องของความเชื่อทางประวัติศาสตร์ว่าด้วย 'สมัยลพบุรี' และ/หรือ "สมัยน่านเจ้า")

ตามความมุ่งหมายในที่นี้ ระบบวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องมีอยู่สองประการด้วยกัน คือ ชุมชนศาสนา และ อาณาจักรราชวงศ์ (Religious Community-Dynastic Realm) เพราะในสมัยที่ยังเรืองรองทั้งสองระบบเป็นที่ยอมรับกันโดยคุณิว่าเป็นกรอบอ้างอิง แบบเดียวกับความเป็นชาติในทุกวันนี้ เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องพิจารณาว่า อะไรทำให้ระบบวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นสภาพที่ยอมรับกันทั่วไปอย่างชัดเจนในตัวเอง และพิจารณาพร้อมๆ กันไปว่า อะไรเป็นองค์ประกอบหลักๆ ที่ทำให้ระบบทั้งสองเสื่อมสลาย

ชุมชนศาสนา The Religious Community

มีอยู่ไม่กี่สิ่งที่จะนำตื่นตาตื่นใจไปกว่าดินแดนของ Ummah Islam (ชุมชนอิสลามของเรา) จากโมร็อกโกถึงหมู่เกาะซูลู ดินแดนของคริสตจักร (Christendom) จากปารากวัยถึงญี่ปุ่น ดินแดนของโลกแห่งพุทธศาสนา (Buddhist world) จากศรีลังกาถึงคาบสมุทรเกาหลี ดินแดนเหล่านี้ล้วนแผ่ขยายกว้างไกลยิ่งนัก วัฒนธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ยิ่งใหญ่อันทั้งหลาย (และตามความมุ่งหมายของเราในที่นี้ น่าจะรวม 'ลัทธิขงจื้อ' ไว้ด้วย) ล้วนมีแนวความคิดว่าด้วยชุมชนอันไพศาลเป็นส่วนสำคัญ แต่คริสตจักร อุมมาห์อิสลาม และกระทั่งอาณาจักรกลาง (Middle Kingdom) - ซึ่งแม้เราจะถือกันในทุกวันนี้ว่าเป็นประเทศจีนในอดีตก็ไม่ได้ถูกจินตนาการว่าเป็นจีน แต่เป็นศูนย์กลาง-เกิดเป็นจินตนาการขึ้นมาได้ก็โดยอาศัยชื่อที่เป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์และตัวหนังสือ

เขียน ยกตัวอย่างเฉพาะกรณีของอิสลาม : ถ้าชาวมาเก๊าคนาพบปะชาวเบอร์เบอร์ในเมกกะ โดยไม่รู้ภาษาของกันและกัน สื่อสารพูดคุยกันไม่ได้ พวกเขาก็ยังเข้าใจตัวหนังสือเขียนของกันและกันได้ เพราะว่า คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่พวกเขามีร่วมกันนั้น มีอยู่ในภาษาอารบิกตามแบบคลาสสิกเท่านั้น ในแง่นี้ ภาษาเขียนของอารบิกทำหน้าที่เหมือนตัวอักษรจีนในการสร้างชุมชนขึ้นมาจากสัญลักษณ์ ไม่ได้สร้างขึ้นจากเสียง (ดังนั้นทุกวันนี้ ภาษาคณิตศาสตร์จึงเป็นการสืบทอดจารีตเก่า ชาวไทยเรียกเครื่องหมาย + ว่าอย่างไร ชาวโรมาเนียย่อมไม่เข้าใจ แต่ในทางกลับกัน ทั้งคู่ต่างเข้าใจ ‘สัญลักษณ์’ ดังกล่าว) ชุมชนคลาสสิกสมัยอันยิ่งใหญ่บัญญัติตนเองขึ้นในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของจักรวาล โดยอาศัยสื่อซึ่งเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์เชื่อมโยงกับระเบียบแห่งอนุภาพเหนือพื้นพิภพ ด้วยเหตุนี้ ในทางทฤษฎี การแผ่ขยายภาษาเขียนของลาติน บาลี อารบิก หรือจีน จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีขีดจำกัด (จริงๆ แล้ว ภาษาเขียนที่ยิ่งตายสนิทเท่าไร-ห่างไกลจากภาษาพูดมากเท่าไร-ยิ่งดี : โดยหลักการ ภาษาแบบนี้ทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงโลกบริสุทธิ์แห่งสัญลักษณ์ได้เหมือนกัน)

กระนั้นก็ตาม ชุมชนคลาสสิกสมัยซึ่งเชื่อมต่อกันด้วยภาษาศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ มักมีลักษณะเฉพาะประการหนึ่ง แตกต่างจากชุมชนจินตกรรมของชาติสมัยใหม่ทั้งหลาย ข้อแตกต่างที่สำคัญประการหนึ่งอยู่ที่ ความเชื่อมั่นของชุมชนแบบเก่าที่มีต่อภาษาของตนเอง ซึ่งถือเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีภาษาอื่นใดเสมอเหมือน นำมาซึ่งความคิดของพวกเขาเกี่ยวกับการรับผู้คนเข้าเป็นสมาชิกด้วยข้าราชการจีน (Mandarins) ย่อมมองคนป่าเถื่อนด้วยความสบายอกสบายใจ ว่าคนพวกนี้คู่ควรสำหรับเรียนการตระหวัดพู่กันเขียนอักษรแห่ง

อาณาจักรกลางใต้ คนป่าเถื่อนเหล่านี้ได้เดินมาถึงครึ่งทางของการเข้าเป็นพวกเดียวกันอย่างสมบูรณ์แล้ว⁵ การมีความศรัทธาครั้งหนึ่งย่อมดีกว่าการเป็นคนป่าเถื่อน ทักษะคติเช่นนี้ไม่ได้มีเฉพาะในหมู่ชาวจีนเท่านั้น และมีได้มีเฉพาะในยุคโบราณด้วย ลองพิจารณา 'นโยบายต่อคนป่าเถื่อน' ที่นำเสนอโดย Petro Fermin de Vargas นักเสรีนิยมชาวโคลัมเบียในยุคต้นศตวรรษที่ 19 ต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง :

เพื่อที่จะขยายเกษตรกรรมของเรา ก็จำเป็นที่จะต้องทำให้ชาวอินเดียนกลายเป็นชาวสเปน ความเกียจคร้าน ความโง่งม และความเฉยเมยไม่รู้จักริวิธะอุตสาหกรรมทำให้เราต้องคิดว่า พวกเขามาจากชนชาติเสื่อมทรามเป็นแน่ และยังเสื่อมทรามลงเรื่อยๆ เมื่อยิ่งห่างจากจุดกำเนิดของมัน . . . การกำจัดชาวอินเดียนให้สูญพันธุ์ไปเสีย ย่อมเป็นสิ่งพึงปรารถนา โดยใช้วิธีผสมพันธุ์ปนกับคนขาว แล้วประกาศให้พวกเขาไม่ต้องส่งส่วยหรือค่าธรรมเนียมอื่นๆ อีกต่อไป รวมทั้งให้พวกเขามีทรัพย์สินส่วนตัวเป็นที่ดิน⁶

ช่างแปลกเสียนี้กระไร ที่นักเสรีนิยมผู้นี้ยังเสนอให้ 'กำจัด' ชาวอินเดียนของเขา โดยส่วนหนึ่ง 'ประกาศให้ไม่ต้องส่งส่วย' และ 'ให้พวกเขามีทรัพย์สินส่วนตัวเป็นที่ดิน' แทนที่จะกำจัดเสียด้วยปืนหรือเชื้อโรคแบบที่บรรดาทายาทของเขาในบราซิล อาร์เจนตินา สหรัฐอเมริกา

5 ดังนั้น ชาวมองโกลและชาวแมนจูที่กลายเป็นจีน จึงจะมีฐานะและโอกาสที่จะได้รับการยอมรับให้เป็น 'โอรสแห่งสวรรค์' ซึ่งหมายถึงเป็นจักรพรรดิได้

6 John Lynch, *The Spanish-American Revolutions, 1808-1826*, p. 260. เห็นโดยผู้เขียน

เริ่มกระทำหลังจากนั้นไม่นาน ขอให้สังเกตด้วยว่า ควบคู่ไปกับความ
โหดร้ายเปี่ยมมารุณย์นี้ คือทัศนะมองโลกกว้างในแง่ดี : ที่สุดแล้ว
คนอินเดียก็ยังมิทางได้รับการไถ่ถอนให้รอดพ้นได้- ด้วยการตั้งครมรภ
กับอสุจิอัน ‘ศิวิไลซ์’ ของคนขาว และครอบครองทรัพย์สินส่วนตัวได้
เหมือนคนอื่น ๆ ทุกคน (ทัศนคติของ Fermin ช่างต่างเสียนี้กระไรจาก
ความชมชอบของนักจักรวรรดินิยมยุโรปในยุคต่อมา ที่มีต่อคนมาเลย์
กุงซ่า เฮฮา ‘แท้’ มากกว่า ‘ลูกผสม’ ‘คนพื้นเมืองมีความรู้ครึ่งๆ
กลางๆ’ ‘คนตะวันตกอดัดจริตเป็นตะวันตก’ (wogs: westernized
oriental gentlemen คำนี้เป็นคำอังกฤษที่ใช้เรียกและดูหมิ่นพวกเอเชีย
รวมทั้งไทย ที่ไปเรียนที่อังกฤษและทำตนเหมือน ‘ผู้ดีอังกฤษ’ หรือ
อะไรทำนองนี้)

กระนั้นก็ตาม แม้ว่าภาษาเจียบอันศักดิ์สิทธิ์จะเป็นสื่อซึ่งใช้ใน
จินตกรรมสร้างชุมชนระดับโลกในอดีตกาล แต่ความเป็นจริงที่เป็น
ร่างปรากฏของชุมชนเหล่านี้กลับขึ้นอยู่กับการคิดประการหนึ่ง
ซึ่งแตกต่างจากความคิดตะวันตกสมัยนี้เป็นส่วนใหญ่ อันได้แก่
ลักษณะถาวรของสัญลักษณ์ ตัวอักษรจีน ลาติน หรืออารบิก เป็นการ
เปล่งปรากฏของความเป็นจริง ไม่ใช่เพียงแค่ตัวแทนที่ประดิษฐ์ขึ้นมา
สู่มัสสู่ม้า พวกเราคงคุ้นเคยกับข้อโต้แย้งอันยาวนานเกี่ยวกับภาษา
ที่เหมาะสม (ภาษาลาตินหรือภาษาถิ่น) สำหรับการสวดมิสซา ส่วน
ในจารีตของอิสลาม ตราบจนเมื่อไม่นานมานี้เอง ถือกันเคร่งครัดว่า
คัมภีร์กูรอ่านนั้นแปลไม่ได้ (ดังนั้นจึงไม่มีการแปล) เพราะสัจธรรม
แห่งพระอัลลานั้น จะเข้าถึงได้ก็โดยผ่านภาษาเขียนอารบิกเท่านั้น
ซึ่งเป็นสัญลักษณ์จริงแท้ ภาษาอื่นทดแทนไม่ได้ จารีตเช่นนี้ย่อม
ปราศจากความคิดที่ว่ามีโลกๆ หนึ่ง ที่แยกขาดจากภาษาเสียจนทุก

ภาษาล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่มีระยะห่างจากโลกนั้นเท่ากัน (และ
 ดังนั้นจึงเปลี่ยนใช้แทนกันได้ไม่ว่าจะเป็นภาษาใด) ผลที่ตามมา
 ก็คือ ความเป็นจริงในทางภววิทยาหรือสภาวะเพียงแท้ของความเป็น
 จริงนั้น จะเข้าถึงได้ก็โดยผ่านระบบสัญลักษณ์แทนอันทรงสิทธิ์ระบบ
 เดียวเท่านั้น ได้แก่ ภาษาศัจธรรม อย่างภาษาลาตินของคริสตจักร
 ภาษาอารบิกของกูรออัน หรือภาษาจีนในระบบการสอบข้าราชการ
 แมนดาริน⁷ และในฐานะที่เป็นภาษาศัจธรรม ภาษาเหล่านี้ย่อม
 เต็มเปี่ยมไปด้วยแรงกระตุ้นที่ลัทธิชาตินิยมไม่ค่อยรู้จัก นั่นก็คือ แรง
 กระตุ้นสู่การเปลี่ยนรับเข้ารีต ผู้เขียนใช้คำว่า ‘การเปลี่ยนรับเข้ารีต’ นี้
 มิใช่ในความหมายของการรับเอาข้อบัญญัติทางศาสนาอย่างใดอย่าง
 หนึ่งเท่าใดนัก แต่หมายถึงการหลอมกลืนแบบเล่นแร่แปรธาตุ ผู้คน
 ในแดนป่าเถื่อนจึงกลายเป็นผู้คนของ ‘อาณาจักรกลาง’ ชาว Rif ใน
 โมร็อกโกและอัลจีเรียกลายเป็นมุสลิม ชาว Ilongo ในฟิลิปปินส์เป็น
 คริสเตียน ธรรมชาติทั้งหมดของตัวมนุษย์จึงเป็นธาตุที่แปรเปลี่ยนได้
 โดยอาศัยความศักดิ์สิทธิ์ (ลองเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง
 ภาษาโลกโบราณอันทรงสิทธิ์เหล่านี้ ซึ่งสูงส่งเหลือคณนาเหนือ
 ภาษาถิ่นทั้งปวง กับภาษาสรางขึ้นใหม่เพื่อใช้ในระดบสากลอย่าง
 Esperanto หรือ Volapük ซึ่งแน่นอนอยู่ท่ามกลางภาษาถิ่นไม่มีใคร
 สนใจ) ทำยที่สุด ความเป็นไปได้ในการเปลี่ยนรับเข้ารีตผ่านภาษา
 อันศักดิ์สิทธิ์นี้เอง ที่ทำให้ ‘ชาวอังกฤษ’ ผู้หนึ่งสามารถดำรงตำแหน่ง

7 ภาษากรีกที่ใช้ในศาสนจักรดูเหมือนจะไม่ได้บรรลุสถานะของภาษาศัจธรรม
 เหตุผลของ ‘ความลึ้มเหลว’ นี้มีมากมาย แต่ปัจจัยสำคัญแน่ชัดประการหนึ่งอยู่ที่ว่า
 ภาษากรีกยังคงเป็นภาษาพูดของคนทั่วไปที่มีชีวิตอยู่ในจักรวรรดิโรมันตะวันออก
 อย่างกว้างขวาง (ไม่เหมือนกับภาษาลาติน) ความเข้าใจประการนี้ผู้เขียนได้มาจาก

Judith Herrin

พระสันตะปาปาได้⁸ และ ‘ชาวแมนจู’ เป็นโอรสแห่งสวรรค์ได้

แต่แม้ว่าภาษาศักดิ์สิทธิ์จะทำให้เกิดชุมชนจีนตกรสแยกเช่น คริสตจักรขึ้นมาได้ ขอบข่ายและความเป็นไปได้ของชุมชนแบบนี้ ก็มีอาจอธิบายได้ด้วยลัทธิปัจเจกบุคคลศักดิ์สิทธิ์เอง ถึงที่สุดแล้ว ผู้อ่าน คัมภีร์เหล่านี้ มีจำนวนเสมือนแนวโชดหินในห้องสมุดอันไพศาลของ คนไม่รู้หนังสือ⁹ หากจะหาคำอธิบายที่สมบูรณ์กว่า ก็ต้องดูที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้ภาษาคัมภีร์กับสังคมของพวกเขา สถานะของผู้รู้คัมภีร์นั้นมีใช้ระบอบเทคโนโลยีเป็นใหญ่ในทางเทววิทยาแก่ ภาษาที่พวกเขาสืบทอดกันมานั้น แม้จะเข้าใจยาก แต่มิได้มีลักษณะ จงใจทำให้ยุ่งยากซับซ้อนแบบศัพท์แสงของนักกฎหมายหรือนัก เศรษฐศาสตร์ จนห่างไกลจากความคิดของสังคมเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริง อันที่จริงแล้ว ผู้รู้ภาษาคัมภีร์เป็นผู้เจเนจบ คำรฐานะช่วงชั้น ที่สำคัญยิ่งในลำดับชั้นของจักรวาล อันมียอดสุดคือความเป็นเทพ¹⁰ วิธีคิดพื้นฐานเกี่ยวกับ ‘กลุ่มทางสังคม’ ก็มีลักษณะโยงเข้าสู่ศูนย์กลาง และเป็นลำดับชั้น มากกว่าลักษณะเน้นเขตแดนและระนาบนอน

8 Nicholas Brakespear ชาวอังกฤษเพียงผู้เดียวที่ครองตำแหน่งสันตะปาปา ระหว่างปี ค.ศ.1154 -1159 ในพระปรมาภิไธยว่า Adrian IV และเป็นชาวอังกฤษ ผู้เดียวเท่านั้นที่ดำรงตำแหน่งนี้

9 Marc Bloch เตือนเราว่า ‘เจ้าส่วนใหญ่และขุนนางชั้นผู้ใหญ่เป็นอันมาก (ในยุค กลาง) เป็นผู้บริหารซึ่งไม่สามารถอ่านรายงานหรือบัญชีได้ด้วยตัวเอง’ *Feudal Society*, I, p. 81.

10 ‘นี่มิได้หมายความว่าคนไม่รู้หนังสือจะไม่อ่าน ทว่าสิ่งที่พวกเขาอ่านไม่ใช่คำ แต่อ่านโลกที่มองเห็นได้ ในสายตาของทุกคนที่รู้จักไตร่ตรอง โลกทางวัตถุมิใช่อะไร มากไปกว่าหน้ากากชนิดหนึ่ง ซึ่งสิ่งสำคัญแน่แท้ทั้งปวงเกิดขึ้นอยู่เบื้องหลัง สำหรับ พวกเขา โลกจึงดูเหมือนเป็นภาษาหนึ่ง ซึ่งถูกจัดให้สำแดงความเป็นจริงที่ลุ่มลึกกว่า ผ่านสัญลักษณ์ทั้งหลาย’ Ibid. p. 83.

อำนาจอันน่าตระหนกของสถาบันสันตะปาปาสมาชิกโรมันนั้น จะมีทางเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อมองว่า นั่นเป็นสถาบันของชนชั้นผู้มีการศึกษา ซึ่งใช้ลาตินเป็นภาษาเขียน เชื่อมโยงกันทั่วยุโรป และ เป็นวิสัยมองโลก ซึ่งทุกคนยอมรับว่า ปัญญาชนผู้รู้สองภาษา ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างภาษาถิ่นกับภาษาลาติน คือผู้เชื่อมต่อพื้นพิภพเข้ากับสวรรค์ (ความน่าสะพรึงกลัวของปัพพาทนียกรรม สะท้อนจักรวาลวิทยาที่ว่านี้)

แม้ว่าชุมชนจิตกรรมทางศาสนาทั้งหลาย จะยิ่งใหญ่ทรงอำนาจภาพ กระนั้นก็ตาม *ความเป็นปึกแผ่นอย่างไม่รู้ตัว* ของชุมชนเหล่านี้ก็ค่อยๆ เสื่อมถอยลงอย่างต่อเนื่องหลังช่วงปลายยุคกลาง ในบรรดาเหตุผลของความเสื่อมถอยนี้ ผู้เขียนขอเน้นในที่นี้เพียงสองประการ ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับความศักดิ์สิทธิ์ไม่เหมือนใครของชุมชนเหล่านี้

ประการแรกได้แก่ ผลกระทบของการสำรวจดินแดนที่ไม่ใช่ยุโรป ซึ่งเกิดขึ้นส่วนใหญ่ในยุโรป แต่มิได้จำกัดเฉพาะในทวีปนี้ ผลกระทบดังกล่าว ‘ขยายขอบฟ้าทางวัฒนธรรมและภูมิศาสตร์อย่างฉับพลัน และตั้งนั้นจึงขยายวิถีคิดเกี่ยวกับรูปแบบที่เป็นไปได้ของชีวิตมนุษย์ด้วย’¹¹ กระบวนการนี้เห็นได้จากหนังสือนิราศที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของยุโรป ขอให้ลองพิจารณาคำพรรณนาถึงกูปโลซานด้วยความเกรงขาม เมื่อปลายศตวรรษที่ 13 โดย มาร์โค โปโล คริสตชนคนดีศรีเวนิส ต่อไปนี้ :¹²

11 Erich Auerbach, *Mimesis*, p. 282.

12 Marco Polo, *The Travels of Marco Polo*, pp. 158-59. เน้นโดยผู้เขียน
โปรดสังเกตว่า แม้จะได้รับการจุมพิต แต่ไม่มีการอ่านพระคัมภีร์

ท่านชานผู้ยิ่งใหญ่ หลังจากได้รับชัยชนะอันใหญ่ยิ่งแล้ว ก็เดินทางกลับสู่กรุงคานบา ลูนครหลวง ด้วยอิสริยยศเกริกไกร เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน และพระองค์ก็ทรงประทับอยู่ที่นั่นระหว่างเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม ในเดือนหลังนี้คือเทศกาลอีสเตอร์ ของเรา โดยที่ทรงตระหนักว่า นี่คือนี่หนึ่งในศาสนพิธีหลัก ของเรา พระองค์จึงทรงบัญชาให้ชาวคริสต์ทั้งปวงเข้าเฝ้า และให้นำเอาพระคัมภีร์ ของพวกเขา ซึ่งมีพระคริสต์ธรรมใหม่ (The New Testament) ติดตัวไปด้วย หลังจากที่ทรงให้พระคัมภีร์ประพรมด้วยเครื่องหอมตามกระบวนพิธีแล้ว พระองค์ก็ทรงจุมพิตพระคัมภีร์ แล้วบัญชาให้เหล่าเจ้านายขุนนางตามเสด็จปฏิบัติดุจเดียวกัน พระองค์ทรงปฏิบัติเช่นนี้ในทุกเทศกาลแห่งศาสนพิธีของคริสต์ศาสนา เช่นอีสเตอร์และคริสต์มาส และพระองค์ก็ทรงปฏิบัติเยี่ยงเดียวกันในเทศกาลของชาวซาราเซ็น ชาวยิว และชนผู้บูชาเทวรูป ครั้นเมื่อมีผู้ทูลถามพระราชประสงค์ของพระองค์ในการปฏิบัติดังกล่าว พระองค์ตรัสว่า 'มีพระคาสดาอยู่ 4 พระองค์ที่ได้รับการเคารพบูชาโดยมนุษยชาติต่างหมู่เหล่า ชาวคริสต์นับถือพระเยซู ชาวซาราเซ็นนับถือพระโมหะหมัด ชาวยิวนับถือโมเสส และชนผู้บูชาเทวรูปนับถือ (Sogomombar-kan) พระศากยมุนี เป็นเทพสูงสุด เราให้เกียรติและเคารพพระคาสดาทั้งสี่ และอธิษฐานขอพรจากองค์ใดก็ตามที่สูงสุดจริงในสรวงสวรรค์' แต่จากพระจริยวัตรที่พระองค์ทรงปฏิบัติต่อพระคาสดาเหล่านี้ เห็นได้ชัดว่า พระองค์ทรงถือว่าศรัทธาของชาวคริสต์นั้นจริงที่สุด และดีที่สุด . . .

สิ่งที่น่าทึ่งเกี่ยวกับข้อความนี้ มิได้อยู่ที่คติสัมพัทธนิยมทางศาสนาอันสงบนิ่งของเจ้าราชวงศ์มองโกลผู้ยิ่งใหญ่ผู้นี้ (ถึงอย่างไรก็ยังคงเป็นสัมพัทธนิยม ทางศาสนา) มากเท่ากับทัศนคติและภาษาของมาร์โค โปโล แม้ว่าเขาจะเขียนให้ชาวคริสต์ร่วมแผ่นดินยุโรปอ่าน แต่เขาก็ไม่ได้รู้สึกเลยว่า ควรเรียกกุบไลข่านว่าคนหน้าไหว้หลังหลอกหรือผู้บูชาเทวรูป (ไม่ต้องสงสัยว่า ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ 'หากพิจารณา

จำนวนข้าไพร่ อาณาเขต และจำนวนรายได้แล้ว พระองค์ย่อมเห็นอกว่าองค์อภิปัตย์ทุกพระองค์ที่เคยมีมาก่อนหรือมีอยู่ในโลกปัจจุบัน)¹³ และในการที่เขาใช้คำว่า ‘ของเรา’ โดยไม่รู้ตัว (ซึ่งกลายเป็น ‘ของพวกเรา’) ทั้งยังพรรณนาศรัทธาของชาวคริสต์ว่า ‘จริงที่สุด’ แทนที่จะใช้ว่า ‘จริง’ เราก็พอจะเห็นเค้าลางของการสร้างอาณาเขตดินแดนให้กับศรัทธาในศาสนาแต่ละศาสนา ซึ่งเป็นการนำร่องให้กับภาษาของนักลัทธิชาตินิยมจำนวนมากในเวลาต่อมา (ชาติ ‘ของเรา’ ย่อม ‘ดีที่สุด’-ใน *สนามเปรียบเทียบ* แข่งขัน)

เราจะเห็นความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ จากตอนต้นของจดหมาย ซึ่งเขียนโดย ‘Rica’ นักเดินทางชาวเปอร์เซีย ถึง ‘Ibben’ เพื่อนของเขาจากกรุงปารีสในปี ค.ศ. ‘1712’ :¹⁴

พระสันตะปาปา เป็นประมุขของชาวคริสต์ อยู่ในฐานะปูชนียบุคคลมาแต่โบราณ โบราณ เดียวนี้ยังเคารพบูชากันอยู่ตามสันดานเคยชิน สมัยหนึ่ง ทรงเป็นที่แสนจะน่าเกรงขามในหมู่เจ้าผู้ปกครองทั้งหลาย ทั้งนี้เพราะพระสันตะปาปาจะปลดเจ้าไหนออกจากตำแหน่งก็ได้โดยง่าย เหมือนที่สุลต่านอันเรืองอำนาจของเราจัดการปลดกษัตริย์แห่ง Iremetia หรือ Georgia แต่เดี๋ยวนี้ ไม่มีใครกลัวเกรงสุลต่านอีกต่อไปแล้ว พระสันตะปาปาเองก็อ้างว่าเป็นผู้สืบวงศ์จากนักบุญปีเตอร์หนึ่งในบรรดาชาวคริสต์รุ่นแรกสุด และก็น่าจะเป็นการสืบวงศ์ที่แสนจะร้ายระวยทีเดียว เพราะราชทรัพย์นั้นแสนจะมหาศาล และมีอาณาจักรอันแสนจะใหญ่โตอยู่ในอาณัติอีกด้วย

13 *The Travels of Marco Polo*, p. 152.

14 Henri de Montesquieu, *Persian Letters*, p. 81. หนังสือ *Lettres Persanes* (จดหมายเปอร์เซีย) นี้ ปรากฏครั้งแรกในปี ค.ศ.1721.

นี่เป็นการจงใจผูกเรื่องซับซ้อนโดยนักเขียนชาวคาทอลิกในศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นกระจกสะท้อนการเล่าเรื่องอย่างตรงไปตรงมาเชื่องๆ ของบรรพชนของเขาในศตวรรษที่ 13 แต่เมื่อถึงช่วงศตวรรษที่ 18 แล้ว ‘การทำให้สัมพันธ์’ และ ‘การสร้างอาณาเขต’ กลายเป็นการกระทำอย่างสำนึกตัวชัดเจนยิ่ง ทั้งยังมีเจตนาทางการเมืองประกอบก็แล้วมันจะเป็นเรื่องไร้เหตุผลละหรือ เมื่อเราเห็นวิถีปฏิบัติแบบนี้ วิวัฒน์สืบมา จนกลายเป็นเรื่องซับซ้อนขัดแย้งกันเอง ในการที่อียาตอลลาห์ รุฮอลลาห์ โคไมนี (Ayatollah Ruhollah Khomeini) ตีตราเรียกชาตानหัวโจก ไม่ใช่ในฐานะคนนอกกรีตนอกศาสนา หรือแม้แต่ในฐานะปีศาจจำแลง (ประธานาธิบดีคาร์เตอร์ ผู้กระโจนงอแงอวยคองไม่เหมาะกับฐานะนี้แน่) แต่ในฐานะที่เป็น *ชาติ* ชาติหนึ่ง (สหรัฐอเมริกา)

ประการที่สอง ได้แก่สถานภาพที่ค่อยๆ ตกต่ำลงของตัวภาษาศักดิ์สิทธิ์เอง บล็อก (Bloch) ตั้งข้อสังเกตไว้ในงานเขียนเกี่ยวกับยุโรปตะวันตกยุคกลางว่า ‘ลาตินไม่ได้เป็นเพียงภาษาเดียวที่ใช้ในการสอนเท่านั้น แต่ลาตินเป็น *ภาษาเดียวเท่านั้นที่มีการสอน*’¹⁵ (คำว่า ‘เท่านั้น’ คำที่สองแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของภาษาลาตินอย่างแจ่มแจ้ง-ไม่มีภาษาอื่นใดอีกที่ควรค่าแก่การสอน) แต่พอถึงศตวรรษที่ 16 ทั้งหมดนี้เริ่มเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว เราไม่จำเป็นต้องเสียเวลากับเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงในที่นี่ : เราจะอภิปรายกันถึงความสำคัญอย่างยิ่งยวดของทุนนิยมการพิมพ์ (print-capitalism) ในภายหลัง เพียงแค่กล่าวถึงปริมาณและความเร็วของมันตรงนี้ก็คงพอเพ็บบเวอร์อะ (Febvre) และมาร์แต็ง (Martín) ประมาณว่า 77% ของ

15 Bloch, *Feudal Society*, I, p. 77. เน้นโดยผู้เขียน

หนังสือที่ตีพิมพ์ก่อนปี ค.ศ.1500 ยังคงเป็นภาษาลาติน (กระนั้น ก็หมายความว่า 23% ตีพิมพ์เป็นภาษาถิ่น)¹⁶ แม้การตีพิมพ์หนังสือ 88 เรื่องในปารีสในปี ค.ศ.1501 จะเป็นภาษาลาตินแทบทั้งหมดยกเว้น 8 เรื่อง หลังจากปี ค.ศ.1575 ส่วนใหญ่กลับเป็นภาษาฝรั่งเศส¹⁷ และ แม้ว่าภาษาลาตินจะหวนกลับมาแพร่หลายอีกพักหนึ่งในช่วงต่อด้านการปฏิรูปการศาสนา แต่ภาษาลาตินก็สิ้นสภาพครองความเป็นเจ้า ทั้งนี้ ก็ไม่ใช่ที่เรากำลังพูดถึงเพียงแค่นิยมโดยทั่วไปเท่านั้น แต่ต่อมาอีกระยะหนึ่ง ลาตินก็มีได้เป็นภาษาของปัญญาชนชั้นสูงอย่างครอบคลุมทั่วยุโรปอีกต่อไป แม้ว่าความเปลี่ยนแปลงนี้ จะรวดเร็วอย่างน่าตื่นตระหนกไม่น้อยกว่าก็ตาม

ในศตวรรษที่ 17 ฮอบส์ (Hobbes, 1588-1678) เป็นบุคคลผู้มีชื่อเสียงทั่วยุโรป เพราะเขาเขียนด้วยภาษาสัจธรรม (ลาติน) ในทางตรงกันข้าม เซกสเปียร์ (Shakespeare 1564-1616) ผู้ประพันธ์บทละครและบทกวีในภาษาถิ่น (อังกฤษ) กลับไม่เป็นที่รู้จักเลยในภาคพื้นทวีปยุโรป¹⁸ และถ้าหากว่า 200 ปีต่อมา ภาษาอังกฤษมิได้กลายเป็นภาษาของจักรวรรดิระดับโลกอันเกรียงไกรแล้ว ชื่อของเขาอาจยังคงติดอยู่ในเกาะอังกฤษอย่างที่ไม่ค่อยมีใครรู้จักเหมือนเดิมกระมัง ขณะเดียวกัน ในภาคพื้นทวีปยุโรปสมัยเดียวกัน เดการ์ต (Descartes 1596-1650) และปาสคาล (Pascal 1623-1662) ใช้ภาษาลาตินเขียนจดหมายเป็นส่วนใหญ่ แต่ครั้นถึงวอลแตร์ (Voltaire 1694-1778) เขาเขียน

16 Lucien Febvre and Henri-Jean Martin, *The Coming of the Book*, pp. 248-49.

17 Ibid., p. 321.

18 Ibid., p. 330.

จดหมายโดยใช้ภาษาถิ่น (ภาษาฝรั่งเศส) ทุกฉบับ¹⁹ ‘หลังจากปี ค.ศ.1640 ในเมื่อหนังสือภาษาลาตินได้รับการตีพิมพ์น้อยลงๆ และ เกิดหนังสือภาษาถิ่นมากขึ้นๆ การพิมพ์หนังสือก็หมดยุคของการเป็น กิจกรรมระหว่างประเทศ’²⁰ กล่าวโดยสรุป การล่มสลายของลาติน เป็นตัวอย่างแสดงถึงกระบวนการขนานใหญ่กว่า ซึ่งส่งผลให้ชุมชน อันศักดิ์สิทธิ์ภายใต้บูรณาการโดยภาษาศักดิ์สิทธิ์ค่อยๆ แยกเป็นส่วนๆ มีความหลากหลายและเกิดการแบ่งแยกอาณาเขต

อาณาจักรราชวงศ์ The Dynastic Realm

ทุกวันนี้ คงยากที่จะสมมติเอาตัวเราเองเข้าไปอยู่ในโลก ซึ่ง อาณาจักรราชวงศ์เป็นระบบ ‘การเมือง’ เพียงระบบเดียว ที่ผู้คนแทบ ทั้งหมดสามารถจินตนาการกันขึ้นมาได้ ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานแล้ว ราชาธิปไตย ‘ที่จริงจัง’ ดำรงอยู่ในสถานะตรงข้ามกับแนวความคิด สมัยใหม่ว่าด้วยชีวิตทางการเมืองทั้งหมด ราชาธิปไตยนั้นจัดระเบียบ ทุกสิ่งให้อยู่โดยรอบศูนย์กลางอันสูงส่ง และได้รับความชอบธรรมจาก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มิใช่จากประชาราษฎร์ ผู้ซึ่งจริงๆ แล้วเป็นแค่ข้าไพร่ หาใช้พลเมืองไม่ ส่วนแนวความคิดสมัยใหม่นั้นถือว่า อธิปไตยแห่งรัฐ มีผลในทางปฏิบัติอย่างเต็มเปี่ยม เท่าเทียมกัน ในระนาบเดียวกัน บนทุกตารางเซนติเมตรของดินแดน อันมีเส้นแบ่งเด็ดขาดชัดเจนตาม กฎหมาย แต่ในจินตนาการอย่างเก่า ซึ่งใช้ศูนย์กลางต่างๆ เป็นตัว นิยามรัฐทั้งหลายนั้น เขตแดนย่อมมีลักษณะเต็มไปด้วยรอยปรุไม่

19 Ibid., pp. 331-32.

20 Ibid., pp. 232-33.

ชัดเจน และอำนาจอธิปไตยทั้งหลายจะค่อยๆ จางลง จนกลืนหายเข้าสู่กันและกันอย่างแยกไม่ออก²¹ สิ่งก็ตามมาชนิดขัดกันในตัวเองก็คือ การที่จักรวรรดิและราชอาณาจักรต่างๆ ก่อนยุคสมัยใหม่ สามารถธำรงรักษาอำนาจการปกครอง เป็นช่วงเวลายาวนานได้อย่างง่ายดายเหนือประชากรราษฎรทั้งปวงอันหลากหลาย ซึ่งมักจะมีได้อาศัยอยู่ใกล้ชิดติดกันด้วยซ้ำไป²²

เราต้องระลึกด้วยว่า รัฐราชาธิปไตยโบราณเหล่านี้ แม้ขยายได้มิใช่ด้วยลำพังการศึกสงคราม แต่ด้วยการเมืองทางเพศ-ในแบบที่ต่างจากสิ่งที่ประพุดติปฏิบัติกันในทุกวันนี้ การแต่งงานของราชวงศ์ต่างๆ นั้น ทำให้ประชากรราษฎรหลากหลาย ตกอยู่ภายใต้อำนาจเกรียงไกรใหม่ๆ ได้ โดยใช้หลักเกณฑ์ของฐานันดรศักดิ์ แบบอย่างที่ชัดเจนที่สุด

21 ขอให้สังเกตการณ์เรียกชื่อหรือนามผู้ปกครอง ซึ่งวิธีเรียกแบบใหม่ได้เข้ามาแทน สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้ นักเรียนต้องจดจำชื่อและนามกษัตริย์ ด้วยชื่อนำหน้า/ชื่อตัว (เช่น William the Conqueror แต่พระองค์จะมีนามสกุลว่า กระไรหนอ) หรือจำนามประธานาธิบดีด้วยนามสกุล (เช่น Ebert ประธานาธิบดีเยอรมันหลังมหาสงคราม ซึ่งจะมีชื่อหน้า/ชื่อตัวแบบคริสต์ว่ากระไรหนอ) ในโลกของพลเมืองของรัฐชาติ ผู้ซึ่งในทางทฤษฎี ต่างก็มีสิทธิ์เป็นประธานาธิบดีได้เหมือนกัน ชื่อหน้าหรือชื่อตัว 'แบบคริสต์' มิใช่มีมากพอที่จะระบุว่าใครเป็นใครได้ชัดเจน แต่กรณีของกษัตริย์ ซึ่งอำนาจการปกครองสงวนไว้สำหรับนามสกุล/ราชวงศ์เดียวนั้น ชื่อนำหน้า 'แบบคริสต์' กับลำดับตัวเลขรัชกาลหรือฉายา ย่อมทำให้ระบุได้ชัดเจน เช่น George I, II, III, IV, V

22 ตรงนี้เราอาจเพียงตั้งข้อสังเกตเพียงผ่านๆ ว่า Nairn อธิบายได้อย่างถูกต้องแน่นอนว่า พระราชบัญญัติสหภาพระหว่างอังกฤษกับสก๊อตแลนด์ ค.ศ.1707 เป็น 'การต่อรองของชนชั้นสูง' ในแง่ที่ว่า ผู้วางแผนการรวมตัวกันเป็นสหภาพนั้น ก็คือ นักการเมืองที่เป็นชนชั้นสูง (ดูการอภิปรายอย่างแจ่มแจ้งของเขาใน *The Break-up of Britain*, pp. 136f.) กระนั้นก็ตาม เป็นเรื่องยากที่จะจินตนาการว่า การต่อรองแบบเดียวกันระหว่างชนชั้นสูงของสองสาธารณรัฐ จะบรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนว่า แนวคิดเรื่อง สหราชอาณาจักร เป็นองค์ประกอบสื่อกลางสำคัญที่ทำให้ข้อตกลงครั้งนั้นเกิดขึ้นได้

ในเรื่องนี้ได้แก่ ราชวงศ์ฮับส์บูร์กตั้งคำขวัญที่ว่า “ปล่อยให้คนอื่นทำสงครามกันไปเถิด พวกเจ้า ออสเตเรียผู้โชคดี จงเสกสมรสสุขุมพร!” (Bella gerant alii tu felix Austria nube!) และนี่คือประมุขของพระปรมมาภิไธยของจักรพรรดิแห่งพระราชวงศ์ แม้จะขนาดย่อยๆ ก็ตาม:²³

Emperor of Austria; King of Hungary, of Bohemia, of Dalmatia, Croatia, Slovenia, Galicia, Lodomeria, and Illyria; King of Jerusalem, etc; Archduke of Austria [sic]; Grand Duke of Tuscany and Cracow; Duke of Loth [a] ringia, of Salsburg, Styria, Carinthia, Carniola, and Bukovina; Grand Duke of Transylvania, Margrave of Moravia; Duke of Upper and Lower Silesia, of Modena, Parma, Piacenza, and Guastella, of Ausschwitz and Sator, of Teschen, Friaul, Ragusa, and Zara; Princely Count of Habsburg and Tyrol, of Kyburg, Gorz, and Gradiska; Duke of Trient and Brizen; Margrave of Upper and Lower Lausitz and in Istria; Count of Hohenembs, Feldkrich, Bregenz, Sonnenburg, etc.; Lord of Trieste, of Cattaro, and above the Windisch Mark; Great Voyvod of the Voyvodina, Servia...etc.

(อาจแปลได้ดังนี้ว่า) จักรพรรดิแห่งออสเตรีย; กษัตริย์แห่งฮังการี แห่งโบฮีเมีย แห่งดัลเมเชีย โครเอเชีย กาลิเซีย โลโดเมเรีย และอิลลีเรีย; กษัตริย์แห่งเยรูซาเล็ม ฯลฯ; อาร์ชดยุกแห่งออสเตรีย; แกรนด์ดยุกแห่งทัสคานีและคราคอฟ; ดยุกแห่งโลธาริงเกีย แห่งซิลสเบอร์ก สตีเรีย คารินเทีย คาร์นีโอลาและบูโกวินา; แกรนด์ดยุกแห่งทรานซิลวาเนีย เจ้ากลาโฮมแห่งโมราเวีย; ดยุกแห่งไซเลเชียตอนบน และตอนล่าง แห่งโมเดนา ปาร์มา ปิอาเซนซาและกัวสเทลลา แห่งเอาชวิทซ์ และซาตอร์ แห่งเตสเซน ฟรีโอล รากูซาและซารา; เคานต์เจ้าฟ้าแห่งฮับส์บูร์ก และทีโรล แห่งโคเบิร์ก เกิร์ชและกราติสกา; ดยุกแห่งเตรียนต์และบริเซน; เจ้ากลาโฮมแห่งลอสทซ์และไนอัสเตรีย; เคานต์แห่งไฮโฮเนมส์ เฟลด์เคิร์ช เบรเกนซ์

23 Oscar Jászi, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, p. 34.

ซอนเนนเบิร์ก ฯลฯ; ลอร์ดแห่งตรีสเต แห่งคัตตารีและเทนีวินดิซมาร์ก; เจ้า
ครองแคว้นแห่งวอยวอดีเนีย เซอร์เวีย . . . ฯลฯ

ดังที่ Jászi ตั้งข้อสังเกตไว้ถูกต้อง ทั้งหมดนี้ ‘ซึ่งไม่ว่าจะไม่ว่างมุน
นำหัวรบบางอย่าง...แต่ นี่เป็นหลักฐานการเสกสมรสสยามพร การ
ตีราคาต่อรอง และการฉกชิงตัวนับครั้งไม่ถ้วนของราชวงศ์ฮับส์บูร์ก’

ในอาณาจักรต่างๆ ที่ประเพณีมีเมียหลายคนได้รับฉันทานุมัติ
ทางศาสนา และระบบอันซับซ้อนบนฐานันดรของพระชายาสนม
เจ้าจอมทั้งหลาย ย่อมสำคัญยิ่งยวดต่อการสร้างบูรณภาพให้แก่
อาณาจักร อันที่จริง นอกเหนือไปจากรัศมีแห่งความศักดิ์สิทธิ์แล้ว
เราจะกล่าวได้ใหม่ว่า การแต่งงานสยามพรอย่างผสมปนเป่นั้นเอง
ที่นำมาซึ่งบารมีให้กับราชวงศ์ทั้งหลาย²⁴ ทั้งนี้เพราะการผสมปนเป

24 เห็นได้ชัดที่สุดในเอเชียก่อนยุคสมัยใหม่ แต่หลักการอันเดียวกันนี้ก็มิใช่
ในยุโรป ซึ่งถือคริสต์ยิวเป็นหลักผู้เดียวเมียเดียวด้วยเช่นกัน ในปี ค.ศ.1910 บุคคล
ผู้หนึ่งชื่อ Otto Forst เสนอผลงาน *Ahnentafel Seiner Kaiserlichen und Königlichen
Hoheit des durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs Franz Ferdinand* ซึ่งรวมรายชื่อ
บรรพบุรุษ 2,047 คนของอาร์ชดั๊กฟรานซิส เฟอร์ดินานด์ ผู้ซึ่งต่อมาถูกลอบปลง
พระชนม์และกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 1 บุคคลเหล่านั้นประกอบ
ด้วย ชาวเยอรมัน 1,486 คน ชาวฝรั่งเศส 124 คน ชาวอิตาลี 196 คน ชาวสเปน
89 คน ชาวโปแลนด์ 52 คน ชาวเดนมาร์ก 47 คน ชาย/หญิงชาวอังกฤษ 20 คน รวมทั้ง
ชนชาติอื่นๆ 4 ชาติ ‘เอกสารแสนประหลาด’ ฉบับนี้อ้างใน *ibid.*, p. 136, no.1.
ผู้เขียนอดมิได้ที่จะยกปฏิกริยาอันน่าอัศจรรย์ใจยิ่งของจักรพรรดิฟรานซิส โจเซฟ
(Franz Joseph) แห่งออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งเป็นบิดาของอาร์ชดั๊กฟรานซิส เฟอร์ดินานด์
ที่มีต่อข่าวการถูกลอบปลงพระชนม์ของมกุฎราชกุมาร ที่ไม่ลงรอยกับพระองค์เองนัก
ว่า: ‘ด้วยวิธีนี้เอง อำนาจเมืองบนได้บูรณะระเบียบ ซึ่งโซคร้ายที่ตัวฉันเองไม่อาจธำรง
รักษาไว้ได้’ (*ibid.*, p. 125 ‘In this manner a superior power has restored that
order which I unfortunately was unable to maintain’).

เช่นนี้ ย่อมเป็นสัญญาณบอกสถานะอันล้าเลิศ ฉะนั้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่นับแต่ศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา (หากนับตั้งแต่นั้น) ยังไม่เคยมีราชวงศ์ที่เป็น ‘อังกฤษ’ ปกครองในกรุงลอนดอนเลย และเราจะระบุ ‘สัญชาติ’ อะไรดี ให้กับราชวงศ์บูร์บอง²⁵

อย่างไรก็ตาม ในศตวรรษที่ 17 จะด้วยเหตุผลอันใดก็ตาม ซึ่งเราไม่จำเป็นต้องใส่ใจในที่นี้ ความชอบธรรมโดยอัตโนมัติของราชาธิปไตยอันศักดิ์สิทธิ์ ก็เริ่มเสื่อมถอยลงอย่างช้าๆ ในยุโรปตะวันตก ปี ค.ศ.1649 พระเจ้า Charles Stuart ของอังกฤษทรงถูกตัดพระเศียรในการปฏิวัติครั้งแรกของโลกสมัยใหม่ และในช่วงทศวรรษ 1650 หนึ่งในบรรดารัฐที่มีความสำคัญกว่ารัฐอื่นในยุโรป คืออังกฤษก็ถูกปกครองโดยไพร่ผู้หนึ่ง คือ Oliver Cromwell ซึ่งเรียกตนเองว่า The Protector หรือ ‘ผู้พิทักษ์’ แทนที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินตามปกติ กระนั้นก็ตาม แม้กระทั่งในยุคของมหากวีนาม Alexander Pope กับ Joseph Addison บรรณาธิการ นสพ. ชื่อดังซึ่งเป็นบุคคลของสมัยใหม่ แต่พระราชินี Anne Stuart ของอังกฤษ ก็ยังทรงธรรมเนียมรักษาคณปวัยใช้ ด้วยการให้พระหัตถ์แตะสั้มผัส อยู่ต่อไป และนี่ก็เป็นวิธีการเดียวที่ราชวงศ์บูร์บอง กับพระเจ้าหลุยส์ที่ 15 และ 16 ยังทรงใช้อยู่ด้วยเช่นกันในฝรั่งเศส แม้จะเป็นยุคของภูมิธรรมแล้วก็ตาม ตราบจนสิ้นสุดระบอบการปกครองของราชวงศ์นั้น²⁶ แต่หลังจากปี ค.ศ.1789 หลักการว่า

25 Gellner เน้นถึงความเป็นต่างชาติของราชวงศ์ส่วนใหญ่ แต่ตีความปรากฏการณ์นี้อย่างแคบเกินไปว่า ชนชั้นสูงพื้นถิ่นโปรดปรานพระราชินีต่างชาติมากกว่า เพราะว่าจะได้ไม่เลือกฝักฝ่ายในการแข่งขันช่วงชิงอำนาจภายใน *Thought and Change*, p. 136.

26 Marc Bloch, *Les Rois Thaumaturges*, pp. 390 and 398-99.

ด้วย ‘ความชอบธรรม’ ในการปกครองแบบราชาธิปไตย กลับต้องมีการปกป้องกันอยู่อีกทีก็ครึกโครม และทำกันอย่างตั้งอกตั้งใจ

จากกระบวนการดังกล่าว ‘ราชาธิปไตย’ จึงกลายเป็นตัวแบบที่มีมาตรฐานบางประการกำกับอยู่ ดังนั้นแทนโนของญี่ปุ่น และโอรสแห่งสวรรค์ของจีน ก็ถูกแปลงให้เป็น ‘จักรพรรดิ’ แบบยุโรป ส่วนในสยามแดนไกลโพ้น รัชกาลที่ 5 (จุฬาลงกรณ์) ทรงส่งพระราชโอรสและพระราชนัดดาไปยังราชสำนักแห่งเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ลอนดอน และเบอร์ลิน เพื่อเรียนรู้ความสลับซับซ้อนของตัวแบบระดับโลกนี้ ในปี ค.ศ.1887 พระองค์ทรงสถาปนากฎการสืบราชสันตติวงศ์โดยพระบรมโอรสาธิราชขึ้น เพื่อนำพาสยาม ‘เข้าสู่แนวทางเดียวกับราชาธิปไตย “อันศิวิไลซ์” ของยุโรป’²⁷ ระบบใหม่นี้นำมาซึ่งการขึ้นครองราชย์ของพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง ซึ่ง.....หากระบบการสืบทอดราชบัลลังก์ยังใช้กระบวนการแบบเดิมสมัยก่อนหน้านี้ การณ์อาจจะไม่ได้เป็นเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม การเสด็จขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 6 ก็ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการในหมู่ราชาธิปไตยทั้งหลาย โดยมีเจ้านายระดับรองๆ เข้าร่วมพิธีบรมราชาภิเษก จาก บริเตน รัสเซีย กรีซ สวีเดน เดนมาร์ก-และญี่ปุ่น!²⁸

ตราบจนกระทั่งปี ค.ศ.1914 รัฐราชวงศ์ ยังคงเป็นสมาชิกส่วนใหญ่ของระบบการเมืองในโลก แต่ในขณะที่หลักการสร้างความ

27 Noel A. Battye, 'The Military, Government and Society in Siam, 1868-1910,' PhD thesis, Cornell University, 1974, p. 270.

28 Stephen Greene, 'Thai Government and Administration in the Reign of Rama VI (1910-1925),' Ph.D. thesis, University of London, 1971, p. 92.

ชอบธรรมแบบเก่า กำลังค่อยๆ สูญสลายไปอย่างเงียบๆ ผู้ปกครองแห่งราชวงศ์จำนวนมาก ก็พยายามแสวงหาเครื่องยืนยันถึงความเป็นชาติมาเป็นเวลาพอสมควร ดังที่เราจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป กองทัพปรัสเซียของพระเจ้า Frederick the Great (ครองราชย์ ค.ศ. 1740-1786) นั้น เต็มไปด้วยบุคลากรที่เป็น ‘คนต่างชาติ’ ส่วนกองทัพของพระเจ้า Friedrich Wilhelm III (ครองราชย์ ค.ศ.1797-1840) ผู้เป็นพระนัดดา กลับมีแต่เพียงคน ‘ชาติปรัสเซีย’ อันเป็นผลมาจากการปฏิรูปทางการทหารของปรัสเซียอันนำต้นตอของนายทหารนักปฏิรูปเรื่องนาม 3 นาย คือ Scharnhorst กับ Gneisenau และ Clausewitz²⁹

ความเข้าใจเรื่องกาลเวลา Apprehensions of Time

อย่างไรก็ตาม ย่อมเป็นมุมมองอันคับแคบ หากคิดไปว่าชุมชนจินตกรรมแบบชาติ เป็นเพียงสิ่งที่เติบโตขึ้นมาจากชุมชนทางศาสนาและอาณาจักรราชวงศ์ แล้วเข้าแทนที่สิ่งเหล่านี้ ทั้งนี้เพราะลึกลงไปภายใต้ความเสื่อมของชุมชน ภาษาและวงศาวานอันศักดิ์สิทธิ์ ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในแบบแผนการทำความเข้าใจโลก และการเปลี่ยนแปลงนี้เอง คือสิ่งที่สำคัญมากกว่าสิ่งอื่นๆ ในการทำให้การ ‘คิด’ ในแนวของชาติเกิดขึ้นได้

29 ในทะเบียนนายทหารปรัสเซีย 7,000-8,000 นายเมื่อปี ค.ศ.1806 กว่า 1,000 คนเป็นคนต่างชาติ ในกองทัพปรัสเซีย มีคนต่างชาติมากกว่าคนปรัสเซียชั้นกลาง นี่เป็นการเพิ่มสีสันให้กับคำกล่าวที่ว่า ปรัสเซียไม่ใช่ประเทศที่มีกองทัพ แต่เป็นกองทัพที่มีประเทศ ในปี ค.ศ.1798 เหล่านักปฏิรูปชาวปรัสเซียเรียกร้องให้ ‘ลดจำนวนคนต่างชาติ ซึ่งยังคงมีอยู่ประมาณ 50% ของพลทหารทั้งหมด ลงครึ่งหนึ่ง...’

Alfred Vagts, *A History of Militarism*, pp. 64 and 85

หากจะสัมผัสถึงความเปลี่ยนแปลงนี้ ขอให้ลองพิจารณาภาพ นำเสนอชุมชนศักดิ์สิทธิ์ เช่น ภาพปั้นนูนและหน้าต่างกระจกสีของ โบสถ์ยุคกลาง หรือภาพเขียนฝีมือชั้นครูยุคแรกแบบอิตาเลียนและ เฟลมมิช ลักษณะที่พบเห็นได้ทั่วไปของภาพนำเสนอเหล่านี้ มักถูก เปรียบเปรยอย่างชวนให้ไขว้เขวว่า เหมือน ‘เครื่องแต่งกายสมัยใหม่’ คนเลี้ยงแกะผู้เดินทางตามดวงดาวไปยังรางหญ้าที่พระคริสต์ประสูติ นั้น รูปร่างหน้าตาคล้ายชาวนาเบอร์กันดี ส่วนพระนางมารีอาทรง สิริโฉมคล้ายบุตรสาวพ่อค้าชาวทัสคัน นอกจากนี้ ในภาพวาดเป็น อันมาก ผู้อุปถัมภ์ภาพเขียนนั้นๆ มักปรากฏตัวในเสื้อผ้ากระฎุมพี หรือชนชั้นสูง คุณเขาสักการะอยู่ข้างๆ คนเลี้ยงแกะ สิ่งที่เราในทุกวันนี้ อาจมองว่าไม่น่าจะเข้ากันได้ กลับปรากฏเสมือนเป็นธรรมชาติอย่าง ยิ่งในมุมมองของศาสนิกยุคกลาง แต่เรากำลังพูดถึงโลก ซึ่งการ กำหนดเค้าโครงให้กับความเป็นจริงในจินตกรรมนั้น มีลักษณะของ สื่อทางภาพและเสียงล้วนๆ

คริสตจักรจะมีรูปแบบอันเป็นสากลได้ ต้องอาศัยรายละเอียด เฉพาะเจาะจงมหาศาล : ภาพปั้นนูนภาพนี้ หน้าต่างบานนั้น บท เทศนาบทนี้ นิทานเรื่องนั้น ละครสอนศีลธรรมเรื่องนี้ โบราณวัตถุ ชั้นนั้น แม้ชนผู้มีการศึกษาทั่วยุโรป ซึ่งอ่านลาตินได้ จะเป็นองค์ ประกอบสำคัญยิ่งในการจัดโครงสร้างจินตนาการแบบคริสต์ แต่การ สื่อวิธีคิดเหล่านี้สู่มหาชนผู้อ่านหนังสือไม่ออก โดยใช้งานสร้างสรรค์ ทางภาพและเสียง ชนิดเป็นการส่วนตัวและเฉพาะเจาะจง ก็สำคัญ ไม่แพ้กัน พระประจำตำบลด้อยยศศักดิ์ ซึ่งใครๆ ที่เข้าร่วมงานพิธี ต่างรู้ถึงโคตรเหง้าและข้ออ่อนด้อยของท่าน ก็ยังคงเป็นสื่อกลาง เชื่อมตรงระหว่างชาวตำบลนั้นกับสวรรค์เบื้องบนอยู่ดี การประกบคู่

ตรงข้ามระหว่างสิ่งที่อยู่ระดับจักรวาลเป็นสากล กับสิ่งที่อยู่ระดับมนุษย์โลกเป็นการเฉพาะนี้ ย่อมหมายความว่า ไม่ว่าจะคริสตจักรจะกว้างใหญ่ หรือรับรู้กันว่ากว้างใหญ่เพียงใดก็ตาม ก็ต้องแสดงตัวเองอย่างหลากหลาย ต่อชุมชนต่างๆ ของสวาเบียหรืออันดาลูเซีย ในฐานะที่เป็นการถอดแบบจำลองชุมชนเหล่านี้

การทำให้พระนางมารีอามีรูปร่างหน้าตาแบบ 'เซมิติก' ฉลองพระองค์ด้วยเสื้อผ้าสมัย 'ศตวรรษแรก' ตามแนวทางบูรณะปฏิสังขรณ์แบบพิพิธภัณฑสถานสมัยใหม่นั้น เป็นเรื่องที่ไม่อาจจินตนาการกันได้เลย ทั้งนี้เพราะชาวคริสต์สมัยกลางไม่มีแนวความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ในฐานะที่เป็นสายโซ่อันไม่รู้จบของสาเหตุและผล หรือสายโซ่ของอดีตและปัจจุบันที่ถูกแบ่งแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด³⁰ Bloch ตั้งข้อสังเกตว่า คนสมัยนั้นคิดกันว่าพวกเขาอยู่ใกล้จุดจบของกาลเวลาแล้ว และการเสด็จกลับมาของพระคริสต์อาจบังเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ : นักบุญเปาโล (St.Paul) กล่าวไว้ว่า 'วันหวนคืนแห่งพระเจ้าจักมาดุจโจรลักทรัพย์ยามค่ำคืน' ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ บิชอปออตโตแห่งฟรายซิง (Otto of Freising) นักบันทึกเหตุการณ์คนสำคัญในศตวรรษที่ 12 จะกล่าวเรียกซ้ำๆ ว่า 'เราผู้ถูกวางไว้ ณ จุดจบแห่งกาลเวลา' บล็อกสรุปว่า ทันทิที่ผู้คนสมัยกลาง 'ทุ่มเทตนเองให้การภาวนา ไม่มีอะไรห่างไกลจากความคิดของพวกเขา ยิ่งไปกว่าความเป็นไปได้ที่จะมีอนาคตอันยาวไกล สำหรับมนุษยชาติที่ยังเยาว์วัยและเปี่ยมพลัง'³¹

30 สำหรับเรา ความคิดเรื่อง 'เครื่องแต่งกายสมัยใหม่' ซึ่งเอาอดีตมาเทียบกับปัจจุบันในเชิงอุปมา เป็นการตระหนักรู้ย้อนหลังเพื่อแยกอดีตกับปัจจุบันออกจากกันอย่างสิ้นเชิง

31 Bloch, *Feudal Society*, I, pp. 84-86.

อ่าวเออร์บาด (Auerbach) บรรยายเค้าโครงของรูปแบบจิตสำนึก
เช่นนี้ได้ที่น่าประทับใจยิ่งดังนี้ :³²

หากเหตุการณ์อย่างการพลีชีพของอิสอัค (Isaac) ได้รับการตีความว่าเป็นมูพหิมิต
แห่งการสละพระชนม์ชีพของพระคริสต์ ทั้งนี้เพื่อแสดงนัยว่า เหตุการณ์แรกเป็น
ประหนึ่งการประกาศและให้สัญญาถึงเหตุการณ์หลัง และเหตุการณ์หลังเป็นการ
ทำให้เหตุการณ์แรก 'บรรลุผลบริบูรณ์' นี้ก็เท่ากับว่า มีการสร้างความเชื่อมโยง
ระหว่างเหตุการณ์ทั้งสองขึ้น ซึ่งเชื่อมถึงกันได้ ไม่ใช่เพราะกาลเวลา หรือเพราะ
การเป็นสาเหตุ-อันเป็นความเชื่อมโยงในแบบที่สร้างขึ้นไม่ได้แน่ ถ้าใช้ตรรกะใน
มิติแนวนอน . . . ความเชื่อมโยงนี้จะถูกสร้างขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อเหตุการณ์ทั้งสอง
ต่างถูกเชื่อมในแนวตั้งเข้ากับพระญาณทัศน์ของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น อันเป็นเพียง
สิ่งเดียวที่สามารถวางแผนการณในประวัติศาสตร์เรื่องนี้ และทำให้เราเข้าใจความ
เชื่อมโยงนี้ได้ . . . ภาวะที่นี้และเดี่ยวนั้นจะไม่เป็นเพียงสายโซ่ของลำดับเหตุการณ์
แบบโลกๆ อีกต่อไป แต่จะกลายเป็นสิ่งซึ่งเคยเป็นมกแล้วเสมอ และก็เป็นทั้งสิ่งที่
จะบรรลุผลบริบูรณ์ในอนาคต พร้อมๆ กันไป และแน่นอนว่าในพระญาณทัศน์
ของพระเจ้า มันย่อมเป็นสิ่งที่นิรันดร์ ครอบคลุมกาลเวลาทั้งหมด เป็นสิ่งที่บรรลุ
ผลบริบูรณ์แล้วในพื้นที่ของเหตุการณ์ที่แยกขาดจากกันเป็นส่วนๆ แบบโลกๆ

๒ ขาแน่นอย่างถูกต้องว่า ความคิดว่าด้วย การบังเกิดขึ้นพร้อมกัน
แบบนี้ เป็นเรื่องผิดแผกแตกต่างจากความคิดในแบบของเรา เพราะ
เป็นการมองกาลเวลาในฐานะใกล้เคียงกับสิ่งที่ Benjamin เรียกว่า
กาลเวลาแบบเมสไซอาห์ (Messianic time) ซึ่งเป็นการบังเกิดขึ้นพร้อม
กันของอดีตและอนาคตในปัจจุบันขณะ³³ และตามมุมมองสิ่งต่างๆ

32 Auerbach, *Mimesis*, p. 64. เน้นโดยผู้เขียน ขอให้เปรียบเทียบกับการที่
นักบุญออกัสติน (Augustine) อธิบายพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิมว่าเป็น 'เงา
(ซึ่งก็คือ การทอดย้อนกลับมา) ของอนาคต' อ้างใน Bloch, *Feudal Society*, I, p. 90.

33 Walter Benjamin, *Illuminations*, p. 265.

เช่นนี้ คำว่า ‘ในช่วงเวลาเดียวกันนี้’ (meanwhile) จึงไม่สลักสำคัญอะไรจริงจังนัก

วิธีคิดของเราในปัจจุบันเกี่ยวกับการบังเกิดขึ้นพร้อมกัน สังคมพัฒนาการมาเป็นเวลานานแล้ว และการอุบัติขึ้นของวิธีคิดแบบนี้ เชื่อมโยงกับพัฒนาการของวิทยาศาสตร์ทางโลกอย่างแน่นนอน ด้วยวิถีทางซึ่งยังเราคงต้องศึกษากันให้ชัดเจนต่อไป แต่วิธีคิดในเรื่องนี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างถึงแก่น จนเราไม่อาจจะเข้าใจจุดกำเนิดอันพร้อมมูลของลัทธิชาตินิยมได้ หากเราไม่ใส่ใจกับมันอย่างจริงจัง สิ่งที่เข้ามาแทนที่วิธีคิดแบบการบังเกิดขึ้นพร้อมกัน-ไปตาม-กาลเวลา ก็คือ ‘สูญกาลสมมติ’ (homogeneous empty time) (ต้องขอยืมคำของเบนจามินอีกครั้ง) ในกาลเวลาแบบนี้ การบังเกิดขึ้นพร้อมกัน ซึ่งดูประหนึ่งว่าตัดไขว้กันข้ามกาลเวลา มิได้อาศัยการกำหนดล่วงหน้าและการบรรลุผลบริบูรณ์ แต่อาศัยการบังเอิญเกิดขึ้นพร้อมกันตามกาลเวลา อันวัดได้ด้วยนาฬิกาและปฏิทิน³⁴

เพราะเหตุใดการเปลี่ยนแปลงนี้จึงสำคัญยิ่งต่อกำเนิดของชุมชนจินตกรรมแห่งชาติ เราจะเข้าใจเรื่องนี้ได้ชัดเจนที่สุด หากลองพิจารณาโครงสร้างพื้นฐานของรูปแบบจินตกรรมสองแบบ ซึ่งเป่งบานขึ้นในยุโรปในศตวรรษที่ 18 : นวนิยายและหนังสือพิมพ์³⁵ ทั้งนี้เพราะ

34 Ibid, p. 263. ความคิดใหม่นี้เป็นรากฐานอย่างลึกซึ้งถึงขั้นที่เราอาจกล่าวได้ว่า วิธีคิดสมัยใหม่หลักๆ ทุกประการมีพื้นฐานอยู่บนวิธีคิดแบบ ‘ในช่วงเวลาเดียวกันนี้’ (meanwhile)

35 เรื่อง *Princesse de Clèves* ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1678 ส่วนยุคของ Richardson, Defoe และ Fielding คือช่วงต้นศตวรรษที่ 18 บ่อเกิดของหนังสือพิมพ์สมัยใหม่มีรากฐานมาจากหนังสือกึ่งงานุเบกษาของดัตช์ในปลายศตวรรษที่ 17 แต่หนังสือพิมพ์เพิ่งกลายเป็นสิ่งพิมพ์ประเภททั่วไปแบบหนึ่งหลังปี ค.ศ.1700 Febvre and Martin, *The Coming of the Book*, p. 197.

รูปแบบทั้งสองนี้เป็นการเตรียมเครื่องมือทางเทคนิค ให้กับ ‘การนำเสนอ’ ชุมชนจินตกรรม แบบ ที่เป็นชาติ

ประการแรก ลองพิจารณาโครงสร้างของนวนิยายแบบเก่า ซึ่งมิได้ใช้เฉพาะในบรรดางานชิ้นเอกของบัลซัค (Balzac) เท่านั้น แต่ยังใช้ในนิยายสยองขวัญราคาถูกสมัยนี้ด้วย โครงสร้างนี้เป็นเครื่องมือสำหรับการนำเสนอการบังเกิดขึ้นพร้อมกันใน ‘สุญญากาศสมมติ’ หรือเป็นอรรถาธิบายประกอบอันซับซ้อนให้กับคำว่า ‘ในช่วงเวลาเดียวกันนี้’ และเพื่อยกเป็นตัวอย่าง ขอให้ลองพิจารณาตอนหนึ่งของโครงเรื่องนวนิยายสั้นๆ ซึ่งชายคนหนึ่ง (ก) มีภรรยา (ข) และภรรยาน้อย (ค) ผู้มีชู้รักคนหนึ่ง (ง) โดยอาจจินตนาการตารางเวลาแบบหนึ่งสำหรับเรื่องราวตอนนี้อย่างนี้

เวลา :	1	2	3
เหตุการณ์ :	ก ทะเลาะกับ ข	ก โทรคัพพท์หา ค	ง เมฆแล้อยู่ในบาร์
	ค กับ ง ร่วมรักกัน	ข ไปจับจ่ายซื้อของ	ก กินข้าวเย็นที่บ้านกับ ข
		ง เล่นพูล	ค ผันเป็นलगร้าย

ขอให้สังเกตว่าในช่วงลำดับเหตุการณ์ข้างต้น ก กับ ง ไม่เคยพบกัน และที่จริงถ้าหาก ค ทำตัวได้แนบเนียนพอ ต่างคนต่างอาจไม่รู้ด้วยซ้ำว่าอีกฝ่ายมีตัวตนอยู่³⁶ แล้วอะไรเล่าที่เชื่อม ก กับ ง เข้าด้วยกัน สิ่งที่เชื่อมก็คือวิถีคิด 2 แบบประกอบกันไป : ประการแรก คือวิถีคิดที่ว่า 2 คนนี้ดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งใน ‘สังคม’ (Wessex หรือ Lübeck หรือ Los Angeles ก็แล้วแต่) สังคมเหล่านี้เป็นหน่วยภาวะทางสังคมวิทยา

36 อันที่จริง โครงเรื่องแบบนี้ น่าติดตามเพราะ ขึ้นอยู่กับ การที่ ก ข ค และ ง ไม่รู้วาคณอื่นๆ กำลังทำอะไร ในช่วงเวลา 1 2 และ 3

ที่มีความเป็นจริงแน่นอนต่อเนื่อง ถึงขั้นที่พรรณนาให้เห็นภาพได้ว่า สมาชิกของสังคมเหล่านี้ (ก กับ ง) เดินสวนกันกลางถนน โดยไม่เคยรู้จักกัน แต่ก็ยังถูกเชื่อมโยงถึงกันได้³⁷

ประการที่ 2 คือวิธีคิดที่ว่า ก และ ง ดำรงอยู่ในความคิดของผู้อ่านซึ่งรู้ทุกอย่าง มีเพียงผู้อ่านเท่านั้น ที่เป็นเสมือนพระเจ้า ดู ก โทศพิททา ค ดู ข ไปจับจ่ายซื้อของ และดู ง กำลังเล่นพูล ทั้งหมดในเวลาเดียวกัน การที่กิจกรรมทั้งหมดนี้ถูกกระทำขึ้นในเวลาที่ถูกกำหนดด้วยนาฬิกาและปฏิทินเดียวกัน โดยผู้กระทำหลายคนซึ่งส่วนใหญ่ไม่รู้ว่ามีคนอื่น ๆ อยู่ที่นี่ แสดงให้เห็นถึงนวัตกรรมแห่งโลกจินตกรรม ซึ่งผู้ประพันธ์ปั้นแต่งขึ้นในความคิดผู้อ่าน³⁸

แนวคิดที่ว่าด้วยองคาพยพทางสังคมวิทยา เคลื่อนตัวไปตามปฏิทิน ผ่านสุญญกาลสมิทธินี้ คือภาพอุปมาที่แจ่มชัดสำหรับแนวคิดที่ว่าด้วยชาติ ซึ่งก็ถูกคิดบัญญัติขึ้นในฐานะชุมชนอันเป็นปึกแผ่นเคลื่อนตัวลง (หรือขึ้น) ตามประวัติศาสตร์ไปเรื่อย ๆ³⁹ คนอเมริกันคนหนึ่งไม่มีทางได้พบปะหรือแม้แต่รู้จักชื่อเพื่อนร่วมชาติชาวอเมริกันนับ

37 ลักษณะบรรเลงซ้อนกันหลายทำนองเช่นนั้นเอง ที่ทำให้นวนิยายสมัยใหม่แตกต่างจากผู้เบิกทางอย่าง Satyricon ของ Petronius ซึ่งการเล่าเรื่องดำเนินเรียงกันไปเป็นแถวเดียว ดังนั้น ขณะที่ Encolpius คร่ำครวญถึงความไม่ซื่อสัตย์ของคนรัก ผู้เยาว์ของเขา เรื่องก็ไม่ได้เล่าให้เราเห็นถึงการที่ Gito อยู่บนเตียงกับ Ascyllus พร้อมๆ กันไป

38 ด้วยเหตุเช่นนี้ จึงมีประโยชน์หากจะเปรียบเทียบนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องใดก็ตาม กับเอกสารหรือคำบรรยายจากยุคเดียวกัน ซึ่งถูกทำให้เป็นเรื่องแต่งนั้น

39 การที่นวนิยายฝั่งตัวกลมกลืนไปกับกาลเวลาร่างเปล่าเป็นเนื้อเดียวกันนี้ ไม่มีสิ่งไหนบ่งชี้ได้ดีไปกว่าการปราศจากอาร์มภบทสิบสาววงควาน ซึ่งมักย้อนกลับไปจนถึงกำเนิดมนุษย อันเป็นลักษณะที่พบอยู่ประจำในพงศาวดาร ตำนาน และคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์

240,000,000 คนของเขา มากไปกว่าหยิบมือหนึ่งแน่ เขาไม่มีทางรู้ว่าคนจำนวนมากมายเช่นนี้ทำอะไรกันอยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง แต่เขาก็มั่นใจเต็มที่ในกิจกรรมที่สม่ำเสมอ ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ กันโดยไม่เห็นหน้าค่าตาของผู้คนเหล่านี้

มุมมองที่ผู้เขียนนำเสนอนี้ อาจเป็นนามธรรมน้อยลง หากเราลองพิจารณาเรื่องแต่ง 4 เรื่องจากวัฒนธรรมที่ต่างกัน ในสมัยที่ต่างกัน กระนั้นก็ตาม ทั้ง 4 เรื่อง ยกเว้นเรื่องหนึ่ง ล้วนผูกพันกับลัทธิชาตินิยมอย่างแยกไม่ออก ในปี ค.ศ.1887 ไฮเซ ริซัล ‘บิดาแห่งลัทธิชาตินิยมของฟิลิปปินส์’ แต่งนวนิยายเรื่อง *Noli Me Tangere* ซึ่งทุกวันนี้ถือกันว่าเป็นความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ที่สุดของวรรณกรรมฟิลิปปินส์สมัยใหม่ ทั้งยังเป็นนวนิยายเรื่องแรกที่เขียนโดย ‘Indio’⁴⁰ ต่อไปนี่คือตอนต้นซึ่งเริ่มเรื่องได้อย่างน่าอัศจรรย์ :⁴¹

40 (*Indio* คือคำที่สเปนใช้เรียกชนพื้นเมืองในอาณานิคม-ผู้แปล) ริซัลเขียนนวนิยายเรื่องนี้โดยใช้ภาษาอาณานิคม (สเปน) ซึ่งในสมัยนั้นเป็นภาษากลางของชาวยุโรปผสมเอเชียหลากหลายชาติพันธุ์ รวมทั้งชนชั้นนำพื้นเมือง และควบคู่ไปกับนวนิยายเรื่องนี้ก็คือการปรากฏตัวเป็นครั้งแรกของหนังสือพิมพ์ ‘ชาตินิยม’ ไม่เพียงแค่นั้นในภาษาสเปน แต่ในภาษา ‘ชาติพันธุ์’ อย่าง ตากาล็อก และ อีโลคาโน ด้วย ดู Leopoldo Y. Yabes, ‘The Modern Literature of the Philippines,’ pp. 287-302, in Pierre-Bernard Lafont and Denys Lombard (eds), *Littératures Contemporaines de l’Asie du Sud-Est*.

41 José Rizal, *Noli Me Tangere* (Manila: Instituto Nacional de Historia, 1978), p. 1 แปลโดยผู้เขียน เมื่อตอนตีพิมพ์ *Imagined Communities* ครั้งแรก ผู้เขียนยังไม่รู้ภาษาสเปนดี ทำให้หลงอาศัยฉบับแปลที่คลาดเคลื่อนอย่างเป็นอุททหาธน์ของ Leon María Guerrero (ในที่นี้ ผู้แปลอาศัยการแปลเป็นภาษาไทยโดย จิตรราภรณ์ ตันรัตนกุล เป็นพื้นฐาน และปรับเปลี่ยนเล็กน้อยโดยเทียบเคียงกับการแปลของ แอนเดอร์สัน โปรดดู ไฮเซ ริซัล, จิตรราภรณ์ ตันรัตนกุล แปล. *อันล่องละเมียดมิได้*, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548.)

ใกล้ๆ ปลายเดือนตุลาคม Don Santiago de los Santos หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนาม กัปตัน ตืออาโก จะจัดงานเลี้ยงอาหารค่ำ และแม้ท่านจะป่าวประกาศออกไปในบាយวันนั้น ซึ่งตรงข้ามกับวิถีปฏิบัติตามปกติ แต่มันกลับกลายเป็นหัวข้อของการสนทนาทั้งหมดทันทีในเซตปีโนโต รวมทั้งในส่วนอื่นๆ ของเมือง และแม้แต่ในเซตอินตรามูโรส (อันเป็นเมืองชั้นในมีกำแพงล้อมรอบ) ช่วงนั้น กัปตัน ตืออาโก ได้ชื่อว่าเป็นเจ้าบ้านใจป่า ทั้งยังเป็นที่ยู่งานว่าบ้านของท่าน ซึ่งก็เหมือนกับประเทศของท่านเองนั้น ไม่เคยปิดประตูให้กับสิ่งใด ยกเว้นการดักกับความคิดใหม่ๆ หรือความคิดนอกกรอบ

ชาวพื้นแพร่สะพัดออกไปราวกับถูกไฟฟ้าช็อค ในหมู่กาฝาก นักเกาะกิน นักสวมรอย ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าของได้สร้างขึ้น ด้วยพระคุณอนันต์ของพระองค์ และทรงเมตตาคุณขยายจำนวนในมะนิลา บางคนรีบหายาฆัรตรงเท้าบูท บางคนเร่งทหารระดมติดคอกปลีเสื้อและผ้าผูกคอ แต่ทุกคนล้วนหมกมุ่นกับปัญหาที่ว่า จะหักทลายเจ้าของบ้านอย่างไรดี ถึงจะทำให้ดูเหมือนคุ่นเคยกันมานาน หรือถ้าจำเป็น จะออกตัวอย่างไรดี ที่ไม่อาจไปถึงก่อนหน้านั้นได้

อาหารมื้อนั้นจัดขึ้นในบ้านหลังหนึ่งบนถนนอันโลอาเก แต่เพราะเรานึกบ้านเลขที่ไม่ออก เราจะพรรณนามันในแบบที่จะทำให้จำมันได้-คือว่า ถ้าแผ่นดินไหวไม่ทำให้มันพังหลายไปเสียก่อน และเราก็ไม่เชื่อว่าเจ้าของบ้านจะให้รื้อมันทิ้งไปแล้วด้วย เพราะงานแบบนี้ ปกติขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าของ หรือไม่กี่ธรรมชาติ ซึ่งก็ยังมีสัญญาผูกพันกับรัฐบาลของเรามากมาย

ข้อวิจารณ์อย่างละเอียดคงไม่จำเป็นแน่ เพียงแค่ข้อสังเกตก็เพียงพอแล้ว ว่านับแต่เริ่มเรื่อง ภาพ (ซึ่งใหม่สำหรับการเขียนของฟิลิปปีนส์) ของงานเลี้ยงอาหารค่ำ มีบุคคลลึกรนามันับร้อยพูดคุยถึงงานนี้ ต่างไม่รู้จักกัน และต่างก็อยู่ในส่วนต่างๆ ของกรุงมะนิลา ในเดือนที่เฉพาะเจาะจงของทศวรรษที่เฉพาะเจาะจง นี่นับเป็นการปั้นแต่งชุมชนจินตกรรมขึ้นในทันที และในวลีที่ว่า ‘บ้านหลังหนึ่งบนถนน

อันโลอาเก' ซึ่ง 'เราจะพรรณนามันในแบบที่จะทำให้จำมันได้' นั้น คนที่จะจำมันได้ ก็คือ เรา-ผู้อ่าน-ชาวฟิลิปปินส์ นั่นเอง การเคลื่อนไหวอย่างสบายๆ ของบ้านหลังนี้จากกาลเวลา 'ภายใน' ของนวนิยายสู่กาลเวลา 'ภายนอก' ของชีวิตประจำวันของผู้อ่าน (ในมะนิลา) ก็สร้างมนตร์สะกด ยืนยงถึงตัวตบหนักแน่นของชุมชนหนึ่งเดียว ครอบคลุมทั้งตัวละคร ผู้แต่ง และผู้อ่าน เข้าไว้ด้วยกัน เคลื่อนไปข้างหน้าผ่านกาลเวลาแบบปฏิทิน⁴² นอกจากนี้ ขอให้สังเกตน้ำเสียง ด้วยเช่นกัน แมริซัลจะไม่รู้ว่าผู้อ่านแต่ละคนของเขาเป็นใครก็ตาม แต่เขาก็เขียนถึงผู้อ่านเหล่านี้ด้วยความคุ้นเคยแบบแสรังทำไม่รู้ราวกับว่าความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของพวกเขาไม่มีสิ่งที่น่างุน แม้แต่น้อย⁴³

ไม่มีสิ่งไหนจะทำให้เรารู้สึกถึงความขาดช่วงไม่ต่อเนื่องของจิตสำนึก ตามความหมายแบบฟูโกต์ ได้มากไปกว่าการเปรียบเทียบ *Noli* กับวรรณกรรมอีกชิ้นหนึ่งในยุคก่อนหน้า ซึ่งได้รับการยกย่องอย่างสูงสุด ประพันธ์โดย 'Indio' คนหนึ่ง นามว่า Francisco Balagtas

42 ตัวอย่างเช่น ขอให้สังเกตว่าในประโยคเดียวกัน ริซัลเปลี่ยนย้ายกาลในไวยากรณ์จากอดีตของคำว่า 'ได้สร้าง' (*crió*) เข้าสู่ปัจจุบันกาลของพวกเราทั้งหลายในคำว่า 'คุณขยายจำนวน' (*multiplica*) ได้อย่างแนบเนียน

43 ด้านตรงข้ามกับความไร้ชื่อเสียงนิรนามของผู้อ่าน ได้อยู่/อยู่ที่ความมีชื่อเสียงโดดเด่นของผู้แต่ง และดังที่เราจะเห็นต่อไป ความไร้ชื่อเสียง/ความโดดเด่นนี้ล้วนมีเหตุมาจากการแพร่ขยายของทุนนิยมการพิมพ์ หากย้อนกลับไปแรกเริ่มนับแต่ปี ค.ศ.1593 เหล่านักบวชโดมินิกันผู้ขยันขันแข็งก็ได้ตีพิมพ์ *Doctrina Christiana* ในกรุงมะนิลากันแล้ว ทว่านานหลายศตวรรษหลังจากนั้น สิ่งพิมพ์ยังคงถูกศาสนจักรควบคุมอย่างเคร่งครัด การเปิดเสรีเพิ่งเริ่มขึ้นในช่วงทศวรรษ 1860 ดู *Bienvenido L. Lumera, Tagalog Poetry 1570-1898, Tradition and Influences in its Development*, pp. 35, 93.

(บัลตาซาร์) ชื่อเรื่องว่า *Pinagdaanag Buhay ni Florante at ni Laura sa Cahariang Albania* [เรื่องของฟลอรันเตและลอราในราชอาณาจักรอัลเบเนีย] ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.1861 แต่อาจประพันธ์ขึ้นตั้งแต่ ค.ศ.1838⁴⁴ ทั้งนี้เพราะแม้ว่าบัลกัต์สจะยังมีชีวิตอยู่เมื่อตอนรัชกาลเกิด โลกที่ปรากฏในวรรณกรรมชิ้นเอกของเขาก็ผิดแผกจากโลกของ *Noli* ในทุกด้าน จากของเรื่องนี้-อัลเบเนียในยุคกลางแบบจินตนิยาย-เป็นสิ่งที่ห่างไกลสุดกู่ทั้งโดยกาลเวลาและพื้นที่จากเขตบิโนนโดในช่วงทศวรรษ 1880 ตัวเอกของเรื่องนี้-ฟลอรันเต ชนชั้นสูงชาวคริสต์อัลเบเนีย กับเพื่อนสนิทผู้เป็นญาติของเขา ชื่ออาลาดิน ซึ่งเป็นอภิชนมุสลิม (โมโร) ชาวเปอร์เซีย-จะทำให้เรานึกถึงฟิลิปปินส์ได้ ก็ต้องอาศัยความเชื่อมโยงแบบคริสต์กับโมโรเท่านั้น ในขณะที่รัชกาลจงใจโปรยคำภาษาดากาล็อกผสมเข้าไปในร้อยแก้วภาษาสเปน เพื่อสร้างลักษณะ ‘สมจริง’ เสียดสี หรือปลุกเร้าชาตินิยม บัลกัต์สกลับผสมวลีภาษาสเปนเข้าไปในร้อยกรองจตุรวรรคแบบดากาล็อกโดยไม่รู้ตัว เพียงเพื่อยกระดับการใช้ศัพท์แสงให้สง่างามสละสลวยขึ้นเท่านั้น

Noli แต่งขึ้นมาให้อ่าน ส่วน *Florante at Laura* แต่งขึ้นมาให้ขับร้อง ดังที่ *Lumbera* ตั้งข้อสังเกตว่า ‘เนื้อเรื่องเดินไปโดยไม่มีลำดับกาลเวลาแน่นอน เรื่องเริ่มต้นตรงกลางโครงเรื่อง แล้วใช้คำพูดย้อนความหลังเป็นตัวสร้างเรื่องราวทั้งหมดให้กับเรา’⁴⁵ เกือบครึ่งหนึ่งของร้อยกรองจตุรวรรค 399 บท เล่ารายละเอียดชีวิตวัยเด็ก ชีวิตวัยเรียนในเอเธนส์ และวีรกรรมการศึกษาในกาลต่อมาของฟลอรันเต ผ่านบท

44 *Ibid.*, p. 115.

45 *Ibid.*, p. 120.

สนทนาระหว่างตัวเอกกับอาลาติน⁴⁶ ‘การพุดคุยย้อนความหลัง’ นี้ เป็นวิธีเดียวที่บัลแกตส์จะนำมาใช้ได้ นอกเหนือไปจากการเล่าเรื่องตรงไปตรงมารวดเดียวจบ และการที่เราล่องรู้อดีต ‘ที่เกิดขึ้นพร้อมกัน’ ของฟลอรันเตและอาลาตินได้นั้น ก็เพราะว่ามันถูกเชื่อมโยงด้วยเสียงสนทนาของคนทั้งสอง หาใช่ด้วยโครงสร้างของมหากาพย์เรื่องนี้ไม่ วิธีเล่าเรื่องเช่นนี้ห่างไกลจากวิธีของนวนิยายยิ่งนัก : ‘ในฤดูใบไม้ผลิเดียวกันนั่นเอง ในขณะที่ฟลอรันเตกำลังร่ำเรียนอยู่ในเอเธนส์ อาลาตินก็ถูกขับไล่ออกจากราชสำนักของเขา’ กล่าวอีกนัยหนึ่ง บัลแกตส์ไม่มีความคิดที่จะ ‘จัดวาง’ ตัวละครเอกของเขาไว้ใน ‘สังคม’ หรือพุดคุยถึงตัวละครเหล่านี้กับผู้ฟังของเขา และนอกเหนือไปจากการเลื่อนไหลอย่างสละสลวยของคำหลายพยางค์ในภาษาดากาล็อกแล้ว ตัวบทของเขาก็ไม่มีอะไรที่เป็น ‘ฟิลิปีโน’ มากนัก⁴⁷

46 เทคนิคนี้เหมือนกับของ Homer ซึ่ง Auerbach อภิปรายไว้อย่างสามารถใน *Mimesis*, ch. 1 ('Odysseus' Scar).

47 'Paalam Albaniang pinamamayanan

Ng casama, t, lupit, bangis caliluhan,

Acong tangulan mo, I, cusa mang pinatay

Sa iyo, I, malaqui ang panghihinayang'

‘ลาก่อน อัลเบเนีย ราชอาณาจักรในบัดนี้

แห่งความเลวทราม โหดร้าย อ่ามहित และฉ้อฉล!

ข้า ผู้พิทักษ์ของท่าน ผู้ซึ่งบัดนี้ท่านลงมือสังหาร

กระนั้นแล ก็ยังโถมันส์ต่อชะตากรรมที่บังเกิดขึ้นกับท่าน'

คำประพันธ์เรื่องซ็อบหนี่ บางครั้งมีผู้ตีความว่าเป็นข้อความแฝงเร้นแสดงความรักชาติแบบฟิลิปีโน แต่ Lumbera แสดงให้เห็นอย่างน่าเชื่อถือว่า การตีความเช่นนี้เป็นอรรถาธิบายที่คลาดเคลื่อนต่อกาลเวลา *Tagalog Poetry*, p. 125. คำแปลที่ยกมานี้เป็นของ Lumbera ผู้เขียนแก้ไขตัวบทภาษาดากาล็อกของเขาเล็กน้อยให้สอดคล้องกับบทประพันธ์ตามฉบับที่จัดพิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ.1973 ซึ่งอิงตามฉบับที่ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1861

ในปี ค.ศ.1816 17 ปีก่อนบทประพันธ์ *Noli* โฮเซ โฮอากิน เฟอร์นันเดซ เดอ ลิซาร์ดี (José Joaquín Fernández de Lizardi) แต่งนวนิยายเรื่อง *El Periquillo Sarniento* [นกแก้วขี้เรื้อน] ซึ่งชัดเจนว่าเป็นงานประเภทนี้ชิ้นแรกของลาตินอเมริกา และกล่าวตามคำของผู้วิจารณ์คนหนึ่ง ตัวบทเรื่องนี้เป็น ‘การเปิดโปงการปกครองของสเปนในเม็กซิโกอย่างเผ็ดร้อน : ความไม่รู้ ความมั่งงาย และความขี้ขลาดคือลักษณะที่เห็นได้ชัดที่สุดของมัน’⁴⁸ แก่นแท้ของรูปแบบนวนิยาย ‘ชาตินิยม’ เรื่องนี้ เห็นได้จากการพรรณนาเนื้อหาของมันดังต่อไปนี้ :⁴⁹

นับแต่แรก [ตัวเอก-นกแก้วขี้เรื้อน] ต้องเจอกับอิทธิพลต่ำทรามมากมาย-บรรดาสาวใช้เงินเก่งก็คอยปลุกฝังเรื่องมั่งงาย มารดาก็มีแต่ตามใจ บรรดาครูของเขาก็อไม่สอนอย่างขอไปที ก็ไม่เก่งพอจะฝึกวินัยอะไรให้เขาได้ และแม้บิดาของเขาจะเป็นคนมีสติปัญญา อยากรู้ให้บุตรของตนมีวิชาชีพที่ก่อประโยชน์ แทนที่จะไปต่อยอดพวกนักกฎหมายและกาฝากทั้งหลาย แต่มารดาผู้เอ็นดูเขาเกินไปกลับเป็นคนได้ชัยชนะ ส่งบุตรของตนเข้ามหาวิทยาลัย เพื่อให้แน่ใจว่าเขาจะได้เรียน แต่เรื่องมั่งงายไร้สาระเท่านั้น . . . นกแก้วยังคงโง่งมแต่ตุนอยู่ไม่วาย แม้จะได้พบปะกับผู้คนที่ดีและฉลาดเฉลียวมากมายก็ตาม เขาจึงไม่ยอมทำงานหรือทำอะไรจริงจังสักอย่าง แล้วก็กลายเป็นพระ นักการพนัน หัวขโมย ผู้ช่วยฆาตกรรม หอม เสมียนในหัวเมือง ตามลำดับ. . . เรื่องราวแต่ละตอนเหล่านี้ เปิดโอกาสให้ผู้แต่งพรรณนาโรงพยาบาลหลายแห่ง คุกตารางหลายที่ หมู่บ้านไกลโพ้นหลายพื้นที่ วัดวาอารามหลายสำนัก พร้อมๆ ไปกับการตอกย้ำประเด็นหลัก-ว่าการปกครองและระบบการศึกษาของสเปนสนับสนุนวิถีชีวิตแบบกาฝากและความเกียจคร้าน . . . หลายครั้งที่การผจญภัยของนกแก้วพาเขาไปอยู่ท่ามกลางเหล่าคนอินเดียนและเหล่าคนนิโกร . . .

48 Jean Franco, *An Introduction to Spanish-American Literature*, p. 34.

49 Ibid., pp. 35-36. เน้นโดยผู้เขียน

ตรงนี้เช่นกัน เราย่อมเห็น ‘จินตกรรมแบบชาติ’ ทำงานอยู่ท่ามกลางความเคลื่อนไหวของตัวเอกผู้โดดเดี่ยว ผ่านภูมิทัศน์ทางสังคมวิทยาที่หยุดนิ่ง ผสานโลกภายในนวนิยายเข้ากับโลกภายนอก กระนั้นก็ตาม การท่องเที่ยวของพระเอกผู้ชั่วร้ายในอาณาบริเวณต่างๆ-โรงพยาบาลหลายแห่ง คุกตารางหลายที่ หมู่บ้านไกลโพ้นหลายพื้นที่ วัดวาอารามหลายสำนัก เหล่าคนอินเดียน เหล่าคนนิโกร-กิมิไซ การท่องเที่ยวในโลกกว้าง เพราะอาณาบริเวณที่เป็นท้องเรื่องถูกตีกรอบไว้อย่างชัดเจน : คืออาณาบริเวณแห่งอาณานิคมเม็กซิโกนั่นเอง ไม่มีอะไรยืนยันความมีตัวตนหนักแน่นทางสังคมวิทยานี้ได้ดีไปกว่าจำนวนพหูพจน์ที่เรียงลำดับต่อๆ กันไป เพราะจำนวนหลายแห่งหลายที่เหล่านี้ ได้สร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้น ชนิดเต็มไปด้วยคุกตาราง ที่เปรียบเทียบกันได้ ไม่มีที่ใดที่หนึ่งสลักสำคัญในตัวเองอย่างไม่ซ้ำแบบใคร แต่ทั้งหมดล้วนเป็นตัวแทน (ซึ่งดำรงอยู่อย่างแยกจากกันพร้อมๆ กันไป) ของการกดขี่แห่งอาณานิคมนี้⁵⁰ (ขอให้เปรียบกับคุกตารางทั้งหลายในคัมภีร์ไบเบิล ซึ่งทั้งหมดจะไม่ถูกจินตนาการว่า มี*ดาษติน* อยู่ในสังคมนี้หรือสังคมนั้น คุกตารางแต่ละแห่งต่างมีอยู่เพียงหนึ่งเดียวอย่างศักดิ์สิทธิ์ แบบเดียวกับคุกตารางที่นางซาโลเม (Salome) ต่อมมนตร์ขลังของจอห์นผู้ทำพิธีล้างบาป - John the Baptist นั่นเอง)

ท้ายที่สุดอาจเป็นไปได้ว่า ด้วยเหตุที่ทั้งริชชัลและลิซาร์ดี เขียนโดยใช้ภาษาสเปน กรอบการนำเสนอที่เราศึกษามานี้จึงล้วนเป็น ‘แบบยุโรป’ ดังนั้น เพื่อขจัดข้อสงสัยนี้ เราจะลองพิจารณาบทเปิดเรื่อง

50 การเคลื่อนที่ของตัวเอกผู้เดียวตายไปในภูมิทัศน์ทางสังคมที่แข็งกระด้างนี้เป็นเรื่องปกติของนวนิยาย (ต่อต้าน) อาณานิคมยุคแรกจำนวนมาก

ของ *Semarang Hitam* [เซมารังทมิฬ] บทประพันธ์ของ มาส มาร์โค การ์โตดิโครโม⁵¹ (Mas Marco Kartodikromo) นักชาตินิยม-คอมมิวนิสต์ ผู้เคราะห์ร้าย ซึ่งตีพิมพ์เป็นตอนๆ ในปี ค.ศ.1924 :⁵²

เมื่อเวลา 7 โมง เย็นวันเสาร์ ปกติคนหนุ่มสาวในเซมารังจะไม่อยู่กับบ้าน คีนวันเสาร์ แต่คืนนี้ไม่มีใครออกนอกบ้าน เพราะฝนตกหนักทั้งวัน จนทำให้ ถนนทั้งหลายเปียกแฉะและลื่นมาก ทุกคนจึงต้องอยู่บ้าน

สำหรับคนงานในร้านรวงและสำนักงานทั้งหลาย เช้าวันเสาร์คือเวลาที่ รอคอย-รอคอยเวลาว่างของพวกเขา และความสนุกในการเดินเล่นไปรอบๆ เมือง ในตอนเย็น แต่คืนนี้ พวกเขาต้องผิดหวัง เพราะความเฉื่อยเนือยอันเกิดจาก อากาศที่ย่ำแย่ และถนนที่เหนอะหนะในหมู่บ้านทั้งหลาย ถนนสายหลักๆ ซึ่งมัก เนืองแน่นด้วยการจราจรหนาแน่น ทางเดินเท้าทั้งหลายซึ่งมักแน่นขนัดด้วยผู้คน ล้วนว่างเปล่า นานๆ ที จะมีเสียงแสร้งมาฟาดแรงๆ มาไปตามทางให้ได้ยิน-หรือไม่ ก็เสียงเกือกม้าดังกึกกอบ ขณะที่พวกมันลากรถทั้งหลายไป

เซมารังจึงสว่าง แสงจากตะเกียงแก๊สทั้งหลายเรียงรายเป็นแถวๆ ส่องตรง ลงบนถนนยางมะตอยเป็นมันระยับ บางครั้งแสงจ้าจากตะเกียงแก๊สเหล่านี้ก็ อ่อนลง เมื่อลมตะวันตกพัดมา

ชายหนุ่มผู้หนึ่งนั่งอ่านหนังสือพิมพ์อยู่บนแคร่หวาย ด้วยใจจดจ่อเต็มที่ สี่หน้าโกรธซึ่งบางครั้ง รอยยิ้มบางครวของเข แสดงถึงความสนใจเรื่องที่น่า

51 หลังจากที่ประสบความสำเร็จโชติช่วงทางการงานระยะสั้นๆ ในฐานะนัก หนังสือพิมพ์หัวรุนแรง มาร์โคถูกเจ้าพนักงานดัดชกักตัวไว้ใน โบเวน ดิกุล หนึ่งใน ค่ายกักกันแห่งแรกของ โลก ตั้งอยู่ลึกเข้าไปในแหล่งหนองน้ำของนิวกินีตะวันตก เขาตายที่นั่นในปี ค.ศ.1932 หลังจากที่ถูกคุมขัง 6 ปี Henri Chambert-Loir, 'Mas Marco Kartodikromo (c. 1890-1932) ou L'Education Politique', p. 208, ใน *Litteratures contemporaines de l'Asie du Sud-Est*. เมื่อไม่นานมานี้ Takashi Shiraishi อธิบายเส้นทางชีวิตของมาร์โคไว้อย่างครอบคลุมแหลมคมใน *An Age in Motion: Popular Radicalism in Java, 1912-1926*, chapters 2-5 and 8.

52 จากการแปลโดย Paul Tickell ใน *Three Early Indonesian Short Stories by Mas Marco Kartodikromo (c. 1890-1932)*, p. 7. เน้นโดยผู้เขียน

อย่างลึกซึ้ง เขาพลิกหน้าหนังสือพิมพ์ไปเรื่อยๆ คิดอยู่ว่า บางทีอาจเจอบางสิ่ง
ที่จะทำให้เขาหยุดรู้สึกทุกข์ระทมได้ ทันใดนั้น เขาก็พบบทความเรื่องหนึ่ง
พาดหัวว่า

ความเจริญรุ่งเรือง
คนจรจัดยากไร้ผู้หนึ่งล้มป่วย
ตายอยู่ข้างถนนเพราะถูกทอดทิ้ง

ข่าวสั้นชิ้นนี้กระตุ้นความรู้สึกของชายหนุ่มขึ้นมา เขานึกจินตนาการได้เลย
ถึงความทุกข์ทรมานของวิญญาณผู้ยากไร้ ขณะที่เขาผู้นั้นนอนรอความตายอยู่
ข้างถนน . . . ช่วงขณะหนึ่งชายหนุ่มรู้สึกเหมือนความโกรธจะระเบิดออกมาจาก
ภายใน อีกขณะหนึ่งเขารู้สึกสงสาร แต่แล้วอีกช่วงขณะหนึ่งความโกรธของเขาก็
พุ่งเป้าไปที่ระบบสังคม ซึ่งก่อให้เกิดความยากจนเช่นนั้น ในขณะที่ทำให้คนกลุ่ม
เล็กๆ มั่งคั่ง

ตรงนี้ ดูจะเดียวกับใน *El Periquillo Sarniento* เราอยู่ในโลกของพหุพจน์
: ร้านทั้งหลาย สำนักงานทั้งหลาย รถม้าทั้งหลาย หมู่บ้านทั้งหลาย
และตะเกียงแก๊สทั้งหลาย และเช่นเดียวกับกรณีของ *Noli* เราผู้อ่าน
-ชาวอินโดนีเซีย พลัดในทันใดเข้าสู่กาลเวลาแบบปฏิทินและภูมิทัศน์
ที่คุ้นเคย เราบางคนอาจเคยย่ำบรรดาดถนนเหนอะหนะของเซมารัง
มาแล้ว และก็เช่นกัน ตัวเอกผู้เดียวตายถูกจัดวางไว้ร่วมกับพื้นที่
ทางสังคม ซึ่งผู้แต่งพรรณนาด้วยรายละเอียด *ทั่วไป* อย่างใส่ใจ
แต่กระนั้นก็มีสิ่งใหม่ : ตัวเอกผู้นี้ไม่เคยถูกเรียกขานด้วยชื่อ แต่
ด้วยสำนวนว่า ‘ชายหนุ่มของเรา’ สำนวนวรรณกรรมที่ดูชัดๆ และ
เรียบง่ายนี่เอง ที่ยืนยันถึง ‘ความตรงไปตรงมา’ อย่างไม่รู้ตัวของ
วิเศษณ์สรรพนามนี้ ไม่ว่าจะ เป็นมาร์โคหรือผู้อ่านทั้งหลายของเขา
ต่างก็ไม่มีข้อสงสัยในการเรียกขานเช่นนี้ ในขณะที่สำนวน ‘ตัวเอก

ของเรา' ในเรื่องแต่งชวนหัวในยุโรปสมัยศตวรรษที่18 และ19 เป็นเพียงการที่ผู้ประพันธ์หยอกล้อผู้อ่านของเขา (ซึ่งจะเป็นใครคนหนึ่งก็ได้) แต่สำนวน 'ตัวเอกของเรา' ของมารีโค ซึ่งอย่าคิดว่ามิใช่เรื่องใหม่ กลับ หมายถึง ชายหนุ่มผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะผู้อ่านทั้งหลายชาวอินโดนีเซีย และดังนั้นจึงมีนัยแสดงถึง 'ชุมชนจินตกรรม' อินโดนีเซียที่กำลังเริ่มก่อตัวขึ้น ขอให้สังเกตว่ามารีโคไม่รู้สึกรู้ว่าจำเป็นที่เขาจะต้องระบุชื่อชุมชนเป็นการเฉพาะ : มันอยู่ตรงนั้นเรียบร้อยแล้ว (แม้กระทั่งว่า เจ้าหน้าที่เซ็นเซอร์ของระบอบอาณานิคมดัตช์ที่รู้หลายภาษาจะอาจร่วมเป็นผู้อ่านของมารีโคได้ แต่พวกเขาย่อมถูกตัดออกจาก 'ความเป็นของเรา' นี้ เห็นได้จากการที่ความโกรธของชายหนุ่มพุ่งเป้าไปที่ 'ระบบสังคม' ซึ่งเป็นระบบสังคมที่ไม่ใช่ 'ของเรา' นั่นเอง)

ประเด็นสุดท้าย สิ่งที่ยืนยันถึงการมีอยู่ของชุมชนจินตกรรมนี้คือลักษณะข้อสองชั้น ซึ่งเกิดจากการที่เราได้อ่านเรื่องราวเกี่ยวกับชายหนุ่มที่กำลังอ่านเรื่องราว ทั้งนี้เพราะเขามีได้พบศพคนจรจัดยากไร้ข้างถนนเหนอะหนะในเซมารังด้วยตัวเอง แต่เขาจินตนาการมันจากสิ่งที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์⁵³ และเขาก็มิได้สนใจแม้แต่แต่น้อยว่า

53 ในปี ค.ศ.1924 เพื่อนสนิทและพันธมิตรทางการเมืองผู้หนึ่งของมารีโค ตีพิมพ์นวนิยายชื่อ *Rasa Merdeka* [รู้สึกเสรี / รสแห่งอิสรภาพ] Chambert-Loir เขียนถึงตัวเอกในนวนิยายเรื่องนี้ (ซึ่งเขาเชื่ออย่างผิดพลาดว่าคือมารีโค) ว่า 'เขาไม่รู้จักความหมายของ "สังคมนิยม" เลย : แม้กระนั้นเขาก็รู้สึกได้ถึงความป่วยไข้อย่างลึกซึ้งเมื่อเผชิญกับองค์กรทางสังคมที่แวดล้อมตัวเขา และเขาก็รู้สึกถึงความต้องการที่จะขยายขอบฟ้าของเขาออกไปด้วยวิธีการสองอย่าง : การเดินทางและการอ่าน' ('Mas Marco', p. 208. เน้นโดยผู้เขียน) นักแก้วที่เรือนได้ย้ายมาสู่ชวาและศตวรรษที่ 20

คนจรจัดสิ้นชีวิตผู้นั้นโดยตัวเขาเองแล้วเป็นใคร : ชายหนุ่มกำลังคิดถึงร่างนั้น ในฐานะตัวแทน หาใช่ในฐานะชีวิตส่วนบุคคลของใครไม่

นับเป็นการเหมาะสมที่ใน *Semarang Hitam* หนังสือพิมพ์ปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาเรื่องแต่ง ทั้งนี้เพราะ ถึงตรงนี้ หากเราหันมาพิจารณาหนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม เราจะรู้สึกสะดุดใจกับความเป็นเรื่องแต่งอย่างลุ่มลึกของมัน อะไรคือแบบแผนทางวรรณกรรมที่เป็นแก่นสารของหนังสือพิมพ์ ถ้าเราลองดูตัวอย่างหน้าแรกของหนังสือพิมพ์ เช่นว่า *The New York Times* สักฉบับ เราอาจพบเรื่องราวเกี่ยวกับกลุ่มผู้คัดค้านชาวไซเวียต ทูพิกขภัยในมาลี ฆาตกรรมสยองขวัญ รัฐประหารในอิรัก การค้นพบซากดึกดำบรรพ์หายากในซิมบับเว และสุนทรพจน์ของมิตเตอร์องด์ ทำไมเหตุการณ์เหล่านี้จึงได้รับการนำเสนอควบคู่กันไปดังนี้ อะไรเชื่อมโยงพวกมันเข้าด้วยกันเล่า ต้องไม่ใช่เพียงอะไรก็ได้ตามอำเภอใจแน่ กระนั้นก็เห็นได้ชัดว่า เรื่องราวส่วนใหญ่เกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระจากกัน ตัวกระทำ การต่างไม่รู้ว่าอีกฝ่ายมีอยู่ หรือรู้ว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นกับคนอื่น ลักษณะไร้กฎเกณฑ์ในการคัดเรื่องราวเหล่านี้มานำเสนอและจัดวางควบคู่กันไปนี้ (ซึ่งหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันกรอบบ่ายอาจนำเสนอผลแพ้ชนะเบสบอลแทนชาวमितเตอร์องด์-Mitterrand) แสดงให้เห็นว่าความเชื่อมโยงระหว่างเรื่องราวเหล่านี้เป็นจินตกรรม

ความเชื่อมโยงโดยจินตกรรมนี้มาจากหลักแหล่งที่สัมพันธ์กัน โดยอ้อมสองประการ ประการแรก คือความพึ่งพานตามปฏิทิน วันที่ ณ ขอบบนสุดของหนังสือพิมพ์ อันเป็นตราสัญลักษณ์สำคัญที่สุดอย่างเดียวบนหน้าหนังสือพิมพ์นั่นเอง ที่เป็นตัวสร้างความเชื่อมโยง

อย่างแท้จริง-การเดินทางไปเรื่อยๆ ของนาฬิกาแห่งสุญกาลสมิติ⁵⁴ และภายในกาลเวลานั้น ‘โลก’ ก้าวต่อไปอย่างหนักแน่นมั่นคง สิ่งที่บ่งบอกความชื่อนี้ก็คือ : ถ้าประเทศมาลีเกิดหายไปจากหน้าหนังสือพิมพ์ *The New York Times* นานนับหลายเดือน หลังจากมีรายงานข่าวทุพภิกขภัยสองวัน ผู้อ่านจะไม่จินตนาการแม้แต่ไม่ว่ามาลีสาบสูญไปแล้ว หรือทุพภิกขภัยทำให้ประชาชนประเทศนั้นล้มหายตายจากไปหมดแล้ว แบบแผนเชิงนวนิยายของหนังสือพิมพ์ ทำให้พวกเขาเชื่อได้แน่ว่า ‘ตัวละคร’ ที่ชื่อประเทศมาลี จะยังดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ที่ไหนสักแห่งข้างนอก รอเวลาปรากฏตัวอีกครั้งในโครงเรื่อง

หลักแหล่งที่สอง ของความเชื่อมโยงโดยจินตกรรม อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างหนังสือพิมพ์ในฐานะหนังสือแบบหนึ่งกับตลาดประมาณกันว่าในช่วงราว 40 ปี นับแต่การพิมพ์คัมภีร์ไบเบิลฉบับ Gutenberg จนถึงปลายศตวรรษที่ 15 มีการผลิตหนังสือเป็นจำนวนถึง 20 ล้านเล่มในยุโรป⁵⁵ ต่อมาระหว่างปี ค.ศ.1500-1600 จำนวนตีพิมพ์เพิ่มขึ้นถึงประมาณ 150-200 ล้านเล่ม⁵⁶ ‘นับแต่แรกเริ่ม . . . โรงพิมพ์

54 การอ่านหนังสือพิมพ์เหมือนกับการอ่านนวนิยายเรื่องหนึ่ง ซึ่งผู้ประพันธ์ไม่คิดใส่ใจเลยที่จะทำให้โครงเรื่องสอดคล้องกัน

55 Febvre and Martin, *The Coming of the Book*, p. 186. ทั้งหมดนี้คิดเป็นจำนวนไม่ต่ำกว่า 35,000 เรื่อง ผลิตในเมืองไม่น้อยกว่า 236 เมือง นับแต่แรกเริ่มราวปี ค.ศ.1480 โรงพิมพ์มีอยู่ในเมืองมากกว่า 110 เมือง ในจำนวนนี้ 50 เมืองอยู่ในอิตาลี ปัจจุบัน 30 เมืองอยู่ในเยอรมนี 9 เมืองอยู่ในฝรั่งเศส อยู่ในฮอลแลนด์และสเปน แห่งละ 8 เมือง ในเบลเยียมและสวิตเซอร์แลนด์แห่งละ 5 เมือง ในอังกฤษ 4 เมือง ในโบฮีเมีย 2 เมือง และในโปแลนด์ 1 เมือง ‘นับแต่นั้นมาจากกล่าวถึงยุโรปได้ว่ามีการใช้หนังสือที่เป็นผลผลิตจากการพิมพ์อยู่ทั่วไปหมด’ (p 182)

56 *Ibid.*, p. 262. ผู้เขียนให้ความเห็นว่า พอถึงศตวรรษที่ 16 หนังสือมีมากพอสำหรับใครก็ตามที่อ่านหนังสือออก

ดูประหนึ่งโรงงานสมัยใหม่มากกว่าห้องทำงานในวัดยุคกลาง ปี ค.ศ. 1455 Fust และ Schoeffer เริ่มดำเนินธุรกิจที่มุ่งสู่การผลิตอย่างเคร่ง มาตรฐาน และ 20 ปีต่อมา กิจการพิมพ์ขนาดใหญ่ก็ดำเนินอยู่ทุก หนแห่งทั่วยุโรป⁵⁷ หนังสือจึงเป็นสินค้าอุตสาหกรรมอย่างแรกที่เป็น มวลผลิตคราวละหลายๆ ในแบบสมัยใหม่ โดยมีลักษณะค่อนข้างพิเศษ ประการหนึ่ง⁵⁸ ลักษณะที่ว่านี้เห็นได้ชัด หากเราเปรียบเทียบหนังสือ กับผลผลิตอุตสาหกรรมยุคแรกอื่นๆ เช่น ผ้า อีฐ หรือน้ำตาล ทั้งนี้ เพราะสินค้าเหล่านี้ถูก ัด ตามจำนวนแบบคณิตศาสตร์ (ปอนด์ หรือน้ำหนักบรรทุก หรือขนาดเป็นชิ้นเป็นมัน) น้ำตาล 1 ปอนด์เป็นเพียง ปริมาณ เป็นน้ำหนักบรรทุกที่ใช้สะดวก ทว่าไม่ใช่วัตถุโดยตัวของมัน เอง ส่วนหนังสือเป็นวัตถุแยกต่างหากชัดเจน ผลิตซ้ำเหมือนกันหมด จำนวนมหาศาล-และนี่ทำให้หนังสือเป็นสินค้าคงทนรุ่นแรกแห่ง ยุคสมัยของเรา-⁵⁹ น้ำตาล 1 ปอนด์ย่อมไหลเทปนกับปอนด์ต่อไป

57 ในช่วงต้นศตวรรษที่ 16 สำนักพิมพ์ใหญ่ Antwerp ของ Plantin ควบคุม โรงพิมพ์ 24 แห่ง พร้อมด้วยคนงานกว่า 100 คนในแต่ละแห่ง Ibid., p. 125.

58 นี่เป็นประเด็นหนึ่งที่ Marshall McLuhan นำเสนออย่างชัดเจนท่ามกลางความ คลุมเครือใน *Gutenberg Galaxy* (p. 125) เราอาจกล่าวเพิ่มเติมได้ว่า แม้อตลาด หนังสือจะถูกทำให้แคระแกร็นด้วยตลาดสินค้าอื่นๆ แต่บทบาทเชิงยุทธศาสตร์ใน การเผยแพร่ความคิดต่างๆ ก็ยังทำให้มันมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการ ของยุโรปสมัยใหม่

59 ตรงนี้ หลักการย่อมสำคัญกว่าปริมาณ ตราบจนศตวรรษที่ 19 การจัดพิมพ์ แต่ละครั้งกระทำในจำนวนค่อนข้างน้อย แม้แต่คัมภีร์ไบเบิลของลูเธอร์ก็พิมพ์ ครั้งแรกเพียง 4,000 เล่ม *Encyclopedie* ของ Diderot ซึ่งนับว่าพิมพ์ครั้งแรกเป็น จำนวนมากแล้ว ก็ยังไม่มากไปกว่า 4,250 เล่ม การจัดพิมพ์ในศตวรรษที่ 18 เฉลี่ย แล้วน้อยกว่าครึ่งละ 2,000 เล่ม Febvre and Martin, *The Coming of the Book*, pp. 218-20. ในขณะที่เดียวกัน หนังสือก็เป็นสิ่งที่แยกต่างจากสินค้าคงทนอื่นๆ ได้เสมอ เพราะเหตุที่มีตลาดในวงจำกัดโดยตัวของมันเอง ใครก็ตามที่มีเงินก็อาจซื้อรถเขกได้ มีเพียงผู้อ่านชาวเซกเท่านั้นที่ซื้อหนังสือภาษาเซก ความสำคัญของลักษณะเฉพาะตัว นี้จะได้รับการพิจารณาต่อไป

แต่หนังสือแต่ละเล่มอยู่โดดๆ ของมันเอง (ไม่น่าแปลกใจนัก ที่ห้องสมุดซึ่งเป็นการสะสมสินค้ามวลผลิตไว้เป็นสมบัติส่วนตัว จะกลายเป็นภาพคั่นตาในใจกลางนครอย่างปารีส เมื่อถึงศตวรรษที่ 16)⁶⁰

ในแง่นี้ หนังสือพิมพ์จึงเป็นเพียง ‘รูปแบบสุดโต่ง’ แบบหนึ่งของหนังสือ เป็นหนังสือที่ขายกันจำนวนมาก แต่เป็นที่นิยมชั่วคราว ชั่วยาม เราจะเรียกได้ใหม่ว่า : หนังสือขายดีวันเดียว⁶¹ และด้วยเหตุที่หนังสือพิมพ์ต้องล้มสลายไปในวันพรุ่งหลังจากตีพิมพ์เสร็จนี้เอง- น่าสนใจว่าหนึ่งในบรรดาสินค้ามวลผลิตในยุคแรกเริ่มนี้ จะมีลักษณะนำร่องให้กับสินค้าคงทนสมัยใหม่ทั้งหลาย ในแง่ที่มีองค์ประกอบของความล้มสลายอยู่ในตัวเสร็จสรรพนับแต่แรกผลิต-หนังสือพิมพ์จึงสร้างพิธีพิเศษของมหาชน อันได้แก่ การบริโภค (หรือการใช้จ่ายเงินตรา) หนังสือพิมพ์-ในฐานะ-เรื่องแต่ง พร้อมๆ กันแทบจะในเวลาเดียวกันหมด เรารู้ว่าหนังสือพิมพ์ครอบเข้าและบ่ายนั้นๆ จะถูกบริโภคอย่างล้นหลามระหว่างชั่วโมงนี้กับชั่วโมงนั้น เฉพาะในวันนี้ๆ ไม่ใช่วันนั้นๆ (เปรียบเทียบความต่างกับน้ำตาล ซึ่งบริโภคกันไปเรื่อยๆ ไม่ต้องเนื่องด้วยนาฬิกา น้ำตาลอาจเสียได้ แต่มันมิได้ล้มสลาย)

ความสำคัญของพิธีมหาชนนี้-Hegel ตั้งข้อสังเกตว่า หนังสือพิมพ์ทำหน้าที่แทนการสวดมนต์ตอนเช้าให้กับคนสมัยใหม่-มีลักษณะขัดแย้งในตัวเอง ในด้านหนึ่ง พิธีนี้ทำกันเป็นการส่วนตัวเงียบๆ ใน

60 ยิ่งไปกว่านั้น แรกเริ่มนับแต่ปลายศตวรรษที่ 15 Aldus ผู้จัดพิมพ์ชาวเวนิส ก็บุกเบิกพิมพ์ ‘ฉบับกระเป่า’ พกพาได้

61 ดังที่กรณีของ *Semarang Hitam* แสดงให้เห็น หนังสือขายดีสองประเภทนี้ เคยเชื่อมโยงใกล้ชิดกันมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน Dickens ก็เขียนนวนิยายยอดนิยมของเขาถึงตีพิมพ์เป็นตอนๆ ในหนังสือพิมพ์ยอดนิยมเช่นกัน

ไพรงกะโหลกศิระษะ⁶² ในอีกด้านหนึ่ง ผู้ร่วมพิธีทุกคนต่างตระหนักดีว่า พิธีที่เขาประกอบอยู่ มีคนอื่น ๆ ร่วมกระทำเหมือนกันพร้อมกันนับพันคน (หรือล้านคน) คนเหล่านี้เขามั่นใจว่ามีอยู่ แต่ไม่รู้แม้แต่แต่น้อยว่าเป็นใครกันแน่ ยิ่งไปกว่านั้น พิธีนี้ยังกระทำกันซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในทุกช่วงหนึ่งวันหรือครึ่งวันตลอดลำดับปฏิทิน จะมีภาพใดที่แสดงถึงชุมชนจินตกรรมแบบโลก ๆ ซึ่งจัดลำดับประวัติศาสตร์ตามนาฬิกาได้แจ่มชัดกว่านี้อีกหรือ⁶³ ในขณะเดียวกัน ครั้นผู้อ่านหนังสือพิมพ์สังเกตเห็นคนรอบข้างในรถไฟใต้ดิน ในร้านตัดผม หรือคนในละแวกบ้าน บริโภคหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันกับของเขา ก็จะได้รับผลตอบแทนอยู่ตลอดเวลาว่า โลกจินตกรรมนั้นมีรากฐานอยู่ในชีวิตประจำวันอย่างเห็นได้ชัดเจนดุจเดียวกับ *Noli Me Tangere* เรื่องแต่งค่อย ๆ ซึมซับเข้าสู่ความเป็นจริงอย่างเงียบๆ และต่อเนื่อง สร้างความมั่นใจอันน่าพิศวงที่มีต่อชุมชนในภาวะนิรนาม ซึ่งเป็นลักษณะโดดเด่นของชาติสมัยใหม่ทั้งหลาย

62 'สาระในรูปปลิงพิมพ์เกื้อหนุนต่อการยึดมั่นในหลักการแบบเรียบง่าย ซึ่งมีอาจระบุได้ว่าตัวผู้สนับสนุนหลักการนั้นอยู่แห่งหนตำบลใดแน่ และคนเหล่านี้ก็นำเสนอมันจากแดนไกลสู่สาธารณชนที่มองไม่เห็น' Elizabeth L. Eisenstein, 'Some Conjectures about the Impact of Printing on Western Society and Thought,' *Journal of Modern History*, 40:1 (March 1968), p. 42.

63 ในการเขียนถึงความสัมพันธ์ระหว่างอนาธิปไตยของสังคมชนชั้นกลางอันเป็นรูปธรรม กับระเบียบรัฐทางการเมืองอันเป็นนามธรรม Nairn ตั้งข้อสังเกตว่า 'กลไกผู้แทนปรับเปลี่ยนความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นที่ดำรงอยู่จริง ให้กลายเป็นลัทธิเสมอภาคแบบนามธรรมของพลเมือง แปรเปลี่ยนอัตตนิยมแบบปัจเจกให้กลายเป็นเจตนารมณ์ร่วมไว้ตัวบุคคล แปรเปลี่ยนสิ่งที่มิเช่นนั้นแล้วจะเป็นความวุ่นวาย ให้กลายเป็นความชอบธรรมแห่งรัฐในรูปแบบใหม่เสีย' *The Break-up of Britain*, p. 24. นี่เป็นเรื่องไม่ต้องสงสัย แต่กลไกผู้แทน (การเลือกตั้ง?) นั้น เป็นงานเฉลิมฉลองที่เคลื่อนย้ายได้และเกิดขึ้นไม่บ่อยนัก ผู้เขียนคิดว่า ป่อเกิดของเจตนารมณ์ไว้ตัวบุคคลน่าจะพบได้ดีกว่าในสภาพปกติประจำวันของชีวิตซึ่งกระทำจินตกรรม

ก่อนที่จะเข้าสู่การอภิปรายถึงจุดกำเนิดในลักษณะเฉพาะเจาะจงของลัทธิชาตินิยม อาจเป็นการดีที่จะกล่าวสรุปทบทวนข้อเสนอดังกล่าวมาแล้ว โดยสาระสำคัญ ผู้เขียนนำเสนอว่าการจินตกรรมถึงชาตินั้นเกิดขึ้นได้ในประวัติศาสตร์ก็เพียงในเวลา และ ณ สถานที่ซึ่งแนวคิดพื้นฐานทางวัฒนธรรม 3 ประการ อันล้วนมีความสำคัญมาแต่โบราณกาล สูญเสียสถานะของสังขรณ์ในความคิดของผู้คน

ประการแรกได้แก่ความคิดที่ว่า ภาษาคัมภีร์ภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นเส้นทางอภิสิทธิ์ที่ทำให้เข้าถึงสังขรณ์ทางภววิทยาได้ ทั้งนี้เพราะภาษานั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งของสังขรณ์อย่างมีอาจแยกจากกันได้นั้นเอง ความคิดเช่นนี้นำมาซึ่งประชาคมข้ามทวีปทางศาสนาอันยิ่งใหญ่แห่งคริสต์ศาสนา อุมมาห์อิสลาม และอื่นๆ

ประการที่ 2 ได้แก่ความเชื่อที่ว่า ตามธรรมชาติแล้ว สังคมได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยรอบและภายใต้ศูนย์กลางอันสูงส่ง ซึ่งก็คือบรรดาภคัตริย์ผู้เป็นบุคคลแยกห่างจากมนุษย์คนอื่นๆ ทั้งหลาย และเป็นผู้ปกครองโดยอิงการทางจักรวาลวิทยา (ศักดิ์สิทธิ์) ในแบบใดแบบหนึ่ง ความจงรักภักดีของมนุษย์จึงต้องมีลักษณะลำดับชั้นและรวมเข้าสู่ศูนย์กลาง ทั้งนี้เพราะผู้ปกครองเป็นทั้งช่องทางในการเข้าถึงและเป็นส่วนหนึ่งของสังภาวะ ใดๆเดียวกับคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์

ประการที่ 3 คือแนวความคิดว่าด้วยสภาวะกาลเวลา ซึ่งมีได้แยกแยะจักรวาลวิทยาและประวัติศาสตร์ออกจากกัน ทั้งจุดกำเนิดของโลกและจุดกำเนิดของมนุษย์คือสิ่งเดียวกันโดยสรวัดตะ

เมื่อเชื่อมโยงความคิดทั้ง 3 ประการนี้เข้าด้วยกันจึงทำให้มนุษย์มีรากฐานมั่นคงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชาติแห่งสรรพสิ่ง สร้างความหมายที่แน่ชัดให้กับเคราะห์กรรมในการดำรงอยู่แต่ละวัน (เหนืออื่นใดก็คือ ความตาย ความสูญญเสีย และความเป็นข้าทาส) พร้อมทั้งนำเสนอความรอดพ้นจากเคราะห์กรรมเหล่านี้ด้วยวิถีทางต่างๆ

ครั้นเมื่อสิ่งเที่ยงแท้อันเกี่ยวโยงกันเหล่านี้ค่อยๆ เสื่อมถอยลงมากบ้างน้อยบ้าง แรกทีเดียวเกิดขึ้นในยุโรปตะวันตก และเกิดตามมาในที่อื่นๆ ด้วยแรงกระทบจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การค้นพบ (ทางสังคมและทางวิทยาศาสตร์) และพัฒนาการของการสื่อสารที่รวดเร็วยิ่งขึ้นทุกที จักรวรรดิวิทยาและประวัติศาสตร์ก็เสมือนถูกตอกลิ้มขาดสะบั้นจากกัน ดังนั้น จึงไม่แปลกอันใดที่จะกล่าวว่าการแสวงหาจึงได้เริ่มขึ้น อันเป็นการแสวงหาวิถีใหม่ในการเชื่อมโยงภราดรภาพ อำนวย และกาลเวลาเข้าสู่กันอย่างมีความหมาย ไม่มีสิ่งใดที่อาจสนองตอบการแสวงหานี้ได้อย่างรวดเร็วและบังเกิดผลได้มากไปกว่าทุนนิยมการพิมพ์ ซึ่งสร้างความเป็นไปได้ในการที่ผู้คนในจำนวนซึ่งมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จะคิดถึงตนเอง และเชื่อมโยงตนเองให้สัมพันธ์กับผู้อื่นได้ในวิถีใหม่อย่างลึกซึ้ง ❖

กำเนิดของสำนึก แห่งความเป็นชาติ

3

The Origins of National Consciousness

ถ้าการพัฒนา-สิ่งพิมพ์ในฐานะสินค้า-คือกุญแจในการสร้างความคิดแบบใหม่เกี่ยวกับสหกาล (simultaneity) ถึงกระนั้นก็ดี เราก็ยังเพิ่งแค่มารั้งจุดที่เปิดโอกาสให้ชุมชนประเภทหนึ่งเกิดขึ้นมาได้ นั่นคือชุมชนทางโลกที่สมาชิกเชื่อมสัมพันธ์กันตามแนวนอนกับคนในระดับเดียวกัน และมีสำนึกเกี่ยวกับเวลาที่รับรู้ว่าในช่วงเวลาขณะหนึ่งๆ มีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นข้ามย่นกาลเวลา (horizontal-secular, transverse-time) แต่คำถามก็คือ ทำไมชาติจึงกลายเป็นรูปแบบของชุมชนประเภทนี้ที่แพร่หลายอย่างกว้างขวาง? เห็นได้ชัดว่า เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยหลากหลายและซับซ้อน แต่มีเหตุผลอันหนักแน่นที่จะเสนอว่ามูลเหตุหลักคือ ทุนนิยม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อถึง ค.ศ.1500 มีหนังสืออย่างน้อย 20 ล้านเล่ม ได้รับการตีพิมพ์ออกมา¹ นับได้ว่าเป็นสัญญาณบ่งถึงการ

1 ประชากรในยุโรปที่รู้จักสิ่งพิมพ์ในขณะนั้นมีประมาณ 100 ล้านคน *The Coming of the Book*, pp. 248-49.

เริ่มเข้าสู่ ‘ยุคแห่งการผลิตซ้ำโดยเครื่องจักร’ ตามที่ Walter Benjamin เรียก ในขณะที่การเข้าถึงความรู้จากเอกสารต้นฉบับเป็นของหายาก และเป็นเรื่องหวงห้ามไว้เฉพาะในวงแคบๆ การเข้าถึงความรู้จากงานตีพิมพ์ดำเนินไปได้โดยอาศัยการผลิตซ้ำและการเผยแพร่ในวงกว้าง² ถ้าเป็นอย่างที่ Lucien Febvre และ Henri-Jean Martin เชื่อว่าเมื่อถึง ค.ศ.1600 มีหนังสือมากกว่า 200 ล้านเล่มได้รับการผลิตออกมาก็ไม่น่าสงสัยว่าทำไม Francis Bacon จึงเห็นว่าสิ่งพิมพ์ได้เปลี่ยนแปลง ‘โฉมหน้าและสภาวะของโลก’³

การตีพิมพ์หนังสือนับเป็นวิสาหกิจทุนนิยมรูปแบบหนึ่งในระยะแรกๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งล้วนต้องตกอยู่ภายใต้ตรรกะของการแสวงหาตลาดอย่างไม่หยุดยั้ง เช่นเดียวกับธุรกิจทุนนิยมอื่นๆ ผู้พิมพ์รุ่นแรกๆ ได้จัดตั้งสาขาของตนกระจายไปทั่วยุโรป : ‘ในลักษณะการเช่นนี้เองที่สำนักพิมพ์ ซึ่งดำเนินการแบบ “ระหว่งประเทศ” อย่างแท้จริงโดยไม่คำนึงถึงพรมแดนของชาติ ได้รับการจัดตั้งขึ้น.’⁴ และเนื่องจากในระหว่างปี ค.ศ.1500-1550 เป็นช่วงเวลาแห่งความมั่งคั่งรุ่งเรืองเป็นพิเศษของยุโรป ธุรกิจการพิมพ์เลยพลอยได้รับส่วนแบ่งของความเจริญเติบโตนั้นไปด้วย นับได้ว่า ‘ยิ่งกว่าในช่วงเวลาใดทั้งหมด’ ธุรกิจการพิมพ์ก็กลายเป็น ‘อุตสาหกรรมยิ่งใหญ่ภายใต้การควบคุมของนายทุนผู้มั่งคั่ง’⁵ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ ‘บรรดาผู้ขายหนังสือ

2 ตัวอย่างอันโดดเด่นได้แก่หนังสือ *Travels* ของมาร์โค โปโล ซึ่งไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันมากนักจนกระทั่งได้รับการตีพิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ.1559 Polo, *Travels*, p. xiii.

3 อ้างถึงใน Eisenstein, ‘Some Conjectures,’ p. 56.

4 Febvre and Martin, *The Coming of the Book*, p. 122.

5 *Ibid.*, p. 187. ตัวบทเดิมกล่าวถึง ‘puissants’ (powerful), มากกว่านายทุนผู้ ‘มั่งคั่ง’ *L’Apparition*, p. 281.

กำเนิดของสำนึกแห่งความเป็นชาติ

ต่างมุ่งให้ความสนใจแก่การทำกำไรและการขายผลผลิตของตน และด้วยเหตุดังนั้น สิ่งที่พวกเขาต่างพากันแสวงหายิ่งกว่าอื่นใดก็คือผลงานซึ่งจะสร้างความสนใจแก่คนในยุคนั้นให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้⁶

ตลาดในระยะแรกได้แก่ผู้มีการศึกษาในยุโรป ซึ่งก็คือกลุ่มผู้อ่านภาษาลาติน ที่กระจายกันอยู่เป็นวงกว้าง แต่มีจำนวนเบาบาง ตลาดดังกล่าวถึงจุดอิ่มตัวภายในระยะเวลา 150 ปี ข้อเท็จจริงสำคัญเกี่ยวกับภาษาลาตินนอกเหนือจากความศักดิ์สิทธิ์แล้ว คือการเป็นภาษาของคนพูดสองภาษา มีคนจำนวนน้อยมากที่เกิดมาเพื่อพูดภาษาลาติน และยิ่งน้อยลงไปอีกที่จะคิดว่า จะมีใครฝันเป็นภาษานี้ในศตวรรษที่ 16 คนพูดสองภาษาในประชากรทั้งหมดของยุโรปยังมีสัดส่วนค่อนข้างน้อย และเป็นไปได้ว่าคงไม่น่าจะมากไปกว่าสัดส่วนที่เป็นอยู่ของคนเหล่านี้ เมื่อเทียบกับประชากรโลกทั้งหมดในปัจจุบันหรือในทศวรรษต่อไป แม้ว่าอาจจะมีสากลนียมของชนชั้นกรรมมาชีพเกิดขึ้นก็ตาม

ทั้งในอดีตและในปัจจุบัน มนุษย์ส่วนใหญ่พูดได้ภาษาเดียว ดังนั้นตามตรรกะของทุนนิยม จึงหมายความว่าเมื่อตลาดระดับบนของภาษาลาตินถึงจุดอิ่มตัว ตลาดขนาดใหญ่ของมวลชนที่ใช้ภาษาใดภาษาเดียว ยังมีศักยภาพที่จะขยายตัวต่อไปได้อีกมากอย่างแน่นอนน่าดึงดูดใจ แน่แน่นอนว่าขบวนการต่อต้านการปฏิรูปศาสนาที่ก่อตัว

⁶ 'ดังนั้นการเปิดตัวของบทพิมพ์ในแง่หนึ่ง จึงเป็นขั้นตอนแรกในหนทางที่นำมาสู่สังคมของเราในปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยภาษาบริโภคนานาใหญ่และมีมาตรฐานเป็นแบบเดียวกัน.' Ibid., pp. 218-219.

ขึ้นมาในศตวรรษที่ 16 สามารถกระตุ้นให้เกิดกระแสการตีพิมพ์หนังสือภาษาลาตินออกมาอย่างมากอีกครั้งหนึ่ง แต่นั่นก็เป็นเพียงสภาวะชั่วคราว พอมาถึงกลางศตวรรษที่ 17 ขบวนการเหล่านี้ก็เสื่อมลงไป และห้องสมุดของพวกเขาตอลิกที่เคร่งครัดนั้น ก็ไม่มีหนังสือภาษาลาตินใส่เพิ่มเข้ามาอีกต่อไป ในเวลาเดียวกัน การขาดแคลนเงินทั่วทั้งยุโรป มีส่วนช่วยให้ผู้พิมพ์หนังสือคิดถึงการตีพิมพ์หนังสือราคาถูกในภาษาถิ่นต่างๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ⁷

แรงผลักดันจากระบบทุนนิยมให้เกิดการเปลี่ยนไปใช้ภาษาถิ่น ในขั้นที่เรียกได้ว่าเป็นการปฏิวัติ ยังได้รับแรงหนุนเพิ่มเติมจากปัจจัยภายนอกอีก 3 ปัจจัยด้วยกัน ซึ่ง 2 ใน 3 ปัจจัยดังกล่าวนี้มีส่วนสนับสนุนโดยตรงให้เกิดสำนักแห่งความเป็นชาติ ปัจจัยผลักดันประการแรก อันเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญน้อยที่สุด คือการเปลี่ยนลักษณะในตัวภาษาลาตินเอง สืบเนื่องมาจากความอดสูหาหะวีริยะของพวกเขามนุษย์นิยม ในการฟื้นฟูสรรพวรรณกรรมยุคโบราณก่อนสมัยคริสตศาสนา และการเผยแพร่วรรณกรรมเหล่านั้นผ่านตลาดสิ่งพิมพ์ ทำให้ปัญญาชนทั่วทั้งยุโรป ต่างพากันหันมาให้ความสนใจในลีลาการเขียนที่บรรลุถึงแบบแผนอันประณีตซับซ้อนของนักเขียนในยุคโบราณกันใหม่ มาในบัดนี้ภาษาลาตินที่พวกเขาปรารถนาจะเขียน คือการเขียนตามแบบแผนที่ถือกันว่าสมบูรณ์แบบของ Marcus Tullius Cicero (106-43 ปีก่อนคริสตกาล-นักไดวาทีและกวีเอกชาวโรมัน) มากยิ่งขึ้นทุกที และด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้งานเขียนภาษาลาติน ของพวกเขายังถอยห่างทั้งจากชีวิตประจำวันและทางศาสนา มากยิ่งขึ้น

7 Ibid., p. 195.

กำเนิดของสำนักแห่งความเป็ยชาติ

เมื่อเป็นเช่นนี้ ภาษาลาตินที่ใช้กันจึงเป็นที่เข้าใจได้ในวงจำกัด เฉพาะกลุ่ม แตกต่างจากภาษาลาตินของศาสนจักรในยุคกลาง เหตุที่ภาษาลาตินรุ่นเก่าเข้าถึงได้ยากนั้น มิได้เป็นเพราะเนื้อหาสาระที่ละเอียดหรือลีลาการเขียนเท่านั้น แต่เป็นเพราะได้ถูกเขียนขึ้นมา ซึ่งหมายความว่า ก็เพราะสถานะที่เป็นตัวบทนั่นเอง แต่พอมาถึงตอนนี้ เหตุที่ทำให้ลาตินเป็นภาษาที่เข้าถึงได้ยาก กลับเป็นเพราะภาษาการเขียน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นเหตุอันเกิดจากตัวภาษาเอง

ปัจจัยที่ 2 เป็นผลกระทบของการปฏิรูปศาสนา ซึ่งความสำเร็จส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการอาศัยทุนนิยมการพิมพ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ก่อนจะถึงยุคการพิมพ์ โรมได้รับชัยชนะอย่างง่ายดายทุกครั้งในการทำสงครามปราบปรามพวกนอกรีตในแถบยุโรปตะวันตก เพราะโรมมีสายการติดต่อสื่อสารภายในที่ดีกว่าศัตรูผู้ทำทลาย แต่ใน ค.ศ.1517 เมื่อ Martin Luther, 1483-1546) ตอกศาสนนิพนธ์ของเขาไว้ที่หน้าประตูโบสถ์ในวิตเตนเบอร์ก ศาสนนิพนธ์ฉบับนั้นได้รับการแปลและตีพิมพ์ออกเป็นภาษาเยอรมัน และ ‘ภายใน 15 วัน ก็กระจายไปทั่วทุกส่วนของประเทศ’⁸ ในช่วงเวลาสองทศวรรษระหว่าง ค.ศ.1520-1540 มีหนังสือที่ได้รับการตีพิมพ์ออกมาในภาษาเยอรมันเพิ่มขึ้นมากกว่าในช่วง ค.ศ.1500-1520 ถึง 3 เท่าตัว ในความสำเร็จอันน่าทึ่งนี้ ลูเธอร์มีบทบาทอย่างสำคัญ ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์ของเขามียอดไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของหนังสือภาษาเยอรมันทั้งหมด ที่ขายได้ในช่วงปี ค.ศ.1518-1525 ระหว่างปี ค.ศ.1522-1546 พระคัมภีร์ไบเบิลที่ลูเธอร์แปลได้รับการตีพิมพ์ซ้ำ (บางส่วนและทั้งหมด) ถึง 430 ครั้ง ‘ในบัดนี้กล่าวได้ว่าเรามีมวลชนคนอ่านอย่าง

8 Ibid., pp. 289-90.

แท้จริงเป็นครั้งแรก และมีวรรณกรรมขอดนินยอมที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้⁹ ด้วยเหตุดังนั้น ลูเธอร์จึงเป็นนักเขียนชายดีคนแรก เท่าที่เป็นที่รับรู้กัน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นนักเขียนคนแรกที่สามารถ ‘ขาย’ หนังสือเล่ม ใหม่ ของเขาได้โดยอาศัยชื่อของเขาเอง¹⁰

หนทางที่ลูเธอร์นำไป มีคนอื่นติดตามมาอย่างรวดเร็ว และเปิดทางให้แก่สงครามโฆษณาชวนเชื่อทางศาสนาครั้งมหิพารซึ่งปะทุไปทั่วทั้งยุโรปในระยะร้อยปีต่อมา ใน ‘การต่อสู้เพื่อครองความคิดจิตใจคน’ ในระดับมหิมา ลัทธิโปรเตสแตนต์ดำเนินการเรื่องนี้ในเชิงรุกอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เป็นเพราะว่าพวกโปรเตสแตนต์รู้จักวิธีใช้ประโยชน์จากการขยายตัวของตลาดสิ่งพิมพ์ในภาษาถิ่นซึ่งทุนนิยมก่อให้เกิดขึ้น ในขณะที่พวกต่อต้านการปฏิรูปศาสนาพยายามต่อสู้เพื่อปกป้องบ้อมค่ายแห่งภาษาลาติน สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้นี้ได้แก่ *Index Librorum Prohibitorum** ของสำนักกวาดกัน สืบเนื่องมาจากสิ่งตีพิมพ์ที่มีเนื้อหาบ่อนทำลายศาสนจักรคาทอลิกทวีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้มีความจำเป็นต้องจัดทำรายการสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหนังสือต้องห้ามใหม่ออกมา ในขณะที่เราไม่อาจหาสิ่งที่เทียบเคียงกับงานใน

9 Ibid., pp. 291-95.

10 แต่เพียงหนึ่งก้าวจากจุดนี้ ก็จะเข้าสู่สถานการณ์ในฝรั่งเศสสมัยศตวรรษที่ 17 ที่ซึ่ง Corneille Molière และ La Fontaine สามารถขายต้นฉบับโศกนาฏกรรมและสุขนาฏกรรมของพวกเขาให้แก่สำนักพิมพ์ได้โดยตรง สำนักพิมพ์ซึ่งงานเขียนพวกนี้ในลักษณะของการลงทุนโดยคำนึงถึงชื่อเสียงในตลาดของนักประพันธ์เหล่านี้, Ibid., p.161.

* รายการหนังสือต้องห้ามของศาสนจักรคาทอลิก จัดทำขึ้นเป็นครั้งแรกโดยสมณโองการของพระสันตะปาปาปอลที่ 4 (ค.ศ.1555-1559) เพื่อกวาดล้างหนังสือของพวกปฏิรูป/นอกรีต ต่อมา (นับแต่ค.ศ.1587) มี Congregation of the Index เป็นผู้ประมวลรวบรวมและปรับปรุงรายการหนังสือต้องห้ามดังกล่าวนี้เป็นระยะๆ สิบมา

กำเนิดของสำนักแห่งความเป็นชาติ

ลักษณะนี้ได้ในฝ่ายโปรเตสแตนต์ ไม่มีอะไรที่สะท้อนความรู้สึกของวิธีคิดที่ว่าตนกำลังถูกปิดล้อมโจมตีได้ดีไปกว่าพระบรมราชโองการปี ค.ศ.1535 ของพระเจ้าฟร็องซัวส์ที่ 1 (François I)* ที่สั่งห้ามการตีพิมพ์หนังสือ ใดๆ ภายในพระราชอาณาเขตของพระองค์ โดยผู้ฝ่าฝืนจะได้รับโทษประหารชีวิตด้วยการถูกแขวนคอ! เหตุผลของการสั่งห้ามและการไม่สามารถบังคับให้เป็นผลตามนั้นได้ เป็นเพราะในเวลานั้นพรหมแดนด้านตะวันออกของพระราชอาณาจักร ร่ายล้อมไปด้วยรัฐและนครที่นับถือโปรเตสแตนต์ ซึ่งต่างพากันผลิตสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ หลั่งไหลออกมาและมีการลักลอบนำเข้ามาพรหมแดนเข้ามาจำหน่ายอย่างแพร่หลาย ดูจากกรณีเจนีวาอันเป็นเมืองของ John Calvin, ค.ศ.1509-1564 เพียงแห่งเดียว : ระหว่างปี ค.ศ.1533-1540 งานของ Calvin ได้รับการตีพิมพ์ที่นั่น 42 ครั้ง แต่จำนวนครั้งของการตีพิมพ์ได้พุ่งทะยานไปถึง 527 ครั้งในช่วงปี ค.ศ.1550-1564 ซึ่งในปีหลังนี้มีสำนักพิมพ์ไม่น้อยกว่า 40 แห่ง ที่ต้องทำงานล่วงเวลา¹¹

* หรือ Francis I (ค.ศ.1494-1547) กษัตริย์ราชวงศ์วาลัวส์ (Valois) ของฝรั่งเศส (ครองราชย์ ค.ศ.1515-1547) เป็นคู่แข่งคนสำคัญของจักรพรรดิชาร์ลที่ 5 (Emperor Charles V) ผู้ครองจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์แห่งราชวงศ์ฮับส์บูร์ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแข่งขันเพื่อครองความเป็นใหญ่เหนืออิตาลี การท้าทายอำนาจของชาร์ลที่ 5 ทำให้พวกโปรเตสแตนต์หวังว่าฟร็องซัวส์ที่ 1 จะช่วยพวกตนในการต่อสู้กับอำนาจของจักรวรรดิที่ยืนอยู่ข้างศาสนจักรคาทอลิก ทั้ง Calvin และ Zwingli ผู้นำในฝ่ายปฏิรูปศาสนา ต่างอุทิศงานสำคัญๆ ของตนแต่พระองค์ อย่างไรก็ตามก็ตีตลอดรัชสมัย ฟร็องซัวส์ที่ 1 ดำรงความเป็นคาทอลิกและต่อต้านการปฏิรูปศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามเพิ่มอำนาจของกษัตริย์ในการควบคุมศาสนจักรในฝรั่งเศสอย่างเป็นอิสระจากวาติกันยิ่งขึ้น ในขณะที่ภคินีของพระองค์คือ Margaret of Angoulême ให้การอุปถัมภ์อย่างมากแก่พวกปฏิรูปโปรเตสแตนต์ที่หนีภัยจากการถูกปราบปราม เช่น Rabelais เป็นต้น เกียรติคุณของฟร็องซัวส์ที่ 1 อีกด้านหนึ่งคือการอุปถัมภ์งานศิลปะและวรรณกรรม

11 Ibid., pp. 310-315.

พันธมิตรระหว่างลัทธิโปรเตสแตนต์กับทุนนิยมการพิมพ์ ซึ่งอาศัยประโยชน์จากการตีพิมพ์หนังสือราคาถูกลำหรับประชาชนวงกว้าง ได้สร้างกลุ่มผู้อ่านหน้าใหม่จำนวนมากขึ้นมาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกพ่อค้าและผู้หญิง ซึ่งแทบจะไม่รู้หรือไม่รู้ภาษาลาตินเลย และในเวลาเดียวกันยังสามารถระดมคนเหล่านี้ไปในทางการเมืองและศาสนาได้อีกด้วย ผลที่ตามมาก็คือ ไม่เพียงแต่แก่นแกนหลักของศาสนจักรเท่านั้นที่ถูกสั่นคลอนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ปรากฏการณ์พลิกแผ่นดินนี้ ยังก่อให้เกิดรัฐประเภทที่มีได้เป็นนครรัฐ และมีได้มีราชวงศ์ปกครองที่สำคัญแห่งแรกๆ ของยุโรป เช่น สาธารณรัฐดัตช์ และคอมมอนเวลธ์ของพวกพิวริตันส์ (ความตื่นตระหนกของพระเจ้าฟร็องซัวส์ที่ 1 จึงมีเหตุมาจากทั้งด้านการเมืองพอๆ กับเหตุผลทางศาสนา)

แรงผลักดันประการที่ 3 คือ การขยายตัวของภาษาถิ่นบางภาษาอย่างช้าๆ แต่ไม่สม่ำเสมอกันในแต่ละพื้นที่ ในฐานะเครื่องมือของการรวบรวมอำนาจการปกครองแผ่นดินเข้าสู่ส่วนกลางของเจ้าผู้ปกครองซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่เอื้ออำนวย—ผู้ซึ่งต่อมาจะกลายเป็นกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เราควรตราไว้ ณ ที่นี้ด้วยความที่เป็นสากลของภาษาลาตินในยุโรปตะวันตกยุคกลางนั้น ไม่เคยเกิดขึ้นภายใต้หรือพร้อมกับการมีระบบการเมืองที่เป็นเอกภาพหนึ่งเดียวเลย นี่นับว่าตรงกันข้ามกับจักรวรรดิจีนอย่างน่าตั้งข้อสังเกต กล่าวคือ ในขณะที่การแผ่ขยายการปกครองภายใต้ระบบขุนนางข้าราชการของจีน กับการแผ่ขยายของการใช้ตัวเขียนภาษาจีนครอบคลุมอาณาบริเวณกว้างใหญ่ไพศาลและซ้อนทับกันเกือบทั้งหมด การแตกตัวทางการเมืองของยุโรปตะวันตกภายหลังการ

กำเนิดของสำนึกแห่งความเป็นชาติ

ล่มสลายของอาณาจักรโรมันตะวันตกมีความหมายว่า ไม่มีองค์อธิปัตย์ใดที่ผูกขาดการใช้ภาษาลาติน และสามารถทำให้มันกลายเป็นภาษาแห่งองค์อธิปัตย์ ที่พระองค์สามารถกำหนดบังคับให้ใช้เป็นภาษาทางการแต่เพียงภาษาเดียวได้ ด้วยเหตุตั้งนั้นภาษาลาตินจึงไม่ใช่ภาษาที่ทรงอำนาจทางการเมือง ในระดับที่เทียบเท่ากับการเป็นภาษาที่ทรงอำนาจในทางศาสนา

กำเนิดของการใช้ภาษาถิ่นเป็นภาษาในการปกครองมีมาก่อนหน้าการพิมพ์และความปั่นป่วนวุ่นวายทางศาสนาในศตวรรษที่ 16 และตั้งนั้นจึงควรถือว่า (อย่างน้อยก็ในเบื้องต้น) มันเป็นปัจจัยอิสระในกระบวนการเสื่อมสลายของชุมชนจินตกรรมทางศาสนา (sacred imagined community) ในขณะเดียวกัน ในพื้นที่ที่มีกรเปลี่ยนแปลงมาใช้ภาษาถิ่น ไม่มีสิ่งบ่งชี้ว่ามีแรงขับเคลื่อนจากอุดมการณ์ที่ฝังรากลึกใดๆ—มิพักต้องพูดถึงแรงขับเคลื่อนที่เป็นต้นเค้าของความเป็นชาติ เป็นปัจจัยพื้นฐานสนับสนุนการหันมาใช้ภาษาถิ่นดังกล่าวกรณีของ ‘England’ —ที่ตั้งอยู่บริเวณชายขอบด้านตะวันตกเฉียงเหนือของยุโรปที่ใช้ภาษาลาติน—เป็นกรณีที่ช่วยไขความกระจ่างแจ้งแก่เราในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ก่อนหน้าการพิชิตโดยพวกนอร์มัน* ภาษาของราชสำนัก ทั้งในงานวรรณกรรมและภาษาในทางการปกครอง ได้แก่ภาษาแองโกล-แซกซัน แต่ในระยะเวลาอีก 150 ปี

* กลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากพวกไวคิงส์ในแถบนอร์เวย์และเดนมาร์ก ประมาณศตวรรษที่ 10 ได้เข้าพิชิตดินแดนทางตอนเหนือของฝรั่งเศสและตั้งรกรากอยู่ที่นั่น ต่อมาในปี ค.ศ.1066 กองทัพของพวกนอร์มันส์ที่นำโดยวิลเลียมที่ 1 หรือวิลเลียมพิชิตราช (William the Conqueror, c.1027–1087) สามารถเอาชนะกษัตริย์ฮาโรลด์ในการรบที่เฮสติ้งส์ (Hastings) จึงได้ปกครองอังกฤษนับแต่นั้นมา

ถัดจากนั้นมา เอกสารของหลวงเกือบทั้งหมดล้วนใช้ภาษาลาดินเป็นพื้น

ประมาณระหว่างปี ค.ศ.1200-1350 ภาษาลาดินของรัฐถูกภาษาฝรั่งเศสแบบนอร์มันเข้ามาแทนที่ ในช่วงเวลาระหว่างนั้น ภาษาของชนชั้นปกครองที่เป็นต่างชาตินี้กับภาษาแองโกล-แซกซัน ซึ่งเป็นภาษาที่ไพร่ฟ้าประชาชนทั้งหลายใช้ มีการผสมผสานกันอย่างช้าๆ จนก่อให้เกิดเป็นภาษาอังกฤษยุคต้นขึ้นมา การผสมผสานนี้ทำให้ภายหลังจากปี ค.ศ.1362 ไปแล้ว ถึงคราวของภาษาใหม่ที่เกิดขึ้นจะกลายมาเป็นภาษาของราชสำนักบ้าง รวมทั้งเป็นภาษาที่ใช้สำหรับพระราชพิธีเปิดสมัยประชุมของรัฐสภาด้วย จากนั้น พระคัมภีร์ไบเบิลที่เป็น ต้นฉบับตัวเขียน ในภาษาถิ่นของไวคลิฟฟ์ (Wycliffe)* ก็เกิดขึ้นตามมาในปี ค.ศ.1382¹² ประเด็นสำคัญที่พึงตระหนักก็คือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นลำดับมานี้เป็นพัฒนาการทางภาษาของ 'รัฐ' มิใช่พัฒนาการทางภาษาของ 'ชาติ' และรัฐที่เรากำลังกล่าวถึงอยู่นี้ ครอบคลุมไม่แต่เฉพาะส่วนที่เป็นอังกฤษและเวลส์ในปัจจุบัน แต่ยังคงครอบคลุมไอร์แลนด์ สก็อตแลนด์ และฝรั่งเศส เห็นได้ชัดว่าไพร่ฟ้าประชาชนส่วนใหญ่แทบจะไม่รู้หรือไม่รู้ภาษาลาดิน ภาษา

* John Wycliffe (c.1330-1384) พระชาวอังกฤษผู้ต่อต้านศาสนจักรที่กรุงโรม เขาปฏิเสธอำนาจของสันตะปาปาและवादิกันที่อ้างความชอบธรรมในฐานะผู้เป็นตัวแทนของพระเจ้าในมนุษยโลก รวมทั้งความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างของคาทอลิก เขาเรียกร้องให้คนสามัญธรรมดาสามารถเข้าถึงพระคัมภีร์ที่แปลมาเป็นภาษาถิ่นได้โดยตรง งาน ความคิดและการเคลื่อนไหวของไวคลิฟฟ์ นับได้ว่าเป็นต้นเค้าของการปฏิรูปศาสนาในศตวรรษที่ 16

12 Seton-Watson, *Nations and States*, pp. 28-29; Bloch, *Feudal Society*, I, p. 75.

ฝรั่งเศสแบบนอร์มัน หรือภาษาอังกฤษยุคต้นเลย¹³ จนกระทั่งอีกเกือบหนึ่งศตวรรษ ภายหลังจากภาษาอังกฤษยุคต้นได้ครองบัลลังก์ทางการเมืองแล้ว นั่นแหละที่อำนาจของลอนดอนจะถูกกวาดให้พ้นออกไปจาก ‘ฝรั่งเศส’

ในแถบแม่น้ำแซน มีขบวนการในลักษณะที่คล้ายคลึงกับที่กล่าวมาข้างต้นเกิดขึ้นเช่นกัน แม้จะเป็นไปในอัตราที่ช้ากว่า ดังเช่นที่ มาร์ค บล็อก (Marc Bloch) กล่าวว่า ‘ภาษาฝรั่งเศส อันเป็นภาษาซึ่งถูกเหยียดว่าเป็นรูปแบบภาษาลาตินที่ผิดๆ และจึงต้องใช้เวลาหลายศตวรรษกว่าจะสามารถยกระดับตัวเองให้ขึ้นมามีศักดิ์มีศรีในทางวรรณกรรมได้’¹⁴ ได้กลายมาเป็นภาษาของศาลสถิตยุติธรรมในปี ค.ศ.1539 เมื่อพระเจ้าฟร็องซัวส์ที่ 1 ทรงประกาศพระบรมราชโองการแห่งวียอร์-ก็อตเตอเรต์ (Villers-Cotterêts)*¹⁵ ในเขตพระราชอาณาจักรอื่นๆ ภาษาลาตินอยู่รอดมาได้ยาวนานกว่า ดินแดนภายใต้ราชวงศ์ฮับส์บูร์กนั้นใช้ภาษาลาตินมาจนถึงศตวรรษที่ 19 ส่วนใน

13 เราไม่ควรจะอนุมานไปว่าภาษาถิ่นที่ใช้ในการปกครองจะมีความเป็นเอกภาพขึ้นได้ในทันที หรือบังเกิดเป็นผลสำเร็จอย่างเต็มที่ แทบจะเป็นไปไม่ได้ที่จะเชื่อว่าท้องถิ่นของเขต Guyenne ในแถบตะวันตกเฉียงใต้ของฝรั่งเศสที่ปกครองโดยลอนดอน ภายหลังจากการอภิเษกสมรสของ Eleanor of Aquitaine กับ Henry II ของอังกฤษในปี ค.ศ.1152 จะเคยใช้ภาษาอังกฤษยุคแรกเป็นภาษาทางการปกครอง

14 Bloch, *Feudal Society*, I, p. 98.

* เป็นเอกสารเกี่ยวกับการปกครองที่สำคัญฉบับหนึ่งของฝรั่งเศสในระบอบเดิม มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการศาล การบริหารจัดการศาสนจักรในพระราชอาณาเขต และการกำหนดให้ใช้ฝรั่งเศสเป็นภาษาทางการของราชสำนัก และเป็นภาษาสำหรับการบริหารและการปกครองทั่วทั้งพระราชอาณาจักร แม้ในพื้นที่ที่ประชากรมีภาษาถิ่นของตนเอง

15 Seton-Watson, *Nations and States*, p. 48.

ดินแดนอื่นๆ นอกเหนือจากนั้น ภาษาถิ่นของ ‘ต่างชาติ’ ที่เข้ามาแทนที่ลาติน : ภาษาในราชสำนักโรมานอฟแห่งรัสเซียในศตวรรษที่ 18 ได้แก่ ภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมัน¹⁶

ในทุกกรณีที่ยกมาเป็นตัวอย่าง ภาษาที่เป็น ‘ตัวเลือก’ ค่อยๆ ปรากฏตัวออกมาในลักษณะที่เป็นพัฒนาการโดยมิได้มีใครตั้งใจไว้ก่อน เป็นพัฒนาการอันเกิดจากประโยชน์ใช้สอย หรือแม้แต่กระทั่งเป็นความบังเอิญ เมื่อเป็นเช่นนั้น มันจึงแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากนโยบายด้านภาษาที่บรรดาราชวงศ์ทั้งหลายในศตวรรษที่ 19 ตั้งใจนำมาใช้เมื่อต้องเผชิญหน้ากับการเป็นปรปักษ์ของขบวนการมวลชนชาตินิยมทางภาษาที่ก่อตัวขึ้นมา (ดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 6) สัญญาณแห่งความแตกต่างที่ชัดเจนประการหนึ่งได้แก่ ภาษารุ่นเก่าที่ใช้ในการบริหารและการปกครองนั้น เป็นภาษาเพื่อการนั้นเท่านั้น : กล่าวคือ เป็นภาษาที่ทางการเลือกมาใช้เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติงานภายในแวดวงราชการและสำหรับประโยชน์ของทางการ ยังไม่มีความคิดที่จะบังคับอย่างเป็นระบบให้บรรดาไพร่ฟ้าประชาชนทุกหมู่เหล่าที่อยู่ในพระราชอาณาจักรต้องใช้ภาษานี้ตามไปด้วยแต่อย่างใด¹⁷ แม้กระนั้น การยกระดับภาษาถิ่นเหล่านี้ขึ้นสู่สถานะภาษาของอำนาจ ในด้านหนึ่งทำให้ภาษาเหล่านี้เป็นคู่แข่งชั้นกับภาษาลาติน (ภาษาฝรั่งเศสในปารีส และภาษาอังกฤษ [ยุคต้น] ในลอนดอน) ผลที่ตามมาก็คือมันนำไปสู่การเสื่อมถอยของคริสตจักร

16 Ibid., p. 83.

17 ข้อยืนยันอย่างเห็นพ้องในเรื่องนี้มาจากพระเจ้าฟร็องซัวส์ที่ 1 ผู้ซึ่งออกประกาศห้ามการตีพิมพ์หนังสือทุกชนิดในปี ค.ศ.1535 ดังที่เราได้ทราบมาแล้ว และสถาปนาให้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาประจำราชสำนักของพระองค์ในอีก 4 ปีต่อมา

กำเนิดของสำนักแห่งความเป็นชาติ

ในฐานะที่เป็นชุมชนจินตกรรมของศาสนิก (the imagined community of Christendom)

ในระดับพื้นฐานที่สุด กล่าวได้ว่าความสำคัญของปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการทำให้ภาษาลาตินกลายเป็นเรื่องของผู้รู้ในวงจำกัดก็ดี การปฏิรูปศาสนาก็ดี รวมทั้งพัฒนาการที่เกิดขึ้นโดยมิได้ตั้งใจของการใช้ภาษาถิ่นเป็นภาษาทางการเมืองการปกครองก็ดี ต่างมีความสำคัญในบริบทที่เรากำลังพิจารณาอยู่นี้ในเชิงลบเป็นส่วนใหญ่ ในแง่ที่ว่ามันนำไปสู่การผลักดันให้ภาษาลาตินต้องตกจากบัลลังก์ มีความเป็นไปได้เช่นกันที่จะคิดว่าชุมชนจินตกรรมแห่งชาติสามารถก่อตัวเกิดขึ้นมาได้โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดเหล่านี้ หรือแม้แต่ทั้งหมดเป็นองค์ประกอบ ถ้าพิจารณาในเชิงบวก สิ่งที่จะช่วยให้สามารถคิดถึงชุมชนใหม่นี้ได้คือปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นแบบกึ่งบังเอิญ แต่ให้ผลดูจะระเบิดที่รุนแรง ระหว่างระบบการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต (ทุนนิยม) กับเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร (การพิมพ์) และการที่มนุษยปรัชญาขึ้นมาให้มีความแตกต่างทางภาษาอย่างที่มีอาจจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้¹⁸

18 นี่มิใช่เป็นครั้งแรกของ "อุบัติเหตุ" ประเภทนี้ เพ็ญเวอร์และมาร์แต็งชี้ให้เห็นว่าในขณะที่ปลายศตวรรษที่ 13 มีชนชั้นกระฎุมพีที่ชัดเจนเกิดขึ้นแล้วในยุโรป แต่โดยทั่วไปก็ยังไม่มีการนำกระดาษมาใช้จนกระทั่งสิ้นศตวรรษที่ 14 การผลิตซ้ำตัวบทและรูปภาพต่างๆ ในจำนวนมากๆ จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีการผลิตกระดาษเปล่าผิวเรียบ และการผลิตกระดาษแบบนี้ไม่เกิดขึ้นจนกระทั่งอีก 75 ปีต่อมา แต่กระดาษก็มีใช้สิ่งประดิษฐ์ของยุโรป มันลอยเข้ามาสู่ยุโรปจากประวัติศาสตร์ที่ต่างออกไป คือจากจีนโดยผ่านทางโลกอิสลาม กล่าวกันว่า ไชหลุน ชุนนางในราชวงศ์ฮั่นสมัยจักรพรรดิ เทอตั้ เป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นกระดาษขึ้นในราวปี ค.ศ.105 *The Coming of the Book*, pp. 22, 30, and 45.

ส่วนที่เป็นเรื่องของพรหมลิขิตซึ่งมีอาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้นี้ มีความสำคัญยิ่ง เพราะไม่ว่าทฤษฎีจะมีฤทธิ์กระทำการอันเห็นอมนุษย์ใดๆ ได้ก็ตาม แต่ความตายและภาษานับเป็นศัตรูตัวฉกาจของทฤษฎี¹⁹ ภาษาเฉพาะใดๆ อาจตายหรือถูกกลบฝังจนสูญหายไปแต่ไม่เคยมีและไม่มีทางเป็นไปได้ ที่จะสร้างภาษาของมนุษยชาติให้มีความเป็นเอกภาพหนึ่งเดียว ถึงกระนั้น การที่แต่ละฝ่ายต่างไม่อาจเข้าใจกันและกันได้เพราะความแตกต่างทางภาษาเช่นนี้ มีนัยสำคัญน้อยในเชิงประวัติศาสตร์ จนกระทั่งเมื่อทฤษฎีและสิ่งพิมพ์สามารถสร้างมวลชนคนอ่าน ที่สามารถสื่อสารกันได้ในภาษาเดียวกันขึ้นมา

ในขณะที่จำเป็นต้องตระหนักถึงความคิดเกี่ยวกับลิขิตที่มีอาจเปลี่ยนแปลงได้ ในแง่สภาวะโดยทั่วไป ที่ภาษาของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลายอย่างเกินแก่ แต่เป็นเรื่องผิดพลาดที่จะเข้าใจไปว่า ลิขิตที่มีอาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ในลักษณะนี้ เป็นสิ่งเดียวกันกับความเชื่อที่ปรากฏอยู่เสมอในอุดมการณ์ชาตินิยมทั้งหลาย ที่เห็นเป็นลิขิตอันสืบทอดต่อกันมาว่า มีภาษา เฉพาะ สำหรับท้องถิ่นดินแดนหนึ่งๆ โดยเฉพาะ และไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ประเด็นสำคัญที่พึงพิจารณาคือ ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างลิขิตที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้กับเทคโนโลยีและทฤษฎีในยุโรปและในที่อื่นๆ ทั่วโลก ก่อนหน้าที่จะถึงยุคแห่งการพิมพ์ ความหลากหลายแตกต่างในภาษาพูด-ภาษาอันเป็นรากฐานของชีวิตสำหรับผู้ที่พูดภาษานั้น-มีอยู่มากเหลือเกินมากถึงขนาดที่ว่าถ้าหากทฤษฎีการพิมพ์คิดแสวงประโยชน์จากศักยภาพที่มีอยู่ในตลาดของภาษาพูดในแต่ละถิ่นเหล่านี้ ป่านนี้มันก็ยังคงเป็นแค่ทฤษฎีขนาดเล็กๆ อยู่เท่านั้น

19 เรายังคงไม่มีบรรทัดข้ามชาติขนาดยักษ์ในโลกของการพิมพ์

แต่ภายในขอบเขตระดับหนึ่ง ภาษาเฉพาะถิ่นจำนวนมากหลายเหล่านี้สามารถนำมาประกอบผสมผสานกันขึ้น จนเหลือเป็นภาษา-พิมพ์ (print-languages) ในจำนวนน้อยลงกว่าเดิมมาก ระบบสัญลักษณ์เสียงต่างๆ ที่ใช้กันอยู่ ซึ่งล้วนแต่เป็นระบบที่กำหนดกันขึ้นมาเอง มีส่วนช่วยในกระบวนการประกอบผสมผสานทางภาษานี้²⁰ (ในเวลาเดียวกัน ยิ่งสัญลักษณ์สื่อความได้มากเท่าไร พื้นที่ที่มีโอกาสจะเกิดกระบวนการผสมผสานทางภาษาก็สามารถแผ่กว้างขวางออกไปได้มากเท่านั้น ตรงนี้เราสามารถระบุเป็นลำดับชั้นลดหลั่นกันไปจากสัญลักษณ์ในพีชคณิต ในภาษาจีนและภาษาอังกฤษ ไปจนถึงระบบตัวอักษรแบบแผนของภาษาฝรั่งเศสหรือภาษาอินโดนีเซีย) ไม่มีสิ่งใดช่วยสนับสนุนภาษาถิ่นที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันให้มา ‘ประกอบผสมผสานกัน’ ได้ดีไปกว่าทุนนิยม ซึ่งจากการอาศัยการผลิตตีพิมพ์ซ้ำๆ โดยเครื่องจักร สามารถผลิตภาษา-พิมพ์ ที่สามารถแพร่กระจายผ่านตลาดเป็นวงกว้างได้ ภายใต้ขอบเขตข้อจำกัดของหลักภาษาและไวยากรณ์²¹

20 ดูการอภิปรายที่เป็นประโยชน์ในประเด็นดังกล่าวนี้ ใน S. H. Steinberg, *Five Hundred Years of Printing*, Chapter 5 การที่สัญลักษณ์ ough ออกเสียงแตกต่างกันไปในคำว่า although, bough, lough, rough, cough, และ hiccough แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายทางภาษาเฉพาะถิ่น ซึ่งเป็นพื้นฐานให้การสะกดคำภาษาอังกฤษที่เป็นมาตรฐานในปัจจุบันก่อตัวขึ้นมา

21 ผู้เขียนกล่าวว่า ‘ไม่มีสิ่งใดช่วยสนับสนุน.....มากไปกว่าทุนนิยม’ นั้น ผู้เขียนกล่าวโดยพิจารณาอย่างรอบคอบ ทั้ง Steinberg และ Eisenstein เกือบที่จะเห็ดทุน ‘การพิมพ์’ ในฐานะที่เป็นการผลิตที่ตนเอง ขึ้นเป็นอัจฉริยะของประวัติศาสตร์สมัยใหม่ Febvre และ Martin ไม่เคยลืมนำเบื้องหลังสิ่งพิมพ์นั้นมีเครื่องพิมพ์และบริษัทสำนักพิมพ์ ในบริบทเช่นนี้ควรที่เราจะจำไว้ว่าถึงแม้ว่าการพิมพ์จะถูกสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศจีน ประมาณ 500 ปีก่อนที่จะเกิดขึ้นในยุโรป แต่มันก็ไม่ได้มีผลกระทบใดๆ ไม่ มีพักต้องพูดถึงผลกระทบในลักษณะที่ก่อให้เกิดการปฏิวัติ ทั้งนี้เป็นเพราะว่ายังไม่มีการพิมพ์ในเมืองจีน

ภาษา-พิมพ์เหล่านี้ได้วางรากฐานในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นชาติใน 3 ลักษณะสำคัญด้วยกัน ประการแรกที่สำคัญที่สุด ภาษา-พิมพ์ช่วยสร้างพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนสื่อสารที่มีเอกภาพในระดับต่ำกว่าภาษาลาตินลงมาแต่อยู่เหนือกว่าระดับภาษาพูดของท้องถิ่น ภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ หรือภาษาสเปนที่มีการพูดกันหลากหลายสำเนียงแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และอาจจะไม่สามารถเป็นที่เข้าใจกันได้ง่ายนักในการสนทนาระหว่างคนต่างท้องถิ่นก็สามารถเป็นที่เข้าใจร่วมกันและตรงกันได้ผ่านสิ่งพิมพ์และกระดาษ ในกระบวนการนี้ ผู้คนที่พูดแตกต่างกันค่อย ๆ เกิดความตระหนักและรับรู้ว่ามีคนอื่นเป็นเรือนแสนหรือนับล้าน ที่ใช้ภาษาร่วมกันกับตนอยู่ และเป็นภาษาของตนกับคนจำนวนแสนหรือนับล้าน เหล่านี้เท่านั้น หน่ออ่อนของชุมชนจินตกรรมแบบประชาชาติเกิดขึ้นจากผู้คนที่ร่วมการอ่านเขียนเหล่านี้ มาเชื่อมติดต่อกันสัมพันธ์กันในเรื่องที่เป็นทางโลก ในบริบทจำเพาะ ที่แม้จะมองไม่เห็นตัว แต่สื่อสัมผัสถึงกันได้จริง โดยผ่านสิ่งพิมพ์

ประการที่ 2 ทฤษฎีการพิมพ์สร้างความอยู่ตัวแบบใหม่ให้แก่ภาษา ซึ่งในระยะยาวเป็นการช่วยสร้างภาพลักษณ์ของความโบราณเก่าแก่ ซึ่งสำคัญต่อความคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติในเชิงอัตวิสัย ดังเช่นที่ Febvre และ Martin บอกแก่เราว่า หนังสือที่ดีพิมพ์รักษา รูปแบบอันถาวรเอาไว้ และสามารถนำไปผลิตซ้ำได้อย่างแทบไม่มีขีดจำกัด ไม่ว่าจะเป็นในด้านเวลาและสถานที่ มันไม่ต้องตกอยู่ภายใต้ลักษณะของงานเขียนของวัดแบบเดิม ที่มีการ ‘ปรับให้ทันสมัยโดยไม่รู้ตัว’ และขึ้นอยู่กับตัวบุคคลอีกต่อไป ดังนั้น ในขณะที่ภาษาฝรั่งเศสของศตวรรษที่ 12 แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากภาษาที่วียง (François

Villon, 1431-1463?) กวีชาวฝรั่งเศสเขียนในศตวรรษที่ 15 อัครการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นช้าลงอย่างมากในศตวรรษที่ 16 ‘โดยทั่วไป เมื่อถึงศตวรรษที่ 17 ภาษาในยุโรปได้เข้าสู่รูปแบบสมัยใหม่ที่ใช้กัน’²² กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความอยู่ตัวของภาษา-พิมพ์ในช่วงกว่าสามศตวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ภาษาเหล่านี้เข้มและเด่นชัดขึ้น พวกเราสามารถเข้าถึงถ้อยคำของบรรพบุรุษของเราในศตวรรษที่ 17 ได้ ในลักษณะที่วิยงไม่สามารถทำได้กับถ้อยคำของบรรพชนของเขาในศตวรรษที่ 12

ประการที่ 3 ภาษา-พิมพ์สร้างภาษาของอำนาจขึ้น ในลักษณะที่แตกต่างจากภาษาถิ่นรุ่นเก่าที่ใช้สำหรับการปกครอง แน่นนอนว่าย่อมมีภาษาถิ่นบางภาษาที่มีความ ‘ใกล้เคียง’ กับภาษา-พิมพ์ และครอบงำรูปแบบขั้นสุดท้ายของมัน ในขณะที่ภาษาพี่น้องของมันที่โชคไม่ดีเท่า แม้ว่าจะยังคงสามารถประสานเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในภาษา-พิมพ์ ซึ่งกำลังก่อตัวขึ้นมาได้ก็ตาม ต่างล้วนต้องสูญเสียชั้นวรรณะด้วยเหตุผลที่สำคัญที่สุดคือมันไม่ประสบความสำเร็จ (หรือประสบความสำเร็จเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น) ในการยืนหยัดตัวเองอยู่ในรูปแบบของภาษา-พิมพ์ ‘ภาษาเยอรมันตะวันตกเฉียงเหนือ’ จึงกลายเป็นพลัททอยทช (Platt Deutsch) อันเป็นภาษาพูด และดังนั้นจึงไม่จัดว่าเป็นภาษาเยอรมันมาตรฐาน เพราะมันถูกผสมกลมกลืนเข้าไปในภาษา-พิมพ์เยอรมัน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นกับพวกเชกที่พูดโบฮีเมีย ภาษาเยอรมันชั้นสูง ภาษาอังกฤษแบบคิงส์อิงลิช และในเวลาต่อมาภาษาไทยภาคกลาง ต่างได้รับการยกระดับขึ้นสู่สถานะ

22 *The Coming of the Book*, p. 319.

ใหม่ ที่มีความสำคัญทางการเมืองและวัฒนธรรม (ดังนั้นเราจึงได้เห็น การต่อสู้ของคนกลุ่มน้อยบางพวกในยุโรปตอนปลายศตวรรษที่ 20 เพื่อเปลี่ยนแปลงสถานะที่เป็นรองในทางการเมืองและวัฒนธรรมของกลุ่มตน ด้วยการรุกรอกอย่างหนักแน่นเข้าไปในการพิมพ์และวิทยุ)

เมื่อกล่าวมาถึงตรงนี้แล้ว ก็เหลือเพียงการเน้นให้เห็นว่า การคงตัวของภาษา-พิมพ์และการจัดแบ่งระดับสถานภาพระหว่างภาษา เหล่านั้น ส่วนใหญ่แล้วเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นมาโดยไม่มีใครตั้งใจ แต่เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์อันรุนแรงระหว่างทุนนิยม เทคโนโลยี และความแตกต่างหลากหลายในภาษาของมนุษย์ แต่ก็เช่นเดียวกับอีกหลายๆ เรื่องในประวัติศาสตร์ของชาตินิยม เมื่อภาษาหลัก เกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าว และอยู่ 'ที่นั่น' แล้ว มันกลายมาเป็น รูปแบบที่เป็นทางการพร้อมให้นำไปเลียนแบบต่อไป และเมื่อมีคน เห็นว่าภาษาสามารถรับใช้ประโยชน์หรือเป้าหมายบางอย่าง ก็จะมีคน นำมันไปใช้ในทางที่เป็นเครื่องมือเพื่ออำนาจแบบมาเคียวลิส ปัจจุบัน รัฐบาลไทยไม่สนับสนุนและกีดกันความพยายามของมิชชันนารี ต่างชาติในการช่วยชนกลุ่มน้อยชาวเขาให้มีระบบการถ่ายเสียงเป็น สัญญะหรือตัวอักษรเป็นระบบของตนเอง รวมทั้งการพัฒนาให้มีการ ตีพิมพ์งานในภาษาของคนเหล่านี้ ในขณะที่รัฐบาลเดียวกันนี้ไม่สนใจ เท่าใดนักว่าคนกลุ่มน้อยพวกนี้จะ พูด ภาษาอะไร

ตัวอย่างที่ชัดเจนอย่างยิ่งอีกกรณีหนึ่งคือชะตากรรมของกลุ่ม คนที่พูดภาษาเตอร์กิก (Turkic-speaking peoples) ในเขตพื้นที่ซึ่งถูก ผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศตุรกี อิหร่าน และรัสเซียใน ปัจจุบัน กลุ่มของภาษาพูดที่ครั้งหนึ่งสามารถผสมผสานกันได้ทั่ว

กำเนิดของสำนักแห่งความเป็นชาติ

ทุกแห่งที่ใช้อักษรอาหรับ และดังนั้นจึงฟังกันได้เข้าใจ กลับสูญเสียเอกภาพนั้นไปเพราะมีการดำเนินการเปลี่ยนแปลงอย่างตั้งใจ อะตาเตอร์ก (Mustafa Kemal Atatürk) ผู้นำชาตินิยมตุรกี (ค.ศ.1881-1938) เป็นประธานาธิบดีของตุรกีระหว่างปี ค.ศ.1923-1938) ได้บังคับให้ใช้ตัวเขียนโรมันแทนตัวเขียนอาหรับ เพื่อสร้างและปลูกเร้าสำนึกของความเป็นชาติเตอร์กิช-ตุรกีแทนการมีอัตลักษณ์เป็นอิสลาม อันเป็นชุมชนที่มีขอบเขตกว้างขวางกว่า²³ รัฐบาลของสหภาพโซเวียตดำเนินการตามแบบเดียวกัน ที่แรกด้วยการบังคับการเขียนภาษาของคนกลุ่มน้อยเตอร์กิกด้วยตัวเขียนโรมัน เพื่อต่อต้านอิทธิพลของอิสลามและของเปอร์เซีย และต่อมาในสมัยสตาลินในช่วงทศวรรษ 1930 บังคับให้เป็นแบบรัสเซียยิ่งขึ้นด้วยการใช้ตัวอักษรแบบซีริลลิก*²⁴

เราสามารถสรุปประเด็นที่ได้นำเสนอมาอย่างย่อๆ ได้ว่า การมาบรรจบพบกันของทุนนิยมและเทคโนโลยีการพิมพ์ กับความแตกต่างหลากหลายอันเกินแก้ในภาษาของมนุษย์ ได้ช่วยถ่างทางให้ชุมชนจินตกรรมรูปแบบใหม่ๆ มีโอกาสเกิดขึ้นได้ ซึ่งโดยพื้นฐานลักษณะโครงสร้างของชุมชนเหล่านี้ ได้มีส่วนช่วยสนับสนุนให้เกิดชาติสมัยใหม่ขึ้นมา โอกาสที่ชุมชนเหล่านี้จะสามารถขยับขยายออกไปอยู่ข้างจะจำกัดในตัวของมันเอง ในเวลาเดียวกันชุมชนเหล่านี้ก็มีใช้

23 Hans Kohn, *The Age of Nationalism*, p. 108. เพื่อความเป็นธรรม ควรกล่าวด้วยว่า เคมาลตั้งความหวังว่าจะสามารถปรับชาตินิยมตุรกีให้สามารถเข้ากันได้กับอารยธรรมของยุโรปตะวันตกที่เป็นสมัยใหม่และใช้อักษรโรมัน

* ตัวอักษรแบบ Cyrillic เป็นตัวอักษรที่ใช้ในภาษาลาฟ ได้ชื่อตาม Saint Cyril (c.827-869) ในปัจจุบัน ภาษารัสเซีย ภาษาบัลแกเรีย และภาษาลาฟอื่นๆ อีกบางภาษาได้ปรับตัวอักษรแบบซีริลลิกมาใช้

24 Seton-Watson, *Nations and States*, p. 317.

อะไรอื่น นอกจากเป็นผลของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นด้วยเหตุบังเอิญ
 ประจวบเหมาะ ภายในพรมแดนทางการเมืองที่เป็นอยู่ (ซึ่งเมื่อ
 พิจารณาโดยรวมแล้วอยู่ในช่วงที่ราชอาณาจักรของกษัตริย์ต่างๆ มี
 การขยายตัวออกไปมากที่สุด)

แต่เป็นที่ประจักษ์ชัดเจนในปัจจุบันว่า ในขณะที่ชาติสมัยใหม่
 ซึ่งก่อตัวขึ้นเอง รวมทั้งรัฐ-ชาติทั้งหลายด้วยนั้น ต่างมี 'ภาษาเขียน
 แห่งชาติ' ของตนเองแทบทั้งสิ้น แต่ชาติและรัฐดังกล่าวจำนวนไม่น้อย
 มีและใช้ภาษาแห่งชาตินั้นร่วมกันกับประเทศอื่นๆ ส่วนในบางประเทศ
 มีเพียงคนกลุ่มเล็กๆ ในสัดส่วนประชากรทั้งหมด ที่ใช้ภาษาแห่งชาติ
 ในการสนทนาและในการเขียน รัฐ-ชาติในทวีปอเมริกาที่ใช้ภาษาสเปน
 หรือประเทศที่อยู่ใน 'ครอบครัวแองโกล-แซกซัน' เป็นตัวอย่างอัน
 เด่นชัดของผลลัพธ์อย่างแรก ในขณะที่ประเทศอดีตอาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแอฟริกา เป็นผลลัพธ์แบบที่สอง

กล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า การก่อตัวขึ้นเป็นรัฐ-ชาติร่วมสมัย
 อย่างเป็นรูปธรรมนั้น มิได้มีรูปแบบที่ตรงกับการขยายกระจายตัวของ
 ภาษา-พิมพ์ภาษาใดโดยเฉพาะ การอธิบายความไม่ต่อเนื่องในความ
 สัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างภาษา-พิมพ์ กับสำนึกของความเป็นชาติ
 และรัฐ-ชาตินั้น จำเป็นที่เราจะต้องหันกลับมาพิจารณาหน่วยการเมือง
 ใหม่กลุ่มใหญ่ที่เกิดขึ้นในทวีปอเมริกา ระหว่างปี ค.ศ.1776-1838
 หน่วยการเมืองเหล่านี้ทั้งหมด ล้วนตั้งใจที่จะมองตนเองในฐานะที่เป็น
 ประชาชาติ และนอกจากบราซิลเพียงแห่งเดียวแล้ว (อันเป็นข้อยกเว้น
 ที่น่าสนใจ) ต่างเลือกที่จะปกครองแบบสาธารณรัฐ (ที่ปราศจาก
 ราชาวงศ์) ทั้งสิ้น เพราะในทางประวัติศาสตร์ไม่เพียงแต่ประเทศเหล่านี้

กำเนิดของสำนักแห่งความเป็นชาติ

จะเป็นรัฐรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในเวทีโลก และจึงเป็นต้นแบบที่แท้จริงอันแรกกว่ารัฐแบบนี้ควรมี ‘รูปร่างหน้าตา’ เป็นอย่างไรเท่านั้น แต่จำนวนและกำเนิดของรัฐเหล่านี้ที่เกิดขึ้นร่วมสมัยเดียวกันยังเชื้อต่อการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบอีกด้วย ❖

พุ่มกานีครีโอล

4

Creole Pioneers

รัฐใหม่ต่างๆ ในทวีปอเมริกาในปลายศตวรรษที่ 18 ต่อดั้งศตวรรษที่ 19 นั้น น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะดูเหมือนว่าจะไม่สามารถอธิบายรัฐเหล่านี้ได้โดยอาศัยเพียงสองปัจจัยที่กำหนดความคิดของคนยุโรปแบบท้องถิ่น ที่เกี่ยวกับกำเนิดของลัทธิชาตินิยมต่างๆ ไป เพราะว่าบางที่พวกเขาก็ได้รับอิทธิพลจากลัทธิชาตินิยมของยุโรปกลางศตวรรษนั้นมาแล้ว

ในประการแรก เราจะคิดเกี่ยวกับบราซิล หรือสหรัฐอเมริกา หรืออดีตอาณานิคมของสเปนได้อย่างไร? ภาษาไม่ใช่ประเด็นที่แยกความแตกต่างพวกเขาออกจากศูนย์กลางจักรวรรดิ รัฐต่างๆ ทั้งหมดรวมถึงสหรัฐอเมริกาด้วย คือ 'รัฐครีโอล' (creole states) ก่อร่างขึ้นและนำโดยประชาชนผู้ซึ่งใช้ภาษาและสืบตระกูลร่วมกันกับพวกเขา

ต่อสู้ด้วย¹ ว่ากันจริงๆ แล้ว เป็นสิ่งถูกต้องที่จะพูดว่า ภาษาไม่ใช่ แม้แต่จะเป็นประเด็นในการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของชาติเริ่มแรกดังกล่าว

ในประการที่สอง มีเหตุผลหนักแน่นที่จะตั้งข้อสงสัยอันน่าเชื่อถือในทฤษฎีของ Nairn ต่อทวีปอเมริกา ดังข้อความต่อไปนี้

“การปรากฏขึ้นของลัทธิชาตินิยมในความหมายแบบสมัยใหม่อย่างแท้จริงนั้น ผูกติดอยู่กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชนชั้นล่าง ... แม้ว่าบางครั้งเป็น ปฏิบัติกรต่อประชาธิปไตย ขบวนการชาตินิยมก็เป็นประชาธิปไตยเสมอ และ พยายามที่จะชักนำชนชั้นล่างให้เข้าสู่ชีวิตทางการเมือง โดยปกติแล้ว ผู้นำ ปัญญาชนและชนชั้นกลางจะไม่ยั้งเฉยในความอดทนที่จะปลุกปล้ำและ เปิดช่องทางให้ชนชั้นประชากรเข้ามาสับสนุนรัฐต่างๆ ที่เกิดใหม่²

อย่างน้อยก็ในอเมริกากลางและอเมริกาใต้ ที่ ‘ชนชั้นกลาง’ แบบยุโรปยังคงไม่มีความสำคัญใดๆ แม้จนถึงสิ้นสุดศตวรรษที่ 18 รวมทั้งชีวิตตามแบบปัญญาชนก็มีไม่มากนักด้วย ทั้งนี้เพราะ ‘ในวันคืน แห่งอาณานิคมที่แสนเจียบ การอ่านหนังสือที่มีเพียงเล็กน้อยอยู่แล้ว ก็ไม่ได้เข้ามาขัดจังหวะชีวิตอันโอ้อ่าและหัวสูงของผู้คนเหล่านั้น’³ ดังที่เราเห็นได้ว่านวนิยายอเมริกาโน-สเปนเล่มแรก เพิ่งจะถูกตีพิมพ์ ขึ้นมาได้ ก็ต่อเมื่อถึง ค.ศ.1816 ไปแล้ว ซึ่งก็เป็นเวลาหลังจากที่

1 Creole (*criollo*)—คือผู้คน (อย่างน้อยก็ในทางทฤษฎี) ที่เป็นผู้สืบสายจาก ชาวยุโรปอย่างบริสุทธิ์แต่ทว่าเกิดในทวีปอเมริกา (และต่อมาขยายไปถึง ที่ไหนก็ได้ นอกยุโรป) creole เป็นคำที่ภาษาอังกฤษไม่มี และต้องยืมมาจากภาษาสเปน ซึ่งใน ภาษาไทยก็ยังไม่มีคำนี้เช่นกัน คำว่า “ลูกครึ่ง” ที่มักใช้กัน ก็หาได้มีความหมายเช่น เดียวกับ ‘ครีโอล’ ไม่

2 *The Break-up of Britain*, p. 41.

3 Gerhard Masur, *Simon Bolivar*, p. 17.

สงครามเพื่ออิสรภาพได้เกิดขึ้นแล้ว หลักฐานนี้ชี้อย่างชัดเจนว่า ขบวนการปฏิวัตินั้นถูกยัดนำโดยเจ้าที่ดินที่มีฐานะเป็นปึกแผ่น ที่ร่วมเป็นพันธมิตรกับพวกพ่อค้าจำนวนเล็กๆ และนักวิชาชีพที่หลากหลาย (เช่น นักกฎหมาย ทหาร เจ้าหน้าที่ประจำจังหวัดและท้องถิ่น)⁴

ไกลจากทฤษฎีของ Nairn ว่าด้วยการ ‘ชักนำชนชั้นล่างเข้าสู่ชีวิตทางการเมือง’ ปัจจัยสำคัญหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดการต่อสู้เพื่อเอกราชก็มาจากมาดริด ดังในกรณีสำคัญๆ เช่น เวเนซุเอลา เม็กซิโก และเปรู ก็คือ *ความกลัว* การระดม ‘ชนชั้นล่าง’ เข้าสู่การเมือง นั่นก็คือการลุกฮือของทาสนิโกรหรืออินเดียนแดง⁵ (ความกลัวนี้มีเพิ่มมากยิ่งขึ้นเมื่อลงไปเลียนชนะและยึดครองสเปนได้ในปี ค.ศ.1808 เพราะทำให้ ‘ครีโอล’ ขาดความสนับสนุนทางทหารจากสเปนในกรณีฉุกเฉิน) ในเปรูความทรงจำเกี่ยวกับ “กบฏคนพื้นเมือง” ที่ยิ่งใหญ่ นำโดย ทูปัก อามารู (Tupac Amaru ; 1740–1781) ก็ยังคงสดใหม่อยู่⁶ ในปี ค.ศ.1791 Toussaint L’Ouverture นำการจลาจลทาสผิวดำซึ่งนำไปสู่การตั้ง “เฮติ” ขึ้นเป็นสาธารณรัฐเอกราชลำดับที่ 2 ในซีกโลก

4 Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, pp. 14-17 passim บ่อยครั้งที่ สัตว์ส่วนนี้เกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงที่ว่า ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ทางการบริหารและการค้าที่สำคัญๆ ส่วนมากถูกผูกขาดโดยชาวสเปนที่เกิดในสเปน ในขณะที่การเป็นเจ้าของที่ดินเปิดอย่างเต็มที่ให้กับพวก ‘ครีโอล’ (creoles)

5 ในประเด็นนี้มีความคล้ายคลึงอย่างชัดเจนกับลัทธิชาตินิยมบัวร์ ร้อยปีถัดมา บัวร์คือ ‘ครีโอล’ ที่เป็นชาวไร่ชาวนาเชื้อสายดัตช์ในแอฟริกาใต้ ที่ถูกจักรพรรดินิยมอังกฤษเข้ายึดครองตอนต้นศตวรรษที่ 19

6 น่าสังเกตว่า ทูปัก อามารู ไม่ได้บอกปิดความจงรักภักดีต่อกษัตริย์สเปนโดยสิ้นเชิง เขาและพรรคพวก (ส่วนใหญ่เป็นอินเดียนแดง แต่ก็มีคนขาวและลูกครึ่งสเปนกับคนพื้นเมือง [mestizo] อยู่บ้าง) ลุกฮือขึ้นเนื่องจากความโกรธแค้นที่มีต่อระบอบปกครองในลิม่า Masur, *Bolivar*, p. 24.

ตะวันตกในปี ค.ศ.1804 (ภายหลังสาธารณรัฐแรก คือ สหรัฐอเมริกา ค.ศ.1776)-และทำความเข้าใจต่อเจ้าของกิจการเพาะปลูกพืชไร่ขนาดใหญ่ ที่เป็นของนายทาสในเวเนซุเอลา⁷ ก่อนหน้านั้นในปี ค.ศ. 1789 มาดริดได้ออกกฎหมายทาสที่มีมนุษยธรรมมากขึ้น จำแนก แจกแจงรายละเอียดว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของนายทาสกับทาส ‘พวก “ครีโอล”ปฏิเสธรากเหง้าของรัฐด้วยข้ออ้างที่ว่า ทาสมีสันดาน ชอบความชั่วและชอบอิสระ [!] และมีความจำเป็นต่อเศรษฐกิจโดย ขาดมิได้ ในเวเนซุเอลา-อันที่จริงในแคริบเบียนของสเปนทั้งหมด-ใน ค.ศ.1794’⁸ เจ้าของกิจการเพาะปลูกต่อต้านและหาทางที่จะระงับใช้ กฎหมายนี้ แม้แต่โบลิวาร์ผู้ปลดปล่อย (Bolívar, the Liberator) เอง เคยมีความเห็นว่าการกบฏของนิโกร ‘เลวร้ายกว่าการรุกรานของสเปน เป็นพันๆ เท่า’⁹

เราไม่ควรลืมว่าการเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชในอาณานิคมทั้ง 13 (Thirteen Colonies หรือ สหรัฐอเมริกาในสมัยนั้น) ผู้นำจำนวนมากเป็น ทั้งเจ้าที่ดิน นายทุนการเกษตรและเจ้าของทาส Thomas Jefferson เอง ก็เป็นคนหนึ่งในกลุ่มผู้เพาะปลูกพืชไร่ในเวอร์จิเนีย ซึ่งในทศวรรษ 1770 โกรธแค้นที่ข้าหลวงผู้จงรักภักดีต่อกษัตริย์อังกฤษ ประกาศให้ อิสรรภาพแก่ทาสที่ทรยศต่อนายทาสใน 13 อาณานิคม¹⁰ น่าสนใจ ที่เหตุผลประการหนึ่งว่าทำไม มาดริดจึงประสบความสำเร็จในการ ย้อนกลับมายึดครองเวเนซุเอลาได้ในช่วง ค.ศ.1814 -1816 และ

⁷ Seton-Watson, *Nations and States*, p. 201.

⁸ Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, p. 192.

⁹ *Ibid.*, p. 224.

¹⁰ Edward S. Morgan, 'The Heart of Jefferson,' *The New York Review of Books*, August 17, 1987, p. 2.

ผู้บุกเบิกคริสต์โอลา

สามารถยึดเมืองหลวงควิโต (Quito) ของเอกวาดอร์ที่แสนจะอยู่ห่างไกลได้จนกระทั่งปี ค.ศ.1820 ก็เพราะว่ามาดริดได้รับความสนับสนุนจากพวกทาสในเวเนซุเอลาและจากอินเดียนแดงในควิโต ในการต่อสู้กับ ‘ครีโอล’ ผู้ก่อกบฏ¹¹ ยิ่งกว่านั้น ช่วงระยะเวลาอันยาวนานของการต่อสู้ในทวีปอเมริกา-ต่อต้านสเปน-ซึ่งกลายเป็นมหาอำนาจอันดับ 2 มานานแล้ว และยังโดนยึดครองโดยนโปเลียนอีกด้วย ก็ชี้ให้เห็นถึง ‘ความเปราะบางทางสังคม’ ของขบวนการการเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชในลาตินอเมริกา

กระนั้นพวกเขา ก็เป็น ขบวนการการเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชแห่งชาติ โบลิวาร์เริ่มเปลี่ยนความคิดของเขาเกี่ยวกับพวกทาส¹² และเพื่อนนักต่อสู้เพื่อปลดปล่อยของเขา คือ San Martin ผู้ประกาศใน ค.ศ.1821 ว่า ‘แต่นี้ต่อไปในภาคหน้า คนพื้นเมืองจะต้องไม่ถูกเรียกว่าอินเดียนแดงหรือคนพื้นเมืองอีกต่อไป พวกเขาคือลูกหลานและราษฎร ของเปรู และรู้จักในนามของคนเปรู’¹³ (เราอาจจะเพิ่มเติมต่อ

11 Masur, *Bolivar*, p.207. Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, p. 237.

12 โดยที่ได้ปิดไปเสียมา โบลิวาร์ให้อิสระภาพกับบรรดาทาสของเขา ไม่ช้านักหลังจากการประกาศอิสรภาพของเวเนซุเอลา และ ในปี ค.ศ.1810 เมื่อเขาหนีไปเฮติ เขาก็ได้รับการช่วยเหลือทางการทหารจากประธานาธิบดี Alexandre Petion ด้วยข้อสัญญาที่จะยกเลิกทาสในดินแดนทั้งหมดเมื่อได้รับการปลดปล่อย สัญญาได้รับการปฏิบัติที่คาราคัส (Caracas) ในปี ค.ศ.1818-แต่ควรระลึกด้วยว่า ความสำเร็จของมาดริดในเวเนซุเอลาระหว่างปี ค.ศ.1814-1816 นั้น ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการปลดปล่อยทาสหลวงของมาดริด เมื่อโบลิวาร์เริ่มเป็นประธานาธิบดีของแกรนด์โคลอมเบีย (เวเนซุเอลา นิวกานาดา และ เอกวาดอร์) ในปี ค.ศ.1821 เขาเรียกร้องและรัฐสภาที่ยอมออกกฎหมายปลดปล่อย ลูกทาส ให้เป็นอิสระ เขาไม่ได้เรียกร้องให้รัฐสภาจัดความเป็นทาสโดยสิ้นเชิง เพราะไม่ต้องการก่อให้เกิดความโกรธเคืองขึ้นในหมู่พวกเจ้าที่ดินใหญ่ๆ Masur, *Bolivar*, pp. 125, 206-7, 329 and 388

13 Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, p.276. การเน้นเป็นของผู้เขียน

ไปด้วยว่า ทั้งๆ ที่ ‘ทุนนิยมการพิมพ์’ ยังมาไม่ถึงบรรดาผู้ที่ไม่รู้หนังสือเหล่านี้เลย)

นี่แหละคือปริศนาว่าทำไมจึงเป็นชุมชน ‘ครีโอล’ และนี่เองที่พัฒนาความคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติ (nation-ness) ของพวกเขาขึ้นมาแรกสุด—ก่อนชาวยุโรปอื่นๆ เกือบทั้งหมด? ทำไมในมณฑลอาณานิคมเช่นนั้น ซึ่งเป็นที่อยู่ของประชากรที่ถูกกดขี่จำนวนมาก ซึ่งไม่ได้พูดภาษาสเปน จึงผลิต ‘ครีโอล’ ชนิดที่ยอมรับประชากรเหล่านี้ใหม่ในฐานะเพื่อนร่วมชาติ? และทำไมชาวสเปน¹⁴ ที่พวกเขาผูกพันอย่างใกล้ชิดมากมายหลายทางนั้น จึงกลายเป็นต่างชาติและศัตรู? ทำไมจักรวรรดิของสเปนในทวีปอเมริกา ซึ่งดำรงอยู่อย่างสงบและมั่นคงเป็นเวลาเกือบ 3 ศตวรรษ กลับแตกออกเป็นเสี่ยงๆ กลายเป็นรัฐที่แยกออกจากกัน 18 รัฐ โดยทันทีทันใด

ปัจจัย 2 ประการ ที่มักถูกยกมาเป็นเหตุผลในการอธิบายก็คือ การควบคุมอย่างงวดขันของมาดริด และการแพร่กระจายของแนวความคิดเสรีแบบยุคภูมิธรรม (Enlightenment) ในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 18 เป็นความจริงอย่างไม่ต้องสงสัยเลยว่า เป็นเพราะนโยบายที่ดำเนินการโดยกษัตริย์คาร์ลอสที่ 3 (Carlos III r.1759–1788) ‘กษัตริย์ผู้ทรงภูมิ’ ที่ทำให้ชนชั้นสูงของ ‘ครีโอล’ คับข้องใจ โกรธแค้น และตกใจกลัวเพิ่มขึ้นๆ ในสิ่งที่บางครั้งเรียกกันอย่างขมขื่นว่า “การพิชิตอเมริกาครั้งที่ 2” คือการที่มาดริดกำหนดการเก็บภาษีใหม่ ทำให้การเก็บรวบรวมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การบังคับผูกขาดทางการค้า

14 เป็นการใช้คำที่ไม่สอดคล้องกับเวลาในศตวรรษที่ 18 คำที่ยังใช้อยู่อย่างเป็นทางการก็คือ Las Españas [the Spains] ไม่ใช่ Espana [Spain]. Seton-Watson, *Nations and States*, p. 53.

พาณิชย์จากเมืองหลวง การลดทอนการค้าระหว่างภายในทวีปที่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของภายในทวีปเอง ลำดับชั้นในการบริหารแบบรวมศูนย์ และการส่งเสริมการอพยพเข้ามาของประชากร จากสเปนเป็นจำนวนมาก¹⁵ ตัวอย่างก็คือ เม็กซิโกในตอนต้นศตวรรษที่ 18 นั้นจัดส่งรายได้ประจำปีประมาณ 3 ล้านเปโซ ถวายแด่องค์กษัตริย์ อย่างไรก็ตาม นับจากสิ้นศตวรรษดังกล่าว จำนวนที่จะต้องส่งเพิ่มเป็นเกือบ 5 เท่าคือ 14 ล้านเปโซ ซึ่งในจำนวนนี้มีเพียง 4 ล้านเปโซเท่านั้นที่ถูกใช้ไปเพื่อการบริหารงานท้องถิ่น¹⁶ คู่ขนานกับสิ่งนี้คือระดับการอพยพจากสเปนนับตั้งแต่ทศวรรษ 1780-1790 ที่สูงเป็น 5 เท่าจากที่เคยเป็นระหว่างทศวรรษ 1710-1730¹⁷

ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า การทำให้การติดต่อสื่อสารข้ามแอตแลนติกดีขึ้น และข้อเท็จจริงที่ว่าคนในทวีปอเมริกาถิ่นต่างๆ ก็ร่วมภาษาและวัฒนธรรมเดียวกันกับเมืองหลวงของตนนั้น หมายความว่าลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจที่ผลิตขึ้นใหม่ๆ ในยุโรปตะวันตกนั้น ได้ถูกส่งผ่านอย่างรวดเร็วและง่ายดาย ความสำเร็จของการปฏิวัติของอาณานิคมทั้ง 13 (สหรัฐอเมริกา) เมื่อสิ้นสุดทศวรรษ 1770 และการเริ่มต้นการปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อสิ้นสุดทศวรรษ 1780 นั้น ส่งอิทธิพลอย่างทรงพลังต่อลาตินอเมริกา ไม่มีอะไรที่ยืนยันให้เห็นถึง ‘การปฏิวัติ

15 การรุกรานจากเมืองหลวงครั้งนั้น ส่วนหนึ่งคือผลผลิตของหลักการในยุคภูมิธรรม อีกส่วนหนึ่งคือผลผลิตของปัญหาทางการเงินที่เรื้อรัง และส่วนหลังเมื่อปี ค.ศ.1779 คือผลผลิตของสงครามกับอังกฤษ Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, pp. 4 -17.

16 Ibid., p. 301. อีก 4 ล้าน ใช้ไปสำหรับการอุดหนุนการบริหารงานในส่วนอื่นๆ ของอเมริกาของสเปน และที่เหลืออีก 6 ล้าน คือกำไรล้วนๆ

17 Ibid., p. 17.

วัฒนธรรม' นี้ ได้ดีไปกว่า ลัทธิสาธารณรัฐ (republicanism) ที่แผ่ไปทั่วชุมชนเอกราชใหม่เหล่านี้¹⁸

ไม่มีที่ไหนเลย ที่มีความพยายามจะสร้างหรือปักหลักตั้งราชวงศ์ขึ้นมาใหม่ในอเมริกา ยกเว้นก็ในกรณีของบราซิล ซึ่งแม้แต่ที่นี้เอง บางทีก็อาจเป็นไปได้เลย หากปราศจากการอพยพเข้ามาของราชวงศ์โปรตุเกสในปี ค.ศ.1808 ทั้งเนื่องจากสงครามกับนโปเลียน (กษัตริย์โปรตุเกสลี้ภัยฝรั่งเศสไปประทับอยู่ที่บราซิล 13 ปี และเมื่อเสด็จกลับไปได้ ก็ทรงตั้งให้โอรสขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ในท้องถิ่น คือ พระเจ้าเปโดรที่ 1 แห่งบราซิล)¹⁹

18 รัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐเวเนซุเอลา ครั้งที่ 1 (ค.ศ.1811) ในหลายๆ แห่ง ยืมมาจากรัฐธรรมนูญสหรัฐฯ คำต่อคำ Masur, *Bolivar*, p. 131.

19 การวิเคราะห์ที่ซับซ้อนและยอดเยี่ยม เกี่ยวกับเหตุผลเชิงโครงสร้างในข้อยกเว้นของชาวบราซิลสามารถค้นดูได้ใน José Murilo de Carvalho, 'Political Elite and State Building: The Case of Nineteenth-Century Brazil', *Comparative Studies in Society and History*, 24 : 3 (1982), p. 378-99. บัญญัติที่สำคัญ 2 ประการคือ (1) ความแตกต่างทางการศึกษา ขณะที่ มหาวิทยาลัย 23 แห่งกระจุกกระจายอยู่ทั่วไปในที่ที่ในท้ายสุดแล้ว จะกลายมาเป็นประเทศต่างๆ 13 ประเทศ ในอเมริกาของสเปน (Spanish America) แต่ โปรตุเกสปฏิเสธอยู่เสมอ ที่จะอนุญาตให้มีการจัดองค์การสถาบัน และการเรียนระดับอุดมศึกษาในอาณานิคมของตน ตรงนี้ไม่ได้หมายรวมถึงโรงเรียนศาสนาที่สอนเทววิทยา การศึกษาระดับอุดมศึกษามีแต่เพียงที่มหาวิทยาลัยโกิมบรา และอยู่ไกลออกไปในแผ่นดินแม่ (โปรตุเกส) ที่ลูกหลานของชนชั้นนำ 'ครีโอล' ต้องเดินทางไปศึกษา ส่วนใหญ่ก็มักจะศึกษาในคณะนิติศาสตร์ (2) ความเป็นไปได้ด้านงานอาชีพในอนาคตของ 'ครีโอล' De Carvalho ตั้งข้อสังเกตถึง 'ครีโอล' คนสเปนที่เกิดในอเมริกา ถูกกีดกันอย่างมากที่จะได้ตำแหน่งงานสูงๆ เมื่อเปรียบเทียบกับ 'ครีโอล' ที่บราซิลของโปรตุเกส ดู Stuart B. Schwartz, 'The Formation of a Colonial Identity in Brazil' บทที่ 2 ใน Nicholas Canny and Anthony Pagden, eds, *Colonial Identity in the Atlantic World, 1500-1800*, เขาตั้งข้อสังเกตในงานดังกล่าวด้วยว่า 'ไม่มีสำนักพิมพ์ดำเนินการอยู่เลยในบราซิล ในสามศตวรรษแรกของยุคอาณานิคม'

ถึงแม้ว่าความแข็งแกร่งของมาดริดในลาตินอเมริกา กับเรื่องของจิตวิญญาณลัทธิเสรีนิยม จะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการอธิบายการต่อสู้เพื่อเอกราชในอาณานิคมต่างๆ แต่ปัจจัยเหล่านี้ก็ไม่ช่วยอธิบายว่า ทำไม ‘ตัวตน’ อย่างเช่น ชิลี เวนเนซุเอลา และเม็กซิโก กลายเป็นความจริงที่เป็นได้ ทั้งเจ้าอารมณ์ความรู้สึก และมีชีวิตทางการเมือง²⁰ และก็อธิบายไม่ได้เหมือนกันว่าทำไม San Martin จึงประกาศว่าคนพื้นเมืองแท้ๆ นั้น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ ‘ชาวเปรู’ (Peruvians เป็นคำใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นโดยลัทธิชาตินิยมเพื่อใช้เรียกผู้คนในประเทศเปรู ไม่ว่าจะเป็อินเดียนแดงดั้งเดิม ครีโอล ลูกครึ่ง คนสเปน ฯลฯ) ในบ้านปลาย ก็อธิบายไม่ได้เหมือนกันว่าทำไมผู้ต่อสู้เพื่อเอกราชนั้นสามารถจะเสียสละอย่างใหญ่หลวงได้ เป็นที่แน่นอนว่าตลอดสองศตวรรษจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ชนชั้นสูง ‘ครีโอล’ นั้น ได้รับผลประโยชน์ เป็นอย่างดีจากการได้เอกราช แต่สมาชิกของชนชั้นดังกล่าวซึ่ง มีชีวิต ระหว่าง ค.ศ.1808-1820 จำนวนมากถูกทำให้ล้มจมในทางการเงิน (ขอยกมาแต่เพียงตัวอย่างเดียว คือ ช่วงการรุกรานกลับเข้าของมาดริดระหว่างปี ค.ศ.1814-1816 ‘มากกว่า 2 ใน 3 ของครอบครัวเจ้าที่ดินเวเนซุเอลา ต้องเจ็บปวดกับการถูกยึดทรัพย์’²¹) และชนชั้นนี้จำนวนมาก ได้สละชีวิตของตนอย่างเต็มใจเพื่อการต่อสู้ครั้งนั้น ความเต็มใจที่จะเสียสละของชนชั้นที่แสนจะสุขสบายนั้น คือ ‘อาหารสมอง’ สำหรับเรานั่นเอง

20 สามารถพูดได้ว่าเหมือนกันอย่างมาก กับการเผชิญหน้าระหว่างลอนดอนกับอาณานิคมทั้ง 13 และกับอุดมการณ์การปฏิวัติ 1776

21 Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, p. 208. cf. Masur, *Bolivar*, pp. 98-99 and 231.

แล้วอย่างไรเล่า? เราจะเริ่มตอบคำถาม โดยข้อเท็จจริงที่ว่า ‘แต่ละสาธารณรัฐอเมริกาใต้ที่เกิดขึ้นใหม่ เคยเป็นหน่วยการบริหารปกครอง (administrative units) มาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16-18’²² ในแง่นี้ รัฐอเมริกาใต้ต่างๆ ก็คือเงาของอนาคตของรัฐใหม่ในแอฟริกาและบางส่วนของเอเชียในกลางศตวรรษที่ 20 ซึ่งสร้างความแตกต่างกับรัฐยุโรปใหม่ต่างๆ แห่งปลายศตวรรษที่ 19 ต่อต้น 20 อย่างเฉียบคม การก่อตัวที่เป็นแบบฉบับของหน่วยการบริหารปกครองในทวีปอเมริกานั้น ส่วนมากเกิดขึ้นได้ตามความพอใจและความบังเอิญ และกำหนดอาณาเขตพื้นที่ขึ้นจากการพิชิตทางการทหารแต่ละครั้งๆ แต่เมื่อเวลาผ่านไป หน่วยการบริหารปกครองทั้งหลายก็พัฒนาให้เป็นจริงอย่างหนักแน่นมากขึ้น ทั้งนี้ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมืองและภูมิศาสตร์ ความกว้างใหญ่ไพศาลของจักรวรรดิสเปนในทวีปอเมริกา ความหลากหลายมหาศาลของดินและสภาพภูมิอากาศ และเหนืออื่นใดทั้งหมดคือ ความยากลำบากอย่างมากของการคมนาคมในยุคก่อนอุตสาหกรรม ไน้มไปในทางที่จะทำให้ลักษณะที่เป็นตัวของตัวเองของหน่วยทางการบริหารปกครองเหล่านี้ (ในยุคอาณานิคม การเดินเรือจากบัวโนสไอเรส (อาร์เจนตินา) ถึงอาคาปุลโก (เม็กซิโก) ใช้เวลา 4 เดือน และเที่ยวกลับใช้เวลามากกว่าเสียอีก การเดินทางด้วยเกวียนโดยทางบกจากบัวโนสไอเรส ไปยังซานติอาโก (ชิลี) ตามปกติใช้เวลาอย่างน้อย 2 เดือน และไปคาทาเกนา (เมืองท่าในโคลอมเบีย) ใช้เวลา 9 เดือน²³) รวมทั้งนโยบายทางการค้าของมาดริด มีผลทำให้หน่วยการบริหารปกครองเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ (zone)

22. Masur, Bolivar, p. 678.

23. Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, pp. 25-26.

ทางเศรษฐกิจที่แยกขาดออกจากกัน ‘การแข่งขันใดๆ กับเมืองแมนนั้น คนในทวีปอเมริกาถูกห้ามเด็ดขาด และแม้กระทั่งหน่วยการบริหารปกครองแต่ละหน่วยในทวีปอเมริกา ก็ไม่สามารถทำการค้าซึ่งกันและกันได้

สินค้าอเมริกาโนจากด้านหนึ่งของทวีปอเมริกาไปอีกด้านหนึ่ง ต้องเดินทางอ้อมเพื่อให้ผ่านท่าเรือของสเปน และกองทัพเรือสเปนนั้นก็ทำการค้าผูกขาดกับอาณานิคมต่างๆ²⁴ ประสบการณ์ดังกล่าว ช่วยอธิบายว่าทำไม ‘หนึ่งในหลักการพื้นฐานของการปฏิวัติอเมริกา’ ก็คือ ‘uti possidetis ซึ่งหมายความว่า แต่ละประเทศต้องรักษาสถานะเดิม (status quo) ของเส้นเขตแดน ค.ศ.1810 อันเป็นปีของการเคลื่อนไหวเพื่อสถาปนาเอกราช²⁵ อิทธิพลของสิ่งดังกล่าวมีบทบาทในการแยกตัวของแกรนโคลอมเบีย (Gran Colombia) ของโบลิวาร์ ซึ่งเป็นประเทศที่มีอายุสั้นๆ รวมทั้งการแตกตัวของ The United Provinces of the Rio de la Plata อันเป็นแผนการณ์ของซาน มาร์ติน เพื่อกลับไปสู่หน่วยต่างๆ ที่เก่าแก่กว่า (ซึ่งทุกวันนี้ Gran Colombia รู้จักกันในฐานะที่เป็น เวเนซุเอลา-โคลอมเบีย-เอกวาดอร์ และ The United Provinces of the Rio de la Plata ก็คือ อาร์เจนตินา-อุรุกวัย-ปารากวัย-โบลิเวีย) อย่างไม่ต้องสงสัยเลย อย่างไรก็ตาม *โดยตัวเอง* พื้นที่ทางการตลาด (market-zone) หน่วยทางการบริหารปกครอง-เชิงการเมือง หรือ เชิงภูมิศาสตร์- ‘ตามธรรมชาติ’ ไม่สามารถสร้างความการผูกพันทางจิตใจขึ้นมาได้ ใครเล่าปรารถนาที่จะตายเพื่อ European Union หรือ Asean

24 Masur, *Bolivar*, p. 19. แนนอน มาตรการเหล่านี้สามารถบังคับใช้ได้เพียงบางส่วนเท่านั้น และการลักลอบขนสินค้าก็ดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ

25 *Ibid.*, p. 546.

เพื่อให้เราเข้าใจว่า ทำไมหน่วยการบริหารปกครอง จึงกลายมาเป็นหน่วยของการรับรู้ในฐานะ “ปิตุภูมิ” ได้ มิใช่แต่เพียงในทวีปอเมริกา แต่ในส่วนอื่นๆ ของโลกด้วยนั้น จะต้องดูที่วิธีการที่องค์กรการบริหารปกครองเหล่านั้นสร้างความหมายขึ้นมา นักมานุษยวิทยาชื่อ วิคเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner) ได้เขียนไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับ ‘เส้นเดินทาง’ ระหว่างเวลา สถานะ และสถานที่ ว่าเป็นประสบการณ์ที่สร้างความหมายขึ้นมา²⁶ เส้นเดินทางดังกล่าวทั้งหมด ต้องการการตีความหมาย (ตัวอย่างก็คือ เส้นเดินทางจากวันเกิดถึงวันตาย ได้ให้กำเนิดแนวความคิดทางศาสนาต่างๆ) สำหรับเป้าประสงค์ของเราในที่นี้ก็คือ เรื่องของเส้นเดินทางแบบจาริกแสวงบุญ (pilgrimage) มิใช่แต่เพียงว่าในจินตนาการของชาวคริสต์ มุสลิม หรือฮินดู จะปรากฏภาพเมือง เช่น โรม เมกกะ หรือพาราณสี ที่ขึ้นตรงศูนย์กลางของภูมิศาสตร์อันศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ การที่ผู้จาริกแสวงบุญเพียง รู้สึก ถึงความเป็นศูนย์กลางของเมืองศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ ก็เมื่อได้พบเห็นผู้จาริกอื่นๆ ที่มาจากดินแดนที่ *ไม่มีความสัมพันธ์* ซึ่งกันและกันเลย

ที่จริงแล้ว กรอบของจินตนาการของชุมชนศาสนาเก่าๆ ถูกกำหนดขึ้นมาโดยการจาริกแสวงบุญของผู้คน²⁷ ดังที่กล่าวไว้ในตอน

26 ดูงานของเขาเรื่อง *The Forest of Symbols, Aspects of Ndembu Ritual*, โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทที่ว่าด้วย ‘Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage.’ ท้ายสุด ที่ละเอียดสลับซับซ้อนกว่า ดูงานของเขาเรื่อง *Dramas, Fields, and Metaphors, Symbolic Action in Human Society*, บทที่ 5 (‘Pilgrimages as Social Processes’) และบทที่ 6 (‘Passage, Margins, and Poverty : Religious Symbols of Communitas’).

27 ดู Bloch, *Feudal Society*, I, p. 64.

ต้น การอยู่ร่วมกันทางกายภาพที่แปลกประหลาดของชาวมลายุ ชาวเปอร์เซีย ชาวเบอร์เบอร์ (จากแอฟริกาเหนือ) ชาวเติร์กในเมกกะ คือบางสิ่งบางอย่างที่ไม่สามารถเข้าใจได้เลย หากปราศจากความคิดของพวกเขาเกี่ยวกับชุมชนในบางรูปแบบ คนเบอร์เบอร์ที่เผชิญหน้ากับคนมลายูต่อเบื้องหน้าของ “หินกาอะบะ” (Kaaba) จะต้องถามตัวเองว่า ‘ทำไมคนเหล่านี้ก็ทำสิ่งที่ฉันทำ เปล่งเสียงคำๆ เดียวกับที่ฉันเปล่ง แม้ว่าเราไม่สามารถจะพูดคุยกันรู้เรื่อง?’ มีเพียงคำตอบเดียวทันทีที่ได้เรียนรู้ว่า ‘เพราะ...เรา เป็นมุสลิมเหมือนกัน’ ‘แน่นอนแน่นอน จังหวะและลีลาของการจาริกแสวงบุญของศาสนาใหญ่ๆ เป็นเรื่องสองระดับ ระดับหนึ่ง คือฝูงชนจำนวนมหาศาลที่พูดภาษาถิ่น ไม่รู้หนังสือ อ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้เป็นผู้ทำให้เกิดบรรยากาศของพิธีกรรมที่หนักแน่นและประทับใจ ขณะที่ในระดับสองกลุ่มเล็กๆ ของผู้เชี่ยวชาญ ที่รู้สองภาษา ที่มาจากแต่ละชุมชนภาษาถิ่น ก็จะเป็นผู้นำปฏิบัติพิธีกรรมร่วมกันให้เป็นหนึ่งเดียว ต่างก็ตีความให้กับกลุ่มคนของตนว่าจะต้องปฏิบัติตามพิธีอย่างไรและเมื่อใด²⁸ ในยุคสมัยก่อนการพิมพ์ ความเป็นจริงของ ‘ชุมชนจินตกรรมทางศาสนา’ ขึ้นอยู่กับการเดินทางที่ไม่หยุดหย่อนและนับครั้งไม่ถ้วนอย่างลึกซึ้ง ไม่มีอะไรน่าประทับใจเกี่ยวกับคริสตจักรตะวันตกในยุคทอง มากไปกว่า

28 ในที่นี้มีความคล้ายคลึงอย่างชัดเจนกับบทบาทที่สำคัญของปัญญาชนที่รู้สองภาษา กับชาวนาและผู้ใช้แรงงาน ที่ไม่รู้หนังสือจำนวนมาก ในการให้กำเนิดการเคลื่อนไหวชาตินิยมที่แน่นอน-ก่อนการมาถึงของวิทยุ วิทยุที่เพิ่งจะประดิษฐ์ขึ้นใน ค.ศ.1895 ทำให้เป็นไปได้ในการข้ามผ่านการพิมพ์ และนำไปสู่การสำแดงออกทางการได้ยืนด้วยหูของ “ชุมชนจินตกรรม” ในอาณาบริเวณที่หนังสือพิมพ์ยากจะแหงทะลุเข้าไปได้ บทบาทของวิทยุในเวียดนามและอินโดนีเซีย (รวมทั้งเมืองไทยยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามยุคแรก) และลัทธิชาตินิยมโดยทั่วๆ ไปในกลางศตวรรษที่ 20 ได้รับการประเมินที่ต่ำเกินไปและยังคงไม่ได้รับการศึกษาวิจัย

การหลั่งไหลของผู้แสวงบุญที่เต็มไปด้วยศรัทธามันที่ไม่ได้ถูกบังคับ และมาจากทั่วทุกหนทุกแห่งทั่วยุโรป ต่างเดินทางผ่านวัดวาอาราม แห่งการเรียนรู้ และ ‘ศูนย์กลางในภูมิภาค’ อันโด่งดัง มุ่งสู่กรุงโรม สถาบันสำคัญๆ ที่ใช้ภาษาลาตินเหล่านี้ ดึงดูดผู้คนที่ในปัจจุบันเรา เรียกว่า ชาวไอร์แลนด์ ชาวเดนมาร์ก ชาวโปรตุเกส ชาวเยอรมัน ฯลฯ เข้าด้วยกัน ในชุมชนที่ทุกๆ วันความหมายอันศักดิ์สิทธิ์ ได้รับการ ตีความจากการอยู่กินร่วมกันในวัดวาอารามเหล่านั้น

แม้ว่าการจาริกแสวงบุญทางศาสนา จะดูเหมือนเป็นเส้นเดินทางอันยิ่งใหญ่และประทับใจมากที่สุดของจินตนาการดังกล่าว แต่ก็มี การ “จาริกทางโลก” แบบอื่น ที่ไม่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา และมี ขอบเขตขนาดที่เล็กกว่า²⁹ สำหรับเป้าหมายของเราในตอนนี สิ่ง ที่สำคัญที่สุดก็คือการจาริก/เดินทางต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากกำเนิด ของสถาบันกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิ (absolutizing monarchies) และ ในที่สุดคือการเกิดขึ้นของรัฐจักรวรรดินิยมสากลที่มีอยู่หลายศูนย์ใน ยุโรป แรงผลักดันภายในของระบบสมบูรณาญาสิทธิ ทำให้ต้องสร้าง องค์การให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่กษัตริย์ควบคุมได้โดยตรง และ

29 การจาริกทางโลก” นี้ ไม่ควรจะถือเพียงแต่ว่าอยู่ในฐานะที่เป็นการใช้ถ้อยคำ อุปมาอุปมัยที่เพื่อเจือขึ้นเท่านั้น Joseph Conrad กำลังแตกดันอย่างแจ่มแจ้งเสีย ด้วย คอนราตเป็นนักประพันธ์ที่ยิ่งใหญ่ของอังกฤษ เขาเขียนนวนิยายเรื่อง *Heart of Darkness* (1902) เสียสติเปิดโปงความป่าเถื่อนชั่วร้ายของกษัตริย์และข้าราชการ เบลเยี่ยมในประเทศคองโก แอฟริกากลาง เขาใช้คำว่า ‘ผู้จาริก’ สำหรับข้าราชการ อาณานิคม ซึ่งเป็นฝรั่งผิวขาว เป็นประหนึ่งปีศาจ ตัวแทนของกษัตริย์ลีโอบอลด์ที่ 2 (Leopold II) ผู้ทรงมีจักรวรรดิโหดร้ายและละโมภ ดั้งนั้น *Heart of Darkness* ก็มีหลาย ความหมาย ในด้านหนึ่งอาจหมายถึงคองโก ในอีกด้านหนึ่งหมายถึงจักรวรรดินิยม เบลเยี่ยมนั่นเอง ดั้งนั้นฝรั่งก็ตั้งฉายาแอฟริกาว่า Dark Continent และไทยก็รับเข้า มาแปลว่า “กาฬทวีป” ในความหมายที่เป็นลบและมีอคติ

สามารถสร้างความจงรักภักดีต่อระบบของพระองค์ *เหนือกว่าและตรงกันข้าม* กับขุนนางศักดินาใหญ่ที่เป็นเอกเทศ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขององค์ภรณ์นี้ หมายถึงการโยกย้ายสลับเปลี่ยนบุคคลากรและเอกสารหนังสือสำคัญได้ นโยบายการโยกย้ายสลับเปลี่ยนบุคคลากรนี้ได้รับการส่งเสริมโดยให้รับคนใหม่ๆ เข้ามา-แน่นอน ความสำเร็จของนโยบายนี้ ขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ และก็ด้วยเหตุนี้บรรดา *คนใหม่* (homines novi) ก็ไม่มีอำนาจเป็นอิสระของตนเอง และก็รับใช้ในฐานะผู้ประดับบารมีของเจ้านายของตน³⁰

ดังนั้น ข้าราชการสมบูรณาญาสิทธิ ก็มี 'เส้นเดินทาง' ที่แตกต่างจากเส้นเดินทางแบบเดิมของพวกขุนนางศักดินา³¹ ความแตกต่างสามารถแสดงโดยสังเขปดังนี้ ในเส้นเดินทางตามแบบศักดินาเดิมโดยทั่วไป ทายาทของขุนนาง A เมื่อบิดาสิ้นชีวิตลง เขาก็ได้รับมรดกตกทอด ที่จะเลื่อนฐานะตัวเองสูงขึ้นหนึ่งขั้น เข้าสู่ตำแหน่งของบิดา ในการเลื่อนขั้นนี้ต้องมีการเดินทางไป-กลับหนึ่งรอบ คือ ไปยังศูนย์กลางเพื่อเข้าพิธีแต่งตั้งรับมอบตำแหน่ง เสร็จแล้วก็กลับบ้านสู่ที่ดินอันเป็นกรรมสิทธิ์ของบรรพชนของเขา อย่างไรก็ตาม สำหรับข้าราชการแบบใหม่ สิ่งต่างๆ ชับซ้อนกว่า สติปัญญาต่างหาก หาใช่ความตาย (ของบิดา) ไม่ ที่วางแผนภูมิเส้นเดินทางของพวกเขา สิ่งที่เขาเห็นเบื้องหน้าคือจุดสูงสุด แทนที่จะเป็นจุดศูนย์กลาง เขาต้องขึ้น

30 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่ที่ : (a) การมีผิวเดียวเมียวเดียวบังคับใช้ทั้งทางกฎหมายและทางศาสนา (b) ลูกชายคนโตคือผู้ปกครอง (c) มียศถาวรติดตัวนอกแบบของราชวงศ์ ที่ทั้งสืบทอดกันได้ และแยกออกจากตำแหน่งราชการ ทั้งทางกฎหมายและตามแนวความคิด นั่นคือ ที่ที่ขุนนางท้องถิ่นมีอำนาจเป็นอิสระอย่างมีนัยสำคัญ-ดังที่ปรากฏในอังกฤษ แต่ตรงกันข้ามกับที่ปรากฏในสยาม

31 ดู Bloch, *The Feudal Society*, II , p. 422ff

สูงที่สุด เดินไปตามถนนอันคดเคี้ยวขึ้นสู่ยอด ปีนปายไปตามเส้นทาง
 อ้อมไปอ้อมมาสู่ยอดเขา เขาหวังว่าเส้นทางจะเล็กและแคบลงเมื่อ
 ใกล้จุดสูงสุด ลองวาดภาพนี้ดู ข้าราชการคนหนึ่งถูกส่งไปยังเมือง
 เล็กๆ A ในชั้นยศ V ต่อมาเขาถูกย้ายกลับเข้าเมืองหลวง ได้เลื่อน
 ชั้นยศเป็น W หลังจากนั้น เขาก็ถูกส่งไปเมืองใหญ่ B และได้ชั้นยศ
 เป็น X เขาก้าวสูงขึ้นไปสู่ตำแหน่งข้าหลวงใหญ่มณฑล C โดยได้ชั้นยศ
 สูงถึง Y และเขาจบการ “จาริก” ในเมืองหลวงที่ชั้นยศ Z แน่นนอน
 ในเส้นทางเดินนี้ไม่มีสถานที่สำหรับหยุดพักผ่อนแต่อย่างใด การหยุด
 ทุกครั้งเป็นเรื่องชั่วคราว เขาไม่เคยคิดว่าจะต้องกลับไปบ้านเกิด
 เมืองนอนแบบของขุนนางศักดินาเดิม ทั้งนี้เพราะเขาไม่เคย มีบ้าน
 ในความหมายธรรมดาสามัญทั่วไป บนถนนที่เป็นวนเป็นเกลียวสูง
 ขึ้นไป เขาก็จะพบเพื่อนข้าราชการที่เต็มไปด้วยความทะเยอทะยาน
 ร่วมเดินทางไปด้วย เพื่อนเหล่านี้มาจากสถานที่และครอบครัวต่างๆ
 กัน ซึ่งเขาอาจแทบจะไม่เคยได้ยินชื่อเสียงเรียงนามมาก่อน แน่นนอน
 เขาก็ไม่เคยคาดที่จะต้องไปอยู่หรือไปเห็นแม้แต่บ่อย ทว่าใน
 ประสบการณ์ของพวกเขาในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมการเดินทางด้วยกัน
 จิตสำนึกของการเชื่อมความสัมพันธ์แบบหนึ่งได้บังเกิดขึ้น (ทำไม
 เรา...มาอยู่ที่นี่...อยู่ด้วยกัน ?) โดยเฉพาะในกรณีที่พวกเขาทั้งหมด
 ใช้ภาษาทางการร่วมกัน จากนั้นถ้าข้าราชการ A จากจังหวัด B ไป
 บริหารปกครองจังหวัด C ในขณะที่ข้าราชการ D จากจังหวัด C ถูกส่ง
 ไปบริหารปกครองจังหวัด B-อันเป็นสถานการณ์ที่สมบูรณาญาสิทธิ
 นำมาใช้บ่อยขึ้นๆ (ยกตัวอย่างในแง่ของไทย ก็อาจจะเป็นดังนี้ คือ
 ข้าราชการ ก. เกิดที่แม่ฮ่องสอนแล้ว ถูกส่งไปปกครองสุรินทร์ ในขณะที่
 ข้าราชการ ข. เกิดที่สุรินทร์ และโดนย้ายไปแม่ฮ่องสอน นี่เป็น

สถานการณ์ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสมัยศักดินาเดิม) ประสบการณ์ของการโยกย้ายสลับเปลี่ยนบุคคลากรแบบนี้ ต้องการคำอธิบายโดยตัวของมันเอง นั่นคือในระบบสมบูรณาญาสิทธิ ซึ่ง ‘คนใหม่’ (หรือข้าราชการ) ก็มีบทบาทเช่นเดียวกับกษัตริย์ในการสร้างความชอบธรรม ข้ออ้าง โฆษณา เผยแพร่ และปลุกฝังอุดมการณ์นั้น

การโยกย้ายสลับเปลี่ยนเอกสารหนังสือราชการ ซึ่งช่วยให้มีการโยกย้ายสลับเปลี่ยนบุคคลกรได้ดีขึ้นนั้น ได้รับแรงสนับสนุนจากการพัฒนา “ภาษาทางการ” (language-of-state) ให้เป็นมาตรฐานขึ้น กระบวนการโยกย้ายสลับเปลี่ยนของภาษาจากแองโกล-แซกซัน เป็นภาษาลาติน ภาษานอร์แมน และภาษาอังกฤษยุคต้นในลอนดอน จากศตวรรษที่ 11 สู่ศตวรรษที่ 14 ตามลำดับนั้น แสดงให้เห็นว่าโดยหลักการแล้วภาษาเขียนใดๆ ก็ตาม สามารถทำหน้าที่นี้ได้-ก็ในเงื่อนไขที่ว่าภาษานั้นได้รับสิทธิผูกขาดนั่นเอง (นอกจากนั้น ใครก็ตามอาจอ้างได้ว่า การที่ภาษาถิ่นได้รับสิทธิผูกขาด หากใช้ภาษาลาติน ไม่นั้น เกิดขึ้นได้จากผลประโยชน์ของการรวมศูนย์อำนาจ โดยที่กษัตริย์สามารถจำกัดข้าราชการของตน ไม่ให้หลบหนีไปรับใช้กษัตริย์องค์อื่นที่เป็นศัตรูได้ ยกตัวอย่างเช่นข้าราชการมาดริดก็ ‘โยกย้ายสลับเปลี่ยน’ หนีไปเป็นข้าราชการที่ปารีสไม่ได้)

โดยหลักการแล้ว การแผ่ขยายอำนาจออกนอกยุโรปโดยอาณาจักรใหญ่ๆ ของยุโรปสมัยใหม่ตอนต้น น่าจะขยายในแบบแผนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ออกไปในการพัฒนาระบบราชการข้ามทวีปอันมหึมา แต่ในข้อเท็จจริงสิ่งนี้มิได้เกิดขึ้น ความมีเหตุมีผลที่ใช้เป็นเครื่องมือของกลไกสมบูรณาญาสิทธิ-ซึ่งเหนืออื่นใดคือแนวโน้มของระบบ

ราชการเกี่ยวกับการรับคนเข้าทำงาน และการได้รับการส่งเสริมสนับสนุน ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสามารถมากกว่าชาติกำเนิดนั้น-ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่สม่ำเสมอเพียงแค่พ้นชายฝั่งตะวันออกของมหาสมุทรแอตแลนติกออกไปเท่านั้นเอง³²

แบบแผนนี้ชัดเจนในทวีปอเมริกา ตัวอย่างก็คือในจำนวนอุปราช 170 คน ในทวีปอเมริกาของสเปนก่อนปี ค.ศ.1813 มีเพียง 4 คนเท่านั้นที่เป็น ‘ครีโอล’ การคำนวณทั้งหมดนี้ทำให้น่าตกใจยิ่งขึ้น ถ้าเราจะสังเกตเห็นว่าในปี ค.ศ.1800 นั้น น้อยกว่า 5% ของคน ‘ผิวขาว’ จำนวน 3,200,000 คน ในจักรวรรดิตะวันตก (ที่มีจำนวนประชากรพื้นเมือง 13,700,000 คน) คือคนสเปนที่เกิดในสเปน ในเวลาเดียวกันกับเมื่อเกิดปฏิวัติในเม็กซิโก มีบาทหลวง ‘ครีโอล’ เพียงคนเดียว ถึงแม้ว่าพวก ‘ครีโอล’ ในเขตนี้จะมีจำนวนมากกว่าคนที่ มาจากสเปน ราว 70 ต่อ 1 คน³³ และไม่จำเป็นต้องพูดว่า เกือบจะไม่เคยได้ยินเลยว่า ‘ครีโอล’ ได้ขึ้นสู่ตำแหน่งที่สำคัญๆ ในสเปน³⁴ ยิ่งไปกว่านั้น การจาริกของข้าราชการ ‘ครีโอล’ ไม่เพียงแต่จะถูกกีดกันตามแนวตั้งเท่านั้น ในขณะที่ข้าราชการจากสเปน สามารถเดินทางบนเส้นทาง “สายข้าราชการ” จากซาราโกซา (Zaragoza ในสเปนภาคกลาง) โยกย้ายไปคาทาเกนา (Cartagena ในโคลอมเบียเหนือ) กลับมามาตริด ออกไปลิมา (เปรู) แล้วก็กลับมามาตริดอีกครั้งได้นั้น

32 แน่นนอน ความเป็นเหตุเป็นผลนี้ ไม่ควรถูกขยายความจนเลยเถิด ในกรณีของสหราชอาณาจักร ที่ซึ่งชาวคาทอลิกถูกกีดกันไม่ให้เข้ารับราชการจนกระทั่งปี ค.ศ.1829 นั้น ก็มีใ้เรื่องพิเศษเฉพาะ เราคงไม่สงสัยเลยว่าการถูกกีดกันเป็นเวลา ยาวนานนี้ มีบทบาทอย่างสำคัญในการก่อตัวของลัทธิชาตินิยมไอริช

33 Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, pp. 18-19, 298. ในจำนวนคนภาคพื้นสมุทรสเปน 15,000 คน ครั้งหนึ่งเป็นทหาร โดยประมาณ

สำหรับคริสต์โอลเม็กซิกัน หรือคริสต์โอลชิลี จะเข้ารับราชการได้ก็เพียงในเขตอาณานิคมของตนเองในเม็กซิโกหรือชิลีเท่านั้น นั่นคือการเคลื่อนย้ายตามแนวนอนของเขาถูกกีดขวางเท่าๆ กับการเคลื่อนย้ายขึ้นสูงตามแนวตั้ง ในวิถีทางนี้ ยอดสูงสุดของการปายป็นของเขาสู่ศูนย์กลางการบริหารสูงสุดเท่าที่พวกเขาจะได้รับนั้น ก็คือเมืองหลวงของหน่วยทางการบริหารปกครองของมันเองเท่านั้น³⁵

34 ในทศวรรษแรกของศตวรรษที่ 19 ดูเหมือนจะมีคนอเมริกาได้เกือบ 400 คนที่อาศัยอยู่ในสเปน ในช่วงเวลาหนึ่งๆ นี้รวมถึง San Martin ที่เป็นคนอาร์เจนตินา ผู้ซึ่งถูกนำไปสเปนตั้งแต่วัยเป็นเด็กเล็กๆ และใช้เวลาต่อมา 27 ปีที่นี้ เขาเรียน ณ ราชวิทยาลัยสำหรับคนหนุ่มลูกผู้ดี และแสดงบทบาทเด่นชัดในการจับอาวุธขึ้นต่อผู้กบฏไปเลียน ก่อนที่จะกลับบ้านเกิดของเขาหลังจากที่ได้ยื่นการประกาศเอกราชอาร์เจนตินา และก็รวมถึงโบลิวาร์ ผู้ซึ่งในช่วงระยะเวลาหนึ่ง อาศัยกินนอนอยู่ในมาดริดกับ มานูเอล เมลโล (Manuel Mello) ซูริก 'อเมริกาโน' ของราชินีสเปนแมรี หลุยส์ (Marie Louise) ในแง่นี้ มาเซอร์ (Masur) ได้พรรณนาถึงเมลโลในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของ 'คนหนุ่มอเมริกาโน' (ประมาณปี ค.ศ. 1805) ผู้ซึ่งเหมือนกับโบลิวาร์คืออวย เกียจคร้าน และไม่พอใจต่อราชสำนัก ความเกลียดและสำนึกในความรู้อีกว่าดีกว่าของ 'คริสต์โอล' จำนวนมากที่มีต่อเมืองแม่ มีอยู่ในพวกเขาด้วย ซึ่งสิ่งนี้พัฒนาไปสู่แรงกระตุ้นแห่งการปฏิวัติ *Bolivar*, p. 41-47 และ 469-70 (San Martin)

35 ในเวลาต่อมา เส้นทางการทหาร ก็มีความสำคัญเท่าๆ กับเส้นทางพลเรือน สเปนไม่มีทั้งเงินและกำลังคน ในการบำรุงรักษากองทัพประจำที่ดูแลรักษาทวีปอเมริกาอันใหญ่โต ดังนั้น สเปนจึงต้องพึ่งต่อกองทัพอาสาท้องถิ่นในแต่ละอาณานิคมเป็นอย่างมาก ซึ่งนับจากกลางศตวรรษที่ 18 มานั้น กองทหารอาสาท้องถิ่นได้ขยายตัวและจัดรูปองค์กรใหม่ (ibid., p. 10) กองทหารอาสาเหล่านี้ค่อนข้างจะเป็นท้องถิ่นและไม่ใช่นส่วนของกลไกรักษาความมั่นคงภาคพื้นทวีปที่สลับเปลี่ยนกันได้ พวกเขาเหล่านั้นแสดงบทบาทที่สำคัญเพิ่มมากขึ้นนับจากทศวรรษ 1760 เป็นต้นมา เมื่อการรุกโจมตีของสหราชอาณาจักรเป็นทวีคูณ พ่อของโบลิวาร์ ซึ่งเป็นทหารอาสาถาวรคนหนึ่ง ได้ปกป้องเมืองท่าเวเนซุเอลาจากผู้บุกรุก โบลิวาร์เองรับใช้ในหน่วยดั้งเดิมของพ่อของเขาในขณะที่เป็นวัยรุ่น (Masur, *Bolivar*, p. 30 and 38.) ในแง่มุมนี้ นี้ก็คือแบบฉบับของผู้นำชาตินิยมรุ่นแรกจำนวนมากของอาร์เจนตินา เวเนซุเอลา และชิลี.

ดู Robert I. Gilmore, *Caudillism and Militarism in Venezuela, 1810-1910*, บทที่ 6 [The Militia] และบทที่ 7 [The Military]

อย่างไรก็ตาม บนการจารึกที่ยากจะเข้าใจได้นี้ เขาได้พบเพื่อนร่วมเดินทางที่เริ่มจะรู้สึกว่ามีมิตรภาพของพวกเขา ตั้งอยู่บนพื้นฐาน ไม่เพียงบนการยึดโยงอย่างเป็นทางการเฉพาะของการจารึกเท่านั้น แต่ทว่าบนชะตากรรมร่วมกันของการเกิดข้ามฟากฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก แม้ว่าเขาจะเกิดภายในสัปดาห์แรกที่พ่อของเขาเดินทางข้ามเข้ามา อุบัติการณ์ของการเกิดในทวีปอเมริกา ก็ส่งเขาให้เข้าสู่ความเป็นคนชั้นรอง-แม้ว่าในเงื่อนไขของภาษา ศาสนา บรรพบุรุษ หรือกิจกรรมารยาทต่างๆ ของเขาจะไม่ได้แตกต่างมากมายกับคนสเปนที่เกิดในสเปนเลย ไม่มีอะไรที่เขาสามารถทำได้ เขาเป็น 'ครีโอล' คนหนึ่งที่ไม่สามารถเชี่ยวชาญวิชาได้ แน่ละ ช่างไรเหตุผลอะไร เช่นนั้น! อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ชอบอยู่ในความไร้เหตุผล ก็คือตรรกะดังนี้นั้นคือการเกิดในทวีปอเมริกา ทำให้เขาไม่สามารถเป็นคนสเปนที่แท้จริงได้ ด้วยเหตุเช่นนี้ การเกิดในสเปน ทำให้คนในคาบสมุทร ไม่สามารถเป็นคนทวีปอเมริกาที่แท้จริงได้เช่นกัน³⁶

อะไรทำให้การกีดกันดังกล่าวข้างต้น ดูเป็นเหตุเป็นผลในสายตาของมหานครเมืองแม่ (metropole) ไม่ต้องสงสัยเลย มันเป็น

36 โปรดสังเกตการเปลี่ยนแปลงที่เอกราชนำมาให้คนในทวีปอเมริกาทั้งเหนือและใต้คือ ผู้อพยพจากเมืองแม่รุ่นแรกกลายเป็น 'ต่ำสุด' แทนที่จะ 'สูงสุด' กล่าวคือกลายเป็นคนที่แปดเปื้อนโดยชะตากรรมของสถานที่เกิด การแปรเปลี่ยนคล้ายๆ กันนี้ เกิดขึ้นในการสนองต่อลัทธิเชื้อชาตินิยม 'เลือดดำ' นั้น ภายใต้ลัทธิจักรวรรดินิยม นำมาสู่การดูราวกับว่าเป็นความต่างพร้อยอย่างสิ้นหวังสำหรับ 'คนขาว' คนไหนก็ตาม ทุกวันนี้ อย่างน้อยก็ในสหรัฐอเมริกา ความเป็น 'ลูกครึ่งระหว่างคนยุโรปกับคนผิวดำ' (mulatto) สูญสิ้นความหมายไปแล้ว ร่องรอยที่เล็กน้อยที่สุดของ 'เลือดดำ' ทำให้ใครก็ตามเป็นคนดำอย่าง 'งดงาม' (Black is Beautiful) ซึ่งต่างจากจากโครงการที่มองโลกในแง่ดีของเฟอร์มีน (Fermin โปรดกลับไปดูบทที่ 2) เกี่ยวกับการแต่งงานของคนต่างชาติพันธุ์กัน และการไม่สนใจสีผิวของลูกหลานที่คาดหวังจะถือกำเนิดขึ้นมา

การการบรรจบกันระหว่างลัทธิมาเคียเวลลี (Machiavellism) ที่ได้รับการสรรเสริญมานานแสนนาน กับการเติบโตของแนวความคิดเกี่ยวกับความแปดเปื้อนเชิงสภาพแวดล้อมและเชิงชีวภาพ (biological and ecological contamination) ที่มาพร้อมกับการกระจายตัวออกไปทั่วโลกของคนและอำนาจของยุโรป นับจากศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ในสายตาของกษัตริย์/ผู้ปกครองจากเมืองแม่ ครีโอลอเมริกาโน ซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา และยังคงรากแน่นหนาในท้องถิ่นเพิ่มขึ้น รุนแล้วรุนเล่าเหล่านั้น ได้กลายเป็นปัญหาทางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์ เป็นครั้งแรกที่เมืองหลวงศูนย์กลางจำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์-ด้วยกับ 'ชาวยุโรป' (หมายถึง 'ครีโอล') ที่อยู่ไกลออกไปนอกยุโรป แต่มีจำนวนมหาศาล (สำหรับในยุคนั้น นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1800 มีจำนวนมากกว่า 3 ล้านคนในทวีปอเมริกาของสเปน) ถ้าหากว่าคนพื้นเมืองจะถูกปราบลงได้ด้วยกองทัพกับโรคระบาด และจะถูกควบคุมไว้ได้ด้วยคริสต์ศาสนาและวัฒนธรรมที่เป็นต่างดาวโดยสิ้นเชิง (อันเป็นองค์การทางการเมืองที่ก้าวหน้าในสมัยนั้น) แต่สำหรับ 'ครีโอล' แล้วไม่เหมือนกัน 'ครีโอล' มีสายสัมพันธ์เดียวกันกับอารยธรรมยุโรปกรณ โรคระบาด คริสต์ศาสนา และวัฒนธรรมยุโรปของศูนย์กลางเมืองแม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ โดยหลักการแล้วพวกเขามีเครื่องมือทางทหาร วัฒนธรรมและการเมืองอยู่พร้อม สำหรับที่จะยืนยันสิทธิของตนเองให้เป็นผลสำเร็จ พวกเขาประกอบขึ้นเป็นชุมชนอาณานิคมและชนชั้นสูงในเวลาเดียวกัน ในขณะที่ พวกเขาต้องตกเป็นเบี้ยล่างและถูกขูดรีดทางเศรษฐกิจ แต่พวกเขาก็เป็นสิ่งจำเป็นต่อความมั่นคงของจักรวรรดิอีกด้วย

ในแง่นี้ ใครๆ ก็สามารถเห็นได้ว่า มีคู่ขนานกันของฐานะและ

ตำแหน่งของเจ้าที่ดินใหญ่ ‘ครีโอล’ (creole magnates ในทวีปอเมริกา) กับเจ้าศักดินาท้องถิ่น (feudal baron ในยุโรป) ซึ่งต่างมีความสำคัญต่ออำนาจของกษัตริย์/ผู้ปกครอง แต่ในเวลาเดียวกันก็คุกคามต่ออำนาจขององค์อธิปัตย์นั้นด้วย ด้วยเหตุนี้ คนจากคาบสมุทร (peninsulares) หรือคนจากสเปนจึงถูกส่งมาในฐานะอุปราช และบาทหลวง เพื่อทำหน้าที่เหมือนกับ คนใหม่ (homines novi) ของระบบราชการก่อนสมบูรณาญาสิทธิ³⁷ ถึงแม้ว่าอุปราชจะเป็นผู้ดีชั้นสูงที่บ้านของตนในสเปน แต่ที่นี้ ไกลออกไป 5,000 ไมล์ พวกเขาต้องไปอยู่ตรงกันข้ามกับพวก ‘ครีโอล’ เขาก็กลายเป็น homo novus หรือ คนใหม่ ที่ขึ้นต่อกษัตริย์ของเขาที่ศูนย์กลางเมืองแม่ ดุลยภาพอันตึงเครียดระหว่างข้าราชการจากคาบสมุทรสเปน กับเจ้าที่ดินใหญ่ ‘ครีโอล’ แสดงออกมาให้เห็นในนโยบาย แบ่งแยกและปกครอง (divide et impera) แบบเก่าที่นำมาใช้ใหม่ในดินแดนอาณานิคมนี้

การเติบโตขึ้นของชุมชน ‘ครีโอล’ ต่างๆ ซึ่งส่วนมากอยู่ในทวีปอเมริกา แต่ทว่าก็มีในบางส่วนของเอเชียและแอฟริกาด้วย นำมาซึ่งการปรากฏของ คนยูเรเชียน (Eurasian) คนยูรัฟริกกัน (Eurafrican) เช่นเดียวกันกับ คนยูรามेरิกกัน (Euramerican) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งไม่ใช่อยู่ในฐานะที่เป็นความแปลกใหม่ที่เป็นชั่วคราวชั่วคราวเท่านั้น แต่ทว่าอยู่ในฐานะที่เป็นกลุ่มทางสังคมอย่างชัดเจน การเกิดขึ้นมาของพวกเขา อนุญาตให้แบบแผนของความคิดซึ่งจะทำให้ลัทธิเชื้อชาตินิยมสมัยใหม่ ปรากฏเติบโตแข็งแรงขึ้นในภายภาคหน้า โปรดุเกศ

37 เนื่องจากมดริดเป็นหัวหน้า การบริหารจัดการปกครองอาณานิคม จะอยู่ในมือของคนที่ไม่วางใจได้เท่านั้น ดังนั้น ก็เชื่อได้โดยสนิทใจว่าตำแหน่งสูงๆ ต้องตกเป็นของคนที่มีกำเนิดในสเปนโดยเฉพาะเท่านั้น

ผู้พิชิตแรกสุดของยุโรป ทั่วทั้งพื้นพิภพ ให้ภาพที่เหมาะสมเจาะกับประเด็นนี้ ในทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ 15 กษัตริย์ดอม มานูเอลที่ 1 (Dom Manuel I) ยังคงสามารถ ‘แก้ไข’ ‘ปัญหาพวกรัง’ ได้โดยการใช้กำลังบังคับให้ *เปลี่ยนศาสนา* เป็นคริสต์ได้-อาจเป็นไปได้ว่าพระองค์คือผู้ปกครองยุโรปองค์สุดท้ายที่พบว่าข้อสรุปนี้ทั้ง ‘เป็นที่พอใจ’ และ ‘เป็นธรรมดา’³⁸ อย่างไรก็ตาม ไม่ถึงหนึ่งศตวรรษต่อมา เราจะพบว่าอเล็กซานเดอร์ วาลิญาโน (Alexandre Valignano) นักปฏิรูปที่ยิ่งใหญ่ของบาทหลวงเยซูอิตแห่งเอเชียระหว่างปี ค.ศ. 1574-1606 ต่อด้านการรับพวกรังอินเดียและลูกครึ่งอินเดียยุโรปมาเป็นพระอย่างรุนแรง ด้วยข้อความที่ว่า³⁹

ชาติพรรณที่มีดมนทั้งหมด โง่เขลา และชั่วร้ายอย่างยิ่ง และยังเป็นเจ้าของจิตวิญญาณที่ต่ำต้อยสุด... สำหรับ พวกลูกครึ่ง (mestiços) และ ครีโอส (casticos) นั้น เราควรยอมรับพวกเขาแต่เพียงเล็กน้อยหรือไม่ ก็ไม่รับเสียเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับ พวกลูกครึ่ง (mestiços) เนื่องจากยิ่งพวกเขามีเลือดคนพื้นเมืองมากเท่าไร พวกเขายิ่งมีความคล้ายคลึงกับพวกรังอินเดียมากขึ้นเท่านั้น และพวกเขาก็จะได้รับความนับถือโดยคนโปรตุเกสน้อยลง

(กระนั้น วาลิญาโน (Valignano) ก็สนับสนุนการรับคนญี่ปุ่น คนเกาหลี คนจีน และ ‘คนอินโดจีน’ ให้ทำหน้าที่ดังเช่นพระอย่างแข็งขัน-บางที่อาจเนื่องเพราะในพื้นที่เหล่านั้น พวกลูกครึ่ง ยังปรากฏจำนวนไม่มากนัก? พวกนิกายฟรานซิสกันของโปรตุเกสในเมืองกัวก็

38 Charles R. Boxer, *The Portuguese Seaborne Empire, 1415–1825*, p. 266.

39 *Ibid.*, p. 252.

เหมือนกัน พวกเขาได้แจ้งการรับพวก ‘ครีโอล’ เขานิกายอย่างรุนแรง ด้วยการยืนยันว่า ‘แม้กระทั่งเกิดจากพ่อแม่คนชาวที่บริสุทธิ์ หากพวกเขาตีมนมจากหญิงรับใช้ชาวอินเดียนในวัยเด็ก ดังนั้น เลือดของพวกเขาจะแปรเปลี่ยนไปตลอดชีวิต’⁴⁰ ศาสตราจารย์บ็อกเซอร์ (Boxer) แสดงให้เห็นว่าการกีดกันและหวงห้าม ‘เชิงชาติพันธุ์’ ทวีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจนในช่วงระหว่างศตวรรษที่ 17-18 โดยเปรียบเทียบกับวิถีปฏิบัติในช่วงแรกๆ แนวโน้มที่ชั่วร้ายนี้ คือการพลิกฟื้นคืนชีพระบบทาสในขนาดใหญ่โต (เป็นครั้งแรกในยุโรปนับแต่ยุคโรมัน) และริเริ่มขึ้นมาโดยโปรตุเกสหลังปี ค.ศ.1510 โดยตัวของมันเองได้สร้างผลกระทบอย่างมหึมา ในทศวรรษ 1550 จำนวน 10% ของประชากรในลิสบอนคือพวกทาส (ผิวดำ) ในปี ค.ศ.1800 มีทาส (ผิวดำ) ในอาณานิคมบราซิลของโปรตุเกสใกล้เคียงหลักล้านในจำนวนประชากรเพียง 2,500,000 คน⁴¹

โดยทางอ้อม ยุคแห่งภูมิธรรมสงอิทธิพลต่อการตกผลึกของการแยกออกจากกัน โดยชะตากรรมระหว่างคนเมืองหลวงศูนย์กลาง กับพวก ‘ครีโอล’ และในเส้นทาง 22 ปีแห่งอำนาจของ ปอมบัล (Pombál; 1755–1777) อัครเสนาบดีโปรตุเกสผู้ทรงภูมิไม่เพียงขับไล่พวกเยซูอิตออกจากเขตปกครองของโปรตุเกสเท่านั้น แต่ยังสามารถประกาศเอาโทษทางอาญากับผู้ที่ใช้คำเรียกคนในบังคับที่ ‘ต่างผิวพรรณ’ ถูกละเมิดห้าม เช่น นิโกร หรือลูกครึ่ง เขาอ้างความชอบธรรมในการออกประกาศนี้ย้อนกลับไปไกล โดยยกแนวความคิดโรมันโบราณเกี่ยวสถานะของ ‘ราษฎร’ (citizen) ของจักรวรรดิ แทนที่จะอ้างคำสอนของ

40 Ibid., p. 253.

41 Rona Fields, *The Portuguese Revolution and the Armed Forces Movement*, p. 15.

พวก นักปราชญ์ผู้ทรงภูมิ (philosophes) ของยุคแห่งภูมิธรรม⁴² งานเขียนของรูสโซ (Rousseau) และ เฮอเดอร์ (Herder) ที่เสนอว่าภูมิอากาศและ ‘สภาพแวดล้อม’ มีผลกระทบเชิงการสร้างวัฒนธรรมและอุปนิสัยนั้น ได้สำแดงอิทธิพลอย่างกว้างขวาง⁴³ จากนั้นก็ง่ายมากในการสร้างอนุमानที่เป็นการเอื้อประโยชน์และตัดจจริตดีดีดั้นว่า ‘ครีโอล’ ที่เกิดมาในซีกโลกที่ป่าเถื่อน โดยธรรมชาติแล้วจะแตกต่างจากและต่ำต้อยกว่า คนเกิดในเมืองหลวงศูนย์กลาง ดังนั้นจึงไม่เหมาะสมสำหรับตำแหน่งราชการที่สูงๆ⁴⁴

การศึกษาของเราในบทนี้ มีจุดสนใจอยู่ที่โลกทางการของข้าราชการในทวีปอเมริกา- แม้จะสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ แต่ก็ยังคงเป็นโลกเล็กๆ ยิ่งไปกว่านั้น ความขัดแย้งระหว่าง ‘คนคาบสมุทร’ กับ พวก ‘ครีโอล’ เกิดขึ้นก่อนปรากฏตัวของจิตสำนึกแห่งชาติ ในทวีปอเมริกาของสเปน ในตอนสุดท้ายของศตวรรษที่ 18 เส้นทางเดินอันคับแคบของข้าราชการท้องถิ่นในทวีปอเมริกา นี้ ไม่มีผลต่อเนื่องเด็ดขาดใดจนกระทั่ง ขอบเขตของดินแดนของพวกเขา สามารถถูกจินตกรรมในความหมายของชาติได้ พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อทุนนิยมการพิมพ์มาถึง

42 Boxer, *The Portuguese Seaborne Empire*, pp. 257–58.

43 Kemilainen, *Nationalism*, pp. 72–73.

44 ผู้เขียนเน้นในที่นี้ถึงการแยกแตกต่างเชิงเชื้อชาตินิยม ที่ลากเส้นแบ่งระหว่าง ‘คนคาบสมุทร’ และพวก ‘ครีโอล’ เพราะหัวข้อเรื่องของบทนี้คือ การเกิดขึ้นของลัทธิชาตินิยม ‘ครีโอล’ นี้ไม่ควรเข้าใจว่า เป็นการลดความสำคัญของลัทธิเชื้อชาตินิยม ‘ครีโอล’ ที่เติบโตขนานกันไปโดยมีเป้าหมายที่พวกลูกครึ่ง (mestizos) นิโกร และอินเดียน และก็ไม่ได้ลดความสำคัญของนโยบายของศูนย์กลางเมืองแม่ ที่จะปกป้องผู้ที่โชคร้ายเหล่านั้นจากพวก ‘ครีโอล’

โดยตัวเอง การพิมพ์แพร่หลายเข้าไปในอาณานิคมอเมริกาของสเปนตั้งแต่ต้นแล้ว แต่ทว่ากว่า 200 ปีต่อมายังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของกษัตริย์และโบสถ์ จนกระทั่งสิ้นสุดศตวรรษที่ 17 สำนักพิมพ์มีปรากฏอยู่เพียงในเม็กซิโกชิตีและลิมาเท่านั้น ผลผลิตก็เป็นทางศาสนาแต่เพียงอย่างเดียวเกือบทั้งหมด ในอเมริกาเหนือที่เป็นโปรเตสแตนต์ การพิมพ์แทบจะไม่ปรากฏอยู่เลยในศตวรรษดังกล่าว ในเส้นทางเดินของศตวรรษที่ 18 การปฏิวัติอย่างแท้จริงเกิดขึ้นระหว่างปี ค.ศ.1619-1820 ‘หนังสือพิมพ์’ ไม่น้อยกว่า 2,120 หัว ถูกตีพิมพ์ขึ้น ในจำนวนนั้น 461 หัว มีชีวิตยืนยาวมากกว่า 10 ปี⁴⁵

ภาพของมหาบุรุษเบนจามิน แฟรงคลิน (Benjamin Franklin) มีส่วนสัมพันธ์แนบแน่นอยู่กับลัทธิชาตินิยม ‘ครีโอล’ ของทวีปอเมริกาเหนืออย่างไม่สามารถลบออกได้ แต่ว่าความสำคัญในอาชีพนักหนังสือพิมพ์ของเขามีปรากฏให้เห็นเพียงเล็กน้อย และนี่ก็เป็นอีกครั้งหนึ่งที่ Febvre และ Martin สองนักประวัติศาสตร์ที่ให้ความกระจ่างแก่เรา ได้เตือนเราว่า ‘การพิมพ์ไม่ได้พัฒนาอย่างแท้จริงในอเมริกา (เหนือ) ในระหว่างศตวรรษที่ 18 จนกระทั่งผู้พิมพ์ค้นพบแหล่งใหม่ของรายได้-นั่นคือ นสพ.’⁴⁶ ผู้พิมพ์ตั้งสำนักพิมพ์ใหม่โดยเอาหนังสือพิมพ์หนึ่งฉบับของตนรวมเข้าไปสิ่งพิมพ์อื่นๆ ของตนซึ่งตามปกติแล้วเขา ก็คือผู้เขียนหลัก หรือบางครั้งคือผู้เขียนคนเดียวเท่านั้นเอง ด้วยเหตุดังนั้น ผู้พิมพ์-นัก นสพ. แบบนี้ ก็เป็นปรากฏการณ์สำคัญในอเมริกาเหนือ เนื่องจากปัญหาหลักที่ผู้พิมพ์-นัก นสพ. เผชิญอยู่ก็คือ การเข้าถึงผู้อ่าน ดังนั้น การพัฒนาความเป็นพันธมิตร

45 Febvre and Martin, *The Coming of the Book*, pp. 208–11.

46 *Ibid.*, p. 253.

กับนายไปรษณีย์ให้สนิทสนมใกล้ชิดกันอย่างมากจึงเกิดขึ้น จนกระทั่งบ่อยครั้งทั้งสองตำแหน่งอยู่ในมือของคนๆ เดียวกัน ดังนั้นสำนักงานของผู้พิมพ์ ก็ปรากฏขึ้นในฐานะเป็นกุญแจสู่ชีวิตทางปัญญาของชุมชนท้องถิ่น และ การติดต่อสื่อสารของคนอเมริกาเหนือ แต่ในอเมริกาของสเปน แม้ว่าจะช้ากว่าและหยุดชะงักเป็นพักๆ กระบวนการที่คล้ายคลึงกัน แต่ช้ากว่านี้ได้ผลิตสำนักพิมพ์ท้องถิ่นแห่งแรกขึ้นในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 18⁴⁷

อะไรคือลักษณะพิเศษของหนังสือพิมพ์อเมริกันเหนือและได้ฉบับแรก? หนังสือพิมพ์เริ่มต้นในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของระบบตลาด นอกเหนือจากข่าวจากเมืองหลวงศูนย์กลางแล้ว หนังสือพิมพ์ยุคแรกๆ บรรจุไว้ด้วยข่าวการค้า (เมื่อใดเรือจะเข้าเทียบท่า ออกจากท่าไป สินค้าทางการเกษตรชนิดใด ราคาเท่าใด ณ ท่าเรืออะไร) และข่าวการแต่งตั้งทางการเมืองของอาณานิคม การแต่งงานของพวกคนรวย ฯลฯ พุดอีกอย่างหนึ่ง สิ่งที่ถูกดึงเข้ามาอยู่ในหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกัน การแต่งงาน นี้ กับ เรือลำ นั้น การกำหนดราคาอัน นี้ กับ บาทหลวงท่าน นั้น คือโครงสร้างทางการบริหารและระบบตลาดของอาณานิคมนั้นๆ นั่นเอง ในแง่นี้ หนังสือพิมพ์ในกรุงคาราคัส (Caracas เมืองหลวงของเวเนซุเอลา) ก็สร้างชุมชนจินตกรรมโดยธรรมชาติ และไม่เป็นเรื่องทางการเมืองแต่อย่างใด สร้างขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์ร่วมกันของกลุ่มผู้อ่านโดยเฉพาะ คือ เรือของเรา เจ้าสาวของเรา บาทหลวงของเรา และราคาของเราเหล่านี้ แน่นอน เมื่อเวลาผ่านไป ก็เป็นที่คาดได้ว่าปัจจัยทางการเมืองก็จะเยี่ยมกรายเข้ามา

47 Franco, *An Introduction*, p. 28.

ลักษณะเฉพาะที่เป็นดอกผลประการหนึ่งของหนังสือพิมพ์ ก็คือความเป็นท้องถิ่น (provinciality) ‘ครีโอล’ คนหนึ่ง ที่อยู่ในอาณานิคม อาจอ่านหนังสือพิมพ์มาดริตได้ ถ้าเขามีโอกาส (แต่ นสพ. ก็ไม่ได้พูดอะไรเกี่ยวกับโลกของเขาเลย) ทว่าข้าราชการคาบสมุทรจำนวนมากที่อยู่บนถนนเดียวกันกับเขา ถ้าสามารถทำได้ จะไม่ยอมอ่านผลผลิตในคาราคัสเลย ความไม่เสมอกันนี้พบเห็นเป็นแบบแผนเดียวกันได้ตลอดในสถานการณ์ของอาณานิคมอื่นๆ ลักษณะเฉพาะอีกประการหนึ่งก็คือความหลากหลาย หนังสือพิมพ์ในทวีปอเมริกาของสเปนซึ่งพัฒนาไปจนกระทั่งสิ้นสุดศตวรรษที่ 18 ที่เขียนกันขึ้นมาโดยตระหนักอยู่เต็มเปี่ยมในความเป็นท้องถิ่นของตน (provincials) ที่อยู่ท่ามกลางโลกใหญ่ที่คู่ขนานกับโลกของพวกเขา ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ในเม็กซิโกซิตี ในบัวโนสไอเรส และในโบโกตานั้น แม้ว่าพวกเขาไม่สามารถหาหนังสือพิมพ์ของแต่ละฝ่ายมาอ่านกันได้ อย่างไรก็ตามพวกเขาก็สำนึกถึงการดำรงอยู่ของกันและกัน ด้วยเหตุดังนั้นทวิลักษณะที่รู้จักกันดีในลัทธิชาตินิยมอเมริกันสเปนตอนต้นก็คือการสับเปลี่ยนกันไปมาตลอดเวลา ระหว่างอาณาเขตอันกว้างใหญ่ไพศาลกับลัทธิท้องถิ่นนิยมเฉพาะ (alternating grand stretch and particularistic localism) ข้อเท็จจริงที่ว่านักชาตินิยมเม็กซิกันยุคแรกๆ เขียนเกี่ยวกับตัวพวกเขาเองในฐานะที่เป็น *เรา ชาวอเมริกาโน* (nosotros los Americanos) และประเทศของเขาในฐานะที่เป็น *อเมริกาของเรา* (nuestra America) ได้รับการแปลความว่าเป็นความอหังการของ ‘ครีโอล’ ท้องถิ่น ผู้ซึ่งมองตัวเองในฐานะเป็นศูนย์กลางของโลกใหม่ เนื่องจากเม็กซิโกเป็นทรัพย์สินที่ทรงคุณค่าที่สุดของสเปน⁴⁸

48 Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, p. 33.

ในความหมายนี้ ‘ความล้มเหลว’ ในประสบการณ์ของสเปนในทวีปอเมริกา ที่จะสร้างลัทธิชาติถาวร ขนาดมหึมาเพื่อครอบคลุมทั้งทวีปอเมริกาของสเปนให้ได้ นั้น สะท้อนให้เห็นถึง ทั้งระดับทั่วๆ ไปของการพัฒนาระบบทุนนิยม และเทคนิควิทยาในปลายศตวรรษที่ 18 กับความล้มเหลวแบบ ‘ท้องถิ่น’ ของทุนนิยมและเทคนิควิทยาของสเปน ที่สัมพันธ์กับการแผ่ขยายออกไปในการบริหารปกครองของจักรวรรดิ (ยุคแต่ละยุคของประวัติศาสตร์โลก ซึ่งลัทธิชาตินิยมแต่ละแห่งถือกำเนิดขึ้นมานั้น บางทีมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อขอบเขตของลัทธิชาตินิยมนั้นๆ การก่อตัวของลัทธิชาตินิยมอินเดียมีรากฐานจากการขยายตัวของตลาดและระบบราชการของจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ และก้าวหน้าที่สุดในโลกหลังจากกบฏซีปอย ค.ศ.1857 หรือ Indian Mutiny)

‘ครีโอล’ ที่พูดภาษาอังกฤษและนับถือศาสนาโปรเตสแตนท์ทางภาคเหนือ อยู่ในสถานการณ์ที่เหมาะสมกว่าในการสร้างความคิดด้วย ‘อเมริกา’ America และในที่สุดก็ประสบความสำเร็จในการยึดครองตำแหน่งประจำวันเป็น ‘คนอเมริกัน’ Americans อาณานิคมทั้ง 13 แต่เดิม (Thirteen Colonies) ประกอบด้วยพื้นที่ที่เล็กกว่าเวเนซุเอลา และมีขนาด 1 ใน 3 ของอาร์เจนตินา⁵¹ การร่วมกันทางภูมิศาสตร์ นั้น ทำให้ศูนย์กลางตลาดของอาณานิคมทั้ง 13 ในบอสตัน นิวยอร์ก และฟิลาเดลเฟีย เข้ามาใกล้ชิดกันและกันโดยง่าย และประชากรของอาณานิคมทั้ง 13 ก็เชื่อมประสานกันค่อนข้างแนบแน่น

51 พื้นที่รวมของอาณานิคมทั้ง 13 คือ 322,497 ตารางไมล์ พื้นที่ของเวเนซุเอลา 352,143 ของอาร์เจนตินา 1,072,067 และอเมริกาใต้ของสเปน 3,417,625 ตารางไมล์

ด้วยการพิมพ์กับการค้าขาย ‘คนอเมริกัน’ เพิ่มจำนวนขึ้นที่ละเล็กละน้อยตลอดระยะเวลา 183 ปี ประชากรทั้งเก่าและใหม่ เคลื่อนตัวออกจากดินแดนแกนกลางเก่าแถบชายฝั่งตะวันออกสู่ตะวันตก กระนั้นก็ตาม แม้ในกรณีของสหรัฐอเมริกา ก็ยังมีองค์ประกอบในเชิงเปรียบเทียบของ ‘ความล้มเหลว’ หรือการหดลดขนาดลง คือไม่สามารถดูดกลืนแคนาดาที่พูดภาษาอังกฤษให้เข้ามาได้ และยังมีทศวรรษของการมีอำนาจอิปไตยที่เป็นอิสระของเท็กซัส (ค.ศ.1835-46) สมมุติว่ามีชุมชนพูดภาษาอังกฤษขนาดใหญ่ในแคลิฟอร์เนียในศตวรรษที่ 18 ก็คงจะเกิดประเทศเอกราชแบบเดียวกับอาร์เจนตินาหรือเวเนซุเอลาขึ้นมาได้ แม้ในสหรัฐอเมริกาเอง ความรู้สึกผูกพันของลัทธิชาตินิยมก็มีลักษณะยืดหยุ่น ประกอบกับการขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็วทางชายแดนตะวันตก และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างเศรษฐกิจของภาคเหนือกับภาคใต้ มีผลต่อการเกิดขึ้นของสงครามเพื่อแยกตัวเป็นอิสระเมื่อ เกือบจะหนึ่งศตวรรษภายหลังการประกาศเอกราช และทุกวันนี้สงครามครั้งนั้นทำให้นึกถึง สงครามที่ทำให้เวเนซุเอลาและเควดอร์แยกออกจากกัน แกรนโคลอมเบีย (Gran Colombia) และอุรุกวัยกับปารากวัยจาก United Provinces of the Rio de la Plata⁵²

52 ปารากวัยนั้นเป็นกรณีที่น่าสนใจเพราะเป็นข้อยกเว้น ต้องขอบคุณต่อเหตุการณ์ที่มีจิตกรณาเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งสถาปนาประเทศขึ้นที่นี้ โดยพวกเขาเชือดแต่ต้นศตวรรษที่ 17 จนท้องถิ่นพื้นเมืองที่นี่ได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าที่ใดๆ ในทวีปอเมริกาของสเปน และภาษา guarani (Guarani) ก็บรรลุนิติภาวะของภาษาการพิมพ์ การขับไล่พวกเขาเชือดออกไปจากทวีปอเมริกาของสเปนโดยกษัตริย์ใน ค.ศ.1767 ได้นำดินแดนแห่งนี้ให้ผนวกเข้ากับ The Rio de la Plata Province แต่ทว่าสายมากเกินไปแล้วในตอนนั้น และเป็นการสายไปอย่างน้อยก็มากกว่าชนรุ่นหนึ่งแล้ว ดู Seton-Watson, *Nations and States*, p. 200-201

สรุปชั่วคราวในที่นี้ว่า ควรที่จะเน้นย้ำอีกครั้งหนึ่งในที่นี้ ถึงข้อเสนอที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงและจำกัด นั่นก็คือ ผู้เขียนไม่มีความตั้งใจที่จะอธิบายจากฐานทางเศรษฐกิจของการต่อต้านศูนย์กลางอำนาจของเมืองแม่ (metropolitan) ในซีกโลกตะวันตก (Western Hemisphere) ระหว่างปี ค.ศ.1760-1863 แต่ตั้งใจที่จะถามว่า ทำไมการต่อต้านนั้นจึงได้รับการรับรู้โดยรูปแบบของชาติต่างๆ กัน ('national' forms) แทนที่จะเป็นรูปแบบอื่นๆ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นสำคัญที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว และสำคัญโดยมูลฐานอย่างแท้จริง ลัทธิเสรีนิยมและความคิดปฏิวัติ (Liberalism-Enlightenment) นั้น ก็มีผลกระทบอย่างทรงพลัง และเหนืออื่นใด ได้มอบคลังอาวุธเพื่อการวิพากษ์วิจารณ์อุดมการณ์ของจักรวรรดิและระบอบเก่า (anciens regimes) แต่สิ่งที่ผู้เขียนต้องการเสนอก็คือ ไม่ใช่ทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ลัทธิเสรีนิยม หรืออุดมการณ์ปฏิวัติ โดยตัวเองสามารถสร้างชุมชนจินตกรรมชนิดหนึ่ง ที่จะป้องกันตัวเองจากการปล้นสะดมของจักรวรรดิ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ไม่ใช่ทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่ลัทธิเสรีนิยม ไม่ใช่อุดมการณ์ปฏิวัติ ที่ให้กรอบการมองของจิตสำนึกแบบใหม่ เปรียบเสมือนกรอบแว่นสายตา ที่เราไม่เคยสังเกตเห็นกรอบของมัน แต่กลับมองไปยังวัตถุที่อยู่ข้างหน้าด้วยความรู้สึกชื่นชมหรือเกลียดชังก็ตาม⁵³ การที่จะบรรลุผลสำเร็จในงานสร้างกรอบการมองใหม่ ที่มีลักษณะพิเศษจำเพาะนี้ ข้าราชการ 'นักจาริกคริสโตล' กับ 'ผู้พิมพ์คริสโตล' หองถื่น ได้แสดงบทบาททางประวัติศาสตร์นี้อย่างเด็ดดวง ❖

53 การประกาศเอกราชใน ค.ศ.1776 พูดแต่เพียงเกี่ยวกับ 'ประชาชน' ในขณะที่ที่คำว่า 'ประชาชาติ' ปรากฏตัวครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งปี ค.ศ.1789 Kemilainen, *Nationalism*, p. 105.

ภาษาเก่า แม่แบบใหม่

5

Old Languages, New Models

การสิ้นสุดของยุคสมัยแห่งขบวนการปลดปล่อยของชาติต่างๆ ที่กระทำสำเร็จในทวีปอเมริกานั้น ตรงกันกับช่วงเวลาที่ยุโรปเริ่มขึ้น ถ้าเราจะพิจารณาลักษณะของลัทธิชาตินิยมใหม่ระหว่าง ค.ศ. 1820-1920 นี้ ซึ่งเปลี่ยนโฉมหน้าของ ‘โลกเก่า’ และมีลักษณะสองประการที่ดูจะต่างไปจากที่เคยเกิดขึ้นก่อนใน ‘โลกใหม่’ ในอเมริกา กล่าวคือ ในประการแรก เกือบในทุกกรณีของยุโรป ‘ภาษาแห่งชาติ’ ที่มีตัวพิมพ์แล้ว (national print-languages) เป็นหัวใจของอุดมการณ์และการเมือง ในขณะที่ทั้งภาษาสเปนและภาษาอังกฤษไม่เคยเป็นประเด็นสำคัญของการปฏิวัติใดๆ ในทวีปอเมริกาเลย

ในประการที่สองลัทธิชาตินิยมทั้งหมดในยุโรป ดำเนินไปโดยมีแม่แบบ ‘รุ่นพี่’ จากแดนไกลในทวีปอเมริกา กับที่ไม่ไกลเลยจากการระเบิดสันตะเทียนของการปฏิวัติฝรั่งเศส ดังนั้นและจากนั้นเองที่

‘ชาติ’ ได้กลายเป็นสิ่งที่ปรารถนาให้ได้มา มากกว่าการที่จะเป็นภาพที่ค่อยๆ ชัดเจนขึ้นทีละเล็กทีละน้อยๆ จากประสบการณ์ ที่จริงแล้วดังที่เราจะได้เห็นว่ ‘ชาติ’ นั้นพิสูจนได้ว่เป็นลิ่งประดิษฐ์ ซึ่งเป็นไปไม่ได้เลยที่ใครจะถือครองลิขสิทธิ์ ‘ชาติ’ ได้กลายเป็นลิ่งของที่จะหามาได้หรือไม่ก็ปล้นสะดมเอาไปได้สบายๆ ด้วยน้ำมือใดๆ และบางทีก็คาดไม่ถึง ฉะนั้น ในบทนี้ จะมุ่งความสนใจไปที่การวิเคราะห์เรื่องของภาษา-พิมพ์ (print-language) กับการปล้นสะดม (piracy)

ด้วยความคิดฉวยฉวยและก็ไม่รู้เตียงสาอะไรนอกยุโรปของนักประวัติศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ชาวเยอรมัน Johann Gottfried von Herder (ค.ศ.1744–1803) ที่ลุกขึ้นประกาศก้องเมื่อปลายศตวรรษที่ 18 ว่า ‘ดังนั้น ชาติทุกๆ ชาติ ก็คือชาติ มีวัฒนธรรมของชาติตนเอง และมีภาษาของตนเองด้วย’ (Denn jedes Volk is Volk; es hat seine National Bildung wie seine Sprach) ¹ แนวความคิดอันคับแคบแสนมหัศจรรย์แบบยุโรปว่าด้วย ‘ความเป็นชาติ’ (nation-ness) นี้ เชื่อมภาษาให้เป็นเหมือนสมบัติส่วนบุคคล และก็มีอิทธิพลอย่างกว้างขวางในยุโรปศตวรรษที่ 19 กล่าวโดยเฉพาะเจาะจงก็คือ ถูกนำไปสร้างทฤษฎีว่าด้วยธรรมชาติของลัทธิชาตินิยม อะไรเล่าเป็นต้นตอของความฝันเฟื่องเช่นนี้ บางทีอาจเป็นด้วยเหตุที่ว่าโลกของชาวยุโรปกำลังหดตัวลงๆ ทั้งในกาลเวลาและสถานที่ (กาลและเทศะ time and space) ที่เริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 มาแล้ว ซึ่งเกิดขึ้นในระยะแรกจากการค้นคว้าของนักมนุษยนิยมว่าด้วยเรื่องของกรีกและโรมัน ในขณะที่เดียวกันก็มาพร้อมกับการแผ่ขยายของยุโรปไปทั่วโลก

1 Kemiläinen, *Nationalism*, p. 42 ส่วนนั้นเติมโดยผู้เขียน

ดังที่ Auerbach ปรากฏเยอรมันด้านวรรณกรรมและภาษาศาสตร์ ได้แถลงเอาไว้เป็นอย่างดี²

เมื่อแนวคิดมนุษยนิยมถือกำเนิดขึ้นมา ความสำนึกว่าเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ยุคคลาสสิก ตำนาน และเรื่องราวต่างๆ ในพระคัมภีร์ไบเบิลนั้น ไม่ได้แยกจากปัจจุบันเพียงเพราะการทอดยาวของเวลา หากยังเป็นไปด้วยเงื่อนไขการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง คติแนวคิดมนุษยนิยม มีความต้องการที่จะรื้อฟื้นรูปแบบต่างๆ ของชีวิตและวัฒนธรรมในสมัยเก่าก่อน (คริสต์ศาสนา) เพื่อสร้างมิติทางประวัติศาสตร์ที่ลึกซึ้งอย่างไม่เคยเป็นที่รู้จักกันมาก่อน นักมนุษยนิยมมองยุคโบราณอย่างมีความลุ่มลึก โดยทาบทับกับภูมิหลังของยุคสมัยอันมืดมิดของยุคกลาง ที่สอดตัวแทรกเข้ามา...[จึงเป็นไปไม่ได้] ที่จะสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นโลกของตนเองขึ้นมาใหม่ และเป็นธรรมชาติอย่างของวัฒนธรรมโบราณหรือไม่ก็เป็นความไร้เดียงสาทางประวัติศาสตร์ของศตวรรษที่ 12 และ 13

การเติบโตของสิ่งที่อาจเรียกว่า ‘ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ’ ได้ทำให้ ‘สมัยใหม่’ (modernity) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ไม่เคยได้ยिनกันมาก่อนสามารถนำมาเทียบเคียงกับ ‘สมัยโบราณ’ (antiquity) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า การมีสิ่งแรกนั้น จะต้องเป็นคุณประโยชน์กว่าสิ่งหลัง แต่ประการใด เรื่องที่วุ่นนี้ได้กลายเป็นประเด็นที่มีการปะทะกันอย่างดุเดือดใน ‘ศักระหว่างพวกโบราณกับพวกสมัยใหม่’ ซึ่งครอบคลุมบรรยายกาศของปัญญาชนฝรั่งเศส ในช่วงเลี้ยวสุดท้ายของศตวรรษที่ 17³ ดังจะยกคำพูดของ Auerbach อีกครั้งว่า “ภายใต้รัชสมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ฝรั่งเศสมีความกล้าพอที่จะกล่าวว่า วัฒนธรรม

2 *Mimesis*, p. 287, ส่วนเน้นเติมโดยผู้เขียน

3 ศักนี้ เริ่มใน ค.ศ.1689 เมื่อ Charles Perrault วัย 59 ปี ตีพิมพ์บทกวีของเขาชื่อ *Siecle de Louis le Grand* ซึ่งเปิดประเด็นว่า ศิลปะและวิทยาศาสตร์ได้เบิกบานอย่างเต็มที่ในพื้นที่และยุคสมัยของเขา

ของตนเป็นแบบแผนที่สามารถใช้เทียบเท่ากับสมัยโบราณได้ ซึ่งพวกฝรั่งเศสจะได้นำเอาทัศนะเช่นนี้ ไปครอบงำเหนือส่วนอื่นๆ ของยุโรป”⁴

ในศตวรรษที่ 16 ยุโรปได้ ‘ค้นพบ’ อารยธรรมอันรุ่งเรืองอื่นๆ ซึ่งก่อนหน้านั้นเป็นเพียงการรำลือที่ลางเลือน อย่างเช่น อารยธรรมของจีน ของญี่ปุ่น อุซาคเนย์และอนุทวีปอินเดีย หรือบางอารยธรรมที่ไม่เคยรู้จักมาก่อนว่ามีอยู่ ดังเช่น อารยธรรมของแอซเทคในเม็กซิโก และของอินคาในเปรู การค้นพบเหล่านี้ทำให้เกิดความคิดเรื่องความหลากหลายของมนุษย์ขึ้น กล่าวคืออารยธรรมต่างๆ นี้ ล้วนแล้วแต่มีเส้นทางพัฒนาของตัวเองแยกต่างหากไปจากประวัติศาสตร์เท่าที่รู้จักกันในยุโรป ทั้งยังไม่เกี่ยวกับคริสต์ศาสนาและสมัยโบราณของยุโรป หรือแม้กระทั่งเชื้อสายของมนุษย์เหล่านั้น ก็อยู่นอกสายสัมพันธ์และไม่อาจจะเชื่อมต่อหรือสืบย้อนกลับไปยังสวนอีเดนได้ (ดังนั้น ‘สุญกาลสมมติ’ เท่านั้นแหละ ที่จะเสนอตำแหน่งแห่งที่ให้กับอารยธรรมแอซเทคและของอินคา)

ผลกระทบของ ‘การค้นพบ’ นี้สามารถดูได้จากตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ที่ผิดเพี้ยนของบ้านเมืองในจินตนาการของปราชญ์ในยุคสมัยนั้น เช่น Sir Thomas More บรรยายสภาพของ *Utopia* (ค.ศ.1516) โดยอ้างถึงความรู้ที่ได้รับทราบมาจากกลาสีเรือ ผู้ซึ่งได้ร่วมเดินทางไปสำรวจทวีปอเมริกา กับ Amerigo Vespucci ในระหว่างปี ค.ศ.1497-1498 โดยที่มีมอร์อยู่ที่เมืองแอนทเวิร์ป ในเบลเยียม ส่วนหนังสือ *New Atlantis*

4 *Mimesis* p. 343 โปรดสังเกตว่า Auerbach ใช้คำว่า ‘culture / วัฒนธรรม’ ไปได้ใช้คำว่า ‘language / ภาษา’ ไม่ และเราควรต้องระมัดระวังไม่ตีความคำว่า ‘their own / ของพวกเขาทั้งหลาย’ ว่าหมายถึง ‘nation-ness / ความเป็นชาติ’

(ค.ศ.1626) ของ Francis Bacon ก็อาจจะดูแปลกใหม่ไปที่กำหนดภาพเชิงภูมิศาสตร์ว่าตั้งอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก Jonathan Swift ได้วางเกาะมหัศจรรย์ Houyhnhnms (ค.ศ.1726) ไว้บนแผนที่แต่งขึ้นเองว่าอยู่ทางทิศใต้ของมหาสมุทรแอตแลนติก (ความหมายของตำแหน่งแห่งหนเหล่านี้ อาจเข้าใจได้ชัดเจนขึ้นถึงความเป็นไปไม่ได้ หากจะลองพยายามเอา *Republic* หรือ *อุดมรัฐ* ของ Plato วางลงบนแผนที่ใดๆ ในโลก ไม่ว่าจะจริงหรือปลอม) นครเชิงอุดมคติเหล่านี้ ถูก 'จำลองแบบขึ้น' จากการค้นพบจริงๆ ภาพที่ปรากฏจึงสะท้อนภาพของสังคมที่ *ร่วมสมัย* มิใช่ภาพของสรวงสวรรค์อีเดน ที่ไม่มีวันหวนกลับมาได้อีก อาจมีข้อโต้แย้งว่าที่งานเขียนเหล่านั้นเป็นเช่นนั้น ก็เนื่องจากเป็นงานที่ต้องการวิพากษ์วิจารณ์สังคมสมัยนั้น และการค้นพบก็ทำให้หมดความจำเป็นที่จะต้องหาแบบอย่างเอาจากสมัยโบราณที่พ้นสมัยไปแล้ว⁵

นอกจากพวกนักอุดมคติที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว นักคิดชั้นนำของยุคแสงสว่างแห่งปัญญา เช่น Vico, Montesquieu, Voltaire, และ Rousseau ก็มีส่วนสนับสนุนสถาบันทั้งสังคมและการเมืองขณะนั้นด้วยงานเขียนที่อาศัย 'ความเป็นจริง' ที่อยู่นอกบริบทของยุโรปด้วยเช่นกัน ส่งผลให้เกิดความคิดว่ายุโรปเป็นเพียงหนึ่งในหลากหลายอารยธรรมของโลก และไม่จำเป็นต้องดีกว่าคนอื่น เช่นที่เคยเชื่อกันว่า

5 ที่คล้ายคลึงกันกับการเปรียบเทียบอย่างตรงกันข้าม ระหว่างชาวมองโกลที่มีชื่อเสียงสองคนในบทละครของอังกฤษ อันได้แก่ *Tamburlaine the Great* ของ C. Marlowe ประพันธ์ปี ค.ศ.1587-1588 บรรยายถึงกษัตริย์มองโกลผู้ยิ่งใหญ่ใน ค.ศ.1407 โดยเปรียบเทียบกับงานของ J. Dryden เรื่อง *Aurangzeb* ซึ่งประพันธ์ในปี ค.ศ.1676 บรรยายภาพของการครองราชย์ของจักรพรรดิไอรังเซบ (ค.ศ.1658-1707)

ชาวยิวและชาวคริสต์เป็นผู้ที่พระเจ้าทรง 'เลือก' นั้นก็ไม่จริง⁶

การค้นพบและเข้ายึดครองผู้คนอื่น ยังนำมาซึ่งการปฏิวัติทางความคิดของยุโรปที่เกี่ยวกับภาษา ก่อนหน้านั้น กลาสี นักสอนศาสนา พ่อค้าและทหาร ทั้งชาวโปรตุเกส ดัตช์ และสเปน มีความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมคำต่างๆ ของภาษานอกยุโรป ขึ้นเป็นพจนานุกรมหลายๆ เพื่อใช้ในการเดินเรือ ในการประกาศศาสนา การค้าและสงคราม แต่เมื่อมาถึงตอนปลายศตวรรษที่ 18 ได้มีการศึกษาภาษาต่างๆ ในเชิงเปรียบเทียบอย่างมีระเบียบแบบแผน การที่อังกฤษเข้ายึดครองเบงกอล ทำให้ William Jones บุกเบิกการศึกษาภาษาสันสกฤต (ค.ศ. 1786) ซึ่งนำไปสู่ความรู้ว่า อารยธรรมอินเดียนั้นเก่าแก่กว่าอารยธรรมของกรีกและยิว การยาตราทัพของนโปเลียนเข้าสู่อียิปต์ ได้ทำให้ฌอง ชองโปลิอง (Jean Champollion) ถอดรหัสภาษาฮีโรกริฟฟิคอียิปต์โบราณได้สำเร็จในปี ค.ศ.1835 อันนำมาซึ่งความตระหนักในยุคสมัยโบราณที่หลากหลายและอยู่นอกบริบทของยุโรป⁷

ความรู้ที่มากขึ้นในเรื่องกลุ่มภาษาเซมิติกได้สลายความเชื่อที่ว่า ภาษาฮีบรูเป็นรากเหง้าหนึ่งเดียว หรือสามารถสืบย้อนกลับไปหาพระเจ้าเป็นเจ้าของได้ และก็อีกครั้งหนึ่งที่วงศาวิชยามีตำแหน่งแห่งที่ได้ก็ด้วยสัญลักษณ์ 'ภาษาได้ถูกลดฐานะของความเป็นเครื่องมือ

6 ดังที่จักรวรรดินิยมยุโรปทุกหน้า มุ่งเข้าทำลายสร้างความประหวั่นพรั่นใจไปรอบโลก อารยธรรมอื่นๆ ก็ต้องเผชิญกับความเจ็บปวดในแง่ของการที่ต้องยอมรับการมีอยู่ของอารยธรรมที่หลากหลาย และสิ่งนี้ได้เข้ามาทำลายการสืบสายพันธุ์อันพิเศษศักดิ์สิทธิ์ของตนด้วย ความเชื่อเรื่องอาณาจักรศูนย์กลางโลก (The Middle Kingdom) ได้ถูกทำให้เสื่อมสลายกลายเป็นเพียงตะวันออกไกล หรือ The Far East เป็นภาพเชิงสัญลักษณ์ของกระบวนการนี้

7 Hobsbawm, *The Age of Revolution*, p. 337

เชื่อมโยงระหว่างอำนาจนอกเหนือธรรมชาติกับผู้ใช้ภาษานั้นลงทีละน้อยๆ และกลับกลายเป็นส่วนหนึ่งภายในของผู้ใช้ภาษานั้นเองมากขึ้นๆ⁸ จากการค้นพบเหล่านี้ ก่อให้เกิดวิชาภาษาศาสตร์ พร้อมทั้งการศึกษาไวยากรณ์เปรียบเทียบ การจำแนกภาษาออกเป็นตระกูลต่างๆ และแม้จะถูกลืมนึกสูญหายไปแล้วก็ตาม กลับถูกสร้างขึ้นมาใหม่ด้วยตรรกะทางวิทยาศาสตร์ให้เป็นสิ่งที่เรียกว่า ‘ต้นเค้าภาษา’ (proto-languages) ดังที่ Hobsbawm ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า นิรุกติศาสตร์ เป็น ‘ศาสตร์แรกๆ ที่ถือว่าวิวัฒนาการคือหัวใจของศาสตร์อย่างแท้จริง’⁹

นับแต่นั้นมา ภาษาเก่าแก่ที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งลาติน กรีก และฮีบรู ก็ถูกบีบให้ต้องลดตัวลงมาเกลือกกลั้วกับคู่แข่งที่เป็นเพียงภาษาถิ่นแบบชาวบ้านธรรมดาๆ เหมือนกับที่ขบวนการลัทธิทุนนิยมการพิมพ์ (print-capitalism) ได้ทำให้ตกต่ำลงมาสู่ระดับตลาดมาก่อนแล้ว หากทว่าบัดนี้ ทุกภาษามีสถานะเหมือนกัน คือเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในโลกนี้ ดังนั้นทุกภาษาจึงมีคุณค่าควรแก่การศึกษาและชื่นชมอย่างเท่าเทียมกัน แต่จะโดยผู้ใดเล่า โดยตรรกะแล้ว เนื่องจากไม่ได้เป็นของพระเจ้าเป็นเจ้าของเสียแล้ว เจ้าของใหม่ก็คือ คนที่พูดและอ่านภาษานั้นๆ

8 Edward Said, *Orientalism*, p. 136 ในสมัยโบราณ ภาษาที่สำคัญๆ เป็นภาษาของศาสนา ที่เชื่อกันว่าสร้างขึ้นมาโดยพระเจ้า หรือไม่ก็เป็นของพระศาสดา ที่มีจุดประสงค์เพื่อใช้ระหว่างพระเจ้า/พระศาสดา กับมนุษย์ เช่น บาลีสำหรับพุทธ สันสกฤตสำหรับฮินดู อารบิกสำหรับมุสลิม ฮีบรูสำหรับยิว ลาตินสำหรับคริสต์ เป็นต้น แต่ในระยะหลังๆ ภาษาถูกถือว่าเป็นเพียงเรื่องภายในของมนุษย์ด้วยกันเอง มนุษย์สร้างขึ้นมาเองเพื่อเป็นเครื่องมือติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น (ผู้แปล)

9 Hobsbawm, *The Age of Revolution*, p. 337

Seton-Watson นักประวัติศาสตร์อังกฤษได้ให้ข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ว่า ศตวรรษที่ 19 เป็นยุคเฟื่องฟูของนักพจนานุกรมภาษาถิ่น นักไวยากรณ์ภาษา นักนิรุกติศาสตร์ และนักวรรณกรรมทั้งหลายของยุโรปและชายขอบ¹⁰ กิจกรรมอันแข็งขันของเหล่าปัญญาชนในวิชาชีพเหล่านี้ เป็นหัวใจของการก่อตัวของลัทธิชาตินิยมในยุโรป ซึ่งเป็นภาวะที่ตรงกันข้ามกับสถานการณ์ในอเมริกาช่วงระหว่าง ค.ศ.1770-1830 พจนานุกรมภาษาเดียวเล่มโต รวบรวมคำและความรู้เป็นชุมทรัพย์ของแต่ละภาษา อาจนำพา (ส่วนใหญ่มักเล่มโตเกินขอบได้) จากร้านค้าไปสู่สถานศึกษา จากที่ทำงานสู่เคหะสถาน พจนานุกรมชนิดที่มีสองภาษา ยิ่งทำให้ความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันระหว่างภาษาต่างๆ ชัดเจนยิ่งขึ้น ไม่ว่าความเป็นจริงทางการเมืองของโลกภายนอกจะเป็นอย่างไรก็ตาม แต่ภายในเล่มพจนานุกรมภาษาเชก-เยอรมัน เยอรมัน-เชกแล้ว ภาษาทั้งสองมีสถานะเท่าๆ กัน

Samuel Johnson ปราชญ์ใหญ่ทางภาษาชาวอังกฤษของศตวรรษที่ 18 เคยนิยามว่าบรรดาผู้เขียนพจนานุกรมนั้น เป็นพวกที่ 'ไม่อันตราย' ซึ่งเขาหมายถึงคนรับใช้หรือไม่กี่พวกไพร่ แต่ในที่นี้อยากจะเน้นค่านักพจนานุกรมผู้มีญาณทัศนะ ผู้ซึ่งอุทิศวันเวลาเป็นปีๆ ในการสะสมรวบรวมคำต่างๆ ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะได้ฟื้นฟูและปรับปรุงภาษาชนชาติอันเก่าแก่ของพวกเขาให้ทันสมัยขึ้น ซึ่งการ

10 "โดยลำพังเพราะว่าในสมัยของเรานั้น ประวัติศาสตร์ของภาษามักจะถูกกันออกไปจากประวัติศาสตร์ของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มันจึงเป็นความปรารถนาของข้าพเจ้า ที่จะรวบรวมเอาสิ่งเหล่านี้เข้ามาด้วยกัน แม้จะมีความรู้ความชำนาญอยู่เพียงเล็กน้อย" *Nations and States*, p. 11 โดยที่จริงแล้ว ด้านที่มีค่าที่สุดของหนังสือของ Seton-Watson ก็คือ ความสนใจของเขาต่อประวัติศาสตร์ของภาษา แม้บางคนอาจไม่เห็นพ้องกับวิธีการที่เขาใช้ก็ตาม

ทำงานของพวกเขาเป็นไปได้ก็เพราะการหมุนเก็จากห้องสมุดชั้นเยี่ยม โดยเฉพาะของมหาวิทยาลัยต่างๆ ในยุโรป และผู้ที่จะได้ใช้ประโยชน์จากงานเหล่านี้ทันที ก็คือบรรดานักเรียนนักศึกษาทั้งระดับก่อนและระดับมหาวิทยาลัยนั่นเอง

Hobsbawm ลงความเห็นไว้ว่า ‘ความก้าวหน้าของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย เป็นตัวชี้วัดลัทธิชาตินิยม ด้วยเหตุที่สำนักศึกษาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัย ย่อมเป็นแหล่งเพาะจิตสำนึกชนิดนี้ที่เยี่ยมที่สุด’ คำกล่าวนี้จริงแท้สำหรับยุโรปในศตวรรษที่ 19 แต่อาจไม่ใช่เวลาและสถานที่อื่น¹¹

ร่องรอยของการปฏิวัติเชิงภาษานี้ ย่อมสามารถตรวจพบได้ดุจดั่งเสียงปะทุที่ดังขึ้นๆ ในคลังดินระเบิด จนกลายเป็นการจุดระเบิดลูกใหม่ต่อเนื่องกันใหญ่โตขึ้นเรื่อยๆ แล้วกลายเป็นการระเบิดที่รุนแรงที่ราวกับจะเปลี่ยนแปลงเพลิงกลางคืนให้เป็นกลางวัน

เมื่อถึงกลางศตวรรษที่ 18 ปราชญ์ทั้งเยอรมัน ฝรั่งเศส และ

11 Hobsbawm, *The Age of Revolution*, p. 166 สถาบันทางการศึกษาได้มีความสำคัญต่อลัทธิชาตินิยมในทวีปอเมริกาไม่ แต่ Hobsbawm ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ในเวลาต่อมาในยุโรปนั้น ปารีสจะมีนักศึกษาถึง 6,000 คน แต่คนเหล่านี้กลับไม่ได้มีส่วนในการปฏิวัติฝรั่งเศสเลย (p. 167) เขายังได้เตือนสติเรามากกว่า แม้การศึกษาจะขยายตัวอย่างรวดเร็วในตอนต้นของศตวรรษที่ 19 จำนวนคนหนุ่มคนสาวที่กำลังเรียนอยู่กลับเล็กลงน้อยมากเมื่อเทียบกับมาตรฐานสมัยใหม่ กล่าวคือ ฝรั่งเศสมีนักเรียนระดับมัธยมเพียง 19,000 คน ในปี ค.ศ.1842 จักรวรรดิรัสเซียมีนักเรียนมัธยมเพียง 20,000 คน เทียบกับประชากร 68 ล้านคน ในปี ค.ศ.1850 และทำนองเดียวกันกับที่มีนักศึกษามหาวิทยาลัยเพียง 48,000 คนทั่วทั้งยุโรปในปี ค.ศ.1848 การปฏิวัติต่างๆ ใน ปีนั้น คนกลุ่มเล็กแต่สำคัญเหล่านี้แหละที่มีบทบาทอย่างมาก (pp. 166-167)

อังกฤษ ซึ่งได้ลงแรงกันอย่างแข็งขัน ทำให้เกิดเป็นหนังสือขนาดกะทัดรัด ครอบคลุมสาระทั้งหมดของกรีกสมัยคลาสสิก อีกทั้งยังได้จัดทำส่วนขยายที่เกี่ยวกับภาษาและปรัชญาต่างๆ ด้วย หนังสือเหล่านี้ได้เสริมสร้างความเรืองรองของอารยธรรมกรีก ให้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แม้จะเป็นสิ่งที่ยอยู่นอกประวัติศาสตร์ก็ตาม ฉะนั้น ตอนปลายของศตวรรษ ‘อดีต’ เหล่านี้ ได้รับการเข้าถึงมากขึ้นโดยบรรดาปัญญาชนชาวคริสต์ที่พูดภาษากรีก ผู้ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาหรือไม่ก็ได้มีโอกาสเดินทางออกมาภายนอกปริมณฑลของอาณาจักรออตโตมัน (ที่ได้ยึดครองกรีซเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี)¹² ลัทธิบูชาอารยธรรมกรีก (philhellenism)* ยกย่องกรีกโบราณว่าเป็นรากเหง้าของอารยธรรมยุโรปตะวันตก ได้ส่งผลทำให้ ‘กรีกสมัยใหม่’ (modern Greeks คนกรีก) ถูกทำให้ดูดีขึ้น ไร้ซึ่งความป่าเถื่อน ‘ล้าหลัง’ เพราะมีการยกตัวอย่างถึงบุคคลที่มีคุณค่าอย่างเช่น Pericles และ Socrates เป็นต้น¹³ เราจะเห็นได้ชัดว่าความเปลี่ยนแปลงในจิตสำนึกทำนองนี้

12 หนังสือพิมพ์กรีกฉบับแรก วางขายในกรุงเวียนนาเมื่อปี ค.ศ.1784 สมาคมที่ชื่อ Philike Hetairia เป็นสมาคมลับที่มีส่วนเป็นอย่างมากในการลุกฮือขึ้นต่อต้านอาณาจักรออตโตมันในปี ค.ศ.1821 สมาคมนี้ก่อตั้งขึ้นที่ ท่าเรือชั้นเมลิตพีซอันยิ่งใหญ่แห่งใหม่ของรัสเซียที่เมืองโอเดสซาในปี ค.ศ.1814

* Philhellenism (ลัทธิบูชาอารยธรรมกรีก) มาจากภาษากรีกโบราณสองคำคือ “phil-ความรัก” และ “Hellas-กรีก” หมายถึงการเคลื่อนไหวอันทรงพลังของปัญญาชนในศตวรรษที่ 18 และ 19 ในยุโรป ที่ยกย่องเทิดทูนอารยธรรมกรีกยุคคลาสสิกในฐานะเป็นต้นกำเนิดที่สำคัญที่สุดของอารยธรรมตะวันตกสมัยใหม่ Pericles (B.C. 492-429) รัฐบุรุษที่สำคัญที่สุดของนครเอเธนส์สมัยโบราณ ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญา มีคุณธรรม และเป็นนักพูดที่ทรงอิทธิพล ส่วน Socrates (B.C. 470-399) ซึ่งเป็นครูของ Plato ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่า เป็นปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคนแรกของตะวันตก

13 โปรดดูคำนำของ Elie Kedourie ใน *Nationalism in Asia and Africa*, p. 40

ปรากฏออกมาจากถ้อยคำของหนุ่มชาวกรีซ เช่น Adamantios Koraes (ผู้ซึ่งต่อมาจะได้ทุ่มเทชีวิตอย่างสุดจิตสุดใจในการเป็นนักพจนานุกรม “lexicographer”!) ในปาฐกถาต่อผู้ฟังฝรั่งเศสในกรุงปารีสเมื่อ ค.ศ.1803 เขากล่าวว่า :¹⁴

เป็นครั้งแรกที่ชาติของข้าฯ มองเห็นภาพที่น่ารังเกียจของความเขลาของเราเอง และต้องตัวลั่นนังก ที่สายตาของเราหยั่งวัดได้ว่าเราถูกตัดขาดมาไกลแสนไกล จากความรุ่งโรจน์ของบรรพบุรุษ แต่ การค้นพบ อันแจ่มปวดนี้ มิได้ทำให้เรา ชาวกรีกตกอยู่ในสภาพสิ้นหวัง เราคือลูกหลานเหลนโหลนของกรีก เราชาวกรีก บอกกับตัวเองว่า เราจะต้องพยายามทำตัวให้มีคุณค่าสมกับนามกรีกนี้ หรือไม่ก็ ต้องเลิกเรียกตัวเองเช่นนี้

ทำนองเดียวกัน ในปลายศตวรรษที่ 18 นั้น มีหนังสือพจนานุกรม ไวยากรณ์ภาษา และประวัติศาสตร์ในภาษาโรมาเนียตีพิมพ์ออกมา คู่ขนานไปกับกับแรงผลักดันที่จะให้มีการเปลี่ยนการใช้อักขระแบบไซริลลิก (Cyrillic เป็นตัวอักษรที่ใช้เขียนภาษารัสเซียในปัจจุบันด้วย) มาเป็นแบบโรมัน ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ประสบผลสำเร็จในอาณานิคมภายใต้ราชวงศ์ฮับส์บูร์ก และต่อมาย้ายออกไปทั่วปริมณฑลของอาณาจักรออตโตมันด้วย สิ่งนี้ได้เป็นการแยกความเป็นโรมาเนียออกจากชนกลุ่มที่ใช้ภาษาสลาฟ และนับถือนิกายออร์ทอดอกซ์ ได้

14 Ibid., pp. 43-44 ส่วนนั้นเติมโดยผู้เขียน ข้อความเต็มของ Koraes อยู่ใน “The Present State of Civilization in Greece” ซึ่งยกมาจาก pp. 15-182 เป็นการวิเคราะห์ลัทธิชาตินิยมของกรีกโดยอาศัยแนวทางแบบสังคมวิทยาได้อย่างทันสมัย และอย่างน่าทึ่ง

อย่างชัดแจ้ง¹⁵ ในระหว่าง ค.ศ.1789-1794 สถาบันวิทยาการของรัสเซีย ซึ่งลอกแบบมาจากสถาบันวิทยาการของฝรั่งเศส (Académie Française) ได้ผลิตพจนานุกรมภาษารัสเซีย 1 ชุด (6 เล่ม) ออกมาแล้วก็ตามมาด้วยหนังสือไวยากรณ์ภาษาฉบับทางการใน ค.ศ.1802 หนังสือทั้ง 2 ชุดนี้ จัดได้ว่าเป็นชัยชนะของภาษาถิ่นที่มีเหนือภาษาสลาฟ ที่ใช้โดยสถาบันทางศาสนา แม้ว่าเมื่อตอนกลางศตวรรษที่ 18 ภาษาเชก จะเป็นภาษาของชนชั้นชาวนาในแคว้นโบฮีเมีย (ปัจจุบันอยู่ในสาธารณรัฐเชก) ในขณะที่ชนชั้นเจ้านาย และชนชั้นกลางที่เฟื่องฟูขึ้นมามีฐานะในสังคมนั้นต่างใช้ภาษาเยอรมัน พระคาทอลิกที่ชื่อ Josef Dobrovský (ค.ศ.1753-1829) ได้ผลิตหนังสือ *Geschichte der bohmischen Sprache und altern Literatur* ขึ้นในปี ค.ศ.1792 หนังสือเล่มนี้จัดได้ว่าเป็นหนังสือประวัติศาสตร์เล่มแรก ที่มีระเบียบวิธีว่าด้วยประวัติศาสตร์ของภาษาและวรรณกรรมของเชก ตามมาในปี ค.ศ.1835-39 Josef Yungmann ก็เป็นผู้บุกเบิกเขียนพจนานุกรมภาษาเชก-เยอรมัน 1 ชุด (5 เล่ม) ออกมา¹⁶

สำหรับกำเนิดลัทธิชาตินิยมของฮังการีนั้น อิกโนตุส (Ignotus) นักประวัติศาสตร์ฮังการีได้กล่าวแบบสับสนๆ สนุกๆ ว่าเหตุการณ์ที่ 'สดใหม่ จนระบุได้ว่าเป็นปี ค.ศ.1772 ซึ่งเป็นปีตีพิมพ์งานเขียนที่ไม่น่าอ่านหลายเล่มของ György Bessenyei นักเขียนหลากหลายของฮังการี ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่ยูเครน เป็นองค์กรกษัตริย์ของพระนาง Maria

15 ต้องสารภาพว่า ความรู้ที่ใช้ในการวิเคราะห์ยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกนั้น อิงอยู่กับงานของ Seton-Watson เป็นอย่างมาก สำหรับภาษาโรมาเนียนั้น ให้ดู *Nations and States*, p. 177

16 Ibid., pp. 150-153

Theresa (จักรพรรดินีของอาณาจักรออสเตรีย-ฮังการี ในศตวรรษที่ 18) Bessenyei เขียนหนังสือสำคัญๆ เพื่อพิสูจน์ว่า ภาษาฮังการีมีความเหมาะสมที่จะมีฐานะระดับเดียวกับงานวรรณกรรมชั้นสูง¹⁷ แรงกระตุ้นสำคัญต่อจากนั้นก็คือ ผลงานที่ตีพิมพ์จำนวนมากของ Ferenc Kazinczy (ค.ศ.1759-1831) ซึ่งถูกยกย่องว่าเป็น ‘บิดาแห่งวรรณกรรมชาวฮังการี’ ในปี ค.ศ.1784 สถานศึกษาเล็กๆ จากเมืองต่างจังหวัด Trnava ถูกย้ายเข้ามาเมืองหลวง และกลายเป็นมหาวิทยาลัยบูดาเปสต์ ปฏิบัติการทางการเมืองแรกๆ ของเหล่าบรรดาขุนนางแมกยาร์ซึ่งใช้ลาตินเป็นภาษาพูดและภาษาเขียน (แทนที่จะเป็นภาษาฮังการี) เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในช่วงทศวรรษ 1780 โดยจักรพรรดิโจเซฟที่ 2 (โอรสของมาเรีย เทเรซาแห่งออสเตรีย-ฮังการี) ที่ตัดสินใจพระทัยเปลี่ยนภาษาราชการ จากภาษาลาตินมาเป็นภาษาเยอรมันแทนในจักรวรรดิของพระองค์¹⁸

ระหว่าง ค.ศ.1800-1850 ผลงานบุกเบิกข้างต้น ทำให้บรรดาปราชญ์ท้องถิ่น สร้างงานวรรณกรรมที่ใช้สามภาษาในบริเวณแหลม

17 Paul Ignotus, *Hungary*, p. 44 “เขาพิสูจน์ได้สำเร็จ แต่ความดั่งต้นที่รุนแรงของเขา ดูน่าเชื่อถือมากกว่าคุณค่าเชิงสุนทรีย์ของตัวอย่างที่เขาได้หยิบยกขึ้นมา” บางทีจะสำคัญที่จะตั้งข้อสังเกตว่าข้อความนี้แทรกอยู่ใต้หัวเรื่อง ‘The Inventing of the Hungarian Nation’ หรือ ‘การประดิษฐ์ชาติฮังการี’ ซึ่งเปิดประเด็นไปสู่ข้อความที่ซ่อนความหมายที่ว่า ‘ชาติเกิดขึ้นเมื่อคนเพียงจำนวนหยิบมือเดียว เป็นผู้ตัดสินใจว่ามันควรจะเป็นเช่นไร’

18 Seton-Watson, *Nations and State*, pp. 158-61 ปฏิบัติการที่เกิดขึ้น รุนแรงพอที่จะโน้มน้าวกษัตริย์ Leopold II (ครองราชย์ ค.ศ.1790-1792) ทายาทของพระองค์ ในการนำภาษาลาตินกลับมาใช้อีก โปรดดูในบทที่ 6 ประกอบด้วย ในแง่ของการเมือง อยากรจะกล่าวเอาไว้ด้วยว่า Kazinczy เห็นพ้องกับพระเจ้า Joseph II ต่อประเด็นนี้ (Ignotus, *Hungary*, p. 48)

บอลข่านตอนเหนือ อันได้แก่ภาษาสโลวัก เซิร์บ-โครแอต และบัลแกเรีย ถึงแม้ว่าในช่วงทศวรรษ 1830 ‘ชาวบัลแกเรีย’ จะถูกเข้าใจว่าเป็นชนชาติเดียวกันกับพวกเซิร์บและโครแอต และมีบทบาทร่วมในขบวนการ Illyrian ด้วยเช่นกัน¹⁹ แต่การแยกตัวออกมาเป็นรัฐประชาชาติต่างหาก กว่าจะเป็นไปได้ก็ตกมาถึงปี ค.ศ.1878

ในช่วงศตวรรษที่ 18 ภาษายูเครน (ซึ่งถูกเรียกว่า Little Russia) ตกอยู่ในฐานะถูกดูแคลนว่าเป็นแค่ภาษาของพวกบ้านนอก แต่ในปี ค.ศ.1798 Ivan Kotlarevsky ได้เขียน *Aeneid* ในรูปแบบของบทกวีเสียดสีชีวิตประจำวันของสังคมยูเครน ซึ่งก็ได้รับความนิยมอย่างล้นหลาม ต่อมามหาวิทยาลัย Kharkov ได้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1804 และได้กลายเป็นศูนย์กลางของแวดวงวรรณกรรมอย่างรวดเร็ว ฉะนั้นในปี ค.ศ.1819 หนังสือไวยากรณ์ภาษายูเครนก็บังเกิดขึ้น ซึ่งชี้กว่าฉบับภาษาทางการของรัสเซียเพียง 17 ปีเท่านั้น และในทศวรรษ 1830 ตามหลังงานของ Taras Chevchenko นักประพันธ์เรื่องนามของยูเครน ผู้ซึ่ง Seton-Watson ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ‘การก่อตัวและการยอมรับวรรณกรรมภาษายูเครนนั้น เป็นเพราะเขาผู้นี้มากกว่าใคร การใช้ภาษาเป็นขั้นตอนที่ชี้ขาดของการก่อตัวของจิตสำนึกเชิงชาตินิยมยูเครน’²⁰ หลังจากนั้นไม่นานนัก ใน ค.ศ.1846 องค์การชาตินิยม

19 Illyrian Movement เป็นขบวนการเพื่อความเป็นสมัยใหม่และอิสรภาพในแหลมบอลข่านตอนเหนือ Illyria เป็นนามของมณฑลสมัยโรมัน Illyria ครอบคลุมพื้นที่ที่เคยเป็นยูโกสลาเวีย บัลแกเรีย และบางส่วนของโรมาเนีย และจบจนถึงกลางศตวรรษที่ 19 ก็ยังคงตกอยู่ในอำนาจการปกครองของอาณาจักรออตโตมัน ซึ่งถือศาสนาอิสลาม มีศูนย์กลางการบริหารอยู่ที่กรุงอิสตันบูล ผู้คนในแหลมบอลข่านนี้ แม้จะตระหนักถึงความแตกต่างกันอย่างมากมายมหาศาลทั้งในแง่ของศาสนาและภาษา แต่ก็ตัดสินใจที่จะต่อสู้เพื่ออิสรภาพจากการปกครองของพวกออตโตมันร่วมกัน-ผู้แปล

ยูเครน ก็ได้จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมืองหลวงเคียฟ ด้วยฝีมือของนักประวัติศาสตร์!

ในศตวรรษที่ 18 นั้นภาษาทางการของประเทศ (ที่จะกลายเป็น) ฟินแลนด์(ในปัจจุบัน) คือภาษาสวีเดน ต่อมาเมื่ออาณานิคมนี้ถูกผนวกรวมเข้าอยู่ภายในอาณาจักรของพระเจ้าซาร์เมื่อ ค.ศ.1809 ภาษาทางการก็เปลี่ยนไปเป็นภาษารัสเซีย แต่เมื่อ ‘การตื่นขึ้น’ ในความสนใจเรื่องของฟินแลนด์ ตลอดจนอดีตของพื้นที่ที่เกิดขึ้นมา โดยเริ่มจากการขีดเขียนด้วยภาษาลาตินและภาษาสวีเดน ในตอนปลายศตวรรษที่ 18 และพอมมาถึงทศวรรษ 1820 การใช้ภาษาถิ่นก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ²¹ พวกกลุ่มผู้นำขบวนการชาตินิยมฟินน์ก็คือ ‘พวกที่มีอาชีพเกี่ยวพันกับการใช้ภาษา เช่น นักเขียน ครู พระ และทนายความ การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับคติพื้นบ้านและการค้นพบใหม่ๆ ตลอดจนการผูกพรหมกวีนิพนธ์ตำนานชาวบ้าน มีควบคู่กันไปกับการตีพิมพ์ไวยากรณ์ภาษาและพจนานุกรม นำไปสู่การออกวารสาร ซึ่งช่วยให้วรรณกรรมภาษาฟินน์ปรับตัวเข้าสู่ความเป็นมาตรฐานยิ่งขึ้น อันเป็นสิ่งที่จะรองรับให้การเรียกร้องทางการเมืองอย่างเข้มข้น สามารถก้าวเดินคืบหน้าต่อไปได้’²² ส่วนกรณีของนอร์เวย์ ซึ่งใช้ภาษาเขียนร่วมกับพวกเดนมาร์กอย่างยาวนานแล้ว แม้จะออกเสียงแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในภาษาพูดนั้น ลัทธิชาตินิยมได้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับ

20 Seton-Watson, *Nations and State*, p. 187 ไม่จำเป็นที่จะต้องกล่าวเลยว่าระบอบซาร์ปราบปรามคนเหล่านี้อย่างรุนแรงและโหดร้าย Shevchenko ประสบเคราะห์กรรมหนักในไซบีเรีย ในขณะที่ราชวงศ์อับสปวร์กให้การสนับสนุนนักชาตินิยมยูเครนในกาลิเซียอยู่บ้าง ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้เป็นตัวถ่วงด้านพวกโปแลนด์

21 Kemiläinen, *Nationalism*, pp. 208-215

22 Seton-Watson, *Nations and States*, p. 72

หนังสือของ Ivar Aasen อันได้แก่ไวยากรณ์ภาษาออร์เวย์ฉบับใหม่ (ค.ศ.1848) และพจนานุกรม (ค.ศ.1850) ต้นฉบับเหล่านี้เป็นการตอบสนองของความต้องการที่ถูกระงับด้วยภาษาออร์เวย์ที่เป็นภาษาตัวพิมพ์ (Norwegian print-language) โดยเฉพาะ

สำหรับที่อื่นๆ ในตอนปลายศตวรรษที่ 19 เราก็จะได้พบลัทธิชาตินิยมของพวก Afrikaner ที่บุกเบิกโดยพวกบัวร์ (Boer เป็นภาษาดัตช์โบราณ แปลว่า ‘กสิกร’) ซึ่งเป็นนักสอนศาสนาและนักวรรณกรรม พวกเขาประสบความสำเร็จในการทำให้ภาษาพูดดัตช์ท้องถิ่นกลายมาเป็นภาษาในเชิงวรรณกรรม เมื่อประมาณทศวรรษ 1870 แล้วขนานนามภาษานี้ด้วยชื่ออื่น (ในนามของภาษา Afrikaans) ซึ่งไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับยุโรปเลย พวกชาวคริสต์ทั้งนิกาย Maronites (ในเลบานอน) และ Copts (ในอียิปต์) ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยที่เรียนจบจากวิทยาลัยอเมริกันแห่งเบรุต (American College at Beirut ก่อตั้งในปี ค.ศ.1866) และ Jesuit College of St.Joseph (ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1875) เป็นกลุ่มหลักที่รื้อฟื้นการศึกษาอาหรับแบบคลาสสิก และยังเป็นผู้กระจายแนวคิดลัทธิชาตินิยมแบบอาหรับ²³ ส่วนเมล็ดพันธุ์ลัทธิชาตินิยมตุรกีนั้น ปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อมีการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาถิ่นขึ้นที่กรุงอิสตันบูลในช่วงทศวรรษ 1870²⁴

23 Ibid., pp. 232 and 261

24 Kohn, *The Age of Nationalism*, pp. 105–107 การปฏิเสธ “ออตโตมัน” หมายถึงการปฏิเสธภาษาของข้าราชการจักรกลทั้งหลายของราชสำนัก ซึ่งมีองค์ประกอบจากภาษาต่างๆ เช่น เฮอร์กีซ, เปอร์เซีย, และอาหรับ ฉะนั้น บุคคลที่มีลีลาแบบ Ibrahim Sinasi ผู้ก่อตั้งหนังสือพิมพ์ตุรกีฉบับแรกนั้น เพิ่งเดินทางกลับมาจากฝรั่งเศสที่เขาได้ไปเรียนหนังสืออยู่ 5 ปีนั้น ไม่ว่าเขาจะนำไปในทางใด ก็จะมีผู้ติดตามไปด้วย และภายในปี ค.ศ.1876 ก็มีหนังสือพิมพ์รายวันภาษาตุรกี 7 ฉบับในกรุงอิสตันบูล

ภาษาเก่าแม่แบบใหม่

ระยะเดียวกันนี้ กระบวนการสร้างภาษาถิ่นขึ้นมาเป็นภาษาทางการ ยังมีรูปแบบอื่นออกไปอีกก็คือ ภาษาของการประพันธ์ดนตรี ดังนั้น ตามหลัง Dobrovský ก็มี Smetana, Dvořák และ Janáček และตามหลัง Aasen ก็มี Grieg และหลังจาก Kázinczy ก็มี Béla Bartók และอื่นๆ อีกมากมายตลอดมาจนถึงศตวรรษที่แล้วของเรา บรรดาคีตกวีแห่งศตวรรษที่ 19 และ 20 เหล่านี้ ต่างก็พยายามสร้างลักษณะ ‘ดนตรีแห่งชาติ’ ขึ้นมา โดยอาศัยการศึกษาจากเพลงพื้นถิ่นต่างๆ แล้วนำมาผสมผสานจัดองค์ประกอบทางดนตรีเสียใหม่ ดังที่ปรากฏสืบต่อมา

ในเวลาเดียวกันนี้ เป็นที่แน่ชัดว่า กิจกรรมเชิงปฏิวัติของนักพจนานุกรม นักนิรุกติศาสตร์ นักไวยากรณ์ นักนิทานพื้นบ้าน นักหนังสือพิมพ์ และนักประพันธ์ดนตรี มิได้วางอยู่บนความว่างเปล่า แต่พวกเขาเหล่านี้คือผู้ผลิตเพื่อตอบสนองตลาดการพิมพ์ และเป็นผู้เชื่อมโยงกับมหาชนผู้บริโภคในตลาดที่ปราศจากเสียง ใครคือผู้บริโภคเหล่านี้เล่า? ในความหมายทั่วไป ก็คือครอบครัวของชนชั้นอ่านออกเขียนได้ หาใช่แต่เพียง ‘พ่อที่มีงานทำ’ ไม่ แต่รวมถึงภริยาซึ่งถูกผูกติดกับภาระภายในบ้าน ตลอดจนบุตรในวัยเรียนที่เมื่อพิจารณาตัวเลขทางสถิติของประมาณปลายทศวรรษ 1840 แล้ว ทั้งบริเตนและฝรั่งเศสก็ถือกันว่าเป็นรัฐก้าวหน้าที่สุดของยุโรปในขณะนั้น ประชากรเกือบครึ่งก็ยังอ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ (ในส่วนของล่าหลังเช่นรัสเซียมีสูงเกือบ 98% เลยทีเดียว) ‘ชนชั้นที่อ่านหนังสือ’ จึงหมายถึงผู้ที่มีอำนาจพอสมควร พุดให้ชัดขึ้นพวกนี้ก็คือ พวกชั้นที่อยู่ตรงกลาง และเพิ่งก้าวขึ้นมาใหม่ อันได้แก่พวกเจ้าหน้าที่ข้าราชการชั้นล่าง พวกวิชาชีพต่างๆ และกระฎุมพี ทั้งพ่อค้าและอุตสาหกรรม เพิ่มเติมไปจากพวกชนชั้น

ปกครองเก่าแต่เดิม ซึ่งได้แก่ชนชั้นขุนนางและเจ้าที่ดิน พวกเจ้านาย และพวกพระ

กลางศตวรรษที่ 19 ประเทศต่างๆ ในยุโรปพากันเพิ่มรายจ่าย ภาครัฐ และเพิ่มขยายขนาดของหน่วยงานราชการ ทั้งฝ่ายทหารและ พลเรือน เนื่องมาจากการว่างเว้นจากสงครามขนาดใหญ่ 'ระหว่าง ค.ศ.1830-1850 (ประมาณสมัยรัชกาลที่ 3 ของกรุงเทพฯ) ค่าใช้จ่าย สาธารณะต่อหัวได้เพิ่มขึ้นถึง 25% ในสเปน, 40% ในฝรั่งเศส, 44% ในรัสเซีย, 50% ในเบลเยียม, 70% ในออสเตรีย, 75% ในสหรัฐอเมริกา, และกว่า 90% สำหรับเนเธอร์แลนด์'²⁵ การขยายตัวของระบบราชการ หมายถึงการมีหน่วยงานที่มีลักษณะจำเพาะเจาะจงเพิ่มมากขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้การเลื่อนลำดับชั้นเจ้าหน้าที่เพิ่มมากขึ้น และยังเพิ่มความหลากหลายในแง่ที่มาทางสังคมของข้าราชการมากขึ้นด้วย กลไกทางฝ่ายพลเรือนระดับสูงของรัฐออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งแต่เดิมเคยถูกครอบงำโดยพวกขุนนางเก่าแก่ที่เสื่อมสภาพ ได้ถูก ถ่วงดุลย์โดยพวกที่ถือกำเนิดจากชนชั้นกลาง ซึ่งเพิ่มจากที่ไม่เคยมี เลยสักคนเดียวในปี ค.ศ.1804 มาเป็น 27% ในปี ค.ศ.1829 และ 35% ในปี ค.ศ.1859 กับ 55% ในปี ค.ศ.1878 ส่วนในฝ่ายข้าราชการทหาร มีแนวโน้มไปในทางเดียวกัน แต่อย่างก้าวข้ามกว่า สัดส่วนการเพิ่มของ ระดับสัญญาบัตรที่มาจากชนชั้นกลางโดยกำเนิดนั้น เพิ่มจาก 10% เป็น 75% ในช่วงระหว่าง ค.ศ.1859-1918²⁶

หากการขยายตัวของชนชั้นกลางในระบบราชการ เป็นปรากฏ-

25 Hobsbawm, *The Age of Revolution*, p. 229

26 Peter J. Katzenstein, *Disjoined Partners, Austria and Germany since 1815*,

การณ์ที่มีลักษณะสม่ำเสมอ และในอัตราที่พอจะเทียบเคียงกันได้ทั้งในหมู่ประเทศที่ก้าวหน้าและล้าหลังในยุโรป การเพิ่มขึ้นของกรรมพีพ้อค้า และอุตสาหกรรม มีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างรุนแรง บางที่มีขนาดที่ใหญ่โตและรวดเร็ว ในขณะที่บางที่มีความเชื่องช้าหรือไม่ต่อเนื่อง แต่ไม่ว่าจะเป็นที่ไหนๆ ก็ตาม การ 'ก้าวขึ้นมา' นี้ จะเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อเข้าใจถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อลักษณะทุนนิยมที่ใช้ภาษาถิ่นเป็นสำคัญ

พวกชนชั้นปกครองก่อนพวกกรรมพีนั้น ได้สร้างความสมัคสมานในหมู่ตนโดยมิได้อาศัยปัจจัยของภาษา หรืออย่างน้อยก็อยู่นอกขอบเขตของการใช้ภาษา-พิมพ์ หากผู้ปกครองสยามจะรับเอาสตรีสูงศักดิ์มาลามาเป็นนางสนม หรือกษัตริย์อังกฤษจะได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงสเปน โดยที่ทั้งสองฝ่ายจะไม่มี ความจำเป็นในการสนทนา แลกเปลี่ยนเรื่องที่สำคัญใดๆ ความสมัคสมานที่เกิดขึ้น เป็นผลพวงจากการกลายเป็นเครือญาติ การอยู่ในความอุปถัมภ์และความรักดีส่วนตนที่เกิดขึ้น ชุมนาง 'ฝรั่งเศส' สามารถร่วมมือกับกษัตริย์ 'อังกฤษ' เป็นปฏิปักษ์ต่อพระเจ้าแผ่นดิน 'ฝรั่งเศส' ทั้งที่มีได้ร่วมภาษาหรือวัฒนธรรมเดียวกัน การวางแผนและคาดการณ์แบบมาเคียเวลลี ซึ่งวางอยู่บนฐานของความเป็นญาติและมิตรสหายต่างหาก ที่เป็นเรื่องที่สำคัญ พวกขุนนางเก่าที่มีจำนวนค่อนข้างน้อย มีฐานทางการเมืองที่ตายตัว และสัมพันธ์ภาพทางการเมือง เกิดจากความสัมพันธ์ส่วนตัว ที่สืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางเพศ หรือการสืบสายโลหิตนั้น ความสมานฉันท์ของชนชั้น มีรูปธรรมที่ชัดเจนพอๆ กับเป็นเรื่องที่เกิดจากจินตนาการร่วมกัน

ฉะนั้น ไม่ว่าจะพวกเขาเจ้านายจะมีการศึกษาต่ำซ้ำเพียงใด ก็ยังสามารถสั่งแดงตัวตนของความเป็นเจ้าได้ แต่สำหรับพวกกระฎุมพีนั้น จะมีตัวตนในฐานะชนชั้นได้ ก็เพียงเพราะมีการลอกเลียนแบบซึ่งกันและกัน เจ้าของโรงงานที่เมือง Lille ไปเกี่ยวข้องกับเจ้าของโรงงานที่เมือง Lyon ได้ ก็ตรงที่ต่างก็เป็นภาพสะท้อนซึ่งกันและกัน ทั้งสองฝ่ายไม่จำเป็นเลยที่จะต้องรับรู้การดำรงอยู่ของอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องแต่งงานเป็นญาติกัน หรือสืบทอดมรดกทรัพย์สินของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ความเป็นตัวตนของพวกเขาเรื่อแนส สามารถมองเห็นได้ก็ด้วยภาษา-พิมพ์ (print-language) เพราะกระฎุมพีที่ไร้การศึกษานั้น เป็นสิ่งที่ยากเกินกว่าจะคาดคิดว่ามีจริง ฉะนั้น ตามนัยทางประวัติศาสตร์แล้ว กระฎุมพีเป็นชนชั้นแรกที่บรรลุถึงการเป็นกลุ่มก้อนโดยอาศัยการสร้างจินตนาการเป็นฐานสำคัญ การที่ภาษาลาตินในยุโรปได้พ่ายแพ้ต่อภาษาถิ่น ซึ่งเป็นแบบแผนของทุนนิยมการพิมพ์เกือบสองศตวรรษมาแล้วก่อนศตวรรษที่ 19 การรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนเหล่านี้ จึงขยายออกไปไกลสุดเท่าที่ภาษาถิ่นจะสามารถนำไปได้ หรืออีกนัยหนึ่ง ใครจะหลับจะนอนกับใคร ก็ไม่สำคัญเท่ากับการที่ใช้ภาษาของคนอื่นๆ ได้

บรรดาเจ้านาย เจ้าที่ดิน กลุ่มวิชาชีพ ข้าราชการและชาวบ้านร้านตลาด เหล่านี้แหละ คือผู้บริโภคนิยมที่มีศักยภาพ ของการปฏิวัติในทางภาษา หากแต่ลูกค้ำเหล่านี้ จะอยู่ตรงที่ไหนบ้าง ก็สุดจะคาดเดาได้ อีกทั้งสัดส่วนของคนเหล่านี้ก็ยังมีแตกต่างกันออกไปแล้วแต่เขต ดั่งที่เคยได้แจกแจงถึงเหตุผลข้อแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นในยุโรป กับที่เกิดขึ้นในทวีปอเมริกาแล้วข้างต้น สำหรับทวีปอเมริกานั้น อาณาจักรต่างๆ มีความละม้ายคล้ายคลึงกันมาก

ในแง่ของภาษาถิ่น (เช่นสเปน โปรตุเกส หรือไม่กี่อังกฤษ) ที่ใช้กันอย่างกว้างขวาง สำหรับในยุโรปแล้ว เหตุบังเอิญพ้องพาดกันด้านภาษาร่วมเช่นนี้ เป็นเรื่องยากเต็มทน อาณาจักรของราชวงศ์ต่างๆ ภายในยุโรป ล้วนแล้วแต่มีภาษาถิ่นเฉพาะของตนเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อำนาจของรัฐกับภาษา-พิมพ์ (power and print-language) อยู่กันบนแผนที่คนละแผ่น

ความเจริญเติบโตของการอ่านออกเขียนได้ พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม การสื่อสาร และกลไกของรัฐ ที่บ่งชี้ลักษณะพิเศษของศตวรรษที่ 19 นั้น ได้สร้างแรงกดดันใหม่อย่างหนักให้กับเอกภาพของภาษาถิ่นในแต่ละอาณาจักร แม้ภาษาลาตินจะยังคงฐานะเป็นภาษาของรัฐในอาณาจักรออสเตรีย-ฮังการีอยู่จนถึงต้นทศวรรษ 1840 ก็ตาม แต่หลังจากนั้นก็เสื่อมสลายไปโดยสิ้นเชิง และก็ด้วยเหตุผลที่ว่าในศตวรรษที่ 19 นั้น ภาษาลาตินก็ใช้การไม่ได้สำหรับธุรกิจ การศึกษา การหนังสือพิมพ์ วรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกที่ภาษาเหล่านี้ได้สอดประสานซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง

ขณะที่ภาษาถิ่น ซึ่งกลายมาเป็นภาษาทางการ มีทั้งพลังและสถานะเพิ่มมากขึ้น แต่ก็เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างน้อยก็ในระยะแรกเริ่มนั้น มิได้มีการวางแผนให้เป็นระบบระเบียบใดๆ ภาษาอังกฤษ กระทั่งภาษา Gaelic (ภาษาดั้งเดิมของไอร์แลนด์) หลุดกระเด็นออกไปพ้นเขตส่วนใหญ่ของประเทศไอร์แลนด์ ส่วนภาษาฝรั่งเศสก็รุกไล่ภาษา Breton (ภาษาดั้งเดิมของฝรั่งเศสตะวันตกเฉียงเหนือ) จนไปติดกำแพง และภาษา Castilian (ซึ่งก็คือภาษาสเปนในปัจจุบัน) ก็กดทับจนภาษา Catalan (ภาษาที่ใช้กันในแถบบาเซิลอนาและชายฝั่งตะวันออก)

ออกของสเปน) ถอยไปอยู่ที่ชายขอบ สำหรับบริเตนและฝรั่งเศสนั้น ด้วยเหตุผลที่ค่อนข้างจะเป็นข้อยกเว้น กลายเป็นว่าพอมายังกลางศตวรรษนี้ ก็เกิดความพ้องจองกันระหว่างภาษาของรัฐและภาษาของประชาชนส่วนใหญ่²⁷

การสอดประสานของภาษาในกลุ่มสังคมต่างๆ ดำเนินไปได้โดยปราศจากการส่งผลกระทบทางการเมืองอย่างรุนแรง (ถือได้ว่าเป็นกรณีที่ไม่ใกล้เคียงกับที่เกิดขึ้นในทวีปอเมริกา) แต่สำหรับกรณีอื่นๆ เช่น ภายใต้อาณาจักรออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นกรณีสุดโต่งอีกด้านหนึ่งนั้น มีผลสืบเนื่องที่สัมพันธ์กันและรุนแรง เนื่องด้วยความใหญ่โตมโหฬารของอาณาจักร แต่เปี่ยมไปด้วยความผูกพันและความหลากหลายของภาษาถิ่น ฉะนั้น เมื่อระดับการศึกษาเพิ่มขยายขึ้น การเข้าแทนที่ภาษาลาตินด้วย ภาษาถิ่น ใดๆ ในตอนกลางศตวรรษที่ 19 กลายเป็นความได้เปรียบอย่างมหาศาลสำหรับกลุ่มประชากรที่ใช้ภาษานั้นๆ อยู่แล้ว และในทางกลับกัน ก็นำความวิบัติมาสู่ผู้ที่ไม่ได้ใช้ภาษานั้นด้วย การที่เน้นเรื่อง ภาษาถิ่น ดังกล่าวข้างต้น ก็เนื่องด้วยจะได้มีการกล่าวถึงกรณีอื่นๆ อีกในภายหลัง เช่น กรณีการยกภาษาเยอรมันขึ้นเป็นภาษาราชการสำนักฮับส์บูร์กในศตวรรษที่ 19 กลับไม่ได้นำไปสู่ขบวนการชาตินิยมเยอรมันอย่างที่หลายคนอาจคาดคิดแต่อย่างใด (ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวนี้ คนอาจคิดว่าใน

27 ดังที่เราได้เห็นแล้วว่า กระบวนการทำให้ภาษาถิ่น และภาษาทางการ กลายเป็นสิ่งเดียวกันนั้น เกิดขึ้นในสองขอบเขต นับแต่เริ่มแรก ในกรณีของสหราชอาณาจักร (UK) นั้น มีการใช้กำลังทางทหารเข้าไปสยบพวกที่ใช้ภาษาเคลติก ตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 และความอดอยากขาดแคลนในศตวรรษ 1840 ก็เป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลอย่างรุนแรง

ท้ายที่สุดสำนักชาตินิยม น่าจะเกิดขึ้นภายใต้แต่ละราชวงศ์โดยเริ่มขึ้นในหมู่ข้าราชการที่ใช้ภาษาถิ่นนั้นๆ ก่อนคนอื่น ที่คาดหวังเช่นนั้นก็เนื่องจากประวัติศาสตร์เป็นไปเช่นนั้น

ในแง่ของลูกค่านักพจนานุกรมของเรานั้น ไม่น่าประหลาดใจเลยที่จะพบว่ามีลูกคำต่างๆ นานา ตามแต่สภาวะทางการเมือง ตัวอย่างเช่น ในฮังการีที่ซึ่งเรียกได้ว่าเกือบไม่มีกรรมพีแมกยาร์อยู่เลย และผู้คนประมาณ 1 ใน 8 ที่อ้างว่าตนเป็นชนชั้นผู้ดี กับพวกขุนนางชั้นล่าง รวมทั้งเจ้าที่ดินที่ยากจน ต่างก็ต้องการใช้ภาษาฮังการีเป็นเกราะป้องกันตนจากนโยบายการใช้ภาษาเยอรมันเป็นภาษาทางการทั่วอาณาจักร²⁸ ในโปแลนด์นั้น ผู้คนสนับสนุนการใช้ภาษาโปลให้เป็นภาษา-พิมพ์ พวกนี้เป็นพวกขุนนางและเจ้าที่ดินเล็กๆ แต่ในกรณีที่เป็นแบบฉบับมากกว่าคือ การร่วมมือกันของผู้ดีชั้นล่าง นักการศึกษา นักวิชาชีพและนักธุรกิจ กล่าวคือ กลุ่มที่ 1 มักจะได้รับ 'ตำแหน่ง' ให้เป็นผู้นำ กลุ่มที่ 2 และ 3 เป็นผู้จรรโลงความเชื่อ บทกวีหนังสือพิมพ์ และเป็นผู้สร้างอุดมการณ์ ส่วนพวกสุดท้ายเกี่ยวข้องกับเงินทองและเรื่องของการตลาด Koraeus หมู่ชาวกรีกผู้มองโลกในแง่ดี ได้ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับ 'ลูกคำ' กลุ่มแรกๆ ที่เริ่มขบวนการชาตินิยมกรีกว่า ส่วนใหญ่ก็คือปัญญาชนและผู้ประกอบการ :²⁹

28 Hobsbawm, *The Age of Revolution*, p. 165 สำหรับตัวอย่างที่ดีเยี่ยมซึ่งลงรายละเอียดของประเด็นให้ดู Ignotus, *Hungary*, pp. 44-56 และ Jászi, *The Dissolution*, pp. 224-225

29 Kedourie, *Nationalism in Asia and Africa*, p. 170 ตัวเอนเน้นโดยผู้เขียน เราควรสังเกตว่า Koraeus หันมองกลับไปยัง 'ยุโรป' ข้างหน้าของเขาคือกรุงอิสตันบูล และอดโตมันก็ยังไม่ได้ถูกเปลี่ยนให้เป็นภาษาต่างดาวสำหรับเขา และบรรดาสตรีจำนวนไม่น้อยก็จะเข้าสู่ตลาด-การพิมพ์ (print-market)

ในเมืองซึ่งไม่ยากจนนัก ย่อมมีคนที่มีฐานะพอควร มีโรงเรียน 2-3 แห่ง ดังนั้นย่อมต้องมีปัจเจกชนจำนวนหนึ่ง ที่อ่านออกและเข้าใจงานของนักประพันธ์โบราณ การปฏิวัติก็จะเริ่มขึ้นได้ก่อน ทั้งยังจะก้าวหน้าได้เร็วและราบรื่นกว่า ในบางเมืองเหล่านั้นโรงเรียนก็ได้รับการขยายให้ใหญ่โตขึ้นอยู่แล้ว และยังมีการสอนภาษาต่างประเทศ มีการเรียนวิทยาการต่างๆ เช่นที่สอนกันอยู่ทั่วไปในยุโรป คนมั่งคั่งร่ำรวยก็สนับสนุนให้มีการตีพิมพ์หนังสือที่แปลมาจากภาษาอิตาลี ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน และภาษาอังกฤษ ทั้งยกยอกเงินทองส่งคนหนุ่มที่ไปการเรียนรู้อยู่ยุโรป พวกเขาให้บุตรหลานของเขาได้รับการศึกษาที่ดีกว่า ไม่เว้นแม้จะเป็นเด็กผู้หญิง...

กลุ่มผู้อ่านหลายๆ ส่วนนี้ ประกอบด้วยผู้ใช้ภาษาที่หลากหลาย และจำแนกได้หลายชั้น จากด้านหนึ่งคือชาวฮังการี ไปจนถึงอีกด้านหนึ่งคือชาวกรีก กลุ่มผู้อ่านเหล่านี้พัฒนาคล้ายๆ กันไปตลอดทั่วทั้งยุโรปกลางและยุโรปตะวันออก แล้วขยายเข้าไปสู่ตะวันออกใกล้ในศตวรรษต่อๆ มา³⁰ ชุมชนจินตกรรมที่ใช้ภาษาถิ่นอย่างใหม่ร่วมกันนี้ มีความแตกต่างกันระหว่างเมืองกับชนบท และความเข้มข้นที่ผิดแผกจากกัน ส่วนใหญ่แล้วขึ้นอยู่กับสัมพันธภาพระหว่างมวลประชาชนกับผู้มุ่งมั่นในการเผยแพร่แนวคิดลัทธิชาตินิยม ที่ชั่วด้านหนึ่งอาจยกเอาไอร์แลนดขึ้นเป็นกรณีตัวอย่างว่า เป็นแหล่งที่เหล่าพระคาทอลิกซึ่งส่วนใหญ่มาจากชาวนาและมีความใกล้ชิดกับท้องถิ่น เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ส่วนอีกชั่วหนึ่งนั้น Hobsbawm ได้วิพากษ์เชิงเสียดสี

30 ตัวอย่างอื่นๆ ให้อู Seton-Watson, *Nations and States*, p. 72 (ฟินแลนด์) p. 145 (บัลแกเรีย) p. 153 (โบฮีเมีย) และ p. 432 (สโลวาเกีย); Kohn, *The Age of Nationalism*, p. 83 (อียิปต์) และ p. 103 (เปอร์เซีย)

เอาไว้ว่า ‘ชาวนาในเขตกาลิเซีย ต่อต้านพวกนักปฏิวัติชาวโปลในปี ค.ศ.1846 แม้ว่าในความเป็นจริงแล้ว พวกนี้ได้ประกาศยกเลิกระบบ โพรให้ อีกทั้ง (ชาวนา) ยังยินดีที่จะให้มีการสังหารพวกผู้ดีท้องถิ่น แต่กลับไว้วางใจพวกข้าราชการของพระเจ้าจักรพรรดิ’³¹ แต่ความจริง แล้วในทุกหนทุกแห่ง เมื่อการศึกษามีมากขึ้น ก็จะเป็นการง่ายที่จะ ปลุกเร้าความสนับสนุนจากหมู่ประชาชน พร้อมกับกับที่มวลประชาชน จะได้ค้นพบความสง่างามแบบใหม่ของการที่ภาษาอันต่ำต้อยที่พวกเขาใช้พูดกันมานานแสนนาน ได้ถูกยกระดับขึ้นมาสู่การเป็นภาษาทางการ

ตรงจุดนี้ Nairn ได้ค้นพบกฎเกณฑ์อย่างถูกต้องว่า ‘พวกปัญญาชนคนชั้นกลางใหม่แห่งลัทธิชาตินิยม ได้เชื้อเชิญให้มวลหมู่ประชาชน เดินเข้ามาในประวัติศาสตร์ ด้วยบัตรเชิญที่เขียนในภาษาที่พวกเขา เข้าใจได้’³² แต่ก็เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจเหมือนกันว่า ทำไมการเชิญชวนนี้จึงดูมีเสน่ห์ดึงดูด และเหตุใดบรรดาพันธมิตรแนวร่วมซึ่งมีความหลากหลาย (ปัญญาชนคนชั้นกลางที่ Nairn หมายถึง ย่อมไม่ได้ เป็นเจ้าภาพแต่เพียงรายเดียว) จึงยินยอมร่วมใจกันส่งบัตรเชิญ ซึ่งมีทางที่จะเข้าใจได้ประการเดียวว่านี่คือ การปล้นสะดม นั่นเอง

Hobsbawm ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ‘การปฏิวัติฝรั่งเศส มิได้เกิดขึ้น หรือถูกนำโดยพรรคหรือขบวนการที่เป็นรูปเป็นร่างอย่างที่เข้าใจกัน ในความหมายสมัยใหม่ ทั้งไม่ได้มีตัวบุคคลที่พยายามจะดำเนินการ อย่างมีระบบแบบแผนใดๆ การหา “ตัวผู้นำ” อย่างเช่นที่เราคุ้นเคยกับ

31 Hobsbawm, *The Age of Revolution*, p. 169

32 *The Break-up of Britain*, p. 340

ภาพของการปฏิวัติในศตวรรษที่ 20 ก็เป็นความยากยิ่ง จนกระทั่ง ล่วงเลยการปฏิวัติไปแล้วนั้นแหละ ที่นโปเลียนปรากฏขึ้นเป็นตัว บุคคล”³³ และเมื่อปรากฏขึ้นมาดังนี้ การสะสมความทรงจำจนเกิด เป็นรูปเป็นร่างถึงจะมีขึ้นได้ มีการเชื่อมโยงปะติดปะต่ออย่างยุ่งเหยิง และเกินจริงของเหตุการณ์อันได้ประสมมานี้ ทั้งโดยคนที่กระทำและ ผู้เป็นเหยื่อของเหตุการณ์ กลายเป็น ‘ตัวตน’ ที่ถูกขนานนามว่า ‘การ ปฏิวัติฝรั่งเศส’ เปรียบเสมือนกับก้อนหินที่ปราศจากรูปทรง ที่ถูก สลักเสลาจนกลมเกลี้ยงด้วยหยดน้ำจำนวนนับไม่ถ้วน เช่นเดียวกัน ประสพการณ์ก็ถูกสร้างขึ้นมาเป็นรูปเป็นร่างด้วยจำนวนค่านับล้านๆ จนกลายเป็น ‘ความคิด’ ซึ่งประทับลงบนหน้ากระดาษ และเมื่อเวลา ผ่านไปก็กลายมาเป็นแม่แบบ ทำไม ‘มัน’ จึงเกิดขึ้น อะไรคือจุด มุ่งหมายของ ‘มัน’ ทำไม ‘มัน’ จึงประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว คำถามเหล่านี้ได้กลายเป็นข้อถกเถียงอันมีไม่รู้จบของทั้งมิตรและศัตรู แต่สำหรับ ‘ตัวตน’ ของมันเองอย่างที่ได้เป็นไปแล้ว มักไม่ค่อยมีคน ตั้งข้อสงสัยนัก³⁴

ในทำนองเดียวกันนั้น ขบวนการเอกราชในทวีปอเมริกา ทันทิที่ ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือ ก็กลายเป็น ‘แนวความคิด’ เป็น ‘แบบ จำลอง’ และเป็น ‘พิมพ์เขียว’ ขึ้นมา แต่โดย ‘ความเป็นจริง’ แล้ว ‘ความหวาดกลัวของ Bolivar ต่อการกบฏของทาสผิวดำ และคำเรียก

33 Hobsbawm, *The Age of Revolution*, p. 80

34 ลองดูประโยคนั้น “คำว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) นั้น สะท้อนถึงผลกระทบที่มีต่อยุโรปค่อนข้างช้า สิ่งนี้เกิดขึ้นก่อนในประเทศอังกฤษ ก่อนที่จะมีคำเรียกชื่อมัน เข้าใจว่าประมาณทศวรรษ 1820 นี้แหละ นักสังคมนิยม ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นกลุ่มแรกที่ใช้คำๆ นี้ เข้าใจว่าเป็นไปในเชิงเทียบเคียงกับ การปฏิวัติทางการเมืองในฝรั่งเศส” *Ibid.*, p. 45

ร้องของ San Martin ให้ชนพื้นเมืองมี ‘ความเป็นเปรู’ (Peruvianness) นั้นเบียดเสียดอัดเยียดกันอยู่ แต่หนังสือที่ตีพิมพ์กันต่อๆ มา ได้ลบล้างเรื่องราวข้างต้นเหล่านี้เกือบจะหมดสิ้น และหากใครจะได้เอ่ยถึงเรื่องเหล่านั้น ก็กลับกลายเป็นเรื่องแปลกประหลาดไม่มีความสำคัญใดๆ

จากความสับสนยุ่งเหยิงหนักหน่วงของขบวนการเอกราชในทวีปอเมริกานี้ ความเป็นจริงก็ถูกจินตกรรม (imagined realities) ขึ้นมาในรูปแบบต่างๆ เช่น รัฐประชาชาติ สถาบันแบบสาธารณรัฐ ความเป็นพลเมืองร่วม อธิปไตยของปวงประชาชน ธงชาติ เพลงชาติ ฯลฯ (nation-states, republican institutions, common citizenships, national flags, anthems etc.) และในเวลาเดียวกันก็ลบล้างแนวความคิดตรงกันข้าม เช่น จักรวรรดิของราชวงศ์ สถาบันต่างๆ ของกษัตริย์ สมบูรณาญาสิทธิ สภากษัตริย์ ระบบขุนนางสืบทอด ฐานันดรไพร่ ghettos และอื่นๆ (dynastic empires, monarchical institutions, absolutisms, subjecthoods, inherited nobilities, serfdoms, ghettos, etc.) น่าสนใจที่ว่า ภาพพจน์ของสหรัฐอเมริกาในบรรยากาศของเอกราชและอิสรภาพนี้ หาได้กล่าวถึงระบบทาสอันเลวร้าย ที่ยังคงมีอยู่ต่อไปไม่ ในทำนองเดียวกันของความเป็น ‘ประชาชาติ’ ของบรรดาประเทศต่างๆ ในลาตินอเมริกา ก็หาได้กล่าวถึงประเด็นของความมีภาษาร่วม คือสเปนของตนไม่ หลังจากนั้นมา ‘พิมพ์เขียว’ เช่นนี้ ก็ได้รับการยอมรับและถือมาใช้กันได้ทั่วไป ทั้งนี้เพราะลักษณะพหุลักษณะ ของบรรดาระัฐเอกราชในทวีปอเมริกา

ผลที่เกิดขึ้นประมาณทศวรรษที่ 2 ของศตวรรษที่ 19 คือ การมี

‘แม่แบบ’ ของรัฐประชาชาติที่เป็นอิสระเอาไว้ให้ทำการ ‘โจรสลัด’ กันต่อๆ มา³⁵ (กลุ่มแรกๆ ที่จะได้ทำตามนี้ ก็คือพวกที่ได้รับการศึกษาของกลุ่มภาษาถิ่นที่อยู่ตามชายขอบ ดังเช่นที่บ่งชี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ) หากจะให้เฉพาะเจาะจงลงไปก็เป็นเพราะว่า ต้นแบบอันเป็นที่รู้จักในขณะนั้น ได้กำหนด ‘มาตรฐาน’ ซึ่งจะไม่ยอมให้มีความแตกต่างออกไป แม้กระทั่งผู้ดีชาวฮังการีและชาวโปแลนด์ ซึ่งทั้งล้าหลังและเป็นปฏิปักษ์ ก็รู้สึกว่าจะจำเป็นที่จะต้องเล่นละครชักชวนประชาชนร่วมชาติให้เข้ามาร่วม หรืออีกนัยหนึ่งตามตรรกะของ San Martin ใน ‘สถาปนาความเป็นเปรู’ (Peruvianization) ขึ้นนั้น ก็ใช้ได้กับกรณีนี้เช่นกัน หาก ‘ชาวฮังการี’ ควรค่าแก่การมีรัฐประชาชาติ

35 อาจชัดเจนขึ้น หากจะกล่าวว่าแม่แบบนั้น เป็นส่วนผสมที่ซับซ้อนของปัจจัยจากปฏิวัติฝรั่งเศสและอเมริกัน แต่จวบจนกระทั่งหลังปี ค.ศ.1870 นั้นแหละที่ ‘ความจริงอันประจักษ์แจ้ง’ ของฝรั่งเศสก็คือ การก่อกำเนิดของกษัตริย์ และการตั้งราชวงศ์กัมเบลของหลานของนโปเลียน

- (ผู้แปลขอเพิ่มเติมดังต่อไปนี้) หลังจากที นโปเลียน พ่ายแพ้ครั้งสุดท้ายในปี ค.ศ.1815 แล้ว เขาได้ถูกเนรเทศไปยังเกาะที่ไกลโพ้นในมหาสมุทรแอตแลนติก และใช้ชีวิตบั้นปลายอยู่ที่นั่น เหล่าบรรดากษัตริย์ทั้งหลายในยุโรป ได้เห็นพ้องกันในการกู้ราชวงศ์บูร์บง ซึ่งเคยปกครองอยู่ก่อนปฏิวัติฝรั่งเศส ดังนั้น พระเจ้าหลุยส์ที่ 18 จึงได้ครองราชย์ระหว่างค.ศ.1815-1824 และสืบทอดบัลลังก์ไปยัง พระเจ้าชาร์ลส์ที่ 10 ซึ่งจะถูกโค่นล้มลงโดยประชาชนจำนวนมากในปี ค.ศ.1830 กษัตริย์องค์ต่อไป ก็คือกษัตริย์ หลุยส์ ฟิลิปเป ผู้ซึ่งอ้างว่าทรงเป็นประชาธิปไตย และผู้ปกครองที่นิยมรัฐธรรมนูญ แต่โดยแท้จริงแล้วมิได้เป็นไปตามนั้น กษัตริย์องค์นี้ทรงถูกโค่นล้มโดยประชาชนเช่นกันในปี ค.ศ.1848 นับเป็นการจบสิ้นราชวงศ์บูร์บง สถานการณ์ เช่นว่านี้เป็นที่เปิดช่องทางเอาไว้ให้หลานชายของนโปเลียน ซึ่งได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีในปีเดียวกันนั้น อีก 3 ปีต่อมา เขาได้ทำการรัฐประหารและประกาศยกตนขึ้นเป็นกษัตริย์ ครองอำนาจอยู่จนถึงปี ค.ศ.1870 เมื่อกองทัพของพระองค์พ่ายแพ้ต่อทัพของเยอรมนี ทรงถูกบีบบังคับให้สละราชสมบัติ นับเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายในประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศส

ของตน นั้นก็ย่อมจะ หมายถึง ชาวอังการีทั้งหมด³⁶ และยังหมาย
ต่อไปอีกว่า รัฐที่ว่านี้ถือเอาเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การมีอธิปไตยของ
ผู้ที่พูดและอ่านภาษาอังกฤษทั้งหมด และในขณะเดียวกัน ก็จะต้องมี
การขจัดระบบไพร่ มีการเพิ่มพูนการศึกษาของประชาชน มีการขยาย
สิทธิในการลงคะแนนเสียง และอื่นๆ

ฉะนั้นลักษณะ ‘ประชานิยม’ ของลัทธิชาตินิยมในยุโรปช่วงต้น
ซึ่งมักถูกนำมาใช้โดยพวกนักพูดปลุกกระดม และส่วนใหญ่เป็นพวก
ที่มาจากกลุ่มสังคมที่ล้าหลังที่สุด ประชานิยมในยุโรปจึงมีน้ำหนัก
มากกว่าเมื่อเทียบกับกรณีของทวีปอเมริกา เช่นมีการปลุกเร้าว่าจะ
ต้องขจัดระบบไพร่ ส่วนการมีกฎหมายที่รับรองการมีทาส เป็นสิ่ง
ที่ไม่อาจยอมรับได้ และอื่นๆ อีกมาก ทั้งนี้ก็เพราะแบบฉบับของ
แนวคิดได้ถูกวางเอาไว้ในตำแหน่งแห่งหน ที่ไม่มีใครจะมาลบทิ้งไปได้
นั่นเอง ❖

36 นี้ไม่ใช่กรณีที่แยกกันจนเห็นได้อย่างชัดเจน กว่าครึ่งของพลเมืองแห่งราชอาณาจักรอังการี มิได้เป็นชาวแมกยาร์ มีเพียง 1 ใน 3 ของไพร่เท่านั้น ที่พูดภาษาแมกยาร์ ตอนต้นศตวรรษที่ 19 เหล่าบรรดาผู้ดีแมกยาร์ชั้นสูง พูดแต่ภาษาฝรั่งเศสกับภาษาเยอรมัน ส่วนผู้ระดับกลางและล่าง “พูดภาษาละตินชั้นต่ำ ประปนด้วยภาษาแมกยาร์, สโลวัก, เซิร์บ และอุทานสกดด้วยภาษาโรมาเนียกับเยอรมันพื้น ๆ” *Ignotus, Hungary*, pp. 44-46 และ 81-ผู้แปลขอเพิ่มเติมว่า “พวกไพร่ (ser) เป็นประติษฐานกรรมที่แปลกประหลาดของศักดินายุโรป พวกนี้ไม่ใช่ทาส ไม่ใช่คนใช้ในครัวเรือน สามารถถือครองที่ดิน แต่ห้ามละทิ้งหน้าที่หรืออาณาบริเวณที่อยู่ในการควบคุมของเจ้าศักดินา อีกทั้งการเปลี่ยนความจงรักภักดีไปยังเจ้านายอื่นก็ต้องห้ามด้วย พวกไพร่มีข้อผูกพันว่าจะยอมยกแรงงานและผลผลิตจากไร่นาของตนให้กับเจ้านาย กษัตริย์มิได้มีอำนาจในการสั่งการโดยตรงลงไปยังไพร่ กระทำได้ก็เพียงการสั่งพวกเจ้านายเท่านั้น”

ลัทธิชาตินิยมทางการ และลัทธิจักรวรรดินิยม

6

Official Nationalism and Imperialism

ในระหว่างศตวรรษที่ 19 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงครึ่งหลังของศตวรรษนี้ การปฏิวัติการศึกษาทางด้านนิรุกติศาสตร์และการทำพจนานุกรม และการขยายตัวของขบวนการชาตินิยมภายในยุโรป ซึ่งโดยตัวมันเองเป็นผลผลิตทั้งของทุนนิยม และการเติบโตขยายตัวครั้งใหญ่ของรัฐอาณาจักรต่างๆ ได้ก่อให้เกิดปัญหาความยุ่งยากทั้งทางวัฒนธรรมและการเมือง ต่อรัฐราชาอาณาจักรหลายต่อหลายรัฐเพิ่มมากขึ้น เพราะอย่างที่เราได้เห็นกันมาแล้วในบทก่อนๆ สิทธิธรรมพื้นฐานของราชวงศ์เหล่านี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ ‘ความเป็นชาติ’ (nationalness) แต่อย่างไรเลย เป็นต้นว่า ราชวงศ์โรมานอฟปกครองทั้งพวกตาตาร์และเลตส์ (Letts กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในแคว้นลัตเวีย บริเวณชายฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรบอลติก) กลุ่มชนเชื้อสายเยอรมันและอาร์เมเนียน ชาวรัสเซียและพวกฟินน์ ในขณะที่ราชวงศ์ฮับส์บูร์ก ปกครองทั้งพวกแมกยาร์และโครแอต ชาวสโลวักและอิตาเลียน ชาวยูเครนและออสโตร-เยอรมัน ส่วนราชวงศ์ฮันโนเวอร์ก็เป็นเจ้าผู้ครองรัฐที่มีอำนาจเหนือทั้งชาวเบงกาลีและควีเบค เจกเซ่น

เดียวกับที่ปกครองพวกสก๊อตและไอริช ชาวอังกฤษและเวลช์¹ ยิ่งไปกว่านั้น บนภาคพื้นทวีปของยุโรป บ่อยครั้งที่เจ้านายที่สืบสายมาจากราชวงศ์เดียวกัน จะแยกย้ายกันไปเป็นเจ้าผู้ปกครองในรัฐอื่นๆ ซึ่งบางทีก็กลับกลายเป็นคู่แข่งศัตรูทางการเมืองกันเองก็มี ดังนั้นคำถามที่ชวนคิดในที่นี้ก็คือ พวกเจ้านายราชวงศ์บูร์บงที่ปกครองอยู่ในฝรั่งเศสและสเปน พวกเจ้านายราชวงศ์โฮเฮนซอลเลิร์นที่ปกครองเยอรมันและโรมาเนีย และพวกเจ้านายราชวงศ์วิตเตลบาคที่ปกครองบาวาเรียและกรีซ ควรจะมี ‘สัญชาติ’ อะไร ?

1 น่าสนใจที่ว่า ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 11 อาณาจักรที่ในเวลาต่อมากลายเป็นจักรวรรดิบริติชหรือจักรวรรดิอังกฤษนั้น ไม่เคยถูกปกครองโดยราชวงศ์ที่เป็น “อังกฤษ” เลย กล่าวคือนับจากศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา มีแต่พวกนอร์แมน (ราชวงศ์แพลนตาเจเนท) เวลช์ (ราชวงศ์ทิวดอร์) สก๊อต (ราชวงศ์สจวร์ต) ดัตช์ (ราชวงศ์ไอเรนจ์) และเยอรมัน (ราชวงศ์ฮันโนเวอร์) ที่พากัน ชักแถมั่งคร่อมบัลลังก์ครองอำนาจสืบทอดกันมาโดยลำดับ ไม่มีใครกังวลกับข้อเท็จจริงดังกล่าว ตราบจนเมื่อเกิดการปฏิวัติการศึกษาด้านนิรุกติศาสตร์ และเมื่อความรู้ลักษณะดินนิยมของคนอังกฤษปะทะและลูกกลมตุจไฟไหม้ฟางในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้ราชวงศ์ต้องเปลี่ยนชื่อของตนเองไปเป็นราชวงศ์วินด์เซอร์

-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาไทยอินโดนีเซียและภาษาไทย: หลังจากสิ้นสุดราชวงศ์สจวร์ตใน ค.ศ.1714 พวกผู้ดีขุนนางอังกฤษก็ไปเชิญเจ้าชายเยอรมันองค์หนึ่ง (ซึ่งพูดภาษาอังกฤษไม่ได้) มาครองราชย์เป็น พระเจ้ายอร์ชที่ 1 แห่งราชวงศ์ฮันโนเวอร์ สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบทที่ 2 ที่ครองอังกฤษขณะนี้ สืบสายวงศ์โดยตรงมาจากเจ้าเยอรมันพระองค์นั้น ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ความเกลียดชังที่คนอังกฤษมีต่อพวกเยอรมันมีมากเสียจนกระทั่งพระเจ้ายอร์ชที่ 5 ผู้เป็นพระอัยกาของ พระนางเอลิซาเบทที่ 2 ต้องตัดสินพระทัยเลิกใช้ชื่อราชวงศ์ฮันโนเวอร์ที่บ่งบอกความเป็นเยอรมัน และทรงทำให้ชื่อราชวงศ์ของพระองค์ดูเป็นอังกฤษ ด้วยการนำเอาชื่อของปราสาทวินด์เซอร์อันเป็นพระราชวังเก่าแก่และมีชื่อเสียงของอังกฤษมาเป็นชื่อของราชวงศ์ ประเด็นที่ต้องการชี้ให้เห็นในที่นี้ก็คือ การเปลี่ยนชื่อราชวงศ์แบบนี้ช่างเป็นเรื่องชวนขบขันและโง่เขลา เพราะราชวงศ์ฮับส์บูร์กและบูร์บง ไม่มีวันที่จะเปลี่ยนชื่อราชวงศ์ไปตามชื่อพระราชวังของตน

อีกอย่างที่เราได้เห็นมาแล้วก็คือ ด้วยเหตุผลความจำเป็นทางด้านการบริหารปกครอง ราชวงศ์เหล่านี้ได้ตัดสินใจเลือกภาษาถิ่นภาษาหนึ่งมาเป็นภาษาทางการ โดยที่การตัดสินใจนั้นจะช้าเร็วไม่เท่ากัน และ ‘ภาษาที่เลือกมา’ ก็ถูกตัดสินใจด้วยเหตุผลของการที่ภาษานั้น เป็นเพียงสิ่งที่สืบทอดต่อๆ กันมาโดยปราศจากการสำนึกถึงตัวตน หรือไม่ก็ด้วยเหตุผลของความสะดวกเป็นเกณฑ์

อย่างไรก็ดี การปฏิวัติทางด้านการทำพจนานุกรมในยุโรปได้ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นอย่างแน่นแฟ้น และแพร่กระจายออกไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปว่า ภาษา (อย่างน้อยก็ในยุโรป) นั้น กล่าวได้ว่าเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมเฉพาะตัวของคนกลุ่มหนึ่งๆ นั่นคือ เป็นสมบัติเฉพาะตัวของกลุ่มคนที่พูดและอ่านภาษานั้นในชีวิตประจำวัน ยิ่งไปกว่านั้น คนกลุ่มนั้นๆ ซึ่งถูกจินตกรรมว่าเป็นชุมชน มีสิทธิที่จะมีที่ทางของตนเองอยู่เคียงคู่เท่าเทียมเสมอกันกับคนกลุ่มอื่นๆ ‘คลื่นใต้น้ำ’ ทางนิรุกติศาสตร์เหล่านี้ ได้ทำให้พวกกษัตริย์ต้องเผชิญกับภาวะอันไม่พึงปรารถนา กลืนไม่เข้าคายไม่ออก ที่ยิ่งที่ยิ่งมีความแหลมคมมากขึ้น ภาวะเช่นว่านี้ในกรณีของออสเตรีย-ฮังการีดูจะชัดเจนรุนแรงที่สุด เพราะเมื่อพระเจ้า Joseph II กษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิศัสมัยใหม่ ตัดสินใจเลือกใช้ภาษาเยอรมันเป็นภาษาทางการแทนภาษาลาตินในช่วงต้นของทศวรรษ 1780 นั้น ‘พระองค์’ ไม่ได้ต่อสู้อัตนชาติภาษาถิ่นอื่นๆ อย่างเช่น ภาษาแมกยาร์ แต่ต่อสู้กับภาษาลาติน... พระองค์คิดว่าการบริหารปกครองของพวกเขาที่ ใช้ภาษาลาตินเป็นหลักแบบศัสมัยกลางนั้น ไม่มีวันที่จะบรรลุภารกิจอันสมประโยชน์ของมวลชนส่วนใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับพระองค์แล้ว ความจำเป็นที่จะต้องมีภาษาหนึ่ง เพื่อสร้างความเป็น

เอกภพร้อยเรียงทุกภาคส่วนของจักรวรรดิเอาไว้ด้วยกันนั้น เป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และด้วยความจำเป็นนี้เอง ที่ทำให้พระองค์ไม่สามารถเลือกภาษาอื่นใด นอกไปจากภาษาเยอรมัน ซึ่งเป็นภาษาเดียวที่รุ่มรวยด้วยวัฒนธรรมและวรรณคดี อีกทั้งยังมีชนกลุ่มน้อยผู้ใช้ภาษานี้จำนวนมาก ที่ตั้งรกรากกระจัดกระจายอยู่ในแคว้นต่างๆ ของพระองค์²

กล่าวอีกนัยหนึ่ง แท้ที่จริงแล้ว ‘ราชวงศ์ฮับส์บูร์ก หาใช่ราชวงศ์ที่มีสำนึกในเรื่องการแผ่ขยายวัฒนธรรมเยอรมัน... มีเจ้านายราชวงศ์นี้ บางองค์ที่พูดภาษาเยอรมันไม่ได้ด้วยซ้ำไป’ ³ หน้าที่จักรพรรดิราชวงศ์ฮับส์บูร์กบางองค์ ที่ส่งเสริมสนับสนุนนโยบายทำให้เป็นเยอรมัน ก็หาได้มีแรงจูงใจมาจากความคิดแนวชาตินิยมแต่อย่างใดไม่ หากทว่า มาตรการในกระบวนการทำให้เป็นเยอรมันทั้งหลายที่ดำเนินการไปนั้น กลับกำหนดขึ้นจากเป้าหมายในเรื่องความเป็นเอกภาพหนึ่งเดียวกันและความเป็นสากลของจักรวรรดิ³ เป้าประสงค์สำคัญยิ่งยวดของราชวงศ์ฮับส์บูร์กคือ อำนาจของราชวงศ์ (Hausmacht)

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากกลางศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ภาษาเยอรมันยิ่งที่ก็ยังมีสถานะถึงสองอย่างในเวลาเดียวกันมากขึ้น กล่าวคือ ดำรงสถานะทั้งการเป็น ‘ความเป็นสากล—จักรวรรดิ’ และ ‘เฉพาะ—ชาติ’ ยิ่งเมื่อราชวงศ์ผลักดันให้ภาษาเยอรมันทำหน้าที่ในสถานะแรก คือ สร้างความเป็นสากลและจักรวรรดิ ก็ยิ่งทำให้ดู

2 Jászi, *The Dissolution*, p. 71. น่าสนใจที่ว่า Joseph II เคยปฏิเสธที่จะปฏิญาณตนขึ้นเป็นกษัตริย์ของฮังการีมาแล้ว ทั้งนี้เพราะการปฏิญาณดังกล่าวจะทำให้พระองค์ต้องยอมรับเคารพในอภิสิทธิ์ของพวกเขาขุนนางแมกยาร์ ที่เคยอ้างว่าได้รับตามจารีตประเพณี. ดู Ignotus, *Hungary*, p. 47.

3 Ibid., p. 137. เน้นโดยผู้เขียน

ประหนึ่งว่า ราชวงศ์กำลังเข้าข้างพลกนิกรกลุ่มที่พูดภาษาเยอรมัน ซึ่งก็ยิ่งปลุกเร้าความเกลียดชังให้เกิดขึ้นกับคนกลุ่มอื่นๆ ที่เหลือ แต่กระนั้น หากไม่ผลักดันให้ใช้ภาษาเยอรมัน โดยที่ยินยอมอะลุ่มอล่วยให้กับภาษาอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษแล้ว ไม่เพียงแต่ที่กระบวนการสร้างเอกภาพจะต้องชะงักงันเท่านั้น แต่พลเมืองที่พูดภาษาเยอรมันยังอาจรู้สึกว่าคุณตนกำลังถูกเหยียดหยาม ด้วยเหตุดังนั้น ภาวะเช่นนี้จึงทำให้เป็นที่ถูกเกลียดชังได้ทั้งขึ้นทั้งลงในเวลาเดียวกัน คือในฐานะที่เป็นผู้สนับสนุนให้ท้ายพวกที่พูดภาษาเยอรมันหรือไม่ก็ในฐานะที่เป็นผู้ทรยศหักหลังคนกลุ่มนี้ (ภาวะเดียวกันนี้ไม่ต่างจากที่พวกออตโตมันเป็นที่ยังเกลียดชังของกลุ่มคนที่พูดภาษาเตอร์กในฐานะที่เป็นพวกทรยศหักหลัง ในขณะที่เดียวกัน ก็เป็นที่เกลียดชังของกลุ่มคนที่ไม่พูดภาษาเตอร์กในฐานะที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนวัฒนธรรมของเตอร์ก)

โดยที่ในราวกลางศตวรรษที่ 19 บรรดาจักรวรรย์เจ้าผู้ครองรัฐทั้งหลายในยุโรป ต่างก็ใช้ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นภาษาทางการของรัฐ *อยู่บ้างแล้ว*⁴ และทั้งโดยที่ความคิดว่าด้วยชาติ ก็ได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างรวดเร็วไปตลอดทั่วทั้งทวีป แนวโน้มของการที่บรรดาจักรวรรย์เจ้าผู้ครองรัฐในยุโรปและรอบๆ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน จะให้การตอบสนองรองรับต่อกระแสการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชาติ จึงเป็นที่เห็นได้ชัด แม้ว่าจะยังเป็นการตอบรับที่ดูงุ่มง่ามไม่มั่นใจเท่าไรนักก็ตามที่ ราชวงศ์โรมานอฟค้นพบว่าตนเอง

4 อาจกล่าวได้ว่ายุคอันยาวนานยุติลงใน ค.ศ.1844 เมื่อภาษาแมกยาร์เข้ามาแทนที่ภาษาลาตินเป็นภาษาทางการของอาณาจักรฮังการี แต่อย่างที่เราได้เห็นมาแล้วข้างต้น ภาษาลาตินแบบพืชนๆ (dog-Latin) นั้นอันที่จริงแล้วเป็น ภาษาถิ่น ของพวกขุนนางแมกยาร์ระดับกลางและต่ำมาจนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 19

เป็นส่วนหนึ่งของชนชาติรัสเซียอันยิ่งใหญ่ พวกราชวงศ์ฮันโนเวอร์ก็มาพบว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชาติอังกฤษ ในขณะที่พวกเจ้านายในราชวงศ์โฮเฮนซอลเลิร์น ก็สำนึกว่าตนเป็นเยอรมัน แต่ที่จะมีปัญหามากกว่าก็คือ บรรดาพระญาติวงศ์บางส่วนที่ต้องกลายเป็นชาติโรมาเนียบ้าง กรีกบ้าง ฯลฯ

ในด้านหนึ่ง การ ‘แปลงชาติ’ เหล่านี้ ช่วยหนุนสร้างสิทธิธรรมซึ่งในยุคของทุนนิยม อิทธิพลของลัทธิความสงสัยไม่เชื่อและวิทยาศาสตร์ที่กำลังเฟื่องฟูอยู่ในขณะนั้น ทำให้การอ้างอิงสิทธิธรรมบนฐานการอ้างถึงอำนาจสวรรค์ศักดิ์สิทธิ์และสายวงศ์ที่เก่าแก่สืบทอดมายาวนานนั้น ดูจะเป็นไปไม่ได้มากขึ้นทุกที แต่ในอีกด้านหนึ่ง ‘การแปลงชาติ’ แบบนี้ก็นำไปสู่ความเสี่ยงต่ออันตรายในอีกแบบหนึ่ง กล่าวคือ หากว่า Kaiser Wilhelm II อ้างว่าพระองค์เป็น ‘ชาวเยอรมันหมายเลข 1’ โดยนัยแล้ว ก็เสมือนหนึ่งว่าพระองค์ยอมรับว่า พระองค์เป็นเพียงชาวเยอรมันคนหนึ่งเหมือนกับคนอื่น ๆ อีกมากมายที่เป็นชาวเยอรมันเหมือนพระองค์ โดยนัยเดียวกันนี้ พระองค์จึงมีหน้าที่เป็นผู้แทนของชาวเยอรมัน และด้วยเหตุตั้งนั้น ในทางทฤษฎี จึงสามารถที่จะเป็น *ผู้ทรยศ* ต่อเพื่อนร่วมชาติชาวเยอรมันได้ด้วยเช่นกัน (นี่เป็นเรื่องที่ไม่มีทางเป็นไปได้ในยุคที่ราชวงศ์เรืองอำนาจ เพราะกษัตริย์จะเป็นผู้ทรยศต่อใครและทรยศต่ออะไร ?)

ภายหลังจากที่ความพินาศย่อยยับแผ่ไปทั่วเยอรมนีใน ค.ศ. 1918 พระองค์ก็ถูกควบคุมตัวในฐานะของผู้ทรยศ นักการเมืองฝ่ายพลเรือน (ซึ่งแสดงตนอย่างเปิดเผยต่อสาธารณชน) กับเหล่านายทหารเสนาธิการระดับสูง (ซึ่งแม้จะได้ชื่อว่าเป็นผู้กล้าหาญ แต่ก็แสดงตนอย่างลับๆ) ได้ร่วมมือกันและอ้างตนว่ากระทำในนามของประชาชาติ

ชาวเยอรมัน เนรเทศพระเจ้าไกเซอร์ออกจากปิตุภูมิไปยังชุมชนนอกเมืองเล็กๆ ที่ปราศจากความสำคัญใดๆ ในเนเธอร์แลนด์ เจกเช่นเดียวกับ Mohammad-Reza Pahlavi ผู้ซึ่งสถาปนาตนเองเป็นซาร์แห่งอิหร่าน ไม่ใช่ (เพียงแค่ว่า) ซาร์ (เฉยๆ) และต่อมาถูกประนามว่าเป็นผู้ทรยศเช่นเดียวกัน การที่พระองค์ยอมรับในอำนาจการตัดสินใจของศาลสถิตยุติธรรมแห่งชาติ แต่โดยที่หาได้ยอมรับว่ากระทำผิดตามคำพิพากษานั้น สะท้อนให้เห็นผ่านฉากชวนหัวในตอนที่พระองค์กำลังจะเดินทางออกจากประเทศหลังถูกเนรเทศ เพราะก่อนที่พระองค์จะเดินขึ้นบันไดไปสู่อุปกรณ์ที่รอกอยู่นั้น ได้ก้มลงจุมพิตผืนดินครั้งสุดท้ายให้ช่างภาพบันทึก พร้อมกับกล่าวว่าพระองค์ได้นำดินจากผืนดินอิหร่านอันศักดิ์สิทธิ์ติดตัวไปด้วย ฉากนำชวนหัวดังกล่าว ได้แรงบันดาลใจมาจากภาพยนตร์เรื่องหนึ่งเกี่ยวกับชีวิตของ Garibaldi หาใช่มาจากเรื่องราวของกษัตริย์สุริยราช (เช่นพระเจ้าหลุยส์ที่ 14) ไม่⁵

5 ผู้เขียนทราบจากศาสตราจารย์ Chehabi แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ดว่าซาห์ โมฮัมมัด-เรซา ปาห์เลวี แท้จริงแล้วเลียนแบบ ซาห์เรซา ปาห์เลวี ผู้เป็นพ่อ ซึ่งเมื่อครั้งถูกรัฐบาลอังกฤษเนรเทศไปอยู่ที่มอริเชียสใน ค.ศ.1941 นั้น ได้นำดินอิหร่านจำนวนหนึ่ง ใส่กระเปาะเดินทางไปด้วย (เรื่องแบบนี้ ทำให้เรานึกถึงฉากหนึ่งของภาพยนตร์ “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ที่พระสุพรรณกัลยา ทรงนำดินของ “อโยธยา” ไปหงสาวดี)

-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: เมื่อตอนหนุ่มๆ Giuseppe Garibaldi เคยก่อการกบฏต่อกษัตริย์แคว้นปิเอมอนต์ทางตอนเหนือของอิตาลี แต่ล้มเหลว จนต้องหนีโทษประหารลี้ภัยไปอยู่ในอเมริกาได้เป็นเวลาหลายปี ต่อมาใน ค.ศ.1848 การกบฏกลับมามีขึ้น เกิดเป็นผู้นำขบวนการประชาชนเคลื่อนไหวเรียกร้องการรวมชาติอิตาลี ภายใต้ระบอบกษัตริย์ที่อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ทหารของการกบฏต่อสู้กับกองทัพของออสเตรีย-ฮังการีทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กับกองทัพของพวกราชวงศ์บูร์บองทางภาคใต้ และกับกองกำลังของสันตะปาปาในภาคกลาง การกบฏเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างชาติอิตาลีสมัยใหม่ และเป็นวีรบุรุษของชาติที่ได้รับความเคารพมากที่สุดคนหนึ่ง ส่วน “กษัตริย์สุริยราช” นั้นเป็นสมัญญานามที่กษัตริย์หลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศสตั้งให้พระองค์เอง

‘การแปลงชาติ’ (naturalization) ของบรรดาพระราชวงศ์ยุโรป ซึ่งในหลายกรณียกย่อนหลายชั้นหลายซ้อนเหมือนเล่นกระดานหก ในท้ายที่สุดก็ได้นำไปสู่สิ่งที่ Seton-Watson เรียกออย่างเหินแสมแบบๆ กันๆ ว่า ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’⁶ โดยที่กระบวนการทำให้เป็นรัสเซีย ของระบอบซาร์เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่รู้จักกันดีที่สุด การที่จะเข้าใจ ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’ นี้ได้ดีที่สุด ก็โดยที่เข้าใจมั่นในฐานะที่เป็น วิถีทางของการผนวก ‘การแปลงชาติ’ เข้ากับการดำรงรักษาอำนาจ ของราชวงศ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรักษาอำนาจเหนือดินแดนอัน กว้างขวางและหลากหลายภาษา ที่รวบรวมยึดครองเอาไว้มาตั้งแต่ สมัยกลาง กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการพยายามดึงยึดผิวหนังของความ เป็นชาติที่สิ้นและคับแคบเปราะบาง ไปห่อหุ้มร่างกายอันมหึมา ของจักรวรรดิ กระบวนการที่พยายามทำให้ประชากรหลากหลายเผ่าพันธุ์ ผู้เป็นไพร่ราษฎรได้อาณัติของซาร์เป็นรัสเซียนี้ จึงเป็นการพยายาม บังคับระบอบการเมืองที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้วสองแบบ คือ แบบ หนึ่งเป็นระบอบโบราณ อีกแบบหนึ่งค่อนข้างใหม่ ให้เชื่อมเข้ามาเป็น หนึ่งเดียวกัน (แม้ว่าในกรณีนี้ อาจจะพอเทียบเคียงกับกระบวนการ พยายามทำทวีปอเมริกาทั้งเหนือและใต้และหมู่เกาะฟิลิปปินส์ให้ เป็นสเปน (Hispanization หรือ สเปนากิวัตน์) แต่กระนั้นก็มีความ แตกต่างกันอย่างสำคัญ เพราะบรรดานักรบผู้ย้ายปัญหาทางวัฒนธรรม ของระบอบซาร์ ในตอนปลายศตวรรษที่ 19 นั้น ดำเนินการไปอย่าง สำนึกตระหนักรู้ที่มุ่งสู่เป้าหมายทางการเมืองตามแบบคำสอนของ

6 Seton-Watson, *Nations and State*, p. 148. อย่างไรก็ตาม การเสียดสีเหินแสม ของ Seton-Watson ก็จำกัดเฉพาะพวก “ราชวงศ์” ของทางยุโรปตะวันออกมากกว่า อันได้แก่ ราชวงศ์โรมานอฟและระบอบโซเวียต ซึ่งก็ไม่ผิด แต่ในขณะเดียวกัน ก็มองข้ามนโยบายแบบเดียวกันที่เกิดขึ้นที่ลอนดอน ปารีส เบอร์ลิน มาดริด และ วอชิงตัน

ลัทธิชาตินิยมทางการ และลัทธิจักรวรรดินิยม

มาเคียวเวลลี ในขณะที่พวกเขาเป็นในตอนศตวรรษที่ 16 ทำไปด้วยความคุ้นเคยตามธรรมชาติของความจำเป็นเฉพาะหน้า มากกว่าที่จะตระหนักสำนึกวาดหวังผลทางการเมือง และอันที่จริงแล้ว พวกเขาเองก็ไม่ได้กำลังพยายามที่จะเปลี่ยนดินแดนเหล่านั้นด้วยกระบวนการสเปนาภิวัตน์ หากเพียงแต่ *เปลี่ยนศาสนา* ของพวกนอกกรีตและป่าเถื่อนเหล่านั้นเท่านั้น)

กุญแจสำคัญในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางประวัติศาสตร์ของ 'ลัทธิชาตินิยมทางการ' ซึ่งหมายถึงการตั้งต้นบีบรวมชาติเข้ากับจักรวรรดินั้น ต้องตระหนักก่อนว่า 'ลัทธิชาตินิยมทางการ' ก่อตัวขึ้น *ภายหลัง* และโดยที่เป็น *ปฏิกริยาต่อ* ขบวนการชาตินิยมภาคประชาชนที่กำลังระบอบทั่วยุโรปตั้งแต่ศตวรรษ 1820 ถ้าหากว่าขบวนการชาตินิยมภาคประชาชนเหล่านี้เคยเดินตามต้นแบบของชาตินิยมครีโอล ที่มีปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์อเมริกันและฝรั่งเศส มาในตอนนั้นขบวนการชาตินิยมภาคประชาชนก็ได้กลายมาเป็นตัวอย่างหรือต้นแบบของชาตินิยมไปเสียเอง⁷ ทั้งนี้ทั้งนั้น ทั้งหมดนี้เป็นเพียงเพราะว่า ในการที่ทำให้รัฐจักรวรรดิมีเสน่ห์ดึงดูดใจเป็นที่ยอมรับได้ด้วยการสวมชุดที่ 'แปลกเพศ' ไปเป็นชาตินั้น จำเป็นต้องอาศัยวิธีการที่พลิกแพลงยกย่อนแพรวพราวที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่

7 มีรูปแบบคล้ายคลึงที่พอเทียบเคียงกันได้อย่างน่าสนใจ ปรากฏให้เห็นในการปฏิรูปทางการเมือง-การทหารที่นำโดย Scharnhorst, Clausewitz และ Gneisenau นักการทหารเหล่านี้ ปรับใช้นวัตกรรมต่างๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิวัติฝรั่งเศส แต่ทั้งนี้ ด้วยจิตวิญญาณแบบอนุรักษนิยมอย่างจงใจ ตระหนักสำนึกไว้ เพื่อก่อตั้งกองทัพประจำการ ที่ประกอบด้วยนายทหารอาชีพที่ผ่านการฝึกฝนทางด้านทหารมาโดยเฉพาะ และบรรดาพลทหารที่ถูกเกณฑ์มา ซึ่งรูปแบบกองทัพประจำการแบบนี้ ได้กลายมาเป็นต้นแบบของกองทัพสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 19

เพื่อที่จะเข้าใจกระบวนการทั้งหมดของการลอกเลียนแบบที่มีลักษณะปฏิกริยาอย่างข้างต้นได้ดีขึ้น เราควรที่จะพิจารณากรณีต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน

Seton-Watson ได้ชี้ให้เห็นมาแล้วอย่างแจ่มชัดว่า พวกออตตานิป์ไตโยโรมานอฟในตอนต้นๆ รู้สึกอย่างไรเมื่อต้อง ‘ลดตัวลงมาอยู่เคียงคู่กับพวกสามัญชนคนเดินถนน’⁸ อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว ภาษาที่ใช้ในราชสำนักเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กในศตวรรษที่ 18 คือภาษาฝรั่งเศส ในขณะที่พวกขุนนางหัวเมืองส่วนใหญ่พูดภาษาเยอรมัน ภายหลังจากการรุกรานของจักรพรรดินโปเลียน Count Sergei Uvarov ได้ทำรายงานเสนอแนะอย่างเป็นทางการใน ค.ศ.1832 ว่า จักรวรรดิรัสเซียควรที่จะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของหลักการสามประการ อันได้แก่ ระบอบออตตานิป์ไตโย (Autocracy) การยึดมั่นในจารีตทางศาสนาคริสต์รัสเซียอย่างเคร่งครัด (Orthodoxy) และความเป็นชาติ (Nationality-nationalnost) ในขณะที่สองข้อแรกเป็นหลักการเก่าแก่ที่มีมานาน หลักการข้อที่ว่าด้วยความเป็นชาติเป็นหลักการที่ใหม่มาก และว่ากันตามทีจริง เป็นหลักการที่มาก่อนกาลเวลาด้วยซ้ำไป ในเมื่อกว่าครึ่งหนึ่งของ ‘ประชาชาติ’ ยังคงมีสถานะเป็นไพร่ตติที่ดิน และมากกว่าครึ่งมีภาษาแม่ที่ไม่ใช่ภาษารัสเซีย รายงานของอูวารอฟส่งผลให้เขาได้รับการตอบแทนด้วยตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ แต่รายงานนั้นก็ไม่ได้ก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติแต่อย่างไร เพราะข้อเสนอของอูวารอฟถูกต่อต้านจากระบบชาร์เป็นเวลายาวนานถึงครึ่งศตวรรษ จนกระทั่งรัชสมัยของอเล็กซานเดอร์ที่ 3 (Alexander III-r.1881-94) ที่กระบวนการ ‘ทำให้เป็นรัสเซีย’ (Russification) ได้เป็นนโยบายของรัฐจักรวรรดินี้อย่างเป็นทางการ

กล่าวอีกนัยหนึ่ง นโยบายดังกล่าวเกิดขึ้นภายหลังจากที่ขบวนการชาตินิยมของชาวยูเครน ชาวฟินน์ และชาวเลตต์ ก่อตัวขึ้นภายในจักรวรรดินานมากที่เดียว ที่น่าสังเวชก็คือมาตรการ 'ทำให้เป็นรัสเซีย' แรกๆ ถูกนำมาใช้กับกลุ่ม 'ชนชาติ' ที่เคยเป็นพวกที่จงรักภักดีต่อองค์กษัตริย์มากที่สุด เป็นต้นว่า พวกเยอรมันที่อาศัยอยู่แถบทะเลบอลติก ใน ค.ศ.1887 ภาษารัสเซียกลายเป็นภาษากลางที่บังคับใช้ในการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับประถมกลางขึ้นไปของโรงเรียนรัฐทั้งหมดในแคว้นที่ติดกับทะเลบอลติก มาตรการนี้ต่อมาขยายบังคับเข้าไปในบรรดาโรงเรียนเอกชนด้วย ใน ค.ศ.1893 มหาวิทยาลัยดอร์ปัท (Dorpat) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงที่สุดแห่งหนึ่งในจักรวรรดิรัสเซีย ถูกสั่งปิดลงเพราะตั้งต้นใช้ภาษาเยอรมันเป็นภาษาในการเรียนการสอน (ต้องระลึกว่า จนกระทั่งถึงตอนนั้น ภาษาเยอรมันยังมีสถานะเป็นภาษาของรัฐในแคว้นแคว้นนั้นเท่านั้น และก็ยัง *ไม่มี* สถานะเป็นภาษาของขบวนการชาตินิยมภาคประชาชนแต่อย่างใด) Seton-Watson เอง ยังได้ชี้ให้เห็นด้วยว่าการปฏิวัติใน ค.ศ.1905 เป็น 'การปฏิวัติของพวกที่ไม่ใช่ชาวรัสเซีย เพื่อต่อต้านกระบวนการทำให้เป็นรัสเซีย มากพอๆ กับที่ว่ามันเป็นการปฏิวัติของพวกคนงาน ชาวนา และปัญญาชนหัวรุนแรง ที่ต่อต้านระบอบออตตาธิบดีย แน่นนอนที่ว่า การลุกฮือขึ้นปฏิวัติในทั้งสองกรณีนั้นมีความเกี่ยวเนื่องกัน กล่าวคือการปฏิวัติทางสังคมในเขตแคว้นที่เป็นของพวกที่ไม่ใช่ชาวรัสเซีย นั้น จะมีความเข้มข้นรุนแรงนองเลือดมากที่สุด โดยกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญและโดดเด่นก็คือ พวกคนงานชาวโปแลนด์ และพวกชาวนาลัตเวียและจอร์เจีย'⁹

9 Ibid., p. 87.

ในเวลาเดียวกัน ก็จะเป็นความเข้าใจผิดอย่างใหญ่หลวงมากทีเดียว หากจะคิดไปว่า โดยเหตุที่ กระบวนการทำให้เป็นรัฐเชียนั้น เป็นนโยบายของเจ้าผู้ครองจักรวรรดิ จึงทำให้มันไม่สามารถบรรลุเป้าประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่ง นั่นคือ การดึงความคิดชาตินิยมในเรื่อง ‘เผ่าพันธุ์รัฐเชียนยิ่งใหญ่’ ที่กำลังขยายตัวเติบโตอยู่นั้น เข้ามาสนับสนุนระบอบซาร์ และการที่มันทำได้ไม่เป็นเพียงเพราะเหตุผลในเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกผูกพันเท่านั้น แต่ยังเป็นเพราะว่า ‘กระบวนการทำให้เป็นรัฐเชียนั้น’ เปิดพื้นที่มหาศาลให้กับบรรดาข้าราชการและนักธุรกิจที่เป็นชาวรัสเซีย ที่จะแสวงโอกาสได้มากขึ้นในระบบราชการขนาดมหึมา และตลาดที่ขยายตัวอย่างกว้างขวางที่จักรวรรดิรัสเซียสร้างขึ้น

บุคคลร่วมสมัยที่น่าสนใจไม่น้อยไปกว่า Alexander III ซาร์ผู้เป็นทั้งเจ้าของแคว้นรัสเซียทั้งปวง ผู้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการทำให้เป็นรัฐเชียนก็คือ พระนางเจ้าวิกตอเรีย (Victoria) แห่งสายสกุลเจ้าผู้ครองแคว้นแซกส์-โคบูร์ก-โกธา (แคว้นแคว้นของชาวเยอรมัน) ทรงเป็นพระราชินีนาถของอังกฤษ และ ในช่วงบั้นปลายของพระชนม์ชีพ ยังทรงเป็นจักรพรรดินีของอินเดียด้วย แต่ที่จริงแล้ว ตำแหน่งของพระนางมีความน่าสนใจมากกว่าตัวพระนางเอง เพราะตำแหน่งของพระนางเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของโลกะธาตุที่ผนึกเชื่อมรวมชาติเข้ากับจักรวรรดิ¹⁰ รัชสมัยของพระนางยังเป็นหมุดหมายการเริ่มต้นของนโยบาย ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’ แบบลอนดอน ที่มี

10 การแตกสลายของหมุดหมายดังกล่าวดำเนินไปอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับจากจักรวรรดิบริติช (British Empire) ไปสู่เครือจักรภพบริติช (British Commonwealth) และเครือรัฐ ... (Commonwealth) จนเป็น... ?

กระบวนการที่ละม้ายคล้ายคลึงอย่างยิ่งกับกระบวนการทำให้เป็นรัฐเซียที่กำลังดำเนินอยู่ในกรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์กในห้วงเวลาเดียวกัน วิธีที่จะเข้าใจความละม้ายคล้ายกันนี้ได้ดีที่สุด ก็โดยการเปรียบเทียบสองกระบวนการนี้ในห้วงเวลาที่ยาวนานพอสมควร

ในหนังสือ *The Break-up of Britain* Tom Nairn ได้ตั้งคำถามว่าทำไมจึงไม่มีขบวนการชาตินิยมของพวกสก๊อตในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ทั้งๆ ที่ในช่วงนั้น พวกกรรมพีชาวสก๊อตก็กำลังขยายตัวเติบโต ในขณะที่กลุ่มปัญญาชนชาวสก๊อตก็มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ¹¹ แต่ทั้งนี้ Hobsbawm เอง กลับไม่แยแสกับการอภิปรายอันลุ่มลึกชวนคิดของแนร์นด้วยประโยคที่ว่า ‘มันเป็นเรื่องมิดยุคมิดสมัยโดยแท้ที่จะไปคาดหวังให้ [พวกสก๊อต] ลุกขึ้นมาเรียกร้องการเป็นรัฐเอกราชในห้วงเวลานั้น’¹² กระนั้นก็ดี ถ้าเรายังคงจำได้ว่า Benjamin Franklin ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่ร่วมลงนามในคำประกาศอิสรภาพของชาวอเมริกันนั้น เกิดก่อน David Hume (นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ชาวสก๊อต) ถึง 5 ปี เราก็อาจจะคิดได้เหมือนกันว่า คำวิพากษ์วิจารณ์ของฮอบบสมเองนั้นต่างหาก ที่แฝงความมิดยุคมิดสมัย¹³ ผู้เขียนเองคิดว่าความยากลำบากและทางออกของปัญหานี้ น่าจะอยู่ที่อื่นมากกว่า

11 *The Break-up of Britain* p. 106 และหน้าต่อๆ มา

12 ‘Some Reflections’, p. 5

13 ในงานเขียนที่ชื่อว่า *Inventing America: Jefferson's Declaration of Independence* นั้น แกรี วิลส์ (Gary Wills) ได้อภิปรายไว้ว่า อันที่จริง ความคิดของนักชาตินิยมอย่าง Jefferson นั้น โดยพื้นฐานแล้วไม่ได้ก่อตัวขึ้นมาภายใต้ความคิด/ปรัชญาของล๊อค (Locke) หากแต่ได้รับอิทธิพลมาจากฮูม ฮัทเชสัน อัดัม สมิท (Hume, Hutcheson, Adam Smith) และนักคิดชาวสก๊อตที่ยิ่งใหญ่ของยุคผู้แจ้งคนอื่นๆ

ในอีกด้านหนึ่ง Nairn เองก็มีอคติของชาตินิยมอยู่ในตัวมากพอควร จนทำให้เขามอง ‘สก๊อตแลนด์’ ของเขาประหนึ่งว่ามีอยู่คู่โลกมาแต่ตั้งแต่เดิม ไม่มีปัญหาและกัฏฐิเสธไม่ได้ ในขณะที่ Bloch กลับเคยเตือนเราถึง ‘คนกลุ่มนี้’ ที่มีสายบรรพบุรุษสืบมาหลายทิศหลายทางที่ซับซ้อนยกย่อนับสน โดยการชี้ให้เห็นว่าการบุกรุกปล้นสะดมกวาดล้าง ที่กระทำโดยพวกเดนส์และกษัตริย์วิลเลียมผู้พิชิตนั้น ได้ทำลายความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรมของอาณาจักรนอร์ทัมเบรีย* ที่เป็นแองโกล-แซกซอนทางตอนเหนือ ที่เคยมีนักปราชญ์ที่โดดเด่นเลิศล้ำอย่าง Alcuin และ Bede*¹ ลงอย่างสิ้นเชิง :¹⁴

*-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: อาณาจักรนอร์ทัมเบรีย (Northumbria) ครอบคลุมอาณาบริเวณที่ปัจจุบันคือตอนเหนือของอังกฤษและตอนใต้ของสก๊อตแลนด์ พวกเขาไวคิงจากนอร์เวย์และเดนมาร์กเริ่มบุกเข้ามารุกรานบริเวณดังกล่าวตั้งแต่ศตวรรษที่ 8 ต่อเนื่องมาจนถึงศตวรรษที่ 10 ส่วนกษัตริย์วิลเลียมผู้พิชิตนั้นเป็นพวกนอร์แมน เข้ายึดครองอังกฤษใน ค.ศ.1066

*1-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: แอลควิน (ประมาณ ค.ศ.734-804) เป็นนักปราชญ์ชั้นนำ เป็นทั้งนักเทววิทยา กวี และนักจดหมายเหตุ เป็นผู้บุกเบิกฟื้นฟูการศึกษาในยุโรปตะวันตกภายหลังจากที่จักรวรรดิโรมันภาคตะวันตกถูกทำลายล้างโดยการรุกรานของพวกอนารยชนที่มาจากทางตอนเหนือของภาคพื้นทวีป เป็นครูที่โปรดปรานมากของจักรพรรดิชาร์เลอมาญ ส่วนบีด (ค.ศ.673-735) มีชื่อเสียงในฐานะนักประวัติศาสตร์ที่เขียนประวัติศาสตร์ของคริสตศาสนาของพวกเขาแองโกล-แซกซอน ทั้งบีดและแอลควินเป็นพระนักบวชที่มีตำแหน่งสูงอยู่ในคริสตจักรของยุโรปตะวันตก พวกเขาไวคิงนั้นดั้งเดิมเป็นพวกนอกศาสนาที่เกลียดชังชาวคริสต์อย่างรุนแรง มีความสุขกับการทำลายโบสถ์และปล้นสะดมทรัพย์สินสมบัติของพวกเขาชาวคริสต์ แต่ไม่ช้าไม่นานต่อมาพวกเขาก็กลับใจเข้ารับเป็นคริสตชน

14 *Feudal Society*, I, p. 42

ลัทธิชาตินิยมทางการ และลัทธิจักรวรรดินิยม

ส่วนหนึ่งของเขตตอนเหนือถูกแยกออกจากเขตที่เป็นอังกฤษแท้ๆ อย่างเด็ดขาดถาวร ชุมชนของพวกไวคิงในนอร์เวย์ ขวางกั้นแบ่งแยกบริเวณที่ราบต่ำรอบๆ ป้อมปราการเอดินเบอะเรอะของพวกนอร์ทัมเบรีย ออกจากประชากรกลุ่มอื่นๆ ที่พูดภาษาแองโกล-แซกซอน และทำให้บริเวณดังกล่าว ตกอยู่ใต้การครอบงำของพวกหัวหน้าเผ่าเกิลติก ที่ตั้งรกรากอาศัยอยู่บนที่สูง ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้อาณาจักรสก๊อตแลนด์ที่พูดสองภาษานั้น เป็นสิ่งสร้างที่เกิดขึ้นจากการรุกรานของพวกสแกนดิเนเวีย² โดยไม่ได้ตั้งใจ

ส่วน Seton-Watson เอง ก็เขียนว่า ภาษาสก๊อตนั้น :¹⁵

พัฒนาขึ้นจากการหลอมรวมผสมกันระหว่างภาษาแซกซอนและฝรั่งเศส โดยที่มีส่วนผสมจากภาษาแรกมากกว่าภาษาหลัง ในขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลจากภาษาของพวกเกิลติกและสแกนดิเนเวียมากกว่าภาษาในทางตอนใต้ ภาษาสก๊อตนี้ ใช้พูดกันไม่แต่เฉพาะทางภาคตะวันออกของสก๊อตแลนด์เท่านั้น แต่ยังพูดกันอยู่ทางตอนเหนือของอังกฤษด้วย ภาษาสก๊อตหรือที่บางทีเรียกกันว่า “ภาษาอังกฤษภาคเหนือ” ใช้พูดกันในราชสำนักสก๊อตและในหมู่พวกชนชั้นนำทางสังคม (ซึ่งอาจพูดหรือไม่พูดภาษาเกิลติกด้วยก็ได้) รวมทั้งเป็นภาษาพูดที่ใช้กันในหมู่คนที่อาศัยอยู่ในเขตที่ราบต่ำทั้งหมด อีกทั้งยังเป็นภาษาของกวีอย่าง Robert Henryson และ William Dunbar ภาษาสก๊อตมีโอกาสที่พัฒนาขึ้นมาเป็นภาษาที่ใช้เขียนงานวรรณกรรมที่โดดเด่นภาษาหนึ่งมาจนถึงยุคสมัยใหม่ หากไม่เป็นเพราะการรวมสองราชบัลลังก์เข้าด้วยกันใน ค.ศ.1603 ที่ทำให้อิทธิพลของภาษาอังกฤษที่อยู่ทางตอนใต้เข้ามาครอบงำ ผ่านช่องทางราชสำนัก การบริหารปกครอง และผ่านกลุ่มชนชั้นสูงของสก๊อตแลนด์

*2-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: สก๊อตแลนด์ในตอนนั้นแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ระหว่างส่วนที่เป็นพื้นที่ราบต่ำทางตอนใต้หรือ “Lowlands” กับส่วนที่อยู่บนที่สูงทางตอนเหนือที่เรียกว่า “Highlands”

15 *Nations and States*, p. 30-31.

ประเด็นสำคัญในที่นี้ก็คือว่า ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 17 มาแล้ว ที่อาณานิคมส่วนใหญ่ของพื้นที่ ที่ในเวลาต่อมาจะถูกจินตกรรมว่าเป็นสก๊อตแลนด์นั้น เป็นอาณานิคมที่ผู้คนพูดกันด้วยภาษาอังกฤษ อีกทั้งหากมีความรู้เพียงแค่อ่านออกเขียนได้ ก็สามารถเข้าถึงหนังสือภาษาอังกฤษที่มีอยู่มากมายได้โดยง่าย ต่อมาในราวต้นศตวรรษที่ 18 พวกที่อยู่ในเขตที่ราบต่ำและพูดภาษาอังกฤษได้ร่วมมือกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน ในการกวาดล้างพวกสก๊อตที่ยังคงตั้งต้นใช้ภาษาเกล็ดลกลงไปเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ว่าจะเป็น ‘การรุกรานขึ้นทางตอนเหนือ’ กรณีใดกรณีหนึ่งข้างต้นก็ตามที ก็ไม่ปรากฏให้เห็นว่าเป็นเรื่องของนโยบาย ‘ทำให้เป็นอังกฤษ’ (Anglicization) อย่างจงใจเจตนาแต่อย่างไร แต่กระบวนการทำให้เป็นอังกฤษเกิดขึ้นในฐานะที่เป็นผลข้างเคียงที่ได้มาโดยไม่ตั้งใจมากกว่า กระนั้นก็ดี เมื่อพิจารณาโดยรวม ทั้งสองกรณีดังกล่าว ก็มีผลทำให้ความเป็นไปได้ของการเกิดขบวนการชาตินิยมที่ตั้งอยู่บนฐานของภาษาถิ่นหนึ่งๆ แบบที่เกิดขึ้นบนภาคพื้นทวีปยุโรปต้องสูญสลายไปอย่างสิ้นเชิง ‘ก่อน’ ยุคสมัยของชาตินิยมเสียอีก แต่หากว่าเป็นเช่นนั้นแล้วทำไมถึงไม่เกิดขบวนการชาตินิยมในแบบของชาวอเมริกันเล่า? คำตอบส่วนหนึ่งมีปรากฏอยู่ในงานของ Nairn อย่างไม่ตั้งใจ เมื่อเขากล่าวถึง ‘การอพยพของปัญญาชนจำนวนมาก’ ลงไปทางใต้ตั้งแต่ตอนกลางของศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา¹⁶ แต่แท้ที่จริงแล้ว มีสาเหตุมากกว่าการอพยพของพวกปัญญาชน กล่าวคือ พวกนักการเมืองชาวสก๊อตเองก็เดินทางไปทางใต้เพื่อทำหน้าที่นิติบัญญัติ ในขณะที่นักธุรกิจชาวสก๊อตก็มีช่องทางเปิดกว้างสำหรับการแทรกแซงเข้าสู่ตลาดในลอนดอน กล่าวอีกนัยหนึ่ง มีความแตกต่างเป็นคนละเรื่องกันอย่างสิ้นเชิงกับสิ่งที่เกิดขึ้นใน

16 *The Break-up of Britain*, p. 123.

อาณานิคมทั้ง 13 แห่งในทวีปอเมริกา (และรวมทั้งที่เกิดกับไอร์แลนด์ แม้ว่าในกรณีหลังนี้ ความแตกต่างอาจจะไม่รุนแรงเท่ากับที่เกิดขึ้นกับอาณานิคมในอเมริกา) เพราะในกรณีของสกอตแลนด์ ไม่มีอุปสรรคใดที่จะมาขวางกั้น หนทางของบรรดานักแสวงบุญเหล่านี้ ที่จะเข้าไปถึงศูนย์กลาง (ลองเปรียบเทียบดูหนทางที่เปิดกว้างโล่งแบบเดียวกันสำหรับชาวฮังการีที่อ่านภาษาลาตินและเยอรมันออก ในการที่จะเข้าสู่ศูนย์กลางที่เวียนนาในศตวรรษที่ 18) ภาษาอังกฤษในตอนนั้นยังไม่ใช้ภาษา ‘ของชาวอังกฤษ’

ประเด็นเดียวกันนี้ ยังสามารถมองได้จากแง่มุมที่แตกต่างออกไป จริงอยู่ที่ว่าในศตวรรษที่ 17 ลอนดอนได้สืบต่อนโยบายการยึดครองดินแดนโพ้นทะเลอีกครั้ง หลังจากทีนโยบายดังกล่าวต้องหยุดชะงักลงพร้อมกับความสูญเสียย่อยยับกับการยุติลงของสงครามร้อยปี*³ แต่ ‘จิตวิญญาณ’ ของการพิชิตยึดครองเหล่านี้ โดยพื้นฐานแล้ว ก็ยังคงเป็นแบบยุคก่อนการเกิดขึ้นของชาติ ไม่มีอะไรที่ยืนยันเรื่องนี้ได้ดีไปกว่าข้อเท็จจริงที่ว่า ‘อินเดีย’ เพิ่งมาตกเป็นของอังกฤษ ภายหลังจากที่พระนางเจ้าวิกตอเรียขึ้นครองราชย์แล้วถึง 20 ปี กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก่อนหน้าการกบฏของทหารท้องถิ่นครั้งใหญ่ในอินเดีย (Indian Mutiny) ใน ค.ศ.1857 ‘อินเดีย’ ถูกปกครองโดยบริษัทธุรกิจ (English East India Company) ไม่ได้ถูกปกครองโดยรัฐ และยังไม่ใช่อาณานิคมที่ถูกปกครองโดยรัฐประชาชาติ

*3-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: ตั้งแต่รัชกาลของกษัตริย์วิลเลียมผู้พิชิต ซึ่งข้ามมาจากทางตอนเหนือของฝรั่งเศสเป็นต้นมา กษัตริย์อังกฤษที่ลอนดอนก็ได้ครอบครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศฝรั่งเศสปัจจุบัน แต่ต้องมาสูญเสียพื้นที่เหล่านี้เกือบทั้งหมดในระหว่างสงครามร้อยปี (ค.ศ.1337-1453)

แต่ความเปลี่ยนแปลงก็ใกล้เข้ามาทุกขณะ เมื่อสัมปทานบัตรของบริษัทยินเดียนตะวันออกถึงเวลาที่จำเป็นต้องต่ออายุใน ค.ศ.1813 รัฐสภาของอังกฤษก็ได้กำหนดให้บริษัท ต้องกันเงินปีละ 100,000 รูปี เพื่อสนับสนุนการศึกษาของชาวพื้นเมือง ที่รวมทั้งการศึกษาแบบ ‘ตะวันออก’ และ ‘ตะวันตก’ ใน ค.ศ.1823 มีการจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาขึ้นที่แคว้นเบงกอล และต่อมาใน ค.ศ.1834 โทมัส บาบิงตัน แมกคอคเลย์ (Thomas Babington Macaulay) ก็ได้ดำรงตำแหน่งประธานของคณะกรรมการนี้ในปีถัดมา ด้วยการประกาศจุดยืนความเชื่อของเขาเองที่ว่า ‘หนังสือจำนวนเพียงชั้นวางหนึ่งชั้นในห้องสมุดดีๆ ในยุโรป มีคุณค่ามากกว่าวรรณคดีพื้นเมืองทั้งหมดในอินเดียและอาระเบีย’¹⁷ Macaulay ได้นำเสนอ ‘บันทึกรายงานการประชุมว่าด้วยการศึกษา’ อันอื้อฉาว แต่แมกคอคเลย์ดูจะโชคดีกว่า Uvarov ตรงที่ว่าข้อเสนอของเขาได้รับการตอบสนองนำไปปฏิบัติโดยทันที ระบบการศึกษาแบบอังกฤษล้วนๆ ถูกนำเข้ามาใช้ซึ่งแมกคอคเลย์กล่าวด้วยภาษาที่โง่เขลาเบาปัญญาว่า จะนำมาซึ่งการสร้าง ‘ชนชั้นของผู้คน ที่แม้ว่าโดยสายเลือดและสีผิวยังคงเป็นอินเดีย แต่เป็นอังกฤษในแง่ของรสนิยม ความคิดเห็น ศีลธรรมและปัญญา’¹⁸ ใน ค.ศ.1836 เขาได้เขียนว่า :¹⁹

17 เราพอจะมั่นใจได้ว่าชายหนุ่มชนชั้นกลางชาวอังกฤษผู้หยิ่งผยองคนนี้ (ไม่ต่างไปจาก Uvarov ข้าราชการชั้นสูงในรัสเซีย) ไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับวรรณคดีทั้งของอินเดียและของอาหรับ

18 ดู Donald Eugene Smith, *India as a Secular State*, p. 337-38. และ Percival Spear, *India, Pakistan and the West*, p. 163.

19 Smith, *India*, p. 339.

ลัทธิชาตินิยมทางการ และลัทธิจักรวรรดินิยม

จะไม่มีคนอินดูคนใด ที่เมื่อได้รับการศึกษาแบบชาวอังกฤษ ที่จะยังคงความศรัทธาอย่างจริงจังในศาสนาของตัวเอง ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นอย่างแน่นแฟ้นว่า [ก็เชื่อมั่นแบบนี้ทุกครั้ง] ถ้าแผนการจัดการศึกษาของเราได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจังขึ้นแล้ว ในอีก 30 ปีข้างหน้า ในกลุ่มชนชั้นที่มีเกียรติในเบงกอลจะไม่มีพวกนอกรีตบุชารูปเคารพหลงเหลืออยู่แม้เพียงคนเดียว

เห็นได้ชัดว่า นี่เป็นทัศนคติการมองโลกในแง่ดีแบบไร้เดียงสา ไม่ต่างไปจากทัศนคติของ Fermin ในเมืองหลวงโบโกตาเมื่อราวครึ่งศตวรรษก่อนหน้านั้น แต่ที่สำคัญก็คือว่าในกรณีนี้ เราได้เห็นนโยบายระยะยาว (30 ปี!) ที่ถูกจัดวางและดำเนินการอย่างจริงจังเจตนา ในการที่จะเปลี่ยน ‘พวกนอกรีตบุชารูปเคารพ’ ไปเป็นชาวอังกฤษในแง่ของวัฒนธรรม มากกว่าที่จะทำให้กลายเป็นชาวคริสต์ และทั้งๆ ที่รู้ว่าไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสีผิวหรือสายเลือดของคนเหล่านี้ได้เลยก็ตาม กล่าวได้ว่า ในขณะที่เฟอรัมินต้องการสร้างเผ่าพันธุ์ทางกายภาพ ที่ผสมผสานจากหลากหลายและหลายสาย นโยบายของอังกฤษในอินเดียเป็นความจงใจพยายามที่จะสร้างกลุ่มคนใหม่ ที่มีการผสมผสานจากหลากหลายสายอารมณฺ์ และแจกเช่นเดียวกันกับหลายสิ่งหลายอย่างที่เกิดขึ้นในอังกฤษสมัยของพระนางวิกตอเรีย มันได้ชี้ให้เห็นว่าจักรวรรดินิยมได้พัฒนาก้าวไปข้างหน้าอย่างมากในเชิงความละเอียดอ่อนประณีตสลับซับซ้อน⁴ แต่ไม่ว่าจะในกรณีใดก็ตามที ก็อาจกล่าว

⁴หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: พระนางวิกตอเรียครองราชย์อยู่ยาวนานถึง 65 ปี ในช่วงที่อังกฤษมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมและก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจจักรวรรดินิยมหมายเลข 1 รวมทั้งดำรงสถานะของการเป็นเจ้าโลกด้วย ด้วยเหตุดังนั้น ช่วงระยะเวลาดังแต่ ค.ศ.1840-1900 จึงมักถูกเรียกกันว่าสมัยของพระนางเจ้าวิกตอเรีย คำว่า “สมัยวิกตอเรียน” (Victorian Age) ยังถูกนำมาใช้อธิบายความเสื่อมของวัฒนธรรมผู้ดีเก่าที่เคยครอบงำสังคมอังกฤษมาก่อน และถูกแทนที่โดยวัฒนธรรมแบบเข้มงวดเคร่งครัด (puritanical) ของพวกกรรมกรที่ศีลธรรมจัด (ที่จริงบ้าง หน้าไหว้หลังหลอกบ้าง)

ได้ว่า นับแต่ช่วงนี้เป็นต้นไป ตลอดทั่วทั้งจักรวรรดิของอังกฤษ นโยบายที่มาจากข้อเสนอของ Macaulay ได้รับการยึดถือปฏิบัติเร็วบ้างช้าบ้างตามแต่เงื่อนไข²⁰

เชกเช่นเดียวกันกับกระบวนการทำให้เป็นรัฐเซีย กระบวนการทำให้เป็นอังกฤษนั้น โดยธรรมชาติของตัวมันเองได้เปิดโอกาสให้พวกชนชั้นกลางจากเมืองหลวงจำนวนมหาศาล อันได้แก่ ข้าราชการ ครูโรงเรียน พ่อค้าและเจ้าที่ดิน สยายปีกเข้ายึดครองแสวงประโยชน์ในอาณานิคมอันกว้างใหญ่ไพศาลที่พระอาทิตย์ไม่เคยตกดิน*⁵ กระนั้นก็ดี ก็ยังมีความแตกต่างที่สำคัญระหว่างจักรวรรดิรัสเซียและจักรวรรดิอังกฤษ กล่าวคือจักรพรรดิรัสเซียภายใต้ระบอบซาร์นั้น ดำรงความเป็นจักรวรรดิภาคพื้นทวีป ‘อย่างต่อเนือง’ โดยจำกัดตัวเองอยู่แต่ในพื้นที่เขตอบอุ่นและเขตขั้วโลกของยุโรปต่อเข้ามาในเอเชีย กล่าวอีกในนัยหนึ่ง เราสามารถเดินเท้าจากชายขอบด้านหนึ่งไปยังชายขอบอีกด้านหนึ่งของจักรวรรดิรัสเซียได้ นอกจากนี้ ความเป็นเครือญาติ

20 ดูตัวอย่างในเรื่องราวการก่อตั้งกัวลากังซาร์มาเลย์คอลเลจ (Kuala Kangsa Malay College) ใน ค.ศ.1905 ที่รอฟฟ์เล่าแบบหน้าตาว่า หลังการก่อตั้งได้ไม่นาน วิทยาลัยแห่งนี้ก็เป็นที่รู้จักเรียกขานกันอย่างภูมิอกภูมิใจว่า ‘มาเลย์อิตัน/อิตันของชาวมาเลย์?’ วิทยาลัยแห่งนี้ดำเนินการตามหลักการนโยบายที่แมกคอกเลย์วางไว้ทุกประการ นักเรียนที่เข้ามาจาก “กลุ่มชนชั้นที่มีเกียรติ” เช่น พวกชั้นสูงชาวมาเลย์ที่วอนนอนสง่างาม เป็นต้น กว่าครึ่งหนึ่งของนักเรียนประจำกินนอนรุ่นแรกๆ เป็นโอรสของบรรดาสุลต่านมาเลย์ ดู William R. Roff, *The Origins of Malay Nationalism*, pp. 100-105.

*5-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: จักรวรรดิอังกฤษครอบคลุมนดินแดนทั้งในยุโรป แอฟริกา อเมริกาเหนือและใต้ เอเชีย และโอเชียเนีย ทำให้มีแสงอาทิตย์ส่องสว่างเหนือจักรวรรดิตลอดเวลาไม่ทีใดทีหนึ่ง จึงได้สมญาว่า จักรวรรดิที่พระอาทิตย์ไม่เคยตก

ใกล้ชิดทางภาษากับประชากรชาวสลาฟในยุโรปตะวันออก อีกทั้งถ้าจะกล่าวให้มีสีสันมากขึ้นก็คือ ความผูกสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ การเมือง ศาสนาและเศรษฐกิจ ที่มีอยู่กับประชากรกลุ่มต่างๆ ที่ไม่ใช่เชื้อสายชนเผ่าสลาฟ ยังหมายถึงว่าในเชิงเปรียบเทียบแล้ว อุปสรรคขวางกั้นโอกาสการเข้าไปสู่ศูนย์กลางเพื่อแสวงประโยชน์นั้น เป็นเรื่องที่สามารถฟันฝ่าก้าวข้ามไปได้²¹ ในทางตรงกันข้าม จักรวรรดิอังกฤษ ประกอบขึ้นจากดินแดนหลากหลายกระจัดกระจายไปทั่วทุกทวีป และส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตร้อน อีกทั้งคนในบังคับจำนวนไม่มากนักที่เคยมีความผูกสัมพันธ์ทางศาสนา ภาษา วัฒนธรรม หรือแม้แต่ทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ยาวนานกับเมืองแม่มาก่อน เมื่อกลุ่มคนอาณานิคมเหล่านี้มาเข้าแถวยื่นเรียงรายกันในปีวัชรวิเศษกสมโภช ก็ดูไม่ต่างไปจากกองภาพเขียนโดยจิตรกรที่มีชื่อเสียงที่รวบรวมสะสมไว้ได้อย่างไร้ระบบ ปราศจากรสนิยมของเศรษฐกิจชาวอังกฤษและอเมริกัน ที่ในท้ายที่สุดก็กลายเป็นพิพธิภณธ์ของจักรวรรดิ

ผลจากนโยบายของจักรวรรดิอังกฤษ เห็นได้จากบันทึกความทรงจำอันเจ็บปวดของ บิพิน จันทรา ปาล (Bipin Chandra Pal) ผู้ซึ่งใน ค.ศ.1932 ร้อยปีหลัง ‘บันทึก’ ของแมกคอคเลย์ รู้สึกแค้นเคืองยิ่งด้วยการบันทึกว่า เจ้าหน้าที่ปกครอง*⁶ ชาวอินเดีย :²²

21 แต่ประชากรแถบเทือกเขาอูรอลเป็นอีกกรณีหนึ่งต่างหาก

*6-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: ในอาณานิคมของอังกฤษ เจ้าหน้าที่ปกครอง (magistrates) เป็นตำแหน่งที่มีอำนาจมาก เพราะทำหน้าที่ปกครองพื้นที่และเป็นผู้พิพากษาด้วยในเวลาเดียวกัน

22 ดูบันทึกความทรงจำของเขาใน *Memories of My Life and Times*, p. 331-32
ข้อความเน้นโดยผู้เขียน

ไม่เพียงแต่ต้องผ่านการสอบที่เข้มงวดเคร่งครัดแบบเดียวกันกับเจ้าหน้าที่ที่เป็นชาวอังกฤษ แต่ยังใช้เวลาส่วนใหญ่ในวัยหนุ่มศึกษาอยู่ที่อังกฤษ เมื่อคนเหล่านี้เดินทางกลับมายังบ้านเกิดเมืองนอน ก็มักจะใช้ชีวิตแบบเดียวกันกับพลเรือนชาวอังกฤษพื้นเมือง (Civilians) และปฏิบัติตามมารยาททางสังคมและมาตรฐานทางจริยธรรมของพวกนี้อย่างเคร่งครัดโดยเกือบที่จะถือเสมือนหนึ่งข้อบังคับทางศาสนา ในสมัยนั้น พวกพลเรือนชาวอังกฤษพื้นเมือง ซึ่งเป็นพวกที่เกิดในอินเดีย (ตรงนี้เขียนผิด—จริงๆ แล้ว พวกนี้เปรียบได้กับพวกครีโอลสเปน-อเมริกัน) เหมือนกับแยกตนเองออกจากสังคมพื้นเมือง โดยใช้ชีวิตและเคลื่อนไหวในบรรยากาศแบบที่เพื่อนร่วมงานชาวอังกฤษรักและหวงแหน พวกเจ้าหน้าที่ปกครองชาวอินเดียเป็นคนอังกฤษเหมือนคนอังกฤษอื่นๆ ทั้งด้านจิตใจและกิริยาท่าทาง การที่เป็นอย่างนี้ได้เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะมันหมายถึงว่า เขาถูกแยกออกจากสังคมของพี่น้องร่วมเผ่าพันธุ์ กลายเป็นจัณฑาลทางสังคมและศีลธรรม... เป็นคนแปลกหน้าในแผ่นดินเกิดของตนเอง ไม่ต่างไปจากพวกชาวยุโรปที่เข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนแห่งนี้

นี่เป็นผลมาจากนโยบายของ Macaulay แต่ที่ดูจะร้ายแรงมากกว่าก็คือว่า คนแปลกหน้าในแผ่นดินเกิดของตนเองเหล่านั้น ยังคง ถูกสถาปนาให้ต้องยอมสยบรับสภาพความต่ำต้อย ‘อย่างปราศจากความเป็นเหตุเป็นผล’ ไปจนตราบชั่วชีวิต ซึ่งมีสภาพเลวร้ายพอๆ กันกับพวกครีโอลอเมริกันที่ถูกกระทำจากพวกสเปนที่มาจากเมืองแม่ ไม่เพียงเพราะว่าไม่ว่า ‘ปาล’ คนไหนจะมีความเป็นอังกฤษมากเพียงไรก็ตามที ก็จะถูกกีดกันออกจากการเป็นเจ้าหน้าที่ระดับบริหารระดับสูงสุดในรัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษในอินเดีย (Raj) แต่เขายังจะถูกกีดกันออกจากการโยกย้ายไปรับตำแหน่งในที่อื่นๆ นอกอินเดีย ไม่ว่าจะเป็นการโยกย้ายในแนวราบ กล่าวคือไปสู่ตำแหน่งในอาณานิคม

อื่นๆ ด้วยกันอย่างเช่นที่โกลด์โคสต์ (กานา) หรือที่ฮ่องกง หรือการโยกย้ายในแคว้นดิ่ง กล่าวคือเข้าสู่ระบบบริหารในเมืองแม่ เขาไม่เพียงถูก 'ทำให้กลายเป็นคนแปลกหน้าในสังคมของคนเผ่าพันธุ์เดียวกันอย่างสมบูรณ์' แต่ยังถูกลงโทษให้ต้องทำงานในท่ามกลางคนเหล่านั้น (แน่นอนที่ว่า 'คนเหล่านั้น' ที่กล่าวถึงนี้จะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับขอบเขตการขยายอำนาจของอังกฤษในอนุทวีปแห่งนี้²³)

เราค่อยกลับมาดูผลของลัทธิชาตินิยมทางการ ที่มีต่อการก่อตัวขึ้นของลัทธิชาตินิยมในเอเชียและแอฟริกาในศตวรรษที่ 20 กันอีกทีในตอนหลัง เพราะสิ่งที่ต้องการเน้นย้ำในที่นี้ก็คือ การทำให้เป็นอังกฤษได้สร้างคนแบบ 'पाल' ขึ้นมานับแสน กระจายอยู่ทั่วโลก คนแบบ 'पाल' ชี้ชัดให้เห็นถึงความขัดแย้งพื้นฐานในตัวตนของชาตินิยมทางการแบบอังกฤษได้อย่างแจ่มแจ้งแหลมคม เพราะความจริงก็คือว่าจักรวรรดิกับชาตินั้น เป็นสองสิ่งที่เข้ากันไม่ได้เลย ผู้เขียนจงใจใช้คำว่า 'ชาติ' ในที่นี้ เพราะในแง่หนึ่ง เราสามารถอธิบายถึงคน

23 จริงอยู่ที่ว่าอังกฤษใช้เจ้าหน้าที่ชาวอินเดียในอาณานิคมพม่าด้วย แต่ทั้งนี้ก็เป็นเพราะในเชิงการบริหารแล้ว พม่าเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอินเดียของอังกฤษจนถึง ค.ศ.1937 ชาวอินเดียยังทำงานในตำแหน่งระดับล่าง โดยเฉพาะเป็นตำรวจ อยู่ในอาณานิคมของอังกฤษในมลายูและสิงคโปร์ แต่กระนั้น สถานะของชาวอินเดียในระบบบริหารอาณานิคมเหล่านี้ ก็เป็นเพียงแค่เจ้าหน้าที่ที่เป็น 'คนพื้นถิ่น' หรือ 'ผู้ที่อพยพเข้ามาอาศัย' และถูกจ้างเข้ามาทำงานเท่านั้น และดังนั้น จึงไม่สามารถโยกย้าย 'กลับ' ไปรับราชการในหน่วยงานตำรวจในอินเดียแต่อย่างใด ควรกล่าวด้วยว่า กรณีที่กล่าวถึงในที่นี้หมายถึงเฉพาะบรรดาชาวอินเดียที่เป็นเจ้าหน้าที่เท่านั้น เพราะชาวอินเดียจำนวนมากที่เป็นกรรมกรขายแรงงาน พ่อค้า และแม้แต่ว่าพวกประกอบวิชาชีพ ได้เคลื่อนย้ายอพยพไปทำงานในอาณานิคมอื่นๆ ของอังกฤษ ทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แอฟริกาใต้และแอฟริกาตะวันออก และแม้แต่หมู่เกาะในทะเลแคริบเบียนด้วย

แบบ ‘ปาล’ ในกรอบของลัทธิการแบ่งแยกผิวสี (racism) ได้ คนที่มีสติสัมปชัญญะอยู่บ้าง คงไม่อาจปฏิเสธลักษณะของการแบ่งแยกสีผิวที่ฝังรากลึกอยู่ในจักรวรรดินิยมอังกฤษในศตวรรษที่ 19

แต่กระนั้น สิ่งที่น่าประหลาดก็คือว่าคนแบบ ‘ปาล’ ไม่ได้มีอยู่แต่เฉพาะในอินเดีย แต่มีอยู่ในอาณานิคม *ผิวขาว* อื่นๆ ด้วย เป็นต้นว่า ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แคนาดา แอฟริกาใต้ ในอาณานิคม *ผิวขาว* เหล่านี้ พวกครูโรงเรียนชาวอังกฤษและชาวสก๊อตจำนวนมากได้อพยพเข้ามาสอนหนังสือตามโรงเรียนต่างๆ เหล่านั้น เพราะการทำให้เป็นอังกฤษก็เป็นนโยบายทางด้านวัฒนธรรมด้วย เจกเช่นเดียวกับที่ปาลต้องเผชิญในอินเดีย พวกครูโรงเรียนชาวอังกฤษและชาวสก๊อตก็พบว่าเส้นทางที่ไต่ขึ้นสู่ระดับบน ที่เคยเปิดกว้างให้แก่พวกสก๊อตในศตวรรษที่ 18 นั้น มาบัดนี้ถูกปิดตายไปแล้ว คนออสเตรเลียที่ถูกทำให้กลายเป็นอังกฤษก็ไม่มีสิทธิโยกย้ายไปทำงานที่ดับลินหรือแมนเชสเตอร์ ไม่แม้แต่จะเป็นที่ออกตาวาหรือเคปทาวน์ ยิ่งไม่จนกระทั่งอีกนานทีเดียวที่คนออสเตรเลียสามารถเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประจำออสเตรเลียที่กรุงแคนเบอร์รา²⁴ ในขณะที่ก่อนหน้านี้ มีแต่ ‘คนอังกฤษที่เป็นอังกฤษแท้ๆ’ หรือนัยหนึ่ง ชนชาติอังกฤษลักปิดลักเปิด ที่จะดำรงตำแหน่งนี้ได้

สามปีก่อนหน้าที่บริษัทอินเดียตะวันออกจะสูญเสียดินแดนสัมปทานแหล่งรายได้แปลงใหญ่แปลงนี้ไปนั้น พลเรือจัตวาเปอริร์

24 อย่างไรก็ดี ในช่วงท้ายๆ ของรัชสมัยกษัตริย์เอ็ดเวิร์ดที่ 7 (ต้นศตวรรษที่ 20) มี ‘ชาวอาณานิคมผิวขาว’ หลายคน ที่อพยพโยกย้ายมาอยู่ที่ลอนดอน และได้เข้าทางการเมืองขึ้นไปเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือไม่ก็เป็นเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่

ได้นำกองเรือรบกำปั่นเหล็กดำ (Perry's black ships) บุกทลายปราการ
ที่ญี่ปุ่นปิดกั้นตนเองออกจากโลกภายนอกมาเป็นเวลานานแสนนาน
ลงได้สำเร็จ ด้วยเหตุตั้งนั้น ภายหลังก.ศ.1854 เป็นต้นมา ความ
มั่นใจในตนเองและสิทธิธรรมของรัฐบาลทหารบาคุฟุ (Bakufu หรือ
ระบอบโชกุนของตระกูลโตกุกาวา) จึงลดน้อยถอยถดถอยอย่างรวดเร็ว
อันเป็นผลเนื่องมาจากความล้มเหลวอย่างเห็นได้ชัดในการขัดขวาง
การรุกคืบเข้ามาของตะวันตก และในท้ายที่สุด ระบอบโชกุนก็ถูก
โค่นล้มลงใน ค.ศ.1868 โดยกลุ่มซามูไรระดับกลางกลุ่มเล็กๆ ที่ส่วน
ใหญ่มีพื้นเพมาจากแคว้น (han) ซัตสึมะ (Satsuma) และ โชชู (Choshu)
ที่เคลื่อนไหวภายใต้คำขวัญว่า “ภักดีต่อองค์จักรพรรดิ ขับไล่พวก
อนารยะ” (Sonno Joi (Revere the Sovereign, Expel the Barbarians))

เหตุผลสำคัญที่ทำให้พวกซามูไรกลุ่มนี้ดำเนินการจนประสบ
ความสำเร็จก็คือ ความสามารถในการปรับใช้ยุทธศาสตร์และยุทธวิธี
ทางการทหารแบบใหม่ของตะวันตกอย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะตั้งแต่
หลัง ค.ศ.1860 เป็นต้นมา โดยที่หลักการของยุทธศาสตร์และยุทธวิธี
ทางการทหารแบบใหม่ของตะวันตกดังกล่าวนี้ คิดค้นและพัฒนาขึ้น
มาตั้งแต่ ค.ศ.1815 โดยนายทหารฝ่ายเสนาธิการที่เป็นทหารอาชีพ
ชาวปรัสเซียและฝรั่งเศส พวกซามูไรกลุ่มนี้จึงสามารถใช้ประโยชน์
อย่างเต็มประสิทธิภาพจากปืนเล็กยาวที่ทันสมัยที่สุดในขณะนั้น
ประมาณ 7,300 กระบอก (ส่วนใหญ่เป็นปืนเล็กใช้จากสงคราม
กลางเมืองอเมริกัน) ที่ซื้อมาจากพ่อค้าอาวุธชาวอังกฤษ ‘พวกทหาร
ชาวโชชูมีความสามารถในการใช้ปืนสูงมาก จนกระทั่งว่า การใช้วิธี
ฟาดฟันด้วยดาบที่รวดเร็วดุจดังสายฟ้าและรุนแรงจนเลือดท่วมแบบ
โบราณที่ใช้กันมานานนั้น ใช้ไม่ได้ผลกับพวกโชชู’²⁶

25 ซามูไรที่มีบทบาทสำคัญในการนี้คือ โอมูระ มะสุจิโร (Omura Masujiro, ค.ศ.1824-1869) ผู้เป็นเสมือน 'บิดาแห่งกองทัพบกของญี่ปุ่น' เดิมที่เขาเป็นเพียง ซามูไรระดับล่างจากแคว้นโซซุ เริ่มต้นงานอาชีพด้วยการศึกษาการแพทย์แผน ตะวันตกผ่านตำราภาษาดัตช์ (คงจำกันได้ว่าจนกระทั่งถึง ค.ศ.1854 นั้น พวกดัตช์ เป็นชาวตะวันตกพวกเดียวที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาติดต่อดำขายในญี่ปุ่นได้ แต่การ ติดต่อนี้ก็ถูกจำกัดเขตให้อยู่เพียงที่เกาะเดชิมะ (Deshima) ซึ่งตั้งอยู่หน้าเมืองท่า นางะซากิ ที่อยู่ภายใต้การ ควบคุมของรัฐบาลทหารบาบูกุ) หลังจากสำเร็จการ ศึกษาจากเทกจิยูกุ (Tekijyuku) ในนครโอซากา ซึ่งถือกันว่าเป็นโรงเรียนสอนภาษา ดัตช์ที่ดีที่สุดในญี่ปุ่นในตอนนั้น เขาก็ได้เดินทางกลับบ้านประกอบอาชีพเป็นแพทย์ แต่ก็ดูจะไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพแพथย์นั้นมากนัก ต่อมาใน ค.ศ.1853 เขาได้ เข้าเป็นครูสอนนิทานการตะวันตกที่อุวะจิมะ (Uwajima) พร้อมกันนั้นก็เดินทางไป ศึกษาานวิทยาศาสตร์ที่เมืองนางะซากิด้วย (โอมูระเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการ ต่อเรือกลจักรไอน้ำลำแรกของญี่ปุ่น โดยอาศัยศึกษาจากตำราคู่มือเพียงอย่างเดียว เท่านั้น) โอกาสมาถึงเขาภายหลังจากที่นายพลเรือเปอร์รี่เข้ามาเปิดประเทศญี่ปุ่น ใน ค.ศ.1856 เขาเดินทางไปเอโดะ เข้าทำงานเป็นครูของโรงเรียนที่ในเวลาต่อมา คือสถาบันวิชาการทหารแห่งชาติ (National Military Academy) และที่สถาบันวิจัย ชั้นนำของระบอบโซกุน ที่ตั้งขึ้นเพื่อศึกษาตำรับตำราทางวิชาการของตะวันตก ผลงานการแปลตำราการทหารสมัยใหม่ของยุโรป โดยเฉพาะที่ว่าด้วยนวัตกรรม ทางยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของนโปเลียน ได้สร้างชื่อเสียงให้โอมูระเป็นอย่างมาก จนถูกเรียกตัวกลับไปแคว้นโซซุใน ค.ศ.1860 เพื่อเข้ารับตำแหน่งที่ปรึกษาทางการ ทหาร ในระหว่าง ค.ศ.1864-5 โอมูระก็ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงคุณค่าของงานเขียนทาง การทหารของเขา เมื่อเขาประสบความสำเร็จทางยุทธการอย่างสูงในสงครามกลาง เมือง ของแคว้นโซซุ ด้วยเหตุดังนั้นเอง ที่ในเวลาต่อมา เขาได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี กลาโหมคนแรกของรัฐบาลในระบอบเมจิ (Meiji) และเป็นคนรับผิดชอบในการ วางแผนปฏิรูปทางการทหารครั้งใหญ่ ด้วยการนำระบบการเกณฑ์ทหารเข้ามาใช้ และยกเลิกสถานะทางวรรณะของพวกซามูไรที่เคยมีสถานะที่ได้รับการรับรองทาง กฎหมาย อย่างไรก็ดีในท้ายที่สุด โอมูระก็ถูกซามูไรที่รู้สึกเคืองแค้นจากความ เปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนดังกล่าวลอบสังหาร ดู Albert M. Craig, *Choshu in the Meiji Restoration* โดยเฉพาะอย่างยิ่ง pp. 202-204 and pp. 267-280

26 ข้อความดังกล่าวเป็นบันทึกข้อสังเกตของชาวญี่ปุ่นร่วมสมัย อ้างอยู่ใน E. Herbert Norman, *Soldier and Peasant in Japan*, p. 31

อย่างไรก็ดี ทันทีกายหลังที่พวกกบฏต่อระบอบโชกุน (หรือที่ เป็นที่รู้จักกันทุกวันนี้ว่า ‘พวกคณาธิปไตยเมจิ’ (Meiji oligarchs)) ได้อำนาจ พวกเขาก็ประจักษ์ว่าความองอาจหาญกล้าทางทหารนั้น ไม่ได้เป็นหลักประกันให้ได้รับสิทธิธรรมทางการเมืองโดยอัตโนมัติ เสมอไป เพราะแม้ว่าสถาบันจักรพรรดิจะได้รับกาฟื้นฟูพระราช อำนาจกลับคืนมาอย่างรวดเร็วภายหลังจากที่รัฐบาลทหารบางกุ่มถูก โค่นล้มลง แต่การขับไล่พวกอนารยชนต่างชาติชาวตะวันตกก็ไม่ใช่ เรื่องง่าย ๆ²⁷ ความมั่นคงในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ของญี่ปุ่นยังคงเปราะบาง ไม่ต่างไปจากก่อนหน้า ค.ศ.1868 วิธีฟื้นฟู วิธีหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เพื่อ หนุนเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับสถานะภายในประเทศของ ระบอบคณาธิปไตย จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของลัทธิชาตินิยมทางการ ของกลางศตวรรษนั้น ซึ่งดูจงใจเดินตามแบบของชาตินิยมปรัสเซีย- เยอรมันภายใต้ราชวงศ์โฮเฮนซอลเลิร์น ระหว่าง ค.ศ.1868-1871 หน่วยทหารท้องถิ่น ‘แบบศักดิ์นา’ ทั้งหมดที่หลงเหลือตกค้างอยู่ถูก ยกเลิก และโตเกียวก็ได้กลายเป็นศูนย์กลางอำนาจการใช้ความรุนแรงไว้แต่ เพียงผู้เดียว

ใน ค.ศ.1872 มีประกาศพระบรมราชโองการส่งเสริมการรู้ หนังสือในหมู่ชายฉกรรจ์ทั่วพระราชอาณาจักร และใน ค.ศ.1873 ญี่ปุ่นก็ได้ประกาศใช้ระบบการเกณฑ์ทหาร ซึ่งเป็นการประกาศใช้ ก่อนหน้าอังกฤษด้วยซ้ำไป ในขณะที่เดียวกัน ระบอบใหม่ยังได้ยกเลิก

27 พวกเขาประจักษ์ความจริงข้อนี้จากประสบการณ์ตรงอันเข้มข้นยิ่ง กล่าวคือ ใน ค.ศ.1862 กองเรือรบของอังกฤษระดมยิงใส่เมืองคาโกชิม่า (Kagoshima) เมืองท่าสำคัญของแคว้นซัตสึมะ จนหลายราบไปถึงครึ่งเมือง ต่อมาใน ค.ศ.1864 กองเรือผสมอเมริกัน ดัตช์และอังกฤษ ได้ทำลายป้อมปราการชายฝั่งของแคว้นไซซุ ที่เมืองชิโมโนะเซกิ (Shimonoseki) ดู John M. Maki, *Japanese Militarism*, pp. 146-47

สถานะของพวกชาวมุไร ซึ่งเคยเป็นชนชั้นที่มีอภิสิทธิ์และได้รับการรับรองทางกฎหมาย*⁷ อันนับเป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่ง ไม่เพียงสำหรับการเปิดโอกาส (อย่างค่อยเป็นค่อยไป) ให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถสามารถผ่นตนเองเข้าเป็นนายทหารสัญญาบัตรได้เท่านั้น แต่ยังสามารถเข้ากันได้กับรูปแบบของ ‘ชาติที่เป็นของพลเมือง’ อย่างเหมาะสม ชาวนาญีปุ่นถูกปลดปล่อยออกจากการขึ้นตรงต่อแคว้นแบบสมัชชัคักดินา และตั้งแต่นั้นมาจึงถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบโดยตรงจากรัฐ และเจ้าที่ดินที่อยู่ในวิถีธุรกิจการเกษตร²⁸ ต่อมาใน ค.ศ.1889 มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่เขียนขึ้นตามแบบปรัสเซีย และตามมาด้วยการให้สิทธิการเลือกตั้งแก่ชายฉกรรจ์ทุกคนที่อายุถึงเกณฑ์โดยไม่มี การกีดกันหรือข้อกำหนดแบ่งแยกใดๆ

ในกระบวนการรณรงค์ที่ดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบเป็นขั้นเป็นตอนข้างต้นนี้ กลุ่มผู้มีอำนาจในระบบบเมจิได้รับอานิสงส์จากปัจจัย

*7-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: ในสังคมศักดินานาญีปุ่นสมัยโบราณ พวกชาวมุไรนั้น แรกเริ่มเดิมทีเดียวทำหน้าที่เป็นพวกนักรบ อย่างไรก็ดี พวกชาวมุไรที่ได้รับใช้รัฐไม่ หากแต่รับใช้พวกไดเมียวขุนนางเจ้าผู้ครองท้องถิ่น ภายหลังสงครามกลางเมืองที่รบกวนยืดเยื้อยาวนานในศตวรรษที่ 16 พวกขุนนางตระกูลโตกุทากากิสามารถสถาปนาความสงบสันติขึ้นในญี่ปุ่นที่ดำรงต่อเนื่องยาวนานมาถึง 250 ปี ในสมัยแห่งสันตินี้ พวกชาวมุไรไม่มีโอกาสสู้รบ และค่อยๆ เปลี่ยนบทบาทไปทำหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานของพวกขุนนางเจ้าผู้ครอง แต่ก็ยังคงเหน็บตาบอันเป็นสัญลักษณ์ของสถานะทางสังคม และรวมทั้งอภิสิทธิ์ของการเป็นชาวมุไร

28 ทั้งหมดนี้ทำให้เราระลึกถึงการปฏิรูปอันหนึ่งในปรัสเซียหลัง ค.ศ.1810 ที่สืบเนื่องมาจากคำอุทธรณ์ร้องขอต่อรัฐบาลที่เบอร์ลินที่เร้าร้อนเร้าอารมณ์ยิ่งของบลูเคอร์ (Blücher) ที่ว่า “เราต้องการกองทัพแห่งชาติ!” ดู Vagts, *A History of Militarism*, p. 130; ดูเพิ่มเติมใน Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army*, บทที่ 2

ต่างๆ รวมสามปัจจัย กล่าวคือ ในประการแรก ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของญี่ปุ่นที่มีอยู่สูงมาก อันเป็นผลเนื่องมาจากช่วงระยะเวลาประมาณ 2 ศตวรรษครึ่งภายใต้ระบอบโชกุน ที่ญี่ปุ่นอยู่ในภาวะสงบสันติและปลิกเร้นอยู่อย่างโดดเดี่ยว เกือบไม่มีการติดต่อกับโลกภายนอก จริงอยู่ที่ว่า ภาษาญี่ปุ่นที่ใช้อยู่กันในประเทศคิวชู (Kyushu) นั้น ส่วนใหญ่แล้วไม่ค่อยเป็นที่เข้าใจกันนักในประเทศฮอนชู (Honshu) หรือแม้แต่พวกเอโดะ-โตเกียวกับพวกเกียวโต-โอซากา ก็มีปัญหามากในการสื่อสารกันด้วยคำพูด แต่กระนั้น ระบบตัวอักษรภาพที่ได้รับอิทธิพลมาจากจีน ก็ได้ฝังรากลึกลงอยู่ตลอดทั่วทั้งหมู่เกาะมานานนับพันปีแล้ว จึงทำให้การพัฒนาการเรียนรู้นั้นสื่อในหมู่ประชาชนทั่วไป โดยผ่านระบบโรงเรียนและการพิมพ์ ดำเนินไปได้อย่างรวดเร็วปราศจากการต่อต้าน

ในประการต่อมา ความเก่าแก่อายุยาวนานของราชวงศ์ญี่ปุ่นอย่างที่ยุโรปหรือชาติอื่นใดมาเทียบเคียงด้วยไม่ได้ (ญี่ปุ่นเป็นประเทศเดียวในโลก ที่สถาบันจักรพรรดิถูกผูกขาดโดยสมาชิกในราชวงศ์เดียวกันมาตลอดสมัยของประวัติศาสตร์) และการที่ราชวงศ์เป็นประจักษ์สัญลักษณ์ของ 'ความเป็นญี่ปุ่น' (ลองเปรียบเทียบกับกรณีของราชวงศ์บูร์บงและราชวงศ์ฮับส์บูร์ก) ได้ทำให้การกดขี่เอารัดเอาเปรียบขององค์จักรพรรดิเพื่อจุดมุ่งหมายของลัทธิชาตินิยมทางการเมืองนั้นเป็นเรื่องง่าย ๆ ไป²⁹

29 ผู้เขียนได้รับการบอกกล่าวจากนักวิชาการญี่ปุ่นว่า การขุดค้นทางโบราณคดีในระยะหลังที่สร้างขึ้นที่สุสานแรกๆ ของพระราชวงศ์ พบร่องรอยบ่งชี้อย่างหนักแน่นว่า บางทีพระราชวงศ์ของญี่ปุ่นอาจจะสืบสายโคตรเหง้ามาจากเกาหลี ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ที่ชวนชวนหัวลูก! รัฐบาลญี่ปุ่นที่ผ่านมา พยายามอย่างยิ่งที่จะระงับขุดขวงไม่ให้มีการขุดค้นเพิ่มเติมที่สุสานเก่าแก่เหล่านี้

ในประการที่ 3 การทะลุทะลวงหลังไหลทะลักล้นเข้ามาของพวกอนารยชนจากตะวันตก เป็นไปอย่างไม่รู้เนื้อรู้ตัว เป็นกลุ่มเป็นก้อน และมีที่ท่าข่มขู่คุกคามมากเสียจนทำให้ประชากรกลุ่มต่างๆ ที่มีจิตสำนึกทางการเมืองส่วนใหญ่เข้าร่วมชุมนุม สนับสนุนแผนการป้องกันตนเองที่สร้างขึ้นในกรอบของความเป็นชาติ ควรกล่าวย้ำไว้ในที่นี้ด้วยว่า ความเป็นไปได้อย่างที่เห็นนี้ เกี่ยวข้องอย่างมากกับช่วงเวลาที่พักพิงตะวันตกรุกเข้าไปในญี่ปุ่น นั่นคือในช่วงทศวรรษ 1860-1870 ในยุโรป 'ชุมชนชาติ' ไม่ว่าจะเป็ชาติแบบของทางการ หรือชาติในแบบของมหาชนก็ตาม ได้ดำรงอยู่มาได้อย่างครึ่งศตวรรษแล้ว ทำให้ประเด็นการป้องกันตนเองสามารถดำเนินไปตามแบบแผนครรถลงที่สอดคล้องกับสิ่งที่กลายมาเป็น 'หลักเกณฑ์มาตรฐานสากล'

การสุมเสียงเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของญี่ปุ่นในครั้งนั้นบรรลุป่าประสงค้ได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะกลุ่มชนชั้นนำที่ถือกุมอำนาจยึดมั่นตัดสินใจอย่างแน่วแน่ไม่รวนเร แม้วานั้นจะหมายถึงความทุกข์ยากแสนสาหัสที่ตกอยู่กับพวกชนชั้นชาวนา ที่ต้องถูกเรียกเก็บภาษีอย่างทารุณ เพื่ออุดหนุนการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมการผลิตยุทธโปกรณ์ก็ตาม โชคดีที่กลุ่มคนฉวยอำนาจในขณะที่ยังมีอายุน้อย ที่ใช้หมายเลขแทนชื่อผู้เป็นเจ้าของบัญชีในธนาคารที่เมืองซุริค ยังไม่ถูกคิดค้นขึ้นมา จึงไม่มีเหตุจูงใจให้มีการยกยอกเอาส่วนเกินที่ซูดริคมานั้นออกนอกประเทศ อีกทั้งยังโชคดีที่กลุ่มคนเหล่านี้มีอำนาจปกครองอยู่ในช่วงที่เทคโนโลยีทางการทหารพัฒนาไปไม่รวดเร็วมากนัก ทำให้สามารถวางโครงการเร่งพัฒนาสะสมกำลังอาวุธ ในลักษณะที่ทำให้ญี่ปุ่นกลายมาเป็นมหาอำนาจทางการทหาร ที่ไม่ต้องพึ่งพาใครได้

ภายในปลายศตวรรษนั่นเอง ความสำเร็จที่โดดเด่นยิ่งของกองทัพทหารเกณฑ์ของญี่ปุ่นที่มีต่อจีนในสงครามระหว่าง ค.ศ.1894-5 และของกองทัพเรือญี่ปุ่นต่อจักรวรรดิรัสเซียใน ค.ศ.1905 รวมทั้งการผนวกยึดครองเกาะไต้หวัน (ค.ศ.1895) และเกาหลี (ค.ศ.1910) ถูกนำมาใช้เพื่อโฆษณาชวนเชื่อเพิ่มความฮึกเหิมภาคภูมิใจในชาติ ผ่านระบบโรงเรียนและสื่อสิ่งพิมพ์ ทั้งหลายทั้งปวงนี้ นำไปสู่การยอมรับในหมู่สาธารณชนอย่างกว้างขวางว่ากลุ่มคนชาติปัตย์อนุรักษนิยมที่ถือกุมอำนาจทางการเมืองอยู่นั้น เป็นตัวแทนที่แท้จริงอย่างไม่มีข้อกังขาของชุมชนประชาชาติ ที่ชาวญี่ปุ่นต่างก็จินตนาการว่าตนเป็นสมาชิกคนหนึ่ง

การที่ลัทธิชาตินิยมดังกล่าว มีลักษณะท่าทีที่เป็นจักรวรรดินิยมก้าวร้าวแม้แต่ในกลุ่มคนที่ไม่ใช่พวกชนชั้นปกครองก็ตามที่ น่าจะมีสาเหตุจากสองปัจจัย ประการแรก คือ ผลพวงที่สืบทอดมาจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ว่า ญี่ปุ่นเคยดำรงตนอยู่อย่างโดดเดี่ยวปลีกเร้นจากโลกภายนอกมาเป็นเวลายาวนาน และประการที่สองคือ อำนาจที่มาจากรูปแบบแห่งชาติที่สร้างขึ้น (official-national model) Maruyama ได้วิเคราะห์ไว้อย่างแยบยลลึกซึ้ง โดยชี้ให้เห็นว่าลัทธิชาตินิยมในยุโรปทั้งหมด เกิดขึ้นมาในบริบทของพหุนิยมแบบจารีตของรัฐอาณาจักรต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ดังที่ผู้เขียนเองก็ได้กล่าวถึงไว้ก่อนหน้านี้ว่า ลัทธิความเป็นสากลนิยมแบบยุโรปในวัฒนธรรมลาตินนั้นเป็นเพียงอุดมคติ โดยไม่เคยปรากฏความเป็นจริงทางการเมืองที่นำมาเทียบเคียงได้³⁰

30 Maruyama Masao, *Thought and Behaviour in Modern Japanese Politics*,

ด้วยเหตุดังนั้น ตั้งแต่แรกถือกำเนิดขึ้นมา สำนึกความเป็นชาติในยุโรปจึงบ่งบอก รอยรูปจิตสำนึกในสังคมนานาชาติด้วย เป็นที่เห็นได้กระจ่างชัดปราศจากข้อสงสัยว่า ข้อพิพาทระหว่างรัฐชาติปิตัยเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐเอกราชในสังคมนานาชาติแห่งนี้ และด้วยเหตุข้อนี้เอง ที่ทำให้ตั้งแต่สมัยของโกรเทียส (Grotius)^{*8} เป็นต้นมาที่สงครามได้เข้ามาเป็นประเด็นสำคัญในข้อกฎหมายระหว่างประเทศ

ในทางตรงกันข้าม การปลีกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวนานนับศตวรรษ หมายความว่า ญี่ปุ่น³¹

ขาดความตระหนักสำนึกถึงหลักความเท่าเทียมกันในวิถีของการต่างประเทศอย่างสิ้นเชิง พวกที่รณรงค์ขับไล่ [พวกอนารยชนออกจากประเทศ] มองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากรอบคิดเรื่องลำดับชั้นในระดับชาติ ที่ยึดโยงสัมพันธ์อยู่กับแนวคิดว่าด้วยอำนาจของ 'ผู้ใหญ่' ที่อยู่เหนือพวก 'ผู้น้อย' ด้วยเหตุดังนั้น เมื่อกรอบคิดเรื่องลำดับชั้นในระดับชาติ ถูกนำมาสวมทับลงบนพื้นที่ ที่เป็นเรื่อง

*8-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: ฮิวโก โกรเทียส (Hugo Grotius) หรือชื่อจริงว่า ฮิวจ์ เดอ โกรท (Huig de Groot ; 1583-1645) เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นผู้วางรากฐานกฎหมายระหว่างประเทศ โกรเทียสเป็นคนเฉลียวฉลาดปราดเปรื่อง สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศส มีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นนักคิดและนักการเมืองหัวก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ถูกพวกอนุรักษนิยมชาวดัตช์จับกุมตัวและพิพากษาจำคุกตลอดชีวิต อย่างไรก็ตาม ภาระยาของโกรเทียสซึ่งเป็นคนเฉลียวฉลาดไม่แพ้กัน ก็ช่วยให้สามมีหลบหนีออกจากที่จองจำภายหลังจากที่ถูกคุมขังอยู่ได้เพียง 3 ปี โกรเทียสหนีไปพำนักอยู่ที่ปารีส ที่นั่นเอง ที่โกรเทียสเข้าทำงานเป็นนักการทูตให้กับกษัตริย์ของสวีเดน งานเขียนเล่มสำคัญของเขาคือ *De jure pacis et belli* (On the Law of Peace and War) ตีพิมพ์ที่ปารีสใน ค.ศ. 1625

31 Ibid., pp. 139-40

การเมืองระหว่างประเทศ ปัญหาระหว่างประเทศก็ถูกลดทอนลงเหลือเพียงทางเลือกเดียว นั่นคือ จะเป็นฝ่ายเข้ายึดครองประเทศอื่น หรือยอมถูกประเทศอื่นเข้ามายึดครอง โดยเหตุที่ยังไม่มีมาตรฐานเกณฑ์ปฏิบัติที่ดีกว่า สูงส่งกว่า เพื่อนำมาใช้ประเมินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทำให้การเมืองแบบที่ตัดสินกันด้วยการประลองอำนาจ (power politics) กลายเป็นหลักปฏิบัติไปโดยปริยาย และการหลบตีปกป้องกันตนเองอย่างกระมัดระวังเหมือนอย่างที่ยูนิปุ่นเป็นอยู่เมื่อวันวาน ก็จึงกลายมาเป็นการใช้นโยบายก้าวร้าว รุกราน เร่งขยายอำนาจออกไปอย่างที่ไม่มื่ออะไรมาขวางขัดขวางได้

ในส่วนปัจจัยประการที่สองนั้น ตัวแบบหลักที่พวกคณาธิปไตยผู้ถือครองอำนาจทางการเมืองในยูนิปุ่นยึดถือเป็นแบบอย่างคือ ตัวแบบของบรรดาราชวงศ์ในยุโรปที่ ‘แปลงชาติ’ ด้วยความยินยอมพร้อมใจของตนเอง ในขณะที่ราชวงศ์ยุโรปเหล่านี้ ยิ่งที่ยิ่งกำหนดบทบาทและนิยามตนเองในกรอบของ ‘ชาติ’ มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็พยายามขยายอำนาจออกนอกยุโรปด้วย จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ความเป็นจักรวรรดินิยมในตัวแบบของราชวงศ์ยุโรปจะถูกเน้นย้ำ³² อย่างที่เราเพิ่งเห็นได้จากการตกลงตัดแบ่งผลประโยชน์ในการเข้ายึดครองทวีปแอฟริกา ระหว่างพวกชาติมหาอำนาจในที่ประชุมคองเกรสแห่งกรุงเบอร์ลิน (Congress of Berlin) ใน ค.ศ.1885 ว่าชาติที่ยิ่งใหญ่ทั้งหลายล้วนเป็นชาติมหาอำนาจระดับโลก ด้วยเหตุดังนั้นจึงดูสมเหตุสมผลมากในตอนนั้นที่จะอ้างว่า หากต้องการให้ยูนิปุ่นได้

32 โชคไม่ดีที่ว่าตัวแบบทางเลือกเพียงหนึ่งเดียวในตอนนั้น นั่นคือ ออสเตรีย-ฮังการี ซึ่งเป็นตัวแบบที่แตกต่างไปจากตัวแบบรัฐอาณาจักรที่ใช้ลัทธิชาตินิยมทางการเมือง ไม่ได้เป็นมหาอำนาจที่มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาผลประโยชน์แบบจักรวรรดินิยมอยู่ในตะวันออกไกล

รับการยอมรับว่าเป็น ‘ชาติมหาอำนาจ’ จะต้องเปลี่ยนองค์จักรพรรดิญี่ปุ่น (Tennō) ให้เป็นจักรพรรดิแบบฝรั่ง (Emperor) และขยายอำนาจออกไปภายนอก แสวงหาอำนาจและผลประโยชน์โพ้นทะเล แม่นั้นจะหมายความว่าญี่ปุ่นเริ่มต้นเข้าร่วมเกมการแข่งขันช่วงชิงผลประโยชน์ดังกล่าวล่าช้าตามหลังพวกฝรั่งมาก และต้องลงทุนทุ่มเทแรงไล่ตามติดให้ทัน ไม่มีอะไรอื่นใดที่จะบรรยายภาพความรู้สึกที่เศษซากผลประโยชน์อันน้อยนิด ที่หลงเหลือจากการแบ่งปันกันระหว่างมหาอำนาจตะวันตก มีต่อจิตสำนึกของพลเมืองผู้มีการศึกษาอ่านออกเขียนได้ชาวญี่ปุ่นทั้งหลาย มากเท่ากับข้อความต่อไปนี้ ที่เขียนโดย กิตะ อิกกิ (Kita Ikki ;1884-1937) นักทฤษฎีการเมืองและนักปฏิวัติแนวชาตินิยมหัวรุนแรง ในหนังสือเล่มที่ทรงอิทธิพลมากเล่มหนึ่ง ชื่อ *Nihon Kaizō Hōan Taikō [Outline for the Reconstruction of Japan หรือเค้าโครงการเพื่อการปฏิรูปประเทศญี่ปุ่น]* ที่ตีพิมพ์ขึ้นใน ค.ศ. 1924 ดังนี้ :³³

ดังเช่นที่การต่อสู้ทางชนชั้นภายในชาติหนึ่งๆ นั้น เกิดขึ้นมาเพื่อปรับสถานะความไม่เท่าเทียมกันที่มีอยู่ในชาตินั้นให้มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น ดังนั้น สงครามระหว่างชาติที่กระทำขึ้นเพื่อเป้าประสงค์อันสูงส่ง ก็จะไปสู่การปฏิรูปสถานะความแตกต่างไม่เท่าเทียมกันที่ดำรงอยู่ จักรวรรดิอังกฤษเปรียบประดุจดั่งมหาเศรษฐี มีทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องไปมีสมบัติครอบครองอยู่ทั่วทุกมุมโลก ส่วนรัสเซียก็เป็นเจ้าที่ดินใหญ่ที่ยึดครองที่ดินในซีกโลกเหนือไว้ทั้งหมด ญี่ปุ่น ซึ่งมีแต่

33 อ้างในคำแปลภาษาอังกฤษแปลโดย Richard Storry, *The Double Patriots*,

ลัทธิชาตินิยมทางการเมือง และลัทธิจักรวรรดินิยม

เกาะแก่งกระจัดกระจายอยู่ตรงชายขอบของโลกใบนี้ จึงเป็นเสมือนสมาชิกคนหนึ่งของคนชั้นกรรมาชีพ ด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงมีลัทธิที่จะประกาศสงครามต่อพวกชาติมหาอำนาจใหญ่ๆ ที่ผูกขาดผลประโยชน์เอาไว้ พวกสังคมนิยมในโลกตะวันตกพุดขัดแย้งกันเอง เมื่อบอกว่ายอมรับสิทธิของพวกชนชั้นกรรมาชีพในชาติของตนในการทำสงครามชนชั้น แต่กลับประณามกันด่าสงครามที่ทำโดยชาติที่เป็นชนชั้นกรรมาชีพ ว่าเป็นลัทธิทหารนิยมและความก้าวร้าว... หากยอมรับได้ว่า ชนชั้นกรรมาชีพมีลัทธิที่จะฉกฉวยหลอมรวมร่วมกันโค่นล้มผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมด้วยวิธีการที่รุนแรง ดูเด็ด เลือดพล่าน ก็น่าจะยอมรับอย่างไม่มีเงื่อนไขได้ว่า ญี่ปุ่นก็มีสิทธิอย่างสมบูรณ์ในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของกองทัพบกและกองทัพเรือจนถึงขีดสุด และรวมทั้งทำสงครามเพื่อแก้ไขแนวเขตแดนระหว่างประเทศที่ไร้ซึ่งความยุติธรรมอย่างที่เป็นอยู่ ในนามของระบอบสังคมนิยมประชาธิปไตยที่เป็นเหตุเป็นผล ญี่ปุ่นขออ้างความเป็นเจ้าของออสเตรเลียและไซบีเรียตะวันออก

สิ่งที่ควรกล่าวเพิ่มไว้ในที่นี้ก็เหลือเพียงแค่ว่า ขณะที่จักรวรรดิญี่ปุ่นขยายตัวออกไปภายหลัง ค.ศ.1900 นั้น กระบวนการทำให้เป็นญี่ปุ่นในแนวทางเดียวกันกับของแมกคอคเลย์ (Japanification a la Macaulay) ก็ถูกจงใจเจตนาทำให้กลายมาเป็นนโยบายของรัฐ ในช่วงปีระหว่างสงครามโลกทั้งสองครั้ง ชาวเกาหลี ชาวไต้หวัน และชาวแมนจูเรีย และเมื่อหลังจากที่สงครามแปซิฟิกระเบิดขึ้น ชาวพม่า ชาวอินโดนีเซีย และชาวฟิลิปปินส์ ต่างตกอยู่ภายใต้นโยบายทำให้เป็นญี่ปุ่น ที่มีหลักการปฏิบัติเดินตามตัวแบบของทางยุโรป คนเกาหลี ไต้หวัน หรือพม่า ที่ถูกทำให้กลายเป็นญี่ปุ่นไปแล้ว มีสถานะไม่แตกต่างไปจากสิ่งที่เกิดขึ้นกับคนพื้นเมืองในจักรวรรดิอังกฤษ กล่าวคือ หนทางที่จะผันตัวเองไปสู่ศูนย์กลางที่เมืองแม่ถูกปิดกั้นลง

อย่างสิ้นเชิง คนเหล่านี้อาจจะพูดอ่านญี่ปุ่นได้อย่างคล่องแคล่วเหมือนๆ กับคนญี่ปุ่นคนหนึ่ง แต่จะไม่มีวันได้ย้ายไปรับตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดบนเกาะฮอนชู หรือแม้แต่ย้ายไปทำหน้าที่นอกเขตที่เป็นบ้านเกิดเมืองนอน

เมื่อได้พิจารณากรณีตัวอย่างของ ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’ ที่แตกต่างกันไปสามกรณีแล้ว ก็ควรต้องกล่าวย้ำไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า เป็นไปได้เช่นกันที่ตัวแบบดังกล่าวจะถูกจงใจหยิบยืมไปใช้โดยรัฐที่ไม่มีเป้าประสงค์อย่างจริงจังในเรื่องของการแสวงหาอำนาจทางการเมืองในเวทีโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ชนชั้นผู้ปกครองหรือกลุ่มผู้นำของรัฐเหล่านี้ เกิดความรู้สึกว่ากำลังถูกคุกคามจากชุมชนจินตกรรมแบบประชาชาติ (nationally-imagined community) ที่กำลังแผ่ขยายไปทั่วโลก การเปรียบเทียบระหว่างสยามและฮังการี (อันเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี) ซึ่งเป็นตัวอย่างของรัฐแบบนี้ น่าจะสะท้อนให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของสยาม ทรงครองราชย์อยู่ในช่วงระยะเดียวกันกับจักรพรรดิเมจิของญี่ปุ่น รัชกาลอันยาวนานของพระองค์ครอบคลุมระหว่าง ค.ศ.1868-1910 แต่ทว่าพระองค์กลับทรงปกป้องพิทักษ์รักษาแผ่นดินของพระองค์จากการแผ่ขยายอำนาจของมหาอำนาจตะวันตก ด้วยวิถีทางที่แตกต่างราวฟ้ากับดินจากจักรพรรดิญี่ปุ่น³⁴ โดยเหตุที่สยามแทรกอยู่ระหว่างดินแดนอาณานิคมของอังกฤษในพม่าและมลายู กับอาณานิคมอินโดจีนของ

34 ในส่วนที่เกี่ยวกับสยามที่จะพูดถึงต่อไปนี้ สรุปลงมาจากบางตอนในงานของผู้เขียนชื่อ “Studies of the Thai State: the State of Thai Studies” ซึ่งตีพิมพ์อยู่ใน Eliezer B. Ayal (ed.), *The State of Thai Studies*.

ฝรั่งเศส พระองค์จึงทรงมุ่งเน้นการใช้วิถีทางการทูตอันแยบยล มากกว่าที่จะมุ่งสร้างแสนยานุภาพกองทัพอย่างจริงจัง (กระทรวงกลาโหม เพิ่งมาสถาปนาขึ้นใน ค.ศ.1894) กองทัพของพระองค์ไม่ต่างไปจากกองทัพในยุโรปในตอนศตวรรษที่ 18 เพราะประกอบไปด้วยคนหลากหลายกลุ่มหลายวัฒนธรรม มีทั้งทหารรับจ้างและไพร่พลที่เกณฑ์มาจากหัวเมืองขึ้นและเมืองประเทศราช ที่เป็นคนเวียดนาม เขมร ลาว มลายูและจีน ในขณะที่เดียวกัน ก็ไม่ได้มีความพยายามหนักแน่นใดๆ ที่จะผลักดันลัทธิชาตินิยมทางการเมืองผ่านระบบการศึกษาสมัยใหม่ ว่ากันที่จริงแล้ว การศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาเพิ่งมาถูกประกาศให้เป็นการศึกษาภาคบังคับเอาเมื่อภายหลังจากที่พระองค์สวรรคตไปแล้วกว่า 1 ทศวรรษ ในขณะที่มหาวิทยาลัยแห่งแรกของสยามก็เพิ่งถูกสถาปนาเมื่อ ค.ศ.1917 หรืออีกนัยหนึ่ง ประมาณ 40 ปี ภายหลังการสถาปนามหาวิทยาลัยอิมพีเรียล (Imperial University) ในกรุงโตเกียว

กระนั้นก็ดี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงเห็นว่าพระองค์เป็นนักปฏิรูปผู้นำความทันสมัยมาสู่สยาม แต่ตัวต้นแบบของพระองค์กลับไม่ใช่อังกฤษหรือเยอรมนี หากเป็น รัฐราชการ (beamtenstaaten/bureaucratic state) ของอาณานิคมอินเดีย ตะวันออกของดัตช์ อาณานิคมมลายู และอินเดีย (Raj) ของอังกฤษ³⁵ การเลือกดำเนินตามตัวแบบเหล่านี้ หมายความว่าพระองค์จะต้อง

35 แมตตีได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป้าประสงค์ของการเสด็จประพาสปัตตาเวีย และสิงคโปร์ของยุวกษัตริย์ รัชกาลที่ 5 ใน ค.ศ.1870 และอินเดีย ใน ค.ศ.1872 นั้นก็คือ “เพื่อเลือกตัวแบบที่น่าจะเหมาะสมปลอดภัยมากที่สุด [สำหรับสยาม]” ซึ่งข้อความที่อ้าง ถึงข้างต้นเป็นพระราชดำรัสของพระองค์เอง ดู Nigel Battye, “The Military, Government and Society in Siam, 1868-1910”, p. 118

ปฏิรูปรัฐบาลของพระองค์ให้เป็นระบบและตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง สลายบรรดารัฐประเทศราชตรงชายขอบที่เป็นรัฐเล็ก รัฐน้อย และเคยมีอำนาจกึ่งอิสระเป็นของตนเองมาแต่โบราณลงเสีย และในขณะเดียวกัน ก็ต้องส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจตามแบบอย่างคล้ายคลึงกับที่เกิดขึ้นในรัฐอาณานิคม ตัวอย่างการพัฒนาอันหนึ่งที่โดดเด่น น่าสนใจที่สุด และเป็นตัวอย่างของกรณีที่คุณเหมือนว่ากำลังเกิดขึ้นที่ประเทศซาอุดีอาระเบียในตอนนี้อย่างยิ่งก็คือ การสนับสนุนให้หนุ่มโสดชาวต่างชาติจำนวนมากเป็นเรือนแสน อพยพเข้ามาเป็นแรงงานที่ไร้อำนาจทางการเมือง เพื่อก่อสร้างท่าเรือ เส้นทางรถไฟ คลองชลประทาน และในเกษตรกรรมเพื่อการค้าต่างๆ

นโยบายการนำ ‘แรงงานรับเชิญ’^{*9} เข้ามาอย่างนี้ ไม่ต่างไปจากหรือว่ากันที่จริง เป็นการลอกเลียนแบบนโยบายของรัฐบาลอาณานิคมที่ปัตตาเวียและสิงคโปร์ และเช่นเดียวกันกับที่อาณานิคมหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกของดัตช์และมลายูของอังกฤษ แรงงานส่วนใหญ่ที่

*9-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: ในต้นฉบับภาษาอังกฤษ ผู้เขียนใช้คำว่า "gastarbeiter" คำๆ นี้เป็นคำในภาษาเยอรมัน แปลตามตัวอักษรได้ว่า "guest worker (แรงงานรับเชิญ)" และต่อมากลายมาเป็นคำศัพท์ที่แพร่หลายใช้กันทั่วไปในระดับสากล อย่างไรก็ตาม ความหมายแฝงของคำๆ นี้ก็คือแรงงานชั้นต่ำชาวต่างชาติ ที่ต้องแบกรับภาระงานที่อันตราย สกปรก และค่าตอบแทนน้อยจนน่าทุเรศ ซึ่งเป็นงานที่พลเมืองประเทศร่ำรวยทั้งหลายไม่ต้องการทำ ในหลายๆ กรณี คนงานอพยพเหล่านี้ไม่มีโอกาสที่จะเลื่อนสถานะขึ้นเป็นพลเมืองของประเทศร่ำรวยได้เลย ไม่ว่าจะอยู่อาศัยทำงานในประเทศนั้นมานานแค่ไหนก็ตามที่ ผู้เขียนตั้งใจใช้คำนี้อย่างแดกดันและผิดผามืดตัวมืดที่มืดเวลา (เพราะในปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 ยังไม่มีการผูกค้ำพาคำนี้ขึ้นมาใช้เรียกคนงานประเภทนี้) ในที่นี้เพื่อตอกย้ำชะตากรรมอันทุกข์ยากแสนขมขื่นของคนงานจีนหนุ่มอพยพส่วนใหญ่ในประเทศไทย ซึ่งต้องล้มตายลงนับแสนในภาวะอันยากลำบากนั้น

นำเข้ามาในระหว่างศตวรรษที่ 19 มาจากภาคตะวันออกเฉียงใต้ของจีน นำสนใจที่ว่าพระองค์ไม่ได้ทรงรู้สึกตะขิดตะขวงใจกับนโยบายการใช้แรงงานรับเชลยชาวต่างด้าวดังกล่าวแต่อย่างใด และนโยบายที่ว่านี้ ก็ไม่ได้สร้างปัญหาทางการเมืองแก่พระองค์ ที่พอจะเป็นปัญหาอยู่บ้างก็ไม่ได้มากหรือรุนแรงไปกว่าที่เกิดขึ้นกับพวกเจ้าอาณานิคมที่เป็นตัวต้นแบบของพระองค์ ว่ากันที่จริงแล้วนโยบายดังกล่าวกลับจะเป็นผลดีในระยะสั้น สำหรับรัฐ อาณาจักร (dynastic state) อย่างสยาม เพราะมันช่วยสร้างชนชั้นแรงงานที่ไร้อำนาจที่อยู่ ‘นอก’ สังคมไทยขึ้นมา และทำให้สังคมไทยไม่ถูก ‘ก่อกวน’ จนยุ่งเหยิงวุ่นวาย

พระราชโอรสของพระองค์ที่ครองราชย์สืบต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ ค.ศ.1910-1925) จึงต้องทรงรับภาระในการปรับปรุงแก้ไขความผิดพลาด โดยมาในครั้งนี้ ทรงดำเนินนโยบายตามแบบอย่างของราชวงศ์ยุโรปทั้งหลายที่ ‘แปลงชาติ’ ด้วยความยินยอมพร้อมใจของตนเอง แม้ว่าพระองค์จะทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษช่วงปลายสมัยวิกตอเรีย แต่พระองค์ก็ทรงสวมบทบาทในฐานะที่ทรงเป็น ‘นักชาตินิยมคนแรก’ ของสยาม³⁶ อย่างไรก็ดี เป้าของลัทธิชาตินิยมนี้หาใช่อังกฤษ ที่ยึดกุมมูลค่าการค้าของไทยกว่า 90% หรือแม้แต่ฝรั่งเศส ซึ่งเพิ่งจะฉกฉวยเขื่อนดินแดนทางฝั่งปากตะวันออกของสยามไปเมื่อก่อนหน้านั้นไม่นานนัก แต่หากเป็นกลุ่มพวกคนจีน ที่พระราชบิดาของพระองค์เองเป็นผู้นำเข้ามาใช้

36 “แรงบรรดาลใจสำคัญที่สุดของนโยบายชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คืออังกฤษ ซึ่งเป็นชาติที่พระองค์ทรงรู้จักดีที่สุด และในตอนนั้น ตกอยู่ในห้วงคลังโคลักรระส่ำจระวรรดินิยม” ดู Walter F. Vella, *Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p. xiv รวมทั้งดูที่ p. 6 and 67-68

งานด้วยความพอพระทัยยิ่ง ทำที่ต่อต้านชาวจีนของพระองค์ปรากฏให้เห็นอยู่ในชื่อบทพระราชนิพนธ์สองเรื่องที่มีชื่อเสียงมากๆ นั่นคือ *ยิวแห่งบูรพาทิศ* (ค.ศ.1914) และ *โคลนติดล้อ* (ค.ศ.1915)

เหตุใดกลุ่มชนชั้นปกครองไทยจึงเปลี่ยนแปลงท่าทีไป? ไม่เพียงต้องสงสัยเลยว่า เหตุการณ์ขบวนการที่ไม่ยาวนานก่อนหน้าและภายหลัง การขึ้นครองราชย์ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1910 มีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในเดือนมิถุนายนก่อนหน้าการขึ้นครองราชย์ เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องออกมาปราบปรามการชุมนุมนัดหยุดงานของพวกเขา (ลูกหลานกรรมกรชาวจีน ‘รับเชิญ’ รุ่นแรกๆ ที่ได้แต่เคลื่อนไหวสถานะขึ้นมา) และกรรมกรคนงานชาวจีน ซึ่งถือเป็นการผันตัวตนของคนจีนเข้าสู่การเมืองไทยเป็นครั้งแรก³⁷ ในปีถัดจากการขึ้นครองราชย์ จักรพรรดิฉินที่กรุงปักกิ่งก็ถูกโค่นอำนาจโดยกลุ่มต่างๆ หลากหลายอาชีพ ซึ่งรวมไปถึงกลุ่มพวกพ่อค้าด้วย ‘ชาวจีน’ จึงถูกมองว่าเป็นหัวหอกของขบวนการ *สาธารณรัฐ* ของมวลชน ซึ่งคุกคามทำลายการดำรงอยู่ของสถาบันกษัตริย์อย่างรุนแรง ยิ่งไปกว่านั้น อย่างที่เราเพิ่งเห็นได้จากคำว่า ‘ยิว’ และ ‘บูรพาทิศ’ ที่ปรากฏในชื่องานพระราชนิพนธ์ กษัตริย์ผู้ทรงสมาทานวัฒนธรรมแบบอังกฤษพระองค์นี้ ยังได้ทรงรับแนวคิดเผ่าพันธุ์นิยมของชนชั้นปกครองอังกฤษมาด้วย แต่ในขณะเดียวกัน ข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่เราไม่ควรลืมก็คือว่า พระองค์

37 การนัดหยุดงานครั้งแรกของคนจีนในเมืองไทยนี้ เกิดขึ้นเพื่อประท้วงการที่รัฐบาลไทยตัดสินใจขึ้นเงินภาษีรายหัว ที่เรียกเก็บจากคนจีนในอัตราเท่ากับที่เรียกเก็บจากคนไทย ในขณะที่ก่อนหน้านั้น เงินเรียกเก็บจากคนจีนจะต่ำกว่า เพื่อเป็นแรงจูงใจให้คนจีนอพยพเข้ามาทำงาน ดู Bevars D. Mabry, *The Development of Labor Institutions in Thailand*, p. 38 (การขูดรีดคนจีนส่วนใหญ่ทำผ่านภาษีเงิน)

ยังมีคุณสมบัติบางอย่างที่อาจเรียกได้ว่าเป็น ‘พวกนุร์บองของเอเชีย’ อีกด้วย กล่าวคือ ในช่วงก่อนสมัยของการเป็นชาตินิยมนั้น บรรพบุรุษของพระองค์ได้ทรงรับสาวงามชาวจีนมาเป็นมเหสีและเจ้าจอม ผลก็คือ ว่ากันในเรื่องพันธุศาสตร์แล้ว พระองค์ทรงมี ‘สายพระโลหิต’ จีนมากกว่าไทย³⁸

นี่เป็นตัวอย่างที่ชัดเจน สะท้อนลักษณะเด่นด้านหนึ่งของลัทธิชาตินิยมทางการ (official nationalism) กล่าวคือ เป็นยุทธศาสตร์การเตรียมรับสถานการณ์ของกลุ่มคนผู้มีบทบาทครอบงำที่กำลังถูกคุกคามเบียดขับไปอยู่ตรงชายขอบ หรือหลุดออกจากชุมชนจินตกรรมแบบประชาชาติ (emerging nationally-imagined community) ที่กำลังก่อตัวขึ้นมา (ทั้งนี้โดยไม่ต้องกล่าวถึงว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเป็นผู้ริเริ่มดำเนินนโยบายต่างๆ ที่จะนำไปสู่ลัทธิชาตินิยมทางการ เป็นต้นว่าการศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษาที่ควบคุมโดยรัฐ โฆษณาการที่ดำเนินโดยรัฐ การชำระประวัติศาสตร์โดยทางราชการ แสตนยานุภาพทางทหาร -- โดยเน้นการรอดโคมของกองทัพมากกว่าพละานุภาพที่แท้จริง -- และการตอกย้ำสัญลักษณ์หนึ่งเดียวกันของราชวงศ์กับชาติอย่างไม่รู้จักจบจักสิ้น³⁹)

38 ดูรายละเอียดสาแทรกสายวงศ์ได้ในงานของผู้เขียนเรื่อง *"Studies of the Thai States"*, p. 214

39 พระองค์ยังเป็นผู้ทรงคิดคำขวัญ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งได้กลายเป็นคำขวัญประจำใจของระบอบฝ่ายขวานุรักษ์นิยมในสยามในช่วง 25 ปีหลังนั้นสนใจที่ว่าคำขวัญนี้ของพระองค์ ตรงกับหลักการ 3 ประการของ Uvarov ที่ว่าด้วยระบอบเอกราชไทย (Autocracy) การยึดมั่นในศาสนา (Orthodoxy) และความเป็นชาติ (Nationality) เพียงแต่ปรับสลับกลับหน้าเป็นหลัง แทน "เอกราชไทย ศาสนา และชาติ"

พัฒนาการของลัทธิชาตินิยมในฮังการีในศตวรรษที่ 19 ก็สะท้อนลักษณะเด่นของตัวแบบลัทธิชาตินิยมทางการเมืองที่แตกต่างออกไป ก่อนหน้านี้เราได้เห็นกันมาแล้วว่า ในช่วงทศวรรษ 1780 พวกผู้ตีแมกยาร์ที่พูดลาติน ประท้วงต่อต้านอย่างเกรี้ยวกราดแค้นเคืองต่อความพยายามของกษัตริย์โจเซฟที่ 2 (Joseph II) ที่กำหนดให้ภาษาเยอรมันเป็นภาษาทางราชการของจักรวรรดิเพียงภาษาเดียว พวกชนชั้นผู้ดีในตำแหน่งสูงต่างกลัวเกรงกันว่า ระบบบริหารใหม่ที่รวมศูนย์อำนาจมากขึ้น และลดความเหอะเหอะอู้ย้อายลง ภายใต้การครอบงำของข้าราชการชาวเยอรมันที่สังกัดขึ้นตรงต่อองค์จักรพรรดิ จะทำให้พวกตนต้องสูญเสียรายได้และสิทธิพิเศษอื่นๆ ที่เคยได้รับมานาน ในขณะที่พวกผู้ตีระดับล่างก็แตกตื่นตกใจกลัวว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะทำให้พวกตนต้องสูญเสียสิทธิจากการได้รับการยกเว้นการเสียภาษีและการถูกเกณฑ์เป็นทหารเข้ากองทัพ รวมทั้งต้องสูญเสียอำนาจการควบคุมพวกไพร่ตืดที่ดินและเขตแคว้นชนบท

กระนั้นก็ดี นอกเหนือไปจากความพยายามที่จะปกป้องการใช้ภาษาลาตินแล้ว พวกผู้ตีแมกยาร์ก็ยิ่งแก้แค้นทำที่ปกป้องร้องเรียกลิทธิให้กับภาษาแมกยาร์ด้วย ‘เนื่องเพราะในระยะยาว ระบบบริหารที่ใช้ภาษาแมกยาร์ดูจะเป็นทางเลือกเดียวที่มีประสิทธิภาพแทนที่ระบอบที่ใช้ภาษาเยอรมัน’⁴⁰ เบลา กรูนวาลด์ (Bela Grunwald) ตั้งข้อสังเกตด้วยท่าทีที่เหยียดหยันว่า ‘พวกเขตแคว้นที่ (เมื่อครั้งโต้แย้งประท้วงประกาศพระบรมราชโองการของจักรพรรดิ) เคยออกมาบอกว่าเป็นไปได้ที่จะมีระบอบบริหารที่ใช้ภาษาแมกยาร์นั้น พอมาในปี ค.ศ.1811 ซึ่งก็คืออีกเพียง 27 ปีภายหลังจากต่อมา ก็กลับบอกว่า เป็นไปไม่ได้แล้วที่จะมีระบอบบริหารแบบที่ว่า’ ยิ่งไปกว่านั้น อีกประมาณ

สองทศวรรษต่อมา ถึงกับมีการกล่าวกันในเขตแขวงฮังการีที่มีความเป็น 'ชาตินิยมแรงจัด' แคว้นหนึ่งว่า 'การประกาศบังคับใช้ภาษาแมกยาร์เป็นภาษาทางการ กลับจะเป็นอันตรายต่อองค์ประกอบของความเป็นรัฐและผลประโยชน์ทั้งหลายทั้งปวงของเรา'⁴¹ เพิ่งจะมาในทศวรรษ 1840 เท่านั้น ที่พวกผู้ดีชาวแมกยาร์ ซึ่งมีจำนวนสมาชิกของชนชั้นนี้ทั้งหมดประมาณ 136,000 คน แต่ผูกขาดการถือกรรมที่ดินและสิทธิทางการเมืองของประเทศ ที่มีประชากรรวมทั้งหมดกว่า 11 ล้านคนไว้⁴² จะเข้าร่วมหัวจมท้ายอยู่ในกระบวนการ 'ทำให้เป็นแมกยาร์' (Magyarization) อย่างจริงจัง แต่กระนั้น ก็เพียงเพื่อปกป้องตนเองไม่ให้ถูกเบียดขับไปอยู่ตรงชายขอบของเวทีประวัติศาสตร์

40 ดู Ignotus, Hungary, p. 47-48. ด้วยเหตุตั้งนั้น ใน ค.ศ.1820 จักรพรรดิฟรานซ์ที่ 2 (Franz II) ผู้มีสมญานามว่า "พยัคฆ์ในชุดนอน" (Tiger im Schlafrock/ Tiger in the Nightgown) จึงทรงได้รับความชื่นชมแซ่ซ้องอย่างมาก เมื่อทรงมีพระราชดำรัสต่อบรรดาผู้ดีมีทรัพย์ทรงอิทธิพลชาวฮังการี ที่มาชุมนุมกันอยู่ที่กรุงบูดาเปสต์เป็นภาษาลาดิน อย่างไรก็ตามก็ดี ใน ค.ศ.1825 เคานต์อิสต์วาน เซเชนยี (Count Istvan Szechenyi) ขุนนางเจ้าที่ดินใหญ่ผู้มีเลื่อมรักชาติหัวรุนแรง 'สร้างความตื่นตะลึงช็อคความรู้สึกบรรดาเหล่าผู้ดีมีทรัพย์' ในสภาไดเอตโดยกล่าวปราศรัยด้วยภาษาแมกยาร์! ดู Jászi, *The Dissolution* p. 80 และ Ignotus, Hungary, p. 51

41 ข้อความนี้มาจากงานเขียนของกรุนวาลด์เอง ที่ชื่อ *The Old Hungary* (ฉบับพิมพ์ ค.ศ.1910) โดยถูกแปลและอ้างอยู่ใน Jászi, *The Dissolution*, pp. 70-71. เหตุเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียนสำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: Bela Grunwald (ค.ศ.1839-1891) เป็นบุคคลสำคัญที่มีความน่าสนใจและขณะเดียวกันก็มีชะตากรรมที่น่าเศร้า เขาเกิดในครอบครัวผู้ดีที่มีบรรพบุรุษต้นตระกูลเป็นชาวแซกซอน แต่ได้กลายมาเป็นชาวแมกยาร์ เป็นทั้งนักบริหารที่เก่งฉกาจและจัดเป็นนักสังคมศาสตร์สมัยใหม่คนแรกๆ ของฮังการี ผลงานการวิจัยของเขาที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเขตแคว้นแมกยาร์ที่ควบคุมโดยพวกผู้ดีท้องถิ่น (gentry) ต่างหากที่เป็นประจวบเหมาะที่เกาะกินชาติ ก่อกระแสการต่อต้านกล่าวกันประณามกรุนวาลด์อย่างดุเดือดรุนแรง จนเขาต้องหลบหนีลี้ภัยไปอยู่ที่กรุงปารีส และตัดสินใจกระโดดน้ำฆ่าตัวตายในลำแม่น้ำแซน ดู Ignotus, Hungary, pp. 108-109

ในเวลาเดียวกัน ลัทธิชาตินิยมภาคประชาชนของชาวฮังการี ก็ถูกกระตุ้นก่อตัวขึ้นมาในรูปแบบเนื้อหาที่แตกต่างไปจากลัทธิชาตินิยมของพวกผู้ดี ปัจจัยที่มีส่วนกระตุ้นเร้าชาตินิยม ภาคประชาชน ในฮังการีก็คือ การเพิ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปของจำนวน ผู้รู้หนังสือ (เมื่อถึง ค.ศ.1869 ประมาณการได้ว่า 1 ใน 3 ของ ประชากรผู้ใหญ่จัดอยู่ในกลุ่มผู้รู้หนังสืออ่านออกเขียนได้) การขยายตัวของสิ่งพิมพ์ภาษาแมกยาร์และการเติบโตของกลุ่มนักคิดปัญญาชน สายเสรีนิยม ที่แม้จะยังคงเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ แต่ก็มีความคิดคึกคัก เต็มไปด้วยพลัง ช่วงที่มีสี่ส้นและรุ่งโรจน์โดดเด่นที่สุดของลัทธิ ชาตินิยมภาคประชาชน ซึ่งมี ลาจอส คอสซุท (Lajos Kossuth; 1802-1894) เป็นประหนึ่งตัวแทนเชิงสัญลักษณ์สำหรับคนรุ่นหลัง ก็คือการ ปฏิวัติใน ค.ศ.1848 รัฐบาลของพวกปฏิวัติไม่เพียงสามารถกำจัดเหล่า ข้าหลวงต่างพระเนตรพระกรรณขององค์จักรพรรดิที่แต่งตั้งมาจาก กรุงเวียนนาได้เท่านั้น แต่ยังได้ยกเลิกสภาไดเอตศักดิ์ดินา ที่อ้างกันว่าเป็นแบบแมกยาร์โบราณโบราณของบรรดาแวนแคว้นผู้ดี และเริ่มต้น การปฏิรูปที่ล้มเลิกระบบไพร่ตืดที่ดิน กับสิทธิการได้รับการยกเว้นภาษี ของพวกผู้ดีทั้งหลายแหล่ รวมทั้งเข้าจัดการควบคุม ‘การสืบทอด มรดกแบบโอนกันไม่ได้’ อย่างเด็ดขาดจริงจัง

42 Jászi, *The Dissolution*, p. 299. พวกผู้ดีชาวแมกยาร์ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า Ur-Magyar ซึ่งแปลว่า ชาวฮังการีดั้งเดิม (เป็นคำกล่าวอ้างจอมปลอม) ((fake) Original Hungarian) ‘การสืบทอดมรดกแบบ entailment’ เป็นศัพท์กฎหมายใน ยุโรปที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยกลาง หมายถึงที่ดิน (โดยปกติทั่วไปคือที่ดินของผู้ดี และศาสนจักร) ที่ตกทอดเป็นมรดกแก่ทายาท (ซึ่งโดยปกติคือลูกชายคนโต) นั้น จะไม่สามารถนำไปแบ่งแยกเป็นส่วนๆ และไม่สามารถนำไปซื้อขายจำหน่ายแจก ได้อย่างเสรี จุดประสงค์ของเงื่อนไขการโอนมรดกทรัพย์สินที่ดินแบบนี้ก็เพื่อ สามารถธำรงรักษามรดกขนาดใหญ่เหล่านี้ไว้ตราบชั่วลูกชั่วหลาน โดยไม่ต้องกังวล ว่าทายาทที่รับมรดกนั้นจะเป็นคนเกียจคร้านหรือใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากน้อยปานใด

นอกจากนั้น ยังได้ลงมติตัดสินว่า ใครก็ตามที่พูดภาษาอังกฤษ จะถือว่าเป็นชาวฮังการี (ในขณะที่ก่อนหน้านี้ มีแต่พวกอภิสัทธาชนเท่านั้นที่มีสิทธิอ้างเป็นชาวฮังการี) และชาวฮังการีทุกคนควรจะพูดภาษาแมกยาร์ (ในขณะที่ก่อนหน้านี้ มีเพียงชาวแมกยาร์บางคนเท่านั้นที่พูดภาษาแมกยาร์ได้) อิกโนตุส (Ignotus) ได้ตั้งข้อสังเกตแบบ ‘หน้าตาย’ ไว้ว่า “ชาติ” เมื่อพิจารณาจากมาตรฐานในตอนนั้น (ซึ่งค่อนข้างจะเห็นกระแสการขึ้นมาเคียงคู่กันของลัทธิเสรีนิยมและชาตินิยมว่า เป็นนิมิตหมายที่ดีของอนาคตอันรุ่งโรจน์ไร้ขอบเขต) มีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะรู้สึกว่ามันนั้นมีความตั้งใจที่เปิดเผยเมื่อ ‘ยอมรับ’ ชาวนาแมกยาร์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชาติโดยไม่มีภารกิจกันแบ่งแยก ยกเว้นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่ดิน⁴³ “ยอมรับ” พวกคริสเตียนที่ไม่ใช่ชาวแมกยาร์เข้ามา ‘อยู่ใน’ ชาติ โดยมีเงื่อนไขว่าจะเปลี่ยนไปเป็นชาวแมกยาร์ และในท้ายที่สุด คือการ ‘ยอมรับ’ พวกยิว ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากนั้นนานถึง 20 ปีและอย่างลึกลับไม่ค่อยยินยอมพร้อมใจเท่าไรนัก⁴⁴

ในการเจรจาที่ล้มเหลวกับผู้นำชนกลุ่มน้อยที่ไม่ใช่ชาวแมกยาร์หลายต่อหลายกลุ่ม คอสซุท (Kossuth) มีจุดยืนชัดเจนว่า บรรดาชนกลุ่มน้อยทั้งหลายเหล่านั้น จะได้รับสิทธิเดียวกันกับที่ชาวแมกยาร์ได้รับ แต่โดยเหตุที่พวกเขาเหล่านั้นไม่มีวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ จึงไม่สามารถก่อร่างสร้างชาติของตนเองขึ้นมา ว่ากันตามจริงแล้ว โดยมาตรฐานคุณค่าปัจจุบัน ท่าทีจุดยืนแบบนี้จะถูกมองว่าเป็นท่าทียโส

43 รัฐบาลปฏิวัติของ Kossuth ออกกฎหมายให้สิทธิการเลือกตั้งแก่ชายฉกรรจ์ทั้งหมด แต่โดยที่มีการกำหนดเงื่อนไขทางด้านทรัพย์สินไว้ค่อนข้างสูง จนกระทั่งว่ามีคนจำนวนไม่มากนักที่มีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง

44 Ignotus, Hungary, p. 56

โอหังอย่างไร้สาระ แต่เราจะเข้าใจท่าทีของคอสซุทได้ดีกว่านี้ ถ้าเราไม่ลืมไปว่า ครั้งหนึ่ง ซานดอร์ เปโตฟี (Sandor Petofi; 1823-1849) กวีหนุ่มผู้เฉลียวฉลาดปราดเปรื่องและนักชาตินิยมหัวรุนแรง ผู้เป็นเสมือนผู้นำทางจิตวิญญาณของการปฏิวัติใน ค.ศ.1848 นั้น ก็เคยเอ่ยถึงพวกชนกลุ่มน้อยว่าเป็นประดุก ‘ผีร้ายบนเรือนร่างของมาตุภูมิ’⁴⁵

หลังจากที่กองทัพของพระเจ้าซาร์แห่งรัสเซียเข้าปราบปรามรัฐบาลปฏิวัติของพวกชาตินิยมลงในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1849 คอสซุทก็ต้องหลบหนีลี้ภัยตรวจจนสิ้นชีวิตลง เปิดโอกาสให้ลัทธิชาตินิยมทางการเมืองของพวกแมกยาร์ฟื้นตัวกลับขึ้นมาใหม่ ดังปรากฏให้เห็นในรัฐบาลระบอบปฏิริยาชาวจัดของเคานต์คัลมัน ดิสซา (Count Kálmán Tisza) ระหว่าง ค.ศ.1875-1890 และของอิสต์วาน (Istvan) ผู้บุตรระหว่าง ค.ศ.1903-1906 เหตุผลของการฟื้นตัวของลัทธิชาตินิยมทางการเมืองก็มีความน่าสนใจไม่น้อย ในช่วงทศวรรษ 1850 รัฐบาลอำนาจนิยมผ่านระบบราชการของบาค (Bach)*¹⁰ ที่กรุงเวียนนานั้น บริหารประเทศโดยผนวกการปราบปรามทางการเมืองอย่างเด็ดขาดรุนแรง เข้ากับการยืนยันดำเนินสืบทอดนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมบางนโยบาย ที่พวกนักปฏิวัติใน ค.ศ.1848 เป็นผู้ประกาศใช้อย่างเคร่งครัดเข้มงวด (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายการยกเลิกชนชั้นไพร่ตืดที่ดินและสิทธิการได้รับการยกเว้นภาษีของพวกชนชั้นผู้ดี) รวมทั้งการส่งเสริมการปฏิรูปการคมนาคมขนส่งและการลงทุนโดยกลุ่มทุนใน

45 Ibid., p. 59

*10-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาไทยอินโดนีเซียและภาษาไทย: อเล็กซานเดอร์ ฟอน บาค (Alexander von Bach; 1813-1893) เป็นชนชั้นผู้ดีอภิสิทธิ์ชนชาวออสเตรียที่ขึ้นดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีของจักรวรรดิของราชวงศ์ฮับส์บูร์ก ทันทีภายหลังจากที่การปฏิวัติใน ค.ศ 1848 ถูกปราบปรามลง

โครงการขนาดใหญ่⁴⁶ เมื่ออภิสิทธิ์และความมั่นคงแบบศักดินาถูกพราก อีกรั้งไม่สามารถแข่งขันในทางเศรษฐกิจกับพวกผู้ดีเจ้าที่ดินขนาดใหญ่ และพวกผู้ประกอบการที่ขยันขันแข็งชาวเยอรมันและชาวยิวได้ พวกผู้ดีชาวแมกยาร์ระดับกลางและล่างจึงเสื่อมโทรมลงกลายเป็นชนชั้นเจ้าของที่ดินรายย่อยในเขตชนบทที่กราดเกรี้ยวหวาดระแวง

กระนั้นก็ดี โชคกลับเข้าข้างพวกเจ้าของที่ดินรายย่อย เมื่อราชวงศ์ฮับส์บูร์กพ่ายแพ้ต่อกองทัพของปรัสเซียอย่างยับเยิน ที่ยุทธภูมิเคอนิกกราฟท์ (Königgrätz) ใน ค.ศ.1866 นั้น ก็ถูกบังคับด้วยสัญญาประนีประนอม ค.ศ.1867 (The Ausgleich (Compromise) of 1867) ยินยอมให้มีการจัดตั้งระบอบทวิราช (Dual Monarchy) แยกจักรวรรดิออสเตรียออกเป็นสองส่วนคือ ออสเตรียและฮังการี ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อาณาจักรฮังการีก็มีอิสระมากขึ้นในการจัดการกิจการภายในของตนเอง กลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากการประนีประนอมครั้งนี้ในระยะแรกก็คือ พวกผู้ดีอภิสิทธิ์ชนชั้นสูงชาวแมกยาร์ที่มีแนวคิดเสรีนิยมและพวกประกอบวิชาชีพที่มีการศึกษา ใน ค.ศ.1868 รัฐบาลของเคานต์กีวลา อันดราสซี (Count Gyula Andrassy) ซึ่งเป็นผู้ดีมีทรัพย์สินทรงอิทธิพลและมีการศึกษา ได้ประกาศใช้ 'กฎหมายชนชาติ' (Nationalities Law) ซึ่งให้ 'สิทธิทุกอย่างทุกประการที่เคยเรียกร้องหรือสามารถที่จะเรียกร้อง' แก่ชนกลุ่มน้อยที่ไม่ใช่ชาวแมกยาร์ทุกกลุ่ม

46 Ignatus ตั้งข้อสังเกตว่า Bach เองได้จัดสรรเงินชดเชยทดแทนให้กับพวกผู้ดีที่ต้องสูญเสียอภิสิทธิ์ที่เคยมีอยู่ไป "ในจำนวนที่เป็นไปได้ว่าไม่มากไม่น้อยไปกว่าที่อาจจะได้รับจากรัฐบาลของ Kossuth หากไม่ถูกปราบปรามโค่นล้มไปก่อน" (ดู p. 64-65)

‘ขาดแต่เพียงการเปลี่ยนสถานะของอสังหาริมทรัพย์ไปเป็น “สหพันธรัฐ” เท่านั้น’⁴⁷ แต่ทว่าเมื่อตีสซาขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นอัครมหาเสนาบดีใน ค.ศ.1875 ก็ได้เปลี่ยนแปลงนโยบาย นำอสังหาริมทรัพย์เข้าสู่ยุคใหม่ที่พวกปฎิกริยาเจ้าของที่ดินรายย่อยในเขตชนบทรวมตัวจัดวางสถานะของกลุ่มตนขึ้นมาใหม่ โดยเกือบปราศจากการแทรกแซงขัดขวางจากรัฐบาลกลางที่กรุงเวียนนา

ในทางเศรษฐกิจ รัฐบาลของตีสซาได้ให้อิสระในการแสวงประโยชน์อย่างไร้ขอบเขตแก่เกษตรกรผู้ดีมีทรัพย์สินที่ทรงอิทธิพลกว้างขวางในระดับท้องถิ่น⁴⁸ แต่อำนาจทางการเมืองก็ยังคงถูกผูกขาดโดยพวกเจ้าของที่ดินรายย่อยในเขตชนบท*¹¹ ทั้งนี้เพราะ

47 Ibid., p. 74

48 ผลก็คือ จำนวนที่ดินแปลงขนาดใหญ่ ที่กำหนดเงื่อนไขการสืบทอดมรดกไม่ให้ทายาทแบ่งแยกซอยผืนดินเป็นแปลงย่อยๆ หรือแบ่งขายจ่ายแจกให้คนที่ไม่ใช่ทายาทนั้น เพิ่มจำนวนขึ้นถึง 3 เท่าตัวระหว่าง ค.ศ.1867 และ1918 ทั้งนี้ หากนำที่ดินที่เป็นทรัพย์สินของศาสนจักรเข้ามารวมด้วย ก็จะพบความจริงที่น่าตกใจว่าเมื่อถึง ค.ศ.1918 อันเป็นปีสิ้นสุดของระบอบทวิราชัน ที่ดิน 1/3 ของทั้งอังกฤกลายเป็นที่ดินที่มีเงื่อนไขการสืบทอดมรดกแบบดังกล่าว ในขณะที่เดียวกัน พวกนายทุนชาวเยอรมันและชาวอิวก็ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากรัฐบาลของตีสซา

*11-หมายเหตุเพิ่มเติมโดยผู้เขียน สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอินโดนีเซียและภาษาไทย: เจ้าของที่ดินรายย่อย (Gentry) เป็นชนชั้นย่อยทางสังคมที่มีเฉพาะแต่ในยุโรป อยู่นี้พวกผู้ดีอภิชนแต่สูงกว่าพวกชาวนา อาจจะพอเรียกได้ว่าเป็น “พวกผู้ดีบ้านนอก” ประเด็นที่ต้องการชี้ให้เห็นในที่นี้ก็คือว่า แม้ว่าพวกเจ้าของที่ดินรายย่อยจะไม่ใช่นายรายจริงๆ แต่ก็เป็พวกที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ในขณะที่พวกที่เป็นเจ้าที่ดินรายใหญ่นั้นอาจจะร่ำรวยจริงๆ แต่ก็มีจำนวนน้อยกว่า รัฐบาลอำนาจนิยมขวาจัดของตระกูลตีสซา ยินยอมให้พวกเจ้าที่ดินรายใหญ่รวยเอารวยเอา แต่ในขณะที่เดียวกันก็ให้พวกเจ้าของที่ดินรายย่อยมีอำนาจทางการเมืองในระดับท้องถิ่น พวกเจ้าของที่ดินรายย่อยนั่นเองที่กลายมาเป็นฐานอำนาจทางการเมืองให้กับตระกูลตีสซา ทั้งพ่อและลูก

หนทางช่วยเหลือทดแทนให้กลุ่มพวกที่ต้องสูญเสียอภิสิทธิ์ที่เคยได้รับมาก่อนนั้น มีอยู่หนทางเดียว นั่นคือ ตำแหน่งหน้าที่ในเครือข่ายการบริหารของรัฐบาลทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่นและในกองทัพ ในด้านหนึ่ง อังกฤษต้องการบุคลากรจำนวนมากในหน่วยงานทุกระดับ และถึงไม่มีความจำเป็นจริงๆ ก็ทำเป็นเสแสร้งว่าจำเป็นได้ อย่างน้อยที่สุด ชนชาติกลุ่มน้อยประกอบกันขึ้นเป็นประชากรราวครึ่งหนึ่งของประเทศที่รัฐบาลต้องคอยติดตามเผ่าระวัง ดังนั้น การที่จะต้องเสียเงินจ้างชาวแมกยาร์ผู้ดีชนบทที่ไว้วางใจได้เป็นเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นเพื่อคอยตรวจสอบพวกชนชาติกลุ่มน้อย ก็เป็นสิ่งที่คุ้มค่าเมื่อพิจารณาจากประเด็นผลประโยชน์ของชาติ ปัญหาความหลากหลายของกลุ่มชนชาติในอังกฤษจึงเป็นเสมือนพรพิเศษที่พระเจ้าประทานมาให้ เพราะมันกลายเป็นข้ออ้างที่จะได้มาซึ่งผลประโยชน์ทับซ้อนนานาประการ

ด้วยเหตุนี้เอง ‘เจ้าที่ดินใหญ่ก็ยังยึดครองที่ดินที่โอนให้ผู้อื่นไม่ได้นั้น อยู่จำไป ส่วนเจ้าที่ดินน้อยก็ครองตำแหน่งนั้นๆ ของตนอยู่ต่อไปอีก’⁴⁹ และนี่เองที่เป็นพื้นฐานทางสังคมที่นำไปสู่นโยบายบงคับใช้กระบวนการทำให้เป็นแมกยาร์ ตั้งแต่หลัง ค.ศ.1875 เป็นต้นมา ซึ่งทำให้กฎหมายชนชาติต้องกลายเป็นเจวิตไปโดยปริยาย การกำหนดเงื่อนไขที่ทำให้สิทธิการเลือกตั้งแคบลง การเพิ่มขยายจำนวนเขตเลือกตั้ง ‘เน่า’^{*12} การโกงการเลือกตั้งและอาชญากรรมความรุนแรง

49 Ibid., p. 81 and 82

*12-มาจากคำภาษาอังกฤษว่า rotten boroughs ใช้เรียกเขตเลือกตั้งที่จงใจกำหนดขึ้นให้เป็นพื้นที่ขนาดเล็กและกระชับ จนมีความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน สามารถประกันได้ว่านักการเมืองฝ่ายรัฐบาลจะเป็นฝ่ายที่ชนะการเลือกตั้งในเขตนั้นๆ ความคิดเบื้องหลังของวิธีการสกปรกคดโกงทางการเมืองแบบนี้ ก็คือการหาทางให้รัฐบาลได้เปรียบในการเลือกตั้ง โดยเข้ายึดครองคะแนนเสียงในเขตเลือกตั้งขนาดเล็ก แต่มีอยู่จำนวนมาก ในขณะที่ฝ่ายค้านได้คะแนนเสียงจากเขตเลือกตั้งที่มีพื้นที่ใหญ่กว้างขวางและมีความหลากหลายสูง แต่มีจำนวนน้อยเขตกว่า

ทางการเมืองที่ก่อตัวเป็นขบวนการอยู่ในเขตชนบท⁵⁰ เหล่านี้ล้วนเสริมฐานอำนาจของดิสซา ตลอดจนผู้สนับสนุนของเขา ให้มีความมั่นคงเข้มแข็งขึ้นมาก และขณะเดียวกัน ก็ตอกย้ำให้เห็นคุณลักษณะ ‘ทางการเมือง’ ของลัทธิชาตินิยมแบบของดิสซา

จาซซี (Jászi) ได้เปรียบเทียบอย่างเหมาะสมให้เห็นความเหมือนกัน ระหว่างกระบวนการทำให้เป็นแมกยาร์ในฮังการีตอนปลายศตวรรษที่ 19 กับ ‘นโยบายระบอบซาร์ของรัสเซีย ที่กระทำต่อชาวโปแลนด์และชาวรุธเทน (Ruthenians) นโยบายของรัฐปรัสเซียต่อชาวโปแลนด์และชาวเดนมาร์ก และนโยบายของอังกฤษสมัยศักราชต่อชาวไอริช’⁵¹ ความเกี่ยวพันกันระหว่างพวกปฏิภิกิริยากับลัทธิชาตินิยมทางการเมืองนี้ เห็นได้อย่างชัดเจนจากข้อเท็จจริงต่อไปนี้ กล่าวคือ ในขณะที่กระบวนการทำให้เป็นแมกยาร์ในทางภาษาจะเป็นนโยบายหลักของรัฐ แต่เมื่อสิ้นทศวรรษ 1880 ก็มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียง 2% เท่านั้นในหน่วยราชการหลัก ทั้งในระดับรัฐบาลกลางและระดับรัฐบาลท้องถิ่นที่เป็นชาวโรมาเนีย ทั้งๆ ที่ประชากรชาวโรมาเนียดคิดเป็นสัดส่วนถึง 20% ของประชากรทั้งหมด มีหน้าซ้ำ ‘แม้แต่ข้าราชการ 2% ที่เป็นชาวโรมาเนียนั้น ส่วนใหญ่ก็เป็นเพียงข้าราชการระดับล่างสุด’⁵² ในขณะเดียวกันในสภาผู้แทนราษฎรของฮังการีก่อนหน้าสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น ‘ก็ยังไม่มีการแทนของชนชั้นกรรมมาชีพ

50 อาชญากรรมความรุนแรงทางการเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นผลงานของพวกเขา “ปานดูร์ส” (Pandoors) หรือนักเลงอันธพาลท้องถิ่นที่มีพฤติกรรมเลวร้ายระลอกอื่น พวกนี้เป็นทหารที่สังกัดอยู่กับกองทัพ แต่ถูกมอบหมายให้ขึ้นต่อรัฐบาลของเขตแขวงท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจในเขตชนบท เป็นพวกที่นิยมใช้ความรุนแรง

51 *The Dissolution*, p. 328

ลัทธิชาตินิยมทางการเมือง และลัทธิจักรวรรดินิยม

และชาวนาไร่ที่ดินทำกิน (ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ) แม้แต่คนเดียว... มีสมาชิกสภาฯ เพียง 8 คนที่เป็นชาวโรมาเนีย หรือไม่ก็สโลวัก จากจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภาฯ 413 คน ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริง มีประชากรเพียง 54% ที่พูดภาษาแมกยาร์เป็นภาษาแม่⁵³ จึงไม่น่าแปลกใจ ที่เมื่อรัฐบาลกลางที่กรุงเวียนนาส่งกองทหารเข้ามายุบสภาผู้แทนราษฎรของฮังการีใน ค.ศ.1906 นั้น ‘ไม่มีการก่อการชุมนุมในที่สาธารณะ ติดป้ายผ้า หรือออกคำแถลงประท้วงการกระทำ ที่ถือเสมือนเป็นจุดเริ่มต้นของยุคใหม่แห่ง ‘สมบูรณาญาสิทธิเวียดนามนา’ แม้เพียงครั้งเดียว ในทางตรงกันข้าม มหาชนที่เป็นชนชั้นแรงงานและชนชาติกลุ่มน้อยทั้งหลาย กลับเฝ้ามองความพ่ายแพ้ของเหล่าคณาธิปไตยแห่งชาติอย่างสะใจแกมปิติ’⁵⁴

อย่างไรก็ดี ชัยชนะของลัทธิชาตินิยมทางการเมือง ที่เป็นของพวกปฏิกริยาเจ้าของที่ดินรายย่อยในเขตชนบทภายหลัง ค.ศ.1875 นั้น ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลความแข็งแกร่งทางการเมืองของคน

52 เป็นผลการคำนวณประมาณการของลาจอส มอคซารี (Lajos Mocsry) (ใน *Some Words on the Nationality Problem*, Budapest, 1886) อ้างอยู่ใน *Ibid.*, p. 331-332 มอคซารี (ค.ศ.1826-1916) ผู้นี้ก่อตั้งพรรค *Independence Party* อันเป็นพรรคการเมืองเล็กๆ ขึ้นในสภาผู้แทนราษฎรฮังการีใน ค.ศ.1874 เพื่อปกป้องต่อสู้ให้กับแนวคิดของคอสสุท โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับปัญหาชนชาติกลุ่มน้อย คำกล่าวปราศรัยของเขาที่มุ่งประณามวิพากษ์วิจารณ์การที่รัฐบาลดิสซาละเม็ดกกฎหมายชนชาติ ค.ศ.1868 อย่างปาเถื่อนโจ่งแจ้ง ทำให้เขาถูกหัวตัวออกจากสภา ก่อนที่จะถูกพรรคการเมืองของตนเองขับออกจากสมาชิกภาพ ต่อมาใน ค.ศ.1888 มอคซารีได้รับเลือกตั้งกลับเข้าสู่สภาฯ อีกครั้งในฐานะผู้แทนจากเขตเลือกตั้งที่เป็นชาวโรมาเนียล้วนๆ และกลายเป็นนักการเมือง “หมาหัวเน่า” ของสภาฯ ไปโดยปริยาย ดู *Ignotus, Hungary*, p. 109

53 Jászi, *The Dissolution*, p. 334

กลุ่มนี้เพียงอย่างเดียว หรือด้วยเหตุผลของอิสระในการเคลื่อนไหวที่คนกลุ่มนี้ได้รับจากผลพวงของการประนีประนอมใน ค.ศ.1867 ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า ตราบจนกระทั่ง ค.ศ.1906 ราชสำนักฮับส์บูร์กยังไม่พร้อมที่จะเข้าจัดการกับโครงสร้างของระบอบเดิมที่ในหลายๆ ด้านยังคงมีส่วนค้ำจุนจักรวรรดิไว้ เหนือสิ่งอื่นใด ราชวงศ์ฮับส์บูร์กยังไม่สามารถที่จะบังคับใช้ลัทธิชาตินิยมทางการเมืองแบบของตนเองได้อย่างเข้มงวด ไม่เพียงเป็นเพราะจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการีเป็น *ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่แปดเปื้อนมอมแมมเต็มไปด้วยรอยด่าง* (Absolutismus gemildert durch Schlamperei) อย่างที่ วิคเตอร์ อาดเลอร์ (Viktor Adler) นักสังคมนิยมคนสำคัญได้เคยตั้งข้อสังเกตไว้ กล่าวคือ ‘ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ถูกทำให้ละมุน ก็ด้วยความไร้ประสิทธิภาพ’⁵⁵ แต่ยังคงกล่าวได้ว่าราชวงศ์ฮับส์บูร์กเป็นราชวงศ์ที่ล่าหลังที่สุด มีการเปลี่ยนแปลงช้ากว่าที่อื่นๆ ยึดติดอยู่กับความคิดเดิมๆ ‘กษัตริย์ฮับส์บูร์ก มีความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาแบบลึกถึงบงกช กษัตริย์ทุกพระองค์เชื่อว่าทรงมีสายสัมพันธ์พิเศษกับพระเจ้า และดำรงสถานะของผู้กระทำการในพระประสงค์ของพระเจ้าบนโลกมนุษย์ ตรงนี้เอง ที่จะช่วยทำให้เราสามารถเข้าใจท่าทีการตอบสนองแบบโง่เขลาของบรรดากษัตริย์ราชวงศ์ฮับส์บูร์ก เมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่เป็นความหายนะครั้งสำคัญๆ และรวมทั้งความไม่รู้จักถ่อมเนื้อถ่อมตัวสำเหนียกในบุญและคุณของผู้อื่นที่เป็นที่รำลึกกันอย่างกว้างขวาง *คำขอบคุณจากราชวงศ์ฮับส์บูร์ก* (Der Dank vom Hause Habsburg/The Thanks of the Habsburg Dynasty) กลายเป็นข้อความเสียดสี แดกดัน ล้อเลียนราชวงศ์ที่ระบอบไปทั่ว’⁵⁶ ยิ่งไปกว่านั้น ความอิจฉาริษยาเล็กๆ ที่มีต่อรัฐปรัสเซียภายใต้ราชวงศ์

54 *Ibid.*, p. 362 ตราบกระทั่งเข้าสู่ศตวรรษที่ 20 แล้ว ‘พวกคนนาธิบดีแห่งชาติ’ ของฮังการีก็ยังคงมีคุณสมบัติบางอย่างที่ผิดฝาผิดตัว Jászi ได้บันทึกเรื่องราว ‘นอกถู่หนอกทาง’ ที่ปรากฏอยู่ในรายงานของผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงของฮังการีฉบับหนึ่ง ที่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้สัมภาษณ์นายทหารที่บาดเจ็บจากการรบ ซึ่งต่อมาในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 นายทหารคนนี้จะก้าวขึ้นมาเป็นผู้เผด็จการปฏิกริยาฝ่ายขวาของฮังการี นายทหารคนดังกล่าวคือ ฮอร์ตี (Horthy) เขารู้สึกโกรธมากที่รายงานในหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นบรรยายว่าความคิดของเขา นั้นเป็นความคิดของ ‘การทวนนโยบายกลับไปสู่ดินแดนที่เป็นปิฎกมิของชาวฮังการี ดินแดนอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของบรรพบุรุษ’ เขาตอบได้รายงานนั้นว่า ‘จงจำในกะโหลกไว้ว่า หากขุนศึกผู้เป็นนายใหญ่ของข้าอยู่ที่เมืองบาเดน ดินแดนอันเป็นปิฎกมิของข้าก็อยู่ที่นั่นด้วยเช่นกัน!’ ดู *The Dissolution*, p. 142

55 *Ibid.*, p. 165 ‘และในช่วงวันคืนเก่าๆ อันรุ่งโรจน์ ครั้งที่ยังมีดินแดนที่เรียกขานกันว่าจักรวรรดิออสเตรีย นั้น เราชาวออสเตรียสามารถหลบหนีจากความวุ่นวายที่เกิดจากกระแสการเปลี่ยนแปลง เปรียบเหมือนก้าวลงจากขบวนรถไฟด่วน ไปขึ้นรถไฟขบวนธรรมดาที่วิ่งบนรางรถไฟปกติ เพื่อเดินทางกลับบ้าน... แน่แน่นอนว่ารถยนต์ก็จะต้องวิ่งไปตามถนน-แต่ในสมัยนั้น รถยังมีไม่มาก เครื่องบินเริ่มปรากฏตัวขึ้นที่นั่นเช่นกัน แต่พัฒนาการในด้านนี้ยังไม่เข้มข้น นานๆ ครั้งจะมีเรือออกเดินทางไปยังอเมริกาใต้หรือตะวันออกไกล ไม่มีความหะเยอหะยานที่จะยึดครองตลาดโลกหรือก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจของโลก ที่ตรงนี้คือศูนย์กลางของยุโรป เป็นจุดรวมศูนย์ของแกนโลกเก่า คำว่า ‘อาณานิคม’ และ ‘พื้นทะเล’ ยังคงสื่อความหมายของอะไรบางอย่างที่ดูห่างไกลและใหม่มากๆ มีการประชันขันแข่งอวดร่ำอวดรวยบ้าง แต่นั่นก็ไม่หุหุหุหุหุเพื่อละเมียดละไมจนเกินเลยแบบของฝรั่งเศส เราเล่นกีฬาข้างเหมือนกัน แต่ก็ไม่คลั่งไคล้เหมือนอย่างพวกแองโกล-แซกซอน เราใช้จ่ายเงินมหาศาลเพื่อสร้างกองทัพ แต่ก็เพียงแค่อให้เร้ามันใจได้ว่ากองทัพของเราจะสามารถดำรงรักษาความเป็นกองทัพที่อ่อนแอเกือบที่สุดของบรรดามหาอำนาจทั้งหลาย’ ดู Robert Musil, *The Man Without Qualities*, I, p. 31-32 หนังสือเล่มนี้นับเป็นนิยายข้ามชาติที่ยิ่งใหญ่เล่มหนึ่งของศตวรรษนี้

56 Jászi, *The Dissolution*, p. 135 เน้นโดยผู้เขียน เมื่อเมตเตอร์นิค (Metternich) ถูกปลดออกจากตำแหน่งหลังการลุกฮือใน ค.ศ.1848 และต้องหลบภัยหนีภัย “ไม่มีใครในราชสำนักแม้เพียงคนเดียวถามเขาว่าจะหลบไปที่ไหน และจะดำรงชีวิตอยู่แบบไหนอย่างไร”

ไฮเฮนซอลเลอร์น ซึ่งฉกฉวยมืบบ่มส่วนแบ่งสมบัติดั้งเดิมก้อนใหญ่ของจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ และผันตนเองไปเป็นเยอรมนี ทำให้ราชวงศ์ฮับส์บูร์กยิ่งต้องยื่นหยัดทองคำขวัญอันเป็นพระราชดำริสของ Franz II ที่ว่า ‘รักชาติบ้านเมือง เพื่อข้าฯ’ (patriotism for me)

ในเวลาเดียวกัน น่าสนใจที่ว่าในช่วงปีท้ายๆ ของราชวงศ์พวกฮับส์บูร์กมาค้นพบโดยบังเอิญว่ามีผลประโยชน์ร่วมอยู่กับพวกสังคมนิยมประชาธิปไตย จนถูกค่อนขออดกระแนะกระแหนจากฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองบางคน ที่ตั้งฉายาให้ว่า ‘สังคมนิยมราชสำนัก’ (Burgsozialismus/Court Socialism) ในการเป็นพันธมิตรแนวร่วมชั่วคราวครั้งนี้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ทั้งสองฝ่ายต่างก็แฝงวิถีคิดที่มีทั้งแนวคิดแบบมาเคียเวลลีและแนวคิดเชิงอุดมคติเข้าไว้ด้วยกัน ดังเห็นได้จากการรณรงค์เคลื่อนไหวอย่างดุเดือดจริงจัง ภายใต้การนำของพวกสังคมนิยมประชาธิปไตยออสเตรียใน ค.ศ.1905 ที่ต่อต้านนโยบาย ‘การแบ่งแยก’ ทางเศรษฐกิจและการทหารที่รัฐบาลฮังการีของ Count István Tisza พยายามเรียกร้อง ตัวอย่างเช่น คาร์ล เรนเนอร์ (Karl Renner) ‘ลงโทษความซึ่ซลาดของพวกกระฎุมพีออสเตรียอย่างรุนแรงในการที่ไปยอมอ่อนข้อให้กับแผนการแยกตัวของพวกแมกยาร์ แม้ว่า ‘ตลาดฮังการี มีความหมายสำคัญ ต่อทุนของออสเตรีย มากยิ่งกว่าที่โมร็อกโก’¹³ มีความหมายต่อทุนของเยอรมันอย่างเทียบกันไม่ได้

*13-ในช่วงทศวรรษแรกของศตวรรษที่ 20 จักรพรรดิวิลเฮ็ล์มที่ 2 ผู้โง่เง่าเต่าตุ่นของเยอรมัน เกือบจะนำพาประเทศเข้าสู่สงครามใหญ่กับอังกฤษและฝรั่งเศส จากการพยายามเข้ายึดครองครอบงำตลาดโมร็อกโก การกระทำครั้งนี้ก่อให้เกิดความระแวงสงสัยอย่างมากขึ้นในฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสและอังกฤษ เพราะโมร็อกโกมีสถานะที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ที่ควบคุมปากประตูเข้าออก ระหว่างทะเลเมดิเตอร์เรเนียนกับมหาสมุทรแอตแลนติก

เลย' แต่นโยบายต่างประเทศของเยอรมัน กลับพยายามห่มเหปกบป้องผลประโยชน์ของตนในโมร็อกโกอย่างแข็งขันเข้มข้น Renner มองไม่เห็นว่าการเรียกร้องเขตภาษีอากรอิสระของอังการีจะมีอะไรดีขึ้นนอกไปจากการปล่อยให้พวกรีดไถ เจ้าเล่ห์คดโกง และพวกบ้าคลั่งไคล้การเมือง เทียวแฟนฟานส่งเสียงร้อง สร้างความเดือดร้อนเป็นปฏิปักษ์ ต่อผลประโยชน์ของอุตสาหกรรมของออสเตรีย ของชนชั้นกรรมมาชีพชาวออสเตรีย และของเกษตรกรชาวออสเตรีย'⁵⁷ ในทำนองเดียวกัน ออตโต บาวเออร์ (Otto Bauer)*¹⁴ ก็กล่าวไว้ว่า⁵⁸

ในสมัยของการปฏิวัติรัสเซีย (ค.ศ.1905) ไม่มีใครกล้าแม้แต่จะคิดใช้กำลังทหารเพียงอย่างเดียวเข้าปราบปรามยึดครองอังการี แม้ว่าจะมีความแตกแยกรุนแรงภายในจากความเป็นปฏิปักษ์ทางชนชั้นและชนชาติ แต่ความขัดแย้งภายในเหล่านี้กลับกลายเป็นอาวุธที่ให้อำนาจแก่ราชสำนัก และราชสำนักก็ต้องใช้อาวุธนี้ให้เป็นประโยชน์ ถ้าหากไม่ประสงค์จะเผชิญกับชะตากรรมแบบเดียวกับที่ราชวงศ์แบร์นาคอตต์ได้เผชิญมา*¹⁵ ราชวงศ์ฮับส์บูร์กไม่สามารถที่จะแบกรับเจตจำนง

57 Ibid, p. 181 เน้นโดยผู้เขียน

*14-Otto Bauer (ค.ศ.1882-1936) เป็นนักทฤษฎีลัทธิมาร์กซ์ชาวออสเตรียที่ปราดเปรื่องคนหนึ่ง อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับเลนิน และเป็นสหายนิตินและพันธมิตรของคาร์ล เรนเนอร์ (Karl Renner)

58 Otto Bauer, *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie* (1907) ตามที่อ้างไว้ในงานอีกชิ้นของเขาที่ชื่อ *Werkausgabe*, I, p. 482 ข้อความเน้นปรากฏอยู่ในต้นฉบับเดิม การเปรียบเทียบคำแปลนี้กับคำแปลของ Jászi ซึ่งอยู่ในฉบับพิมพ์ครั้งแรกของหนังสือเล่มนี้น่าจะให้ข้อคิดบางอย่าง

*15-ผู้ก่อตั้งราชวงศ์แบร์นาคอตต์ของสวีเดนที่ปกครองประเทศอยู่ในขณะนั้นเดิมทีเป็นนายพลฝรั่งเศสที่ดีที่สุดคนหนึ่งของจักรพรรดินโปเลียน มาในตอนปลายศตวรรษที่ 19 พกรักษชาติในนอร์เวย์ ซึ่งในตอนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสวีเดน ได้รับแรงค์เคลื่อนไหวรุนแรงมากขึ้น ใน ค.ศ.1905 พกรักษชาติได้บีบบังคับให้กษัตริย์สวีเดนยอมรับให้เอกราชแก่นอร์เวย์

สองแบบและยืนยันอำนาจการปกครองเหนือ ทั้งออสเตรียและฮังการี ด้วยเหตุ
 ดังนั้น จึงต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการที่จะทำให้ทั้งออสเตรียและ
 ฮังการีมีเจตจำนงหนึ่งเดียวรวมกันให้ได้ และนำไปสู่การสร้างอาณาจักรที่เป็น
 หนึ่งเดียว การแตกแยกกันภายในเป็นเลี้ยวส่วนของฮังการีเอื้อโอกาสที่ดีให้
 ออสเตรียบรรลุเป้าหมายเช่นนั้นได้ ออสเตรียจะต้องส่งกองทัพเข้าไปในฮังการี
 เพื่อยึดดินแดนนั้นกลับคืนมาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร แต่จะต้องเขียน
 ข้อความต่อไปนึ่งไปบนผืนธงป้ายประกาศ นั่นคือ ไม้คดโกง และให้สิทธิการ
 เลือกตั้งที่เท่าเทียมอย่างไม่มีเงื่อนไข ให้สิทธิในการรวมตัวกันแก่แรงงานภาค
 เกษตร! สิทธิในการปกครองตนเองของชาติ! ออสเตรียจะต้องให้ข้อเสนอการ
 ก่อตั้งรัฐแห่งมหาออสเตรีย (United States of Great Austria) หรือความคิด
 ของรัฐแบบสหพันธ์ (Bundesstaat) ที่แต่ละชาติ บริหารจัดการปกครองกิจการ
 ภายในชาติตนเองอย่างเป็นอิสระ และชาติทั้งหลายผนึกรวมอยู่ในรัฐเดียวกัน
 เพื่อพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ร่วมกัน แน่นนอน ทั้งนี้เพื่อเป็นการทดแทนข้อ
 เรียกร้องของฮังการี ที่ต้องการเป็นรัฐชาติที่เป็นเอกราช (Nationalstaat) แนวคิด
 ในเรื่องรัฐแบบสหพันธ์ของชนชาติต่างๆ (Nationalitätenbundesstaat)
 จะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญอันทรงประสิทธิภาพของราชสำนัก ซึ่งอำนาจกำลัง
 ถูกบั่นทอนทำลายลงจากความเลื่อมของระบอบทวิราช

หากจะเห็นเศษซากร่องรอยของสหรัฐอเมริกา (United States of America-USA) และสหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland-USGA) ซึ่ง
วันหนึ่งข้างหน้าในอนาคตจะถูกปกครองโดยพรรคแรงงาน!) ตลอดจน
รวมถึงเค้าโครงของสหพันธ์สาธารณรัฐสังคมนิยมไซเบเวียต ซึ่งมีพื้นที่
ที่อยู่ภายใต้การปกครองพอๆ กันกับรัสเซียภายใต้ระบอบซาร์ ปราบกฎ
อยู่ในสหรัฐแห่งมหาออสเตรีย (United States of Great Austria) ก็ดู
เป็นเรื่องที่สมเหตุสมผลอยู่มาก เพราะข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า ใน

จินตนาการของคนต้นคิด สหรัฐแห่งมหาออสเตรียเป็นทายาทที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของราชอาณาจักรนี้ (มหาจักรวรรดิแห่งออสเตรีย) -- ซึ่งมีองค์ประกอบที่รวมกันเข้ามาในช่วงหลายศตวรรษ ที่ราชวงศ์ฮับส์บูร์กทำการต่อสู้ต่อรองช่วงชิงมา

จินตนาการแนว ‘จักรวรรดินิยม’ ข้างต้น ส่วนหนึ่งมาจากโซครายที่สังคมนิยมออสเตรียถือกำเนิดขึ้นในนครหลวงของจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ที่สุดจักรวรรดิหนึ่งของยุโรป⁵⁹ อย่างที่ได้เห็นกันมาแล้วก่อนหน้านี้ ชุมชนจินตกรรมแบบใหม่เหล่านี้ (รวมถึงสหรัฐแห่งมหาออสเตรียในจินตกรรมที่ต้องแก่งแย่งในท้ายที่สุด) ซึ่งก่อตัวขึ้นมาจากการปฏิวัติทางนิรุกติศาสตร์ และจากทุนนิยมการพิมพ์ มักจะคิดว่าตนเองนั้นมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เก่าแก่โบราณ ในยุคสมัยที่ ‘ประวัติศาสตร์’ ยังถูกมองว่าเป็นเรื่องราวของ ‘เหตุการณ์สำคัญ’ และ ‘ผู้นำ/มหาบุรุษที่ยิ่งใหญ่’ เป็นประดุจเม็ดไข่มุกราคาแพงที่ร้อยเรียงกันขึ้นเป็นเรื่องเล่า ก็เป็นการง่ายที่จะตีความอดีตของชุมชนผ่านราชวงศ์ที่มีประวัติเก่าแก่ยาวนาน ด้วยเหตุนี้ สหรัฐแห่งมหาออสเตรียในจินตนาการ จึงให้ภาพของชุมชนที่มีเพียงเยื่อบางๆ ที่เกือบมองไม่เห็น แบ่งแยกระหว่างจักรวรรดิกับชาติ และพระราชวงศ์จากชนชั้นกรรมาชีพ ความเห็นของ Bauer จึงไม่ใช่เรื่องผิดฝาผิดตัวแปลกประหลาดแต่อย่างไร กษัตริย์วิลเลียมผู้พิชิต (William the

59 แน่นนอนที่ว่าจินตนาการทั้งหลายเหล่านี้ยังสะท้อนกรอบคิดที่โดดเด่นของพวกปัญญาชนฝ่ายซ้ายในยุโรปที่เป็นที่รู้จักกันดีพวกหนึ่ง ซึ่งภาคภูมิใจในความรอบรู้ภาษาชั้นสูงทั้งหลายในมรดกยุคเรอเนสซองส์ที่สืบทอดมา และในความสามารถที่จะเข้าใจปัญหาของคนอื่นๆ ความภาคภูมิใจ ความเป็นนานาชาติ (internationalist) และความเป็นผู้ดี สามารถผสมผสานกันอย่างสมดุลย์

Conqueror) และกษัตริย์จอร์จที่ 1 (George I) ซึ่งต่างก็พูดภาษาอังกฤษไม่ได้ จึงดูจะไม่มีปัญหาในฐานะที่ทรงเป็น ‘กษัตริย์อังกฤษ’ ‘นักบุญ’ สตีเฟน (Saint Stephen r.1001-1038) อาจจะเคยสั่งสอนทายาทผู้สืบทอดราชบัลลังก์ของพระองค์ว่า⁶⁰

ประโยชน์ที่ได้จากชาวต่างชาติและแขกผู้มาเยือน มีมากเสียจนสามารถนับเนื่องเข้ามาเป็นราชกฤกษ์อันสำคัญลำดับที่ 6 ... เพราะแขกผู้มาเยือน ซึ่งมาจากหลากหลายท้องถิ่นที่แคว้นแคว้น จะนำภาษาและประเพณี ความรู้และศาสตราวุธอันหลากหลายมาด้วย ทั้งหมดนั้น จะช่วยเสริมความสง่าอลังการให้ราชสำนัก และข่มขู่สยบความยโสโอหังของบรรดามหาอำนาจต่างชาติ เพราะบ้านเมืองที่มีความเป็นอันหนึ่งเดียวกันทางภาษาและประเพณีนั้น แท้ที่จริงแล้ว กลับเต็มไปด้วยความมอบบางและอ่อนแอ....

แต่คำสั่งสอนข้างต้นกลับไม่สามารถป้องกันไม่ให้ผู้ที่ได้นามตามพระองค์ ก้าวขึ้นเป็น ‘กษัตริย์พระองค์แรก’ ของฮังการีได้

โดยสรุป เราอาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาได้เกิดพัฒนาการของความคิดอย่างที่ Seton-Watson เรียกว่า ‘ลัทธิชาตินิยมทางการเมือง’ ขึ้นในยุโรป ด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์ ลัทธิชาตินิยมดังกล่าวนี้ ‘ไม่สามารถเกิดขึ้นได้’ จนกระทั่งภายหลังการปรากฏตัวของลัทธิชาตินิยมทางภาษาของมหาชน (popular linguistic-nationalism) เนื่องจากโดยพื้นฐานแล้ว ลัทธิชาตินิยมทางการเมืองเป็นการ *ตอบโต้* ของกลุ่มอำนาจ ซึ่งประกอบด้วยพระราชาวงศ์และ

60 Jászi, *The Dissolution*, p. . 39

ชนชั้นผู้ถืออภิชนเป็นแกนหลัก ที่รู้สึกว่าการตนเองกำลังถูกคุกคามจากการถูกกีดกันออกจาก หรือถูกเบียดขับให้ไปอยู่ตรงชายขอบของชุมชน จินตกรรมของมวลชน ภายหลังจาก ค.ศ.1918 และ 1945 (เมื่อสิ้นสุด สงครามโลกครั้งที่ 1 และสงครามโลกครั้งที่ 2) ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองประหนึ่งแผ่นดินไหวและผิวโลกเคลื่อนได้ระบายถ่ายเท กลุ่มอำนาจเก่าเหล่านี้ให้ต้องไปอยู่แถวๆ เอสโตริล (Estoril) และ มอนติคาร์โล (Monte Carlo)^{*16} ลัทธิชาตินิยมทางการเมืองไม่เพียงเป็นนโยบาย ปฏิบัติทางนกระแส ที่ปรับมาจากตัวแบบของลัทธิชาตินิยมภาคประชาชน ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติพร้อมๆ กันมาก่อน⁶¹ อีกทั้งลัทธิชาตินิยมทางการเมือง ก็ไม่ได้ผูกขาดจำกัดการก่อตัวขึ้นแต่เฉพาะในยุโรปและเขตเลวองต์ (Levant หรือ ‘ตะวันออกใกล้’)^{*17} ภายใต้อาณาจักรจักรวรรดินิยม นโยบายที่คล้ายคลึงกันนี้ ถูกนำมาใช้โดยกลุ่มชนชั้นนำผู้มีอำนาจทางการเมืองที่ความมั่นคงของผลประโยชน์ของตนกำลังถูกคุกคามอยู่ในผืนทวีปอันกว้างขวางในเอเชียและ

*16-Estoril เป็นเมืองตากอากาศชายทะเลที่หรูหราที่มีชื่อเสียงของโปรตุเกส ส่วน Monte Carlo เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรจิว โมนาโค ที่อยู่ริมฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ทั้งสองเมืองนี้มีชื่อเสียงในเรื่องโรงพนันคาสีโน และเป็นสถานที่ที่พวกกษัตริย์ที่ถูกโค่นอำนาจโดยพลกนิกรของพระองค์เอง แต่ยังมีทรัพย์สินสมบัติที่แอบซ่อนไว้ โปรดปรานที่จะไปพำนักลี้ภัย

61 เมื่อประมาณครึ่งศตวรรษที่แล้ว จาสซี (Jászi) เองก็เคยตั้งข้อสงสัยแบบเดียวกันนี้ว่า ‘เราอาจตั้งคำถามได้ว่าพัฒนาการลัทธิชาตินิยมของจักรวรรดิที่เกิดขึ้นมาในตอนหลังนั้น เกิดขึ้นมาจากความคิดในเรื่องความเป็นชาติอย่างแท้จริง โดยที่ไม่ได้เกิดมาจากผลประโยชน์ผูกขาดของคนบางกลุ่มบางพวกที่ *แปลกแยก* จากแนวคิดดั้งเดิมของจุดประสงค์ของชาติหรือไม่’ ดู Ibid., p. 286 เน้นโดยผู้เขียน

*17 คำว่า Levant แปลว่าอาทิตย์อุทัย เป็นคำเก่าแก่ดั้งเดิมที่ชาวยุโรปเรียกบริเวณเขตทางตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน รวมถึงประชากรที่อาศัยอยู่ตามบริเวณชายฝั่งของเขตนี้ ทั้งเตอร์ก ซิเรีย เลบานอน อียิปต์ และกรีซ

แอฟริกาในช่วงศตวรรษที่ 19⁶² ในท้ายที่สุด ลัทธิชาตินิยมทางการแบบนี้ ก็สะท้อนตกลงมาอยู่ในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ไม่ใช่พวกยุโรป และก็ถูกหยิบยืมและลอกเลียนนำมาใช้โดยกลุ่มชนชั้นนำในดินแดนสองสามแห่ง (ญี่ปุ่นและสยามเป็นตัวอย่างที่ดี) ที่หลุดรอดจากการตกเป็นข้าอาณานิคมโดยตรงของมหาอำนาจตะวันตก

ในเกือบทุกกรณีลัทธิชาตินิยมทางการกลับเกลื่อนปิดบังซ่อนเร้นความแตกต่างระหว่าง ‘ชาติ’ กับ ‘ราชวงศ์ / ราชอาณาจักร’ ด้วย

62 ในมุขกลับกัน ประเด็นนี้จะยิ่งเห็นได้ชัดเจนขึ้นในกรณีของอาณานิคมอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ ซึ่งแม้มาจนกระทั่งปีสุดท้ายของยุคอาณานิคม การบริหารจัดการอาณานิคมส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้ภาษาที่ทุกวันนี้เรียกกันว่า “ภาษาอินโดนีเซีย” ผู้เขียนคิดว่านี่เป็นอาณานิคมขนาดใหญ่เพียงแห่งเดียวที่ใช้ภาษาถิ่นที่ไม่ใช่ภาษายุโรปเป็นภาษาทางการจนถึงวันสุดท้ายของระบอบอาณานิคม ความผิดปกติดังกล่าวอธิบายได้จากพื้นฐานข้อเท็จจริงที่ว่าอาณานิคมแห่งนี้มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน เริ่มก่อตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 17 โดยบริษัทการค้าที่ชื่อบริษัทอินเดียตะวันออก (Vereenigde Oostindische Compagnie หรือ VOC) ก่อนหน้าीलัทธิชาตินิยมทางการจะถือกำเนิดขึ้นมาเป็นเวลานานทีเดียว อย่างไรก็ตามนี่ก็ไม่ได้เป็นที่น่าสนใจได้เลยว่า เหตุผลอีกประการที่ทำให้ภาษาอินโดนีเซียสามารถดำรงสถานะของการเป็นภาษาทางการในอาณานิคมแห่งนี้ก็คือ การที่พวกชาวดัตช์สมัยใหม่ขาดความมั่นใจว่าภาษาและวัฒนธรรมของตนนั้น มีความเป็นยุโรปในระดับเดียวกันกับภาษาและวัฒนธรรมของอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน สเปน และอิตาลี (นี่เป็นเหตุผลเดียวกันกับที่ชาวเบลเยียมในคองโกเลือกใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาทางการของอาณานิคม แทนที่จะใช้ภาษาเฟลมมิช) ในท้ายที่สุด นโยบายการศึกษาของอาณานิคมจะมีลักษณะอนุรักษนิยมจำ ใน ค.ศ.1940 เมื่ออาณานิคมอินเดียตะวันออก (ซึ่งต่อมาก็กลายเป็นอินโดนีเซีย) มีประชากรชาวพื้นเมืองรวมกว่า 70 ล้านคนนั้น มีนักศึกษาวัยพื้นเมืองศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาระดับวิทยาลัยเพียง 637 คน และมีเพียง 37 คนเท่านั้นที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ดู George McT. Kahin, *Nationalism and Revolution in Indonesia*, p. 32. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับกรณีของอินโดนีเซียได้ในบทที่ 7

เหตุตังนั้น เราจึงเห็นภาพความขัดแย้งลักษณะนี้ได้ทั่วไปตลอดทั้งโลก เพราะในขณะที่ชาวสโลวัก ถูกบังคับให้รับภาษาและวัฒนธรรมแมกยาร์ ชาวอินเดียนต้องรับวัฒนธรรมอังกฤษ ชาวเกาหลีรับของญี่ปุ่นนั้น พวกเขาเหล่านี้กลับไม่มีโอกาสหรือได้รับอนุญาตให้ปกครองชาวแมกยาร์ คนอังกฤษ หรือคนญี่ปุ่นแต่อย่างใด ขนมหวานที่นำมาหลอกล่อคนพื้นเมืองให้หลงระเหิง ในท้ายที่สุดกลับกลายเป็นเพียงภาพลวงตาที่มีแต่ความว่างเปล่า เหตุผลของการกลับตะลະปัดรเยียงนี้ ไม่ใช่มาจากเรื่องของเผ่าพันธุ์นิยมเพียงเท่านั้น แต่ยังมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ณ ใจกลางของจักรวรรดิเองนั้น ความเป็นชาติ ก็เริ่มก่อตัวขึ้นด้วยเช่นกัน ทั้งชาติฮังการี ชาติอังกฤษและชาติญี่ปุ่น และโดยสัญชาตญาณ ชาติเหล่านี้ก็ย่อมต้องต่อต้านการปกครองโดย ‘คนต่างชาติ’ อุดมการณ์จักรวรรดินิยมในยุคหลัง ค.ศ.1850 จึงมีลักษณะเด่นที่สามารถพลิกผันเปลี่ยนแปลงร่างได้ราวกับ मुखของนักมายากล ความพลิกผันของอุดมการณ์จักรวรรดินิยมเห็นได้จากอาการอันเฉยชา ไม่ทुरนทुरายของมหาชนคนส่วนใหญ่ในเมืองแม่ที่ในท้ายที่สุด ก็สามารถทำได้กับการต้องสูญเสียอาณานิคมไป แม้แต่ในกรณีอย่างของอัลจีเรีย ซึ่งได้ถูกผนวกรวมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเมืองแม่อย่างถูกต้องตามกฎหมายไปแล้วก็ตาม กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว มีแต่พวกชนชั้นปกครอง แน่นอน ที่หมายรวมถึงชนชั้นกระฎุมพีคนชั้นกลาง และเหนือสิ่งอื่นใด พวกอภิชน ที่อาลัยโหยหาวันคืนของจักรวรรดิ และความโคกเศร้าจากการสูญเสียของคนเหล่านี้บ่อยครั้งที่เดียว ดูไม่ต่างไปจากละครบนเวทีเลย ❖

คลื่นลูกสุดท้าย

7

The Last Wave

สงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้ยุคของราชวงศ์ใหญ่ๆ สิ้นสุดลง เมื่อถึงปี ค.ศ.1922 ราชวงศ์ฮับส์บูร์ก ไฮเฮนซอลเลิร์น โรมานอฟ ออตโตมัน ก็หาไม้ไม้อีกต่อไปแล้ว The League of Nations ที่ไม่ใช่มีแต่เพียงชาติยุโรปเท่านั้น ก็ได้เข้ามาแทนที่ Congress of Berlin จากนั้นเป็นต้นมา บรรทัดฐานระหว่างประเทศที่ขอบธรรมก็คือรัฐชาติ ดังนั้น แม้แต่ราชอาณาจักรที่ยังหลงเหลืออยู่ ก็พากันเดินเข้ามาอยู่ในสันนิบาตชาติ (The League of Nations) โดยสวมใส่เครื่องทรงประจำชาติแทนที่จะเป็นพัสดราภรณ์ของจักรพรรดิ และเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง กระแสรัฐชาติก็ขึ้นถึงจุดสูงสุด ครั้นถึงกลางทศวรรษ 1970 แม้แต่จักรวรรดิโปรตุเกสก็กลายเป็นอดีตไปแล้ว

รัฐใหม่ๆ ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีคุณลักษณะเฉพาะของตัวเอง แม้กระนั้นก็ยังเข้าใจได้ยาก ยกเว้นแต่เราจะพิจารณาจากชุดต่อเนื่องกันของแม่แบบที่เราได้พูดถึงมาแล้วในบทที่ 4-5-6 วิธี

หนึ่งที่จะเน้นความสำคัญของแม่แบบที่สืบทอดกันมาก็คือ การเตือนตัวเราเองว่ารัฐจำนวนมาก (ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ใช่รัฐในยุโรป) เหล่านั้นได้เอาภาษาทางการมาจากรัฐในยุโรป และถ้าหากว่ามันดูคล้ายกับตัวแม่แบบของ ‘ครีโอล’ ในทวีปอเมริกาด้วย ในแง่นี้ก็หมายความว่ามันได้ไปเอาประชาานิยมชนิดเข้มข้นมาจากลัทธิชาตินิยมเชิงภาษาศาสตร์ของยุโรป กับได้ไปเอาลัทธิชาตินิยมแบบทางการของนโยบายที่มุ่งเน้นสร้างความเป็นรัฐเซียจากเบื้องบน

การที่รัฐชาติใหม่ๆ ทำเช่นนี้ ก็เพราะว่าในประการแรก ถึงแม้ชาวอเมริกันกับชาวยุโรป จะได้ผ่านประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ซับซ้อนมาเพียงใดก็ตาม แต่ตอนนี้ที่ไหนๆ ก็จินตกรรมกันขึ้นมาให้เป็นตัวแม่แบบไปเสียแล้ว และในประการที่สอง ก็เพราะว่ารัฐชาติใหม่ๆ จำนวนหนึ่ง ยังคงใช้ภาษาทางการของยุโรป เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน โปรตุเกส ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากลัทธิชาตินิยมทางการของจักรวรรดินิยมนั่นเอง นี่คือเหตุผลที่ว่า ทำไมในนโยบาย ‘สร้างชาติ’ ของรัฐใหม่ๆ เราจึงเห็นทั้งความกระตือรือร้นของลัทธิชาตินิยมมวลชนที่จริงจัง กับทั้งสิ่งที่เป็นระบบและเกือบจะเจ้าเล่ห์ด้วยซ้ำไป ในการปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมโดยผ่านสื่อมวลชน ผ่านระบบการศึกษา และกฎระเบียบการปกครอง และอีกสารพัดวิธี

ในขณะเดียวกัน ส่วนผสมของลัทธิชาตินิยมมวลชนกับลัทธิชาตินิยมทางการนี้ ก็เป็นผลผลิตมาจากความผิดปกติที่จักรวรรดินิยมยุโรปสร้างขึ้นไว้ นั่นคือการขีดเส้นแบ่งพรมแดนเอาตามอำเภอใจดังที่เราู้จักกันดี กับการสร้างชนชั้นปัญญาชนขึ้นมาใหม่ ที่พูดได้สองภาษา และอยู่เหนือประชากรอันแตกต่างหลากหลายและต่างก็พูดได้

เพียงภาษาเดียวของตน ดังนั้น เราจึงสามารถคิดถึงชาติเหล่านี้ได้ในฐานะที่เป็นโครงการที่ยังไม่บรรลุความสำเร็จ แต่ก็ยังเป็นโครงการที่เกิดขึ้นโดยอิทธิพลของ Mazzini (นักกิจกรรมชาตินิยมอิตาลี) มากกว่าของ Uvarov (โปรดกลับไปดูในบทที่ 6)

เมื่อพิจารณาถึงจุดกำเนิดของ ‘ลัทธิชาตินิยมอาณานิคม’ ใหม่ที่คล้ายคลึงกับลัทธิชาตินิยมยุคก่อนและสะดุดตาเราทันที นั่นคือโครงสร้างที่คล้ายคลึงกันระหว่างการยึดออกทางดินแดนของลัทธิชาตินิยมทั้งสอง กับของหน่วยปกครองของจักรวรรดิเดิม ความคล้ายคลึงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญแต่อย่างใด หากแต่สัมพันธ์อย่างชัดเจนกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของการจาริกอยู่เพียงภายในอาณานิคม ความแตกต่างอยู่ที่ความจริงที่ว่า เส้นทางของการจาริกที่มีการปฏิสัมพันธ์กับภาษาถิ่น จนกลายเป็นภาษาที่มีรากมาจากหลายภาษาในศตวรรษที่ 18 นั้น ไม่เพียงก่อเป็นรูปร่างขึ้นจากจุดประสงค์ที่จะรวมทุกอย่างเข้าสู่ศูนย์กลางของสมบูรณาญาสิทธิมหานครเท่านั้น แต่ยังมีส่วนมาจากปัญหาการสื่อสารและการขนส่งที่เกิดขึ้นจริง รวมทั้งความล่าช้าทางเทคโนโลยีโดยทั่วไปอีกด้วย ในศตวรรษที่ 20 ปัญหาเหล่านี้ส่วนใหญ่หมดไปแล้ว และ ‘กระบวนการทำให้เป็นรัสเซีย’ ที่มีสองหน้าก็เข้ามาแทนที่

ผู้เขียนได้ถกเถียงไว้ก่อนหน้านี้แล้วว่า ในปลายศตวรรษที่ 18 หน่วยปกครองของจักรวรรดิ เริ่มมีความหมายในแง่ของชาติ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่ามันได้จำกัดความเจริญก้าวหน้าของข้าราชการ ‘ครีโอล’ และก็เป็นเช่นนี้ในศตวรรษที่ 20 ด้วย เพราะในกรณีที่หนุ่มอังกฤษผิวน้ำตาลหรือดำก็ตาม ไปได้รับการศึกษาหรือฝึกอบรมในมหานคร

เมืองแม่ ซึ่ง ‘บรรพบุรุษ ครีโอล’ ของเขาน้อยคนนักจะมีโอกาสเช่นนี้ แต่นั่นก็จะเป็นครั้งสุดท้ายที่เขาจะได้จารึกแสวงหาตำแหน่งทางราชการ หลังจากนั้นแล้ว จุดสูงสุดของการเวียนขึ้นชั้นบันไดของเขาก็คือ จุดศูนย์กลางทางการปกครองที่สูงที่สุดที่เขาจะสามารถได้รับมอบหมายให้ไปประจำได้ นั่นก็คือ เมืองย่างกุ้ง อักกรา จอร์จทาวน์ โคลัมโบ (ซึ่งก็เป็นเพียงแค่หัวเมืองในอาณานิคม พม่า กานา ไกยานา และซีลอน เท่านั้นเอง) แต่ในแต่ละการเดินทางที่แสนจำกัดนั้น เขาก็ได้พบเพื่อนร่วมเดินทางที่พูดได้สองภาษา ซึ่งเขาเริ่มรู้สึกเหมือนเป็นคนในสังคมเดียวกันขึ้นเรื่อยๆ ในการเดินทางนั้น เขาก็เข้าใจได้อย่างรวดเร็วว่าจุดกำเนิดของเขา ไม่ว่าจะทางเชื้อชาติ ภาษา หรือทางภูมิศาสตร์ มีความสำคัญน้อยมาก มันเพียงเป็นจุดเริ่มต้นให้เขาเดินทางเท่านั้น ไม่ได้เป็นส่วนสำคัญในการตัดสินใจที่หมายปลายทางหรือเพื่อนร่วมเดินทางของเขาแต่อย่างใด จากแบบแผนนี้เอง ความเปลี่ยนแปลงที่ละขั้นตอนของรัฐอาณานิคม ไปสู่รัฐชาติที่แนบเนียนและถูกปิดบังไว้ครั้งหนึ่งก็เกิดขึ้น เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปได้ ไม่ใช่เพียงจากบุคคลากรที่ดำรงตำแหน่งอย่างต่อเนื่องยาวนานเท่านั้น หากแต่เป็นเพราะการเดินทางมากมาย ที่ทำให้ข้าราชการได้เรียนรู้รัฐที่ตนเองไปประจำอยู่ด้วยเช่นกัน¹

1 แน่นนอนว่าไม่ใช่แต่เพียงจากข้าราชการเท่านั้น แม้ว่าพวกเขาจะเป็นกลุ่มหลักก็ตาม ลองพิจารณาตัวอย่างเช่น ภูมิศาสตร์ในเรื่อง *Noli Me Tangere* (และนวนิยายชาตินิยมอื่น ๆ) แม้ว่าตัวละครสำคัญส่วนหนึ่งในเนื้อเรื่องของริชล์ จะเป็นคนสเปน และตัวละครชาวฟิลิปปินส์บางคนก็เคยไปสเปน (ไม่ได้อยู่ในเนื้อเรื่อง) 11 ปีหลังจากนวนิยายเรื่องนี้ตีพิมพ์ และ 2 ปีหลังจากผู้เขียนถูกประหารชีวิต เส้นทางการเดินทางของตัวละครใดก็ตาม ก็ยังจำกัดอยู่กับอาณาบริเวณที่จะกลายเป็นสาขารัฐฟิลิปปินส์

อย่างไรก็ตาม หลังกลางศตวรรษที่ 19 และยิ่งในศตวรรษที่ 20 การเดินทางก็ไม่ได้จำกัดวงอยู่แต่กับนักเดินทางเพียงจำนวนน้อยอีกต่อไป แต่ได้ขยายไปถึงมวลชนขนาดใหญ่ที่หลากหลายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ปัจจัยสำคัญในเรื่องนี้มี 3 ประการคือ ปัจจัยแรก ได้แก่ความสะดวกในการเดินทางที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก จากความสำเร็จอันน่าอัศจรรย์ของทุนนิยมอุตสาหกรรม นั่นคือทางรถไฟและเรือกลไฟในศตวรรษ 19 ที่ผ่านมา รวมถึงพาหนะที่ใช้เครื่องยนต์และเครื่องบินในศตวรรษที่ 20 ด้วย การเดินทางที่ยากลำบากและไกลแสนไกลในทวีปอเมริกายุคเก่านั้น กำลังจะกลายเป็นอดีตไปอย่างรวดเร็ว

ปัจจัยประการที่ 2 คือ ‘กระบวนการทำให้เป็นรัสเซีย’ แบบจักรวรรดิ (imperial ‘Russification’) นั้น มีทั้งแง่มุมในทางปฏิบัติและในทางอุดมการณ์ ขนาดของจักรวรรดิยุโรปที่แผ่ขยายไปทั่วโลก และประชากรจำนวนมากที่อยู่ภายใต้จักรวรรดินั้น หมายความว่าข้าราชการจากมหานครเมืองแม่หรือแม่จะรวมทั้งคริสโตลด้วย ก็มีจำนวนไม่พอเพียงและไม่คุ้มค่าสำหรับระบบราชการ ทั้งรัฐอาณานิคมและในภายหลังรวมถึงบรรษัทใหญ่ๆ ด้วยนั้น ต่างก็ต้องการเสมียนเป็นจำนวนมาก ซึ่งถ้าจะให้ได้ประโยชน์เต็มที่ ก็ควรจะพูดได้ทั้งสองภาษา จะได้เจรจาสื่อสารระหว่างชาติเมืองแม่กับประชากรในเขตอาณานิคม ความต้องการเช่นนี้ยิ่งมีมากขึ้น เมื่อหน้าที่พิเศษเฉพาะๆ ของรัฐในทุกแห่งหนทวีคูณขึ้นในช่วงเปลี่ยนจากศตวรรษที่ 19 สู่ศตวรรษที่ 20 ดังนั้น ควบคู่ไปกับผู้ปกครองเขตอาณานิคมเดิม ปรากฏว่าต้องมีเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ มีวิศวกรชลประทาน มีเจ้าหน้าที่ขยายพื้นที่ทางการเกษตร มีครูโรงเรียน มีตำรวจ และ

อื่นๆ ยิ่งรัฐขยายตัวขึ้นเพียงใด ผุ่ชนของผู้จาริกภายในก็ยิ่งขยายขึ้นเท่านั้น²

ปัจจัยประการที่ 3 คือการขยายตัวของการศึกษาสมัยใหม่ ไม่ใช่มาจากรัฐอาณานิคมเท่านั้น แต่จากองค์กรเอกชน ทั้งที่เป็นองค์กรทางศาสนาและไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาด้วยเช่นกัน การขยายตัวนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพื่อป้อนแกนนำให้กับลำดับชั้นของรัฐบาลและบริษัทเท่านั้น หากแต่ยังเกิดขึ้นเพราะมีการยอมรับกันมากขึ้น ถึงความสำคัญในแง่ศีลธรรมของความรู้สมัยใหม่ที่ครอบคลุมถึง แม้แต่ของประชากรในอาณานิคมด้วย³ (แน่นอน ปรากฏการณ์ของผู้ตกรสมที่มีการศึกษา ก็เริ่มจะเกิดขึ้นให้เห็นในรัฐอาณานิคมต่างๆ ด้วยเช่นกัน)

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ปัญญาชนมีบทบาทสำคัญในการเจริญเติบโตของชาตินิยมในดินแดนอาณานิคม เนื่องจากลัทธิอาณานิคมทำให้เจ้าของที่ดิน พ่อค้ารายใหญ่ นักอุตสาหกรรม หรือแม้แต่ชนชั้นอาชีพขนาดใหญ่ๆ เป็นกลุ่มคนที่ค่อนข้างหาได้ยาก

2 จะยกตัวอย่างเพียงตัวอย่างเดียว ภายในปี ค.ศ.1928 ในจำนวน 250,000 คนของข้าราชการรัฐที่ได้รับเงินเดือนจากรัฐบาลอาณานิคม ราว 90% เป็น inlanders นำสังเกตว่าเงินเดือนและเงินบำนาญของข้าราชการ inlanders แตกต่างกันอย่างมากกับเงินเดือนและเงินบำนาญของข้าราชการดัตช์ ที่รวมกันแล้วเท่ากับ 50% ของงบประมาณรัฐบาลอาณานิคม!! ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Amry Vandenbosch, *The Dutch East Indies*, pp. 171-173 อย่างไรก็ตาม จำนวนชาวดัตช์เป็นข้าราชการมากกว่าชาวอังกฤษในบริติชอินเดียนคิดเป็นสัดส่วนถึง 9 เท่า

3 แม้แต่ในอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ที่อนุรักษนิยมอย่างมาก จำนวน inlanders ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกในระดับประถมก็เพิ่มสูงขึ้นโดยประมาณจาก 2,987 คนใน ค.ศ.1900-1904 เป็น 74,697 คนใน ค.ศ.1928 ส่วนในระดับมัธยมเพิ่มขึ้นจาก 25 คนเป็น 6,468 คน ในช่วงเวลาเดียวกัน Kahin, *Nationalism*, p. 31.

ดูเหมือนว่าแทบทุกหนแห่ง อำนาจทางเศรษฐกิจถูกผูกขาดไว้โดยเจ้าอาณานิคมเอง หรือไม่ก็ถูกแบ่งสั่นปันส่วนกันอย่างไม่เท่าเทียมกับชนชั้นนักธุรกิจนอกคอก (ที่ไม่ใช่ชาวพื้นเมือง) ซึ่งเป็นหมันทางการเมือง เช่น คนเลบานอน คนอินเดีย กับคนอาหรับในรัฐอาณานิคมแอฟริกา หรือคนจีน คนอินเดีย กับคนอาหรับในรัฐอาณานิคมเอเชีย เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปอีกว่า บทบาทการเป็นผู้นำของปัญญาชนนั้น มาจากการอ่านหนังสือออกและเขียนหนังสือได้สองภาษา การอ่านและเขียนด้วยตัวพิมพ์ (print-literacy) นี้ทำให้ชุมชนจินตกรรมลอยขึ้นมาใน ‘สุญญากาศสมมติ’ (the imagined community floating in homogeneous, empty time) ที่เราได้เคยพูดถึงมาแล้ว ความรู้ทั้งสองภาษา (bilingualism) หมายความว่า การเข้าถึงวัฒนธรรมตะวันตกสมัยใหม่ในความหมายที่กว้างขวางที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าถึงแม่แบบของชาตินิยม ความเป็นชาติ กับรัฐชาติที่เกิดขึ้นในที่อื่นๆ ในช่วงศตวรรษที่ 19 ทั้งนี้โดยผ่านทางภาษาแห่งรัฐยุโรป⁴

ตัวอย่างจากกรุงเฮกในปี ค.ศ.1913 รัฐบาลอาณานิคมของชาวดัตช์ในปัตตาเวีย (จาการ์ตา) จัดงานเฉลิมฉลองขนาดใหญ่ทั่วอาณานิคมเนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปีของ ‘การปลดปล่อยชาติ’ เนเธอร์แลนด์จากจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส มีการออกคำสั่งให้ทุกคนเข้าร่วมเฉลิมฉลองและร่วมบริจาคเงิน ไม่ใช่แต่เพียงจากชาวดัตช์ในท้องถิ่นกับพวกยูเรเซียนเท่านั้น แต่จากประชาชนพื้นเมืองในบังคับด้วยเช่นกัน ในการประห้วงคำสั่งดังกล่าว นักชาตินิยมชาวอินโดนีเซียยุคแรกนาม Swardi Surjaningrat (Ki Hadjar Dewantoro)

4 หากจะยืมข้อความจาก Anthony Barnett มันยัง ‘อนุญาตให้เหล่าปัญญาชน’ หูด กับผู้ที่พูดภาษาเดียวกัน (ภาษาถิ่น) ว่า “เรา” ก็เป็นอย่าง “เขา” ได้เหมือนกัน

เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์เป็นภาษาดัตช์ ชื่อ “Als ik eens Nederlander was” (หากข้าฯ กลายเป็นดัตช์สักเว็บหนึ่ง)⁵

ในความคิดของข้าฯ มีบางอย่างที่ไม่เข้าท่า บางอย่างที่ไม่เหมาะสม หากพวกเรา (ในจินตนาการ ข้าฯ ยังเป็นคนดัตช์อยู่) แล้วขอให้ชาวพื้นเมืองไปร่วมงานเฉลิมฉลองอิสราฟของเรา ในประการแรก เราจะทำร้ายความรู้สึกอันอ่อนไหวของพวกเขา เพราะว่าเราเฉลิมฉลองอิสราฟของเราเอง ที่นี้ ที่บ้านเมืองของคนที่เราเป็นเจ้าของอาณาจักรอยู่ ในขณะที่พวกเรากำลังมีความสุขยิ่ง เพราะว่าเมื่อร้อยปีมาแล้ว เราปลดปล่อยตัวเองจากการครอบครองของต่างชาติ และทั้งหลายทั้งปวงนี้ ก็กำลังเกิดขึ้นต่อหน้าต่อตาผู้คนที่ยังตกอยู่ภายใต้การครอบครองของเรา เราจะไม่คิดบ้างหรือว่า ทาสผู้นำสงสารเหล่านี้ ก็กำลังโหยหาเวลาเช่นนั้นเหมือนกัน เมื่อไรเล่า ที่พวกเขาจะได้เฉลิมฉลองอิสราฟเหมือนพวกเราบ้าง บางที หรือว่าเราอาจจะรู้สึกไปว่า เพราะนโยบายที่ทำให้หลายจิตวิญญาณเช่นนี้แหล่เราก็อธิวว่าวิญญาณของมนุษย์ทั้งหลายนั้นตายไปเสียแล้ว ถ้าเป็นอย่างนั้น เราก็กำลังหลอกตัวของเราเอง เพราะสังคมไหนก็ตาม แม้จะล่าหลังเพียงใด ก็จะต้องดำเนินการกดขี่ไม่ว่าในรูปใดก็ตาม หากข้าฯ เป็นคนดัตช์ ข้าฯ จะไม่จัดงานเฉลิมฉลองอิสราฟในประเทศที่อิสราฟของผู้คนนั้นถูกปล้นไป

5 ปรากฏใน *De Expres* เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม ค.ศ.1913 และได้รับการแปลเป็นภาษา “อินโดนีเซีย” อย่างรวดเร็ว และตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ขณะนั้น Suwardi อายุ 24 ปี เป็นเจ้าหรือขุนนางที่ได้รับการศึกษาดีและหัวก้าวหน้า ซึ่งหาได้น้อยมากในกลุ่มขุนนางชาวมัยนั้น ใน ค.ศ.1912 เขาร่วมกับสามัญชนชาวชื่อ Dr.Tjipto Mangoenkoesoemo และชาวยูเรเซีย ชื่อ Eduard Douwes Dekker ตั้งพรรคการเมืองพรรคแรกของอาณานิคม ชื่อ Indische Partij สำหรับการศึกษาศึกษาของ Suwardi แบบย่อแต่ได้ใจความ โปรดดู Savitri Scherer, ‘Harmony and Dissonance: Early Nationalist Thought in Java’, บทที่ 2 ภาคผนวกที่ 1 ของเธอมีบทแปลภาษาอังกฤษของบทความที่มีชื่อเสียงนั้น ซึ่งผู้เขียนได้ดึงเอาส่วนหนึ่งมาไว้ที่นี่

ด้วยถ้อยคำเหล่านี้เอง Suwardi ก็สามารถพลิกประวัติศาสตร์ดัตช์ให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาวดัตช์เอง ด้วยการขุดคุ้ยอย่างกล้าหาญ ตรงจุดที่เชื่อมต่อกองชาตินิยมดัตช์กับลัทธิจักรวรรดินิยม ยิ่งไปกว่านั้นโดยการจินตนาการให้ตัวเขาเองกลายเป็นชาวดัตช์ชั่วคราว (ซึ่งทำให้ผู้อ่านชาวดัตช์ของเขาต้องเปลี่ยนตัวเองเป็นชาวอินโดนีเซียชั่วคราวด้วยเช่นกันนั้น) เขาได้ทำลายอุดมการณ์ของอาณานิคมดัตช์ที่ยึดถือชะตากรรมแห่งผิว (racist fatalities) ลงโดยสิ้นเชิง⁶

บทความอันทรงพลังของ Suwardi ที่ทำให้ผู้อ่านอินโดนีเซียชอบใจได้มากเท่าๆ กับทำให้ผู้อ่านดัตช์รำคาญใจนี้ เป็นตัวอย่างของปรากฏการณ์ระดับโลกในศตวรรษที่ 20 เพราะความขัดแย้งในตัวเองของชาตินิยมทางการแบบจักรวรรดิก็คือ มันนำสิ่งที่กำลังได้รับความสนใจและเขียนถึงมากขึ้นเรื่อยๆ ในฐานะที่เป็น ‘ประวัติศาสตร์ชาติ’ ของยุโรป มาสู่การรับรู้ของผู้อยู่ภายใต้อาณานิคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ใช่เพียงโดยทางงานเฉลิมฉลองที่ขาดความเห็นอกเห็นใจคนอื่น ๆ เป็นครั้งคราวเท่านั้น แต่ผ่านทางห้องสมุดและห้องเรียนด้วย⁷ หนุ่มสาวชาวเวียดนาม ไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับ

6 เราจะได้รับบทเรียนที่สำคัญจากการเชื่อมผ่านระหว่างคำว่า “ที่ถูกจินตกรรม” และที่ “ถูกจินตนาการ” ที่ถูกจินตกรรม = ความเชื่อของคนดัตช์ต่อความเป็นจริงของชาติดัตช์ และที่ถูกจินตนาการ = เป็นดัตช์ (ชั่วคราวแบบเล่นๆ) ของ Suwardi

7 งานฉลองใน ค.ศ.1913 เป็นสัญลักษณ์ที่เหมาะสมของชาตินิยมทางการในอีกนัยหนึ่ง “การปลดปล่อยให้ได้รับอิสรภาพ” ที่ฉลองกันนั้น ที่จริงแล้วเป็นการฟื้นฟูราชวงศ์ Orange โดยกองทัพที่ได้รับชัยชนะของพันธมิตรศักดิ์สิทธิ์ (Holy Alliance) (ไม่ใช่การตั้งสาธารณรัฐปัตตาเวียใน ค.ศ.1795) และชาติที่ได้รับการปลดปล่อยครั้งหนึ่งก็ได้แยกตัวออกไปในไม่ช้าเพื่อตั้งเป็นราชอาณาจักรเบลเยียมใน ค.ศ.1830 แต่แน่นอนภาพสวยงามของ “การปลดปล่อยให้ได้รับอิสรภาพ” เป็นสิ่งที่ Suwardi ได้รับจากห้องเรียนอาณานิคม

นักปราชญ์ (philosophes) แห่งยุคภูมิธรรม กับการปฏิวัติฝรั่งเศส และสิ่งที่ Regis Debray เรียกว่า “ความเกลียดชังเยอรมนีมานานแสนนาน”⁸ ส่วน Magna Carta, Mother of Parliaments, และ the Glorious Revolution ที่ถูกตีความให้เป็นภาพสวยหรูของประวัติศาสตร์ชาติของอังกฤษนั้น ก็ถูกบรรจุอยู่ในหลักสูตรของโรงเรียนทั่วทั้งจักรวรรดิอังกฤษ ในขณะที่การต่อสู้เพื่ออิสรภาพของเบลเยียมจากเนเธอร์แลนด์ ก็ไม่สามารถจะลบออกจากตำราเรียนของนักเรียนในคองโกที่จะต้องได้อ่านเข้าสัปดาห์หนึ่ง และนี่ก็เช่นเดียวกับตำราประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาในฟิลิปปินส์ หรือท้ายที่สุด ของโปรตุเกสในโมซัมบิกกับแองโกลา แน่นอน สิ่งที่น่าขบขันก็คือประวัติศาสตร์เหล่านี้ถูกเขียนขึ้นจากความรับรู้ทางประวัติศาสตร์ที่เมื่อถึงการเปลี่ยนผ่านศตวรรษก็จะปรากฏขึ้นทั่วไปในยุโรป และได้ถูกเขียนให้มีความหมายในแง่มุมมองของความเป็นชาติ (เหล่าขุนนางบารอนที่บังคับให้กษัตริย์ John Plantagenet ต้องใช้กฎบัตรแมกนาคาร์ตาก็ไม่ได้ใช้ภาษา ‘อังกฤษ’ เป็นภาษาพูดของตนแต่อย่างใด และก็ไม่ได้คิดว่าตนเองเป็น ‘ชาวอังกฤษ’ แต่พวกเขาได้รับคำจำกัดความอย่างเคร่งครัดว่า เป็นผู้รักชาติยุคเริ่มแรกในห้องเรียนในสหราชอาณาจักร 700 ปีต่อมา)

อย่างไรก็ตาม ชนชั้นปัญญาชนชาตินิยมที่กำลังก่อตัวขึ้นในรัฐอาณานิคม มีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะ ที่ทำให้พวกเขาแตกต่างไปจากปัญญาชนชาตินิยม ที่พูดเพียงภาษาถิ่นในศตวรรษที่ 19 ของยุโรป พวกเขามักจะอายุน้อย และเชื่อมโยงความเป็นหนุ่มเป็นสาว

8 'Marxism and the National Question', p. 41.

กลีบอุกสุดท้าย

ของตนเข้ากับความสำคัญทางการเมืองที่สลับซับซ้อน แม้ความสำคัญนี้จะเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่ก็ยังมีความสำคัญอยู่จนทุกวันนี้ การก่อตัวของชาตินิยมพม่า (สมัยใหม่/ที่ถูกจัดตั้ง) มักจะได้รับการสืบสาวไปถึงการก่อตั้งของสมาคมชาวพุทธหนุ่ม (Young Men's Buddhist Association) ในย่างกุ้งปี ค.ศ.1908 และชาตินิยมมลายาก็ถูกสืบสาวไปถึงการก่อตั้ง Kesatuan Melayu Muda (สหภาพเยาวชนมลายู) ปี ค.ศ.1938 ส่วนชาวอินโดนีเซียฉลอง *Sumpah Pemuda* (ปฏิญาณเยาวชน) ซึ่งได้รับการยกย่องและกล่าวปฏิญาณโดยสหภาพชนชาตินิยมในปี ค.ศ.1928 เป็นประจำทุกปี และที่อื่นๆ อีกในทำนองเดียวกันนี้

เป็นความจริงที่แน่นอนว่า ในนัยหนึ่งยุโรปเคยเป็นเช่นนี้มาก่อน หากเราระลึกถึงเยาวชนไอร์แลนด์ (Young Ireland) เยาวชนอิตาลี (Young Italy) และอื่นๆ ทำนองนี้ ทั้งในยุโรปและในอาณานิคม 'เยาว์วัย' และ 'เยาวชน' หมายถึงพลวัต ความเจริญก้าวหน้า และเจตจำนงของการปฏิวัติกับอุดมคติของความเสียสละ แต่ในยุโรปคำว่า 'เยาว์วัย' ก็ไม่มีความหมายที่จำกัดและชัดเจนทางสังคม คนคนหนึ่งอาจจะอยู่ในวัยกลางคนแล้ว แต่ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของเยาวชนไอร์แลนด์ คนอีกคนหนึ่งอาจจะไม่รู้หนังสือ แต่ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของเยาวชนอิตาลีได้ แน่แน่นอนว่าเหตุผลคือภาษาของลัทธิชาตินิยมเหล่านี้เป็นภาษาถิ่นอันเป็นภาษาแม่ ซึ่งสมาชิกพูดได้อยู่แล้ว หรือไม่ก็อย่างน้อยในกรณีของไอร์แลนด์ เป็นภาษาของตัวเมืองแม่ ที่หยั่งรากฐานมั่นคงในส่วนต่างๆ ของประชาชนในช่วงเวลาหลายศตวรรษที่ได้เข้ามาครอบครอง จนกระทั่งมันสามารถกลายเป็นภาษาถิ่นไปแล้วได้เช่นกัน

แม้จะมีรากมาจากหลายๆ ภาษาก็ตาม ดังนั้น จึงไม่มีความเชื่อมโยงที่จำเป็นระหว่างภาษา อายุ ชนชั้น และสถานภาพแต่อย่างใด

ในรัฐอาณานิคมนั้นแตกต่างออกไป เหนือสิ่งอื่นใดแล้ว เยาวชนหมายถึง รุ่นแรก ในจำนวนมากพอ ที่จะได้รับการศึกษาแบบยุโรป ซึ่งทำให้พวกเขาแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรมจากคนรุ่นพ่อแม่ และจากเพื่อนร่วมอาณานิคมในวัยเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ (ขอให้ดูเทียบกับ B.C.Pal ในบทที่ 6) ชื่อภาษาอังกฤษของสมาคม YMBA ของพม่า ซึ่งได้ตัวอย่างมาจากสมาคม YMCA ก็ก่อตั้งขึ้นโดยนักเรียนนักศึกษาชายที่รู้ภาษาอังกฤษในอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ เราจะพบเห็นองค์กรเช่น Jong Java (เยาวชนชวา) Jong Ambón (เยาวชนอัมบน) และ Jong Islamietenbond (สันนิบาตเยาวชนมุสลิม) อยู่ท่ามกลางสมาคมอื่นๆ ต่อเยาวชนชาวพื้นเมืองที่ไม่คุ้นเคยกับภาษาอาณานิคม ชื่อขององค์กรเหล่านั้นจะไม่เป็นที่เข้าใจเลย ในรัฐอาณานิคมนั้น เมื่อพูดถึง ‘เยาวชน’ เราจะหมายถึง ‘เยาวชนที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน’ อย่างน้อยก็ในตอนเริ่มแรก นี่เตือนเราในทันทีให้นึกถึงบทบาทเฉพาะของระบบการศึกษาในโรงเรียนของอาณานิคม ในการกระตุ้นชาตินิยมอาณานิคมขึ้นมา⁹

กรณีของอินโดนีเซีย การอธิบายกระบวนการนี้ค่อนข้างจะซับซ้อนและน่าอัศจรรย์ ไม่ใช่เพียงเพราะขนาดที่ใหญ่โตของประเทศกับประชากรจำนวนมาก (แม้ในช่วงที่ตกอยู่ใต้อาณานิคม) ภูมิศาสตร์ที่แบ่งแยกเป็นส่วนๆ ความหลากหลายทางศาสนา (มุสลิม พุทธ คาทอลิก โปรเตสแตนต์ ฮินดู-บาฮาลี และ ‘การนับถือวิญญาณและบรรพชน’) และความหลากหลายทางชนชาติและภาษา (มีกลุ่มที่

แตกต่างกันมากกว่า 100 กลุ่ม) ยิ่งไปกว่านั้น นามพันทางที่หยาบคายมาจากคำกรีกสองคำว่า Indo และ Nesia นั้น ซึ่ให้เราเห็นว่าขอบเขตของประเทศนั้น หาได้มีความสัมพันธ์กับอาณาบริเวณสมัยก่อนอาณานิคมแต่อย่างใดไม่ ตรงกันข้าม อย่างน้อยก็จนกระทั่งนายพลซูฮาร์โตรุกรานอย่างโหดเหี้ยมเข้าไปในติมอร์ตะวันออก ซึ่งเคยเป็น

9 เราจะพิจารณาโรงเรียนพลเรือนเป็นสำคัญ แต่โรงเรียนทหารก็มีบทบาทสำคัญเช่นกัน กองทัพที่มีทหารอาชีพประจำการซึ่งบุกเบิกโดยปรัสเซียเมื่อต้นศตวรรษที่ 19 นั้น มีปริมามการศึกษาที่มีรายละเอียดและเฉพาทางมากกว่าพลเรือน พวกยังเติร์กส์ที่ถูกผลิตโดยสถาบันการศึกษาทางทหารแบบใหม่นั้น มักจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาลัทธิชาตินิยม ตัวอย่างที่ดีเช่น กรณีพันตรี Chukuma Nzeogwu ผู้ก่อรัฐประหารในไนจีเรีย เมื่อวันที่ 15 มกราคม ค.ศ.1966 เขาเป็นชาวอิโอบีที่นับถือศาสนาคริสต์ และเป็นหนึ่งในชายหนุ่มชาวไนจีเรียกลุ่มแรกที่ถูกส่งไปฝึกที่โรงเรียนทหารแซนด์เฮิร์สต์ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เพียงเป็นกองทหารรับจ้างของอาณานิคมคนผิวขาว แต่นำไปสู่การเป็นกองทัพของชาติ เพื่อให้ทันการได้รับอิสรภาพของไนจีเรียใน ค.ศ.1960 (แม้เขาจะเข้าเรียนในโรงเรียนทหารแซนด์เฮิร์สต์พร้อมกับพลจัตวา Afrifa ผู้โค่นล้มรัฐบาลของตัวเองใน ค.ศ.1966 ทำให้เห็นว่าชาวพื้นเมืองแต่ละคนถูกलिขิตมาให้กลับไปสู่สภาพอดีตอาณานิคม) เป็นหลักฐานที่ชัดเจนของอำนาจของตัวแบบปรัสเซีย ที่เขาสามารถนำกองกำลังมุสลิมชาวเฮฮาซาไปลอบสังหารผู้นำ Sardauna of Sokoto และขุนนางเฮฮาซาที่เป็นมุสลิมอื่นๆ และทำลายรัฐบาลแห่ง Abubakar Tafawa Balewa ซึ่งผู้นำส่วนใหญ่เป็นมุสลิมเฮฮาซาได้ สัญลักษณ์ของลัทธิชาตินิยมที่เกิดขึ้นจากโรงเรียนอาณานิคมที่ชัดเจนไม่แพ้กันก็คือ การที่เขาประกาศต่อพลเมืองในประเทศผ่านทางสถานีวิทยุคาดูนาว่า “ท่านจะไม่ต้องรู้สึกอึดอัดไปที่จะพูดว่าตัวเองเป็นคนไนจีเรีย” (ยกมาจาก Anthony H. M. Kirk-Greene, *Crisis and Conflict in Nigeria: A Documentary Source Book*, p. 126.) อย่างไรก็ดี ในขณะที่นั้นชาตินิยมยังไม่หยั่งรากลึกพอในไนจีเรียมากนัก รัฐประหารชาตินิยมของ Nzeogwu จึงถูกตีความอย่างรวดเร็วว่าเป็นแผนการของพวกอิโอบี ทำให้เกิดการจลาจลทางทหารในเดือนกรกฎาคม และการกวาดล้างพวกอิโอบีในเดือนกันยายนและตุลาคม รวมทั้งการแยกตัวของ Biafra ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1967 (ปรากฏทั่วไปใน *The Nigerian Military* ของ Robin Luckham : ที่อธิบายไว้ดีมาก)

อาณานิคมของโปรตุเกสเมื่อปี ค.ศ.1975 ดังนั้น เขตแดนของอินโดนีเซียก็คือ สิ่งที่เหลือทิ้งไว้จากการพิชิตยึดครองของดัตช์ครั้งหลังสุดนั่นเอง (ประมาณ ค.ศ.1910)

ผู้คนบางส่วนที่อาศัยอยู่ทางฝั่งตะวันออกของเกาะสุมาตราที่อยู่ข้ามไปจากช่องแคบมะละกา ไม่เพียงแต่อยู่ใกล้กับประชากรบนฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายูทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวดองกันทางชาติพันธุ์ สามารถเข้าใจภาษาพูดของกันและกันได้ มีศาสนาร่วมกัน และอื่นๆ อีกมากมาย คนสุมาตรากลุ่มนี้ไม่มีภาษาแม่ ไม่มีชาติพันธุ์ และก็ไม่ศาสนาร่วมกันกับชาวอัมบน ซึ่งอยู่บนเกาะห่างไปทางตะวันออกเป็นพันๆ ไมล์ แต่ในระหว่างช่วงศตวรรษ 20 พวกเขาก็ค่อยๆ เข้าใจว่าชาวอัมบนเป็นชาวอินโดนีเซียร่วมชาติ แต่ชาวมาเลย์ก็กลับเป็นชาวต่างชาติ

ไม่มีอะไรที่จะบ่มเพาะความสัมพันธ์นี้ได้มากไปกว่าโรงเรียนซึ่งรัฐบาลในปัตตาเวียจัดตั้งขึ้นเรื่อยๆ เป็นจำนวนมากภายหลัง ค.ศ. 1900 และเพื่อที่จะเข้าใจเหตุผลว่า ทำไมเราจะต้องจดจำว่าในทางตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิงกับโรงเรียนพื้นเมืองแบบดั้งเดิม ซึ่งมักจะเป็นกิจการส่วนบุคคลและอยู่ในท้องถิ่นนั้น (แม้ว่าในวิถีของมุสลิมแล้ว จะมีการเคลื่อนย้ายนักเรียนในระนาบเดียวกันอย่างมาก จากครูอุลามาที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งไปยังอีกอุลามาหนึ่งเป็นประจำก็ตาม) ระบบโรงเรียนที่รัฐบาลก่อตั้งขึ้นนั้นใหญ่โตมโหฬาร วางแผนอย่างละเอียดถี่ถ้วน มีลำดับขั้นขึ้นอยู่กับศูนย์กลางอย่างเหนียวแน่น และโดยโครงสร้างของมันแล้วก็เหมือนกันกับการบริหารราชการของรัฐเลยที่เดียว มีเครื่องแบบ มีตำราเรียน มีวุฒิปัตร มีประกาศนียบัตรครู การสำเร็จ

กลีบอุกสุดท้าย

การศึกษาของแต่ละกลุ่มอายุ มีกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด¹⁰ ชั้นเรียนและอุปกรณ์ประกอบการสอน ได้สร้างจักรวาลแห่งประสบการณ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสมบูรณ์ในตัวของมันเอง แต่ที่สำคัญไม่แพ้กันก็คือภูมิศาสตร์ของลำดับชั้น โรงเรียนประถมศึกษาที่ได้มาตรฐานกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านและเมืองเล็กๆ ของอาณานิคม โรงเรียนมัธยมต้นและมัธยมปลายอยู่ในเมืองใหญ่และศูนย์กลางของภาค ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษา (จุดสูงสุดของปิรามิด) ถูกจำกัดอยู่แต่ในเมืองหลวงของอาณานิคม คือปัตตาเวีย และเมืองบันดุงที่ดัดตั้งสร้างขึ้น ห่างออกไป 100 ไมล์ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้บนที่ราบสูงปริงกัน (Priangan) ที่มีอากาศเย็น

ดังนั้น ระบบการศึกษาอาณานิคมในศตวรรษที่ 20 จึงทำให้เกิดผู้จาริก ที่ขนานไปกับการเดินทางของข้าราชการ ที่เกิดขึ้นก่อนและกรุงโรมหรือจุดหมายปลายทางของผู้จาริกเหล่านี้คือปัตตาเวีย ไม่ใช่สิงคโปร์ มะนิลา หรืออย่างกึ่ง และก็ไม่ใช่แม้แต่เมืองหลวงเก่าของชวา อย่างยอกยาการ์ตา และสุระการ์ตา¹¹ จากทั่วทั้งอาณานิคมอันกว้างใหญ่ แต่ไม่มีจากที่ใดนอกเขตแดนนี้ และผู้จาริกที่เยาว์วัยและเปราะบาง ก็เดินทางเข้าไป และขึ้นไปพบปะผู้จาริกอื่นๆ จากต่างหมู่บ้าน อาจเคยเป็นปฏิปักษ์กันด้วยซ้ำเมื่อเรียนชั้นประถมศึกษา จากกลุ่มที่แตกต่างกันทางชาติพันธุ์และภาษาเมื่อสมัยเรียน

10 ความคิดที่ว่านักเรียนคนหนึ่ง "อายุมากเกินไป" ที่จะอยู่ในชั้นเรียน X หรือ Y นั้น ไม่มีในโรงเรียนมุสลิมดั้งเดิม นี่เป็นวิธีให้การศึกษิตามแบบของโรงเรียนอาณานิคมตะวันตกที่ยึดเอาอายุเป็นเกณฑ์ในการจัดชั้นเรียน

11 แน่นนอนว่าในท้ายที่สุดจุดสูงสุดย่อมต้องเป็นกรุงเฮก อัมสเตอร์ดัม และลิเดิน แต่ผู้ที่จะสามารถคิดฝันอย่างจริงจังว่าจะไปเรียนที่นั่นมีเพียงหยิบมือเดียว

มัธยมศึกษาด้วยกัน และจากทุกส่วนของสังคมเมื่อเรียนระดับ
อุดมศึกษาในเมืองหลวง¹² แล้วพวกเขา ก็พบว่าไม่ว่าจะมาจากที่ใด
ก็ตาม ก็ต้องอ่านตำราเล่มเดียวกันและบอกเลขเหมือนๆ กัน และ
ยังพบอีกว่ากรุงโรมคือปัตตาเวีย แม้จะไม่เคยไปไกลถึงเพียงนั้นและ
ส่วนใหญ่ก็ไม่เคยได้ไปถึงเลย การเดินทางทั้งมวลนี้มี ‘ความหมาย’
ก็จากเมืองหลวงเท่านั้น และโดยแท้จริงแล้วก็อธิบายว่า ทำไม ‘เรา’
จึง ‘อยู่ที่นี้’ ‘ด้วยกัน’ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ประสบการณ์ร่วมกันของ
พวกเขา และมีตรรกะที่มีการแข่งขันกันอย่างนักกีฬาในห้องเรียน
ทำให้แผนที่ยุทธศาสตร์ที่พวกเขาศึกษา (มีสีต่างไปจากมลายาของ
อังกฤษ หรือจากฟิลิปปินส์ของอเมริกาเสมอ) มีความเป็นจริงที่ถูก
จินตนาการขึ้นในแง่ของความเฉพาเจาะจงทางดินแดน ซึ่งได้รับการ
ยืนยันทุกเมื่อเชื่อกัน จากสำเนียงและหน้าตาของเพื่อนร่วมชั้นเรียน¹³

พวกเขาพร้อมกันแล้วเป็นใครกันแล้ว? คนดัดจริตอธิบายประเด็นนี้
ไว้อย่างชัดเจนทีเดียว ไม่ว่าจะภาษาแม่ใดๆ ที่พวกเขาพูดก็ตาม เขาก็

12 โรงเรียนในศตวรรษที่ 20 มักจะเป็นโรงเรียนสหศึกษา ไม่ใช่โรงเรียนทาง
ศาสนาอีกต่อไป ซึ่งแม้นักเรียนส่วนใหญ่จะยังคงเป็นเด็กชาย แต่บ่อยครั้งความรัก
และการแต่งงาน “จากเก้าอี้ที่นั่งในโรงเรียน” ก็เกิดขึ้น ซึ่งในสมัยก่อนหนุ่มสาว
ส่วนใหญ่มักจะแต่งงานกันภายในชนชั้น ศาสนา หรือเผ่าพันธุ์เดียวกัน แต่สำหรับ
เด็กที่จบจากโรงเรียนนี้ อาจจะแต่งงานกับคนต่างชนชั้น ต่างศาสนา หรือต่าง
เผ่าพันธุ์

13 อินโดนีเซียได้รับเอกราชจากดัตช์ปี ค.ศ.1949 แต่นิวกินีตะวันตกยังคงอยู่
ใต้อาณานิคมของดัตช์ จนกระทั่งปี ค.ศ.1962 ซูการ์โนต่อสู้อย่างหนักเพื่อให้นิวกินี
ตะวันตกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอินโดนีเซีย แม้กระนั้นซูการ์โนก็ยังไม่เคยเห็น
ดินแดนนั้นจนกระทั่งเขาอายุ 60 ปี ในกรณีนี้ก็เช่นเดียวกับเรื่องแผนที่ในห้องเรียน
เราจะเห็นสิ่งที่ถูกจินตกรรมผสมผสานกับความเป็นจริง โปรดเปรียบเทียบกับ

Noli และ *El Periquillo Sarniento*

เป็นเพียง *inlanders* ที่แก้ไขเสียอย่าไม่หาย คำๆ นี้แบกความหมายที่ขัดแย้งกันได้โดยไม่ได้ตั้งใจ เช่นเดียวกับคำว่า '*natives*' ของอังกฤษ และคำว่า *indigènes* ของฝรั่งเศส ในอาณานิคมแห่งนี้ เช่นเดียวกับกับอาณานิคมอื่นๆ ที่ต่างก็แยกกันอยู่นั้น มีความหมายว่าผู้คนที่เรากำลังกล่าวถึงนั้น ก็ทั้ง 'ด้อยกว่า' และ 'เป็นคนของที่โน่น' (เหมือนกับที่คนดัตช์ ซึ่งเป็น '*natives*' ของฮอลแลนด์ ก็เป็นคนของ ที่โน่น) และในทางตรงกันข้ามก็ด้วยการใช้ภาษาเช่นนี้แหละ ที่คนดัตช์ได้มอบให้กับตนเองว่า 'ไม่ใช่คนของที่นี่' พร้อมๆ กับการมีปมเชื่ออยู่ด้วยในเวลาเดียวกัน ในแง่ของปมด้อยร่วมกัน คำนี้ยังมีนัยว่า *inlanders* ถูกเหยียดหยามอย่าง เท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะพวกเขาจะมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา หรือชนชั้นใดก็ตาม กระนั้นก็ตาม แม้แต่สภาพของความเท่าเทียมกันอย่างน่าสมเพชนี้ ก็มีขอบเขตที่แน่นอน เพราะคำว่า *inlanders* มักจะถูกตั้งคำถามอยู่เสมอๆ ว่า 'เป็น native ของอะไร?' หากบางครั้ง คนดัตช์พูดออกมาราวกับว่า *inlanders* เป็นมนุษย์ระดับโลก แต่ในทางปฏิบัติ คำๆ นี้ก็ใช้ได้แต่เพียงในเขตอาณานิคมของดัตช์เท่านั้น

คำว่า *inlanders* หยดลงที่เส้นเขตของอาณานิคมที่มีการลงดีไว้ในแผนที่ นอกเขตนั่นไป ก็มีคำที่ต่างออกไปในภาษาอื่น เช่น '*natives*', *indigènes* และ *indios* ยิ่งไปกว่านั้น คำศัพท์ทางกฎหมายของอาณานิคม ยังรวมไปถึงประเภทของ *vreemde oosterlingen* (foreign Orientals) ที่บรรดาเหล่า '*foreign Orientals*' ส่วนใหญ่ก็คือคนจีน อาหรับและญี่ปุ่น แม้ว่าพวกเขาเป็นคนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในอาณานิคมก็ตาม แต่ก็สามารถมีสถานะทางการเมืองและทางกฎหมายเหนือกว่าพวก *inlanders* ยิ่งไปกว่านั้น ฮอลแลนด์ที่เล็ก

กะจิริด ก็ทิ้งกับความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจและความเกรียงไกรทางทหารของคณาธิปไตยเมจิมากเสียจนในปี ค.ศ.1899 ก็เลื่อนฐานะทางกฎหมายให้คนญี่ปุ่นในอาณานิคม กลายเป็น ‘คนยุโรปกิตติมศักดิ์’ จากทั้งหมดนี้ และด้วยวิธีแยกตะกอนออก inlanders ซึ่งไม่รวมถึงคนผิวขาว คนดัตช์ คนจีน คนอาหรับ คนญี่ปุ่น คนที่ถูกเรียกว่า “natives”, *indigenes* และ *indios* ก็มีความหมายเฉพาะเจาะจงมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งเปลี่ยนรูปแบบราวกับดักแด้ที่สุกงอมเต็มที่ กลายมาเป็นผีเสื้ออันน่าตื่นตาตื่นใจที่เรียกกันว่า ‘คนอินโดนีเซีย’

เป็นความจริงที่ว่า คำว่า inlanders กับคำว่า ‘native’ นั้นไม่สามารถนำมาใช้เป็นคำที่ว่ๆ ไปเกี่ยวกับลัทธิของการเหยียดผิว เพราะว่าคำนี้นั้นโดยตัวของมันเอง มีนัยยะและรากเหง้าที่เฉพาะเจาะจงกับสถานที่ใดที่หนึ่งเสมอ แต่กรณีของอินโดนีเซีย ไม่ควรนำให้เราเหมาเอาว่า แต่ละถิ่นที่อยู่อาศัยของ ‘native’ มีพรมแดนที่ถูกกำหนดไว้แน่นอนมาก่อนแล้ว และเปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้ มีตัวอย่างอยู่สองกรณีที่จะทำให้เราเห็นได้ในทางตรงข้าม นั่นคือ แอฟริกาตะวันตกของฝรั่งเศส กับอินโดจีนของฝรั่งเศส

ในสมัยที่ยังรุ่งเรืองอยู่ École Normale William Ponty ในเมืองดาการ์ (Dakar) แม้จะเป็นเพียงโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา แต่ก็ยังเป็นจุดสูงสุดของปรัมาติทางการศึกษาในบรรดาอาณานิคมแอฟริกาตะวันตกของฝรั่งเศส¹⁴ นักเรียนที่ฉลาดเฉลียวจากอาณานิคมที่เร

14 สำหรับจุดกำเนิดและการพัฒนาของโรงเรียนที่มีชื่อเสียงแห่งนี้ โปรดดู Abdou Moumouni, *L'Éducation en Afrique*, pp. 41-49. สำหรับความสำคัญทางการเมืองของโรงเรียนนี้ โปรดดู Ruth Schachter Morgenthau, *Political Parties in French-Speaking West Africa*, pp. 12-14, 18-21.

รู้จักกันในทุกวันนี้ว่าเป็นประเทศ กินี มาลี ไควอริโคสต์ เซเนกัล และอีกหลายประเทศต่างพากันไปเรียนที่วิลเลียมปงตี (William Ponty)

ดังนั้น เราจึงไม่ควรจะประหลาดใจว่าการจาริกของเด็กหนุ่มเหล่านี้ ที่จบลงที่เมืองดาการ์นั้น จะเข้าใจประสบการณ์ของตนเองในกรอบของแอฟริกัน (ตะวันตก) ของฝรั่งเศสและในภาษาฝรั่งเศส สัญลักษณ์ที่แปลกประหลาดและไม่อาจจะลืมเลือนได้ของจิตสำนึกแบบนี้ก็คือ คำที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาโดยพวกปัญญาชนที่เคยเรียนที่วิลเลียมปงตี คือคำว่า *négritude* คำฝรั่งเศสนี้หมายถึง “ไ้มีด” หรือความเป็นแอฟริกัน แต่ความเป็นจุดสุดยอดของวิลเลียมปงตีก็โดยเหตุบังเอิญและเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว เมื่อมีโรงเรียนมัธยมจำนวนมากถูกสร้างขึ้นในแอฟริกาตะวันตกของฝรั่งเศสหลายต่อหลายเมือง นักเรียนหนุ่มผิวดำผู้เฉลียวฉลาดจึงไม่มีความจำเป็นอีกต่อไปที่จะต้องเดินทางจาริกไปไกลขนาดนั้น อนึ่ง ความเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของวิลเลียมปงตี ก็ไม่ได้หมายความว่าถึงความเป็นศูนย์กลางทางการปกครองของเมืองดาการ์แต่อย่างใด หลังจากที่เด็กหนุ่มเหล่านี้จบการศึกษาจากวิลเลียมปงตีแล้ว ก็หาได้มีโอกาสทำงานราชการหรือเป็นครูอยู่ที่ไหนๆ ก็ได้ในเขตแอฟริกาตะวันตกของฝรั่งเศส ผู้ที่จบการศึกษาแล้วต้องกลับไปบ้านเกิดของตน และในที่สุดก็กลายเป็นผู้นำชาตินิยมของกินี หรือมาลี หาใช่ผู้นำชาติของแอฟริกาตะวันตกไม่ (อย่างในกรณีของอินโดนีเซีย ซึ่งมีอาณาเขตกว้างขวางใหญ่กว่าแอฟริกาตะวันตกของฝรั่งเศสด้วยซ้ำไป) แม้ว่าจะยังคงรักษาความผูกพันในฐานะที่เป็นสหราชอาณาจักร ‘แอฟริกาตะวันตก’ กับความสัมพันธ์สมสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันไว้ก็ตาม แต่สิ่งนี้ก็

สูญหายไป ในสมัยของคนหนุ่มรุ่นต่อๆ มา¹⁵

ในทำนองเดียวกัน สำหรับวัยรุ่นในหนึ่งชั่วอายุคน ที่ค่อนข้างมีการศึกษาดีนั้น ‘อินโดจีน’ ซึ่งเป็นคำลูกผสมประหลาด ก็มีความหมายที่ถูกจินตกรรม ที่ผ่านประสบการณ์และที่เป็นจริงร่วมกัน¹⁶ แต่ขอให้ระลึกว่าสิ่งนี้ไม่ได้รับการประกาศรับรองทางกฎหมาย จนกว่าจะถึงปี ค.ศ.1887 และไม่ได้มีรูปแบบของดินแดนอย่างสมบูรณ์ จนกระทั่งปี ค.ศ.1907 แม้ว่าฝรั่งเศสจะเข้าไปมีส่วนแทรกแซงอย่างแข็งขันในดินแดนนั้นทั่วไป ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ที่ผ่านมาก็ตาม

พูดกันอย่างกว้างๆ แล้ว นโยบายการศึกษาที่ผู้ปกครองอาณา

15 ดูเหมือนว่าจะไม่มีอะไรเหมือนกันเลยในแอฟริกาตะวันตกของอังกฤษ ไม่ว่าจะเป็นเพราะว่าอาณานิคมอังกฤษไม่มีพรมแดนติดต่อกัน หรือเพราะลอนดอนนั้นมั่งคั่งและเสรีนิยมพอที่จะเริ่มตั้งโรงเรียนมัธยมแทบจะทันทีในเขตอาณานิคมใหญ่ หรือเพราะอิทธิพลในท้องถิ่นต่างๆ ขององค์กรเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ซึ่งแข่งขันกันก็ตาม โรงเรียนอาคิโมต้า (Achimota) เป็นโรงเรียนมัธยมที่ตั้งขึ้นใน ค.ศ.1927 โดยรัฐอาณานิคมในอักกรา (Accra) ได้กลายมาเป็นจุดสำคัญสูงสุดแห่งหนึ่งของปริมิตทางการศึกษาในแถบโกลด์โคสต์ (Gold Coast - ปัจจุบันคือ กานา) และหลังจากได้รับอิสรภาพแล้ว ก็เป็นที่ที่บรรดาลูกๆ ของรัฐมนตรีเริ่มเรียนรู้ว่าจะรับช่วงต่อจากพ่อได้อย่างไร คู่แข่งสำคัญของโรงเรียนนี้ก็คือโรงเรียนมัธยมฟานซิพิม (Mfantsipim) ที่มีจุดแข็งตรงความเก่าแก่ (ตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1876) แต่มีจุดอ่อนตรงที่ตั้งอยู่ในเมืองเล็กๆ ในเคปโคสต์ (Cape Coast) และกึ่งจะแยกตัวออกจากรัฐ (และถูกบริหารโดยองค์กรศาสนาจนถึงหลังได้รับอิสรภาพ) ผู้เขียนได้ข้อมูลนี้มาจาก Mohamed Chambas

16 ในท่ามกลางหลายสิ่งหลายอย่าง มันนำไปสู่พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนที่มีอายุเพียงคนรุ่นเดียว (ปี ค.ศ.1930-1951?) ซึ่งแนวร่วมทั้งหลายต่างได้รับการศึกษาแบบฝรั่งเศส แต่มีภาษาแม่เป็นเวียดนาม เขมร หรือลาว ทุกวันนี้การตั้งพรรคนี้ถูกมองว่าเป็นระเบียบหนึ่งของ “นโยบายขยายอาณาเขตของเวียดนามที่มีอยู่ตลอดมาแต่สมัยโบราณ” อันที่จริง ‘พ่อ’ ของพรรคนี้คือโดมินเทอร์น และ ‘แม่’ คือ ระบบการศึกษา (และส่วนหนึ่งของระบบการปกครอง) ของอินโดจีนฝรั่งเศส

นิคมอินโดจีนนำมาปฏิบัติ มีจุดประสงค์สำคัญอยู่สองประการ¹⁷ ซึ่งกลายเป็นว่าทั้งสองประการนั้น ส่งเสริมจิตสำนึกของ ‘อินโดจีน’ ให้เติบโตขึ้น จุดประสงค์แรก คือ เพื่อทำลายความเชื่อมโยงทางการเมืองและวัฒนธรรมที่มีอยู่ระหว่างประชาชนที่ตกเป็นอาณานิคม กับโลกภายนอกที่ใกล้ชิดและอยู่รอบๆ อินโดจีนนั่นเอง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ ‘กัมพูชา’ และ ‘ลาว’ นั้น¹⁸ เป้าหมายก็คือ สยาม ซึ่งเคยใช้อำนาจอธิปไตยในรูปแบบหลากหลายกับทั้งสองประเทศ ซึ่งมีพิธีกรรมสถาบัน และภาษาอันศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนานิกายหินยานร่วมกัน (ยิ่งไปกว่านั้น ภาษาและตัวอักษรของลาวลุ่มนั้น ได้เคยและยังมีจุดเชื่อมโยงกับของไทยอย่างใกล้ชิดในปัจจุบัน) ด้วยเหตุนี้ฝรั่งเศสจึงทดลองจัดตั้งสิ่งที่เรียกว่า ‘โรงเรียนวัดโฉมใหม่’ (renovated pagoda schools) ขึ้นในดินแดนที่ยึดเอามาจากสยามได้ ครั้งหลังสุด ก่อนที่อื่น ทั้งนี้เพื่อโยกย้ายพระเขมรและลูกศิษย์ ออกจากวงจรของไทย ให้มาอยู่ในอินโดจีนแทน¹⁹

ในอินโดจีนตะวันออก (ซึ่งเป็นการเรียกอย่างย่อของผู้เขียน โดยหมายรวมถึง ‘ตังเกี๋ย’ ‘อันนัม’ และ ‘โคชินจีน’) เป้าหมายคือจีน

17 นโยบายนี้ได้รับการศึกษาอย่างถี่ถ้วนและถ่องแท้ใน Gail Paradise Kelly, 'Franco-Vietnamese Schools, 1918 to 1938' โชคดีที่ผู้เขียนเน้นแต่ประชาชนที่พูดภาษาเวียดนามในอินโดจีน

18 ผู้เขียนใช้คำศัพท์ที่ออกจะงุ่มง่ามนี้เพื่อเน้นจุดกำเนิดทางอาณานิคมของหน่วยเหล่านี้ “ลาว” ถูกรวมขึ้นจากกลุ่มเมืองที่แย่งชิงกัน ซึ่งเหลือประชาชนที่พูดภาษาลาวไว้มากกว่าครึ่งอยู่ในดินแดนสยาม พรหมแดนของ “กัมพูชา” นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับทั้งการขยายอาณาจักรเขมรในสมัยก่อนยุคอาณานิคมเข้ามา หรือการกระจายของคนที่พูดภาษาเขมร ผู้คนจำนวนหลายแสนคนลงเอยด้วยการติดอยู่ใน “โคชินจีน” (Cochin China) ซึ่งก่อให้เกิดชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่รู้จักกันในนาม เขมรโครม - Khmer Krom (เขมรปลายน้ำ)

และอารยธรรมจีน ซึ่งแม้ว่าราชวงศ์ที่ปกครองฮานอยและเว้มานานเป็นศตวรรษ จะสามารถปกป้องอิสรภาพของตนจากปักกิ่งได้ แต่ก็ปกครองโดย “ระบบจอนหวน” (mandarinate) ที่ได้แม่แบบมาจากจีนอย่างเต็มอกเต็มใจ กระบวนการคัดสรรคน (สอบจอนหวน) เข้าทำงานในกลไกรัฐนั้น ประกอบไปด้วยการสอบข้อเขียนเกี่ยวกับคำสอนคลาสสิกของขงจื้อ เอกสารราชวงศ์เองก็เขียนขึ้นโดยใช้ตัวหนังสือจีน และชนชั้นปกครองก็มีวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากจีนอย่างเหนียวแน่น ความผูกพันยาวนานนี้มีคุณสมบัติที่ไม่น่ายินดีเพิ่มขึ้นหลังประมาณปี ค.ศ.1895 เมื่อข้อเขียนของนักปฏิรูปชาวจีนอย่างคังไห่ยวเหวย (K'ang Yu-wei) และเหลียงฉีเซา (Liang Ch'i-ch'ao) กับนักชาตินิยมอย่างซุนยัตเซ็น (Sun Yat-sen) เริ่มหลังไหลเข้ามาผ่านพรมแดนทางเหนือของอาณานิคม²⁰

19 พวกเขาทำตามจุดประสงค์นี้โดยตั้งโรงเรียนชั้นสูงด้านภาษาบาลี (École Supérieure de Pali) ขึ้นในกรุงพนมเปญ ซึ่งเป็นวิทยาลัยทางพุทธศาสนาที่มีทั้งพระที่พูดภาษาเขมรและพระที่พูดลาวมาเรียน ความพยายามที่จะหันเหความสนใจของชาวพุทธไปจากกรุงเทพฯ ดูเหมือนจะไม่ประสบความสำเร็จนัก ใน ค.ศ.1942 (หลังจากสยามยึดครอง “กัมพูชา” ตะวันตกเฉียงเหนือส่วนใหญ่กลับมาได้ไม่นานด้วยความช่วยเหลือของญี่ปุ่น) ฝรั่งเศสก็จับอาจารย์ผู้สูงด้วยวัยวุฒิและคุณวุฒิคนหนึ่ง ซ้อหามืออุปกรณ์การสอนของไทยที่ “ก่อความไม่สงบ” ไว้ในครอบครองและแจกจ่าย (เป็นไปได้มากกว่าเป็นส่วนหนึ่งของตำราเรียนชาตินิยมเข้มข้นที่ผลิตโดยระบอบต่อต้านฝรั่งเศสอย่างรุนแรงของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (ค.ศ.1938-1944))

20 David G. Marr, *Vietnamese Tradition on Trial, 1920-1945*, p. 146. ที่น่าตกใจไม่แพ้กันคือการลักลอบเอาข้อเขียนของรูสโซ (Rousseau) นักเขียนชาวฝรั่งเศสที่แปลเป็นภาษาจีนแล้วเข้ามา ซึ่งอาจมาปลุกฝังความคิดที่จะเป็นอันตรายต่อการปกครองของฝรั่งเศส (Kelly, 'Franco-Vietnamese Schools', p. 19).

ค ล ี น อ ก ส ด ท ้าย

ดังนั้น การสอบคัดเลือกแบบขงจื้อนี้ จึงถูกยกเลิกไปใน 'ตังเกี๋ย' เมื่อปี ค.ศ.1915 และใน 'อันนัม' ปี ค.ศ.1918 หลังจากนั้น กระบวนการคัดสรรคนเพื่อเข้าเป็นข้าราชการพลเรือนของอินโดจีนก็เกิดขึ้นโดยผ่านระบบการศึกษาอาณานิคมของฝรั่งเศสที่กำลังพัฒนาขึ้นแต่เพียงทางอย่างเดียว ยิ่งไปกว่านั้น *ก๊วกจื้อ* (quốc ngữ) ซึ่งเป็นตัวอักษรที่เขียนตามเสียงอ่านเป็นโรมัน ประดิษฐ์ขึ้นโดยบาทหลวงผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายเยซูอิตในศตวรรษที่ 17²¹ และรัฐบาลรับมาใช้ใน 'โคชินจีน' ตั้งแต่ราวทศวรรษ 1860 ก็ถูกส่งเสริมอย่างจริงจัง เพื่อทำลายความสัมพันธ์กับจีน และอาจจะกับความสัมพันธ์กับอดีตของท้องถิ่นอีกด้วย และนี่คือการทำให้ชาวเวียดนามรุ่นใหม่ที่อยู่ภายใต้อาณานิคม เข้าไม่ถึงบันทึกของราชวงศ์และข้อเขียนโบราณ²²

21 ในรูปแบบสุดท้ายแล้ว มักจะเห็นกันว่าตัวอักษรนี้ถูกสร้างขึ้นโดยผู้รวบรวมพจนานุกรมผู้มีพรสวรรค์ อเล็กซองดร์ เดอ โรดส์ (Alexandre de Rhodes) ซึ่งตีพิมพ์ *Dictionarium annamiticum, lusitanum et latinum* อันน่าทึ่งในปี ค.ศ.1651

22 “เจ้าหน้าที่อาณานิคมชาวฝรั่งเศส (ส่วนใหญ่) ในปลายศตวรรษที่ 19... เชื่อว่าเพื่อความสำเร็จในการยึดครองอาณานิคมอย่างถาวรแล้ว จะต้องตัดอิทธิพลจากจีนออกไปอย่างเด็ดขาด รวมทั้งระบบการเขียนด้วย ผู้เผยแผ่ศาสนา มักจะมองนักวิชาการขงจื้อว่าเป็นอุปสรรคสำคัญของการเปลี่ยนคนเวียดนามให้เป็นคาทอลิก ดังนั้นจึงเห็นว่าการกำจัดภาษาจีนก็เท่ากับการแยกเวียดนามออกจากมรดกในอดีตและทำลายอิทธิพลชนชั้นสูงในสังคมเวียดนาม” (*Marr, Vietnamese Tradition*, p. 145). Kelly อ้างถึงสิ่งที่นักเขียนยุคอาณานิคมคนหนึ่งเขียนว่า “แท้ที่จริงแล้ว การสอนก๊วกจื้อแต่เพียงอย่างเดียว...จะมีผลทำให้ชาวเวียดนามเรียนรู้แต่เพียงข้อเขียนวรรณคดี และปรัชญาของฝรั่งเศสอย่างที่เรายากให้พวกเขา (ได้ประจักษ์) นั่นคือ (งาน) เหล่านี้ที่เราคิดว่ามีประโยชน์ต่อพวกเขาและอ่านออกโดยง่าย ทั้งนี้หมายถึงหนังสือที่เราแปลและใช้อักษรก๊วกจื้อเท่านั้น” *Franco-Vietnamese Schools*, p. 22.

จุดประสงค์ที่สองของนโยบายการศึกษานี้ก็คือ การผลิตชาวอินโดจีนที่พูดและเขียนภาษาฝรั่งเศสได้ในจำนวนที่คำนวณไว้อย่างรอบคอบ ทั้งนี้เพื่อให้กลายเป็นชนชั้นสูงพื้นเมืองที่ไว้ใจได้ทางการเมือง รู้สำนึกบุญคุณ กลมกลืนทางวัฒนธรรมของฝรั่งเศส และถูกบรรจุไว้ในตำแหน่งระดับต่ำของหน่วยราชการอาณานิคม กับบริษัทพาณิชยกรรมขนาดใหญ่²³

เราคงไม่ต้องพะวงกับรายละเอียดที่ซับซ้อนของระบบการศึกษาอาณานิคมนี้สัก จุดประสงค์ของเราในที่นี้ก็คือ ลักษณะสำคัญของระบบการศึกษาแบบนี้ได้สร้างปิรามิดเดียวที่แม้จะโง่งมเง่งอแงหนักก็ตาม แต่ชั้นยอดสุดของมันก็หันไปทางอินโดจีนตะวันออก จนกระทั่งถึงกลางทศวรรษ 1930 ยกตัวอย่างเช่น กระทั่งถึงเวลานั้น โรงเรียนมัธยม (lycées) ที่รัฐให้การสนับสนุน ก็มีอยู่เพียงในसानอยและไซ่ง่อนเท่านั้น และตลอดยุคอาณานิคมก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยเพียงแห่งเดียวในอินโดจีนก็อยู่ที่सानอยเช่นกัน จะว่าไปแล้วก็คือ ‘ถัดไปในถนนเดียวกัน’ จากทำเนียบข้าหลวงใหญ่นั้นเอง²⁴

23 Ibid., p. 14-15 สำหรับประชาชนชาวอินโดจีนชั้นล่างลงไปและมีจำนวนมากที่สุด ผู้ว่าการรัฐ อัลแบร์ต์ ซาร์โรต์ (Albert Sarraut) ซึ่งเป็นผู้เขียนระเบียบการสอนสาธารณะขึ้นใน ค.ศ.1917 ส่งเสริมให้มี “การศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ลดทอนเอาแต่ที่จำเป็น ทำให้เด็กเรียนรู้ในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์กับเขาทั้งหมดที่จะรู้ได้ในวิถีอาชีพสามัญของชาวนาหรือช่าง เพื่อทำให้สภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นทั้งในทางธรรมชาติและสังคม” Ibid., p. 17.

24 ปี ค.ศ.1937 มีนักเรียนจำนวน 631 คนลงทะเบียนเรียน 580 คนในคณะนิติศาสตร์และแพทยศาสตร์ Ibid., p. 79. โปรดดูหน้า pp. 69-79 สำหรับประวัติศาสตร์อันแปลกประหลาดของสถาบันแห่งนี้ ซึ่งก่อตั้งปี ค.ศ.1906 ปิดลงในปี ค.ศ.1908 และเปิดขึ้นอีกครั้งปี ค.ศ.1918 ไม่เคยเป็นมากไปกว่าวิทยาลัยอาชีวศึกษาที่ดูดีเกินจริงจนกลางทศวรรษ 1930

ผู้ป็นปายชั้นของปิรามิดนี้ ประกอบไปด้วยผู้คนที่อยู่ในอาณัติฝรั่งเศส ที่พูดภาษาถิ่นหลักๆ ทั้งหมด ได้แก่ เวียดนาม จีน เขมร และลาว (และยังมีผู้ที่อาศัยอยู่ในอาณานิคมชาวฝรั่งเศสบางคนด้วย) สำหรับผู้ป็นปายเหล่านั้น เขาเป็นว่ามาจากเมืองมื่อ เมืองพระตะบอง เมืองเวียงจันทน์ และเมืองวินห์ ความหมายของการได้มาพบปะกันก็คือจะต้องเป็น ‘ชาวอินโดจีน’ ด้วยกัน ในทำนองเดียวกับที่นักเรียนที่รู้หลายภาษา และมาจากหลากหลายชาติพันธุ์ในปัตตาเวียและบันดุงก็จะต้องเป็น ‘ชาวอินโดนีเซีย’²⁵ ความเป็นอินโดจีนนี้แม้จะเป็นเรื่องจริง แต่ก็ถูกจินตกรรมขึ้นมาอยู่ดีโดยคนกลุ่มเล็กๆ นั่นเอง และในเวลาไม่นานนักด้วย แล้วทำไมมันถึงได้จางหายไปไว้นัก ในขณะที่ความเป็นอินโดนีเซียรอดพ้นมาได้และหยั่งรากลงลึก?

25 ในเมื่อผู้เขียนจะเห็นพิจารณาคนเขมรและคนเวียดนามต่อไป ตรงนี้น่าจะเป็นที่ที่เหมาะสมที่จะกล่าวถึงชาวลาวที่โดดเด่นบางคนอย่างย่อๆ นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันของลาว (ในขณะนั้น[1983] - ผู้แปล) โกลสอน พมวิทานเข้าเรียนในคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งซานออยเมื่อปลายทศวรรษ 1930 ประมุขของรัฐเจ้าสุภานุวงศ์ ก็ทรงจบจากโรงเรียนมัธยมอัลแบร์ต์ซาร์โรต์ของซานออย ก่อนจะได้ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิตจากฝรั่งเศส ส่วนพระเจ้าเพ็ชระราช รัตตะนะวง ผู้นำรัฐบาลลาวอิสระต่อต้านอาณานิคมอันมีอายุไม่ยืนยาวในเมืองเวียงจันทน์ ตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ.1945 ถึงเดือนเมษายน ค.ศ.1946 ก็ทรงจบจากโรงเรียนมัธยมชาสลู-โลบาต์ (Chasseloup-Laubat) ในไซ่ง่อน ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 สถาบันการศึกษาชั้นสูงสุดใน “ลาว” คือวิทยาลัยปาเว (Collège Pavie) (คือโรงเรียนมัธยมต้น) ในเวียงจันทน์ โปรดดู Joseph J. Zasloff, *Pathet Lao*, p. 104-105 และ ‘3349’ (พระนามปลอมของเจ้าเพ็ชระราช รัตตะนะวง), *Iron Man of Laos*, p. 12 and 46 ผู้เขียนคิดว่าจะเห็นได้ถ้อยแท้ที่เดียวที่เจ้าเพ็ชระราชตรัสถึงเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่ดูออกทันทีว่าเป็นคนลาว คนเขมร และคนเวียดนามว่าเป็น “เหล่านักเรียนอินโดจีน” อยู่เสมออย่างไม่รู้ตัวในบ้านที่กของพระองค์ เมื่อครั้งศึกษาอยู่ที่ปารีสในระยะหลัง โปรดดู *Ibid.*, p. 14-15.

ในประการแรกคือว่า จากราวปี ค.ศ.1917 เป็นต้นมา มีความเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดในการศึกษาของอาณานิคมฝรั่งเศสที่ใช้กันอยู่ในอินโดจีนตะวันออก ระบบการสอบแบบขงจื้อดั้งเดิมที่สลายไป ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจริงหรือกำลังจะเกิดก็ตาม ทำให้ชนชั้นสูงของเวียดนามจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ พยายามจะให้ลูกๆ เข้าเรียนในโรงเรียนฝรั่งเศสที่ดีที่สุดเท่าที่มีอยู่ เพื่อถ่วงอนาคตการเข้ารับราชการให้สดใส การแข่งขันก็เกิดขึ้นตามมาเพื่อให้ได้ที่เรียนในโรงเรียนชั้นดีจำนวนน้อยที่มีอยู่ ทำให้ชาวอาณานิคม (colons) ผู้มีความเห็นว่าโรงเรียนเหล่านี้ เป็นโรงเรียนเฉพาะของชาวฝรั่งเศสเป็นส่วนใหญ่เกิดปฏิกริยารุนแรงขึ้น ทางออกของรัฐบาลต่อปัญหานี้ก็คือ การสร้างโครงสร้างการศึกษา ‘ฝรั่งเศส-เวียดนาม’ ที่แยกออกมา และที่มีฐานะเป็นรอง ซึ่งเน้นให้มีการสอนภาษาเวียดนามในรูปแบบอักษรก๊วกง้อเป็นพิเศษ (พร้อมกับสอนภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาที่สองผ่านอักษรก๊วกง้อด้วย)²⁶

การเปลี่ยนแปลงนโยบายนี้ มีผลตามมาสองประการ ในทางหนึ่ง หนังสือเรียนชั้นประถมศึกษาที่รัฐบาลพิมพ์เป็นแสนๆ เล่มด้วย

26 ดังนั้นในโรงเรียนมัธยมชาสลุ-โลบาต์และอัลแบร์ตซาร์โรต์ ที่เคย “เรียนร่วม” กันก่อนหน้านั้น จึงมีการตั้ง “แผนกชนพื้นเมือง” (native section) ที่ไม่ถึงมาตรฐานขึ้นมาใน ค.ศ.1917-1918 “แผนกชนพื้นเมือง” ได้กลายมาเป็นโรงเรียนมัธยมเปตรุ๊กิ (Petrus Ky) และโรงเรียนมัธยม ดู โปรเต็คตอราต์ (du Protectorat) ในที่สุด (ibid., p. 60-63) แม้กระนั้น ชนพื้นเมืองส่วนน้อยที่มีอภิสิทธิ์ก็ยังคงไปเรียนที่โรงเรียนมัธยม “ที่เป็นฝรั่งเศสแท้ๆ” อยู่ต่อไป (เจ้านโรดม สีหนุเมื่อยังอยู่ในวัยรุ่นก็ทรงเรียนที่ชาสลุ-โลบาต์) ในขณะที่ชนส่วนน้อยที่เป็น “ชาวฝรั่งเศส” (ส่วนใหญ่เป็นยูเรเชียและคนชาติที่มีสถานภาพทางกฎหมายเป็นชาวฝรั่งเศส) เข้าเรียนที่เปตรุ๊กิและสถาบันที่มีความสัมพันธ์กันในฮานอย

อักษรก๊วกจื้อ ทำให้ตัวอักษรที่ชาวยุโรปคิดค้นขึ้นนี้แพร่หลายอย่างรวดเร็ว และกลายเป็นสื่อซึ่งเป็นที่นิยมสำหรับแสดงออกถึงความแน่นแฟ้นกันของวัฒนธรรมเวียดนาม (และความกลมเกลียวกันในชาติ) ไปโดยไม่ได้ตั้งใจในระหว่าง ค.ศ.1920-1945²⁷ แม้ว่าจะมีประชาชนที่พูดภาษาเวียดนามเพียง 10% เท่านั้น ที่รู้ตัวหนังสือเมื่อปลายทศวรรษ 1930 ก็ตาม แต่นี่ก็เป็นสัดส่วนที่ไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ของประชาชนเหล่านี้ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้รู้หนังสือเหล่านี้ยังมุ่งส่งเสริมให้มีการเพิ่มจำนวนผู้อ่านออกเขียนได้อย่างรวดเร็วด้วย ซึ่งต่างจากเหล่านักวิชาการขงจื้อที่ผ่านมา (ในทำนองเดียวกันใน ‘กัมพูชา’ และ ‘ลาว’ ถึงแม้จะอยู่ในระดับที่จำกัดกว่า รัฐบาลก็ส่งเสริมการตีพิมพ์ตำราเรียนระดับประถมศึกษาในภาษาถิ่น ในระยะแรกใช้ตัวสะกดแบบดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ แต่ต่อมาก็ใช้ตัวอักษรโรมันแม้จะน้อยกว่ามาก)²⁸

ในอีกทางหนึ่ง นโยบายนี้ก็กั้นคนที่อยู่ในอินโดจีนตะวันออกที่แม้จะพูดภาษาเวียดนามได้ แต่ไม่ใช่ภาษาแม่ของตนออกไปนอกวงอย่างเช่นกรณีของคนชะแมร์กรอมแถบปากน้ำโขงใน ‘โคชินจีน’ ผู้คน

27 Marr ระบุว่าในทศวรรษ 1920 นั้น “แม้แต่สมาชิกชนชั้นปัญญาชนที่มองโลกในแง่ดีที่สุด (ที่ทุ่มเทให้กับอักษรก๊วกจื้อ) ก็ยังเดาไม่ออกว่าในอีกเพียงสองทศวรรษต่อมา พลเมืองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยแห่งเวียดนามจะสามารถดำเนินกิจการสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง ทางทหาร เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และวิชาการในภาษาพูดเวียดนามที่เชื่อมโยงกับระบบเขียนของก๊วกจื้อ” *Vietnamese Tradition*, p. 150 นี้ทำให้ฝรั่งเศสประหลาดใจแถมไม่พอใจด้วย

28 เป็นที่น่ารู้ว่่าหนึ่งในปีพหุแรกๆ ที่นักชาตินิยมชาวเขมรยุคแรกๆ ปลายทศวรรษ 1930 หยิบยกขึ้นมาก็คือ “การคุกคาม” ของ “การทำตัวอักษรเขมรให้เป็นอักษรก๊วกจื้อ” โดยเจ้าหน้าที่อาณานิคม

เหล่านี้สมัครใจร่วมมือกับรัฐบาลอาณานิคมในการจัดตั้งโรงเรียนประถม ‘ฝรั่งเศส-เขมร’ ขึ้นมา และหันเหความสนใจในอนาคตของการเลื่อนขั้นไต่เต้าทางสังคมในเมืองไซ่ง่อน กลับหันมองทวนแม่น้ำโขงขึ้นไปยังพนมเปญ ดังนั้น วัยรุ่นขณะแมร์กรอมผู้หวังจะได้รับการศึกษาขั้นสูงในเมืองหลวงของรัฐบาลอินโดจีน (และสำหรับน้อยคนอาจหวังแม้จะไปเรียนในตัวเมืองแม่คือฝรั่งเศส) ก็ใช้เส้นทางอ้อมผ่านพนมเปญมากขึ้นทุกที่ๆ แทนที่จะใช้ทางด่วนผ่านไซ่ง่อน

ประการที่ 2 ในปี ค.ศ.1935 วิทยาลัยสี่สัปดาห์ในพนมเปญได้รับการเลื่อนให้เป็นโรงเรียนมัธยมของรัฐเต็มขั้น มีสถานะเทียบเท่ากับโรงเรียนมัธยมของรัฐในไซ่ง่อนและซานอย *รวมทั้งมีหลักสูตรเหมือนกันด้วย* แม้ว่าในตอนแรกนักเรียนที่นั่นส่วนใหญ่ (ตามประเพณีของวิทยาลัย) จะมาจากครอบครัวพ่อค้าชาวจีน-เขมรท้องถิ่น และลูกหลานข้าราชการเวียดนาม ที่ทำงานอยู่ที่นั่นแล้วก็ตาม สัดส่วนของนักเรียนเขมรโดยกำเนิดเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง²⁹ อาจพูดได้ว่าหลังจากปี ค.ศ.1940 วัยรุ่นที่พูดภาษาเขมรจำนวนมาก ได้รับการศึกษาในโรงเรียนมัธยมปลายแบบฝรั่งเศสขนานแท้ในเมืองหลวงของอาณานิคมที่เป็นระเบียบเรียบร้อย ที่เจ้าอาณานิคมสร้างเอาไว้ให้พวกราชวงศ์ในโรดม

ประการที่ 3 คือความจริงที่ว่า ไม่มีความคล้ายคลึงกันระหว่างการเดินทางจาริกทางการศึกษาและการปกครองในอินโดจีนฝรั่งเศส

29 แบบแผนนี้ไม่เหมือนกับที่เวียงจันทน์ ทอย (Toye) รายงานว่าในช่วงทศวรรษ 1930 มีชาวลาวเพียง 52 คนที่จบจากวิทยาลัยปาวี (เขาเรียกผิดว่าโรงเรียนมัธยม) ในทางตรงข้าม มีชาวเวียดนามถึง 96 คนที่จบการศึกษาจากวิทยาลัยนี้ Laos, p. 45.

ไม่ข้อมคอ้มเลยที่จะแสดงความเห็นว่า แม้คนเวียดนามจะไว้ใจไม่ได้ และทะเยอทะยาน แต่พวกเขาก็กระตือรือร้นและฉลาดกว่าคนชะแมร์ และคนลาวที่ ‘ไม่รู้จักโต’ อย่างไม่ต้องสงสัย ดังนั้น ฝรั่งเศสจึงแต่งตั้งข้าราชการเวียดนามมากมายในอินโดจีนตะวันตก³⁰ คนเวียดนาม 176,000 คนที่อาศัยอยู่ใน ‘กัมพูชา’ ในปี ค.ศ.1937 ซึ่งมีสัดส่วนน้อยกว่า 1% ของประชาชนที่พูดภาษาเวียดนามจำนวน 19 ล้านคนในอาณานิคม แต่คิดเป็นสัดส่วนราว 6% ของประชาชนในดินแดนในอาณัติ ได้ก่อตัวเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างประสบความสำเร็จทีเดียว ดังนั้นอินโดจีนจึงมีความหมายที่ค่อนข้างจับต้องได้สำหรับพวกเขา เหมือนกับที่มีอีก 50,000 คนที่ถูกส่งเข้าไปใน ‘ลาว’ ก่อนปี ค.ศ.1945 โดยเฉพาะพวกข้าราชการผู้อาจถูกโยกย้ายไปประจำในส่วนย่อยทั้งห้าของอาณานิคมนั้นได้ทุกส่วน ก็สามารถจินตนาการว่าอินโดจีนเป็นเวทีกว้างที่พวกเขาจะแสดงบทบาทกันต่อไป

สำหรับข้าราชการลาวและเขมรจะจินตนาการง่าย ๆ เช่นนี้ได้น้อยกว่ามาก แม้ว่าจะไม่มีข้อห้ามทางการหรือทางกฎหมายใดๆ ที่ห้ามมีอาชีพอินโดจีนอย่างสมบูรณ์ก็ตาม แม้วัยรุ่นที่มีความทะเยอทะยานมากกว่าจากชุมชนชะแมร์กรอมปลายน้ำ ที่มีประชากร 326,000 คน (ปี ค.ศ.1937) ในอินโดจีนตะวันออก (ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนราว 10% ของประชาชนที่พูดภาษาเขมรทั้งหมด) ก็ยังพบว่าในทาง

30 เป็นไปได้ว่าข้าราชการจำนวนมากนี้คู่ขนานไปกับสถาบันระบบโรงเรียนฝรั่งเศส-เวียดนาม ในแง่ที่ว่ามันกันไม่ให้ชาวเวียดนามแข่งขันกับคนชาติฝรั่งเศสในอินโดจีนตะวันออกที่เจริญกว่า ใน ค.ศ.1937 มีชาวยุโรปจำนวน 39,000 คนอาศัยอยู่ใน “โคชินจีน” “อันนัม” และ “ตังเกี๋ย” และมีเพียง 3,100 คนที่อาศัยอยู่ใน “กัมพูชา” และ “ลาว” รวมกัน Marr, *Vietnamese Tradition*, p. 23.

ปฏิบัติแล้ว พวกเขามีโอกาสทางอาชีพนอก ‘กัมพูชา’ จำกัดมาก
 ดังนั้น คนเขมรและคนลาวอาจจะนั่งเรียนอยู่กับคนเวียดนามใน
 โรงเรียนมัธยมและมหาวิทยาลัย ที่สอนด้วยภาษาฝรั่งเศสในไซ่ง่อน
 และฮานอย แต่พวกเขามักจะไม่ได้เข้ารับราชการร่วมกันที่นั่น เช่น
 เดียวกับวัยรุ่นจากเมืองหลวง Cotonou ของเบนิน และเมืองหลวง
 Abidjan ของไอวอรีโคสต์ หรือดาการ์ที่เซเนกัล ก็มักจะถูกลิขิตเอาไว้
 ให้กลับไปเมื่อจบการศึกษาแล้ว กลับไปสู่ ‘บ้าน’ ที่อาณานิคมได้
 ซีดเส้นกำหนดไว้ให้ ถ้าจะพูดกันอีกอย่างหนึ่งก็คือ แม้การจลาจล
 การศึกษาของพวกเขามุ่งตรงไปยังฮานอย แต่การเดินทางไปรับ
 ราชการก็จะจบลงในพนมเปญและเวียงจันทน์

ท่ามกลางความขัดแย้งนี้ ได้เกิดนักเรียนพูดภาษาเขมร ที่ได้รับ
 การระลึกถึงว่าเป็นนักชาตินิยมกัมพูชารุ่นแรก ชายผู้ถือกันว่าเป็น
 ‘บิดา’ ของลัทธิชาตินิยมเขมรก็คือ ชันง็อกทันห์ (Son Ngoc Thanh)
 ซึ่งเป็นคนชะแมร์แต่มีชื่อเป็นเวียดนาม เขาได้รับการศึกษาในไซ่ง่อน
 และมีตำแหน่งทางกฎหมายเล็กๆ ในเมืองนั้นอยู่พักหนึ่ง ในกลาง
 ทศวรรษ 1930 เขาได้ลงทะเบียนที่กรุงปารีสแห่งลุ่มแม่น้ำโขง เพื่อไปแสวงหา
 อนาคตที่มั่นคงกว่าในเมืองบัลลังก์กลางของฝรั่งเศส ส่วนเจ้า
 สีลวัสดี ยูทรวงศ์ (Prince Sisowath Youtevong) ก็ได้เข้าเรียนโรงเรียน
 มัธยมในไซ่ง่อนก่อนออกเดินทางไปฝรั่งเศสเพื่อศึกษาต่อ เมื่อพระองค์
 เสด็จกลับพนมเปญ 15 ปีต่อมาช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทรง
 ช่วยก่อตั้งพรรคประชาธิปไตยเขมร (Khmer Democratic Party) และ
 ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี ค.ศ.1946-1947 ส่วนสอน
 เวียนไส (Sonn Voeunnsai) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของ
 พระองค์ก็เดินในเส้นทางแบบเดียวกัน สำหรับหุย คานทูน (Huy

Kanthoul) นายกรัฐมนตรีจากพรรคประชาธิปไตย (ค.ศ.1951-1952) ก็จบจากโรงเรียนในसानอยใน ค.ศ.1931 และกลับไปพนมเปญเพื่อเข้าร่วมสอนหนังสือในโรงเรียนมัธยมสี่สวรรค์³¹

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นเด่นชัดที่สุดคือ เลียว โคอุส (leu Koeuss) ทายาทคนแรกในตระกูลอันน่าเศร้าของผู้นำทางการเมืองเขมร ที่ถูกลอบสังหาร³² เขาเกิดในเขตพระตะบองในปี ค.ศ.1905 เมื่อครั้งเมื่อนั้นยังถูกปกครองจากกรุงเทพฯ อยู่ เขาเข้าเรียนในโรงเรียนวัดปฏิรูป (reformed pagoda school) ก่อนจะเข้าโรงเรียนประถม ‘อินโดจีน’ ในเมืองพระตะบอง และในปี ค.ศ.1921 เขาได้เข้าเรียนต่อที่ College Sisowath ในพนมเปญ แล้วไปเรียนต่อที่ college de commerce ในसानอย เขาจบจากที่นั่นในปี ค.ศ.1927 โดยเป็นที่หนึ่งของชั้นเรียนภาษาฝรั่งเศส เขาหวังจะศึกษาต่อด้านเคมีในเมืองบอร์โดซ์ จึงเข้าสอบและได้รับทุนเรียนต่อ แต่รัฐบาลนิคมขัดขวางที่จะให้ไปเรียนต่อต่างประเทศ เขาจึงกลับไปเปิดร้านขายยายังบ้านเกิดที่พระตะบอง และทำงานนั้นต่อ แม้ว่ากรุงเทพฯ จะเข้ามายึดพระตะบองเป็นอาณานิคมอีกในปี ค.ศ.1941 ภายหลังเมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1945 เขาก็ปรากฏตัวใน ‘กัมพูชา’ ขึ้นอีกในฐานะสมาชิกรัฐสภาพรรคประชาธิปไตย เป็นที่น่าสังเกตว่าในวิถีทางของเขาเอง เขาเป็นผู้สืบทอดสายตรงของนักนิรุกติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของยุโรปยุคแรกๆ โดยที่เขาได้ออกแบบเป็นพิมพ์ดีดสำหรับตัวอักษร

31 ผู้เขียนได้รับการอนุเคราะห์ข้อมูลทางชีวประวัติของพวกเขาเหล่านี้จาก สตีฟ เฮเดอร์ (Steve Heder)

32 เขาเสียชีวิตปี ค.ศ.1950 ในการวางระเบิดที่ทำการใหญ่ของพรรคประชาธิปไตย ไม่มีใครทราบว่ามีผู้จ้างเป็นใคร แต่น่าจะเป็นเจ้าชาย

เขมร และตีพิมพ์หนังสือ ภาษาเขมร สองเล่มหนาๆ ออกมา อย่างที่ชื่อเรื่องบนหน้าปกเป็นภาษาฝรั่งเศสที่ชวนให้เข้าใจผิดในฉบับตีพิมพ์ ค.ศ.1967 ว่า *La Langue Cambodgienne – Un Essai d'étude raisonnée* (ภาษากัมพูชา แบบฝึกหัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ) ³³ แต่เนื้อหาในเล่ม 1 ได้ถูกตีพิมพ์ออกมาครั้งแรกในปี ค.ศ.1947 เมื่อครั้งที่ เอียว โคอุส ผู้เขียนเป็นประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญในพนมเปญหาไซในปี ค.ศ.1937 ไม่ ตอนนั้นเขายังไม่มีกิจกรรมอะไรมากมายนัก ในพระตะบอง ในตอนนั้นยังไม่มีคนที่พูดภาษาเขมรเรียนจบจากโรงเรียนมัธยมสี่สัสด์ และแนวความคิดว่าด้วย ‘อินโดจีน’ ก็ยังมีความเป็นจริงเป็นจังแม้จะแสนสั้นก็ตาม ในปี ค.ศ.1947 คนพูดเขมรอย่างน้อยก็พวกที่มาจาก ‘กัมพูชา’ ไม่ได้เข้าเรียนในไซงอนหรือฮานอยอีกต่อไป เยาวชนรุ่นใหม่ๆ เป็นผู้เห็น ‘อินโดจีน’ กลายเป็นประวัติศาสตร์ไปเสียแล้ว และ ‘เวียดนาม’ ก็กำลังเป็นประเทศที่มีอยู่จริงและแปลกหน้าขึ้นทุกที

เป็นความจริงที่ว่า การรุกรานอย่างป่าเถื่อนและการเข้ายึดครอง ในช่วงศตวรรษที่ 19 โดยน้ำมือของราชวงศ์เหงียนจากกรุงเวินั้น ทั้งเรื่องราวอันขมขื่นไว้ในหมู่ชาวบ้านคนเขมร รวมทั้งคนใน ‘โคชินจีน’ ที่กำลังถูกกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของเวียดนามด้วย แต่ความขมขื่นพอๆ กันที่มีอยู่ในอินเดียนตะวันออกเฉียงเหนือของเนเธอร์แลนด์ เช่น ของคนซุนดา (Sundanese) ต่อกคนชวา (Javanese) ของคนบาตัก (Batak) ต่อก

33 ตีพิมพ์ในพนมเปญโดย Librairie Mitserei (เพื่อนอิสระ) ที่ว่า “ชวนให้เข้าใจผิด” เพราะข้อความทั้งหมดในหนังสือเป็นภาษาเขมร รายละเอียดทางชีวประวัติของ เอียว โคอุส ซึ่งดึงมาจากหนังสืองานศพของเขายปี ค.ศ.1964 ได้รับความอนุเคราะห์จาก สตีฟ เฮเตอร์

คนมินังกาเบา (Minangkabau) ของคนซาซัค (Sasak) ต่อกคนบาหลี่ (Balinese) ของคนโทราจา (Toraja) ต่อกคนบูเกิส (Buginese) ของคนชาวต๋อคนอัมบน (Ambonese) ฯลฯ แต่สิ่งที่เรียกกันว่า ‘นโยบายสหพันธรัฐ’ ที่ถูกนำมาใช้ดำเนินการระหว่างปี ค.ศ.1945-1948 โดยรองข้าหลวงใหญ่ Hubertus van Mook เพื่อที่จะสร้างความได้เปรียบเหนือสาธารณรัฐอินโดนีเซียใหม่ที่ยังเยาว์วัยอยู่นั้น ความพยายามที่จะใช้ประโยชน์จากความขมขื่นเช่นนี้ก็ไม่เป็นผล³⁴ ถึงแม้ว่าจะมีกบฏชาติพันธุ์ต่างๆ เกิดขึ้นมากมายระหว่างปี ค.ศ.1950-1964 ในเกือบจะทุกภูมิภาคของอินโดนีเซียที่เพิ่งได้รับอิสรภาพก็ตาม แต่แนวความคิดว่าด้วย ‘อินโดนีเซีย’ ก็อยู่รอดมาได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่าปัตตาเวียยังเป็นจุดสูงสุดทางการศึกษา และก็เป็นเพราะว่านโยบายปกครองอาณานิคมไม่ได้ส่งคนขุนดาที่มีการศึกษากลับ ‘ขุนดาแลนด์’ หรือส่งคนบาดักกลับไปยังต้นกำเนิดในที่ราบสูงของเกาะสุมาตราเหนือ เมื่อสิ้นสุดยุคอาณานิคม กลุ่มทางชาติพันธุ์ภาษาหลักทุกกลุ่ม คู่กันเคยกับแนวความคิดที่ว่ามีเวทีอันแบ่งเป็นเกาะเล็กเกาะน้อย ซึ่งมีบทบาทให้พวกเขาเล่นได้ ดังนั้น จึงมีการกบฏเพียงครั้งเดียวเกิดขึ้นระหว่างปี ค.ศ.1950-64 ที่มีจุดประสงค์เพื่อ แบ่งแยกดินแดน นอกนั้นล้วนแข่งขันกันภายในระบบการเมืองหนึ่งเดียวของอินโดนีเซีย³⁵

34 ดู Kahin, *Nationalism*, บทที่ 12; Anthony Reid, *The Indonesian National Revolution, 1945-50*, บทที่ 6; และ Henri Alers, *Om een rode of groene Merdeka*, ปรากฏทั่วไป

35 ข้อยกเว้นคือสาธารณรัฐโมลุกกะใต้ (Republic of South Moluccas) ที่อยู่ได้ไม่นาน ชาวอัมบนที่เข้าร่วมถูกเลือกมาเข้ากองทัพอาณานิคมที่กดขี่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่รบกับสาธารณรัฐอินโดนีเซียปฏิวัติที่เกิดขึ้นใหม่ภายใต้การนำของวันมุก (Van Mook) หลังฮอลแลนด์ยอมรับอิสรภาพของอินโดนีเซียใน ค.ศ.1950 พวกเขาก็มีเหตุผลจะคาดหวังอนาคตที่ไม่สดใส

ยิ่งไปกว่านั้น เราไม่อาจเพิกเฉยต่ออุบัติการณ์อันน่าฉงนที่ว่า เมื่อถึงกลางทศวรรษ 1920 ‘ภาษาอินโดนีเซีย’ ก็ดำรงฐานะอย่างมีจิตสำนึกของตน อุตติการณ์นี้เกิดขึ้นได้อย่างไรเป็นเรื่องน่ารู้ และ คุ่มค่ากับการออกนอกเรื่องไปสักเล็กน้อย ก่อนหน้านั้นผู้เขียนเคยกล่าวถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ภาษาดัตช์ถูกใช้ในการปกครองอินเดียตะวันตกอย่างจำกัดและในระยะหลังๆ เท่านั้น มันจะไม่ใช่เป็นอย่างนั้นได้อย่างไร ในเมื่อคนดัตช์เริ่มต้นการพิชิตพื้นที่ในต้นศตวรรษที่ 17 ในขณะที่การสอนภาษาดัตช์ให้ inlanders ไม่ได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังจนกระทั่งต้นศตวรรษที่ 20 สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ภาษาทางการของรัฐที่แปลกประหลาดได้วิวัฒนาการขึ้น บนพื้นฐานของภาษากลางโบราณระหว่างหมู่เกาะ³⁶ อย่างช้าๆ และส่วนใหญ่ไม่ได้วางแผนเอาไว้ล่วงหน้า

ภาษาที่เรียกกันว่า *dienstmalesch* (อาจจะจะเป็น ‘มาเลย์แบบบริการ’ ‘service-Malay’ หรือ “มาเลย์แบบใช้บริหารปกครอง” ‘administrative -Malay’) ซึ่งเมื่อจัดประเภทของภาษาแล้ว ก็ถือว่าอยู่ในตระกูลภาษา ‘ออตโตมัน’ (Ottoman) และภาษา ‘เยอรมันแบบการคลัง’ (fiscal German) ที่ก่อตัวจากกลุ่มทหารผู้รู้หลายภาษาของจักรวรรดิฮับส์บูร์ก³⁷ เมื่อเข้าสู่ต้นศตวรรษที่ 19 ภาษานี้ก็มีที่ทางอยู่

36 โปรดดูการอธิบายที่มีประโยชน์ใน John Hoffman, ‘A Foreign Investment: Indies Malay to 1902,’ *Indonesia*, 27 (April 1979), pp. 65-92.

37 ทหาร “เป็นเหมือน วรรณคดีที่ไร้ชาติ สมาชิกวรรณะนี้จะมีความเป็นอยู่แตกต่างจากสภาพแวดล้อมในแต่ละชาติของเขา แม้ในชีวิตส่วนตัวก็ตาม และมักจะพูดภาษาพิเศษที่เรียกกันว่า *ärarisch deutsch* (“ภาษาเยอรมันแบบการคลัง”) อย่างที่ตัวแทนภาษาเยอรมันในวรรณคดีตั้งชื่อให้อย่างประชดประชัน หมายความว่ามีการผสมผสานกันทางภาษาศาสตร์ที่ประหลาด ซึ่งไม่ได้เคารพกฎไวยากรณ์เคร่งครัดนัก” Jászi, *The Dissolution*, p. 144. เป็นการเน้นของผู้เขียนเอง

ในแวดวงราชการอย่างแข็งแรงแล้ว และเมื่อผ่านกึ่งศตวรรษไปแล้ว เมื่อทุนนิยมการพิมพ์เข้ามามากมาย ภาษานี้ก็ย้ายที่ไปยังท้องตลาดและสื่อมวลชน ในตอนแรกภาษานี้ถูกใช้โดยนักหนังสือพิมพ์และช่างพิมพ์ชาวจีนกับชาวยูเรเชีย เมื่อศตวรรษที่ 19 ใกล้เคียง inlanders ก็ใช้ภาษานี้ด้วยเช่นกัน กึ่งก้านส่วนที่เป็น *dienst* (บริการ) ของแผนภูมิครอบครัวนั้น ถูกลิ้มไปอย่างรวดเร็ว และถูกแทนที่ด้วยสิ่งทีดูจะเป็นบรรพบุรุษในหมู่เกาะเรียว (Riau - เกาะที่สำคัญที่สุดที่อาจจะโชคดีที่ถูกก่อตั้งให้กลายเป็น British Singapore ในปี ค.ศ.1819 นั่นเอง) เมื่อถึงปี ค.ศ.1928 ภาษานี้ที่ถูกทำให้เป็นรูปเป็นร่างและถูกใช้โดยนักเขียนและนักอ่านในเมืองต่างๆ ถึงสองชั่วอายุคน ภาษานี้ก็พร้อมจะได้รับการยอมรับจากองค์กร เช่น Young Indonesia ให้เป็นภาษาของชาติและชาตินิยม นั่นคือ *บาฮาซาอินโดนีเซีย* *bahasa Indonesia* นับแต่นั้นเป็นต้นมา มันก็ไม่ถอยหลังกลับไปอีกเลย

ท้ายที่สุดแล้วกรณีของอินโดนีเซีย แม้จะน่าสนใจเพียงใดก็ไม่ควรจะชักจูงให้เราเข้าใจผิดว่า หากฮอลแลนด์เป็นชาติที่ยิ่งใหญ่กว่านี้³⁸ และเข้ามาครองอินโดนีเซียในปี ค.ศ.1850 แทนที่จะเป็น ค.ศ.1600 ก็เป็นไปได้ที่ภาษาประจำชาติของอินโดนีเซียอาจจะเป็นภาษาดัตช์ก็ได้ ไม่มีอะไรที่แสดงว่าชาตินิยมกานา จะเป็นจริงน้อยไป

38 ไม่เพียงแต่ในแง่ที่เห็นได้ชัดเท่านั้น เนื่องจากในศตวรรษที่ 18 และ 19 ฮอลแลนด์เกือบจะมีอาณานิคมเพียงแห่งเดียว และก็เป็นอาณานิคมที่ใหญ่และสร้างกำไรให้ได้มากเสียด้วย จึงสมเหตุสมผลที่จะฝึกข้าราชการให้ใช้ *diensttaal* (ภาษาที่ใช้ในการปกครอง) ที่ไม่ใช่ยุโรป (อย่างเดียว) เมื่อเวลาผ่านไป โรงเรียนพิเศษและคณะต่างๆ ก็เกิดขึ้นในฮอลแลนด์เพื่อเตรียมพร้อมข้าราชการในอนาคตด้านภาษา แต่สำหรับจักรวรรดิที่มีอาณานิคมหลายทวีปอย่างอังกฤษ ภาษาที่ใช้ในการปกครองที่มีพื้นฐานเฉพาะท้องถิ่นเดียวนั้นไม่เพียงพอ

กว่าของอินโดนีเซีย เพียงเพราะว่าภาษาประจำชาติของกานาเป็นภาษาอังกฤษ แทนที่จะเป็นภาษา Ashanti เป็นความผิดพลาดอยู่เป็นประจำ ที่จะยึดถือกันว่าภาษาเป็น *สัญลักษณ์* ของความเป็นชาติ เหมือนๆ กับธงชาติ เครื่องแต่งกาย และการเดินรាំห้องถิ่น ตามแบบวิธีคิดของนักปลุกระดมชาตินิยมบางคน คุณลักษณะสำคัญที่สุดของภาษาใดก็ตาม คือ ความสามารถของมันที่จะสร้างชุมชนจินตกรรมสร้าง *ความสามัคคีเฉพาะ* (particular solidarities) ขึ้นมา

ถึงกระนั้น ภาษาของจักรวรรดิใดๆ ก็ตามก็ยังคงเป็นภาษาถิ่นประจำวันอยู่ร่ำไป และเป็นหนึ่งในบรรดาภาษาถิ่นประจำวันอีกมากมายหลายภาษา หากชาวโมซัมบิกหัวก้าวหน้าพูดภาษาโปรตุเกส ซึ่งความสำคัญของมันก็คือ เป็นสื่อกลางที่ทำให้โมซัมบิกถูกจินตกรรมขึ้นมาได้ (ในขณะเดียวกัน ก็จำกัดขอบเขตไม่ให้ขยายไปยังแทนซาเนียและแซมเบีย) เมื่อพิจารณาจากแง่มุมนี้ การใช้ภาษาโปรตุเกสในโมซัมบิก (หรือใช้ภาษาอังกฤษในอินเดีย) ก็ไม่มีอะไรแตกต่างไปจากการใช้ภาษาอังกฤษในออสเตรเลีย หรือใช้ภาษาโปรตุเกสในบราซิล ภาษาไม่ใช่เครื่องมือสำหรับการกีดกัน และโดยหลักการแล้ว ใครๆ จะเรียนภาษาอะไรก็ได้ทั้งสิ้น ในทางตรงกันข้ามภาษากลับต้อนรับและรวบรวมผู้คนให้เข้ามาอยู่ด้วยกัน เสียแต่ว่าไม่มีใครจะมีชีวิตยืนยาวพอที่จะเรียนได้ *ทุกภาษา* ที่จริงแล้วภาษา-พิมพ์ (print-language) คือสิ่งที่สร้างชาตินิยมขึ้นมา หาใช่ *ภาษาใดภาษาหนึ่ง* เท่านั้น³⁹

คำถามหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับอนาคตของภาษาโปรตุเกสในโมซัมบิกหรือเกี่ยวกับอนาคตของภาษาอังกฤษในอินเดีย ก็คือระบบการ

ปกครองและโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการศึกษา ที่จะสามารถทำให้เกิดนัยสำคัญทางการเมืองอย่างพอเพียงต่อการแพร่หลายของการใช้ทั้งสองภาษาในเวลาเดียวกัน (bilingualism) เมื่อ 30 ปีที่แล้วแทบจะไม่มีชาวอินโดนีเซียคนใดพูด *ภาษาชาวอินโดนีเซีย* เป็นภาษาแม่ของตน เกือบทุกคนมีภาษา ‘ชาติพันธุ์’ ของตนเอง และบางคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในขบวนการชาตินิยม ก็พูด *ทั้งภาษาชาวอินโดนีเซีย กับภาษามาเลย์ที่ใช้ในการปกครอง (bahasa Indonesia/dienstmaleisch)* แต่ในทุกวันนี้อาจจะมีหนุ่มสาวชาวอินโดนีเซียเป็นล้านๆ ที่มีภูมิหลังจากต่างชาติพันธุ์ต่างภาษากันเป็นจำนวนมาก พูดภาษาอินโดนีเซียเป็นภาษาแม่ของตน

ยังไม่เป็นที่ชัดเจนว่า 30 ปีต่อจากนี้ไป จะมีอีกรุ่นหนึ่งของคนไมซัมบิก ที่พูดแต่เพียงภาษาโปรตุเกส-ไมซัมบิกหรือไม่ แต่เมื่อเรามา

39 การอธิบายของ Marr เรื่องการพัฒนาของภาษาในอินโดจีนตะวันออกให้ความกระจ่างเป็นอย่างมากในจุดนี้ เขาตั้งข้อสังเกตว่าจนกระทั่งปี ค.ศ.1910 “ชาวเวียดนามที่มีการศึกษาส่วนใหญ่ถือว่าภาษาจีนหรือภาษาฝรั่งเศสหรือทั้งสองภาษาเป็นภาษาที่จำเป็นในการสื่อสารในหมู่ผู้มีการศึกษา “ชั้นสูง” (*Vietnamese Tradition*, p. 137) อย่างไรก็ตามหลังปี ค.ศ.1920 และส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากการที่รัฐส่งเสริมการอ่านอักษรกวีง้อได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างรวดเร็ว ในเวลานั้น “ได้มีความเชื่อเพิ่มขึ้นว่าภาษาพูดเวียดนามเป็นส่วนประกอบที่สำคัญและอาจจะอาจมีผิดจำเป็นต่ออัตลักษณ์ของชาติ แม้แต่เหล่านักวิชาการที่พูดภาษาฝรั่งเศสคล่องกว่าภาษาแม่ ยังยอมรับความสำคัญของข้อเท็จจริงที่ว่า อย่างน้อย 85% ของเพื่อนร่วมชาติพูดภาษาเดียวกัน” (p. 138) ในเวลานั้นพวกเขารู้เต็มที่ถึงบทบาทของการอ่านออกเขียนได้ของมวลชนที่มีต่อความก้าวหน้าของรัฐชาติอย่างยุโรปและญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม Marr ก็แสดงว่าไม่มีความสัมพันธ์ชัดเจนระหว่างการเลือกใช้ภาษากับจุดยืนทางการเมืองเป็นเวลานาน “การรักษาภาษาแม่ คือภาษาเวียดนามไม่ได้แสดงถึงความรักชาติ หรือการส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสจะหมายความว่าไปร่วมมือกับศัตรูของชาติในตัวเอง” (p. 150)

ถึงปลายศตวรรษที่ 20 คนรุ่นเช่นนั้นก็ไม่มี ความจำเป็นอีกต่อไป สำหรับความสมานฉันท์แห่งชาติของชาวโมซัมบิก เพราะในประการ แรก ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน วิทยุและโทรทัศน์ ก็ทำให้หนังสือพิมพ์มีพันธมิตรเพิ่มขึ้น ซึ่งหาไม่ได้ ในศตวรรษที่แล้ว การออกอากาศหลายภาษาสามารถสร้างชุมชน ที่ถูกจินตกรรมขึ้น สำหรับผู้ไม่รู้หนังสือและประชาชนที่พูดภาษาแม่ แตกต่างกัน (มีความคล้ายคลึงตรงนี้กับการสร้างคริสตจักรยุคกลาง ขึ้น โดยภาพจินตกรรมและโดยผ่านปัญญาชนที่รู้สองภาษา)

ในประการที่ 2 ดังที่ได้ถกเถียงมาแล้วว่า บรรดาชาตินิยมของ ศตวรรษที่ 20 มีลักษณะที่มีรูปแบบตัวอย่างในระดับที่ลุ่มลึก และ บรรดาชาตินิยมเหล่านั้น ก็สามารถดึงและอิงประสบการณ์ของมนุษย์ มากกว่า 150 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งแม่แบบชาตินิยมทั้งสามที่ได้กล่าว มาแล้ว ผู้นำชาตินิยมจึงอยู่ในฐานะที่จริงจังจะใช้ระบบการศึกษาทาง พลเรือนและทหาร ที่ตั้งขึ้นมาตามแม่แบบของชาตินิยมทางการ ใช้การเลือกตั้ง ใช้การจัดตั้งพรรคการเมือง และใช้การเฉลิมฉลอง ทางวัฒนธรรม ที่เดินตามแม่แบบของชาตินิยมมวลชนของยุโรป ในศตวรรษที่ 19 และใช้แนวความคิดราษฎร-สาธารณรัฐ (citizen-republic) ที่ทวีปอเมริกานำมาให้กับโลก เหนือสิ่งอื่นใด แนวความคิด เรื่อง 'ชาติ' ก็ฝังตัวอยู่อย่างมั่นคงในภาษา-พิมพ์เกือบทุกภาษา และ ความเป็นชาติก็แทบจะแยกไม่ออกจากจิตสำนึกทางการเมือง

ในโลกที่รัฐชาติเป็นปทัสถานหลักนั้น ทั้งหมดนี้หมายความว่า นับแต่บัดนี้ต่อไป ชาติจะสามารถถูกจินตกรรมขึ้นมาได้โดยไม่ต้องมี ภาษาร่วมกัน ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าเป็นไป

ได้⁴⁰ ในบริบทดังกล่าว จึงดูเหมาะสมที่จะจบบทนี้ด้วยการกลับไปยุโรป และพิจารณาคุณกรณียของสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งเป็นชาติที่มีความหลากหลายทางภาษา และก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการโจมตีทฤษฎีชาตินิยมที่มีพื้นฐานอยู่กับเพียงภาษาเดียว

ในปี ค.ศ.1891 ท่ามกลางการเฉลิมฉลองครั้งแรกของวาระครบ 600 ปีแห่งการสถาปนาสมาพันธรัฐ Confederacy Schwyz, Obwalden and Nidwalden นั้น รัฐสวิส (Swiss State) ‘ตัดสินใจกำหนด’ ให้ปี ค.ศ.1291 เป็นวัน ‘สถาปนา’ สวิตเซอร์แลนด์⁴¹ การตัดสินใจเช่นนี้ซึ่งต้องรอถึง 600 ปีกว่าจะเกิดขึ้นได้นั้น ดูจะเป็นเรื่องตลก และแสดงให้เห็นความเป็นสมัยใหม่ แต่หาใช่ความเก่าแก่ที่กำหนดคุณลักษณะของลัทธิชาตินิยมสวิสไม่ แท้จริงแล้ว Hughes ถึงกับถกเถียงว่าการเฉลิมฉลองเมื่อปี ค.ศ.1891 เป็นจุดกำเนิดของลัทธิชาตินิยม โดยเขียนไว้ว่า “ในครั้งแรกของศตวรรษที่ 19...ความเป็นชาติไม่ได้เป็นสิ่งที่ชนชั้นกลางที่มีการศึกษาคำนึงถึงมากนัก Mme de Staël (ค.ศ.1766-1817) Fuseli (ค.ศ.1741-1825) Angelica Kauffmann (ค.ศ.1741-1807) ซิชมอนดี (Sismondi) (ค.ศ.1773-1842) Benjamin Constant (ค.ศ.1767-1830) ผู้คนเหล่านี้เป็นชาวสวิสทั้งหมดหรือเปล่า?”⁴² หากคำตอบที่

40 ผู้เขียนใช้คำว่า “สามารถ” เพราะมีกรณีมากมายหลายกรณีที่เป็นไปไม่ได้ถูกและกำลังถูกปฏิเสธ ตัวอย่างของกรณีนี้ เช่น ปากีสถานเก่า คำอธิบายนั้นไม่ใช่พหุนิยมทางเชื้อชาติวัฒนธรรม แต่เป็นการเดินทางจาริกที่ถูกปิดกั้นต่างหาก

41 Christopher Hughes, *Switzerland*, p. 107. หนังสือยอดเยี่ยมเล่มนี้ ซึ่ง Seton-Watson ยกย่องอย่างถูกต้องแล้ว เป็นพื้นฐานของข้ออภิปรายต่อไป

42 Ibid., p. 218. ผู้เขียนเพิ่มปี ค.ศ. ของ Mme. De Stael - นักเขียนนวนิยาย นักวิจารณ์สังคมและเฟมินิสต์ยุคต้นที่มีชื่อเสียง Fuseli และ Angelica Kauffman - จิตรกรชื่อดัง Sismondi - นักเศรษฐศาสตร์ที่ได้รับการยกย่อง Constant - นักปรัชญาการเมืองสายเสรีนิยมผู้โด่งดัง

สื่อในที่นี้บอกว่า ‘แทบจะไม่ใช่’ ความสำคัญของคำตอบนี้ก็มาจากข้อเท็จจริงที่ว่า เกิดการแพร่กระจายของขบวนการชาตินิยมที่พูดภาษาถิ่นในครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 ทั่วทั้งยุโรปที่ล้อมรอบสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่ง ‘ชนชั้นกลางที่มีการศึกษา’ (ตอนนั้นได้แก่นักภาษาศาสตร์และนักทุนนิยม) มีบทบาทสำคัญ เพราะเหตุใดเล่า ลัทธิชาตินิยมจึงได้เข้ามาสู่สวิตเซอร์แลนด์ช้ามาก และความล่าช้านั้นก็ก่อให้เกิดผลอย่างไรกับการก่อรูปสุดท้ายของมัน (โดยเฉพาะการทวีคูณของ ‘หลายภาษาประจำชาติ’ ที่อยู่ร่วมสมัยกัน)

คำตอบส่วนหนึ่งอยู่ที่ความเยาว์วัยของรัฐสวิส ซึ่ง Hughes ได้ตั้งข้อสังเกตอย่างประชดประชันว่ายากจะย้อนกลับไปถึงก่อน ค.ศ. 1813-1815 ‘โดยปราศจากการใช้การบิดเบือนความจริง’⁴³ เขาเตือนเราว่าความเป็นราษฎรสวิสที่แท้จริง การนำมาซึ่งสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง (ของเพศชาย) และการยกเลิกภาษีอากรผ่านแดน ‘ภายใน’ ทั้งหมดทั้งปวงเป็นความสำเร็จของ Helvetic Republic ที่ถูกบังคับให้ปฏิบัติโดยการยึดครองของฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1798 เมื่อถึงปี ค.ศ.1803 รัฐสวิสจึงได้รวมเอาคนพูดภาษาอิตาลีจำนวนมากเข้ามาเป็นราษฎรด้วย เมื่อยึดครอง Ticino ได้ และในปี ค.ศ.1815 จึงได้รับดินแดนที่เต็มไปด้วยผู้คนที่พูดภาษาฝรั่งเศสใน Valais, Geneva และ Neuchâtel จากมือของพันธมิตรศักดิ์สิทธิ์ (Holy Alliance) ผู้ต่อต้านฝรั่งเศสที่จ้องจะแก้แค้นอยู่ โดยแลกเปลี่ยนกับความเป็นกลางและรัฐธรรมนูญที่อนุรักษ์นิยมอย่างสูงของสวิส⁴⁴ แท้จริงแล้ว สวิตเซอร์แลนด์ใช้ความหลากหลายภาษาอันเป็นผลพวงมาจากต้นศตวรรษที่ 19⁴⁵ นั่นเอง

ปัจจัยประการที่ 2 ได้แก่ความล่าช้าของประเทศสวิส (ซึ่งเมื่อ

รวมเข้ากับสภาพภูมิศาสตร์อันยากลำบาก และทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่อุดมสมบูรณ์แล้ว ได้ช่วยให้รอดจากการถูกคุกคามของเพื่อนบ้านที่มีอำนาจมากกว่า) แต่ทุกวันนี้ อาจเป็นการยากที่จะระลึกว่า จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 สวิตเซอร์แลนด์เป็นประเทศยากจน มีคุณภาพชีวิตเพียงครึ่งหนึ่งของอังกฤษ และมีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็น *ชนบท* ในปี ค.ศ.1850 ไม่ถึง 6% ของประชาชนที่มีอยู่น้อยนิดอยู่ในเขตเมือง แม้ใน ค.ศ.1920 ตัวเลขจะเพิ่มสูงขึ้นก็เป็นเพียง 27.6 % เท่านั้น⁴⁶ ตลอดช่วงศตวรรษที่ 19 ประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวไร่ชาวนา ที่ไม่โยกย้ายถิ่นฐานไปไหน (ยกเว้นการส่งออกชายหนุ่มบึกบึนไปเป็นทหารรับจ้าง และทหารรักษาพระองค์สันตะปาปา ซึ่งทำกันมานานแสนนานแล้ว) ความล้าหลังของประเทศไม่ได้มีอยู่แต่ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นทางการเมืองและวัฒนธรรมอีกด้วย ‘สวิตเซอร์แลนด์เก่า’ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่มีเปลี่ยนแปลงเลยระหว่าง ค.ศ.1515-1803 และประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษาถิ่นเยอรมันภาษาใดภาษาหนึ่งนั้น ถูกปกครองโดยคณะอิปไตยชนชั้นสูงประจำแคว้น ที่เป็นพันธมิตรกัน

43 Ibid., p. 85.

44 รวมไปถึงอาร์โก (Aargau) แซงต์กาลลอง (St.Gallen) และกริชง (Grisons) ด้วย พื้นที่สุดท้ายนี้ น่าสนใจเป็นพิเศษเพราะเป็นที่ที่ภาษาโรมานซ์ (Romansch) อันเป็นภาษาสวิสแท้ที่สุดในภาษาประจำชาติหลายภาษาของประเทศนี้เหลือรอดอยู่ แต่ภาษานั้นเพิ่งได้รับฐานะ “แห่งชาติ” ทางกฎหมายใน ค.ศ.1937 !! Ibid., pp. 59 and 85.

45 เราอาจจะตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมได้ว่า Mme. de Staël แทบจะไม่ได้ได้เห็นจุดกำเนิดของมัน นอกจากนี้ ครอบครัวของเธอ เหมือนกับของ Sismondi ก็มาจากเจนีวา ซึ่งเป็นรัฐเล็กๆ อิสระที่อยู่นอก “สวิตเซอร์แลนด์” จนถึงปี ค.ศ.1815 คงไม่ต้องสงสัยว่าพวกเขาไม่ได้คำนึงถึงความเป็นชาติ “มากนัก”

46 Ibid., pp. 173 and 274. “ชนชั้นกลางที่มีการศึกษา” ในศตวรรษที่ 19 คงจะมีจำนวนน้อยมาก

อย่างหลวมๆ ‘ความลึกลับของการที่สมาพันธ์รัฐดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานนั้น ก็คือทวิสภาพของมันต่อศัตรูภายนอก มันสร้างความสามัคคีในหมู่ประชาชนอย่างพอเพียงต่อกบฏภายใน มันสร้างความสามัคคีในหมู่คณาธิปไตยอย่างเพียงพอ ถ้าชาวไรชานาก่อการกบฏขึ้น อย่างที่เคยเกิดขึ้นทุกๆ ทศวรรษ 3 ครั้งหรือประมาณนั้น พวกคณาธิปไตยก็จะหยุดทะเลาะกัน และ รัฐบาล ของแคว้นต่างๆ ก็จะทำให้ความช่วยเหลือกัน บ่อยครั้งก็ใกล้ชิดเพื่อผลประโยชน์ของพรรคพวกผู้ปกครองพวกเดียวกัน แม้จะไม่เสมอไปก็ตาม’⁴⁷ โดยส่วนใหญ่แล้ว ยกเว้นแต่ในเรื่องที่ไม่มีสถาบันกษัตริย์ รัฐเล็ก รัฐน้อยจำนวนมากของสวิตเซอร์แลนด์ก็เหมือนๆ กับบรรดารัฐเล็ก รัฐน้อยภายในจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ จากรัฐเล็กๆ เหล่านั้น ลิกเตนสไตน์ที่อยู่ทางชายแดนตะวันออกของสวิตเซอร์แลนด์ ก็คือสิ่งตกค้างสุดท้ายทางประวัติศาสตร์ที่หลงเหลืออยู่⁴⁸

เป็นที่น่าเรียนรู้ว่า จนถึงปี ค.ศ.1848 ผ่านไปเกือบสองชั่วอายุคนหลังจากเกิดรัฐสวิสขึ้น ความแตกแยกทางศาสนาแต่โบราณ จะมีความเด่นชัดทางการเมืองมากกว่าความแตกแยกทางภาษาเสียอีก ที่น่าทึ่งก็คือ ในดินแดนที่ถูกจัดว่าเป็นนิคมค้าทอลิกอย่างเปลี่ยนแปลงไม่ได้นั้น นิคมโปรเตสแตนต์ก็เป็นสิ่ง *ผิดกฎหมาย* และในดินแดนที่ถูกจัดว่าเป็นนิคมโปรเตสแตนต์ กฎหมายก็ห้ามคนเป็นคาทอลิก กฎหมายเหล่านี้ถูกใช้บังคับอย่างเคร่งครัด (ส่วนภาษา กลับเป็นเรื่อง

47 Ibid., p. 86. การเน้นเป็นของผู้เขียน

48 การที่ไม่มีสถาบันกษัตริย์เป็นคุณลักษณะของสันนิบาตฮันเซติก (Hanseatic League) ที่เป็นพันธมิตรทางการเมืองกันอย่างหลวมๆ ด้วยเช่นกัน ซึ่งคงจะก่อปัญหาหากจะจัดว่าเป็นรัฐหรือชาติ

ทางเลือกส่วนตัวและความสะดวก) หลัง ค.ศ.1848 ท่ามกลางผลลัพธ์ของกระแสปฏิวัติที่แพร่กระจายไปทั่วยุโรป และการแผ่ขยายของขบวนการชาติที่พูดภาษาถิ่นไปทั่วนั้น ภาษาจึงเข้าแทนที่ศาสนา และประเทศก็ถูกแบ่งแยกเป็นเขตภาษาที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ (ศาสนาในตอนนี้อยู่กลับเป็นเรื่องทางเลือกส่วนตัว)⁴⁹

สุดท้าย การคงอยู่ของรูปแบบภาษาพูดเยอรมันอันหลากหลายที่บางทีก็ยากจะเข้าใจกันได้สำหรับทั้งสองฝ่ายในประเทศเล็กขนาดนี้แสดงให้เห็นว่าทุนนิยมการพิมพ์และการศึกษาศสมัยใหม่ที่ได้มาตรฐานมาถึงช้ามากสำหรับสังคมชาวไร้อาวุโสนาสวิสส่วนใหญ่ จนกระทั่งเมื่อเร็วๆ นี้เองที่ *Hochsprache* (ภาษาเยอรมันที่ใช้พิมพ์) จึงมีสถานะเป็นภาษาทางการแบบ *ärarisch deutsch* และ *dienstmaleisch* ยิ่งไปกว่านั้น Hughes ยังตั้งข้อสังเกตว่าทุกวันนี้ข้าราชการ ‘ระดับสูง’ ถูกคาดหวังให้ใช้ภาษาสหพันธรัฐได้สองภาษา ส่อนัยว่าข้าราชการผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาไม่จำเป็นต้องมีความสามารถเช่นเดียวกันนี้ และโดยทางอ้อม คำสั่งสหพันธรัฐในปี ค.ศ.1950 ย้ำถึงประเด็นที่คล้ายกันนี้ว่า ‘ชาวเยอรมัน-สวิส ที่มีการศึกษา จะต้องใช้ภาษาฝรั่งเศสได้เหมือนกับชาวอิตาลี-สวิส ที่มีการศึกษา’⁵⁰ แท้ที่จริงแล้วเรามีสถานการณ์ที่ไม่ได้แตกต่างไปจากของโมซัมบิกสักเท่าไร คือมีชนชั้นผู้นำทางการเมืองที่พูดได้สองภาษา นั่งทับอยู่บนประชาชนผู้ใช้แต่เพียงภาษาเดียวอันหลากหลาย โดยมีความแตกต่างเพียงประการเดียวเท่านั้นคือ ‘ภาษาที่สอง’ คือภาษาของเพื่อนบ้านผู้ทรงอำนาจ (คือ เยอรมนี ฝรั่งเศส และอิตาลี) และไม่ใช้ภาษาของเจ้าอาณานิคมเดิม

49 Ibid., p. 274.

50 Ibid., pp. 59-60. การเน้นเป็นของผู้เขียน

แม้กระนั้น เมื่อพิจารณาจากมุมมองของข้อเท็จจริงที่ว่าใน ค.ศ.1910 ภาษาแม่ของประชาชนเกือบ 73% คือ ภาษาเยอรมัน ภาษาฝรั่งเศส 22% ภาษาอิตาลี 4% ที่เหลือ 1% ใช้ภาษาโรมองซ์ (Romansch) (สัดส่วนเหล่านี้แทบจะไม่เปลี่ยนแปลงเลยจนกระทั่งปัจจุบัน) อาจจะน่าประหลาดใจว่า ในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นยุคสมัยของชาตินิยมทางการเมืองนั้น ไม่มีความพยายามทำให้เป็นเยอรมันเลย แน่นนอนว่าจนถึงปี ค.ศ.1914 ความเห็นอกเห็นใจสนับสนุนเยอรมันอย่างเข้มแข็ง ยังมีอยู่ตามพรมแดนระหว่างเยอรมนีกับเยอรมันสวิตเซอร์แลนด์ที่ข้ามไปมาได้โดยสะดวกอย่างยิ่ง การค้าและการลงทุน รวมทั้งชนชั้นสูงและผู้ประกอบอาชีพ ย้ายกลับไปมาอย่างค่อนข้างอิสระ แต่สวิตเซอร์แลนด์ก็ยังมีพรมแดนร่วมกับมหาอำนาจยุโรปอีกสองประเทศ คือฝรั่งเศสและอิตาลี และความเสียหายของนโยบายทางการเมืองของความพยายามทำให้เป็นเยอรมันก็เห็นได้ชัดเจนยิ่ง ดังนั้น ความเท่าเทียมกันทางกฎหมายของภาษาเยอรมัน ภาษาฝรั่งเศสและภาษาอิตาลี จึงเป็นอีกด้านหนึ่งของเหรียญของความเป็นกลางของสวิส⁵¹

หลักฐานก่อนหน้าทั้งหมด ชี้ให้เห็นว่าจะเข้าใจลัทธิชาตินิยมสวิสได้ดีที่สุด ก็ในฐานะส่วนหนึ่งของ 'คลื่นลูกสุดท้าย' ถ้า Hughes พูดไว้อย่างถูกต้องว่า มันเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1891 มันก็มีอายุมากกว่าลัทธิชาตินิยมของพม่าหรือของอินโดนีเซียเพียง 1 ทศวรรษเท่านั้นเอง อีกนัยหนึ่ง ชาตินิยมเกิดขึ้นในยุคสมัยของประวัติศาสตร์โลก ที่ชาติกำลังกลายมาเป็นปัทมสถานระหว่างประเทศ และเป็นไปได้ที่จะ 'ตั้ง'

51 การยกระดับภาษาโรมองซ์ใน ค.ศ.1937 แทบจะปิดบังการคำนวณผลแต่เดิมไว้ไม่มิด

ความเป็นชาติขึ้นมาในวิถีที่ซับซ้อนมากกว่าแต่ก่อน แม้ว่าโครงสร้างที่มีความอนุรักษ์นิยมทางการเมือง และมีความล้าหลังทางสังคม เศรษฐกิจของสวีเดนและนอร์เวย์จะเป็น ‘ตัวถ่วง’ กระแสชาตินิยม⁵² ก็ตาม ข้อเท็จจริงที่ว่าสถาบันทางการเมืองก่อนยุคสมัยใหม่ของมันที่ไม่มีราชวงศ์และไม่มีการช่วยป้องกันลัทธิชาตินิยมทางการเมืองไว้ไม่ให้มีมากเกินไป (ซึ่งตรงกันข้ามกับกรณีของสยาม ที่ได้อภิปรายไว้ในบทที่ 6) สุดท้ายนี้ ดังกรณีตัวอย่างในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลัทธิชาตินิยมสวิสที่ปรากฏออกมาในระยะเริ่มแรกของการปฏิบัติการสื่อสารในศตวรรษที่ 20 ทำให้ ‘มองเห็นได้ว่า’ เป็นชุมชนจินตกรรมในวิถีทางที่ไม่ต้องอาศัยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางภาษา

โดยสรุป น่าจะคุ้มค่าถ้าจะย้ายข้ออภิปรายทั่วไปในบทนี้อีกครั้ง ‘คลื่นลูกสุดท้าย’ ของลัทธิชาตินิยม ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในดินแดนอาณานิคมในเอเชียและแอฟริกา นั้น โดยต้นกำเนิดแล้ว เป็นการตอบสนองต่อจักรวรรดินิยมโลกในรูปแบบใหม่ที่เป็นไปได้ เพราะความสำเร็จของทุนนิยมอุตสาหกรรม อย่างที่มาร์กซ์กล่าวไว้อย่างยากจะเลียนแบบได้ว่า “ความต้องการผลผลิตของตลาด ที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องไล่ตามชนชั้นกระฎุมพีไปทั่วโลก”⁵³ แต่ทุนนิยมก็ได้ช่วยสร้างลัทธิ

52 โครงสร้างทางสังคมของฮังการีก็ล้าหลังเหมือนกัน แต่ชนชั้นสูงแมกยาร์อยู่ในจักรวรรดิราชวงศ์ใหญ่โตที่มีเชื้อชาติหลากหลาย ซึ่งกลุ่มทางภาษาของพวกเขาเป็นส่วนน้อยเท่านั้น แม้จะเป็นกลุ่มที่สำคัญมากก็ตาม คณาธิปไตยชนชั้นสูงของสวีเดนและนอร์เวย์ที่เป็นแค้วนเล็กๆ และนิยมสาธารณรัฐไม่เคยถูกข่มขู่ในทางเดียวกันเลย

53 Marx and Engels, *The Communist Manifesto*, p. 37. จะมีใครอีกนอกจากมาร์กซ์ที่อธิบายชนชั้นที่เปลี่ยนแปลงโลกนี้ว่าถูก “ไล่ตาม”?

ชาตินิยมมวลชน ที่มีพื้นฐานอยู่บนภาษาถิ่นในยุโรปด้วยกัน ส่วนหนึ่งจากการกระจายการพิมพ์ ซึ่งชาตินิยมนี้ลดทอนความสำคัญของหลักการราชวงศ์ที่เก่าแก่ในสัดส่วนที่แตกต่างกันออกไป และผลักดันให้ทุกๆ ราชวงศ์เตรียมยอมรับความเป็นชาติ ลัทธิชาตินิยมทางการเมือง ซึ่งเชื่อมเอาหลักการชาติแบบใหม่และราชวงศ์แบบเก่า (จักรวรรดิอังกฤษ) ได้นำไปสู่สิ่งที่เราอาจเรียกว่าเป็น ‘กระบวนการทำให้เป็นรัสเซีย’ ในอาณานิคมนอกยุโรป แนวโน้มทางอุดมการณ์นี้ เข้ากันได้ดีกับความเร่งด่วนในทางปฏิบัติ จักรวรรดิในปลายศตวรรษที่ 19 นั้นใหญ่และเดินทางมาไกลเกินกว่าจะถูกปกครองโดยคนชาติเพียงหยิบมือเดียว

ยิ่งไปกว่านั้น รัฐก็ได้ทวีหน้าที่ของตนขึ้นอย่างรวดเร็ว ควบคู่ไปกับทุนนิยมทั้งในเมืองแม่และในอาณานิคม เมื่อรวมกันแล้ว พลังเหล่านี้ก็สร้างระบบโรงเรียนแบบ ‘ทำให้เป็นรัสเซีย’ ซึ่งส่วนหนึ่งตั้งใจจะสร้างกลุ่มผู้ได้บังคับบัญชา ที่หน่วยบริหารของรัฐและบรรษัทต้องการได้ ระบบโรงเรียนที่มีการรวมเข้าสู่ศูนย์กลาง และปรับให้เป็นมาตรฐานเหล่านี้ สร้างการเดินทางจาริกแบบใหม่ขึ้น ซึ่งเดิมมีกรุงโรมอยู่ในเมืองหลวงของอาณานิคมต่างๆ เพราะชาติที่ซ่อนอยู่ในใจกลางจักรวรรดิ ไม่อนุญาตให้เลื่อนระดับสูงขึ้นไปภายในได้มากกว่านี้แล้ว การเดินทางจาริกทางการศึกษานี้ มักจะคู่ขนานหรือเกิดซ้ำกับในแวดวงราชการ แต่ก็ไม่เสมอไป ขอเกี่ยวระหว่างการเดินทางจาริกทางการศึกษาและการปกครองบางอย่าง สร้างฐานทางดินแดนสำหรับ ‘ชุมชนจีนตกรวม’ ขึ้นใหม่ ซึ่งคนพื้นเมืองสามารถมองว่าตัวเองเป็น ‘คนชาติ’ นั้นได้ การขยายรัฐอาณานิคมที่ว่าไปแล้ว ก็เชื่อเชิญ ‘คนพื้นเมือง’ เข้ามาเรียนในโรงเรียนและทำงาน และการ

คลื่นลูกสุดท้าย

ขยายทุนนิยมอาณานิคม ซึ่งได้กันพวกเขาออกจากกำหนดนโยบาย หมายความว่าระบอบกึ่งสังคมนิยมอาณานิคมคนแรกๆ ที่สำคัญคือปัญญาชนที่พูดได้สองภาษาที่โดดเด่น ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบอบฟิวดัลที่เข้มแข็ง ในสัดส่วนที่ไม่เคยมีมาก่อน

อย่างไรก็ตาม ในฐานะปัญญาชนพูดได้สองภาษา และเหนืออื่นใดในฐานะปัญญาชนของต้นศตวรรษที่ 20 พวกเขาได้เข้าถึงแม่แบบของชาติ ความเป็นชาติ และชาตินิยมที่กลั่นมาจากประสบการณ์อันรุนแรงโกลาหลของประวัติศาสตร์ทวีปอเมริกาและยุโรปอันยาวนานกว่าศตวรรษ ทั้งในและนอกห้องเรียน แม่แบบเหล่านี้ช่วยให้ความผันอันเลือนลางนับพันก่อเป็นรูปร่างขึ้นมา ลักษณะผสมต่างๆ ของบทเรียนชาตินิยมแบบครีโอล ชาตินิยมแบบภาษาถิ่น ชาตินิยมแบบทางการ ก็ถูกลอกเลียน ปรับปรุงและพัฒนาขึ้นมา ในท้ายที่สุด เมื่อทุนนิยมเปลี่ยนวิธีการสื่อสารทางกายภาพและทางปัญญาด้วยความเร็วเพิ่มขึ้น ปัญญาชนก็ค้นพบทางลัดจากการพิมพ์เพื่อการโฆษณาเรื่องของชุมชนจินตกรรม ไม่เพียงแต่สำหรับมวลชนที่ไม่รู้หนังสือเท่านั้น หากแต่สำหรับมวลชนที่รู้หนังสือที่ อ้วน ภาษาแตกต่างกันไปอีกด้วย ❖

ความรักชาติ และการเหยียดเชื้อชาติ

8

Patriotism and Racism

ในบทก่อนๆ ได้พยายามวาดภาพให้เห็นกระบวนการที่ “ชาติหรือประชาชาติ” ถูกจินตกรรมขึ้นมา และเมื่อถูกจินตกรรมขึ้นมาแล้ว ก็ถูกจำลอง ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงไปต่างๆ นานา แน่นนอน การวิเคราะห์เช่นว่านี้ คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและรูปแบบจิตสำนึกที่แตกต่างกัน แต่ก็ยังน่ากังขาอยู่ว่า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือจิตสำนึกที่เปลี่ยนไปเพียงอย่างเดียว สามารถอธิบายความรู้สึก ผูกพัน ที่คนทั่วไปมีต่อจินตนาการที่ตัวเองประดิษฐ์ขึ้นมาได้ทั้งหมดหรือไม่ หรือหากย้อนกลับไปหาคำถามที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้นก็คือทำไมคนจึงเต็มใจตายเพื่อสิ่งประดิษฐ์เหล่านี้

ในยุคสมัยปัจจุบัน ปัญญาชนหัวก้าวหน้าสมัยใหม่และสากลนิยม (เฉพาะปัญญาชนในยุโรปหรือเปล่า?) มักวิพากษ์วิจารณ์กันจนเคยชินแล้วว่า ลัทธิชาตินิยมมีคุณสมบัติที่เกือบเข้าขั้นวิปริต ไม่ว่าจะในแง่ของรากเหง้าที่เกิดมาจากความกลัวและความเกลียดชังต่อ “คนอื่น” (the Other) ไปจนถึงการที่ลัทธิชาตินิยมมีความใกล้ชิดแนบแน่น

กับการเหยียดเชื้อชาติ¹ แต่เราอย่าลืมว่า ชาตินั้นดลใจให้เกิดความรัก และส่วนใหญ่เป็นความรักที่เสียสละตนเองอย่างลึกซึ้ง ผลผลิตทางวัฒนธรรมของลัทธิชาตินิยม --ไม่ว่าจะเป็นกวีนิพนธ์ บทประพันธ์ ร้อยแก้ว ดนตรี รูปปั้นรูปหล่อทั้งหลาย -- แสดงออกถึงความรักนี้อย่างแจ่มแจ้งในรูปแบบและลีลาต่างๆ นานัปประการ ในอีกด้านหนึ่ง น้อยครั้งนักที่เราจะพบเจอบุคลิกของลัทธิชาตินิยม ในรูปแบบเดียวกันนี้ ที่แสดงออกถึงความกลัวและความชิงชัง² แม้แต่ในชนชาติที่ตกเป็นอาณานิคม ทั้ๆ ที่มีเหตุผลสารพัดให้รู้สึกงเกลียดชังผู้ปกครองจักรวรรดินิยม แต่น่าประหลาดใจอย่างยิ่งที่ความเกลียดชังกลับเป็นองค์ประกอบที่แทบไร้ความสำคัญในการแสดงออกถึงความรู้สึกชาตินิยม ตัวอย่างต่อไปนี้เป็น stanza 1 กับ stanza 12-14 สุดท้ายของบทกวี *Último Adiós* อันลือลั่นของ (โฮเซ) ริชัล ขณะที่เขาจะออกประหารภายใต้เงื้อมมือจักรวรรดินิยมสเปน:³

1. Adiós, Patria adorada, región del sol querida,
Perla del Mar de Oriente, nuestro perdido edén,
A darte voy, alegre, la triste mustia vida;
Y fuera más brillante, más fresca, más florida,
También por ti la diera, la diera por tu bien...
12. Entonces nada importa me pongas en olvido:
Tu atmósfera, tu espacio, tus valles cruzaré;
Vibrante y limpia nota seré par tu oído;
Aroma, luz, colores, rumor, canto, gemido,
Constante repitiendo la esencia de mi fe.
13. Mi Patria idolatrada, dolor de mis dolores,
Querida Filipinas, oye el postrer adiós.
Ahí, te dejo todo: mis padres, mis amores.
Voy donde no hay esclavos, verdugos ni opresores;
Donde la fe no mata, donde el que reina es Dios.

14. Adiós, padres y hermanos, trozos del alma mía,
Amigos de la infancia, en el perdido hogar;
Dad gracias, que descanso del fatigoso día;
Adiós, dulce extranjera, mi amiga, mi alegría;
Adiós, queridos séres. Morir es descansar.

1 ลองเปรียบเทียบข้อความใน Nairn's *Break-up of Britain*, pp. 14 -15 ข้างต้น กับคำตัดสินที่ค่อนข้างรวบรัดตัดสินความของฮอบสบอม (Hobsbawm) ที่ว่า: 'ข้อเท็จจริงพื้นฐาน [ก็คือ] มาร์กซิสต์ย่อมไม่ใช่นักชาตินิยม' 'Some reflections', p. 10.

2 มีผู้อ่านท่านไหนสามารถนึกหาเพลงสรรเสริญความซิงซังมาอีกสามบทได้บ้าง? ท่อนที่ 2 ของเพลง God Save the Queen/King ใช้คำที่พอเป็นตัวอย่างได้ว่า: 'O Lord our God, arise/Scatter her/his enemies,/And make them fall;/Confound their politics,/Frustrate their knavish tricks;/On Thee our hopes we fix;/God save us all.' โปรดสังเกตว่าศัตรูที่กล่าวถึงนี้ไม่มีตัวตนชัดเจน และอาจเป็นคนอังกฤษเท่าๆ กับเป็นใครก็ได้ ในเมื่อเป็นศัตรู 'ของพระนาง/พระองค์' ไม่ใช่ 'ของเรา' เพลงชาติอังกฤษเพลงนี้เป็นบทสรรเสริญระบอบกษัตริย์ ไม่ใช่สรรเสริญชาติ แม้แต่คำว่า ชาติ ก็ไม่มีเอ่ยถึงแม้แต่ครั้งเดียว

3 หรือดังที่ Trinidad T. Subido แปลเป็นภาษาอังกฤษไว้ดังนี้.

1. Farewell, dear Land, beloved of the sun,
Pearl of the Orient seas, lost Paradise!
Gladly, I will to you this life undone;
Were it a fairer, fresher, fuller one,
I'd cede it still, your weal to realize...
12. What matters then that you forget me, when
I might explore your ev'ry dear retreat?
Be as a note, pulsing and pure; and then,
Be scent, light, tone; be song or sign, again;
And through it all, my theme of faith, repeat.
13. Land I enshrine, list to my last farewell!
Philippines, Love, of pains my pain extreme,
I leave you all, all whom I love so well,
To go where neither slaves nor tyrants dwell,
Where Faith kills not, and where God reigns supreme.
14. Farewell to all my soul does comprehend –
O kith and kin in my home dispossessed;
Give thanks my day oppressive is at end;
Farewell, sweet stranger, my delight and friend;
Farewell, dear ones. To die is but to rest.

โปรดสังเกตว่า มิเพียงบทกวีไม่ได้กล่าวถึงสัญชาติของ ‘ทรราช’ ผู้ก่อกบฏ (สเปน) แต่ความรักชาติ(ฟิลิปปินส์) จนท่วมท้นหัวใจของริซัล ยังแสดงออกอย่างเต็มคำเลอเลิศด้วยภาษา ‘ของทรราช’ อีกด้วย⁴

ลักษณะบางอย่างของความรักทางการเมืองนี้ ยังเห็นได้จากวิธีการที่ภาษาต่างๆ ใช้กล่าวถึงชาติอันเป็นที่รัก ไม่ว่าจะเป็นคำศัพท์ที่เปรียบเปรยถึงความสัมพันธ์ทางสายเลือด (*motherland, Vaterland, patria, มาตุภูมิ, ปิตุภูมิ*) หรือเปรียบถึงบ้าน (บ้านเกิดเมืองนอน, *heimat* หรือ *tanah air* [แผ่นดินและน้ำ เป็นวลีที่หมายถึงหมู่เกาะที่เป็นประเทศอินโดนีเซีย]) ส่วนนวนทั้งสองแบบต่างก็บ่งบอกนัยยะถึง

Jaime C. de Veyra, *El ‘Último Adiós’ de Rizal: estudio crítico-expositivo*, pp. 89-90, and 101-102 (ฉบับแปล).

อนึ่งบทกวีดังกล่าวได้มีการถอดออกเป็นภาษาไทยบางตอนดังนี้

ลาก่อนปิตุภูมิที่แสนรัก	ถิ่นพำนักอ้อมกอดสุริย์ฉาย
คุจไข่มุกส่องแสงเจิดประกาย	ขจรขจายทั่วแคว้นแดนไกล
ด้วยความยินดีระคนเศร้า	ข้าพเจ้าขออน้อมยอมถวาย
ชีวิตนี้เพื่อชาติทั้งใจกาย	สุขสบายทั่วกันนิรันดร
ท่ามกลางสนามรบที่เข่นฆ่า	ปวงประชาพลีชีพเป็นอนุสรณ์
แม้อยู่ถิ่นฐานใดไม่อาวรณ์	ยอมม้วยมรณเพื่อแผ่นดินถิ่นบิดา
ปรารถนาดวงวิญญาณขอลาก่อน	เมืองบิตอร์จจากไกลในไม่ช้า
แสนปราโมทย์ยินดีเอ่ยคำลา	เพื่อนำมาซึ่งผลสุกของแผ่นดิน
ชีวิตนี้อุทิศมอบตอบแทนชาติ	แม้เนวายวาดม้วยมลายไม่ถวิล
ได้คืนที่ล้มพรและธรณินทร์	ดวงชีวันสู่สงบพบนิรันดร

(จากหนังสือ *mi ultimo adios In Foreign and Local Languages*. V.1-2 National Historical Institute, Manila, 1989. สำหรับคำแปลภาษาไทยในชื่อที่ว่า “การอำลาครั้งสุดท้ายของข้าพเจ้า” นั้น แปลโดย ดวงพร สมสมัย, ชนิษฐา สุวรรณรุจิ, รัชฎา ตั้งตระกูล และประวีตร โรจนพฤกษ์)

4 อย่างไรก็ตาม บทกวีนี้ถูกแปลเป็นภาษาตากาล็อกทันทีโดยนักปฎิวัติชาวฟิลิปปินส์ผู้ยิ่งใหญ่ Andrés Bonifacio บทแปลของเขามีอยู่ใน *ibid.*, pp. 107-109.

บางสิ่งบางอย่างที่คนๆ นั้นมีข้อผูกมัดติดตัวมาตั้งแต่เกิด ดังที่เราวิเคราะห์มาแล้วข้างต้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็น ‘ธรรมชาติ’ ย่อมเป็นสิ่งที่เลือกไม่ได้ ในลักษณะนี้ ‘ความเป็นชาติ’ (nation-ness) จึงไม่ต่างจากสีผิว เพศ ชาติพันธุ์และยุคสมัยที่ถือกำเนิด สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เราเลือกไม่ได้ และใน ‘ความผูกพันธรรมชาติ’ (natural ties) นี้ เราจึงรู้สึกถึงสิ่งที่อาจเรียกได้ว่าเป็น ‘ความงามของ *gemeinschaft*’⁵ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ เพราะความผูกพันที่ติดตัวมาเป็นสิ่งที่เลือกไม่ได้นั่นเอง จึงทำให้มีรัศมีบริสุทธ์ของความไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน

จริงอยู่ ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ถึงแม้แนวความคิดว่าครอบครัวเป็นข้อต่อของโครงสร้างอำนาจ (family-as-articulated-power-structure) จะเป็นประเด็นที่มีการเขียนถึงกันมากมายก็ตาม แต่มนุษยชาติส่วนใหญ่ยังรู้สึกแปลกแยกต่อแนวความคิดเช่นนี้ แต่ไหนแต่ไรมา ครอบครัวถือเป็นอาณาจักรของความรักและความสามัคคีที่ไม่เห็นแก่ตัว ด้วยเหตุนี้ แม้ว่านักประวัติศาสตร์ นักการทูต นักการเมืองและนักสังคมศาสตร์ทั้งหลาย จะเคยชินกับแนวความคิดเกี่ยวกับ ‘ผลประโยชน์ของชาติ’ แต่สำหรับคนธรรมดาส่วนใหญ่ไม่ว่าชนชั้นไหน ชาติ คืออะไรที่ไม่มีผลประโยชน์ และด้วยเหตุผลนี้เอง ชาติจึงเรียกร้องความเสียสละได้

5 คำว่า *Gemeinschaft* เป็นภาษาเยอรมัน คำคำนี้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายโดยมีความหมายตามแนวคิดของนักสังคมวิทยาผู้มีชื่อเสียงชาวเยอรมันคือ แฟร์ดินันด์ เทอนนีส์ (Ferdinand Tönnies) เขาใช้คำคำนี้เพื่อบ่งบอกถึงความสามัคคีของมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความผูกพันที่มีมาแต่โบราณกาล นั่นคือ ความผูกพันทางสายเลือด ภาษาและศาสนา ส่วนคำตรงกันข้ามคือ *gesellschaft* ซึ่งหมายถึงความสามัคคีที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจัดตั้งและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น สงครามครั้งใหญ่ๆ ในศตวรรษนี้มักใหญ่โตผิดธรรมดา ความใหญ่โตไม่ใช่อยู่ที่ความมหัพการในการฆ่าล้างผลาญกันอย่างไม่เคยมีมาก่อน แต่อยู่ตรงที่จำนวนผู้คนมากมายเหลือคณานับที่ยินยอมพร้อมใจพลีชีพ คนที่ถูกฆ่ามีมากมายมหาศาลกว่าคนที่เป็นผู้ฆ่ามิใช่หรือ? มโนคติของการเสียสละขั้นสูงสุดยอมมาพร้อมกับมโนคติของความบริสุทธิ์ผุดผ่อง ซึ่งบรรลุดังได้ด้วยความตายเท่านั้น

ตายเพื่อประเทศของตน ประเทศที่เราไม่ได้เลือก ย่อมถือเป็นเกียรติศักดิ์ทางจริยธรรมที่ล้ำเลิศกว่าการตายเพื่อพรรคแรงงานหรือสมาคมการแพทย์อเมริกัน แม้กระทั่งองค์กรนิรโทษกรรมสากลก็ยังไม่มีเกียรติศักดิ์ศรีเท่า เพราะสำหรับองค์กรเหล่านี้ เราสามารถเข้าร่วมหรือลาออกได้ง่ายๆ ตามอำเภอใจ ส่วนการตายเพื่อการปฏิบัติ จะมีเกียรติศักดิ์แค่ไหน ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้สึกว่า การปฏิวัตินั้นมีความบริสุทธิ์ผุดผ่องมากน้อยเพียงใด (หากประชาชนวาดภาพว่าชนชั้นกรรมาชีพเป็น *แค่* คนกลุ่มหนึ่งที่อยากได้ดูเย็น อยากได้วันหยุด หรืออยากได้อำนาจจนตัวสั้น ประชาชนทั่วไป จนแม้แต่สมาชิกของชนชั้นกรรมาชีพเอง จะยังเต็มใจตายเพื่อการปฏิวัติสักเท่าใด?)⁶ เรื่องที่น่าขันก็คือ ยิ่งการตีความประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ทำให้รู้สึก (ไม่ใช่เข้าใจด้วยปัญญา) ว่ามันสะท้อนถึงความจำเป็นที่หลีกเลี่ยง

6 ทั้งนี้ได้หมายความว่า ขบวนการปฏิวัติไม่แสวงหาเป้าหมายทางวัตถุ เพียงแต่เป้าหมายทางวัตถุเป็นเรื่องราวของการสร้างนิมิตหมายถึงอนาคต ไม่ใช่การได้โน้มน้าวจิตใจของปัจเจกบุคคล แต่เป็นดังที่ ฌอง-ฌาคส์ รูสโซ (Rousseau, 1712-1778) นักปรัชญายุคแสงสว่างทางปัญญาของฝรั่งเศส ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของแนวคิดปฏิวัติสมัยใหม่ กล่าวว่า เป้าหมายของการเมืองและการปฏิวัติคือ *bonheur* นั่นคือเสรีภาพของปัจเจกบุคคลและการบรรลุถึงความสุขของสังคมส่วนรวม

ไม่ได้มากเท่าไร การตีความนั้นก็ยังมีรัศมีของความบริสุทธิ์และความไม่เห็นแก่ผลประโยชน์มากขึ้นเท่านั้น

ถึงจุดนี้ เราน่าจะกลับไปพูดเรื่องภาษากันอีกครั้ง ประการแรก คนเรามักรู้สึกถึงความเก่าแก่ของภาษา แม้แต่ภาษาสมัยใหม่ก็ตาม ไม่มีใครสามารถระบุวันเวลาที่ภาษาถือกำเนิดขึ้น ภาษาทุกภาษาคูบตีขึ้นในอดีตกาลโพ้นของขอบฟ้าที่มองไม่เห็น เป็นเรื่องยากที่จะจินตนาการว่าภาษาเกิดขึ้นที่หลังมนุษย์ ดังนั้น ภาษาจึงดูเหมือนมีรากเหง้าเก่าแก่กว่าอะไรต่ออะไรเกือบทั้งหมดในสังคมปัจจุบัน ในขณะเดียวกัน ไม่มีอะไรเชื่อมโยงเราให้รู้สึกแนบแน่นกับคนตาย ยิ่งไปกว่าภาษา เมื่อคนที่พูดภาษาอังกฤษได้ยินถ้อยคำว่า “Earth to earth, ashes to ashes, dust to dust” (หมายถึงคำกล่าวอันจับใจในพิธีฝังศพที่ว่า คนเรานั้น “จากดินสู่ดิน จากเถ้าสู่เถ้า จากฝุ่นสู่ฝุ่น”) ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ผูกขึ้นมาเกือบ 450 ปีก่อน เขาย่อมรู้สึกถึงนัยยะอันกลางเลือนของความเป็นเวลาเดียวกัน (simultaneity) ที่ตัดข้ามสุญญากาศสนิท (homogeneous, empty time) น้ำหนักของถ้อยคำประโยคนี้มาจากความหมายอันขมขื่นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น อีกส่วนหนึ่งยังมาจาก ‘ความเป็นอังกฤษ’ ที่เก่าแก่โบราณด้วย

ประการที่สอง มีแต่ภาษาเท่านั้นที่สามารถชักจูงใจให้รู้สึกถึงคุณลักษณะพิเศษของการเป็นชุมชนร่วมเวลา – โดยเฉพาะภาษาที่อยู่ในรูปของกวีนิพนธ์และบทเพลง ลองดูเพลงชาติเป็นตัวอย่าง เพลงชาติที่ร้องกันในวันหยุดประจำชาติ (ไม่ใช่ทุก 8 นาฬิกาเช้า หรือ 6 นาฬิกาค่ำอย่างของไทย) แม้ว่าเนื้อร้องจะซ้ำซากน่าเบื่อและทำนองจะจืดชืดแค่ไหน แต่การร้องเพลงชาติก็แฝงไว้ด้วยประสบการณ์ของ

ความเป็นเวลาเดียวกัน ในช่วงเวลาที่ร้อง ผู้คนที่ไม่รู้จักกันเลยต่าง
 เปลี่ยนทำนองและคำร้องเดียวกัน ภาพพจน์ที่เกิดขึ้นคือ การบรรเลง
 โดยพร้อมเพรียงกัน (unisonance)⁷ การร้องเพลง Marseillaise (เพลง
 ชาติฝรั่งเศส), Waltzing Matilda (เพลงประจำชาติของออสเตรเลีย),
 Indonesia Raya (เพลงประจำชาติอินโดนีเซีย) และเพลงชาติไทย คือ
 โอกาสในการสร้างความพร้อมเพรียงกัน ทำให้ชุมชนจิตกรรมมีตัว
 มีตนขึ้นมาด้วยเสียงสะท้อนกังวาน (เช่นเดียวกับเมื่อเราฟัง [และอาจ
 ฟังตามไปด้วยในใจ] บทสวดมนต์ใน *The Book of Common Prayer*)
 การบรรเลงโดยพร้อมเพรียงกันเช่นนี้ ช่างทำให้รู้สึกไร้ความเห็นแก่ตัว
 จริงๆ! หากเราตระหนักว่ามีคนอื่นๆ กำลังร้องเพลงเพลงเดียวกับเรา
 ในเวลาเดียวกับเรา ทั้งๆ ที่เราไม่รู้เลยว่าเขาเป็นใครหรืออยู่ที่ไหน
 อยู่ไกลจนเราไม่ได้ยิน สิ่งเดียวที่เชื่อมโยงเราทั้งหมดเข้าด้วยกัน คือ
 เสียงในจิตกรรม

กระนั้นก็ตาม การประสานเสียงเพลงสามารถเชื่อมโยงกัน
 ในเชิงเวลาได้ด้วย ถ้าผมเป็นชาวแลตเวีย ลูกสาวของผมอาจเป็น
 ชาวออสเตรเลีย ลูกหลานของชาวอิตาลีที่อพยพไปอยู่นิวยอร์ก จะค้น
 พบว่าพวกเขามีบรรพบุรุษอยู่ในกลุ่ม *Pilgrim Fathers*⁸ ถ้าหากความ

7 หากอุปมากับการร้องเพลงในโบสถ์ การร้องเพลงชาติก็เปรียบเสมือนการ
 ร้องประสานเสียงพร้อมกันเป็นกลุ่ม (*a capella chorus*) ในทางตรงกันข้าม ภาษาใน
 ชีวิตประจำวันนั้นมักเป็นการตอบโต้และแลกเปลี่ยน เปรียบได้กับการร้องเพลง
 ในแบบ *decani/cantoris* ในโบสถ์ ซึ่งแบ่งกลุ่มผู้ร้องออกเป็นสองฝ่าย และร้อง
 ตอบโต้สลับกัน

8 กลุ่มผู้บุกเบิกชาวอังกฤษรุ่นสองที่อพยพสู่ทวีปอเมริกาเหนือ ประกอบด้วย
 ผู้คน 102 คน นำโดยพิวริตันชาวอังกฤษที่หนีการกดขี่ทางศาสนา พวกเขาลงเรือ
เมย์ฟลาวเวอร์ และไปตั้งนิคมที่เมืองพลีมัธ รัฐแมสซาชูเซตส์ ใน ค.ศ.1620

เป็นชาติอับจนไปด้วยกลิ่นไอของการยอมจำนนต่อชะตากรรม (fatality) มันก็ยอมเป็นการยอมจำนนต่อชะตากรรมที่ฝังรากอยู่ในประวัติศาสตร์ ประกาศิตของนายพล San Martín⁹ ที่ประกาศให้ชนเผ่าอินเดียนแดงที่พูดภาษาเคชัวเป็น ‘ชาวเปรู’ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกับการเข้ารีตทางศาสนา เป็นกรณีตัวอย่างที่ดีอย่างยิ่ง เพราะแสดงให้เห็นว่า ตั้งแต่จุดเริ่มต้น ชาติก็ถือกำเนิดขึ้นมาในภาษา ไม่ใช่ในความผูกพันทางสายเลือด และใครๆ ก็สามารถ ‘ได้รับเชิญ’ ให้เข้ามาอยู่ในชุมชนจินตกรรมนี้ ดังนั้นจนทุกวันนี้ แม้แต่ชาติที่เป็นเกาะเล็กเกาะน้อย ก็ยังยอมให้มี การแปลงชาติ (naturalization) ได้ แม้ว่าในทางปฏิบัติจะมีกระบวนการที่ยากลำบากเพียงใดก็ตาม

ในเมื่อ “ชาติหรือประชาชาติ” เป็นทั้งการยอมจำนนต่อชะตากรรมทางประวัติศาสตร์ และเป็น “ชุมชนจินตกรรม” ที่เกิดขึ้นจากภาษา ชาติจึงให้ภาพตัวเองเป็นทั้งชุมชนเปิดและชุมชนปิดในเวลาเดียวกัน ความจริงที่แย้งย้อน (paradox) นี้ มีตัวอย่างให้เห็นในคำประพันธ์ของบทกวีอันมีชื่อเสียงเกี่ยวกับความตายของ John Moore ในยุทธภูมิแห่งคอ رونญา:¹⁰

1. Not a drum was heard, not a funeral note,
As his corpse to the rampart we hurried;
Not a soldier discharged his farewell shot
O'er the grave where our hero we buried.

9 José de San Martín (1778-1850) นายทหารและรัฐบุรุษชาวอเมริกาใต้ เกิดในอาร์เจนตินา เป็นผู้นำในการประกาศเอกราชของประเทศอาร์เจนตินา เปรู และชิลี ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแห่งเปรูในระหว่างปี ค.ศ. 1821-22 (ผู้แปล)

10 'The burial of Sir John Moore,' ใน *The Poems of Charles Wolfe*, pp. 1-2.

2. We buried him darkly at dead of night,
The sods with our bayonets turning;
By the struggling moonbeams' misty light,
And the lantern dimly burning.
3. No useless coffin enclosed his breast,
Not in sheet or in shroud we wound him;
But he lay like a warrior taking his rest,
With his martial cloak around him....
5. We thought, as we hollowed his narrow bed,
And smoothed down his lonely pillow,
That the foe and the stranger would tread o'er his head
And we far away on the billow....
8. Slowly and sadly we laid him down.
From the field of his fame fresh and gory;
We carved not a line, and we raised not a stone –
But we left him alone with his glory!

บทกวีนี้สุดดีวีรกรรมด้วยถ้อยคำไพเราะ ที่ไม่สามารถแยกขาดจากความเป็นภาษาอังกฤษ นี่เป็นบทกวีที่แปลไม่ได้ ฟังได้รสซาบซึ้ง เฉพาะผู้พูดและผู้อ่านภาษาอังกฤษเท่านั้น แต่อันที่จริง ทั้งจอห์น มัวร์ และกวีผู้เขียนบทกวีนี้เป็นชาวไอริชต่างหาก และลูกหลาน “ศัตรู” ของมัวร์ ไม่ว่าจะเป็ชาวฝรั่งเศสหรือสเปน ก็สามารถซาบซึ้งไปกับเสียงกังวานสะท้านในบทกวีนี้ได้ เพราะภาษาอังกฤษก็เฉกเช่นภาษาไหนๆ ในโลก ภาษาย่อมเปิดกว้างต่อผู้พูด ผู้ฟังและผู้อ่านหน้าใหม่เสมอ

ลองสดับข้อเขียนของโทมัส บราวน์ (Thomas Browne) ซึ่งรวบรวมกระชับความกว้างยาวของประวัติศาสตร์มนุษย์ไว้ในถ้อยคำไม่กี่ประโยค:¹¹

Even the old ambitions had the advantage of ours, in the attempts of their vainglories, who acting early and before the probable Meridian of time, have by this time found great accomplishment of their designs, whereby the ancient Heroes have already out-lasted their Monuments, and Mechanicall preservations. But in this latter Scene of time we cannot expect such Mummies unto our memories, when ambition may fear the Prophecy of Elias, and Charles the Fifth can never hope to live within two Methusela's of Hector.¹²

11 *Hydriotaphia, Urne-Buriall, or, A Discourse of the Sepulchrall Urnes lately found in Norfolk*, pp. 72-73. ลองเปรียบเทียบ 'the probable Meridian of time' กับ Bishop Otto of Freising

12 จวบจนถึงต้นศตวรรษที่ 19 ชาวยุโรปส่วนใหญ่ยังเชื่อว่าโลกจะถึงกาลอวสานเมื่อครบกำหนด 4,000 ปีหลังจากพระเจ้าสร้างโลก ในสมัยนั้น ผู้คนจึงรู้สึกว่ายาวโลกผ่านไปแล้วครั้งหนึ่งและวันพิพากษาของพระเจ้ายิ่งใกล้เข้ามาทุกที Browne มีชีวิตอยู่ในอังกฤษยุคศตวรรษที่ 17 อันเต็มไปด้วยความปั่นป่วน เป็นเวลาที่ความทรงจำถึง Charles V ยังเข้มข้นอยู่ เดิมพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 5 (ครองราชย์ ค.ศ.1519-1556) เป็นกษัตริย์ของสเปน ต่อมาทรงเป็นจักรพรรดิของจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Roman Empire) ในช่วงที่พระองค์ทรงอำนาจที่สุดนั้น ทรงมีอำนาจแผ่ไปจนถึงดินแดนที่เป็นประเทศเนเธอร์แลนด์ เบลเยียม บางส่วนของฝรั่งเศส ออสเตรีย บางส่วนของอิตาลีและเยอรมนี เป็นราชวงศ์ยุโรปที่ทรงอำนาจมากที่สุด ในสมัยนั้น แต่ในสมัยของพระองค์นี่เองที่เริ่มมีการปฏิรูปศาสนาของนิกายโปรเตสแตนต์ จนกลายเป็นสงครามศาสนาที่ทั้งบาดแผลไว้ในยุโรปในศตวรรษต่อมา พระองค์ยังต้องเผชิญหน้ากับจักรวรรดิออตโตมันในยุคที่กำลังรุ่งเรืองที่สุดด้วย ถึงขนาดที่กองทัพมุสลิมเกือบยึดครองกรุงเวียนนาของออสเตรียไว้ได้ มาธุเสลาห์ (Methuselah) เป็นบุคคลในพระคัมภีร์ไบเบิล อยู่ในรายชื่อพงศ์พันธุ์ยุคต้นๆ ของอาดัม และอายุยืนถึง 969 ปี! เฮกเตอร์ (Hector) บุตรแห่งปารีส กษัตริย์แห่งกรุงทรอย เป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ในเทพปกรณัมกรีก และเป็นตัวละครโศกนาฏกรรมที่เป็นหัวใจสำคัญในเรื่อง *อีเลียด* ของโฮเมอร์

ในข้อเขียนชิ้นนี้ อียิปต์ กรีซและยูดาเย ถูกผนวกรวมกับอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ แต่การผนวกรวมข้ามระยะเวลาหลายพันปีและระยะทางหลายพันไมล์ สำเร็จลงได้ด้วยเฉพาะเจาะจงของคำประพันธ์ร้อยแก้วยุคศตวรรษที่ 17 ของ Browne¹³ แน่นอบบทประพันธ์ที่อนึ่งนี้อาจแปลเป็นภาษาอื่นได้ในระดับหนึ่ง แต่ความยิ่งใหญ่ที่น่าขนลุกของคำว่า ‘probable Meridian of time,’ ‘Mechanical preservations,’ ‘such Mummies unto our memories,’ และ ‘two Methusela’s of Hector’ จะทำให้ขนบนต้นคอลุกชันได้เฉพาะแก่ผู้อ่านภาษาอังกฤษเท่านั้น

ข้อเขียนข้างต้นบนหน้ากระดาษนี้ เปิดเผยตัวเองแก่ผู้อ่านอย่างโจ่งแจ้ง แต่ในขณะเดียวกัน คำประพันธ์ที่อนึ่งสุดท้ายที่ยิ่งใหญ่น่าขนลุกไม่แพ้กันในเรื่อง ‘Yang Sudah Hilang’ ของ Pramoedya Ananta Toer นักเขียนผู้ยิ่งใหญ่ชาวอินโดนีเซีย:¹⁴

Suara itu hanya terdengar beberapa detik saja dalam hidup. Getarannya sebentar berdengung, takkan terulangi lagi. Tapi seperti juga halnya dengan kali Lusi yang abadi menggarisi kota Blora, dan seperti kali itu juga, suara yang tersimpan menggarisi kenangan dan ingatan itu mengalir juga – mengalir kemuaranya, kelaut yang tak bertepi. Dan tak seorangpun tahu kapan laut itu akan kering dan berhenti berdeburan.

Hilang.

Semua itu sudah hilang dari jangkauan panc[h]a-indera.

บนหน้ากระดาษเดียวกันแท้ๆ ข้อเขียนนี้กลับปิดตัวเองต่อผู้อ่านเกือบสิ้นเชิง¹⁵ (เพราะเป็นภาษาอินโดนีเซีย ที่เกือบไม่มีคนไทยเข้าใจได้เลย)

แม้ว่าคนเราอาจเรียนรู้ภาษาใดๆ ได้ก็จริง แต่การเรียนรู้นั้นต้องอาศัยเวลาไม่น้อยในชีวิต แต่ครั้งที่พิชิตภาษาใหม่มาได้ ย่อมหมายถึงวันเวลาในชีวิตที่หดสั้นลง ข้อจำกัดของมนุษย์ในการเข้าถึงภาษาอื่นหาใช่ความทึบตันของสมองไม่ แต่เป็นเพราะอายุขัยของมนุษย์ต่างหาก ข้อจำกัดนี้เองที่ทำให้ภาษาทุกภาษามีความปิดลับในระดับหนึ่ง เจ้าอาณานิคมชาวฝรั่งเศสและอเมริกันเข้าไปรุกราน ปกครอง กดขี่ และสังหารผลาญชีวิตชาวเวียดนามไม่รู้กี่ปีต่อกี่ปี แต่ไม่ว่าปล้นฆ่าทำลายล้างอะไรไปแค่ไหน ภาษาเวียดนามก็ยังยืนหยัดผ่านมาได้ นี่เองที่มักเป็นต้นตอของความฉุนเฉียวที่ระบายนไส้ ‘ความเข้าใจไม่ได้’ ของชาวเวียดนาม ไปจนถึงความท้อแท้อัปยศปัญญาที่ทำให้เกิดศัพท์สะแลงหยาบคายในลัทธิอาณานิคมที่กำลังจะพังทลาย อาทิคำว่า ‘gooks,’ ‘ratons’ ฯลฯ¹⁶ (ในระยะยาว ปฏิกริยาที่ลัทธิอาณานิคมมีต่อ

13 กระนั้นก็ตาม คำว่า “อังกฤษ” ไม่เคยถูกอ้างถึงในการผนวกรวมนี้เลย นี่ทำให้เรานึกถึงความรู้สึกที่หนึ่งลือพิมพ์ท้องถิ่นนำโลกทั้งโลกเข้ามาอยู่ในเมืองคาราคัสหรือโบโกตาด้วยภาษาสเปน

14 ใน *Tjerita dari Blora* [Tales from Blora], pp. 15-44, ข้อความที่คัดมาอยู่ในหน้า 44

15 กระนั้นก็ตาม ลองอ่านออกเสียงดูสิ! ข้อเขียนที่คัดมานี้มีการปรับเปลี่ยนตัวสะกดดั้งเดิมให้สอดคล้องกับการใช้ภาษาในปัจจุบัน เพื่อให้สามารถออกเสียงในเชิงสัทศาสตร์ได้อย่างสมบูรณ์

16 ตรรกะที่เกิดขึ้นในกรณีนี้ก็คือ: 1. ฉันคงจะตายเสียก่อนที่จะเข้าใจพวกนั้น ได้ทะเลลูโปร่ง 2. ในเมื่อฉันมีอำนาจอยู่ในมือ คนพวกนั้นก็ต้องหัดเรียนรู้ภาษาของฉัน 3. แต่นั่นหมายความว่า ความเป็นส่วนตัวของฉันกลับถูกพวกนั้นเข้าใจทะเลลูโปร่งแทน การเรียกพวกนั้นว่า ‘gooks’ จึงเป็นการแก้เผ็ดเล็กๆ

ความปิดลับของภาษาของผู้ถูกกดขี่ สุดท้ายเจ้าอาณานิคมจึงมีทางเลือกแค่ถอยออกมา หรือฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ต่อไป)

การป้ายสีแบบเหมารวมเช่นนั้น ที่แท้แล้วคือลักษณะเด่นชัดของการเหยียดเชื้อชาติ การวิเคราะห์ลึกลงไปจนถึงรูปแบบภายในจะชี้ให้เห็นว่า เหตุใด Nairn จึงผิดพลาดมาตั้งแต่ต้นที่เสนอข้ออ้าง เหตุผลว่า การเหยียดเชื้อชาติและการต่อต้านชาวยิวมีที่มาจากลัทธิชาตินิยม ซึ่งนำไปสู่ข้อสรุปว่า ‘เมื่อเจาะลึกลงไปในประวัติศาสตร์แล้ว จะเห็นว่าลัทธิฟาสซิสต์บอกอะไรเราเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมได้มากกว่ายุคสมัยอื่นใด’¹⁷ ลองดูตัวอย่างเช่น คำว่า ‘slant’ (‘ไ้ตาดัด’) ซึ่งเป็นคำย่อมาจาก ‘slant-eyed’ คำๆ นี้ไม่ได้บ่งบอกแค่ความเป็นปฏิปักษ์ทางการเมืองธรรมดาๆ แต่มันลบ ‘ความเป็นชาติ’ ทั้งโดยลดทอนปรปักษ์ให้เหลือแค่ลักษณะหน้าตาทางชีววิทยาของเขาเท่านั้น¹⁸ การใช้คำนี้ (ไ้ตาดัด) แทนที่จะใช้คำว่า ‘คนเวียดนาม’ เป็นการปฏิเสธคนเวียดนาม เหมือนๆ กับการใช้คำว่า *raton* แทนที่จะใช้ว่า ‘คนอัลจีเรีย’ ก็เป็นการปฏิเสธคนอัลจีเรียเช่นกัน พร้อมกันนั้น คำสะแลงเหล่านี้ก็ผลักดันไล่ส่งให้ ‘คนเวียดนาม’ กลายเป็นเหมือนขยะเนาเปื้อยไร้ชื่อไร้เสียงเหมือนกับ ‘คนเกาหลี’ ‘คนจีน’ ‘คนฟิลิปปินส์’ ฯลฯ

ลักษณะเฉพาะของศัพท์สะแลงนี้จะยิ่งเห็นได้ชัด ถ้าลองเอามาเปรียบเทียบความแตกต่างกับศัพท์สะแลงยุคสงครามเวียดนาม

17 *The Break-up of Britain*, pp. 337 and 347.

18 ลองสังเกตดูว่า ไม่เคยมีคำตรงกันข้ามที่ชัดเจนและจงใจใช้คู่กับคำว่า ‘slant’ ไม่ว่าจะเป็น ‘round,’ ‘straight,’ ‘oval’?

ความรักชาติและการเหยียดเชื้อชาติ

คำอื่นๆ เช่นคำว่า ‘Charlie’ และ ‘V.C.’ (คำสะแลงของอเมริกัน สำหรับใช้เรียกดูถูกคนเวียดนาม) หรือคำในยุคก่อนหน้านั้นเช่น ‘Boches,’ (คำสะแลงของฝรั่งเศส สำหรับใช้เรียกดูถูกเยอรมัน) ‘Huns,’ (คำสะแลงของอังกฤษ สำหรับใช้เรียกดูถูกเยอรมัน) ‘Japs,’ (คำสะแลงของอเมริกัน สำหรับใช้เรียกดูถูกญี่ปุ่น) และ ‘Frogs’ (คำสะแลงของอังกฤษ สำหรับใช้เรียกดูถูกฝรั่งเศส)¹⁹ ทุกคำที่ยกมาในกลุ่มที่ 2 นี้ใช้เรียกคนชาติใดชาติหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น และดังนั้น ทั้งๆ ที่มีความเกลียดความชังอยู่ก็ตาม แต่ก็แฝงไว้ด้วยการยอมรับว่า ศัตรูมีฐานะพอที่จะเป็นประเทศสมาชิกของ “สันนิบาตชาติ”²⁰ ได้

ความจริงก็คือ ลัทธิชาตินิยมมีวิธีคิดในเชิงชะตากรรมทางประวัติศาสตร์ ส่วนลัทธิเหยียดเชื้อชาติ เพื่อฟันถึงความไม่บริสุทธิ์ทางสายเลือดที่มีมาชั้วกับชั้วกลับ ตกทอดมาตั้งแต่ยุคปฐมกาล ผ่านการผสมพันธุ์ที่น่าชิงชังต่อเนื่องมาไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งทั้งหมดนี้

19 Boches และ Huns เป็นศัพท์สะแลงแสดงความเกลียดชังและดูถูกที่ชาวฝรั่งเศสและอังกฤษใช้เรียกชาวเยอรมันในยุคสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 Japs เป็นคำดูถูกเชื้อชาติที่ชาวอเมริกันใช้เรียกชาวญี่ปุ่น Frogs เป็นคำสะแลงที่ชาวอังกฤษใช้เรียกชาวฝรั่งเศส (เพราะชาวฝรั่งเศสกินกบ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจในสายตาชาวอังกฤษ) ศัพท์สะแลงไทยในลักษณะเดียวกัน เช่น เจ๊ก ยูน แวก เป็นต้น

20 อันที่จริง ความรู้สึกแบบนี้ไม่ได้มีอยู่เฉพาะในสมัยก่อนเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น มีกลิ่นไอเหมือนร้านขายของเก่าอยู่ในถ้อยคำของ Debray ที่ว่า: “ผมมองไม่เห็นความหวังสำหรับยุโรป นอกจากฝรั่งเศสยุคปฏิวัติจะครองความเป็นใหญ่ โดยท่าทางชัยของความเป็นไทไว้ได้อย่างมั่นคง บางครั้งผมก็นึกสงสัยว่า จะมีสักวันหนึ่งหรือไม่ที่ความเชื่อในเรื่อง ‘anti-Boche’ และความเป็นปฏิกัมภ์ต่อเยอรมนีของเรา จะไม่ใช่เงื่อนไขจำเป็นในการรักษาการปฏิวัติ หรือแม้กระทั่งการสืบทอดความเป็นชาตินิยมประชาธิปไตยของเราเอาไว้” จาก ‘Marxism and the National Question,’ p. 41.

เกิดขึ้น ‘นอกประวัติศาสตร์’ (outside history) นิโกรต้องเป็นนิโกรไปชั่ววันรันดรเพราะสายพันธุ์ที่มองไม่เห็น ยิวก็ต้องเป็นยิวไปชั่วกาล เพราะเป็นเชื้อสายเลือดของอับราฮัม ไม่ว่าพวกเขาจะถือหนังสือเดินทางสัญชาติไหนหรือพูดและอ่านภาษาอะไร (ดังนั้นในสายตาของนาซี ชาวเยอรมัน เชื้อสายยิว ก็ต้องเป็น ‘เยอรมัน-ตัวปลอม’ อยู่ร่ำไป)²¹

ความฝันของลัทธิเหยียดเชื้อชาติ มีต้นตออยู่ในอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับ ชนชั้น มากกว่าอุดมการณ์เกี่ยวกับชาติ โดยเฉพาะการสมอ้างถึงความเป็นสมมติเทพของผู้ปกครอง สายเลือด ‘สีน้ำเงิน’ หรือ ‘สีขาว’ ไปจนถึง ‘ชาติตระกูล’ ของชนชั้นเจ้าขุนมูลนาย²² ไม่น่าประหลาดใจเลยที่คนที่ได้ชื่อว่าเป็นเจ้าพ่อของลัทธิเหยียดเชื้อชาติสมัยใหม่ ไม่ใช่นักชาตินิยมกระฎุมพีน้อยคนไหน แต่เป็นโจเซฟ อาร์เธอร์ คองท์แห่งโกบิโน (Joseph Arthur, Comte de Gobineau)²³ โดยรวมแล้ว ลัทธิเหยียดเชื้อชาติและต่อต้านยิวไม่ได้ขยายตัวข้ามพรมแดนประเทศ แต่มักจำกัดอยู่ในขอบเขตของประเทศใดประเทศ

21 นัยยะสำคัญของการเกิดลัทธิไซออนนิสม์ Zionism และการก่อตั้งประเทศอิสราเอลก็คือ ลัทธิไซออนนิสม์เป็นการสร้างชุมชนจินตกรรมทางศาสนาโบราณขึ้นมาใหม่ ในฐานะประเทศชาติหนึ่ง ซึ่งดำรงอยู่ท่ามกลางประเทศชาติอื่นๆ บนโลก ในขณะที่ประเทศอิสราเอลคือการเล่นแร่แปรธาตุเพื่อเปลี่ยนศาสนิกเรอวันให้กลายเป็นผู้รักชาติท้องถิ่น

22 “จากชนชั้นเจ้าที่ดินนำไปสู่แนวคิดเกี่ยวกับความสูงส่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ในหมู่ชนชั้นปกครอง รวมทั้งความรู้สึกถือสาในเรื่องศักดิ์ฐานะ นี่เป็นลักษณะเด่นที่ตกทอดมาจนถึงศตวรรษที่ 20 ในภายหลังเมื่อรับอิทธิพลใหม่ๆ เข้ามา แนวคิดเหล่านี้ก็กลายเป็นที่แพร่หลายและถูกออกถูกใจชาวเยอรมันในฐานะลัทธิที่ยืนยันความเหนือกว่าของเชื้อชาติ” Barrington Moore, Jr., *Social Origins of Dictatorship and Democracy*, p. 436.

หนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ลัทธิเหยียดเชื้อชาติและต่อต้านยิวนี้ ไม่ได้เป็นเหตุผลรองรับสงครามระหว่างประเทศ แต่เป็นข้ออ้างให้การกดขี่และการครอบงำภายในประเทศมากกว่า²⁴

ถึงแม้ว่าลัทธิเหยียดเชื้อชาติ จะพัฒนาขึ้นมานอกยุโรปในศตวรรษที่ 19 ก็จริง แต่มันก็เชื่อมโยงกับการครอบงำของยุโรปเสมอ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลสองประการ ประการแรกและสำคัญที่สุดคือการเกิดขึ้นของ ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’ (official nationalism) และ ‘กระบวนการทำให้เป็นรัสเซีย’ (‘Russification’) ในยุคอาณานิคม ดังที่เน้นย้ำมาแล้วหลายครั้ง ลัทธิชาตินิยมทางการเป็นปฏิกิริยาของกลุ่มกษัตริย์และเจ้าขุนมูลนาย -หรือชนชั้นสูง-ที่กำลังถูกคุกคามเพื่อตอบโต้ต่อลัทธิชาตินิยมท้องถิ่นสามัญชน (popular vernacular

23 (Joseph Arthur, Comte de Gobineau, Comte เป็นบรรดาศักดิ์ของฝรั่งเศส เทียบได้กับ เคาท์) ช่วงชีวิตของโกบีโน่นั้นสอดคล้องกับพอดิบพอดิ เขาเกิดในปี ค.ศ.1816 สองปีหลังจากที่ราชวงศ์บูร์บองทวนกลับมาเถลิงบัลลังก์กษัตริย์ฝรั่งเศส ความก้าวหน้าที่อาชีพนักการทูตของเขา กล่าวคือในปี ค.ศ.1848-1877 เจริญรุ่งเรืองภายใต้ยุคจักรวรรดิที่ 2 ของจักรพรรดิหลุยส์โบลีเยนและรัฐบาลราชานิยมปฏิวัติของ Marie Edmé Patrice Maurice, Comte de MacMahon อดีตผู้รักษาการณังศุลใหญ่ในกรุงแอลเจียร์ส งานเขียนของเขาเรื่อง *Essai sur l'Inégalité des Races Humaines* ตีพิมพ์ออกมาในปี ค.ศ.1854- เราพอจะพูดได้ใหม่ว่า ข้อเขียนชิ้นนี้เป็นการตอบโต้ต่อการลุกฮือของนักชาตินิยมภาษาถิ่นสามัญชนในปี ค.ศ.1848?

24 ในยุคที่แอฟริกาใต้ยังปกครองด้วยระบอบแบ่งแยกสีผิว สมัยนายกรัฐมนตรี Vorster และ Botha (ประมาณปี ค.ศ. 1966-1986) ลัทธิเหยียดเชื้อชาติในแอฟริกาใต้ไม่ได้เป็นอุปสรรคขัดขวางการมีสันถวไมตรี (แม้ว่าจะดำเนินการอย่างรอบคอบก็ตาม) กับนักการเมืองผิวดำที่เป็นบุคคลสำคัญในประเทศเอกราชบางประเทศของทวีปแอฟริกาเลย แม้ว่าชาวยิวต้องประสบเคราะห์จากการกีดกันและเหยียดเชื้อชาติในสหภาพโซเวียต แต่นั่นก็มีโซลูปสรรคต่อความสัมพันธ์ทางการงานอย่างมีความนับถือต่อกันระหว่าง Brezhnev และ Kissinger

nationalism) ลัทธิเหยียดเชื้อชาติอาณานิคม เป็นองค์ประกอบหลักในแนวคิดของการเป็น 'จักรวรรดิ' ซึ่งพยายามหลอมรวมความชอบธรรมของระบอบกษัตริย์กับชุมชนความเป็นชาติเข้าด้วยกัน โดยอาศัยหลักการของความเหนือกว่าที่ตกทอดติดตัวมาแต่เกิด ซึ่งเป็นหลักการที่ค้ำจุนฐานันดรในประเทศของตน (แม้จะง่อนแง่นเพียงใดก็ตาม) แล้วขยายความหลักการนี้ให้ครอบคลุมไปตลอดดินแดนโพ้นทะเลอันกว้างใหญ่ที่อยู่ในความครอบครองด้วย โดยสื่อสารเป็นนัยๆ (หรือได้ังๆ) ว่า ถ้าหากเจ้าขุนมูลนายชาวอังกฤษมีความเหนือกว่าชาวอังกฤษอื่นๆ ตามธรรมชาติอยู่แล้ว ชาวอังกฤษทั่วไปก็ย่อมเหนือกว่าชาวพื้นเมืองที่อยู่ใต้อาณานิคมไม่น้อยไปกว่ากัน ความจริงเราน่าจะเสนอเป็นข้อถกเถียงว่า การดำรงอยู่ของจักรวรรดิอาณานิคมยุคปลาย มีไว้เพื่อ ค้ำจุน บ่อมปรากฏการของชนชั้นสูงในประเทศด้วยซ้ำ เพราะดูเหมือนมันเกิดขึ้นมาเพื่อยืนยันถึงแนวคิดโบราณเกี่ยวกับอำนาจและอภิสิทธิ์บนเวทีโลกสมัยใหม่

เรื่องนี้ทำได้สำเร็จในระดับหนึ่ง - และนี่คือเหตุผลประการที่สองของเรา- เพราะเมื่อจักรวรรดิอาณานิคมขยายกลไกราชการและนโยบายแบบ 'ทำให้เป็นรัสเซีย' (Russifying) ออกไปอย่างรวดเร็ว จักรวรรดิก็เปิดช่องให้ชนชั้นกระฎุมพีและกระฎุมพีน้อยจำนวนมาก ได้เล่นบทเจ้าขุนมูลนายนอกศูนย์กลางราชสำนัก กล่าวคือจะไปเล่นบทนี้ที่ไหนก็ได้ในจักรวรรดิ ยกเว้นห้ามเล่นในบ้านของตัวเอง ในทุกอาณานิคมเราจะพบ *tableau vivant* (ฉากชีวิต มีความหมายมาจากการแสดงละคร ซึ่งผู้แสดงหยุดการเคลื่อนไหวชั่วขณะหนึ่ง เสมือนถูกมนตร์สะกด) ที่ซึ่งขังน่าขบขัน อาทิเช่น ท่านสุภาพบุรุษกระฎุมพีกำลังอ่านบทกวีท่ามกลางฉากหลังของคฤหาสน์โอฟาร์และสวนที่เต็ม

ไปด้วยต้นจามจุรีกับเฟื่องฟ้า โดยมีตัวประกอบฉากจำนวนมากในบทของเด็กรับใช้ คนเลี้ยงม้า คนสวน คนครัว แม่นม สาวใช้ สาวรับจ้าง ซักผ้า และที่ขาดไม่ได้คือ ม้าหลายๆ ตัว²⁵ แม้กระทั่งคนที่ไม่สามารถใช้ชีวิตแบบนี้ เช่น หนุ่มโสด (young bachelors) ก็ยังมีสถานภาพใหญ่โตราวกับผู้ดีชาวฝรั่งเศสในช่วงก่อนหน้ากฎชาวนาตอนต้นศตวรรษที่ 16 ยกตัวอย่างเช่น จากข้อเขียนของจอร์จ ออร์เวลล์ (George Orwell) ซึ่งเป็นเพียงนายตำรวจระดับล่าง ไม่มีความสำคัญเท่าไรนัก แต่เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของ “จักรวรรดิ” อังกฤษในพม่า ก็ทำให้เขาสำคัญและเป็นที่เกลียดชังได้ ดังข้อความที่ว่า²⁶

ในเมืองมะละแหม่ง ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศพม่าตอนล่าง [เป็นธรรมดาที่ชื่อเมืองแปลกๆ แบบนี้ต้องขยายความให้ผู้อ่านในประเทศเจ้าอาณานิคมเข้าใจว่าอยู่ที่ไหน] ผมเป็นที่เกลียดชังของผู้คนจำนวนมาก—นี่เป็นครั้งเดียวในชีวิตที่ตัวผมมีความสำคัญขนาดนั้น ทั้งๆ ที่ผมเป็นแค่นายตำรวจประจำกองของเมือง

‘ยุคกอธิคในเขตเส้นศูนย์สูตร’²⁷ ดำรงอยู่ได้ก็เพราะอำนาจที่ล้นเหลือ ซึ่งระบบทุนนิยมระดับสูงสร้างให้แก่รัฐเจ้าอาณานิคม เราอาจพูดเป็น

25 มีการรวบรวมภาพถ่ายของฉากชีวิตอันน่าทึ่งแบบนี้ในหมู่เกาะเนเธอร์แลนด์ อินดิส (รวมทั้งคำบรรยายภาพที่สละสลวยโอ้อ่าน่าชื่น) ดู ‘E. Breton de Nijs,’ *Tempo Doeloe*.

26 George Orwell, ‘Shooting an Elephant,’ in *The Orwell Reader*, p. 3. เน้นนอน ข้อความในวงเล็บเหลี่ยมนั้นเป็นข้อความแทรกของผู้เขียนเอง

27 tropical Gothic หรือวรรณกรรม “น้ำเน่า” แบบ “กอธิค” ของยุโรป เป็นเรื่องเกี่ยวเรื่องน่าสะพรึงกลัว ลึกลับ แปลกประหลาด ถูกย้ายมาแต่งให้เกี่ยวกับโลกเขตร้อน “เส้นศูนย์สูตร” อย่างเช่น นวนิยายบางเรื่องของจอร์จ ออร์เวลล์

สำนวนได้ว่า มันเป็นอำนาจที่ยิ่งใหญ่จนสามารถเลี้ยง “ยุคกอธิคในเขตเส้นศูนย์สูตร” ไว้ที่ปลายปีกทั้งสองข้าง ไม่มีตัวอย่างไหนที่จะฉายให้เห็นภาพของระบบทุนนิยม ในชุดแต่งองค์ทรงเครื่องแบบศักดินา-เจ้าขุนมูลนาย ได้ดียิ่งไปกว่ากองทัพในอาณานิคม ที่ขึ้นชื่อกระฉ่อนว่าทั้งแปลกทั้งแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากกองทัพในเมืองแม่ เจ้าอาณานิคมเอง และแตกต่างแม้กระทั่งในแง่ของความเป็นสถาบันทหาร²⁸ ดังนั้น ในยุโรปจึงมี ‘กองทัพที่หนึ่ง’ ซึ่งระดมพลด้วยการเกณฑ์ทหารจากฐานมวลชนที่เป็นพลเมืองในประเทศเจ้าอาณานิคม ในทางอุดมการณ์ถือว่ากองทัพนี้เป็นผู้ปกป้อง *heimat* หรือบ้านเกิดเมืองนอน เครื่องแบบทหารคือชุดสีกากีที่เน้นประโยชน์ใช้สอยและคล่องตัว ติดอาวุธทันสมัยที่สุดเท่าที่จะหาได้ ยามสงบเก็บตัวอยู่ในค่ายทหาร ยามศึกประจำการตามสนามเปลาะหรือหลังปืนใหญ่ในสนามรบ ส่วนนอกยุโรป เรามี ‘กองทัพที่สอง’ ซึ่งระดมพล (ในตำแหน่งที่ต่ำกว่านายทหาร) จากชนกลุ่มน้อยทางด้านศาสนาหรือชาติพันธุ์ท้องถิ่นโดยเป็นทหารรับจ้าง ในทางอุดมการณ์ถือว่าเป็นกองกำลังตำรวจภายในประเทศ แต่งเครื่องแบบสำหรับไป ‘ฟัน’ ในห้องนอนหรือฟลอร์เต้นรำ ติดดาบและอาวุธหนักล้ำสมัย ยามสงบมีไว้ใ้อวด ยามศึกอยู่บนหลังม้า หากว่าเสนาธิการทหารชาวปรัสเซียผู้เป็นปรมาจารย์ทางการทหารของยุโรป เน้นถึงความสำคัญของความสามัคคีพร้อมเพรียงของกองทัพอาชีพ ป็นนำวิถี รางรถไฟ

28 กองทัพ KNIL (Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger) ค่อนข้างแยกขาดจากกองทัพ KL (Koninklijk Leger) ในฮอลแลนด์ ส่วนกองทัพ *Légion Étrangère* ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งก็มีกฎหมายห้ามมิให้ปฏิบัติการบนดินแดนของฝรั่งเศสบนทวีปยุโรป

วิศวกรรม การวางแผนทางยุทธศาสตร์ และอื่นๆ ทำนองนี้ กองทัพอาณานิคมกลับให้ความสำคัญต่อเกียรติยศ อินทรธนู วีรกรรมส่วนบุคคล การแข่งกีฬาโปโล และความเจ้าชู้เจ้าอย่างที่ทั้งเซยและทีมในหมู่่นายทหาร (ทั้งหมดนี้ทำได้เพราะมีกองทัพที่หนึ่งและกองทัพเรือคอยหนุนหลัง) จริตแบบนี้คงอยู่มาได้เป็นเวลายาวนาน ในแคว้นตั้งเกี่ยปี ค.ศ.1894 Lyautey เขียนไว้ว่า:²⁹

ช่างน่าเสียดายที่ไม่ได้มาที่นี่ตั้งแต่สิบปีที่แล้ว! ที่นี่คือโอกาสอันงามในการเริ่มต้นและโตเต้า ทหารทุกคนที่มีตำแหน่งธรรมดาสามัญ หากมีความคิดริเริ่ม มีปณิธาน ความมานะและบุคลิกภาพ ในเวลาแค่ 6 เดือนก็สามารถก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่ดีกว่านายทหารฝรั่งเศสที่พยายามได้เต้ามาชั่วชีวิต

What a pity not to have come here 10 years before. Here it is possible to start and run a career. All those who had a simple position, in 6 months of initiative, commitment, endurance, personality, can reach a better position than a French Officer during all his life.

ในแคว้นตั้งเกี่ย ปี ค.ศ.1951 Jean de Lattre de Tassigny “ผู้ชื่นชอบนายทหารที่ผสมความกล้าเข้ากับ ‘ความเท่’ รู้สึกถูกชะตาทันทีกับนายทหารม้า [Colonel de Castries] ผู้โฉบเฉี่ยว สวมหมวกและผ้าพันคอของกองทหารม้าสป่าฮีลีสีแดงสดใส ถือแส้ม้างามสง่าบวกกับการวางตัวตามสบายและบุคลิก แบบขุนนาง ทำให้เขาเป็นที่

29 *Lettres du Tonkin et de Madagascar (1894-1899)*, p. 84. Letter of December 22, 1894, from Hanoi. ตัวเน้นเป็นของผู้เขียน Marshal Lyautey (1854-1934) เป็นนายพลชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงที่สุดในยุคนั้น เขาเป็นผู้นำกองทัพฝรั่งเศสในเวียดนาม มาดากัสการ์ อัลจีเรียและโมร็อกโก รวมทั้งเป็นข้าหลวงใหญ่คนแรกในอาณานิคมโมร็อกโกด้วย (1912-1925).

หมายปองของสาว ๆ ในอินโดจีนในช่วงทศวรรษ 1950 เช่นเดียวกับที่ เคยเป็นที่หมายปองของสาว ๆ ปารีสียงในยุคทศวรรษ 1930”³⁰

ดัชนีอีกประการหนึ่งที่ชี้ให้เห็นรากเหง้าของชนชั้นเจ้าขุนมูลนาย หรือเจ้าขุนมูลนายจอมปลอมในลัทธิเหยียดเชื้อชาติอาณานิคมก็คือ ‘ความสามัคคีในหมู่คนขาว’ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้ปกครองอาณานิคมจาก

30 Bernard B. Fall, *Hell is a Very Small Place: The Siege of Dien Bien Phu*, p. 56.

อ่านแล้วจินตนาการได้ว่า วิญญาณของ Clausewitz คงสะดุ้งเฮือกอยู่ในหลุมศพ (สป่าฮี Spahi เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากคำว่า Sipahi ในสมัยจักรวรรดิออตโตมัน เช่นเดียวกับคำว่า ซีปอย Sepoy (ทหารอินเดียในกองทัพอังกฤษ) หมายถึงนายทหาร ม้ารับจ้างไม่ประจำการของ “กองทัพที่สอง” ในอัลจีเรีย) ประเทศฝรั่งเศสของ Lyautey และ de Lattre เป็นฝรั่งเศสยุคสาธารณรัฐก็จริง ทว่าตั้งแต่ยุคต้นของ สาธารณรัฐที่ 3 กองทัพที่ซอบคยไว้อย่าง Grande Muette (แปลว่า “ใบใหญ่” หมายถึงกองทัพบกฝรั่งเศส) กลายเป็นสถานพักพิงแก่บรรดาผู้ดีที่ถูกเบียดออกจาก อำนาจในสถาบันอื่นๆ ที่สำคัญในชีวิตทางสังคม พอถึงปี ค.ศ.1898 ¼ ของนาย ทหารระดับพลตรีพลโททั้งหมดก็เต็มไปด้วยพวกผู้ดี ยิ่งกว่านั้น กองพลที่นายทหาร ล้วนเป็นผู้ลากมากดีเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแพ้จักรวรรดินิยมฝรั่งเศส ในยุคศตวรรษที่ 19 และ 20 “การควบคุมอย่างเข้มงวดต่อกองทัพในเมืองแม่ไม่เคย นำมาใช้เต็มที่กับ *la France d'outremer* (ดินแดนโพ้นทะเลของฝรั่งเศส) การขยาย จักรวรรดิฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 19 ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการริเริ่มโดยไม่ถูก ควบคุมของผู้บัญชาการกองทัพอาณานิคมแอฟริกาตะวันตกที่เป็นอาณานิคมของ ฝรั่งเศส ส่วนใหญ่เกิดมาจากผลงานของนายพล Faidherbe และคองโกของฝรั่งเศส ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการขยายดินแดนที่เกิดขึ้นเมื่อกองทัพบุกรุกเข้าไปในเขต ใจกลางทวีปเอง นายทหารของกองทัพยังเป็นผู้รับผิดชอบต่อการดำเนินการโดย พลการที่ทำให้เกิดดินแดนในอารักขาของฝรั่งเศสที่ตาฮิติเมื่อปี ค.ศ.1842 รวมไปถึง การที่ฝรั่งเศสเข้ายึดครองแคว้นตั้งเกียในอินโดจีนช่วงทศวรรษ 1880 ด้วย แม้จะเป็นบทบาทส่วนน้อยก็ตาม...ในปี ค.ศ.1897 Gallieni ล้มล้างระบอบราชา ในมาดากัสการ์และเนเรเตราชินีออกไป โดยไม่ได้ปรึกษารัฐบาลฝรั่งเศสก่อนเลย ซึ่งในภายหลังรัฐบาลก็ยอมรับไปโดยปริยาย...” John S. Ambler, *The French Army in Politics, 1945-1962*, pp. 10-11 and 22.

ประเทศเจ้าอาณานิคมต่างๆ เข้าด้วยกัน ถึงแม้ว่าประเทศของพวกเขาจะเป็นอริและขัดแย้งกันอยู่ก็ตาม ความสามัคคีนี้ มีลักษณะของความข้ามรัฐข้ามชาติอย่างน่าประหลาด จนทำให้เราต้องกระหัดนึกทันทีถึงความสามัคคีทางชนชั้นของเจ้าขุนมูลนายในศตวรรษที่ 19 ของยุโรป ที่เชื่อมสัมพันธ์กันและกันด้วยเรือขนรับรองล่าสัตว์ บ่อน้ำแร่ และห้องลีลาศ ไปจนถึงการแสดงออกถึงความสามัคคีแบบศตวรรษที่ 20 ด้วยสมาคม ‘นายทหารและสุภาพบุรุษ’ ซึ่งสนธิสัญญาเจนีวา รับประกันให้ปฏิบัติเป็นพิเศษต่อ นายทหาร ฝ่ายศัตรูที่ถูกจับเป็นเชลยศึก แตกต่างจากการปฏิบัติต่อหน่วยกองกำลังใต้ดินหรือพลเรือน

เหตุผลทั้งหมดที่นำเสนอมาจนถึงจุดนี้ สามารถสาวย้อนดูได้จากปากของประชากรที่ตกอยู่ใต้อาณานิคมเช่นกัน หากไม่นับคำประกาศของนักอุดมการณ์อาณานิคมบางคนแล้ว เรื่องที่น่าสังเกตก็คือ ขบวนการต่อต้านอาณานิคมมีการแสดงออกถึงสิ่งที่น่าสงสัยที่เรียกว่า ‘การเหยียดเชื้อชาติในด้านกลับ’ น้อยมาก ในแง่นี้ ภาษาอาจหลอกให้ไขว้เขวได้ง่ายๆ ยกตัวอย่างเช่นคำว่า *londo* ในภาษาชวา (ซึ่งเป็นคำที่ได้มาจากชาวฮอลันดาหรือเนเธอร์แลนด์) มีอีกความหมายหนึ่งที่ไม่ได้หมายถึงเฉพาะ ‘ชาวดัตช์’ เท่านั้น แต่หมายถึง ‘คนขาว’ ทั้งหมด รากศัพท์ของคำๆ นี้แสดงให้เห็นว่าสำหรับชาวนาชาชาติที่แทบไม่เคยพบปะเจอเจอ ‘คนขาว’ ชาติไหนเลย นอกจากชาวดัตช์ ความหมายทั้งสองอย่างของคำๆ นี้จึงหล่อมซ้อนกันเกือบสนิท ในทำนองเดียวกัน ในดินแดนอาณานิคมของฝรั่งเศส คำว่า ‘*les blancs*’ หมายถึงผู้ปกครอง ซึ่งความเป็นฝรั่งเศสแยกไม่ออกจากความเป็นคนขาว เท่าที่ผู้เขียนทราบ ในทั้งสองกรณี

ทั้งคำว่า *londo* หรือ *blanc* ไม่เคยสูญเสียความเป็นชนชั้นวรรณะ หรือก่อให้เกิดความหมายรองในเชิงดูหมิ่นดูแคลนขึ้นมาเลย³¹

ตรงกันข้าม จิตวิญญาณของลัทธิชาตินิยมฟิลิปปินส์ต่อต้านอาณานิคม กลับเต็มไปด้วยความรู้สึกที่น่าตื่นต้น ดังเช่นรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐคาตากาลูกัน (Katagalugan) (1902) ของ Makario Sakay ที่สถาปนาอยู่ได้เพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ มีข้อความตอนหนึ่งเขียนไว้ว่า:³²

ชาวตากาล็อกคนใดก็ตามที่เกิดในหมู่เกาะตากาล็อกนี้ ไม่ควรยกย่องบุคคลใดให้เหนือกว่าคนอื่นฯ ด้วยเหตุผลของเชื้อชาติหรือสีผิว ไม่ว่าจะผิวขาว ผิวดำ รวยจน มีการศึกษาหรือไม่รู้หนังสือ ทุกคนย่อมเท่าเทียมกันโดยสมบูรณ์และควรร่วมอยู่ใน *loób* (จิตวิญญาณภายใน) เดียวกัน คนเราอาจแตกต่างกันในด้านการศึกษา ฐานะหรือรูปพรรณภายนอก แต่ไม่มีความแตกต่างในแก่นแท้ภายใน (*pagkatao*) และความสามารถที่จะรับใช้เป้าหมายอันสูงส่ง

31 ผู้เขียนไม่เคยได้ยินคำสะแลงในเชิงผรุสวาทที่ใช้กับ "ชาวดัตช์" หรือ "คนขาว" ในภาษาอินโดนีเซียหรือชวา ยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับขุมคำประเภทนี้ในภาษาของชาวแองโกล-แซกซัน อาทิเช่น *niggers, wops, kikes, gooks, slants, fuzzywuzzies* และคำอื่นๆ อีกเป็นร้อย เป็นไปได้ที่ประชากรใต้อาณานิคมไม่มีการพัฒนาคำสะแลงในเชิงเหยียดเชื้อชาติขึ้นมา ส่วนคนผิวดำในอเมริกา- และแน่นอนในที่อื่นๆ - พัฒนาคำสะแลงตอบโต้ขึ้นมาไม่น้อย (เช่น *honkies, ofays* ฯลฯ)

32 ดังที่อ้างไว้ในผลงานอันยอดเยี่ยมของ Reynaldo Ileto, *Pasyón and Revolution: Popular Movements in the Philippines, 1840-1910*, p. 218. สาธารณรัฐกบฏของ Sakay ดำรงอยู่ได้จนถึงปี ค.ศ. 1907 เมื่อเขาถูกกองทัพอเมริกันจับตัวได้และประหารชีวิต การเข้าใจประโยคแรกต้องระลึกว่า เวลาสามศตวรรษภายใต้การปกครองของสเปนและการอพยพเข้ามาของชาวจีน ทำให้เกิดประชากรเมสติโซ (*mestizo* คำเรียกคนที่มียสายเลือดผสมระหว่างสเปนกับชาวพื้นเมือง หรือชาติพันธุ์อื่นๆ เช่นจีน เป็นต้น) จำนวนมากพอสมควรในประเทศหมู่เกาะฟิลิปปินส์แห่งนี้

เราสามารถพบลักษณะทำนองเดียวกันนี้ในอีกซีกโลกหนึ่งได้ไม่ยาก ชาวเมสติโซเม็กซิกันที่พูดภาษาสเปน มักสืบย้อนบรรพบุรุษของตนไปที่ชาวพื้นเมืองเผ่าแอซเทค มายา ทอลเทคและซาโปเทค (Aztecs, Mayans, Toltecs, Zapotecs) ที่เกือบสูญพันธุ์ไปแล้ว มากกว่าที่จะสืบย้อนไปหาพวกคอนควิสตาดอร์ชาวแคสตีเลียน (Castilian conquistadors) กลุ่มนักปฏิวัติรักชาติชาวอูรุกวัย ทั้งๆ ที่ตนเองก็เป็นครีโอล (Creole คือคนสเปนที่เกิดในลาตินอเมริกา ดังนั้นก็ไม่ถูกนับว่าเป็นพลเมืองสเปนอันดับหนึ่ง แต่กลายเป็นอันดับรอง) กลับเชิดชูชื่อของทูปัค อมารู (Tupac Amarú) กบฏชาวพื้นเมืองผู้ยิ่งใหญ่คนสุดท้าย ที่ต่อต้านการกดขี่ของพวกครีโอลและสิ้นชีพภายใต้ัทณฑ์ทรمانสุดบรรยายในปี ค.ศ.1781

การที่เป้าหมายของความรักใคร่ผูกพันทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ถูก 'จินตกรรม' ขึ้นมา อาจดูเหมือนเป็นความจริงที่แย้งย้อนในตัวเองไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมชาติชาวตากาล็อกนิรนามไร้หน้าตา ชนเผ่าที่เกือบสูญพันธุ์ไปแล้ว มาตุภูมิรัสเซีย หรือ *tanah air* แต่ *amor patriae* (love of country) ก็ไม่ได้แตกต่างจากความรักแบบอื่นๆ ในแง่ที่ต้องมีองค์ประกอบของการจินตนาการถึงความรักรวมอยู่ด้วย (นี่เป็นเหตุผลที่การดูอัลบั้มรูปถ่ายงานแต่งงานของคนแปลกหน้า จึงไม่ต่างจากการศึกษาแผนผังสวนลอยแห่งบาบิลอนของนักโบราณคดี) ดวงตาสำคัญต่อคนรักฉันใด-แม้จะเป็นแค่ดวงตาธรรมดๆ ที่ติดตัวเขาหรือเธอมาแต่เกิดก็ตาม- ภาษาก็สำคัญต่อผู้รักชาติฉันนั้น -ไม่ว่าประวัติศาสตร์จะทำให้ภาษาไหนกลายเป็นภาษาแม่ของเขาหรือเธอก็ตาม- ด้วยภาษาตัวเอง อันเป็นสิ่งที่มนุษย์ประสบพบเจอตั้งแต่หลุดออกจากครรภ์มารดา และพรากจากเมื่อถึงเชิงตะกอน อดีตจึงถูกหรือฟื้นขึ้นมา เพื่อนร่วมชาติถูกจินตกรรม และอนาคตก็ได้รับความไฝฝั่นถึง ❖

เกวตาแห่งประวัติศาสตร์

9

The Angel of History

เราเปิดฉากการศึกษาอย่างกระชับนี้ ด้วยเรื่องสงครามซึ่งเพิ่งผ่านพ้นมาไม่นานนัก ระหว่างสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ประเทศประชาธิปไตยกัมพูชา และสาธารณรัฐประชาชนจีน จึงเป็นการเหมาะสมยิ่งที่เราจะย้อนกลับไปสู่ประเด็นเริ่มต้นเหล่านั้นอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบว่าสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ช่วยให้เราเข้าใจมูลเหตุของสงครามระหว่างรัฐทั้งสามลึกซึ้งขึ้นหรือไม่

ในหนังสือ *The Break-Up of Britain*, Tom Nairn เคยกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองของอังกฤษ และรัฐอื่นๆ ในโลกสมัยใหม่ไว้อย่างน่าสนใจว่า¹

1 จาก pp. 17-18 เน้นโดยผู้เขียน คำกล่าวในคำพูดที่ยกมานั้นมาจาก *Modern Political Constitutions* ของ Charles Frederick Strong, p. 28

มีเพียง [ระบบบริเตน] เท่านั้นที่แสดงถึง “การเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามแบบจารีตนั้น ไม่ใช่ผลลัพธ์ของการ *ประดิษฐ์* อย่างรอบคอบตามกรอบทฤษฎี” รัฐผู้มาทีหลังอื่นๆ “พยายามยับยั้งกระบวนการและความสำเร็จทั้งหมดของรัฐซึ่งได้วิวัฒนาการความคิดเรื่องรัฐธรรมนูญนิยมมาตลอดหลายศตวรรษ”... สิ่งที่อังกฤษหรือภายหลังต่อมากลายเป็นรัฐบริเตน สร้างสรรค์ได้สำเร็จเป็นแห่งแรกนั้นยังคงเป็นเอกลักษณ์ไม่มีใครเหมือน เนื่องจากรัฐผู้มาทีหลังอื่นๆ ต่างก็อยู่ในโลก ซึ่งการปฏิวัติอังกฤษประสบความสำเร็จและแผ่อิทธิพลออกไปเรียบร้อยแล้ว จึงไม่มีทางที่สังคมนักปฏิวัติในสมัยหลังจะเดินเข้าขั้วรอยพัฒนาการในแนวทางเดียวกับอังกฤษ ความพยายามศึกษาและลอกเลียนแบบของรัฐผู้มาทีหลังกลับก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง นั่นคือ ลัทธิใหม่เอี่ยมว่าด้วยรัฐแบบนามธรรม หรือ “เหนือระดับปัจเจก” และด้วยเหตุที่ลัทธินี้มีลักษณะเป็นนามธรรมสูง มันจึงถูกลอกเลียนแบบในยุคต่อมาได้

เราอาจมองว่าสถานะเหล่านี้ เป็นเพียงตรรกะสามัญในขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง มันคือตัวอย่างแรกๆ ของสิ่งที่จะได้รับการขนานนามไปต่างๆ อาทิ “กฎแห่งการพัฒนาอย่างไม่เสมอหน้าและผสมผสานระหว่างกัน” (Law of Uneven and Combined Development) อันหมายความว่า การจะเลียนแบบหรือทำซ้ำทั้งในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือเทคโนโลยีอย่างสมบูรณ์นั้นเกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจากผลลัพธ์ที่ปรากฏขึ้นใหม่ ได้เปลี่ยนแปลงบริบทแวดล้อมที่สร้างสรรค์ตัวมันขึ้น จนบริบทที่ถูกปรับเปลี่ยนไปนี้ไม่สามารถสร้างสรรค์ผลลัพธ์เดิมได้อีก

สภาวะและข้อจำกัดของลัทธินามธรรมในรัฐสมัยใหม่ที่ Nairn กล่าวถึง ปรากฏอยู่ในแนวคิดคู่แข่งที่สามประเทศสังคมนิยมซึ่งเตรียมทำสงครามระหว่างกันต่างก็ตระหนักถึง นั่นคือแนวคิดเรื่องการปฏิวัติและแนวคิดชาตินิยม เราต้องไม่ลืมว่าแนวคิดคู่แข่งก็ถูก *ประดิษฐ์* ขึ้นไม่ต่างจากลัทธิทุนนิยมหรือมาร์กซิสม์ และผู้สรรค์สร้างไม่อาจสกัดกัน

การแพร่ระบาดของมันได้ พวกมันจึงถูกลอกเลียนแบบ จนเกิดผลลัพธ์เป็นลัทธิผิดเพี้ยนดังปรากฏในสังคมต่างๆ อาทิ คิวบา อัลเบเนียและจีน ซึ่งต่างมองว่าตนคือรัฐสังคมนิยมปฏิวัติที่ ‘ก้าวหน้า’ ยิ่งกว่าฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์และสหรัฐอเมริกา กระนั้นตราใบที่รัฐเหล่านี้ยังมีผลิตภาพต่ำ มาตราฐานความเป็นอยู่ย่ำแย่ และเทคโนโลยีอันล้าสมัย ก็จะต้องถูกมองว่าเป็นพวก ‘ล้าหลัง’ (ดังที่โจเวเอนไหลเกิดความฝันอันน่าสังเวชว่าจะต้องไล่ทันทุนนิยมอังกฤษให้ได้ภายในปี ค.ศ. 2000)

ดังได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้แล้วว่า Eric Hobsbawm พุดถูกที่มองว่า ‘การปฏิวัติฝรั่งเศสไม่ได้เกิดขึ้นหรือนำโดยพรรคที่มีการจัดตั้งเป็นทางการ หรือขบวนการตามนियามสมัยใหม่ ทั้งยังไม่ใช่ฝีมือของผู้ที่วางแผนมาอย่างเป็นระบบ’ เห็นจะต้องขอบคุณทุนนิยมการพิมพ์ ที่ช่วยให้ประสบการณ์ของฝรั่งเศสยังคงสถิตอยู่ในความทรงจำของมวลมนุษย์ แถมยังอยู่ในรูปแบบที่สามารถนำมาศึกษาได้เสียด้วย พรรคบอลเชวิคซึ่งก่อการปฏิวัติที่ ‘วางแผน’ ล่วงหน้าได้สำเร็จ ก็ต้องอาศัยการสร้างทฤษฎี การปรับปรุงและการลองผิดลองถูกอยู่เกือบศตวรรษ (กระนั้นความสำเร็จนี้คงเกิดขึ้นไม่ได้ หากปราศจากเสียซึ่งชัยชนะของ Hindenburg ในการยุทธ์ที่เมืองแทนเนนแบร์กและที่ทะเลสาบมาโซเรียนในปีเดียวกัน²) และได้พยายามจะทำตามแผนการที่เป็นระบบ

2 การยุทธ์แทนเนนแบร์ก (Battle of Tannenberg) และที่ทะเลสาบมาโซเรียน (Masurian) เยอรมนีมีชัยชนะต่อกองทัพรัสเซียซึ่งมีขนาดใหญ่กว่ามากได้อย่างรวดเร็ว เป็นการรบที่ฝ่ายข้าศึกสูญเสียมากที่สุดในมหาสงคราม (หรือภายหลังรู้จักกันในนามของสงครามโลกครั้งที่ 1) ทำให้กองทัพรัสเซียเสียกระบวนจนเกิดการกบฏภายใน และช่วยเปิดทางให้เลนินได้ก้าวขึ้นสู่อำนาจในที่สุด

(แม้ในความเป็นจริงพวกเขายังคงทำสิ่งต่างๆ ตามสถานการณ์เฉพาะหน้าแทบทั้งสิ้น) ทั้งยังปรากฏชัดด้วยว่าหากปราศจาก การวางแผน และเตรียมการมาอย่างดี การปฏิวัติในบริเวณที่แทบจะยังไม่ได้ล่วงเข้าสู่ยุคทุนนิยมอุตสาหกรรมเช่นนี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ตัวแบบการปฏิวัติบอลเชวิคนั้นเป็นแรงบันดาลใจสำหรับการปฏิวัติทั้งหมดในศตวรรษที่ 20 เพราะมันเปิดโอกาสให้สังคมที่ล่าหลังยิ่งกว่ารัสเซีย กล้าจินตนาการถึงการปฏิวัติที่สัมฤทธิ์ผล (อาจกล่าวได้ว่า มันเปิดช่องทางลัดในลำดับขั้นการพัฒนาทางประวัติศาสตร์) การริเริ่มทดลองอย่างเปี่ยมทักษะของเหมาเจ๋อตุงยืนยันว่าตัวแบบนี้ก็ใช้การได้นอกทวีปยุโรป กรณีการปรับแนวคิดนี้มาใช้อย่างสุดโต่งที่สุดปรากฏในกรณีของกัมพูชา ซึ่งเมื่อปี ค.ศ.1962 มี ‘ชนชั้นกรรมาชีพ’ น้อยกว่า 2.5% ของแรงงานผู้ใหญ่จำนวน 2.5 ล้านคน และมีน้อยกว่า 0.5% ที่เป็น ‘นักทุนนิยม’³

ในทำนองเดียวกับการปฏิวัติ แนวคิดเรื่องชาตินิยมก็ได้ผ่านการปรับแต่งและปรับตัวตามแต่ยุคสมัย ระบบการเมือง รวมทั้งโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม มานับแต่สิ้นศตวรรษที่ 18 ดังนั้น ‘ชุมชนจินตกรรม’ จึงแพร่กระจายออกไปสู่สังคมทุกสมัยทุกพื้นที่ที่เรานึกถึง หากกัมพูชาสมัยใหม่คือตัวอย่างการปรับแต่งส่งทอดแนวคิด

3 จากการคำนวณของ Edwin Wells บนพื้นฐานของตารางที่ 9 ในกัมพูชา *Ministere du Plan et Institut National de la Statistique et des Recherches Economiques, Resultats finals du Recensement General de la Population 1962* Wells แบ่งประชากรที่เป็นแรงงานออกเป็น เจ้าหน้าที่ราชการและชนชั้นกลางรายย่อย กลุ่มใหม่ 8% ชนชั้นกรรมกรรายย่อยดั้งเดิม (พ่อค้าและอื่นๆ) 7.5% กรรมกรเกษตรกรรม 1.8% ชาวนา 78.3% มีนักทุนนิยมน้อยกว่า 1,300 รายที่เป็นเจ้าของระบบการผลิต

เรื่อง ‘การปฏิวัติ’ อย่างสุดขีดแล้ว เราก็น่าจะศึกษาเวียดนาม เพื่อทำความเข้าใจเรื่องแนวคิดชาตินิยมผ่านการสู้รบที่มารื้อฟื้นชื่อของชาติแห่งนี้ได้เช่นกัน

ย้อนกลับไปในปี ค.ศ.1802 พระเจ้ายาลอง (Gia Long) ได้ขึ้นเถลิงราชสมบัติ ทรงต้องการขนานนามดินแดนใต้ปกครองของพระองค์ว่า ‘นามเวียด’ (Nam Việt) และจัดส่งทูตไปขอความเห็นชอบจากปักกิ่ง แต่ฝ่ายจักรพรรดิแห่งราชวงศ์แมนจูกลับยืนยันให้พระองค์ใช้ชื่อ ‘เวียดนาม’ (Việt Nam) เหตุแห่งการสลับตำแหน่งคำนี้มีอยู่ว่า ‘เวียดนาม’ (เยวีย-หนาน หรือ Yüeh-nan ในภาษาจีน) หมายถึง ‘ทางใต้ของเวียด (เยวีย/Yüeh)’ พวกจีนอันพิชิตดินแดนเยวีย/Yüeh ซึ่งเชื่อว่าเคยครอบคลุมมณฑลกวางตุ้งและกวางสีของจีนในปัจจุบัน รวมไปถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำแดงทางเหนือของเวียดนามได้ตั้งแต่ 17 ศตวรรษก่อนหน้านั้น แต่ชื่อ ‘นามเวียด’ ของพระเจ้ายาลองอันหมายถึง ‘เวียด/ เยวียฝ่ายใต้’ ถือเป็นก้าวอ้างถึงดินแดนดั้งเดิมดังกล่าว Alexander Woodside เคยกล่าวไว้ว่า ‘ผู้ปกครองเวียดนามเมื่อศตวรรษที่แล้วไม่พอใจชื่อ “เวียดนาม” เนื่องจากเป็นชื่อจากทางปักกิ่ง’ ชื่อเทียมๆ นี้จึงไม่แพร่หลายทั้งในหมู่ชาวจีนและชาวเวียดนาม ฝ่ายจีนยังคงใช้คำว่า “อันนัม” (Annam) อันเป็นคำดูแคลนที่ปรากฏในสมัยราชวงศ์ถัง... ขณะที่ราชสำนักเวียดนามแอบสร้างชื่อขึ้นมาในระหว่างปี ค.ศ.1838-39 เพื่อใช้เรียกอาณาจักรของตนโดยไม่สนใจที่จะแจ้งให้ฝ่ายจีนทราบ ชื่อใหม่นี้คือ ‘ไคนาม’ (Dai Nam) หมายถึง ‘อาณาจักรใต้ที่ยิ่งใหญ่’ (Great South) หรือ ‘จักรวรรดิฝ่ายใต้’ (Imperial South) ชื่อหลังนี้ปรากฏสม่ำเสมอในเอกสารราชสำนักและจดหมายเหตุเอกสารประวัติศาสตร์ของทางการ แต่มันกลับไม่หลงเหลือมา

จนสมัยปัจจุบัน⁴ ชื่อใหม่นี้น่าสนใจในสองแง่ แ่งที่หนึ่ง มันไม่ปรากฏ คำว่า ‘เวียด’ อันเป็นชื่อชนชาติ แ่งที่สอง การอ้างอิงเชิงสัมพัทธ์ว่า ดินแดนของตนคือ ‘ฝ้ายใต้’ (ของจีนหรือราชอาณาจักรกลาง)⁵ เท่านั้น

การที่ทุกวันนี้ชาวเวียดนามภาคภูมิใจกับการปกป้องดินแดน เวียดนาม ทั้งที่มันถูกประดิษฐ์ขึ้นจากความรู้สึกเหยียดหยามของ ราชวงศ์แมนจูแห่งศตวรรษที่ 19 ชวนให้เรานึกถึงข้อคิดของ Ernest Renan ที่ว่า ชาติจำต้อง ‘ลืมบางสิ่งบางอย่างไปเสียบ้าง’ แต่ขณะ เดียวกันก็นึกถึงพลังจินตนาการของลัทธิชาตินิยม

หากมองย้อนกลับไปยังเวียดนามสมัยทศวรรษ ค.ศ. 1930 หรือ กัมพูชาในทศวรรษ 1960 ก็ จะพบ *Mutatis Mutandis* หรือความ คล้ายคลึงนานัปการ อาทิ รัฐทั้งสองต่างก็มีคนไม่รู้หนังสือจำนวนมาก ที่เป็นชาวนาผู้ถูกขูดรีด มีชนชั้นกรรมมาชีพจำนวนเพียงหยิบมือ มีชน

4 *Vietnam and the Chinese Model*, pp. 120-21

5 นี่ไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจเสียทีเดียว “เหล่าข้าราชการเวียดนามแต่งเนื้อ แต่งตัวเป็นจีน แต่ชาวไร่ชาวนาเวียดนามกลับทำตนเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ข้าราชการต้องเขียนภาษาจีน สวมเครื่องแบบอย่างจีน อาศัยในบ้านแบบจีน นั่งรถลากแบบจีน รวมทั้งผสมผสานรูปแบบการบริโภคอย่างฟุ้งเฟ้อแบบจีน อาทิ การทำบ่อเลี้ยงปลาทองเอาไว้ในสวนแบบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”, เรื่องเดียวกัน, p. 199

6 ตามข้อมูลสำมะโนประชากรปี ค.ศ. 1937 ประชากร 93-95% ของเวียดนาม ยังคงอาศัยอยู่ในชนบท มีไม่เกิน 10% ที่อ่านออกเขียนภาษาไทย ได้ ไม่เกิน 20,000 คนที่สำเร็จการศึกษาในโรงเรียนประถมปลาย (ชั้น 7-10) ในระหว่าง ค.ศ. 1920 -1938 มีกลุ่มที่มาร์กซิสต์เวียดนามเรียกว่า “กระฎุมพีพื้นเมือง” ดังที่ David Marr กล่าวว่ามีมักจะเป็นเจ้าที่ดินให้เช่า (absentee landlords) รวมกับผู้ประกอบการและ เจ้าหน้าระดับสูงจำนวนไม่มากนัก รวมเบ็ดเสร็จราว 10,500 ครอบครัว หรือราว 0.5% ของประชากร ดู *Vietnamese Tradition*, pp. 25-26, 34 and 37 เปรียบเทียบกับข้อมูลในเชิงอรรถที่ 2

ชั้นกลางที่แยกเป็นกลุ่ม และมีปัญญาชนจำนวนน้อยที่ไร้เอกภาพ⁶ คงไม่มีนักวิเคราะห์ร่วมสมัยคนใดที่ได้เห็นสภาพเหล่านี้ด้วยตนเอง กล่าวพยากรณ์ว่าจะเกิดการปฏิวัติ ซึ่งแม้จะล้มเหลวตามมา (อันที่จริงเราอาจมองการปฏิวัติของจีนในปี ค.ศ.1910 ในทำนองเดียวกัน) สุดท้ายแล้วสิ่งที่ทำให้มันเกิดขึ้นได้ คือ ‘การปฏิวัติโดยวางแผนการมาก่อน’ และ ‘การจินตนาการถึงความเป็นชาติ’⁷

นโยบายของระบอบบอลลพตนั้น จัดได้ว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์เพียงน้อยนิดกับวัฒนธรรมเขมรแบบจารีต หรือกับความโหดเหี้ยม ความวิตกกังวล และความบ้าคลั่งในอัตตาสูงของตน ถึงแม้ว่าในประวัติศาสตร์ชนชาติเขมรจะเคยมีผู้นำที่อัตตาสูง บ้าคลั่ง แต่ผู้นำเหล่านั้นก็สามารถสร้างเมืองพระนคร (Angkor) ขึ้นมาได้ แต่ปัจจัยสำคัญยิ่งกว่าคือการที่พวกบอลลพตรับรู้ผ่านหน้าหนังสือภาษาฝรั่งเศสว่า การปฏิวัติสามารถเกิดขึ้นได้และควรจะเป็นไปในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็กรณิทำตามรูปแบบฝรั่งเศส รูปแบบสหภาพโซเวียต รูปแบบจีน หรือรูปแบบเวียดนามก็ตาม⁸

7 และเช่นเดียวกับในกรณีของบอลเชวิค มหันตภัยที่มาช่วยผู้นำคอมมิวนิสต์จีน ก็คือการที่เมืองจีนถูกญี่ปุ่นยกทัพเข้ารุกรานในปี ค.ศ.1937 สำหรับผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนาม คือการที่แนวป้อมมาจินต์ (Maginot Line) อันเป็นระบบป้องกันมหึมาที่ฝรั่งเศสสร้างไว้ปกป้องพรมแดนด้านตะวันออกในยุโรปของตนถูกทำลายลงโดยกองทัพเยอรมันนาซี และการที่ญี่ปุ่นเข้ายึดครองเวียดนามเป็นช่วงสั้นๆ สำหรับกรณีของกัมพูชานั้น ก็คือการที่สงครามของอเมริกันในเวียดนาม ได้แพร่ขยายเข้าไปถึงดินแดนทางตะวันออกของตนภายหลังเดือนมีนาคม ค.ศ.1970 ในแต่ละกรณีนี้ ระบอบเก่า (ancien regime) ไม่ว่าจะเป็น ก็กมินตัง เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส หรือระบอบกษัตริย์แบบจารีต ต่างก็ถูกกำลังจากภายนอกทำลายและทำลายอำนาจลงทั้งสิ้น

8 อาทิ (1) ในกรณีของรูปแบบการปฏิวัติฝรั่งเศส พวกผู้นำเขมรพอลพต อาจจะ 'เห็นด้วย' กับการปลุกระดมกำลังในปี ค.ศ.1792 ของนักปฏิวัติสังคมนิยมฝรั่งเศส เพื่อต่อสู้ปราบปรามกองกำลังปฏิกริยาต่างชาติ (ปรัสเซีย อังกฤษ ออสเตรีย รัสเซีย) ทั้งยังเห็นชอบกับยุคแห่งความโหดร้ายภายใต้การปกครองของ Maximilien Robespierre กับบรรดาเหล่าสหายหัวรุนแรงนั้น แต่ก็ 'ไม่เห็นด้วย' กับการที่พวกฝ่ายนักปฏิวัติฝรั่งเศสที่กลายเป็นขวา ที่เข้ามาแย่งอำนาจและประหารชีวิต Robespierre และก็ไม่เห็นด้วยกับยุคการปกครองเผด็จการทหารของนโปเลียน โบนาปาร์ต (2) ในกรณีการปฏิวัติของสหภาพโซเวียต พวกผู้นำเขมรอาจ 'เห็นด้วย' กับช่วงที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์บอลเชวิค ระดมทรัพยากรทั้งหมดของรัฐ เพื่อปราบปรามสงครามกลางเมือง กับการทำระบบนารวม (Collectivization) ที่ยกเลิกสิทธิของชาวนาเหนือผลผลิตอันเกิดจากที่ดินของพวกเขาเอง และก็เห็นชอบกับศาลแห่งมอสโก (Moscow Trials) ซึ่งสตาลินใช้เป็นเครื่องมือจัดการกับสมาชิกพรรคที่ต่อต้านเขา แต่ผู้นำเขมรพอลพตก็ 'ไม่เห็นด้วย' กับนโยบายเศรษฐกิจใหม่ในช่วงต้นทศวรรษ ค.ศ.1920 ซึ่งฝ่ายบอลเชวิคคลายความสุดโต่งลง และไม่เห็นชอบกับการที่ Nikita Khrushchev เลขาธิการใหญ่ พยายามขจัดอิทธิพลและฐานะประดุงเทพเจ้าของสตาลินในช่วงปี ค.ศ.1956 (3) ในกรณีของจีนนั้น พวกเขาอาจ 'เห็นชอบ' กับสงครามกองโจรชาวนาคอมมิวนิสต์ ที่เหมาเจ๋อตงหวังจะใช้ต่อสู้กับผู้รุกรานชาวญี่ปุ่น และฝ่ายก๊กมินตั๋งของเจียงไคเช็ค เห็นชอบกับนโยบายก้าวกระโดดไกล (Great Leap Forward) ซึ่งต้องการผลักดันสังคมชนบทของจีน ให้กลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมอย่างฉับพลัน และเห็นชอบกับการที่เหมาปราบปรามสมาชิกพรรคฯ ที่มีความเห็นอ่อนแอไปยังทางทุนนิยม หรือที่เรียกว่าการปฏิวัติวัฒนธรรม (Cultural Revolution) ขณะเดียวกันก็ 'ไม่เห็นด้วย' กับการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ในปี ค.ศ.1960 ที่ลูซาน ทางจีนตอนเหนือ ซึ่งมีการประณามนโยบายก้าวกระโดดไกลและรับเอานโยบาย 'สายกลาง' ยิ่งกว่าที่เหมาเคยประกาศไว้ (4) ในกรณีของเวียดนามนั้น พวกเขาอาจ 'เห็นชอบ' กับพวกคอมมิวนิสต์-ชาตินิยมซึ่งลุกขึ้นก่อการปฏิวัติเดือนสิงหาคมได้สำเร็จ จนโฮจิมินห์ได้ครองอำนาจ และการที่โฮจิมินห์ล้มล้างพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนเดิมในปี ค.ศ.1945 เพื่อหวังเพิ่มความนิยมแก่การปกครองแบบ 'สายกลาง' ของเขา แต่ก็ 'ไม่เห็นชอบ' กับการที่มหาอำนาจอย่างจีน และสหภาพโซเวียต กดดันให้เวียดนามซึ่งได้รับชัยชนะเหนือฝรั่งเศสในยุทธการที่เดียนเบียนฟู เมื่อปี ค.ศ.1954 ต้องยอมรับข้อตกลงที่เสียเปรียบหลายประการในการประชุมสันติภาพที่เจนีวา

เรื่องลัทธิชาตินิยมก็เช่น ลัทธิชาตินิยมในสมัยนั้น คือมรดกตกทอดจากการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในช่วงสองศตวรรษก่อนหน้า ด้วยเหตุผลต่างๆ ที่ผู้เขียนพยายามไล่เรียงออกมา ทำให้เห็นว่ามรดกเหล่านั้นมีลักษณะขัดแย้งกันในตัวอย่างชัดเจน ผู้สร้างมรดกเรื่องนี้มีตั้งแต่ San Martin และ Garibaldi จนถึง Uvarov และ Macaulay เราได้เห็นมาแล้วว่า ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’ คือนโยบายที่สร้างขึ้นสำหรับปกป้องตนเองตั้งแต่แรก มันเกี่ยวข้องกับ การรักษาผลประโยชน์ของจักรวรรดิและราชวงศ์ แต่ครั้ง ‘ปรากฏผู้สลายตาสาธารณชน’ มันก็ถูกระบบการเมืองและสังคมที่หลากหลายพอกัน ลอกเลียนได้ราวกับการปฏิรูปทหารของปรัสเซียสมัยต้นศตวรรษที่ 19 กระนั้นลักษณะตายตัวประการหนึ่งของลัทธิชาตินิยมแบบนี้คือความเป็น *ทางการ* เพราะมันเกิดมาจากรัฐ และสนองตอบผลประโยชน์ของรัฐเหนือสิ่งอื่นใด

ความสำคัญของแม่แบบของลัทธิชาตินิยมทางการจะโดดเด่นขึ้นมาทันที เมื่อผู้ปฏิวัติเข้ากุมอำนาจรัฐได้สำเร็จ และได้เข้าไปอยู่ในตำแหน่งที่สามารถใช้อำนาจรัฐเพื่อบรรลุเป้าประสงค์ของตนได้เป็นครั้งแรก ความสำคัญของมันจะยิ่งเด่นชัด เพราะแม้แต่นักปฏิวัติหัวรุนแรงที่สุด ก็ยังต้องรับเอารัฐของระบอบที่ล่มสลายไปมาจัดการต่อ มรดกตกทอดบางส่วนอาจเป็นเชิงสัญลักษณ์ แต่นั่นก็ไม่ได้ทำให้มันด้อยความสำคัญลง เพราะถึงแม้ทรอสกีจะกังวล⁹ แต่เมืองหลวง

9 ในช่วงยุควิบุลย์ของการปฏิวัติบอลเชวิค Leon Trotsky เป็นใหญ่ในพรรคจะเป็นรองก็เพียงเลนิน เขาคือผู้สร้างกองทัพแดง ภายหลังมรดกกรรมของเลนิน ทรอสกีก็ถูกสตาลินกดดันให้พ้นจากอำนาจ ก่อนจะลี้ภัยไปต่างแดนจนกระทั่งถูกคนของสตาลินลอบสังหารในเม็กซิโกซิตี้

ของสหภาพโซเวียต ก็ถูกย้ายกลับไปยังมอสโก¹⁰ นครหลวงโบราณของระบอบซาร์ และแทนที่จะเลือกสถานที่อื่นๆ ของรัฐสังคมนิยมอันไพศาลแห่งนี้ ผู้นำของ CPSU (The Communist Party of the Soviet Union) ต่างกำหนดนโยบายภายในพระราชวังเครมลินอยู่กว่า 65 ปี (อันเป็นป้อมโบราณของพวกเขา) ทำนองเดียวกับที่เมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาชนจีน ก็คือเมืองหลวงของราชวงศ์แมนจู (ขณะที่เจียงไคเช็คได้ย้ายไปยังนานกิง) และผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ ก็มาชุมนุมกันภายในพระราชวังต้องห้ามขององค์จักรพรรดิจีน อันที่จริงมีเพียงผู้นำในรัฐสังคมนิยมไม่กี่คน ที่จะไม่ไปสวมบัลลังก์เก่าของระบอบที่เพิ่งล่มสลายไปสดๆ ร้อนๆ ที่เด่นชัดน้อยกว่าคือการที่นักปฏิวัติผู้ประสบความสำเร็จ ยังต้องรับเอาเครื่องไม้เครื่องมือของรัฐเดิมมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นแฟ้มข้อมูล กลุ่มเอกสาร บันทึกประวัติ กฎหมาย บันทึกการเงิน สำมะโนประชากร แผนที่ สนธิสัญญา บันทึกเจรจา บันทึกความจำและอื่นๆ บางครั้งก็รวมถึงบรรดาเจ้าหน้าที่และพวกสันติบาลเดิมๆ ด้วย เปรียบได้กับระบบไฟฟ้าอันซับซ้อนของคฤหาสน์หลังใหญ่ ซึ่งเมื่อเจ้าของเดิมหนีออกไป รัฐก็จะรอให้เจ้าของรายใหม่มาแกะสวิตช์ เพื่อจะกลับมามีสภาพไม่แตกต่างจากเดิมอีกครั้งเท่านั้นเอง

เราจึงไม่ควรตื่นตระหนก หากผู้นำการปฏิวัติจะเข้ามาเล่นบท

10 ชาร์ปิตอร์มหาราช (ครองราชย์ ค.ศ.1694-1725) บัญชาให้สละพระราชวังในมอสโกเพื่อไปสร้างพระราชวัง ณ นครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ใกล้กับทะเลบอลติก เซนต์ปีเตอร์สเบิร์กเป็นเมืองหลวงของรัสเซียอยู่สองศตวรรษ หลังมรดกกรรมของเลนินมันก็ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นเลนินกราด ก่อนจะมีการกลับไปใช้ชื่อเดิมอีกครั้งหลังระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลาย

ของเจ้าของคฤหาสน์เดิม ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ เราไม่ได้คิดถึงเพียงแค่การที่ Djugashvili เปรียบตนเองกับ Ivan Groznii¹¹ หรือการที่เหมาเจ๋อตง ซึ่่นชมกับเผด็จการอย่างจักรพรรดิฉินซีฮ่องเต้¹² หรือการฟื้นฟูพิธีกรรมและความอลังการแบบ Ruritania¹³ ของ Josip Broz Tito¹⁴ ทั้งนี้เพราะ ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’ นั้นจะเข้าไปสิงอยู่ในตัวและกลายเป็นรูปแบบของผู้นำหลังการปฏิวัติได้อย่างแนบเนียน อีกนัยหนึ่ง ผู้เขียนยังหมายความว่าผู้นำดังกล่าวได้สืบทอด *ความเป็นชนชาติ (nationalnost)* ของราชวงศ์เดิมกับรัฐราชวงศ์อย่างง่ายดาย ภายใต้อาณาจักรส่งผลย้อนหลังอันน่าทึ่งนี้ เปลี่ยนสถานะของบรรดาราชวงศ์ซึ่งไม่เคยรู้จักกับความเป็น ‘จีน’ ความเป็น ‘ยูโกสลาเวีย’ ความเป็น ‘เวียดนาม’ หรือ ความเป็น ‘กัมพูชา’ ตามนิยามสมัยใหม่ มาก่อน ให้กลับกลายเป็นชาติ (nationals) ขึ้นมาได้ (แม้ว่าจะหาความ

11 Djugashvili คือชื่อจริงของ โจเซฟ สตาลิน แต่เขาตัดสินใจใช้ชื่อ สตาลิน (หมายถึง เทล็กกล้า) เป็นนามแฝงเพื่อหลบเลี่ยงตำรวจของระบอบซาร์จนกระทั่งระบอบนี้ล่มสลายลงในปี ค.ศ.1917 ส่วน Ivan Groznii หรือที่คุ้นเคยกันในชื่อ Ivan the Terrible นั้นเป็นซาร์ปกครองมอสโคระหว่างปี ค.ศ.1547-1584 ทรงมีชื่อเสียงเรื่องความอำมหิต โหดเหี้ยม ขณะเดียวกันก็ได้รับการจดจำในฐานะผู้สถาปนาและทำสงครามขยายจักรวรรดิรัสเซีย

12 จักรพรรดิฉินซี หรือ ฉินซีฮ่องเต้ คือผู้สถาปนาราชวงศ์ฉิน ซึ่งเรืองอำนาจอยู่เป็นเวลาสั้นๆ ในปลายศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล พระองค์เป็นที่รู้จักในฐานะผู้รวบรวมจีนให้เป็นหนึ่งเดียว ผู้สร้างกำแพงเมืองจีน และผู้บัญชาให้เผาทำลายหนังสือที่ไม่ทรงโปรด

13 Ruritania คือชื่ออาณาจักรในจินตนาการแถบยุโรปตะวันออก มันปรากฏอยู่ในนวนิยายซึ่งแพร่หลายในอังกฤษช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ชื่ออาณาจักรนี้ สื่อความหมายถึงกษัตริย์ในช่วงปลายยุคพิวตัล ผู้ล้าหลัง สรุ่ยสุ่ย และโปรดปรานให้คนยกย่องเป็นเทพ

14 ดูงานที่นาสนใจมาก แต่ก็ยังอาจโต้เถียงได้ใน Milovan Djilas, *Tito: the Story from Inside* บทที่ 4 โดยเฉพาะ p. 133 และหน้าถัดไป

‘เหมาะสม’ ในสถานะของความเป็นชาติไม่ได้ก็ตาม) สภาพเช่นนี้ จะนำไปสู่เกมอำนาจของ ‘รัฐ’ อันเป็นลักษณะโดดเด่นของระบอบ หลังการปฏิวัติ ที่ต่างกับขบวนการปฏิวัติชาตินิยม (revolutionary nationalist movements) โดยสิ้นเชิง ยิ่งรัฐราชวงศ์โบราณได้รับการแปลงให้เป็นชาติได้มากขึ้นเท่าใด ความโบราณของ ถนิมพิมพาภรณ์ก็ยิ่งถูกนำมาพันกายคลุมบ่านักปฏิวัติได้มากขึ้น เท่านั้น ภาพปราสาทนครวัดของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ซึ่งปรากฏ บนธงของรัฐมาร์กซิสต์ประชาธิปไตยกัมพูชา (เช่นเดียวกับบนธงของ สาธารณรัฐหุ่นเชิดของลอนดอน และรัฐกัมพูชาของกษัตริย์สีหนุ) จึงเป็นภาพสะท้อนของอำนาจมากกว่าความเลื่อมใสบูชา¹⁵

ผู้เขียนให้ความสำคัญกับตัว ผู้นำ เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ คือ ผู้รับสืบทอดสวิตช์เก่าและพระราชวัง หาใช่ประชาชนไม่ ผู้เขียนเห็นว่ คงไม่มีใครจินตนาการว่ามวลชนทั่วไปในจีน จะใส่ใจสถานการณ์ ตามแนวพรมแดนระหว่างกัมพูชาและเวียดนาม ซึ่งสร้างขึ้นในยุค อาณานิคม ชาวนาเขมรและเวียดนามคงไม่ต้องการทำสงคราม ระหว่างกัน หรือถูกถามความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ จริงๆ แล้วนี่คือ ‘สงครามของเหล่าเสนาบดี’ ซึ่งปลุกปั่นความรู้สึกชาตินิยมของ มวลชนด้วยข้ออ้างเรื่องการปกป้องตนเอง (จึงเห็นได้ว่ามันได้รับ

15 แน่นนอน ความโหมเหียงที่กล่าวถึงไว้ข้างต้น ไซ้จะปรากฏเฉพาะในระบอบ ปฏิวัติแบบมาร์กซิสต์เท่านั้น ประเด็นสำคัญอยู่ที่ระบอบเหล่านั้นเอง เนื่องจาก มาร์กซิสต์ มีประวัติการอุทิศตนให้แก่ลัทธิกรรมมาชีพสากล และการทำลายรัฐวิบัติ หรือรัฐหุ่นนิม รวมถึงเรื่องสงครามอินโดจีนใหม่ สำหรับการถอดรหัสสัญลักษณ์ ที่สื่อถึงความโบราณของระบอบเอียงขวาของซูฮาร์โตในอินโดนีเซีย โปรดดูงานของ ผู้เขียน *Language and Power: Exploring Political Cultures in Indonesia* บทที่ 5

ความสนใจต่ำมากในจีน ที่ซึ่งข้ออ้างเช่นนี้ไม่มีน้ำหนัก แม้ทางการจีน จะชูประเด็นเรื่อง ‘ลัทธิครองความเป็นเจ้าของเจ้าของโซเวียต’ (Soviet hegemonism)¹⁶

จีน เวียดนาม และกัมพูชาหาใช่ตัวอย่างที่เป็นข้อยกเว้นใน ประเด็นเหล่านี้ไม่¹⁷ นี่คือที่มาว่า เหตุใดเราจึงมีเพียงความหวังอัน ริบหรี่ ว่าจะไม่มีการดำเนินรอยตามตัวแบบสงครามระหว่างรัฐ สังคมนิยมเยี่ยงประเทศทั้งสามนี้ หรือชุมชนจินตกรรมของบรรดาชาติ สังคมนิยมนั้น เป็นเพียงสิ่งที่ตกุ่นไปแล้ว แต่เราคงไม่มีวันป้องกัน สงครามเยี่ยงนั้นได้ นอกเสียจากจะสลัดทิ้งความเชื่ออันเหลวไหล แจกเช่นว่า ‘พวกมาร์กซิสต์นั้น ไม่ใช่ชนชาตินิยม’ หรือ ‘ลัทธิชาตินิยม คือเชื้อโรคร้ายของประวัติศาสตร์การพัฒนาศมายใหม่’ แล้วพยายาม ค่อยๆ เรียนรู้ประสบการณ์จากอดีตอย่างดีที่สุด ทั้งส่วนที่เป็นเรื่องจริง และเป็นเพียงจินตนาการ

Walter Benjamin เคยเขียนถึง Angel of History เอาไว้ว่า¹⁸

16 ความแตกต่างระหว่างการประดิษฐ์ ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’ กับสิ่งอื่นๆ มัก จะอยู่ที่การเป็นเรื่องโกหกกับความเป็นมายาคติ

17 ในอีกแง่หนึ่ง ออกจะเป็นไปได้ว่าพอถึงสิ้นศตวรรษที่ 20 นักประวัติศาสตร์ อาจตีความว่าความรุนแรงบ้าคลั่งของ ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’ ของระบบสังคมนิยม ยุคหลังปฏิวัตินั้น คือคุณลักษณะสำคัญอันเป็นเส้นแบ่งระหว่างแม่แบบสังคมนิยม และความเป็นจริงของชีวิตสังคมนิยม

18 *Illuminations*, p. 259 ดวงตาเทวดาในที่นี้ เปรียบเสมือน กล้องถ่ายเคลื่อนที่ ในภาพยนตร์ฝรั่งเศสของ L.Godard เรื่อง *Weekends* ซึ่งฉายภาพถอยหลังตลอด ให้เราเห็นภาพรถยนต์ คนเจ็บคนตาย ซากปรักหักพังกองแล้วกองเล่า จะค่อยๆ ผุดขึ้นบนเส้นทางหลวงที่ไร้จุดสิ้นสุด ทอดไปจนสุดขอบฟ้า

ใบหน้าของเขาหันไปสู่อดีต อดีตที่เรามองเห็นเป็นเพียงเหตุการณ์ที่ร้อยเรียง
เป็นลูกโซ่ แต่เรามองเห็นเป็นมหันตภัยหนึ่งเดียว ที่ทับถมกันพังพินาศครั้งแล้ว
ครั้งเล่า กองสุ่มท่วมอยู่แทบเท้า เทวดาอยากจะหยุดอยู่ที่นั่น เพื่อปลุกคนตาย
ให้ฟื้นขึ้น แล้วเยียวยาทุกสิ่งที่ถูกทำลายล้างขึ้นมาใหม่ ทว่ามีพายุใหญ่พัด
กระหน่ำลงมาจากสวรรค์ กระหน่ำแรงเสียจนเทวดาไม่อาจหุบปีกลงได้ กวาดเอา
เทวดาเข้าไปสู่อนาคตทางด้านหลัง ในขณะที่กองซากปรักหักพังเบื้องหน้า สูงขึ้น
ท่วมฟ้า พายุใหญ่ที่วุ่นนี้ คือสิ่งที่เราเรียกว่า ความเจริญก้าวหน้า

ทว่าเทวดานั้นเป็นอมตะ ในขณะที่พวกเราจำต้องจ้องมองไปยัง
ความมืดเบื้องหน้า ❖

สำมะโนประชากร, แผนที่, พิพิธภัณฑ์

10

Census, Map, Museum

ในหนังสือ *ชุมชนจินตกรรม (Imagined Communities)* ฉบับพิมพ์ครั้งแรกสุด เขียนไว้ว่า ‘นโยบาย ‘สร้างชาติ’ ของรัฐใหม่ๆ เราจึงเห็นทั้งความกระตือรือร้นของลัทธิชาตินิยมมวลชนที่จริงจัง กับทั้งสิ่งที่ เป็นระบบและเกือบจะเจ้าเล่ห์ด้วยซ้ำไป ในการปลูกฝังอุดมการณ์ ชาตินิยมโดยผ่านสื่อมวลชน ผ่านระบบการศึกษา และกฎระเบียบ การปกครอง และอีกสารพัดวิธี’¹ สมมติฐานแบบสายตาสั้นของผู้เขียนในตอนนั้นก็คือ ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’ ในโลกอาณานิคมของ เอเชียและแอฟริกา จำลองแบบโดยตรงมาจากรัฐระบอบกษัตริย์ของยุโรปในศตวรรษที่ 19 เมื่อใคร่ตรองเรื่องนี้ในภายหลัง ผู้เขียน ออกจะเชื่อว่า ทศนะเช่นนั้นค่อนข้างดาวน์สรุปและผิวเผิน และ ต้นแบบที่ใกล้เคียงที่สุดน่าจะมาจากการสร้างชุมชนจินตกรรมของ

1 ดูบทที่ 7 หน้า 210

รัฐอาณานิคมเองมากกว่า หนึ่งนั่น ข้อสรุปนี้อาจดูเหมือนน่าประหลาดใจ ในเมื่อรัฐอาณานิคมน่าจะต่อต้าน ลัทธิชาตินิยมอยู่แล้วในตัวมันเอง และบ่อยครั้งที่มักต่อต้านอย่างรุนแรงด้วย แต่ถ้าเราสาวลึกลงไปจนถึงไวยากรณ์ของอุดมการณ์และนโยบายของลัทธิชาตินิยม ซึ่งใช้กันมาตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 19 เราก็มองเห็นร่องรอยของต้นตอชัดเจนมากขึ้นทีเดียว

หากจะวิเคราะห์ให้ไวยากรณ์ที่ว่านี้ หนุนเด่นเห็นชัดตาขึ้นมา คงไม่มีอะไรดีไปกว่าการวิเคราะห์ถึงสามสถาบันแห่งอำนาจ แม้ว่าสถาบันทั้งสามนี้จะถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาตั้งแต่ก่อนกลางศตวรรษที่ 19 แต่รูปแบบและหน้าที่ของมันก็ปรับเปลี่ยนไป พร้อมๆ กับที่ดินแดนอาณานิคมก้าวเข้าสู่ยุคของการผลิตซ้ำด้วยเครื่องจักร สถาบันทั้งสามนี้คือ สำนะโนประชากร แผนที่ และพิพิธภัณฑสถาน ทั้งสามสถาบันต่างมีส่วนอย่างลึกซึ้งในการปั้นแต่งจินตนาการที่รัฐอาณานิคมมีต่ออาณาจักรของตัวเอง ทั้งในแง่คุณลักษณะของมนุษย์ที่อยู่ใต้การปกครอง ภูมิศาสตร์ของอาณาเขตดินแดน และความชอบธรรมของการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ในบทนี้เป็นการสำรวจลักษณะของห่วงโซ่ความคิดดังกล่าว โดยจะขอจำกัดขอบเขตไว้ที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากข้อสรุปในประเด็นนี้ยังเป็นแค่สมมติฐาน และความเชี่ยวชาญอย่างถึงแก่นของผู้เขียนจำกัดอยู่เฉพาะอาณาบริเวณนี้ อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้สนใจประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ การศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีข้อได้เปรียบเป็นพิเศษ ตรงที่ภูมิภาคนี้มีดินแดนที่ตกอยู่ใต้อาณานิคมของมหาอำนาจจักรวรรดินิยม ‘ผิวขาว’ เกือบครบทุกประเทศ ไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์และ

สหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ ยังมีสยามที่ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมด้วย ผู้อ่านที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับอาณาบริเวณอื่นๆ ในเอเชีย และแอฟริกา ย่อมอยู่ในสถานะที่จะตัดสินได้ดีกว่าว่า ข้ออ้างเหตุผลในบทนี้สามารถนำไปใช้กับบริบททางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ที่กว้างขวางครอบคลุมกว่านี้ได้หรือไม่

สำมะโนประชากร

ในงานวิชาการรุ่นหลังที่มีค่ายิ่งสองชิ้น นักสังคมวิทยา ชาร์ลส์ เฮิร์ชแมน (Charles Hirschman) เริ่มทำการศึกษาถึง *mentalties* (ทัศนคติและกรอบวิธีคิด) ของสำนักสำมะโนประชากรของอาณานิคมอังกฤษใน สเตรทส์เซตเทิลเมนต์ (ซึ่งครอบคลุมสิงคโปร์ ปีนัง มะละกา) กับคาบสมุทรมลายู รวมไปถึงจนถึงสำนักสำมะโนประชากรในยุคต่อมาที่ดำเนินการเพื่อก่อตั้งรัฐเอกราชแห่งมาเลเซีย² Hirschman รวบรวมภาพถ่ายสำเนาของ ‘การจำแนกคุณลักษณะประจำตัวประชากร’ (*‘identity categories’*) ของการสำรวจสำมะโนประชากรต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 จนถึงยุคปัจจุบันเมื่อไม่นานนี้เอง ซึ่งให้ภาพความเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องเป็นลำดับที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วผิดปกติ

2 Charles Hirschman, 'The Meaning and Measurement of Ethnicity in Malaysia: An Analysis of Census Classification,' *J. of Asian Studies*, 46:3 (August 1987), pp. 552-82; และ 'The Making of Race in Colonial Malaya: Political Economy and Racial Ideology,' *Sociological Forum* 1:2 (Spring 1986), pp. 330-62. บทความของเฮิร์ชแมนมีภาพถ่ายสำเนาทารงของการสำรวจสำมะโนประชากรครบทุกทศวรรษ จึงให้ภาพต่อเนื่องเป็นลำดับถึงพัฒนาการของลัทธิเหยียดเชื้อชาติในอาณานิคม

ดูเผินๆ อาจเหมือนเปลี่ยนแปลงอย่างสะเปะสะปะตามอำเภอใจ โดยที่การจำแนกประชกรนั้นมีทั้งการรวบรวมเป็นกลุ่มเป็นก้อน แยกออกเป็นส่วนๆ เอาจวมกันใหม่ ผสมปนเปกันและจัดระบบใหม่ อยู่เรื่อยๆ (แต่คุณลักษณะประจำตัวประชากรกลุ่มที่มีพลังทางการเมืองนั้นอยู่ในอันดับต้นของรายการเสมอ) จากสำมะโนประชากร เหล่านี้ Hirschman ได้ข้อสรุปสำคัญสองประการคือ ประการแรก ยิ่งลัทธิอาณานิคมดำรงอยู่นานเท่าไร การจำแนกประชกรในสำมะโนประชกรก็ยิ่งมีลักษณะของการเหยียดเชื้อชาติมากขึ้นและเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นเท่านั้น³ ในทางตรงกันข้าม ปัจจัยทางด้านศาสนากลับค่อยๆ ลดความสำคัญลงในการจำแนกสำมะโนประชกรขึ้นพื้นฐาน ‘ชาวฮินดู’- เช่นเดียวกับ ‘ชาวกลิง’ และ ‘ชาวเบงกาลี’- หายไปหลังจากการทำสำมะโนประชกรครั้งแรกในปี ค.ศ.1871 ‘ชาวปาร์ซี’⁴ ยังปรากฏอยู่ในการจำแนกจนกระทั่งการทำสำมะโนประชกรในปี ค.ศ. 1901 โดยจัดรวมอยู่กับ ‘ชาวเบงกาลี’ ‘ชาวพม่า’ และ ‘ชาวทมิฬ’ ภายใต้อีกกลุ่มใหญ่กว่า ‘ชาวทมิฬและชาวพื้นเมืองอื่นๆ ของอินเดีย’ ข้อสรุปประการที่สองของ Hirschman ก็คือ โดยรวมแล้ว การจำแนกประชกรเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ด้วยปัจจัยด้านเชื้อชาติยังคงมีอยู่และยิ่ง

3 ตลอดยุคอาณานิคมมีการแจกแจงกลุ่มของ “ชาวยุโรป” ออกมามากมายจนน่าประหลาดใจ แต่หากดูในปี ค.ศ.1881 ชาวยุโรปยังถูกจัดกลุ่มใหญ่ๆ เป็น ‘ผู้อพยพอาศัยถาวร’ ‘ผู้เดินทางไปมา’ และ ‘นักท่องเที่ยว’ แต่พอถึงปี ค.ศ.1911 ชาวยุโรปถูกจัดรวมกันเป็น ‘สมาชิกของเชื้อชาติ (ผิวขาว)’ เห็นได้ชัดว่าตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้ทำการสำรวจสำมะโนประชกรออกอาการอิหฬักอิเหลื่อไม่รู้จักจัดชาวยุโรปที่ถูกระบุว่าเป็น ‘ชาวยิว’ ไว้ตรงไหนดี

4 กลิง (Klings) หรือ กลิงคะ (Kalinga) เป็นคำอังกฤษโบราณ หมายถึงคนอินเดียที่ไม่ใช่มุสลิม ปาร์ซี ผู้นำถือนิกายโซโรแอสเตอร์ที่หนีการกดขี่ทางศาสนาของชาวมุสลิมในเปอร์เซียมาอยู่อินเดียในช่วงศตวรรษที่ 7-8 (ผู้แปล)

เข้มข้นด้วยซ้ำหลังจากประกาศเอกราช เพียงแต่ระบุชื่อใหม่และจัดกลุ่มใหม่เป็น ‘ชาวมาเลเซีย’ ‘ชาวจีน’ ‘ชาวอินเดีย’ และ ‘อื่นๆ’ กระนั้นก็ตาม ความผิดปกตินี้ ก็ยังมีอยู่จนกระทั่งทศวรรษ 1980 ในการทำสำมะโนประชากรปี ค.ศ.1980 ‘ชาวสิกข์’ ยังปรากฏอยู่อย่างผิดที่ผิดทางในฐานะกลุ่มย่อยทางด้านชาติพันธุ์ [ทั้งๆ ที่สิกข์ไม่ใช่ชาติพันธุ์จริงๆ] โดยเป็นกลุ่มย่อยอยู่ท่ามกลาง ‘ชาวมาลายาลี’ และ ‘ชาวเตเลกู’⁵ ‘ชาวปากีสถาน’ และ ‘ชาวบังคลาเทศ’ ‘ชาวทมิฬศรีลังกา’ และ ‘ชาวศรีลังกาอื่นๆ’ ทั้งหมดนี้อยู่รวมกันภายใต้กลุ่มใหญ่ที่เรียกว่า ‘ชาวอินเดีย’

แต่เอกสารสำเนาอันยอดเยี่ยมของ Hirschman ทำให้เราอดไม่ได้ที่จะคิดไปไกลกว่าความสนใจเชิงวิเคราะห์ขั้นต้นของเขา ยกตัวอย่างเช่น การสำรวจสำมะโนประชากรสหพันธรัฐมลายูในปี ค.ศ.1911 ระบุรายการกลุ่มประชากรภายใต้ประเภท ‘ประชากรเชื้อชาติมลายู’ ไว้ดังนี้: ‘มลายู’ ‘ชวา’ ‘ซาไก’ ‘บันจาไรส์’ ‘โบยานีส’ ‘เมนเดลิง’ ‘ครินจี’ ‘จัมปี’ ‘อาเจห์’ ‘บูกิส’ และ ‘อื่นๆ’ ในบรรดา ‘กลุ่ม’ เหล่านี้ (เกือบ) ทุกกลุ่มยกเว้น ‘มลายู’ และ ‘ซาไก’ มีถิ่นเกิดอยู่ที่หมู่เกาะสุมาตรา ชวา บอร์เนียวใต้และหมู่เกาะเซลีเบส ซึ่งล้วนเป็นส่วนหนึ่งในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ ที่เป็นดินแดนอาณานิคมเพื่อนบ้านขนาดใหญ่ แต่การที่ประชากรเหล่านี้ มีถิ่นกำเนิดอยู่นอกสหพันธรัฐมลายูกลับไม่อยู่ในความรับรู้ของสำนัก

5 มาลายาลี (Malayali) หมายถึงประชากรที่พูดภาษามาลายาลัม (Malayalam) ซึ่งอยู่ในรัฐเคอราลาทางภาคใต้ของอินเดีย เตเลกู (Telugu) หรือเตลลู (Telugu) ประชาชนกลุ่มหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย พูดภาษาทวารวดีเยน (ทราวิท) ส่วนใหญ่อยู่ในแคว้นอันธรประเทศ (ผู้แปล)

สำมะโนประชากร ในการสร้าง ‘ชาวมลายุ’ ขึ้นมา พวกเขาหลุบตามองอยู่แค่พรมแดนอาณาณิคมของตัวเอง (ไม่จำเป็นต้องบอกว่าข้ามพากมหาสมุทรไป) สำนักสำมะโนประชากรของชาวดัตช์ก็กำลังสร้างภาพสมมติที่แตกต่างเกี่ยวกับ ‘ชาวมลายุ’ ในฐานะชนกลุ่มน้อยที่มีสถานภาพเทียบเท่า ‘ชาวอาเจะห์’ ‘ชาวชวา’ ฯลฯ โดยไม่ได้มีสถานภาพที่เหนือกว่าแต่อย่างใด) ‘จัมปี’ กับ ‘ครินจี’ นั้น เป็นการระบุถึงสถานที่ แพบไม่ได้บอกอะไรเลยเกี่ยวกับชาติพันธุ์ภาษา ในปี ค.ศ.1911 นั้น เป็นไปไม่ได้ที่ประชาชนที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อยเหล่านี้ จะรู้สึกว่าคุณอยู่ภายใต้ป้ายฉลากนั้นจริงๆ ‘คุณลักษณะประจำตัว’ ต่างๆ ที่สมมติขึ้นมาด้วยวิธีคิด (สับสน) ของรัฐอาณานิคมในการแบ่งกลุ่มประชากร ยังต้องรอให้ฝ่ายปกครองของจักรวรรดิเข้ามาแทรกแซงและทำให้มันกลายเป็นความจริงขึ้นมาในภายหลัง นอกจากนี้ เรายังสังเกตเห็นว่า สำนักสำมะโนประชากรนั้นหมกมุ่นอยู่กับความสมบูรณ์ครบถ้วนและความไม่คลุมเครือ

ดังนั้น พวกเขาจึงไม่ทนต่อและไม่ยอมรับกลุ่มคนที่หลากหลาย ‘ลึกลับพันทาง’ ทางการเมือง ไม่ชัดเจน หรือเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา (คล้ายกับประเภทหญิงก็ไม่ใช่ ชายก็ไม่เชิง) ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีกลุ่มย่อยๆ พิลึกพิลั่นที่ถูกเรียกว่า ‘อื่นๆ’ (Others) อยู่ภายใต้กลุ่มเชื้อชาติแต่ละกลุ่ม ซึ่งเราต้องไม่เอาไปสับสนปนกับกลุ่ม อื่นๆ อีกประเภทหนึ่งซึ่งก็ไม่เหมือน ‘อื่น’ (other) เรื่องอิงนิยายที่ถูกสร้างขึ้นมาจากสำมะโนประชากรนี้ก็คือ ทุกๆ คนต้องอยู่ในบัญชีนั้น และทุกๆ คนต้องมีสถานะเดียวที่ชัดเจน เด็ดขาด - และจดใส่ไว้เพียงที่เดียวเท่านั้น ไม่อยู่ครึ่งๆ กลางๆ ไม่มีการแยกย่อย

กระบวนการสร้างจินตภาพของรัฐอาณานิคม มีต้นตอที่เก่าแก่กว่าการทำสำมะโนประชากรในยุคทศวรรษ 1870 มาก ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจว่าทำไมสำมะโนประชากรในยุคปลายศตวรรษที่ 19 จึงจัดว่าเป็นความแปลกใหม่อย่างลึกซึ้ง คงมีประโยชน์ถ้าเรามองย้อนกลับไปสู่ยุคแรกเริ่มเมื่อยุโรปุกรานเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตัวอย่างสองกรณีที่ให้ภาพได้ดีคือ กรณีของหมู่เกาะฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย ในงานเขียนเล่มสำคัญเมื่อไม่นานมานี้ วิลเลียม เฮนรี สก็อต (William Henry Scott) ใช้ความพยายามอย่างละเอียดถี่ถ้วนในการปะติดปะต่อภาพโครงสร้างทางชนชั้นในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ยุคก่อนการเข้ามาของสเปน โดยอาศัยหลักฐานชั้นต้นที่เป็นบันทึกของชาวสเปนที่เข้ามารุ่นแรกสุด⁶ ในฐานะนักประวัติศาสตร์อาชีพ Scott ตระหนักดีว่าชื่อ ฟิลิปปินส์ ได้มาจากพระนามของพระเจ้าเฟลิเป (Felipe II) แห่ง 'สเปน' แต่จะด้วยโชคหรือเคราะห์ก็ตามที่หมู่เกาะแห่งนี้อาจตกไปอยู่ในกำมือของชาวดัตช์หรืออังกฤษ อาจถูกแบ่งแยกทางการเมืองหรือถูกผนวกรวมเข้าด้วยกันใหม่ในการล่าอาณานิคมครั้งต่อมา⁷ แน่นนอน มันชวนให้คิดว่า หัวข้อศึกษาค้นข้างพิกลที่ Scott เลือกมานั้น ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการที่เขาเคยพำนักอยู่ในฟิลิปปินส์เป็นเวลายาวนาน รวมไปถึงการที่เขามีความเห็นอกเห็นใจอย่างแรงกล้าต่อลัทธิชาตินิยมของชาวฟิลิปปินส์ที่แสวงหาสวนสวรรค์คือดินของชาวพื้นเมืองมานานนับศตวรรษ แต่ก็เป็นไปได้อย่างยิ่งว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการปั้นแต่งจินตภาพของเขาอย่างลึกซึ้งยิ่งกว่าก็คือ หลักฐานข้อมูลที่มีอยู่ที่เขาต้องนำมาใช้

6 William Henry Scott, *Cracks in the Parchment Curtain*, chapter 7, 'Filipino Class Structure in the Sixteenth Century.'

วิเคราะห์นั่นเอง เพราะไม่ว่าส่วนไหนของหมู่เกาะที่พระและคอนควิสตาดอร์รุ่นแรกสุดบุกเบิกเข้าไปถึง ชาวสเปนก็มองเห็นแต่คน 4 ชนชั้น คือ *principales, hidalgos, pecheros* และ *esclavos* (เจ้า ชุนนาง สามัญชน และทาส) ซึ่งเป็นการแบ่งฐานันดรที่ประยุกต์มาจากการแบ่งชนชั้นทางสังคมในไอบีเรียปลายยุคกลาง^๗ เอกสารที่พวกสเปนทิ้งไว้ มีข้อบ่งชี้เล็กๆ น้อยๆ จำนวนมากที่ทำให้รู้ว่า พวก ‘*hidalgos*’ ส่วนใหญ่เกือบไม่เคยรู้เลยว่ามิชชันเช่นตัวเองอยู่อีกในหมู่เกาะ

7 ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 17 อาณานิคมของสเปนในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ ถูกโจมตีหลายครั้งจากกองกำลังของบริษัท *Vereenigde Oost-Indische Compagnie* (VOC - บริษัทดัตช์อีสต์อินดีสคอมปานี) ซึ่งเป็นบริษัท “ข้ามชาติ” ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในยุคนั้น การที่ผู้ตั้งถิ่นฐานชาวสเปนซึ่งนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก อยู่รอดมาได้ ต้องนับว่าติดหนี้บุญคุณต่อโอลิเวอร์ ครอมเวลล์ นักปฏิวัติผู้ปกครองสูงสุดของอังกฤษ ซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาโปรเตสแตนต์ ครอมเวลล์ทำให้ดัตช์ในเนเธอร์แลนด์ หลังชนก่อกอง เพราะต้องยุ่งอยู่กับการป้องกันประเทศของตนเอง ดังนั้น ดัตช์จึงไม่สามารถเข้ามายึดฟิลิปปินส์จากสเปนเอาไปรวมกับอาณานิคมของตนในอินโดนีเซียได้ ถ้า VOC ประสบความสำเร็จดังกล่าว มะนิลาอาจกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจของ “ดัตช์” ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แทนที่จะเป็นปัตตาเวีย (จาการ์ตา) ในปี ค.ศ.1762 รัฐบาลลอนดอนชิงมะนิลามามากจากสเปน และอังกฤษก็ยึดครองไว้เกือบ 2 ปี เกร็ดประวัติศาสตร์ที่ตลกขบขันในช่วงนี้ก็คือ เมื่อสงครามจบลงและมีการตกลงสันติภาพกัน รัฐบาลมาดริดได้มะนิลาคืนไปจากอังกฤษ โดยต้องขอแลกเปลี่ยน...ที่ไหนก็ไม่แลก...แต่กลับขอแลกด้วยดินแดนในอเมริกาของสเปน คือฟลอริดาและเขตยึดครองของ “สเปน” อีกแห่งหนึ่งทางตะวันออกของแม่น้ำมิสซิสซิปปี ทว่าการเจรจาครั้งนั้นมีผลลัพธ์แตกต่างออกไป สมมุติอังกฤษไม่เอาฟลอริดาหรือดินแดนมิสซิสซิปปี แต่ยืนยันที่จะเก็บหมู่เกาะฟิลิปปินส์เอาไว้ ในแง่ของความยกย่องทางประวัติศาสตร์ ฟิลิปปินส์ก็อาจถูกผนวกรวมทางการเมืองเข้ากับมลายูและสิงคโปร์ (ของอังกฤษ) ในช่วงศตวรรษที่ 19 ไปแล้ว นี่คือ “อุบัติเหตุของประวัติศาสตร์”

8 ไอบีเรีย คือชื่อในสมัยโรมันโบราณที่ใช้เรียกดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศสเปนและโปรตุเกส โดยทั่วไป สองประเทศนี้เป็นอาณานิคมที่แยกขาดจากกัน แต่ระหว่าง ค.ศ.1580-1668 โปรตุเกสถูกผนวกเข้ากับสเปน

อันกว้างใหญ่และมีประชากรกระจุกกระจายบางตานั้น และเมื่อไรที่มีการรับรู้ก็มักไม่ได้มองอีกฝ่ายหนึ่งเป็น *hidalgos* เหมือนตัวเอง แต่มองเป็นศัตรูหรือคนที่ตนจะจับเอามาเป็นทาส แต่อำนาจของกรอบการมองนั้นมีอิทธิพลต่อจินตนาการของ Scott เสียจนมองข้ามหลักฐานเหล่านี้ไปเลย ดังนั้น เขาจึงแทบมองไม่เห็นเลยว่า ‘โครงสร้างชนชั้น’ ของฟิลิปปินส์ยุคก่อนการล่าอาณานิคม ก็คือภาพสมมติของ ‘สำมะโนประชากร’ ที่จินตนาการขึ้นมาจากตาดฟ้ากับต้นท้ายเรือแกลเลียน (กำปั่น) ของชาวสเปน ไม่ว่า พวกเขา ไปที่ไหน *hidalgos* และ *esclavos* ก็ปรากฏเค้าร่างออกมาให้เห็น เพื่อต่อไปข้างหน้าจะได้ถูกกวาดต้อนเข้ามารวมกัน ‘ในเชิงโครงสร้าง’ ภายใต้รัฐอาณานิคมที่กำลังจะสถาปนาขึ้น

สำหรับอินโดนีเซียนั้น จากงานวิจัยของเมสัน โฮดลีย์ (Mason Hoadley) ทำให้เรามีรายงานอย่างละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินคดีในศาลที่ทำเรือชายฝั่งของเมืองจิเรบน (Cirebon) บนเกาะชวาในช่วงปลายศตวรรษที่ 17⁹ โศคดีที่บันทึกของฝ่ายดัตช์ (VOC) กับฝ่ายชาวจิเรบนท้องถิ่นยังเหลืออยู่ หากว่าเอกสารที่เหลืออยู่มีแค่บันทึกของฝ่ายชาวจิเรบนฝ่ายเดียว เราคงรู้เพียงว่าจำเลยที่ถูกกล่าวหาในคดีฆาตกรรมเป็นข้าราชการระดับสูงของศาลจิเรบน และรู้เพียงแค่บรรดาศักดิ์ของเขาว่าเป็น *Ki Aria Marta Ningrat* ซึ่งไม่ใช่ชื่อบุคคล แต่บันทึกของฝ่าย VOC มีเขียนระบุถึงจำเลยผู้นี้อย่างโกรธแค้นว่าเป็น *Chinees* (ภาษาดัตช์ หมายถึงคนจีน) และนั่นเป็นข้อมูลสำคัญที่สุดเพียงอย่างเดียวเกี่ยวกับตัวเขาที่ฝ่าย VOC บันทึกเอาไว้ เห็นได้

9 Mason C. Hoadley, 'State vs. Ki Aria Marta Ningrat (1696) and Tian Siangko (1720-21)' (unpublished ma., 1982).

ชัดว่า ศาลจีเรบนนั้นจัดประเภทบุคคลด้วยบรรดาศักดิ์และสถานภาพ ในขณะที่ฝ่ายบริษัท VOC กลับใช้บรรทัดฐานบางอย่างที่กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของ ‘เชื้อชาติ’ ไม่มีเหตุผลใดๆ ชวนให้คิดว่า จำเลยที่ถูกกล่าวหาในคดีฆาตกรรมนี้ จะคิดว่าตัวเองเป็น *Chinees* ‘คนหนึ่ง’ ในเมื่อสถานภาพที่สูงส่งย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์อย่างดีว่า ตัวเขาและบรรพบุรุษของเขากลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคมจีเรบนมานานแล้ว ไม่ว่าจะต้นตระกูลของเขาจะมาจากไหนก็ตาม ถ้าเช่นนั้น VOC สรรหาการจัดประเภทแบบนี้มาได้อย่างไร จากดาตฟ้าก็ปตันเรือตรงไหนที่ทำให้จินตนาการถึง *Chinees* ขึ้นมา? แน่นอน ย่อมมาจากดาตฟ้าก็ปตันเรือพาณิชย์อันป่าเถื่อน ซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาแบบรวมศูนย์ รอนแรมเรื่อยไปจากท่าเรือหนึ่งสู่อีกท่าเรือหนึ่งระหว่างอ่าวมะริดกับปากแม่น้ำแยงซีเกียง ไม่เคยรับรู้ถึงความหลากหลายของประชากรใน ‘อาณาจักรกลาง’ (*The Middle Kingdom* หมายถึงอาณาจักรจีน) ไม่เคยรับรู้ที่ชาวจีนมีภาษาถิ่นมากมายที่ติดต่อกันไม่ได้ และไม่เคยรับรู้ถึงต้นกำเนิดทางสังคมและภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะตัวของชาวจีนอพยพที่เร่ร่อนไปอาศัยอยู่ทั่วทั้งฝั่งสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ด้วยเหตุนี้เอง บริษัท VOC จึงจินตนาการด้วยสายตาที่มองข้ามโพ้นมหาสมุทรและมองเห็นแต่อนุกรมของ *Chinezen* (คนจีน) คนแล้วคนเล่าที่ไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย เจกเช่นเดียวกับที่พวกคอนควิสตาดอร์มองเห็นแต่อนุกรมของ *hidalgos* คนแล้วคนเล่าที่ไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย และบนพื้นฐานของสัจพจน์ในประชากรที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเองนี้แหละ ชาวดัตช์จึงเริ่มยืนยันว่า ผู้อยู่ใต้ความควบคุมที่ถูกจัดประเภทเป็น *Chinezen* ย่อมแต่งกาย อยู่อาศัย แต่งงาน ผังศพ

และสืบทอดมรดกตามสำมะโนประชากรนั้น สิ่งที่น่าสังเกตรวมถึงคือชาว 'ไอบีเรียในฟิลิปปินส์' ซึ่งเดินทางเห็นโลกน้อยกว่าและฝึกฝนในเชิงพาณิชย์น้อยกว่าชาวดัตช์ พวกเขาจัดให้คนจีนอยู่ในกลุ่มสำมะโนประชากรที่แตกต่างออกไปมากที่สุดทีเดียว โดยจินตนาการให้เป็นกลุ่มที่เรียกว่า *sangley* คำว่า *sangley* เป็นคำในภาษาสเปนที่รับมาจากคำภาษาฮกเกี้ยนว่า *sengli* (เซ็งลี่) หมายถึง 'พ่อค้า'¹⁰ เราสามารถจินตนาการได้ว่าชาวสเปนในยุคก่อนการจัดทำสำมะโนประชากรคงตั้งคำถามกับพ่อค้าที่หลั่งไหลมาสู่เมืองมะนิลาเพื่อทำการค้า 'galleon trade' ว่า: 'ท่านเป็นใคร?' และได้รับคำตอบที่สมเหตุสมผลว่า: 'เราเป็นพ่อค้า'¹¹ เนื่องจากไม่เคยเดินเรือไปทั่วร้อยละเจ็ดเจ็ดยาน้ำในเอเชีย ชาวไอบีเรียจึงอยู่อย่างสบายใจในม่านหมอกของความไม่รู้ ประสิทธิภาพแบบบ้านนอกถึงสองศตวรรษ ก็นานเกินกว่าที่คำว่า *sangley* จะเปลี่ยนไปเป็นคำว่า 'ชาวจีน' จนกระทั่งคำว่า *sangley* หายไปในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 เพื่อหลีกเลี่ยงให้คำว่า *chino* ตามอย่าง VOC

ด้วยประการนี้ นวัตกรรมที่แท้จริงของสำนักสำมะโนประชากรในยุคทศวรรษ 1870 จึงไม่ใช่ การสร้าง การจำแนกกลุ่มประชากรด้วยชาติพันธุ์-เชื้อชาติ แต่อยู่ที่ การวัดในเชิงปริมาณ อย่างเป็นระบบมากกว่า ผู้ปกครองยุคก่อนอาณานิคมในดินแดนมลายา-ชวาเคยพยายามนับจำนวนประชากรภายใต้ความควบคุมก็จริง แต่เป็นการ

10 ดูตัวอย่างเช่น Edgar Wickberg, *The Chinese in Philippine Life, 1850-1898*, chapters 1 and 2.

11 *galleon trade* คือ การค้าขายแลกเปลี่ยนผ้าไหมและเครื่องเคลือบของจีนกับเงินของเม็กซิโก ซึ่งมะนิลาเป็น *entrepôt* (ศูนย์กลางการค้าขาย) มานานกว่าสองศตวรรษ

แรงงานในรูปแบบของการเก็บภาษีและการเกณฑ์ไพร่พล โดยมีวัตถุประสงค์เป็นรูปธรรมและเฉพาะเจาะจง นั่นคือ เพื่อติดตามดูว่าการเก็บภาษีและการเกณฑ์ไพร่พล ได้ผลลัพธ์เต็มเม็ดเต็มหน่วยหรือไม่ เพราะผู้ปกครองเหล่านี้สนใจแค่มูลค่าส่วนเกินทางเศรษฐกิจและกำลังพลที่ออกรบได้ ในแง่นี้ ระบบการปกครองยุคต้นของเจ้าอาณานิคมยุโรปในภูมิภาคนี้ ก็ไม่ได้แตกต่างมากนักจากผู้ปกครองยุคก่อน แต่หลังจากปี ค.ศ.1850 เป็นต้นมา ผู้ปกครองอาณานิคมหันมาใช้วิธีการบริหารที่ซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ ในการแรงงานจำนวนประชากร โดยครอบคลุมทั้งผู้หญิงและเด็ก (ซึ่งเป็นประชากรส่วนที่ผู้ปกครองยุคโบราณมองข้ามเสมอมา) ด้วยการไ้ใช้ตารางอันซับซ้อนราวเขาวงกต ซึ่งไม่มีเป้าหมายทางการเงินหรือการทหารที่ชัดเจนแต่อย่างใด ในสมัยก่อน ราษฎรที่มีพันธะต้องเสียภาษีและถูกเกณฑ์ทหาร มักตระหนักดีถึงการที่ตัวเองเป็นประชากรที่ถูกนับเป็นตัวเลข ทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองต่างเข้าใจกันและกันกระจ่าง แม้ว่าจะเป็นไปได้ในทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกันก็ตาม

แต่พอถึงปี ค.ศ.1870 ผู้หญิงที่ถูกเรียกว่าเป็นคน ‘โคชินจีน’ ที่ไม่เคยต้องเสียภาษี ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน และเข้ามาดำเนินชีวิตสุขทุกข์ก็ตามที่ในอาณานิคมอังกฤษในช่องแคบมะละกา คงไม่รู้ตัว แม้แต่ผู้น้อยนิดว่า เธอถูกสำรวจและนิยามจากเบื้องบน ณ จุดนี้เองที่ความประหลาดพิกลของการทำสำมะโนประชากรแบบใหม่ปรากฏให้เห็นแจ่มชัด มันคือความพยายามอย่างละเอียดถี่ถ้วนที่จะนับวัตถุที่จินตกรรมขึ้นมาอย่างมงงายคลั่งไคล้ เมื่อดูจากลักษณะเฉพาะของระบบการจัดกลุ่มประชากรและตรรกะของการวัดในเชิงปริมาณแล้ว ‘โคชินจีน’ คนหนึ่งย่อมเป็นตัวเลขหน่วยหนึ่งในอนุกรมมวลรวม

ของชาว 'โคชินจีน' ที่เหมือนกันหมด ซึ่งแน่นอนว่าต้องอยู่ภายในขอบเขตการปกครองของรัฐ ภูมิภาคใหม่ทางด้านประชากรศาสตร์นี้ยังรากลึกลงในสังคมและสถาบัน พร้อมๆ กับที่รัฐอาณานิคมขยายขนาดและอำนาจหน้าที่ของมันออกไป เมื่อมีแผนที่ที่จินตกรรมขึ้นมาเป็นเครื่องนำทาง รัฐอาณานิคมจึงจัดการระบบการศึกษา ศาลสาธารณะสุข ตำรวจและการตรวจคนเข้าเมือง โดยตั้งอยู่บนหลักการของลำดับชั้นทางชาติพันธุ์-เชื้อชาติ ซึ่งเป็นอนุกรมคู่ขนานที่ใช้เสมอมาไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น การเคลื่อนไหวไปมาของประชากรในบังคับผ่านตะแกรงร่อนเป็นชั้นๆ ของโรงเรียน ศาล สถานพยาบาล สถานีตำรวจและกองตรวจคนเข้าเมือง ก่อให้เกิด 'อุปนิสัยในการจราจรของวิถีชีวิต' (traffic-habits) ซึ่งพอถึงจุดหนึ่งก็ทำให้เกิดชีวิตทางสังคมจริงๆ ที่ต้องตรงกับภาพสมมติเบื้องต้นของรัฐขึ้นมาจนได้

มีพักต้องกล่าวว่า นี่ไม่ใช่การนำพานาวาไปอย่างราบรื่น รัฐมักชนเข้ากับความเป็นจริงที่ขรุขระทุลักทุเลเสมอ ตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้ว ชุมชนทางศาสนาเป็นอุปสรรคสำคัญสุดที่ขัดขวางจินตนาการของรัฐบาลอาณานิคม และไม่สอดคล้องกับตาราง-แผนที่ ที่รัฐสมรवासใช้ในการบริหารอำนาจเลยแม้แต่น้อย ในอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่ละแห่งและในระดับที่แตกต่างกันไป ผู้ปกครองมักจำต้องหาหนทางจัดการอย่างพลิกแพลงซับซ้อน โดยเฉพาะกับศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ เมื่อมองลงไปในระยะละเอียดแล้ว สถานสักการะทางศาสนา โรงเรียนและศาล ยังคงขยายตัวเพื่องูอย่างต่อเนื่อง โดยเกิดมาจากการเลือกตามความนิยมของปัจเจกบุคคล ไม่ใช่จากการกำหนดในสามะโนประชากร รัฐมักทำอะไรไม่ได้มากไปกว่าพยายามออกกฎควบคุม จำกัด นับ สร้างบรรทัดฐาน

และตั้งสถาบันเหล่านี้เข้ามาอยู่ในโครงสร้างการบังคับบัญชาของตน¹² เนื่องจากวัด มัสยิด โรงเรียนและศาล เป็นความเบี่ยงเบนผิดปกติทางภูมิลักษณะนี้เอง สถาบันเหล่านี้จึงถือเป็นเขตเสรีภาพ และเมื่อถึงจุดหนึ่ง ก็กลายเป็นป้อมปราการให้นักต่อต้านอาณานิคมทางด้านศาสนา และต่อมาก็คือนักลัทธิชาตินิยม สามารถใช้เป็นฐานในการออกสู่สนามรบได้ ในขณะที่เดียวกัน รัฐมักพยายามบีบรัดแถวชุมชนทางศาสนาให้สอดคล้องต้องตรงกับสำมะโนประชากร โดยยัดเยียดให้ชุมชนทางศาสนานั้นๆ กลายเป็นกลุ่มชนทางชาติพันธุ์ ทั้งในทางการเมืองและในทางตุลาการเท่าที่สามารถทำได้ ในสหพันธรัฐมลายูยุคอาณานิคม ภารกิจนี้ถูกล่วงได้ค่อนข้างง่ายดาย ใครก็ตามที่ฝ่ายปกครองจัดให้อยู่ในอนุกรม ‘ชาวมลายู’ ก็จะถูกลากคอไปขึ้นศาลสูงสุดท่าน ‘ของพวกเขา’ ซึ่งส่วนใหญ่ปกครองตามกฎหมายของศาสนาอิสลามที่ถูกตอนอำนาจไปเรียบร้อยแล้ว¹³ คำว่า ‘อิสลาม’ จึงเสมือนเป็นอีกชื่อหนึ่งที่ใช้แทนคำว่า ‘มลายู’ ได้ (จนกระทั่งหลังการประกาศเอกราชในปี ค.ศ.1957 จึงมีกลุ่มการเมืองบางกลุ่มพยายามพลิกกลับตรรกะนี้ โดยทักท้วงว่า ‘มลายู’ เป็นเสมือนชื่ออีกชื่อหนึ่งที่ใช้แทนคำว่า ‘อิสลาม’)

ส่วนในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ที่กว้างใหญ่พอถึงปลายยุคอาณานิคม เมื่อบรรดาองค์กรมิชชันนารีทั้งหลายที่ขัดแย้งกันเองสามารถเกลี้ยกล่อมประชาชนเข้ารีตได้เป็นจำนวนมากพอสมควรในเขตที่กระจัดกระจายเป็นวงกว้าง ความพยายามของรัฐ

12 ดูบทที่ 7, p. 229 ตอนที่กล่าวถึงความพยายามของรัฐอาณานิคมฝรั่งเศสที่จะตัดขาดสายสัมพันธ์อันเก่าแก่ระหว่างศาสนาพุทธในกัมพูชากับสยาม

13 ดู William Roff, *The Origins of Malay Nationalism*, pp. 72-4.

ในลักษณะเดียวกันต้องเผชิญอุปสรรคใหญ่หลวงกว่า กระนั้นก็ตาม ยุคทศวรรษ 1920 และ 1930 เราได้เห็นความเติบโตของศาสนาคริสต์ ‘เชิงชาติพันธุ์’ (คริสต์จักรบาคก คริสตจักรคาโร คริสตจักรด้ายก ฯลฯ) ซึ่งเฟื่องฟูขึ้น ส่วนหนึ่งเพราะรัฐจัดสรรเงินเขตการเผยแผ่ศาสนาให้ กลุ่มมิชชันนารีแต่ละกลุ่มตามสำมะโนประชากรและภูมิประเทศ แต่กับศาสนาอิสลามนั้น บัดตาเวียไม่ประสบความสำเร็จในลักษณะเดียวกัน บัดตาเวียไม่กล้าห้ามการจาริกไปทำพิธีฮัจญ์ที่เมกกะ แม้ว่าพยายามควบคุมจำกัดจำนวนผู้จาริกแสวงบุญ สอดส่องตรวจสอบ การเดินทาง และสอดแนมตั้งแต่หน้าด่านที่เมืองเจดดาห์ ซึ่งตั้งขึ้นมา เพื่อการนี้โดยเฉพาะ แต่มาตรการทั้งหมดไม่สามารถกีดกันไม่ให้ชาวมุสลิมในหมู่เกาะอินดีส์มีการติดต่อที่เข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ กับโลกอันกว้างใหญ่ของศาสนาอิสลามนอกประเทศ และโดยเฉพาะกับกระแสความคิดใหม่ๆ ที่แพร่มาจากกรุงไคโร¹⁴

แผนกที่

อย่างไรก็ตาม ในเวลาเดียวกัน กรุงไคโรกับนครเมกกะเริ่มกลายเป็นจินตภาพในลักษณะที่ประหลาดแปลกใหม่ ไม่ได้เป็นแค่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในภูมิศาสตร์ของชาวมุสลิมเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ยังคงกลายเป็นจุดบนแผ่นกระดาษที่มีทั้งจุดแทนกรุงปารีส มอสโก มะนิลา และคารากัส จุดต่างๆ เหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็สถานที่ทางโลกธรรมดาก

14 ดู Harry J. Benda, *The Crescent and the Rising Sun*, chapters 1-2.

หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ล้วนมีความสัมพันธ์กันในเชิงระนาบโดยไม่มีอะไรมากำหนด นอกเหนือจากการคำนวณระยะทางเป็นเส้นตรงแผนที่เมอร์เคเตอร์¹⁵ ที่นักล่าอาณานิคมชาวยุโรปนำมาใช้ เริ่มปั้นแต่งภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในจินตนาการให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นด้วยระบบการพิมพ์

ในวิทยานิพนธ์ชิ้นเยี่ยมเมื่อไม่นานมานี้ ธงชัย วินิจจะกุล (Thongchai Winichakul) นักประวัติศาสตร์ไทย ได้สืบสาวถึงกระบวนการอันซับซ้อนที่พรมแดน ‘สยาม’ เริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาในระหว่างปี ค.ศ.1850-1910¹⁶ เนื้อหาในวิทยานิพนธ์ของเขาน่าสนใจยิ่ง ทั้งนี้เพราะสยามไม่เคยตกเป็นอาณานิคม แม้ว่าในท้ายที่สุดแล้ว พรมแดนของสยามจะถูกกำหนดด้วยการล่าอาณานิคมก็ตาม ดังนั้นในกรณีของไทย เราสามารถมองเห็นการเกิดขึ้นของความคิดจิตใจของรัฐ (state-mind) แบบใหม่ภายในโครงสร้างอำนาจทางการเมือง ‘แบบประเพณี’ ได้อย่างชัดเจนกว่าในกรณีอื่นๆ

ในอดีตที่ผ่านมาจวบจนกระทั่งการขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ.1851 ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งราชวงศ์จักรีผู้ทรงพระปรีชาสามารถ ในสยามมีแผนที่อยู่สองชนิดเท่านั้น และผลิตด้วยมือทั้งสองชนิดด้วย ยุคของการผลิตซ้ำด้วยเครื่องจักรยังไม่เริ่มขึ้นในกรุงสยาม แผนที่ชนิดแรกเป็นแผนที่ที่เรียกกันว่า ‘แผนภูมิ

15 ระบบแผนที่ที่คิดค้นขึ้นโดยนักภูมิศาสตร์และนักทำแผนที่ชื่อ Gerardus Mercator หรือ Gerhard Kremer (1512-94) เขายังเป็นคนแรกที่ใช้คำว่า Atlas กับสมุดแผนที่ด้วย (ผู้แปล)

16 Thongchai Winichakul, 'Siam Mapped: A History of the Geo-Body of Siam' (Ph.D. Thesis, University of Sydney, 1988).

จักรวาล' (cosmograph) ซึ่งเป็นแผนภูมิเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงไตรภูมิตามจักรวาลวิทยาของศาสนาพุทธ แผนภูมิจักรวาลนี้ไม่ได้จัดวางในแนวระนาบเหมือนแผนที่ของเราในปัจจุบัน แต่ประกอบด้วยสวรรค์เหนือชั้นฟ้าและนรกใต้พิภพซ้อนกันเป็นชั้นๆ ดอกติดกับโลกที่มองเห็นโดยมีแกนแนวตั้งแกนหนึ่งเป็นศูนย์กลาง แผนที่นี้ไม่มีประโยชน์ต่อการเดินทางใดๆ ทั้งสิ้น นอกจากเพื่อการแสวงหาบุญกุศลและการหลุดพ้น

ส่วนแผนที่ชนิดที่สอง เป็นแผนที่ทางโลกล้วนๆ ประกอบด้วยแผนภาพเพื่อเป็นเครื่องนำทางการเดินทางและการเดินเรือชายฝั่ง จัดสร้างขึ้นมาหลายๆ ด้วยเครื่องมือวัดมุมจุดภาค (quadrant) เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นบันทึกลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับการเดินทางและเวลาในการเดินเรือ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพราะผู้จัดทำแผนที่ไม่มีแนวคิดทางเทคนิคเกี่ยวกับมาตราส่วน ทั่วๆ ที่ครอบคลุมเฉพาะสถานที่ธรรมดาๆ บนพื้นโลก แผนที่ชนิดนี้ก็กลับวาดออกมาด้วยทัศนมิติที่เฉียดเยี่ยงอย่างน่าประหลาด หรือไม่ก็ใช้ทัศนมิติแบบผสมผสาน รวากับสายตาของผู้วาดที่คุ้นเคยกับการมองภูมิประเทศตามแนวระนาบในระดับสายตาอยู่ทุกวี่วัน กระนั้นในจิตใต้สำนึกก็ยังคงได้รับอิทธิพลจากแผนภูมิจักรวาลที่อยู่ในแนวตั้ง ธงชัยชี้ให้เห็นว่าแผนที่นำทางเหล่านี้ ความที่มันจำกัดอยู่เฉพาะท้องถิ่นเสมอมา จึงไม่เคยกำหนดตำแหน่งสถานที่ต่างๆ ในบริบททางภูมิศาสตร์ที่กว้างขวางแน่นอน และประเพณีนิยมในการทำแผนที่สมัยใหม่ที่มองโลกด้วยสายตานักเป็นสิ่งที่ไม่รู้จักเลยในสยาม

แผนที่ทั้งสองชนิดนี้ ไม่มีชนิดไหนที่ระบุบอกพรมแดน ผู้จัดทำแผนที่สยามย่อมรู้สึกว่ คำอธิบายอันละเอียดอ่อนของ Richard Muir นี้ เป็นสิ่งที่เข้าใจไม่ได้เลย: 17

ณ จุดบรรจบระหว่างอาณาเขตรัฐที่อยู่ติดต่อกัน พรมแดนระหว่างประเทศ มีความหมายพิเศษในการกำหนดขอบเขตของอำนาจอธิปไตยและรูปทรงในเชิงพื้นที่ของอาณาบริเวณทางการเมืองหนึ่งๆพรมแดน...ปรากฏตรงจุดบรรจบในแนวตั้งที่อำนาจอธิปไตยของรัฐตัดกับพื้นผิวของโลก.....เนื่องจากเป็นการบรรจบในแนวตั้ง พรมแดนจึงไม่มีขอบเขตในแนวระนาบ....

หลักแบ่งเขตพรมแดนและเครื่องหมายอื่นๆ มีใช้กันก็จริง และอันที่จริงก็มีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตลอดตะเข็บพรมแดนทางทิศตะวันตกพร้อมๆ กับที่อังกฤษรุกเข้ามาจากทางตอนใต้ของพม่า แต่หลักปักเขตเหล่านี้มีการติดตั้งอย่างไม่ค่อยต่อเนื่องตรงพื้นที่ที่เป็นช่องเขาและช่วงแม่น้ำต้นอันเป็นจุดยุทธศาสตร์ และมักเว้นระยะห่างพอสมควรจากหลักปักเขตที่ฝ่ายตรงข้ามติดตั้ง หลักปักเขตเหล่านี้ถือเป็นจุดปลายสุดของราชอาณาจักร แต่เป็นความเข้าใจในแนวระนาบ ในระดับสายตา หากใช้การมองลงมา ‘จากฟากฟ้า’ ไม่ จวบจนกระทั่งทศวรรษ 1870 นั้นแหละ ผู้นำไทยจึงเริ่มเกิดความคิดว่ พรมแดนคือส่วนหนึ่งของเส้นที่ต่อเนื่องบนแผนที่ ซึ่งไม่เกี่ยวกับภูมิประเทศที่ตามองเห็นบนพื้นดิน แต่เป็นเครื่องกำหนดที่บ่งบอกขอบเขตของอำนาจอธิปไตยสูงสุดที่ปักปันระหว่างตนกับอำนาจอธิปไตยของอีกฝ่ายหนึ่ง

17 Richard Muir, *Modern Political Geography*, p. 119.

ในปี ค.ศ.1874 มีตำราภูมิศาสตร์เล่มแรกปรากฏออกมา เขียนโดยมิชชันนารีชาวอเมริกันชื่อ เจ ดับเบิลยู แวนไดค์ (J. W. Van Dyke) ซึ่งเป็นผลผลิตของระบบทุนนิยมการพิมพ์ยุคแรกที่กำลังแผ่เข้ามาในสยาม ปี ค.ศ.1882 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี ทรงก่อตั้งโรงเรียนแผนที่พิเศษขึ้นในกรุงเทพฯ ในปี ค.ศ.1892 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้น ทรงจัดวางระบบโรงเรียนสมัยใหม่ขึ้นเป็นครั้งแรกในสยาม โดยกำหนดให้ภูมิศาสตร์เป็นวิชาบังคับวิชาหนึ่งในระดับมัธยม ปี ค.ศ.1900 หรือประมาณนั้น มีการตีพิมพ์ตำรา *ภูมิศาสตร์สยาม* เขียนโดย ดับเบิลยู จี จอห์นสัน (W.G.Johnson) ซึ่งกลายเป็นต้นแบบของตำราภูมิศาสตร์ที่ตีพิมพ์ออกมาทั้งหมดในสยามนับแต่นั้นเป็นต้นมา¹⁸ ธงชัยตั้งข้อสังเกตว่าการพบกันของระบบทุนนิยมการพิมพ์กับแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับความเป็นจริงทางทะเล ที่นำเสนอออกมาในแผนที่เหล่านี้ มีผลกระทบทันทีต่อศัพทานุกรมของการเมืองไทย ระหว่างปี ค.ศ.1900-1915 *กรุง* และ *เมือง* ซึ่งเป็นคำศัพท์ดั้งเดิม เริ่มสูญหายไปเกือบหมด เพราะมันให้ภาพจนถึงการปกครองที่ประกอบด้วยเมืองหลวง ศักดิ์สิทธิ์กับศูนย์กลางชุมชนเป็นหย่อมๆ ที่มองเห็นจับต้องได้¹⁹ คำที่เข้ามาแทนที่คือคำว่า *ประเทศ* ซึ่งให้ภาพจนถึงพื้นที่พรมแดนอาณาเขตอำนาจที่มองไม่เห็นจับต้องไม่ได้²⁰

18 Thongchai, 'Siam Mapped,' pp. 105-10, 286.

19 หากต้องการดูการอธิบายอย่างละเอียดถึงแนวความคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับอำนาจในอาณาจักรชวา (ซึ่งใกล้เคียงกับสยามยุคโบราณมาก โดยมีความแตกต่างเพียงเล็กน้อย) โปรดดู *Language and Power*, chapter 1.

20 Thongchai, 'Siam Mapped,' p. 110.

เช่นเดียวกับสำมะโนประชากร แผนที่แบบยุโรปตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจัดแบ่งประเภทอย่างเบ็ดเสร็จ และเป็นเครื่องชี้นำทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคแผนที่ในระบบราชการให้ดำเนินนโยบายซึ่งก่อให้เกิดผลสะท้อนอย่างลึกซึ้ง ตั้งแต่ปี ค.ศ.1761 เมื่อจอห์น แฮร์ริสัน (John Harrison) ประดิษฐ์คิดค้นนาฬิกาวัดมาตรฐานเวลา (chronometer)²¹ ทำให้สามารถคำนวณหาเส้นแวงได้อย่างเที่ยงตรง นับแต่นั้นมาพื้นผิวโค้งของโลกทั้งใบก็ตกอยู่ภายใต้ตารางเรขาคณิตที่แบ่งท้องทะเลอันว่างเปล่าและดินแดนที่ยังไม่ได้สำรวจออกเป็นช่องๆ ที่วัดได้²² เพราะฉะนั้น ภารกิจของ ‘การเติม’ ลงในช่องว่างจึงตกเป็นของนักบุกเบิก นักสำรวจและกองกำลังทหาร

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 คือยุคทองของนักสำรวจจากกองทัพ นำโดยประเทศเจ้าอาณานิคมและตามมาติดๆ คือกองทัพไทย พวกเขาเดินทางเข้ากำกับดูแลพื้นที่ในทำนองเดียวกับที่สำนักสำมะโนประชากรพยายามเข้าไปกำกับดูแลตัวบุคคล ด้วยการรังวัดพื้นที่โดยแบ่งออกเป็นสามเหลี่ยมทีละสามเหลี่ยม (triangulation)²³ ทำสงครามสมรภูมิแล้วสมรภูมิเล่า ทำ

21 เครื่องมือในการบอกเวลา โดยออกแบบมาให้จับเวลาได้อย่างเที่ยงตรงแม้ในขณะที่เคลื่อนไหวหรืออยู่ในอุณหภูมิต่างกัน ความขึ้นและความตกอากาศที่ต่างกันไป นาฬิกาวัดมาตรฐานนี้พัฒนาขึ้นครั้งแรกเพื่อวัตถุประสงค์ในการเดินเรือ โดยใช้ร่วมกับการสังเกตทางด้านดาราศาสตร์เพื่อกำหนดหาเส้นแวงหรือเส้นลองจิจูด (ผู้แปล)

22 David S. Landes, *Revolution in Time: Clocks and the Making of the Modern World*, chapter 9.

23 วิธีการรังวัดโดยแบ่งพื้นที่ออกเป็นสามเหลี่ยม โดยวัดความยาวด้านใดด้านหนึ่งของสามเหลี่ยม แล้วคำนวณหามุมและความยาวที่เหลืออีกสองด้านโดยสังเกตจากเส้นฐาน (baseline) (ผู้แปล)

สนธิสัญญาฉบับแล้วฉบับเล่า ความต้องตรงกันระหว่างแผนที่กับ
อำนาจก็ยิ่งคืบหน้าไปเรื่อยๆ ดังที่ธงชัยเขียนไว้อย่างคมคายว่า:²⁴

หากพิจารณาในแง่ของทฤษฎีการสื่อสารและสามัญสำนึกทั่วๆ ไป แผนที่คือ
การแปรความจริงให้เป็นนามธรรมทางวิทยาศาสตร์ แผนที่ควรเป็นแค่ตัวแทน
ของบางสิ่งบางอย่างที่ดำรงอยู่ 'ที่นั่น' อยู่แล้วในเชิงทวิสัย แต่ในประวัติศาสตร์
ที่ข้าพเจ้าบรรยายมาแต่ต้น ความสัมพันธ์นี้กลับตาลปัตรโดยสิ้นเชิง แผนที่มิ
สมมติฐานล่วงหน้าถึงการดำรงอยู่ของความจริงในเชิงพื้นที่ก่อนแล้ว มิใช่ในทาง
กลับกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ แผนที่แบบจำลองเพื่อสร้างสิ่งที่มันอ้างว่ามัน
เป็นตัวแทน หาใช่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่มันเป็นตัวแทนไม่...มันเป็นเครื่องมือ
สำคัญในการทำให้ความคิดที่ฉายลงไปบนพื้นผิวโลกกลายเป็นรูปธรรมขึ้นมา
แผนที่กลายเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับกลไกการบริหารแบบใหม่และสำหรับ
กองทัพในการสร้างความชอบธรรม...วาทกรรมของการทำแผนที่คือกรอบ
กระบวนทัศน์ (paradigm) ที่ทั้งฝ่ายปกครองและกองทัพทำงานกันในกรอบนั้น
และรับใช้กรอบนั้นไปพร้อมๆ กัน

ในช่วงเปลี่ยนศตวรรษ เมื่อสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรง
ปฏิรูปกระทรวงมหาดไทย ในที่สุดการบริหารราชอาณาจักรก็ย้ายมา
ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอาณาเขต - แผนที่อย่างเต็มตัว โดยเจริญรอย
ตามวิธีปฏิบัติที่นำร่องไปก่อนแล้วในอาณานิคมประเทศเพื่อนบ้าน

คงเป็นเรื่องเขลาถึงนักหากเรามองข้ามจุดตัดที่สำคัญยิ่ง
ระหว่างแผนที่กับสำมะโนประชากร เพราะแผนที่รูปแบบใหม่ถูกใช้
เป็นเส้นแบ่งเพื่อยุติอนุกรมที่ไม่มีที่สิ้นสุดของ 'ชาวจีนแคะ' 'ชาว

24 'Siam Mapped', p. 310.

ศรีลังกาที่ไม่ใช่ทวีป' และ 'ชาวชวา' ซึ่งกลไกในเชิงรูปแบบของ
 สำมะโนประชากรปั้นแต่งขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อจำกัดขอบเขตว่า อนุกรมนี้
 จะสิ้นสุดลงตรงไหนเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง
 ในทางกลับกัน ด้วยการรังวัดเชิงประชากรศาสตร์ สำมะโนประชากร
 ก็สามารถเติมลงในช่องว่างทางการเมืองของกรอบภูมิประเทศใน
 แผนที่ได้เช่นกัน

จากความเปลี่ยนแปลงนี้เอง ทำให้แผนที่มีการอวดตารใน
 ร่างใหม่อีกสองร่างสุดท้าย (ทั้งสองร่างนี้ได้รับการรับรองจากรัฐ
 อาณานิคมยุคลาย) ซึ่งเป็นเค้าร่างโดยตรงของลัทธิชาตินิยมทางการเมือง
 ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคศตวรรษที่ 20 เนื่องจากชาวยุโรป
 ตระหนักดีถึงสถานะความเป็นคนนอกผู้รุกรานในดินแดนเขตศูนย์สูตร
 อันไกลโพ้น แต่ความที่พวกเขาจากอารยธรรมที่การสืบมรดกตาม
 กฎหมายและการโอนพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ให้กันได้ตามกฎหมายมีมา
 ยาวนานแล้ว²⁵ ชาวยุโรปจึงมักหาทางสร้างความชอบธรรมให้การ
 ขยายอำนาจด้วยวิธีการที่คล้ายจะถูกกฎหมาย วิธีการหนึ่งที่นิยม
 นำมาใช้ก็คือ 'การสืบทอด' อำนาจการปกครองแต่จะสมมติกัน
 ขึ้นมาจากผู้ปกครองท้องถิ่นที่ชาวยุโรปกำจัดทิ้งหรือพิชิตจนยอมสยบ
 ไม่ว่าประการไหน ชาวยุโรปผู้ช่วงชิงอำนาจย่อมตั้งหน้าตั้งตารื้อสร้าง

25 ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การสืบมรดกและการขายกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล
 ในที่ดินตามความหมายทั่วไปเท่านั้น สิ่งที่สำคัญกว่าก็คือ ธรรมเนียมปฏิบัติทาง
 การเมืองของชาวยุโรปในการมอบโอนที่ดิน ซึ่งรวมทั้งประชากร โดยอาศัยการ
 แต่งงานระหว่างราชวงศ์ ในการแต่งงาน เจ้าหญิงจะนำแคว้นการปกครองและ
 ข้าราชการชั้นผู้น้อยมาให้สามีของตน การมอบโอนนี้จึงมีการต่อรองและ "ลงนาม"
 กันอย่างเป็นทางการ สร้อยพระนามที่ว่า *Bella gerant alii, tu, felix Austria, nube!*
 ย่อมเป็นเรื่องที่เข้าใจไม่ได้ไม่ว่าในอาณาจักรใดๆ ในทวีปเอเชียยุคก่อนอาณานิคม

ประวัติศาสตร์ทรัพย์สินของสมบัติชิ้นใหม่นี้ขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะเมื่อต้องแข่งขันประชันกับชาวยุโรปชาติอื่นๆ ด้วยเหตุนี้เอง ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 จึงปรากฏ ‘แผนที่ทางประวัติศาสตร์’ ที่ออกแบบมาเพื่อพิสูจน์ถึงความเก่าแก่ของหน่วยอาณาเขตที่มีพรมแดนมิดชิดชัดเจน โดยอาศัยวาทกรรมการทำแผนที่รูปแบบใหม่ ด้วยการจัดลำดับพงศาวดารของแผนที่ประเภทนี้เอง เรื่องเล่าแม่บทในเชิงการเมือง - ชีวประวัติของอาณาจักรจึงเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา บางครั้งก็ถึงขั้นที่มีความลึกซึ้งทางประวัติศาสตร์ยาวไกล²⁶ ต่อมาเรื่องเล่าแม่บทนี้จึงถูกรัฐชาติรับเอาไปใช้ หรือบ่อยครั้งก็นำไปปรับปรุงขยายความ จนรัฐชาติในศตวรรษที่ 20 กลายเป็นผู้สืบมรดกจากรัฐอาณานิคมในศตวรรษก่อน²⁷

การอวดาร่างที่สองก็คือ แผนที่ในฐานะตราสัญลักษณ์ (logo) ต้นตอของมันเป็นเรื่องเรียบง่ายตรงไปตรงมา กล่าวคือ ธรรมเนียมปฏิบัติของรัฐจักรวรรดินิยมที่ขอบรรยายสีอาณานิคมของตนลงบน

26 ดู Thongchai, 'Siam Mapped,' p. 387. ในประเด็นที่ชนชั้นปกครองไทยพลอยซึมซับเอาวิธีจินตนาการรูปแบบนี้ไปด้วย “ยิ่งกว่านั้น แผนที่ทางประวัติศาสตร์เหล่านี้กำลังบอกเราว่า ร่างทางภูมิศาสตร์ (geobody) ไม่ใช่สิ่งเฉพาะที่เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่ แต่สืบสาวย้อนกลับไปได้มากกว่าพันปี แผนที่ทางประวัติศาสตร์จึงช่วยปฏิเสธข้อโต้แย้งที่ว่า ความเป็นชาติเพิ่งเกิดขึ้นมาในอดีตเมื่อไม่นานนี้เอง อีกทั้งช่วยปิดกั้นมิให้มองเห็นว่า สยามในปัจจุบันเป็นผลลัพธ์ของการเกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วน รวมไปถึงแนวความคิดที่ว่า การปะทะสังสรรค์ระหว่างสยามกับมหาอำนาจยุโรปคือต้นกำเนิดของประเทศสยาม”

27 การรับเอาจินตนาการทางประวัติศาสตร์นี้มา ไม่ใช่ความเจ้าเล่ห์ในแนวทางแบบมาเคียวลีสเลยแม้แต่น้อย นักชาติตินิยมรุ่นแรกในอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนแล้วแต่มีจิตสำนึกที่ได้รับอิทธิพลอย่างลึกซึ้งจาก “แบบแผน” ของรัฐอาณานิคมและสถาบันที่มันสร้างขึ้นมา ดูบทที่ 7 ข้างต้น

แผนที่ด้วยสีประจำจักรวรรดิ ในแผนที่จักรวรรดินิยมของกรุงลอนดอน อาณานิคมอังกฤษมักเป็นสีแดงอมชมพู ฝรั่งเศสสีน้ำเงินอมม่วง ดัตช์สีน้ำตาลอมเหลือง เป็นต้น เมื่อถูกข่มสีในลักษณะนี้ อาณานิคมแต่ละแห่งจึงดูประหนึ่งขึ้นส่วนของปริศนาภาพต่อที่แยกออกเป็นชิ้นๆ ได้ เมื่อ ‘ปริศนาภาพต่อ’ นี้ค่อยๆ ซึมซับลงในความคิดของผู้คน จนกลายเป็นเรื่องธรรมดา ‘ขึ้นส่วน’ แต่ละชิ้นก็สามารถแยกขาดจากบริบททางภูมิศาสตร์ได้อย่างสิ้นเชิง ในขั้นสุดท้าย อรรถาธิบายหมายเหตุทั้งหมดก็สามารถตัดทิ้งไปได้เลย ไม่ว่าจะ เป็นเส้นแวงหรือเส้นรุ้ง ชื่อสถานที่ สัญลักษณ์แทนแม่น้ำ ทะเลหรือภูเขา รวมทั้งประเทศเพื่อนบ้าน ด้วย แผนที่กลายเป็นสัญลักษณ์ ไม่ใช่เข็มทิศนำทางบนโลกอีกต่อไป ในรูปลักษณะนี้ แผนที่ก้าวเข้าสู่การเป็นอนุกรมที่ผลิตซ้ำได้ไม่สิ้นสุด ง่ายต่อการยกย้ายไปทำเป็นโปสเตอร์ ตราราชการ หัวจดหมาย ปกนิตยสารและตำราเรียน ผ้าปูโต๊ะและผนังประดับโรงแรม ความที่จดจำได้ง่าย เห็นได้ทุกหนแห่ง แผนที่ในฐานะตราสัญลักษณ์จึงซึมลึกเข้าไปในจินตนาการของประชาชน กลายเป็นเครื่องหมายทรงพลังให้แก่ลัทธิชาตินิยมต่อต้านอาณานิคมที่กำลังถือกำเนิดขึ้นมา²⁸

อินโดนีเซียยุคสมัยใหม่ให้ภาพตัวอย่างที่ดีและน่าเจ็บปวดของกระบวนการนี้ ในปี ค.ศ.1828 ดัตช์เข้าไปตั้งนิคมแห่งแรกบนเกาะนิวกินีที่เต็มไปด้วยไข้มาลาเรีย แม้ว่าต้องสละนิคมแห่งนี้ไปในปี ค.ศ.1836 แต่ราชบัลลังก์ดัตช์ก็ยังอ้างอำนาจอธิปไตยเหนือพื้นที่ส่วนหนึ่งของเกาะที่อยู่ทางตะวันตกของเส้นแวงที่ 141 องศา (ซึ่งเป็นเส้นที่มองไม่เห็นและไม่ตรงกับอะไรบนโลกนี้เลย แต่กลับถูกยึดเยียดให้อยู่ใน ‘พื้นที่สีขาว’ ของ Conrad ที่กำลังลดน้อยลงทุกที)²⁹ ยกเว้น

พื้นที่ตลอดแนวชายฝั่งบางส่วนของที่ถือว่าอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของสุลต่านแห่งทิดอร์ จบจนปี ค.ศ.1901 กรุงเฮกจึงซื้อดินแดนนั้นมาจากสุลต่านได้ และผนวกรวมนิวกินีตะวันตกเข้าอยู่ในอาณานิคมอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ ทันเวลาสำหรับการสร้างแผนที่ให้เป็นตราสัญลักษณ์พอดี้ พื้นที่ส่วนใหญ่ของเกาะนี้ยังคงเป็น ‘พื้นที่สีขาว’ ของ Conrad จบจนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวดัตช์จำนวนน้อยนิดที่บุกเบิกเข้าไปถึงที่นั่น ส่วนใหญ่เป็นมิชชันนารี นักสำรวจแร่ และพัสดิคุมค่ายกักกันพิเศษไว้คุมขังนักปฏิวัติชาตินิยมอินโดนีเซียหัวแข็ง พื้นที่หนองบึงทางเหนือของเมเราเก (Merauke) ซึ่งตั้งอยู่

28 ในงานเขียนของ Nick Joaquín ปราชญ์อักษรร่วมสมัยชาวฟิลิปปินส์ ผู้โดดเด่นที่สุด - อีกทั้งยังเป็นนักรักชาติอย่างไม่มีข้อสงสัย -- เราสามารถเห็นได้ว่า เครื่องหมายนี้มีอิทธิพลต่อปัญญาชนผู้ทรงภูมิรู้ที่สุดอย่างไรบ้าง Joaquín เขียนถึง นายพลอันโตนิโอ ลูนา (Antonio Luna) วีรบุรุษโคกนาฏกรรมในสงครามต่อต้านอเมริกาในระหว่างปี ค.ศ.1898-99 ว่า เขาทะยานออกไป “ปฏิบัติหน้าที่ที่เป็นสัญชาตญาณในหมู่คนสายเลือดครีโอลมาถึงสามศตวรรษ นั่นคือ การปกป้องรูปแบบ ของความเป็นฟิลิปปินส์จากผู้ย้ายถิ่นต่างชาติ” ใน *A Question of Heroes* p. 164. (ตัวเน้นเป็นของผู้เขียน) เขาตั้งข้อสังเกตอีกตอนหนึ่ง ซึ่งอ่านแล้วช่างน่าประหลาดใจอย่างยิ่ง ข้อความตอนนั้นกล่าวว่า “พันธมิตรชาวฟิลิปปินส์” ของสเปน “ผู้เข้ารัด ทหารรับจ้างที่ถูกส่งออกไปต้านทานฝ่ายขบถชาวฟิลิปปินส์ อาจทำไปเพื่อรักษาหมู่เกาะแห่งนี้เอาไว้ภายใต้อิทธิพลของสเปนและศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก ก็จริง แต่พวกเขาที่รักขามันไว้ไม่ให้แตกออกเป็นเสี่ยงๆ ด้วย” อีกทั้งพวกเขา “กำลังต่อสู้เพื่อรักษาฟิลิปปินส์ให้เป็นหนึ่งเดียว (ไม่ว่าพวกเขาเปลี่ยนใจจะมีจุดมุ่งหมายอะไรก็ตาม)” Ibid., p. 58.

29 ในนวนิยายเรื่อง *Heart of Darkness* ของ Joseph Conrad เขาเขียนถึงแผนที่โลกของยุโรป ซึ่งอาณานิคมของแต่ละจักรวรรดิถูกระบายสีต่างกัน พื้นที่จำนวนน้อยที่ “ตกสำรวจ” และยังไม่ตกเป็นอาณานิคมถูกปล่อยให้มันเป็นสีขาวราวกับกำลังรอให้ระบายสีลงไป พื้นที่สีขาวนี้มีอาทิเช่น เกาะนิวกินีหรือพื้นที่ส่วนในของประเทศคองโก เป็นต้น

ปลายสุดทางตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะนิวกินีภายใต้อาณานิคมดัตช์ ถูกคิดสรรมาเพื่อการนี้โดยเฉพาะ เพราะแถบถิ่นนี้จัดว่าอยู่ห่างไกล สดุกจากอาณานิคมส่วนอื่นๆ รวมทั้งมีแต่ประชากรท้องถิ่น ‘ยุคหิน’ ที่ยังไม่แปดเปื้อนแนวคิดของลัทธิชาตินิยมเลยแม้แต่น้อย³⁰

การที่บรรดาวีรชนชาตินิยมมักถูกคุมขังและมีไม่น้อยที่ต้องเอาชีวิตไปทิ้งที่นั่น ทำให้เกาะนิวกินีตะวันตกกลายเป็นสถานที่ ศูนย์กลางในตำนานการต่อสู้กับลัทธิอาณานิคม และทำให้มันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในจินตนาการของชาติ อินโดนีเซียเสรี (Indonesia Free) มีอาณาเขตจากซาบัง (Sabang ซึ่งอยู่ปลายสุดทางตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะสุมาตรา) มาจนถึง...จะเป็นที่ไหนอีกเล่าถ้าไม่ใช่เมเราเก แม้ว่านอกจากผู้ถูกกักกันเพียงไม่กี่ร้อยคนแล้ว อันที่จริงไม่มีนักชาตินิยมคนไหนเคยเห็นเกาะนิวกินีกับตาเลยจนกระทั่งถึงทศวรรษ 1960 แต่ความจริงข้อนี้ก็ไม่ทำให้อะไรแตกต่างไป แผนที่ตราสัญลักษณ์ของอาณานิคมดัตช์แพร่ไปทั่วทั้งอาณานิคมอย่างรวดเร็ว โดยมีภาพของเกาะนิวกินีตะวันตก ที่ไม่มีอะไรเลยทางฟากตะวันออก เป็นการตอกย้ำความผูกมัดที่สร้างขึ้นมาจากจินตนาการโดยไม่รู้ตัว หลังจากสงครามปลดแอกอาณานิคมอันขมขื่นในช่วงปี ค.ศ. 1945-49 สิ้นสุดลง เมื่อฝ่ายดัตช์จำยอมยกอำนาจอปกครอง หมู่เกาะให้สหพันธรัฐอินโดนีเซีย ดัตช์พยายามแยกนิวกินีตะวันตกออกมาอีกครั้ง (ด้วยเหตุผลที่ไม่จำเป็นต้องกล่าวให้ยืดยาวในที่นี้) ยื้อให้อยู่ภายใต้การปกครองแบบอาณานิคมต่อไปอีกชั่วคราว และ

30 ดู Robin Osborne, *Indonesia's Secret War, The Guerrilla Struggle in Irian Jaya*, pp. 8-9.

เตรียมปูทางให้นิวกินีตะวันตกเป็นประเทศเอกราช แต่ความพยายามนี้ต้องยกเลิกไปในที่สุดในปี ค.ศ.1963 อันเป็นผลมาจากการกดดันทางการทูตอย่างหนักหน่วงจากสหรัฐอเมริกาและการบุกโจมตีทางทหารหลายครั้งจากอินโดนีเซีย หลังจากนั้น ประธานาธิบดีชูการ์โนในวัย 62 ปีจึงมีโอกาสนิวกินีตะวันตกเป็นครั้งแรก นี่เป็นดินแดนที่เขาปราศรัยปลุกกระดมถึงอย่างไม่หยุดหย่อนมาตลอด 4 ทศวรรษ แต่ความสัมพันธ์อันเจ็บปวดที่ตามมาระหว่างประชากรของเกาะนิวกินีตะวันตกกับคณะทูตผู้แทนจากรัฐเอกราชอินโดนีเซีย อาจเป็นผลมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ชาวอินโดนีเซียถือว่าประชากรเหล่านี้เป็น ‘พี่น้องร่วมชาติ’ ไม่มากก็น้อย ในขณะที่ชาวนิวกินีตะวันตกส่วนใหญ่กลับมีภาพที่แตกต่างออกไปมาก³¹

สำมะโนประชากรและแผนที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างนี้มากทีเดียว ตลอดระยะเวลาหลายพันปี ความห่างไกลและภูมิประเทศ

31 นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1963 เป็นต้นมา มีการนองเลือดหลายครั้งในเกาะนิวกินีตะวันตก (ปัจจุบันคืออีเรียนายา หรือเกาะจายาใหญ่) ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการปกครองระบอบเผด็จการทหารของอินโดนีเซียที่เริ่มมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1965 อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะการทำสงครามกองโจรอย่างมีประสิทธิภาพเป็นระยะๆ ขององค์กรที่เรียกกันว่า OPM (Organization for a Free Papua) แต่ความโหดร้ายป่าเถื่อนนี้ไม่นับเป็นอะไรได้ หากนำไปเปรียบเทียบกับความอำมหิตของกรุงจาการ์ตาที่กระทำต่อเกาะติมอร์ตะวันออกที่เคยเป็นอดีตอาณานิคมของโปรตุเกส ในช่วงสามปีแรกหลังการรุกรานเมื่อปี ค.ศ.1976 มีการประเมินว่า 1 ใน 3 ของประชากร 600,000 คน ต้องล้มตายจากสงคราม ความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ และ “การโยกย้าย” ผู้เขียนคิดว่ามันไม่ผิดไปจากความจริงสักเท่าไรหากจะเสนอว่า ระดับความรุนแรงที่แตกต่างกันนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ติมอร์ตะวันออกไม่มีอยู่ในแผนที่ตราสัญลักษณ์ของอาณานิคมอินเดียนตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ รวมไปถึงแผนที่ตราสัญลักษณ์ของอินโดนีเซียก่อนปี ค.ศ.1976

ทอร์กันดารของเกาะนิวกินีเป็นบ่อเกิดของความแตกแขนงแยกย่อยทางภาษาศาสตร์อย่างพิสดาร เมื่อดัตช์ทิ้งดินแดนนี้ไปในปี ค.ศ.1963 พวกเขาประเมินไว้ว่า ในหมู่ประชากร 700,000 คน ที่นั่น มีภาษาที่พูดกันไม่รู้เรื่องเลยถึงกว่า 200 ภาษา³² มี ‘ชนเผ่า’ ที่อยู่ห่างไกลออกไปหลายกลุ่มที่ไม่เคยรู้เลยว่ามีชนเผ่าอื่นๆ อยู่อีก แต่หลังปี ค.ศ.1950 เป็นต้นมา มีความพยายามอย่างจริงจังเป็นครั้งแรกจากมิชชันนารีและข้าราชการชาวดัตช์ที่จะรวบรวมชนเผ่าเหล่านี้ ‘ให้เป็นปึกแผ่น’ โดยอาศัยการทำสำมะโนประชากร ขยายเครือข่ายการสื่อสารคมนาคม ก่อตั้งโรงเรียนและวางโครงสร้างการปกครองเหนือ ‘ชนเผ่า’ ขึ้นมา ดังที่เราตั้งข้อสังเกตมาแล้ว ความพยายามที่รัฐอาณานิคมลงทุนลงแรงครั้งนี้มีความพิเศษเฉพาะมาตั้งแต่สมัยก่อนตรงที่มันจัดการปกครองหมู่เกาะอินโดนีส์ด้วยภาษา ‘มลายูทางการ’ หารือด้วยภาษายุโรปภาษาใดภาษาหนึ่งไม่³³ ด้วยประการนี้เอง นิวกินีตะวันตกจึงถูก ‘เลี้ยงดูให้เติบโตใหญ่’ ด้วยภาษาเดียวกับที่อินโดนีเซียถูกเลี้ยงดูมาก่อน (และจะกลายเป็นภาษาประจำชาติในเวลาต่อมา) เรื่องยกย่อนที่นำขึ้นก็คือ *bahasa Indonesia* กลับกลายเป็น *lingua franca* (ภาษากลาง) ของลัทธิชาตินิยมนิวกินีตะวันตกหรือปาปัวตะวันตกที่พุกตัวขึ้นมาอย่างรวดเร็ว³⁴

แต่สิ่งที่ประสานนักชาตินิยมหนุ่มสาวชาวปาปัวตะวันตกที่ชอบ

32 Osborne, *Indonesia's Secret War*, p. 2.

33 ดูบทที่ 6, p. 206

34 ลัญญาณบ่งชี้ที่ดีที่สุดในกรณีนี้คือ ชื่อขององค์กรกองกำลังจรรยาธิชาตินิยมต่อต้านอินโดนีเซีย *Organisasi Papua Merdeka (OPM)* เป็นชื่อที่ประสมขึ้นมาจากคำในภาษาอินโดนีเซีย

คัฒงักรันเองเข้าด้วยกัน ก็คือแผนที โดยเฉพาะหลังจากปี ค.ศ.1963 เป็นต้นมา แม้ว่ารัฐอินโดนีเซียจะเปลี่ยนชื่อดินแดนแถบนี้จากนิวกินี ตะวันตกไปเป็นอีเรียนบารัต (อีเรียนตะวันตก) แล้ว หลังจากนั้นก็เปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็นอีเรียนจายา แต่รัฐอินโดนีเซียก็ยังมองความเป็นจริงในท้องถิ่นนั้นด้วยตำราแผนทีตามสายตานกเหมื่อนในยุคอาณานิคม แม้ว่านักมานุษยวิทยา มิซซันนารีและเจ้าพนักงานท้องถิ่นอาจรู้จักและรับรู้ถึงการมีอยู่ของชาวเอ็นดานี (Ndanis) ชาวอัสมัด (Asmats) และชาวเบาดี (Baudis) แต่ในสายตาของรัฐอินโดนีเซีย ตลอดจนชาวอินโดนีเซียโดยรวม มองเห็นแต่ ชาวอีเรียน (orang Irian) ซึ่งเป็นภาพในจินตนาการที่ทิกทักขึ้นมาตามแผนทีภาพสมมติที่จินตนาการขึ้นมาในรูปแบบกึ่งตราสัญลักษณ์ อาทิเช่น รูปร่างหน้าตาแบบ ‘นิกรอยด์’ ปลูกกะดอ ฯลฯ เป็นต้น ในทำนองเดียวกับที่อินโดนีเซียผูกขึ้นมาในจินตนาการเป็นครั้งแรก ภายในโครงสร้างแบบเชื้อชาตินิยมของอาณานิคมอินเดียตะวันตกของเนเธอร์แลนด์ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ตัวอ่อนของชุมชนชาตินิยม ‘ชาวอีเรียน’ ที่ตั้งอยู่ตรงเส้นเมริเดียนที่ 141 ติดกับหมู่เกาะโมลุกกะเหนือและใต้ ก็เริ่มอุบัติขึ้นมาแบบเดียวกัน ตอนที่อาร์โนลด์ อับ (Arnold Ap) โฆษกที่โดดเด่นและมีบุคลิกเป็นที่นิยมที่สุดของขบวนการชาตินิยมปาปัวตะวันตกถูกรัฐอินโดนีเซียสังหารทิ้งในปี ค.ศ.1984 ตอนนั้นเขาเป็นภักชารักษ์ของพิพิธภักษ์รัฐบาลที่ตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม (ท้องถิ่น) ของ ‘ชาวอีเรียน’

พิพิธภัณฑ์

ความเชื่อมโยงระหว่างอาชีพของอาร์โนลด์ อับ (Arnold Ap) กับการลอบสังหารไม่ใช่เหตุบังเอิญเสียทีเดียว เพราะพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งจินตนาการที่ถูกทำให้กลายเป็นพิพิธภัณฑ์ ต่างก็มีนัยยะทางการเมืองอย่างลึกซึ้ง การที่กรุงจาการ์ตาที่อยู่ไกลโพ้นก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ของอับขึ้นมา แสดงให้เราเห็นว่ารัฐชาติเกิดใหม่อย่างอินโดนีเซียเรียนรู้มาไม่น้อยจากบรรพบุรุษรุ่นก่อน นั่นคือ อาณานิคมอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ การที่ในปัจจุบันมีพิพิธภัณฑ์ผุดขึ้นเป็นดอกเห็ดทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชี้ให้เห็นว่ามีกระบวนการสืบทอดทางการเมืองกำลังเกิดขึ้นในภาพรวม การเข้าใจกระบวนการนี้ให้ถ่องแท้ เราต้องย้อนกลับไปดูว่าวิชาโบราณคดีที่เป็นวิชาเกิดใหม่ในยุคอาณานิคมสมัยศตวรรษที่ 19 เป็นแรงบันดาลใจต่อการสร้างพิพิธภัณฑ์เหล่านี้อย่างไรบ้าง

ในยุคก่อนหน้านี้นั้นจนถึงต้นศตวรรษที่ 19 ผู้ปกครองอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แสดงความสนใจในโบราณวัตถุสถานของอารยธรรมที่ตนเข้ายึดครองน้อยมาก โทมัส สแตมฟอร์ด แรฟเฟิลส์ (Thomas Stamford Raffles) ผู้สำเร็จราชการ William Jones ของอังกฤษที่ส่งมาจากกัลกัตตาให้ปกครองชวา เป็นผู้ปกครองอาณานิคมคนแรกที่แสดงความโดดเด่นในด้านนี้ เขาไม่เพียงสะสม *objets d'art* (ศิลปวัตถุ) ท่องถิ่นไว้ในความครอบครองส่วนตัวเป็นจำนวนมาก แต่ยังศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างเป็นระบบด้วย³⁵ หลังจากนั้นด้วยความรวดเร็วที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ความยิ่งใหญ่อลังการของบุโรพุทโธ

นควรวัต พุกามและโบราณสถานอื่นๆ ก็ทยอยกันถูกขุดค้น แฝว้ถางป่า ที่ปกคลุมไว้ วัดค่านวณขนาด ถ่ายภาพ บุรณะ ล้อมรั้ว วิเคราะห์และ เปิดให้เข้าชม³⁶ กองโบราณคดีของอาณานิคมกลายเป็นสถาบันที่มี

35 ในปี ค.ศ.1811 กองกำลังของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษยึด อาณานิคมทั้งหมดของดัตช์ในหมู่เกาะอินดีส (ในปีก่อนหน้านั้น โนปีเลียนแห่งฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของฝรั่งเศส) แรฟเฟิลส์จึงปกครองเกาะชวาอยู่จนถึง ค.ศ.1815 งานเขียนชิ้นมหัพการของเขาคือ *History of Java* ปรากฏออกมาในปี ค.ศ.1817 สองปีก่อนที่เขาจะเริ่มก่อตั้งสิงคโปร์

36 การสร้างความเป็นพิพิธภคณทึให้บุโรพุทโธ สถาปทางพุทธศาสนาที่ใหญ่ที่สุดในโลก เป็นตัวอย่างที่ทึทำให้เห็นภาพกระบวนการนี้อย่างชัดเจน ในปี ค.ศ.1814 รัฐบาลของแรฟเฟิลส์ “ค้นพบ” บุโรพุทโธและแฝว้ถางป่าที่ขึ้นปกคลุมออก ในปี ค.ศ.1845 ศิลปิน-นักแสวงโชคชาวเยอรมันที่กำล้งได้เต้าหาชื่อเสียงให้ตนเองชื่อ Schaefer เกลี่ยกล่อมจนผู้ปกครองชาวดัตช์ในปัตตาเวียยอมจ่ายเงินให้เขาถ่ายภาพ โบราณสถานแห่งนี้เป็นครั้งแรกด้วยเทคนิคการถ่ายภาพแบบเก่า ในปี ค.ศ.1851 ปัตตาเวียส่งคณะทำงานที่รัฐบาลว่าจ้าง นำโดยวิศวกรพลเรือนชื่อ F.C.Wilsen ให้เข้าไปสำรวจประติมากรรมภาพนูนต่ออย่างเป็นระบบและทำภาพพิมพ์หินครบชุด “อย่างถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์” เอาไว้ ในปี ค.ศ.1874 Dr.C.Leemans ผู้อำนวยการพิพิธภคณทึโบราณคดีในเมืองลีเตน ตีพิมพ์เอกสารทางวิชาการที่สำคัญ เกี่ยวกับบุโรพุทโธขึ้นแรกออกมาตามคำบัญชาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวง อาณานิคม Dr.Leemans ใช้ภาพพิมพ์หินของ F.C.Wilsen เป็นหลักฐานอ้างอิงเกือบ ทั้งหมด โดยทึไม่เคยไปเยือนโบราณสถานแห่งนี้ด้วยตัวเอง ในช่วงทศวรรษ 1880 ช่างภาพอาชีพชื่อ Cephas ทำการสำรวจด้วยภาพถ่ายสมัยใหม่อย่างละเอียด ในปี ค.ศ.1901 รัฐบาลอาณานิคมก่อตั้ง Oudheidkundige Commissie (คณะกรรมการ โบราณสถาน) ขึ้นในระหว่าง ค.ศ.1907-1911 คณะกรรมการชุดนี้คอยควบคุมดูแล การบูรณะสถาปบุโรพุทโธอย่างเต็มที่ โดยมีคณะทำงานภายใต้การกำกับของวิศวกร พลเรือนชื่อ Van Erp และได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายจากรัฐบาล ไม่ต้องสงสัย เลยว่าจากความสำเร็จในการบูรณะครั้งนี้ ทำให้คณะกรรมการถูกเลื่อนสถานะขึ้นเป็น Oudheidkundigen Dienst (กองโบราณคดี) ในปี ค.ศ.1913 และคอยดูแลรักษา โบราณสถานแห่งนี้ให้เป็น “ระเบียบเรียบร้อย” จบจนสิ้นสุดยุคอาณานิคม ดู C.Leemans, *Boro-Boudour*, pp. ii-iv และ N. J. Krom, *Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst*, I, chapter 1.

อิทธิพลและมีหน้ามีตา จนสามารถเรียกใช้บริการจากนักวิชาการ-ข้าราชการเก่งๆ ระดับแนวหน้าได้³⁷

หากจะพิจารณาอย่างละเอียดถึงสาเหตุและจุดเริ่มต้นที่เกิดกระบวนการนี้ คงเป็นประเด็นที่ไกลเกินไปสำหรับเรา ในที่นี้เพียงต้องการชี้ให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงนี้เชื่อมโยงกับการที่ระบอบอาณานิคมการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกที่ยิ่งใหญ่สองบริษัท

37 ผู้สำเร็จราชการเคอร์ซัน (George Nathaniel, 1st Marquis Curzon of Kedleston) ซึ่งปกครองอินเดียระหว่างปี ค.ศ.1899-1905 และเป็นผู้คลั่งไคล้โบราณคดีคนหนึ่ง Groslier เขียนถึงเขาไว้ว่า เขาเป็นผู้ “ประจักษ์” ให้แก่การสำรวจทางด้านโบราณคดีในอินเดีย ผู้สำเร็จราชการเคอร์ซันเคยกล่าวคำพูดที่คมคายอย่างยิ่งว่า: “มันเป็น...หน้าที่ของเราเช่นกันในการขุดค้น จำแนก จำลองและบรรยายทำสำเนาและแกะอักษรโบราณ รวมถึงทำนุบำรุงและอนุรักษ์ไว้” (แม้แต่ Foucault ก็คงพูดไม่ได้ดีไปกว่านี้) ในปี ค.ศ.1899 กรมโบราณคดีของพม่า ซึ่งตอนนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของบริติชอินเดีย ได้รับการก่อตั้งขึ้น และไม่นานก็ลงมือปฏิสังขรณ์เมืองพุกาม ในปีก่อนหน้านั้น สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ École Française d'Extrême-Orient-EFEO ได้ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ.1901 ที่เมืองไซ่งอน และที่ตามมาเกือบจะติดๆ กันก็คือกรมพิพิธภัณฑ์และโบราณสถานทางประวัติศาสตร์แห่งอินโดจีน หลังจากที่ฝรั่งเศสชิงเสียมเรียบและพระตะบองมาจากสยามในปี ค.ศ.1907 กรมอนุรักษ์นครวัดก็ถูกตั้งขึ้นเพื่อ “ประจักษ์ตามแบบผู้สำเร็จราชการเคอร์ซัน” ให้แก่การสำรวจโบราณสถานที่ยิ่งใหญ่น่าขนลุกที่สุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดู Bernard Philippe Groslier, *Indochina*, pp. 155-7, 174-7. ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คณะกรรมการโบราณสถานของอาณานิคมดัดตั้งขึ้นมาในปี ค.ศ.1901 ช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ค.ศ.1899, 1898, 1901 แสดงให้เห็นว่า ไม่เพียงแต่มหาอำนาจอาณานิคมที่เป็นคู่แข่งกันจะคอยจับตาดูกันและกันอย่างจืดจ่อ แต่จักรวรรดินิยมกำลังตกอยู่ในกระแสคลื่นที่เปลี่ยนทิศทางในช่วงปลายศตวรรษ สิ่งที่เป็นไปตามคาดก็คือ สยามที่เป็นเอกราชค่อยๆ เดินตัวมเตี้ยมตามมาช้ากว่าประเทศอาณานิคมรอบข้างมาก กองโบราณคดีของสยามกว่าจะก่อตั้งขึ้นก็ล่วงมาถึงปี ค.ศ.1924 ส่วนพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติต้องรอถึงปี ค.ศ.1926 ดู Charles Higham, *The Archaeology of Mainland Southeast Asia*, p. 25.

กำลังเข้าสู่ยุคอับแสง พร้อมๆ กับการเข้าสู่ยุครุ่งเรืองของอาณานิคมสมัยใหม่ที่แท้จริง ต่อจากนี้ไป ดินแดนอาณานิคมจะถูกผนวกเข้ากับรัฐที่เป็นเจ้าอาณานิคมโดยตรง³⁸ เกียรติภูมิของรัฐที่ตกเป็นอาณานิคมจึงถูกดึงให้เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับเกียรติยศแผ่นดินแม่ที่เป็นเจ้าอาณานิคม เป็นที่น่าสังเกตว่า การสำรวจศึกษาทางด้านโบราณคดีที่มุ่งเน้นหนักที่การบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานใหญ่ๆ (และการที่โบราณสถานเหล่านี้เริ่มถูกจัดวางลงบนแผนที่เพื่อเผยแพร่และปลุกฝังแก่ประชาชน เปรียบเสมือนการเริ่มต้นจัดทำ ‘สำมะโนประวัติศาสตร์’ ของโบราณสถานที่ย้ายไปแล้ว) ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การเน้นหนักเช่นนี้สะท้อนถึงแนวคิดทางด้านบูรพาคติศึกษาที่กำลังได้รับความนิยมขึ้นมา แต่งบประมาณจำนวนมากที่ทุ่มเทลงไปทำให้เราอดเฉลียวใจไม่ได้ว่า รัฐเจ้าอาณานิคมน่าจะมีเหตุผลอื่นของตัวเองที่ไม่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์ มีเหตุผล 3 ประการที่ผุดขึ้นมาให้เห็นทันที แน่นนอน ประการสุดท้ายเป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุด

38 บริษัท VOC เลิกกิจการเพราะล้มละลายในปี ค.ศ.1799 ส่วนอาณานิคมอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ.1815 หลังจากเนเธอร์แลนด์ได้รับเอกราชคืนมาอีกครั้งจากพันธมิตรศักดิ์สิทธิ์ (Holy Alliance: พันธมิตรฝ่ายขวาที่รวมตัวกันอย่างหลวมๆ (เพื่อต่อต้านฝรั่งเศส) ของมหาอำนาจในยุโรปยุคนั้น โดยมีปฏิญญาว่าจะเชิดชูหลักการของศาสนาคริสต์ การประกาศพันธมิตรเกิดขึ้นที่การประชุมสมัชชาแห่งเวียนนา โดยมีจักรพรรดิแห่งออสเตรีย รัสเซียและปรัสเซียรวมทั้งราชวงศ์อื่นๆ ของยุโรปเข้าร่วมการประชุม) และพระเจ้าวิลเลียมที่ 1 (Willem I) แห่งราชวงศ์ออเรนจ์ขึ้นครองบัลลังก์กษัตริย์ดัตช์ อนึ่ง สถาบันกษัตริย์ของดัตช์นั้นถูกสถาปนาขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ.1806 โดยจักรพรรดินโปเลียนที่ 1 ซึ่งแต่งตั้งหลุยส์ น้องชายใจดีของพระองค์เป็นกษัตริย์แห่งฮอลแลนด์ (ค.ศ.1806-1810) ส่วนบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษคงอยู่มาได้จนกระทั่งการกบฏครั้งใหญ่ของชาวอินเดียในปี ค.ศ.1857

ประการแรก ช่วงเวลาที่เกิดการผลักดันให้มีการสำรวจด้านโบราณคดี ประจวบเหมาะพอดีกับการรณรงค์ทางการเมืองครั้งแรกเกี่ยวกับนโยบายด้านการศึกษาของรัฐใต้อาณานิคม³⁹ ชาวอาณานิคม รวมทั้งชาวพื้นเมือง ‘หัวก้าวหน้า’ ช่วยกันกระตุ้นให้มีการลงทุนครั้งใหญ่ในการจัดตั้งโรงเรียนแผนสมัยใหม่ โดยมีฝ่ายต่อต้านคือกลุ่มจารีตนิยมที่กลัวผลตามมาในระยะยาวของหลักสูตรการศึกษาสมัยใหม่ และอยากให้ชาวพื้นเมืองเป็นชาวพื้นเมืองต่อไปมากกว่า ด้วยเหตุนี้เอง การบูรณะโบราณสถาน ตามมาด้วยการตีพิมพ์วรรณคดีจารีตโดยได้รับทุนอุดหนุนจากรัฐบาล จึงถือได้ว่าเป็นหลักสูตรการศึกษาตามแนวจารีตนิยมแบบหนึ่ง ซึ่งใช้เป็นข้ออ้างในการต้านทานแรงกดดันจากฝ่ายหัวก้าวหน้าไปด้วย

ประการที่ 2 ในการปฏิสังขรณ์โบราณสถาน แนวคิดทางอุดมการณ์ที่ประกาศออกมาอย่างเป็นทางการ มักจะยกสถานะให้ผู้สร้างโบราณสถานอยู่เหนือกว่าชาวพื้นเมืองใต้อาณานิคมเสมอ ในบางกรณี เช่น ในอาณานิคมหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกของดัตช์ตลอดมาจนถึงทศวรรษที่ 1930 มีการเผยแพร่แนวความคิดว่า ผู้สร้าง

39 Oudheidkundige Commissie ก่อตั้งขึ้นมาโดยรัฐบาลชุดเดียวกับที่ริเริ่ม ‘นโยบายจริยธรรม’ ใหม่เพื่ออาณานิคมหมู่เกาะอินดีส ซึ่งเป็นนโยบายที่มีเป้าหมายก่อตั้งระบบการศึกษาแบบตะวันตกให้แก่ประชากรที่อยู่ใต้อาณานิคมเป็นครั้งแรก ข้าหลวงใหญ่ Paul Doumer (1897-1902) เป็นผู้ก่อตั้งทั้งกรมพิพิธภัณฑ์และโบราณสถานทางประวัติศาสตร์แห่งอินโดจีนและระบบการศึกษาระดับสูง ซึ่งระหว่างปี ค.ศ.1900-1940 ได้เพิ่มจำนวนนักเรียนระดับมัธยมถึง 8 เท่า จากจำนวน 27,401 คน ไปเป็น 233,543 คน และนักศึกษาระดับวิทยาลัยถึง 20 เท่า คือจาก 115 คน ไปเป็น 2,365 คน ทั้งหมดนี้เริ่มขึ้นพร้อมกับกรมโบราณคดีของพม่าออกซัพพลีเมนต์ปฏิบัติการ ดู Robert H. Taylor, *The State of Burma*, p. 114.

โบราณสถานนั้นไม่ได้มี ‘เชื้อชาติ’ เดียวกับชาวพื้นเมืองจริงๆ (‘แท้ที่จริงแล้ว’ ชาวพื้นเมืองเป็นผู้อพยพเข้ามาทีหลัง และหลงเชื่อว่าผู้สร้างเป็นพวกพราหมณ์หรือกษัตริย์จากอินเดีย)⁴⁰ ในกรณีอื่นๆ เช่น ในพม่า คำอธิบายที่จินตนาการขึ้นมาคือความเลื่อมทราวมของชนชาติชาวพื้นเมืองในปัจจุบันไม่มีทางสร้างความยิ่งใหญ่ได้อย่างบรรพบุรุษในอดีตอีกแล้ว เมื่อมองในแง่นี้ โบราณสถานที่ปฏิสังขรณ์ขึ้นมา เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับความยากจนล้าหลังแบบชนบทโดยรอบ ย่อมเท่ากับเป็นการเตือนสติชาวพื้นเมืองว่า: การปรากฏอยู่ของเราแสดงให้เห็นว่า เจ้าหมดยุคความยิ่งใหญ่หรือหมดความสามารถในการปกครองตัวเองมานานแล้วและจะเป็นเช่นนี้ตลอดไป

เหตุผลประการที่ 3 เป็นเหตุผลที่ลึกซึ้งกว่าและชักนำเราเข้าใกล้แผนที่มากกว่า ดังที่เราเห็นมาแล้วก่อนหน้านี้ในการพิจารณา ‘แผนที่ทางประวัติศาสตร์’ ระบอบอาณานิคมนั้นผูกพันตัวเองกับความเก่าแก่โบราณมากเท่าๆ กับการพิชิตดินแดน โดยมีเหตุผลพื้นฐานง่ายๆ ในเชิงกฎหมายกับการเมืองแบบมาเคียเวลลี อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไป การพูดตรงๆ ถึงสิทธิที่เกิดจากการพิชิตดินแดนยังมีน้อยลงๆ ในขณะที่ความพยายามที่จะสร้างความชอบธรรมแบบอื่นยิ่งมีมากขึ้นๆ มีชาวยุโรปจำนวนมากขึ้นๆ ที่เกิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และปรารถนาให้ดินแดนแห่งนี้เป็นบ้านของตน โบราณสถานอันยิ่งใหญ่ ซึ่งเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อยๆ เปิดโอกาสให้รัฐแสดงตัวเป็นผู้พิทักษ์ ‘จารีตประเพณี’ ของส่วนรวม ซึ่งก็เป็น

40 จากอิทธิพลส่วนหนึ่งของวิธีคิดแบบนี้เอง ทำให้ปัญญาชน นักโบราณคดี และข้าราชการกลุ่มจารีตนิยมชาวไทย ยังคงยืนยันมาจนถึงทุกวันนี้ว่า นครวัดนั้นเป็นผลงานของชนชาติขอมอันเร้นลับ ซึ่งสาบสูญไปอย่างไร้ร่องรอย และไม่มีความเกี่ยวข้องกันเลยกับชาวกัมพูชา/เขมรที่แสนต่ำต้อยในปัจจุบัน

ของท้องถิ่นด้วย โบราณสถานศักดิ์สิทธิ์ถูกรวมเข้าไว้ในแผนที่ของ
 อาณานิคม และความรุ่งโรจน์ในอดีต (ซึ่งถ้าหากสาบสูญไปแล้ว รัฐก็
 จะเป็นผู้ช่วยฟื้นฟูขึ้นมาให้เอง) เปรียบเสมือนอาการที่จีบระบาย
 ประดับร่างกายของรัฐหรือผู้ประดิษฐ์แผนที่ขึ้นมา ตัวอย่างชัดเจน
 ที่สะท้อนให้เห็นสภาพความจริงที่ขัดแย้งในตัวเองเช่นนี้ ดูได้จาก
 โบราณสถานที่ได้รับการบูรณะมักมีสนามหญ้าล้อมรอบอย่างสวยงาม
 มีแผ่นจารึกคำอธิบาย พรังพร้อมด้วยวันเดือนปี ติดตั้งไว้ตรงนั้นตรงนี้
 เสมอ ยิ่งกว่านั้น สถานที่นั้นต้องสร้างไว้ผู้คน นอกจากนักท่องเที่ยว
 ที่เข้ามาเดินชม (ยิ่งไม่มีพิธีกรรมทางศาสนาหรือผู้จาริกแสวงบุญ
 ได้ยิ่งดี) เมื่อถูกทำให้กลายเป็นพิพิธภัณฑ์ไปแบบนี้ โบราณสถาน
 จึงถูกจัดวางสถานะใหม่ให้เป็นเสมือนเครื่องประดับยศสำหรับรัฐ
 อาณานิคม *สมราวาส*

แต่ดังที่ตั้งข้อสังเกตไปแล้วในบทก่อนๆ ลักษณะพิเศษของ
 กลไกต่างๆ ของรัฐสมราวาสคือ การผลิตซ้ำได้ไม่มีที่สิ้นสุด การผลิตซ้ำ
 ที่เป็นไปได้ด้วยเทคโนโลยีการพิมพ์และการถ่ายภาพ แต่ในทาง
 การเมือง-วัฒนธรรมนั้น ผู้ปกครองเองต้องไม่มีความเชื่ออย่างจริงจัง
 ในความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่ท้องถิ่นเหล่านั้น การเคลื่อนตัวไปสู่
 ทิศทางดังกล่าวสามารถสังเกตเห็นได้ในทุกๆ แห่ง: (1) รายงานทาง
 โบราณคดีหนาปึก ชับซ้อนด้วยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน พรังพร้อม
 ด้วยภาพถ่ายจำนวนมาก บันทึกกระบวนการบูรณะปฏิสังขรณ์ซาก
 ปรัชกัฟัง ณ โบราณสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง (2) หนังสือมีภาพ
 ประกอบบริจิตรตระการตาเพื่อการบริโภคของสาธารณชน โดยรวบรวม
 ภาพพิเศษขนาดใหญ่ของโบราณสถานสำคัญๆ ทั้งหมดที่ได้รับการ
 บูรณะ *ภายในอาณานิคม* นั้น (ถ้าหากมีภาพวัดฮินดู-พุทธอยู่ติดกับ

มัสยิดอิสลามที่ได้รับการบูรณะก็ยิ่งดี ดังเช่นในหมู่เกาะอินเดีของ เนเธอร์แลนด์⁴¹ เนื่องจากอุตสาหกรรมการพิมพ์ในระบบทุนนิยมนี้เอง รัฐจึงสามารถสร้างมรดกแห่งชาติในเชิงสัมมนาภาพถ่ายไว้ให้อาณา ประชากรที่ซื้อหามาชื่นชมได้ แม้ว่าจะมีราคาสูงก็ตาม (3) การ สร้างตราสัญลักษณ์ ซึ่งทำได้ด้วยกระบวนการเปลี่ยนโบราณสถาน ศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นสถานที่ทางโลกีย์ ดังที่แสดงให้เห็นแล้วข้างต้น ดวง ตราไปรษณียากรซึ่งพิมพ์ออกมาเป็นชุด ในเมื่อมีทั้งนก ผลไม้ สัตว์ ในเขตร้อน ทำไมจะมีโบราณสถานบ้างไม่ได้? นี่เป็นตัวอย่างชัดเจน ของกระบวนการในขั้นตอนนี้ แม้แต่โปสการ์ดและตำราเรียนก็เจริญ รอยตามตรรกะเดียวกัน ซ้ำเข้าไปอีกแค่ขั้นเดียวก็เข้าสู่ระบบตลาด ได้เลย เราจึงมีทั้งโรงแรมฟูกาม ไก่ทอดบุโรพุทโธ ฯลฯ

แม้ว่าการศึกษาโบราณคดีในแบบนี้ ซึ่งเข้าสู่ภาวะสูงงอมพอดิ ในยุคผลิตซ้ำด้วยเครื่องจักร จะมีความเป็นการเมืองแฝงฝังอยู่อย่าง ลึกซึ้งก็ตาม แต่มันก็เป็นการเมืองในระดับที่ลึกมาก จนเกือบทุกคน รวมทั้งบุคลากรของรัฐอาณานิคมเอง ก็ไม่ตระหนักถึงข้อเท็จจริงนี้ (ล่วงมาถึงทศวรรษที่ 1930 ข้าราชการในอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียง

41 ตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นในระยะหลังได้แก่ *Ancient Indonesian Art* โดย นักวิชาการชาวดัตช์ชื่อ A.J. Berner Kempers ซึ่งอ้างสรรพคุณว่าตัวเองเป็น “อดีต ผู้อำนวยการกองโบราณคดีในอินโดนีเซีย [sic]” pp. 24-5 มีแผนที่แสดงสถานที่ตั้ง โบราณสถานหลายแห่ง แผนที่แรกยิ่งบอกอะไรเป็นพิเศษ เพราะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า (โดยมีขอบด้านทิศตะวันออกอยู่ตรงเส้นเมริเดียนที่ 141) ของแผนที่นั้นรวมเอาเกาะ มินดาเนาของฟิลิปปินส์ เกาะบอร์เนียวเหนือของมาเลเซียภายใต้อาณานิคมของ อังกฤษ, คาบสมุทรมลายูและสิงคโปร์เอาไว้ด้วย ทั้งหมดนี้ไม่แสดงสถานที่อะไรเลย ไม่ระบุชื่อใดๆ ทั้งสิ้น นอกจากสถานที่เดียวที่ไม่มีคำอธิบายใดๆ เลยคือ “เกดะห์” (ไทรบุรี) หลังจากรูปประกอบใน p. 340 รูปโบราณสถานจึงเปลี่ยนจากศาสนาพุทธ -ฮินดู ไปเป็นศาสนาอิสลาม

เพียงได้เกือบทั้งหมดเป็นชาวพื้นเมืองถึง 90%) มันกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาในชีวิตประจำวัน การที่เครื่องประดับยศของรัฐอาณานิคมสามารถผลิตซ้ำประจำวันได้อย่างไม่สิ้นสุดนี้แหละที่สำแดงให้เห็นอำนาจแท้จริงของรัฐ

คงไม่น่าประหลาดใจนักที่รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังการประกาศเอกราช ซึ่งมีความต่อเนื่องอย่างเด่นชัดจากรัฐอาณานิคมก่อนหน้านี้ ย่อมสืบทอดการสร้างพิธีกรรมที่ที่แฝงนัยยะทางการเมืองแบบนี้มาด้วย ยกตัวอย่างเช่น ในวันที่ 9 พฤศจิกายน ค.ศ.1968 ในพิธีฉลองครบรอบปีที่ 15 ของการประกาศเอกราชกัมพูชา เจ้าบรมมหาราชวังให้สร้างรูปจำลองขนาดใหญ่ของมหาวิหารบายนแห่งนครวัด โดยทำจากไม้และกระดาษอัด แล้วนำไปแสดงที่สนามกีฬาแห่งชาติในกรุงพนมเปญ⁴² รูปจำลองนี้สร้างด้วยฝีมือหยาบและน่าเกลียดเป็นพิเศษ แต่ก็สมวัตถุประสงค์เป็นอย่างดี เพราะมันเป็นที่จดจำได้ทันที สืบเนื่องจากประวัติศาสตร์การสร้างตราสัญลักษณ์ในยุคอาณานิคม ‘อ้อ วิหารบายนของเรา’ เพียงแต่ตัดความทรงจำเกี่ยวกับผู้บูรณะยุคอาณานิคมฝรั่งเศสทิ้งไปเท่านั้นเอง การปฏิสังขรณ์นครวัดขึ้นมาใหม่โดยเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ซึ่งอยู่ในรูปแบบของ ‘ปริศนาภาพต่อ’ เช่นกัน กลายเป็นสัญลักษณ์ศูนย์กลางบนธงชาติของระบอบกษัตริย์ในยุคเจ้าสีหนุ ระบอบทหารของลอนนอลและระบอบปฏิวัติแบบจาโคแวงของพอลพต ตามลำดับดังที่ตั้งข้อสังเกตไว้แล้วในบทที่ 9

สิ่งที่น่าสะอิดใจยิ่งกว่าคือหลักฐานว่า มีการสืบทอดแนวคิด

42 ดูรูปถ่ายความประหลาดพิกลนี้ได้ใน *Kambuja*, 45 (15 December 1968)

ดังกล่าวนี้ในระดับประชานิยมทั่วไป ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นเป็นอย่างดีตัวอย่างหนึ่งคือ ชุดภาพวาดที่แสดงจากเหตุการณ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์ชาติ ที่กระทรวงศึกษาธิการของอินโดนีเซียจัดทำขึ้นมาในทศวรรษ 1950 ภาพวาดชุดนี้ผลิตออกมาจำนวนมากและแจกจ่ายกระจายไปทั่วทั้งระบบโรงเรียนระดับประถม ทุกๆ โรงเรียน เด็กๆ ชาวอินโดนีเซียต้องมีภาพแสดงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของประเทศติดอยู่บนผนังห้องเรียน แน่นนอน ฉากหลังส่วนใหญ่ในภาพชุดดังกล่าววาดออกมาในแบบธรรมชาตินิยมเร้าอารมณ์ตามคตินิยมของพาณิชย์ ศิลป์ยุคต้นศตวรรษที่ 20 ส่วนรูปคนก็หยิบยืมมาจากหุ่นจำลองในพิพิธภัณฑยุคอาณานิคม หรือไม่ก็เอามาจากหุ่น วายังโอรัง (wayang orang) ที่เป็นการแสดงละครหุ่นอิงพงศาวดารพื้นบ้าน ซึ่งเป็นที่นิยมของชาวบ้านทั่วไป อย่างไรก็ตาม แง่มุมที่น่าสนใจที่สุดในภาพวาดชุดนี้คือ การนำเสนอบุโรพุทโธในฐานะตราสัญลักษณ์แก่เด็กๆ ในความเป็นจริง โบราณสถานอันมหึมาแห่งนี้ ประกอบด้วยพระพุทธรูปถึง 504 องค์ ภาพเรื่องราวสลักหิน 1,460 ภาพและลายจำหลักหินอีก 1,212 แผ่น นี่คือขุมคลังอันมหัศจรรย์ของงานประติมากรรมชวา ยุคโบราณ แต่ผู้วาดภาพยุคปัจจุบันกลับมีจินตนาการถึงสิ่งมหัศจรรย์แห่งยุคทองในศตวรรษที่ 9 อย่างแปลกประหลาดพิสดารจนน่าสนใจยิ่งนัก ภาพบุโรพุทโธวาดออกมาเป็นสีชาวล้วน ไม่เห็นร่องรอยของงานประติมากรรมแม้แต่รอย แวดล้อมด้วยสนามหญ้าที่ตัดแต่งอย่างดีและถนนใหญ่ปลูกต้นไม้ขนาดใหญ่อย่างเป็นระเบียบ ไม่มีมนุษย์ใฝ่ล่มาให้เห็นแม้แต่คนเดียว⁴³ บางท่านอาจมีข้อโต้แย้งว่า ความ

43 ประเด็นในเรื่องนี้มาจากการวิเคราะห์หลักฐานข้อมูลอย่างละเอียดใน

ว่างเปล่านี้สะท้อนถึงความกระอักกระอ่วนใจของจิตรกรรมสุลิมเมื่อต้องวาดภาพโบราณสถานในศาสนาพุทธ แต่เกรงว่าจริงๆ แล้วสิ่งที่เราเห็นก็คือการสืบทอดโบราณคดียุคอาณานิคมมาตรงๆ โดยไม่รู้ตัว นั่นคือบุโรพุทโธในฐานะเครื่องประดับยศของรัฐและเป็นตราสัญลักษณ์แบบ ‘อ้อ บุโรพุทโธนั่นเอง’ ดังนั้น ถ้าต้องการเข้าใจว่า ทำไมบุโรพุทโธมีพลังยิ่งใหญ่ในฐานะเป็นสัญลักษณ์ของชาติอินโดนีเซีย ก็เพราะว่าบุโรพุทโธหาใช่โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์หนึ่งเดียวไม่ แต่เป็นภาพจำนวนนับแสนนับล้านที่ถูกผลิตซ้ำให้เห็นได้ทั่วไป

ด้วยความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันดังกล่าว สัมมะโนประชากร แผนที่ และพิพิธภัณฑน์ จึงสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของรัฐอาณานิคมยุคปลายเกี่ยวกับปริณิณทลภายใต้อำนาจของตน ‘เส้นด้ายตัวเย็น’ ในการถักทอความคิดแบบนี้ อยู่ที่ตะแกรงจำแนกประเภทแบบเบ็ดเสร็จที่สามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างยืดหยุ่นไม่มีที่สิ้นสุด กับอะไรก็ตามที่อยู่ภายใต้การควบคุมที่แท้จริงหรือที่รัฐที่กักขังขึ้นมาเอง ไม่ว่าจะเป็นประชากร อาณาเขต ศาสนา ภาษา ผลิตภัณฑ์ โบราณสถาน ฯลฯ ประสิทธิภาพของตะแกรงร่อนนี้คือการระบุได้เสมอว่า สิ่งนี้คือสิ่งนี้ ไม่ใช่สิ่งนั้น สิ่งนี้อยู่ตรงนี้ ไม่ใช่ตรงนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างมีขอบเขตกำหนดได้ เพราะฉะนั้น ตามหลักการแล้วจึงนับได้ด้วย (ช่องในสัมมะโนประชากรที่เป็นการจำแนกกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อยอันน่าขบขันที่ระบุว่า ‘อื่นๆ’ บดบังความเบี่ยงเบนในชีวิตจริงด้วย *trompe l'oeil* [ภาพวาดที่ลวงตาว่าเหมือนจริง] ในระบบราชการอันละเอียดซับซ้อน) ส่วน ‘เส้นด้ายตัวขวาง’ คือสิ่งที่เราเรียกว่า การจัดลำดับ

อนุกรม (serialization) ซึ่งมาจากสมมติฐานว่า โลกประกอบขึ้นมา จากจำนวนพหุพจน์ของสรรพสิ่งที่เหมือนๆ และซ้ำๆ กัน สิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยเฉพาะเป็นแค่ตัวแทนชั่วคราวของอนุกรมเลขคณิต (series) หนึ่งๆ เสมอ และต้องถูกดูแลจัดการในลักษณะนี้ นี่เองคือเหตุผลที่รัฐ อาณานิคมจึงจินตนาการถึงอนุกรมของชาวจีนก่อนหน้าที่จะมีชาวจีน คนใด และจินตนาการถึงอนุกรมของนักชาตินิยมก่อนการปรากฏตัว ของนักชาตินิยมเฉพาะถิ่นคนใด

ไม่มีใครคิดค้นคำอุปมาสำหรับกรอบวิธีคิดแบบนี้ได้ดีไปกว่า นักเขียนนวนิยายผู้ยิ่งใหญ่ชาวอินโดนีเซีย ปรามูทยา อนันตา ตูร์ (Pramoedya Ananta Toer) เขาตั้งชื่อหนังสือเล่มสุดท้ายในชุดจตุรภาค นิยายอิงประวัติศาสตร์ยุคอาณานิคมว่า *Rumah Kaca* หรือ *The Glass House* (บ้านกระจก) ชื่อนวนิยายเรื่องนี้ให้ภาพพจน์ถึงการสอดส่อง ตรวจสอบอย่างเบ็ดเสร็จไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าคุก Panopticon ของ เบนแธม⁴⁴ เพราะรัฐอาณานิคมไม่เพียงมุ่งหมายที่จะสร้างดินแดน แห่งมนุษย์ภายใต้การควบคุมที่สามารถสอดส่องดูได้ทุกแง่มุมเท่านั้น แต่ ‘การสอดส่องดูได้’ นี้ยังต้องมีเงื่อนไขด้วยว่า ทุกคน ทุกสิ่ง ต้องมี

44 เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham -1748-1832) นักปรัชญาเสรีนิยมชาว อังกฤษผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง เนื่องจากเขารู้สึกสลดใจกับสภาพอันเลวร้ายของคุก อังกฤษในสมัยนั้น เขาจึงพยายามสร้างระบบคุกคุมขังที่มีมนุษยธรรมกว่าเดิม เขา เรียกคุกแบบนี้ว่า Panopticon ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่มีรากมาจากภาษากรีกโบราณ มีความหมายว่า ‘มองเห็นถ้วนทั่ว’ คุก Panopticon นี้ถูกออกแบบเป็นวงกลม โดย ห้องขังตั้งล้อมรอบปล่องตรงกลาง การออกแบบในลักษณะนี้จะทำให้พัสดิสามารถ เผ่าดูนักโทษทุกคนได้ โดยที่นักโทษไม่สามารถมองเห็นพัสติ อีกทั้งนักโทษก็ไม่เคย รู้แน่ว่า ตัวเองกำลังถูกเผ่าดูอยู่หรือเปล่า ทั้งหมดนี้เพื่อให้พัสติสามารถควบคุมและ ติดตามดูนักโทษได้โดยไม่ต้องใช้การทำร้ายร่างกาย

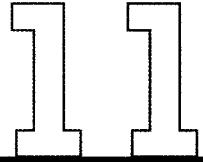
หมายเลขประจำตัว (ในแบบใดแบบหนึ่ง) ด้วย⁴⁵ จินตนาการในลักษณะเช่นนี้ไม่ได้ผุดขึ้นมากกลางอากาศ มันเป็นผลพลอยได้จากเทคโนโลยีการเดินเรือ ดาราศาสตร์ นาฬิกาศาสตร์ การสำรวจ การถ่ายภาพและการพิมพ์ นี่ยังไม่พุดถึงพลังขับเคลื่อนอันลึกซึ้งของระบบทุนนิยม

แผนที่และสำมะโนประชากร จึงมีอิทธิพลต่อการปั้นแต่งไวยากรณ์ ซึ่งในเวลาต่อมาทำให้เกิด ‘ประเทศพม่า’ และ ‘ชาวพม่า’ ‘ประเทศอินโดนีเซีย’ และ ‘ชาวอินโดนีเซีย’ แต่การทำให้ความเป็นไปได้เหล่านี้กลายเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ รูปธรรมซึ่งมีอิทธิพลมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่ารัฐอาณานิคมจะล่มสลายไปเนิ่นนานแล้วก็ตาม ทั้งนี้ย่อมสืบเนื่องมาจากจินตนาการอันแปลกประหลาดของรัฐอาณานิคมที่มีต่อประวัติศาสตร์และอำนาจ โบราณคดีเป็นสิ่งที่จินตนาการถึงไม่ได้เลยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคก่อนอาณานิคมสยามที่ไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมรับเอาจินตนาการนี้มาหลังเพื่อน แต่ที่รับมาในลักษณะเดียวกับรัฐอาณานิคมอื่นๆ โบราณคดีทำให้เกิดอนุกรมของ ‘โบราณสถาน’ ที่จำแนกด้วยช่องจัดประเภททางภูมิศาสตร์-ประชากรศาสตร์ของ ‘อินเดียตะวันออกเฉียงเหนือแลนด์’

45 ตัวอย่างของนโยบายที่เป็นผลลัพธ์มาจากจินตนาการถึงบ้านกระจก ซึ่งเป็นสิ่งที่อดีตนักโทษการเมืองอย่างปราชญ์รับรู้ด้วยความเจ็บปวด นั่นคือ บัตรประชาชนจำแนกประเภทบุคคลที่ชาวอินโดนีเซียช่วยเหลือผู้ใหญ่มองทุกคนต้องพักติดตัวตลอดเวลา บัตรประชาชนแบบนี้เป็นส่วนประกอบในอีกรูปแบบหนึ่ง มันแสดงถึงการทำให้สำมะโนประชากรทางการเมือง โดยมีผลกระทบอย่างแรงต่อคนที่ถูกจัดอยู่ในประเภทย่อยของ ‘นักก้อจาลาล’ และ ‘คนชายชาติ’ สิ่งที่น่าสังเกตอย่างยิ่งก็คือ การทำให้สำมะโนประชากรในลักษณะนี้เข้าขั้นสมบูรณ์แบบหลังจากประเทศอินโดนีเซียได้รับเอกราชไปแล้ว

และ ‘พม่าของอังกฤษ’ เมื่อถูกมองด้วยกรอบของอนุกรมทางโลก เช่นนี้ ซากโบราณสถานแต่ละแห่งจึงกลายเป็นสิ่งที่สำรวจสอดส่อง ‘ได้และจำลองซ้ำได้’ ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อกรมกองโบราณคดีของรัฐ อาณานิคมใช้เทคโนโลยีที่ทำให้สามารถรวบรวมอนุกรมเหล่านี้ไว้ใน รูปของแผนที่และภาพถ่าย รัฐก็สามารถที่กักท้วงว่า อนุกรมเหล่านี้เป็น เสมือนสมุดเก็บภาพบรรพบุรุษของตนได้ขึ้นไปตามเวลาทาง ประวัติศาสตร์ ฤกษ์แจสำคัญไม่ได้อยู่ที่บุโรพุทโธหรือพุกามหรือโบราณ สถานใดๆ ซึ่งรัฐก็ไม่ได้ให้ความสนใจจริงจังอยู่แล้ว จะมีก็เพียงความ เกี่ยวพันในแง่ของโบราณคดีเท่านั้น อย่างไรก็ตาม อนุกรม ที่ผลิตซ้ำ ได้นี้ก่อให้เกิดความลึกในมิติทางประวัติศาสตร์ที่รัฐหลังยุคอาณานิคม สามารถรับสืบทอดมาได้อย่างง่ายดาย ผลลัพธ์ทางตรรกะขั้นสุดท้าย จึงเป็นตราสัญลักษณ์ ไม่ว่าจะ เป็น ‘พุกาม’ หรือ ‘ฟิลิปปินส์’ ก็ไม่ต่าง กันสักเท่าไร เพราะมันล้วนแต่เป็นความกลวงเปล่า ไร้บริบท เป็นแค่ ภาพที่จดจำได้ง่ายและผลิตซ้ำได้ไม่มีที่สิ้นสุดในทุกทิศทาง ซึ่ง สำมะโนประชากรและแผนที่ อันเปรียบเสมือนด้ายยืนและด้ายขวาง ได้ถักทอร้อยรัดเข้าด้วยกันอย่างมีอาจลบลเลื่อนได้ ❖

ความทรงจำกับการลืม

Memory and Forgetting

พื้นที่ใหม่และเก่า Space New and Old

New York, Nueva Leon, Nouvelle Orleans, Nova Lisboa, Nieuw Amsterdam เมื่อถึงศตวรรษที่ 16 ชาวยุโรปได้เริ่มธรรมเนียมแปลกๆ อย่างหนึ่งในการตั้งชื่อในดินแดนห่างไกลทั้งหลาย เริ่มต้นในทวีปอเมริกาและแอฟริกา ต่อมาก็คือในเอเชีย ออสเตรเลียและโอเชียเนีย ว่าเป็นเมืองรุ่น 'ใหม่' ของดินแดน 'เก่า' (เพราะมันมีของใหม่ขึ้นมา) อันเป็นดินแดนดั้งเดิมของมัน ยิ่งกว่านั้น พวกยุโรปยังรักษาธรรมเนียมนี้ไว้ แม้กระทั่งว่าเมื่อดินแดนเหล่านั้น ถูกเปลี่ยนมือไปยังจักรวรรดิอื่นๆ แล้วก็ตาม ดังที่ Nouvelle Orleans กลายมาเป็น New Orleans อย่างเสียบๆ และ Nieuw Zeeland มาเป็น New Zealand

การตั้งชื่อสถานที่ทางการเมืองและศาสนาว่า 'ใหม่' นั้น กล่าวโดยทั่วไปแล้ว วิธีการดังกล่าวในตัวมันเอง ไม่ใช่เรื่องใหม่เสียทีเดียว

ดังตัวอย่างเช่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เราจะพบเมืองที่ค่อนข้างเก่าแก่ที่ชื่อของมันมีคำอันมีความหมายว่าใหม่ด้วยเช่นกัน เชียงใหม่ (นครใหม่) โกตาบารู (เมืองใหม่ Kota Bahru) เพกันบารู (ตลาดใหม่ Pekanbaru) แต่ในชื่อเหล่านี้ ‘ใหม่’ มีความหมายไปในการเป็น ‘ทายาท’ หรือ ‘ผู้สืบทอด’ ของสิ่งที่ได้สูญหายไป ‘ใหม่’ และ ‘เก่า’ จึงอยู่ในระนาบแนวตั้งเดียวกันอย่างมีพัฒนาการและความต่อเนื่องในทางประวัติศาสตร์ และดังนั้นสิ่งที่เรียกว่า ‘ใหม่’ มักทำให้เกิดการอ้างถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งที่ตายไปแล้ว(หรือบรรพบุรุษ) ขึ้นมา สิ่งที่นำตื่นเต้นในกรณีการให้ความหมายสิ่งใหม่ในทวีปอเมริกาในศตวรรษที่ 16-18 ได้แก่ การที่ทั้ง ‘ใหม่’ และ ‘เก่า’ ต่างถูกเข้าใจอย่างเป็นระบบในลักษณะแนวขวางที่เคียงคู่กัน และดำรงอยู่ด้วยกันใน ‘สูญกาลสมมติ’ (homogeneous empty time) ด้วยกัน คือไม่มีประวัติศาสตร์อันเดียวกันทั้งสองแห่ง Vizcaya ตั้งอยู่ *เคียงคู่* ไปด้วยกับ Neuva Vizcaya และ New London *เคียงคู่* ไปด้วยกับ London นั่นคือเป็นการบอกในนัยของการเป็นญาติที่แข่งขันกันมากกว่าการเป็นทายาทที่สืบทอดกันมา

การสร้างความคิดใหม่แบบแนวขวางดังกล่าวนี้ สามารถเกิดขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อในทางประวัติศาสตร์มีกลุ่มคนจำนวนมากหลายกลุ่มอยู่ในฐานะที่คิดถึงการมีชีวิตของพวกเขาว่ามีชีวิตที่ดำรงอยู่เคียงข้างไปกับการมีชีวิตของคนกลุ่มใหญ่อื่นๆ ในที่ต่างๆ แม้จะไม่เคยพบกันเลย แต่กระนั้นก็ดำเนินไปตามครรลองของวิถีชีวิตที่เป็นแบบเดียวกัน ในระหว่างปี ค.ศ.1500-1800 การสะสมของความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่จำนวนมากในสาขาของการต่อเรือ การเดินเรือ การทำนาฬิกาและการทำแผนที่ ซึ่งถูกนำเสนอผ่านระบบ

ทุนนิยมการพิมพ์ ได้ช่วยทำให้การเงินธนาคารแบบนี้เป็นไปได้¹ จึงเป็นสิ่งที่คิดถึงได้ว่าคนที่อาศัยอยู่ในที่ราบสูงของเปรู อยู่ในที่ราบกว้างใหญ่ของอาร์เจนตินา หรืออยู่บริเวณอ่าวในนิวอิงแลนด์ ก็สามารถรู้สึกเชื่อมสัมพันธ์กับภูมิภาคหรือชุมชนบางแห่ง ที่ไกลออกไปเป็นพันๆ ไมล์ ในอังกฤษหรือในคาบสมุทรไอบีเรีย (สเปน) ผู้คนเหล่านั้นสามารถจะตระหนักอย่างเต็มเปี่ยมในการมีภาษาและศรัทธาในศาสนา (ในดีกรีที่ต่างกันไป) ในขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ร่วมกันกับคนอื่น ๆ ได้ โดยไม่ได้คาดหวังอะไรมากมายว่าจะต้องพบกันเลย²

การที่สำนึกแบบคู่ขนานหรือแบบเกิดขึ้นพร้อมๆ กันนี้ จะมีผลทางการเมืองอันใหญ่หลวง ไม่ใช่เพียงแค่การเกิดขึ้นมาเท่านั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่กลุ่มคู่ขนานนี้ จะต้องมียุทธศาสตร์และต้องมีขนาดใหญ่ด้วย และส่วนใหม่ที่มีขนาดใหญ่ และมีการตั้งรกราก

1 การสะสมความรู้ดังกล่าวนี้ก้าวสูงสุดสุดยอดในระดับการค้นหาที่เป็น 'สากล' (คือเป็นยุโรป) ในการหาการวัดเส้นรุ้ง (ลองจิจูด) ที่แมนฮายอกมา ดังอ่านได้จากการเล่าอันสนุกสนานของ Landes, *Revolution in Time*, บทที่ 9. ในปี ค.ศ.1776 ในเวลาที่ 13 อาณานิคมประกาศเอกราชจากอังกฤษ นิตยสาร *Gentlemen's Magazine* มีข่าวมรณกรรมสั้นๆ ของ John Harrison ดังนี้ 'เขาเป็นช่างกลที่เก่งกาจที่สุดคนหนึ่ง และได้รับรางวัล 20,000 ปอนด์ สำหรับการค้นพบเส้นลองจิจูด'

2 การแพร่หลายต่อมาของสำนึกดังกล่าวนี้ในเอเชีย เห็นได้จากการนำเสนออย่างชาญฉลาดของปรามูทยา อนันตา ตูร์ (Pramoedya Ananta Toer) ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ของเขาเรื่อง *Bumi Manusia* (แผ่นดินของมนุษยชาติ) ในหน้าแรกๆ ของเรื่องนี้วีรบุรุษนักชาตินิยม(อินโดนีเซีย) ร่ำพันว่า เขาเกิดวันเดียวกันกับพระราชินี Wilhelmina ในอนาคต -31 สิงหาคม 1880 'แต่ว่าขณะที่เกาะของฉันถูกท้อมุ้มด้วยความมืดของรัตติกาล ประเทศของเธออาบแสงแดดต้อย และถ้าหากประเทศของเธอถูกปกคลุมด้วยความมืดของราตรี เกาะของฉันก็เจิดจ้าเป็นประกาย อยู่ในยามเที่ยงวันของเส้นศูนย์สูตร' (p. 4)

อย่างถาวร รวมทั้งมีการขึ้นต่อส่วนที่เก่ากว่าอย่างแข็งแรง เช่นบรรดาเมืองในลาตินอเมริกาที่เป็นเมืองขึ้น หรืออาณานิคมของเมืองแม่ในยุโรป เป็นต้น เจื่อนไซดังกล่าวเหล่านี้มีครบถ้วนในทวีปอเมริกา ซึ่งสภาพแบบนี้ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ประการแรก ความกว้างใหญ่ในขนาดของมหาสมุทรแอตแลนติก และลักษณะภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงที่อยู่ในแต่ละฝั่งของมหาสมุทร ทำให้การกลืนประชากรอื่น ให้เข้ามาอยู่ในหน่วยทางการเมืองและวัฒนธรรมที่ใหญ่กว่าอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังเช่นที่เปลี่ยน Las Españas มาเป็น España และดุคกลืนให้สกอตแลนด์เข้ามาอยู่ในสหราชอาณาจักรนั้นเป็นไปได้เลย ประการที่ 2 ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 4 การอพยพของคนยุโรปไปยังทวีปอเมริกาเกิดขึ้นในขอบเขตที่น่าตกใจ เมื่อสิ้นศตวรรษที่ 18 มีคน 'ผิวขาว' ไม่น้อยกว่า 3,200,000 คน (รวมพวก *peninsulares* อีกไม่เกิน 150,000 คน) อยู่ในประชากรทั้งหมดราว 16,900,000 คน ในอาณาจักรตะวันตกของราชวงศ์บูร์บองสเปน³ ขนาดที่ใหญ่โตของชุมชนผู้อพยพเหล่านี้ ไม่น้อยกว่าอำนาจทางทหาร เศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่เหนือกว่า เมื่อเทียบกับของประชากรท้องถิ่นทั้งหลาย ทำให้มั่นใจได้ว่า พวกนี้จะรักษาความเป็นอันหนึ่งเดียวกันทางวัฒนธรรมและการขึ้นมาปกครองในเมืองท้องถิ่นของพวกเขาเอาไว้ได้⁴ ประการที่ 3 ศูนย์กลางแห่งจักรวรรดิมีทั้งระบบราชการที่น่าเกรงขามกับบรรดาเครื่องมือทางอุดมการณ์อยู่ในมือ ซึ่งในหลายศตวรรษที่ผ่านมาช่วยให้สามารถบังคับบัญชาบรรดาครีโอล⁵ ให้ทำตามใจของพวกเขาได้ (เมื่อเราคิดถึงปัญหาการขนส่งเคลื่อนย้ายทั้งทหารและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ทั้งหมดแล้ว ก็จะต้องประทับใจในความสามารถของลอนดอนและมาดริด ในการทำสงครามต่อต้าน

การปฏิบัติของพวกทาสชาวอาณานิคมอเมริกาที่ยาวนานได้)

สิ่งใหม่ในบรรดาเงื่อนไขทั้งหลาย พบเห็นได้จากการเปรียบเทียบกับการอพยพขนาดใหญ่ๆ ของคนจีนและอาหรับ (ที่ร่วมสมัย

3 ไม่จำเป็นต้องกล่าวกระมังว่า 'ความขาว' เป็นสิ่งมีฐานะทางกฎหมายอย่างหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างเบาบางกับความจริงทางสังคมอันซับซ้อนทั้งหลาย ดังที่ผู้ปลดปล่อยเองพูดถึงมันว่า 'เราคือลูกหลานผู้อัปลักษณ์ของชาวสเปนนักล่าเหยื่อผู้เดินทางมายังทวีปอเมริกา เพื่อสืบลือดแล้วร่วมผสมพันธุ์กับลูกหลานของมัน หลังจากนั้นลูกหลานจากการผสมอยู่นอกสมรสเหล่านั้น ก็ร่วมผสมเข้ากับลูกหลานของทาสที่ถูกนำมาจากแอฟริกา' การเน้นเป็นของผู้เขียน Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, p. 49. เราพึงระมัดระวังในการกล่าวอ้างถึงอะไรก็ตามที่ 'เป็นยุโรปตลอดกาล' ในลัทธิคริสโตลันนี่ ขอให้จำคนเหล่านี้ไว้ให้ดี คือพวกตระกูล Da Souzas ชาวพุทธ-สิงหลผู้เลื่อมใสศรัทธา กับพวก Silvas ชาวคาทอลิก-ฟลอเรส และบรรดา Soriano ชาวคาทอลิก-มะนิลา คนลูกผสมที่มีนามสกุลเป็นยุโรปที่มีบทบาททางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองอย่างมากในลังกา อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ร่วมสมัยกันเหล่านั้น ช่วยทำให้เราตระหนักว่า ภายใต้เงื่อนไขที่เอื้ออำนวยตระกูลยุโรปก็อาจถูกดัดแปลงอย่างแนบเนียนนุ่มนวลให้กลายเป็นวัฒนธรรมของคนที่ไม่ใช่ยุโรปได้เหมือนกัน

4 เปรียบเทียบชะตากรรมของประชากรผู้อพยพแอฟริกันจำนวนมหาศาลไกลของระบบทาสอันโหดร้ายไม่เพียงแต่ทำให้วัฒนธรรมและการเมืองของพวกเขาแตกออกเป็นเสี่ยงๆ เท่านั้น หากยังทำให้ความเป็นไปได้ของการจินตนาการถึงชุมชนคนดำในเวเนซุเอลาและในแอฟริกาตะวันตกเคลื่อนที่ไปอย่างเคียงข้างกันนั้น เป็นไปไม่ได้เลย

5 คำว่า creole 'ครีโอล' มีกำเนิดมาจากภาษาโปรตุเกสในศตวรรษที่ 15 จากการใช้ไปตั้งสถานที่การค้าในทวีปแอฟริกาตะวันตก โดยหมายถึงคนโปรตุเกสที่เกิดและเติบโตในแอฟริกา ต่อมาก็คำทาสโปรตุเกสขยายการค้าทาสไปทั่วอเมริกาใต้ ทำให้คำว่าครีโอลถูกนำไปใช้ในดินแดนอาณานิคมของยุโรปในทวีปอเมริกาอย่างกว้างขวาง ทำให้ความหมายของคำก็เปลี่ยนไปตามสถานที่ด้วย เช่นในอาณานิคมของสเปน ครีโอลหมายถึงลูกหลานของคนที่เกิดและโตในลาตินอเมริกา ไม่รวมลูกหลานคนเชื้อชาติผิวอื่น แต่ในอาณานิคมบราซิลหมายถึงคนผิวสีมากกว่า ในฟิลิปปินส์ก็ใช้ความหมายเดียวกับของสเปนในลาตินอเมริกา แต่ไม่ค่อยเป็นที่นิยมในการใช้มากนัก (ผู้แปล)

เดียวกัน) ที่เข้าไปในอุษาคเนย์และแอฟริกาตะวันออก การอพยพเหล่านั้น แทบไม่ได้มีการ ‘วางแผน’ อะไรเลยจากศูนย์กลางใดก็ตาม และก็แทบไม่ได้สร้างความสัมพันธ์ที่ขึ้นต่ออย่างมั่นคงขึ้นมาเลย ในกรณีของจีน ตัวอย่างที่พอเปรียบเทียบได้เลาๆ คือขบวนการค้าขายทางเรืออันมหาศาลที่เข้ามาข้ามมหาสมุทรอินเดียในต้นศตวรรษที่ 15 ภายใต้การนำของแม่ทัพเรือเจิ้งเหอ (ฆ่าปอกง) ชั้นที่ผู้ปราดเปรื่อง การเดินทางอันทำหายครั้งนั้นเป็นพระบรมราชโองการของจักรพรรดิหย่งเล่อ ต้องการจะบังคับให้มาตรการผูกขาดการค้าขายต่างประเทศของราชสำนักกับดินแดนอุษาคเนย์ และบริเวณดินแดนที่อยู่ไกลออกไปทางตะวันตกเอาไว้จากการกอบโกยของพ่อค้าเอกชนจีน⁶ ความล้มเหลวของนโยบายนี้เห็นได้ชัดเจนในกลางศตวรรษ เมื่อราชวงศ์หมิงยกเลิกการท่องสมุทรผจญภัยในต่างแดนเสีย และกระทำทุกอย่างที่สามารถทำได้ เพื่อจะป้องกันการอพยพของผู้คนออกจากอาณาจักรจีน การสูญเสียเงินตอนใต้ให้แก่พวกแมนจูในปี ค.ศ.1645 ทำให้เกิดคลื่นลูกใหญ่ของผู้ลี้ภัยไปยังอุษาคเนย์ ซึ่งไม่มีวิสัยว่าจะสามารถสร้างความผูกพันทางการเมืองอะไรกับราชวงศ์ใหม่ของจีนในขณะนั้นได้เลย นโยบายของราชวงศ์ชิงต่อมา ก็ไม่แตกต่างมากนักจากของราชวงศ์หมิงตอนปลาย ยกตัวอย่างเช่นปี ค.ศ.1712 จักรพรรดิคังซีออกประกาศห้ามการค้าขายทั้งหมดกับอุษาคเนย์ และประกาศว่ารัฐบาลจีนได้ ‘แจ้งไปยังรัฐบาลต่างประเทศทั้งหลายให้ส่งตัวคนจีนที่อยู่ต่างแดนกลับมาเพื่อการลงโทษประหารชีวิต’⁷ คลื่นลูกใหญ่ของคนจีนที่อพยพไปต่างประเทศครั้งสุดท้ายเกิดขึ้นในศตวรรษ

6 ดู O.W. Wolters, *The Fall of Srivijaya in Malay History*, Appendix C.

7 อ้างถึงใน G.W. Skinner, *Chinese Society in Thailand*, pp. 15-16.

ที่ 19 เมื่อราชวงศ์ชิงประสบความสำเร็จเป็นเสี้ยงๆ และในอาณานิคมอุษาคเนย์และสยามกำลังมีความต้องการแรงงานจีนไร้ฝีมือจำนวนมาก เนื่องจากผู้อพยพเหล่านั้นถูกตัดขาดทางการเมืองจากปักกิ่ง ประกอบกับเป็นคนที่ไม่รู้หนังสือ พูดแต่ภาษาที่คนอื่นไม่เข้าใจ จึงเลี้ยงไม่ได้ที่พวกนี้จะถูกดูดกลืนเข้าไปในวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งหลาย หรือไม่ก็ตกอยู่ใต้อิทธิพลของชาวยุโรปที่กำลังรุกเข้ามา⁸

พวกอาหรับก็เช่นกัน การอพยพของคนเหล่านั้นเริ่มต้นที่ชายหาดฮัดระเมาต์ (Hadramaut – ปัจจุบันคือเยเมนและโอมาน) หนีเข้ามาจากศูนย์กลางที่แท้จริงในสมัยจักรวรรดิออตโตมันและโมกุลไม่เอกชนบางคนก็เก่งๆ ก็อาจก่อตั้งสร้างเมืองขึ้นมาใหม่ในท้องถิ่นได้ เช่นพ่อค้าที่ก่อตั้งอาณาจักรปอนติอานักในบอร์เนียวตะวันตกใน ค.ศ.1722 และต่อมาเขาก็แต่งงานกับคนท้องถิ่น ไม่นานความเป็น ‘อาหรับ’ (แม้จะมีใช้ความเป็นอิสลาม) ก็หายไป จากนั้นพวกเขาก็อยู่ภายใต้อิทธิพลของจักรวรรดิดัตช์และอังกฤษ ที่กำลังเติบโตขึ้นมา แต่ก็ไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรใดในตะวันออกไกลเลย ในปี ค.ศ.1832 Sayyid Sa'fid เจ้าเมืองมัสกัต (เมืองหลวงของโอมานในปัจจุบัน) ได้ก่อตั้งฐานกำลังอันทรงพลังขึ้นในชายฝั่งตะวันออกของแอฟริกา และตั้งรกรากบนเกาะของแซนชิบาร์ จากที่นั่นเขาก็สร้าง

8 ชุมชนคนจีนโพ้นทะเลใหญ่โตมาก จนทำให้เกิดความหวาดระแวงในหมู่คนยุโรปอย่างมาก จนมาถึงกลางศตวรรษที่ 18 ก็มีการกวาดล้างและต่อต้านคนจีนอย่างโหดเหี้ยม แม้ว่าจะยุติลงในที่สุดก็ตาม แต่ประเพณีที่ฝังงมนี้ก็ถูกถ่ายทอดผ่านลงไปยังประชากรท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นชาวมลายู ไทย พม่า และหลายๆ ประเทศในอุษาคเนย์

ศูนย์กลางของเศรษฐกิจการเพาะปลูกต้นกานพลูที่รุ่งเรืองขึ้น แต่อังกฤษก็ใช้กำลังทหารบังคับให้เขาตัดสัมพันธ์กับมัสกัต⁹ ดังนั้นไม่ว่าอาหรับหรือจีน แม้พวกเขาจะเดินทางเผชิญโชคไปในน่านน้ำด้วยจำนวนผู้คนอันมหาศาลในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันหรือในศตวรรษเดียวกันกับของชาวยุโรปตะวันตกก็ตาม พวกเขาก็ไม่เคยประสบความสำเร็จในการก่อตั้งชุมชนคนครีโอลที่เข้ากันได้ (เป็นเอกภาพ) ที่มั่งคั่งและมีสำนึกในตนเอง ที่ขึ้นต่อศูนย์กลางเมืองแม่ และนั่นเองเป็นเหตุให้ไม่เคยเห็นการเกิดขึ้นของบัสราใหม่ (New Basras) หรืออูฮันใหม่ (New Wuhans) แต่ประการใด

การที่ผู้คนในทวีปอเมริกา มีทิวทัศน์ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้วข้างต้น ช่วยอธิบายให้เข้าใจว่าทำไมลัทธิชาตินิยม จึงเกิดขึ้นก่อนใน *โลกใหม่* (New World) ไม่ใช่ในโลกเก่า (ยุโรป)¹⁰ เหตุผลและลักษณะดังกล่าว ยังช่วยให้เกิดความกระจ่างถึงลักษณะพิเศษสองอย่างของสงครามปฏิวัติที่ใหม่ลูกกลมในโลกใหม่ระหว่างปี ค.ศ.1776-1825 ประการหนึ่ง บรรดานักปฏิวัติครีโอลเหล่านั้น ก็ไม่มีใครคิดฝันที่จะรักษาจักรวรรดิไว้ไม่ให้แตกสลาย หากแต่ว่าพวกเขามุ่งที่การจัดสรรแบ่งปันอำนาจภายในเสียใหม่ *กลับหัวกลับหาง* สัมพันธภาพเดิมของการปกครองด้วยการโอนย้ายศูนย์กลางนคร (metropole) จากที่ตั้งในยุโรปมายังอเมริกา¹¹ หรือกล่าวอีกอย่างก็คือ จุดหมายไม่ได้

9 ดู Marshall G. Hodgson, *The Venture of Islam* Vol. 3, pp. 233-5.

10 เป็นที่น่าตกใจว่าลัทธิเอายุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentrism) นั้น ตกอยู่ในห่วงหวงที่ลึกมากเพียงไรเมื่อนักวิชาการยุโรปจำนวนมากยังคงยืนยัน ไม่ว่าข้อเท็จจริงทั้งหลายจะว่าอย่างไร พวกเขาก็กังขังยืนยันว่าลัทธิชาตินิยมเป็นประดิษฐกรรมของยุโรป

ต้องการสืบทอด ล้อมล้างหรือทำลาย ‘ลอนดอนเก่า’ (Old London) ด้วย ‘ลอนดอนใหม่’ (New London) หากอยู่ที่ต้องการรักษาความต่อเนื่อง ที่เคียงคู่กันไปของมันต่างหาก (จะดูความใหม่ของวิธีคิดแบบนี้ ก็ต้องดูจากประวัติศาสตร์จักรวรรดิอื่นๆ ก่อนหน้านี้ ในช่วงของการเสื่อมสลาย ที่มักจะมีความฝันของความต้องการ เข้าแทนที่ ศูนย์กลางอันเก่าเกิดขึ้นมา

อีกประการหนึ่ง แม้ว่าสงครามจะทำให้เกิดความทุกข์ยากมากมาย และเต็มไปด้วยความทารุณโหดร้าย แต่ก็แปลกที่ความเสี่ยงในการทำสงครามเหล่านั้นค่อนข้างต่ำ ไม่ว่าจะในทวีปอเมริกาใต้หรือเหนือ พวกบรรดาศรีโอลไม่จำเป็นต้องหวาดกลัวว่าจะถูกทำลายล้างด้วยกำลังหรือถูกบังคับให้ตกเป็นทาสเชลย เหมือนกับคนจำนวนมากที่ขัดขวางการขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมยุโรปต้องประสบมาที่เป็นเช่นนั้นได้ ก็เพราะพวกครีโอลเหล่านั้น ที่แท้ก็เป็นคน ‘ผิวขาว’ เป็นคริสเตียน และพูดภาษาสเปนหรืออังกฤษเหมือนกัน กับพวกเมืองแม่ นอกจากนี้ พวกครีโอลนี้ยังเป็นตัวเชื่อมอันจำเป็นสำหรับ ศูนย์กลางนครในเมืองแม่ ที่ต้องการจะรักษาความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของจักรวรรดิตะวันตก ให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องภายใต้

11 แต่ให้สังเกตการณ์ที่ประหลาดของบราซิล ในปี ค.ศ.1808 กษัตริย์ João VI ได้หนีกองทหารของนโปเลียนไปยังเมืองริโอเดอจาเนโร แม่ Wellington แม่ทัพอังกฤษได้ขับไล่พวกฝรั่งเศสออกไปในปี ค.ศ.1811 กษัตริย์ผู้ลี้ภัยนั้น ก็ยังกลัวการลุกฮือของพวกรีพับลิกัน (Republicans) ในประเทศอยู่ จึงพักอาศัยอยู่ต่อไปในอเมริกาใต้จนถึงปี ค.ศ.1822 ทำให้ระหว่างปี ค.ศ.1808-1822 ริโอกลายเป็น ศูนย์กลางของจักรวรรดิโลกที่กินอาณาเขตถึงแองโกลา โมซัมบิก มาเก๊า และติมอร์ตะวันออก ทว่าจักรวรรดินี้ปกครองโดยชาวยุโรปไม่ใช่อเมริกัน

การควบคุมของยุโรป ดังนั้นพวกเขาจึงเป็นกลุ่มคนยุโรปพิเศษ ที่อยู่ภายใต้อำนาจของยุโรป ที่ซึ่งในเวลาเดียวกันไม่มีความจำเป็นที่จะต้องหวาดกลัวยุโรป (เพราะอยู่ไกลกันคนละทวีป) สงครามปฏิวัติเหล่านั้น จริงๆ ก็ขมขื่น แต่ถึงอย่างไรก็ยังเป็นเสมือนสงครามระหว่างคนที่เป็ญาติพี่น้องกัน¹² สายใยแบบครอบครัวนี้ให้ความมั่นใจว่าหลังจากที่วันเวลาของความบาดหมางได้ผ่านพ้นไป ความใกล้ชิดและสัมพันธ์ภาพทางวัฒนธรรม และบางครั้งทางการเมืองกับทางเศรษฐกิจ ก็สามารถจะร้อยพันสร้างมันขึ้นมาใหม่ได้อีก ระหว่างศูนย์กลางนครเมืองแม่ฝ่ายหนึ่งกับชาติใหม่อีกฝ่ายหนึ่ง

เวลาใหม่และเก่า Time New and Old

เราได้เห็นแล้วว่า พวกครีโอลในโลกใหม่ตั้งชื่อสถานที่ใหม่แบบแปลกๆ ดังที่ได้บรรยายไว้ข้างต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถที่เพิ่งเกิดขึ้นในการจินตนาการของพวกเขาในฐานะที่เป็นชุมชนเคียงข้างและเปรียบได้ กับชุมชนอื่นๆ ทั้งหลายในยุโรป แต่การเกิดเหตุการณ์ที่มหัศจรรย์หลายต่อหลายครั้งในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ได้ให้ความหมายใหม่ๆ ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน แน่นนอน เหตุการณ์แรกได้แก่การประกาศเอกราช (ของ 13 อาณานิคมอเมริกา) ในปี

12 ไม่ต้องสงสัยว่านี่คือสิ่งที่ทำให้ 'ผู้ปลดปล่อย' (Bolívar) กล่าวอ้างในตอนหนึ่งว่า การปฏิวัติของทาสนิโกรนั้นจะเป็น 'ความเลวร้ายยิ่งกว่าการรุกรานของสเปนถึงพันเท่า' เสียอีก (โปรดดูบทที่ 4 หน้า 88) สงครามกองโจรของทาสหากสำเร็จลงได้อาจหมายถึงการฆ่าทำลายล้างพวกครีโอลอย่างสิ้นซาก

ค.ศ.1776 และความสำเร็จในการรักษาคำประกาศนั้นไว้ได้ด้วยกำลังทหารในปีต่อๆ มา เอกราชอันนี้ซึ่งในความเป็นจริงคือเป็น ‘เอกราชของสาธารณรัฐ’ (*republican independence*) ด้วย เป็นสิ่งแปลกใหม่ที่คนไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่าจะมีขึ้นได้ แต่เมื่อสาธารณรัฐก่อรูปเป็นตัวเป็นตนขึ้นได้แล้ว ผู้คนก็รู้สึกที่สาธารณรัฐใหม่นี้ ช่างเป็นสิ่งที่สมเหตุผลเสียเหลือเกิน ดังนั้นในปี ค.ศ.1811 เมื่อนักปฏิวัติเวเนซุเอลาสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ของพวกเขาขึ้นมา พวกเขาก็ทำการร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของสาธารณรัฐเวเนซุเอลาขึ้น และไม่ลังเลใจหรือมีใครนึกคิดว่า จะเป็นการลอกเลียนตามกันใครที่ไหนในการขอยืมข้อความ คำต่อคำ มาจากรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา¹³ ในสายตาของชาวเวเนซุเอลา เขามองว่าข้อความที่บรรดาผู้นำอเมริกันในฟิลาเดลเฟียเขียนขึ้นมานั้น ไม่ใช่เป็นของคนอเมริกันแต่เพียงฝ่ายเดียว หากจริงๆ แล้วข้อความเหล่านั้น เป็นสัจธรรมและคุณค่าที่เป็นสากลต่างหาก ไม่นานหลังจากนั้น ในปี ค.ศ.1789 การระเบิดราวภูเขาไฟ ก็เกิดขึ้นในการปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศสซึ่งเกิดขึ้นในโลกเก่า เป็นการเคียงคู่ขนานไปกับการระเบิดของการปฏิวัติในโลกใหม่¹⁴

ปัจจุบัน เป็นเรื่องยากเย็นยิ่งที่จะวาดภาพของจิตสำนึกเกี่ยวกับความเป็นชาติ (*nation*) ว่าเป็นเรื่อง ‘ใหม่เอี่ยม’ แต่นั่นก็เป็นเรื่องของยุคสมัยอย่างแท้จริง ลองมาพิจารณาคุณเอกสารประกาศเอกราชของอเมริกาในปี ค.ศ.1776 จะพบว่าไม่มีการกล่าวอ้างถึง Christopher

13 ดู Masur, *Bolivar*, p. 131

14 การปฏิวัติฝรั่งเศสในระยะต่อมา ก็ถูกคู่ขนานด้วยการปะทุขึ้นของการลุกฮือภายใต้การนำของ Toussaint L'Ouverture ในปี ค.ศ.1791 ซึ่งนำไปสู่การที่บรรดาอดีตทาสในเฮติ ก่อตั้งสาธารณรัฐแห่งที่ 2 ที่เป็นเอกราชขึ้นในเขตภูมิภาคตะวันตก

Columbus¹⁵ โรโนค (Roanoak)¹⁶ (อันเป็นชุมชนแรกในเวอร์จิเนียที่บรรพบุรุษคนอเมริกันอพยพมาตั้งรกรากในระยะแรกๆ ของการก่อสร้างอาณานิคม) หรือแม้กระทั่งบรรดาผู้อพยพพิวริตัน (Puritan ที่ถูกขนานนามว่า Pilgrim Fathers) กล่าวคือไม่มีการปูพื้นฐานให้การสร้างความถูกต้อง (ชอบธรรม) ในการต่อสู้เพื่อเอกราช ด้วยการกลับไปหาประวัติศาสตร์เก่าแก่ของพวกเขาคนอเมริกันกันเองเลย ว่าไปแล้วที่นับว่าวิเศษยิ่งในวาทกรรมของการสร้างชาติใหม่ของอเมริกาก็คือ พวกนั้นไม่เคยเอ่ยแม้กระทั่งคำว่าชาติอเมริกันเลย ในตอนนั้นเกิดมีความรู้สึกอย่างลึกๆ แล้วว่า มีเส้นแบ่งที่หนักแน่นระหว่างอดีตกับปัจจุบัน เป็นการบุกเบิกให้กับความคิดเรื่องความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ ที่ได้แพร่หลายไปทั่วอย่างรวดเร็ว

ไม่มีอะไรแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกทำนองนี้ได้ดีเท่ากับการตัดสินใจของสมัชชาแห่งชาติ (Convention หลังการปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศส-ผู้แปล) ในวันที่ 5 ตุลาคม ค.ศ.1793 ที่ประกาศยกเลิกปฏิทินเก่าแบบคริสเตียนที่ใช้กันมาเป็นศตวรรษๆ แล้วประกาศยุคใหม่ของโลกใหม่ด้วยปฏิทินแบบใหม่ซึ่งเริ่มต้นด้วย ‘ปีที่ 1’ อันเป็นปีที่เริ่มต้น

15 ในประวัติศาสตร์แห่ง ‘ชาติของสหรัฐอเมริกา’ ถือว่า Columbus เป็นชาวยุโรปคนแรกๆ ที่ไปถึงเขตภูมิภาคตะวันตก (1492) แต่ในความเป็นจริง โคลัมบัส (Cristoforo Colombo) มาจากเมืองท่าเยนัวที่เป็นอิสระในตอนทางเหนือของอิตาลี เขาทำงานให้กับกษัตริย์แห่งสเปน โคลัมบัสไปถึงเพียงแคเกาะที่ในปัจจุบัน คือเฮติ และสาธารณรัฐโดมินิกัน ว่าไปแล้วเขาไม่เคยเหยียบย่างถึงที่ไหนก็ตามในดินแดนที่เป็นสหรัฐอเมริกา หรือผืนแผ่นดินใหญ่ของทวีปในปัจจุบันนี้เลย (ผู้แปล)

16 เขตที่เรียกว่า Roanoke นี้ปัจจุบันอยู่ในรัฐนอร์ทแคโรไลนา เป็นถิ่นที่ตั้งแห่งแรกของพวกอพยพจากอังกฤษในอเมริกา (1585) แต่เมืองโรโนค ก็ตั้งอยู่ได้เพียง 5 ปีเท่านั้น พวกตั้งรกรากถูกพวกอินเดียนพื้นเมืองฆ่าตายหมดด้วยความแค้นในความละโมภและความทารุณของพวกเขาอังกฤษเอง (ผู้แปล)

จากการโค่นล้ม ระบอบเก่า ลงไปนั่นเอง จากนั้น ก็ประกาศตั้ง สาธารณรัฐในวันที่ 22 กันยายน ค.ศ.1792¹⁷ (ข้อที่น่าสังเกตรก็คือจาก นั้นมา ไม่มีการปฏิวัติครั้งไหน ที่จะมีความมั่นใจในความใหม่อย่าง ลุ่มลึกเท่า ที่เป็นเช่นนี้ เพราะมูลเหตุหนึ่งคือการทำปฏิวัติใหญ่ ของฝรั่งเศส ถูกทำให้กลายเป็นบรรพบุรุษของบรรดาการปฏิวัติหลัง จากนั้นเสียเอง)

ความรู้สึกผูกพันกับความใหม่นี้เอง ที่ทำให้เกิด ‘การปฏิวัติ นิรมลของเรา’ ขึ้นมา (*nuestra santa revolución*)¹⁸ และวลีอันงดงามนี้ José Maria Morelos y Pavón เป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นจากการประกาศ ก่อตั้งสาธารณรัฐเม็กซิโกในปี ค.ศ.1813 ไม่นานก่อนที่เขาจะถูก ประหารชีวิตโดยสเปน และก็จากความรู้สึกที่มีต่อความใหม่นี้เอง ที่นำไปสู่คำประกาศของวีรชน San Martin ในปี ค.ศ.1821 ว่า ‘จาก นี้ต่อไปเบื้องหน้า บรรดาผู้คนชนเผ่า จะไม่ถูกตราหน้าว่าเป็น อินเดียนแดง หรือคนพื้นเมืองอีกต่อไป ทั้งนี้ทั้งนั้น เพราะพวกเขา นั้นแหละที่เป็นลูกหลาน และเป็นราษฎรของเปรู และนี่แหละ ที่ พวกเขาจะเป็นที่รู้จักในนามของชนชาติเปรู’¹⁹ ประโยคที่แสนจะ

17 กวีหนุ่ม Wordsworth อยู่ในฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1791-92 และต่อมาใน *The Prelude*, เขาเขียนวรรคที่มีชื่อเสียงเป็นที่จดจำกันต่อมาดังนี้

Bliss was it in that dawn to be alive,
But to be young was very heaven!

18 Lynch, *The Spanish-American Revolutions*, pp. 314-15. เพิ่มเติม ส่วน วลีที่งดงามว่า *nuestra santa revolución* หรือ ‘การปฏิวัติอันศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขา’ นั้น ผู้เขียนคือ Morelos ซึ่งเป็นพระคาทอลิก ที่สืบเชื้อสายอันผสมกันระหว่าง อินเดียนอเมริกันกับสเปน

19 ดูปทที่ 4 เพิ่มเติม

หลังนี้ ได้ให้ความหมายต่อการปฏิวัติของคนพื้นเมืองและอินเดียนแดง เช่นเดียวกับที่สมัชชาในกรุงปารีสได้ให้กับปฏิทินคริสเตียนข้างต้น กล่าวคือ ได้ทำลายการเรียกขานหรือชื่อเก่าๆ ที่มีมาเป็นศตวรรษ ลงไป แล้วสถาปนายุคใหม่เอี่ยมอ่องขึ้น ‘ชาวเปรู’ กับ ‘ปีที่ 1’ จึงเป็นการแสดงถึงการแยกจากโลกที่กำลังดำรงอยู่อย่างลึกซึ้ง

อย่างไรก็ตาม สรรพสิ่งทั้งหลายไม่อาจคงอยู่แบบนั้นได้นาน ด้วยเหตุผลอันเดียวกันกับที่มันทำให้เกิดความรู้สึกของการแตกแยก ก่อนหน้า นี้ขึ้นมา (ในประการแรก) ใน 25 ปีสุดท้ายของศตวรรษที่ 18 อังกฤษเพียงประเทศเดียว ก็ผลิตนาฬิกาออกมาราว 150,000-200,000 เรือนต่อปี ส่วนใหญ่เพื่อการส่งออก แต่ถ้าจะนับทั้งทวีปยุโรป การผลิตนาฬิกาคงตกราว 500,000 เรือนต่อปี²⁰ หนังสือพิมพ์ที่ออกแบบ ต่อเนื่องเป็นลำดับตามแต่ละวัน ก็เป็นสิ่งที่ผู้คนคุ้นเคยกันแล้วใน วิถีชีวิตของนครหรือคนกรุงในสมัยนั้น ทำนองเดียวกับการเกิดขึ้น ของนวนิยาย ที่นำเสนอพฤติกรรมต่างๆ ของผู้คนในเวลาเดียวกันของ ‘สุญญากาศสมมติ’ (homogeneous empty time)²¹ ทั้งหมดนั้น นำเสนอ รวบรวมกับเรื่องจริงที่ผู้คนรู้สึกว่าเป็นไปได้ ที่นาฬิกาซึ่งกลายเป็นเสมือน ตัวแทนของจักรวาลอันมีระบบที่แน่นอน และทำให้ผู้คนมีความรู้สึกว่า มองเห็นความเป็นเหตุเป็นผลในทางสังคมอย่างเป็นขั้นเป็นตอนได้ มากขึ้น การมีนาฬิกา บ่งบอกถึงเวลาของจักรวาล ช่วยให้การคิดถึง เหตุการณ์อีกฟากหนึ่งของมหาสมุทรเป็นไปอย่างเคียงคู่ขนานกัน และเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ และความรู้สึกต่อโลกเช่นนี้ บัดนี้ได้หยั่งรากลึก ลงไปในจินตนาการของตะวันตก

20 Landes, *Revolution in Time*, pp. 230-31, 442-43.

21 ดูบทที่ 2 ข้างต้นนี้

ดังนั้น ก็เป็นที่เข้าใจได้ ที่ภายในเวลาเพียงไม่ถึงสองทศวรรษ ภายหลังกำประกาศ ‘ปีที่ 1’ (Proclamation of Year One) ที่มีกัรจัดตั้งตำแหน่งทาง ‘วิชาการแห่งประวัติศาสตร์’ (academic chairs in History) ในปี ค.ศ.1810 ที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน และในปี ค.ศ. 1812 ที่มหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ กรุงปารีส เมื่อถึงราวกลางศตวรรษที่ 19 วิชาประวัติศาสตร์กลายเป็นสาขา ‘วิทยาการ’ (discipline) ที่ได้รับก่อตั้งอย่างเป็นทางการ พร้อมกับมีการออกวารสารสำหรับวิชานี้ของตนเองอย่างพิถีพิถัน²² ‘ปีที่ 1’ หลีกทางให้แก่ ค.ศ.1792 (A.D.) อย่างรวดเร็ว และแล้วการระเบิดขึ้นของการปฏิวัติอเมริกา ค.ศ. 1776 กับการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ.1789 ก็ถูกประทับลงไปใ้ในกระบวนทางประวัติศาสตร์ และเป็น ‘ประวัติศาสตร์ก่อนหน้า’ (historical precedents) และ ‘แม่แบบ’ (models)²³ ในประวัติศาสตร์ต่อๆ มา

22 ดู Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, pp. 135-43, สำหรับการอภิปรายเรื่องกระบวนกรเปลี่ยนแปลงนี้ อย่างลึกซึ้ง

23 A.D. หรือ Anno Domini เป็นภาษาลาตินเก่าที่แปลความว่า ‘ปีเกิดของพระเยซูเจ้า’ ซึ่งในสมัยการปฏิวัติฝรั่งเศส A.D. ยังมีนัยและความหมายทางศาสนาอยู่บ้าง แต่หลังจากนั้น ทั้งคนอังกฤษกับคนฝรั่งเศส ก็หาได้ใช้ A.D. ในความหมายเดิมทางศาสนาไม่ แต่กลับไปใช้ในความหมายของการเป็นคู่ขนานกับศักราช B.C. ซึ่งเป็นภาษาอังกฤษใหม่ที่หมายความว่า Before Christ หรือ ‘ก่อนปีเกิดของพระเยซูเจ้า’ และในช่วงศตวรรษที่ 19 นั้น คำว่า Before Christ เป็นกรกล่าวในความหมายของบรรดานักวิทยาศาสตร์ ที่ให้ความถึงกาลเวลาหลายล้านกว่าปี ทั้งนี้ด้วยการอิงหลักฐานทางภูมิศาสตร์มากกว่าทางศาสนา เราจะเห็นได้ว่าพวกนี้เริ่มเห็นแล้วว่า ในคัมภีร์ไบเบิลนั้น หาได้กล่าวถึงสัตว์อย่างไดโนเสาร์ไม่ เราจะเห็นได้ว่า Anno Domini เก่าที่ดังไปจาก A.D./B.C. ด้วยการเปรียบเทียบดูได้ว่าในโลกของคนที่นับถือพุทธศาสนา หรืออิสลาม ยังหาได้มีสมัยที่เรียกว่า Before Buddha หรือ Before Mohammed ลอบหนีออกจากเมดินาไม่ (คือแม้จะมี B.E. หรือ Buddhist Era ก็ตาม แต่ก็ยังไม่มี B.B. หรือ Before Buddha ดังนั้น เราก็กล่าวว่า ‘บ้านเชียง’ นั้น มีอายุ 3 พันปี มากกว่าที่จะกล่าวว่ 400 หรือ 500 B.B. ‘ก่อนพระพุทธเจ้า’)

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงบรรดาสมาชิกของกลุ่มที่เราอาจเรียกว่า ‘คนรุ่นที่สอง’ ของขบวนการชาตินิยม คือ กลุ่มที่เติบโตขึ้นมาในยุโรป ระหว่างปี ค.ศ.1815–1850 และรวมไปถึงรุ่นที่สืบทอดรัฐประชาชาติที่เป็นเอกราชของทวีปอเมริกาทั้งหลาย เราไม่อาจจะกลับไปเห็น ‘รอยแตกอันปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก’ (recapture/The first fine careless rapture)²⁴ ของนักปฏิวัติรุ่นก่อนหน้าเหล่านั้นได้อย่างจริงๆ ด้วยเหตุผลและผลพวงที่ต่างกันของกลุ่มคนทั้งสอง ทำให้ทั้งสองกลุ่มเริ่มกระบวนการในการอ่านลัทธิชาตินิยม แบบวงศาวินิจฉัย (genealogy) นั่นคือเป็นการแสดงออกของประเพณีทางประวัติศาสตร์ของการสืบทอดแบบต่อเนื่องกับเหตุการณ์ก่อนหน้านั้น

ในยุโรป ลัทธิชาตินิยมแบบใหม่เหล่านี้ เริ่มเกือบจะทันทีในการจินตนาการตัวเองว่า ‘ตื่นขึ้นจากความหลับไหล’ คำอุปมานี้ (trope) เป็นสิ่งแปลกปลอมอย่างยิ่งสำหรับคนในทวีปอเมริกา ในปี ค.ศ.1803 (ดังที่เราได้เห็นมาแล้วในบทที่ 5) นักชาตินิยมหนุ่มกรีกชื่อ Adamantios Korais ได้พูดกับผู้ฟังชาวฝรั่งเศส ที่เห็นอกเห็นใจ การต่อสู้ของเขาว่า ‘เป็นครั้งแรก’ ที่ชาติ (กรีก) ค้นพบด้านที่น่าชื่นชมในความเขลาของตน และ ตัวสั้น เมื่อวัดด้วยสายตา ถึงช่องว่างที่แบ่งแยกมันจากความรุ่งโรจน์ของบรรพบุรุษของพวกเขา’ นี่เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านจาก เวลาอันใหม่ ไปสู่ เวลาอันเก่า วลีที่ว่า ‘เป็นครั้งแรก’ ยังสะท้อนความแตกแยกของ ค.ศ.1776 และ ค.ศ.1789 แต่สายตาอันเปี่ยมด้วยความหวานสดใส

24 วรคณินมาจากบทกวีมีชื่อของกวีอังกฤษ Robert Browning (ค.ศ.1812-1889) (ผู้แปล)

ของ Koraes บัดนี้มองไปยังข้างหลัง พร้อมกับตัวสั้นเมื่อคิดถึงความ
รุ่งโรจน์ของบรรพบุรุษ แทนที่จะมองไปข้างหน้ายังอนาคตของ San
Martin ทว่าในเวลาไม่นานนัก ลักษณะทวิลักษณ์ของความคิดนี้
ก็ค่อยๆ หายไป แล้วถูกแทนที่ด้วยกรอบจำลองของการสืบทอดแบบ
'ต่อเนื่อง'ในรูปแบบที่รู้จักกันว่าคือ ลำดับเหตุการณ์ (Chronology) ซึ่ง
เป็นเครื่องประกันการกลับไปสู่คุณสมบัติของการเป็นชนเผ่าพื้นเมือง
ดั้งเดิม (aborigine)

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า มีปัจจัยหลากหลายที่ช่วยทำให้คำอุปมานี้
แพร่หลายอย่างมาก^{25, 26} เพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ขณะนี้
ผู้เขียนอยากพูดถึงเพียงสองประการ คือ ประการแรก คำอุปมานี้
บรรยายแต่เฉพาะถึงความรู้สึกของการเกิดมีขบวนการคู่ดำเนินเคียง
ข้างกันไป จากนั้นเอง ที่ลัทธิชาตินิยมในทวีปอเมริกาได้เกิดขึ้นมา และ
ความสำเร็จของการปฏิวัติชาตินิยมอเมริกัน ได้รับการตอกย้ำอย่าง
ใหญ่โตในยุโรป ดูเหมือนกับจะช่วยอธิบายว่า ทำไมขบวนการ
ชาตินิยม ถึงได้เกิดขึ้นในโลกเก่าที่คิวิไลซ์ ซ้ำกว่าที่เกิดในโลกใหม่²⁷

25 แม้กระทั่งเมื่อปี ค.ศ.1951 นักเขียนสังคมนิยมชาวอินโดนีเซีย Lintong
Mulia Sitorus ก็ยังเขียนไว้ว่า 'เมื่อถึงปลายศตวรรษที่ 19 ชาวผิวสีทั้งหลายก็ยังนอน
หลับไหลอยู่ แต่คนผิวขาวกลับวิ่งไปวิ่งมา ทำมาหากินอยู่ในแทบทุกๆ ด้าน' *Sedjarah
Pergerakan Kebangsaan Indonesia* (ประวัติศาสตร์ขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซีย)
p. 5

26 Jules Michelet, *Oeuvres Complètes*, XXI, p. 268, ในคำกล่าวนำให้กับเล่ม
ที่ 2 ('Jusqu'au 18e Brumaire') ของงานที่เขียนไม่เสร็จเรื่อง *Histoire du XIXe Siecle*
(ประวัติศาสตร์ของศตวรรษที่ 19) ผู้เขียนได้อ้างอิงนี้มาจากหนังสือ *Metahistory*
แต่คำแปลที่ White แปลนั้นยังไม่น่าพอใจนัก

27 อาจจะกล่าวได้ว่า ในสายตาของชาวยุโรป การปฏิวัติทั้งหลายเหล่านั้น เป็น
เหตุการณ์การเมืองสำคัญครั้งแรกๆ ที่เคยเกิดขึ้นข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก

ที่เป็นอนารยะอย่างไม่น่าเชื่อ ด้วยการบอกว่าพวกเขาตื่นขึ้นที่หลัง แม้การตื่นจะถูกปลุกจากดินแดนอันแสนจะห่างไกลก็ตาม แต่ก็เปิดยุคโบราณอันกว้างใหญ่ภายใต้การหลับใหลแห่งยุคหนึ่ง

ในประการที่สอง คำอุปมานี้ ให้ความเชื่อมโยงที่สำคัญยิ่งระหว่างลัทธิชาตินิยมใหม่กับภาษา ดังที่เราได้ให้ข้อสังเกตข้างต้นนี้ไว้แล้ว บรรดารัฐสำคัญๆ ของยุโรปในศตวรรษที่ 19 เกือบทั้งหมดเป็นรัฐที่มีความเชื่อและเชื้อชาติหลากหลายต่างๆ นานา ที่อาณาเขตของรัฐเหล่านั้น ไม่สอดคล้องกับบรรดาชุมชนในภาษาต่างๆ ทั้งหลายนั้นเลย สมาชิกที่รู้หนังสือของชุมชนเหล่านั้น สืบทอดความเคยชินและอุปนิสัยของการคิดการอ่านจาก ‘สมัยกลาง’ ในภาษาที่แน่นอน ภาษาใดภาษาหนึ่ง ถ้าไม่ใช่ลาติน ก็เป็นภาษาอังกฤษ หรือไม่ก็ฝรั่งเศส สเปนหรือเยอรมัน ในฐานะที่เป็นภาษาแห่งอารยธรรม กระฎุมพีรวยๆ ชาวดัตช์ในศตวรรษที่ 18 รู้สึกภูมิใจที่พูดแต่ภาษาฝรั่งเศสในบ้านของตน ในจักรวรรดิของพระเจ้าชาร์ลที่วันตก ถือว่าภาษาเยอรมันเป็นภาษาของคนมีวัฒนธรรม เช่นเดียวกับในแคว้นโบฮีเมียของบรรดาพวก ‘เชก’ จนกระทั่งปลายศตวรรษที่ 18 ไม่มีใครคิดถึงภาษาเหล่านั้นว่า เป็นของกลุ่มคนที่มีดินแดนระบุไว้อย่างชัดเจน แต่ไม่นานหลังจากนั้น ด้วยเหตุผลที่ได้อธิบายแล้วในบทที่ 3 บรรดาภาษาถิ่นที่ ‘ไมศิวิลซ์’ เหล่านั้น ก็เริ่มทำหน้าที่ทางการเมืองทำนองเดียวกับที่มหาสมุทรแอตแลนติกทำมาแล้วก่อนหน้านี้ นั่นก็คือ การ ‘แบ่งแยก’ ชุมชนประชาชาติต่างๆ ออกจากขอบเขตอำนาจของรัฐราชวงศ์โบราณทั้งหลาย เนื่องจากกองหน้าในขบวนการชาตินิยมคือคนที่มีการศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่ มัก *ไม่คุ้นเคย* กับการใช้ภาษาพูดหรือภาษาถิ่น ความแปลกนี้จึงต้องมีการอธิบาย ไม่มีคำอธิบาย

อะไรดีกว่าคำว่า ‘หลับไหล’ เพราะมันช่วยให้ปัญญาชนเหล่านี้ และกระฎุมพีที่กำลังสำนึกถึงตัวเองว่าเป็นชาวเชก ชาวฮังการี หรือ ชาวฟินน์ สามารถวาดภาพว่าพวกเขาศึกษาภาษาเชก ภาษาแมกยาร์ หรือภาษาฟินน์ รวมทั้งคติชนพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ว่าเป็นเสมือน การค้นพบอีกครั้ง ในอะไรที่ลึกๆ ลงไปแล้วเป็นเรื่องที่รู้ๆ กันอยู่ตลอด มา (ยิ่งกว่านี้ หากใครเริ่มคิดถึงความเป็นชาติแบบที่มีการสืบทอด ต่อเนื่อง ก็คงพบว่าไม่มีก็อย่างที่มีประวัติความเป็นมาอันลึกซึ้ง ยาวนานเท่าภาษา ทั้งนี้เพราะไม่มีใครบอกได้ว่าภาษาถือกำเนิดขึ้นมา วันเวลาจริงๆ เมื่อใด)²⁸

ในทวีปอเมริกา ปัญหานี้แตกต่างออกไป ด้านหนึ่ง การได้รับ เอกราชของชาติในแทบทุกๆ ที่ ได้รับการยกย่องยอมรับจากนานา ประเทศภายในทศวรรษ 1830 ทำให้กลายเป็นการรับมรดก และ ในฐานะของการ เป็นมรดก แล้วก็ถูกจัดเข้าไปอยู่ในลำดับของ สหพันธรัฐหรือวงศาวิตทยา แต่การพัฒนาเครื่องมือแบบยุโรป ยังไม่ พร้อมจะใช้ได้ ภาษาไม่เคยเป็นประเด็นของการถกเถียงในขบวนการ ชาตินิยมทวีปอเมริกา ดังได้เห็นแล้วว่า การมีสิ่งๆ ที่ร่วมกับศูนย์กลาง นครหรือเมืองแม่ในภาษา (ศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน) ที่ช่วยทำ ให้การจินตนาการถึงประชาชาติเป็นครั้งแรกเป็นความจริงขึ้นมาได้

28 แม้ว่าเราจะคิดว่าภาษาของเรานั้นแสนจะเก่าแก่ แต่เราก็ไม่เคยคิดว่ามัน กลับไปถึงจุดเริ่มต้นของมนุษยชาติ ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเราสืบค้นต้นตอของภาษาอังกฤษกลับไปให้ไกลแสนไกล เราก็จะไม่พบมัน แต่สิ่งที่พบก็คือภาษาแองโกล-แซกซัน กับภาษาฝรั่งเศสแบบนอร์มัน ที่ผสมกันแล้วกลายเป็นภาษาอังกฤษ เรื่องแบบเดียวกันนี้ ก็คือขึ้นกับภาษาฝรั่งเศส ที่มาจากภาษาลาตินกับภาษาเยอรมันแบบของพวกเขา Frank (อาจเป็นไปได้ว่าหากเราจะสืบต้นตอของภาษาไทย ก็คงพบว่า เป็นส่วนผสมของ ไต/ลาว/ขอมเขมร)

แน่นอน มีกรณีที่น่าสนใจบางกรณี ซึ่งเราอาจเห็นถึง ‘การคิดแบบยุโรป’ ก็ยังมีให้เห็นอยู่บ้างในช่วงต้นๆ ตัวอย่างเช่น พจนานุกรมภาษาอังกฤษของอเมริกัน (American Dictionary of the English Language) ของ Noah Webster ปี ค.ศ.1828 (เป็นคนอเมริกันรุ่นที่ 2) ก็มีจุดหมายที่จะให้ความสำคัญอย่างเป็นทางการแก่ภาษาอเมริกัน ซึ่งรากศัพท์มีลักษณะต่างจากของภาษาอังกฤษ ในปารากวัย คณะเยซุอิตในศตวรรษที่ 18 มีประเพณีในการใช้ภาษาของเผ่ากัวรานี ทำให้ภาษา ‘พื้นเมือง’ ที่ไม่ใช่สเปน สามารถขึ้นมาเป็นภาษาประจำชาติได้ ภายใต้รัฐบาลเผด็จการคลั่งชาติและยาวนานของ José Gaspar Rodriguez de Francia (ค.ศ.1814-1840) กล่าวโดยรวมแล้ว ความพยายามใดๆ ก็ตาม ที่จะทำให้สัญชาติมีประวัติศาสตร์อันลุ่มลึกโดยอาศัยภาษา หมายความว่าต้องประสบกับอุปสรรคอันไม่อาจเอาชนะได้ บรรดาพวกครีโอลทั้งหมด ล้วนผูกพันกับความเป็นยุโรป โดยผ่านทางสถาบัน (เช่นโรงเรียน สื่อมวลชนในรูปการพิมพ์ นิสัยจากการบริหารปกครอง ฯลฯ) มากกว่ากับภาษาถิ่นของอเมริกาเอง การให้น้ำหนักตอกย้ำไปที่ตระกูลภาษา จึงมีแนวโน้มที่จะทำให้ความทรงจำอันแน่นอนของเอกราชกลางเลือนไป และนี่เอง เป็นสิ่งที่จำเป็นที่พวกเขาต้องรักษาเอาไว้

ทางออกต่อความขัดแย้งนี้ ที่ทั้งในโลกเก่าและใหม่ ในที่สุดค้นพบได้ ก็คือในประวัติศาสตร์ หรือพูดได้ว่า คือประวัติศาสตร์ที่มีโครงเรื่องในแบบเฉพาะ เราได้เห็นแล้วถึงอัตราความเร็วของการมีศาสตราจารย์ประจำในวิชาประวัติศาสตร์ ที่สืบต่อจากการมี ‘ปีที่ 1’ ดังที่ Hayden White ตั้งข้อสังเกตว่า เป็นเรื่องน่าแปลกใจไม่น้อยที่นักสร้างประวัติศาสตร์อัจฉริยะ 5 คนของยุโรป ล้วนเกิดภายใน 25 ปี

ความทรงจำกับการลืม

หลังจากการที่สมัชชาแห่งชาติ (ฝรั่งเศส) สร้างรอยแยกให้เกิดขึ้นในสมัยนั้น กล่าวคือ Ranke เกิดในปี ค.ศ.1795 Michelet ในปี ค.ศ. 1798 Tocqueville ในปี ค.ศ.1805 และ Marx และ Burckhardt ในปี ค.ศ.1818²⁹ ในจำนวน 5 คนนี้ คนที่เป็นธรรมชาติสุดในการสร้างประวัติศาสตร์คือ Michelet ที่แต่งตั้งตนเองให้เป็นนักประวัติศาสตร์ของการปฏิวัติ เขาเป็นตัวอย่างที่ชัดที่สุดของการจินตนาการถึงชาติที่กำลังเกิดขึ้นมา เพราะเขาเป็นคนแรกที่ตระหนักในตัวเองว่าเขาเขียน ในนาม ของผู้ที่เสียชีวิตแล้ว³⁰ ข้อความต่อไปนี้จะให้เราเห็นถึงบุคลิกดังกล่าว

แน่นอน ทุกๆ คนที่ตายไปแล้ว ทั้งมรดกเล็กๆ น้อยๆ เอาไว้ นั่นคือ อยู่ในความทรงจำของบางคน และก็คงขอให้เก็บความทรงจำนั้นเอาไว้ตลอดไป แต่สำหรับคนที่ไม่มีเพื่อน ก็จำเป็นต้องขอให้ผู้พิพากษาเข้ามาช่วยเหลือ เพราะกฎหมายกับกระบวนการยุติธรรม เป็นสิ่งที่แน่นอนกว่า ถ้าวรกว่า ในขณะที่ความทรงจำของเรา จะถูกลืมเลือนไปได้อย่างรวดเร็ว หากเปรียบกับน้ำตาแล้ว ก็แห้งเหือดไปโดยพลัน คำพิพากษานั้นก็คือประวัติศาสตร์ หากจะพูดในภาษากฎหมายโรมันแล้ว คนตายต่างมีฐานะยากจน ดังนั้น คำพิพากษาจึงมีหน้าที่

29 *Metahistory*, p. 40 Hayden White ยอมรับว่ามีนักปรัชญาประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกคนหนึ่งในสมัยนั้น คือ Georg Hegel ที่เป็นรุ่นก่อน 5 นักประวัติศาสตร์/ปรัชญาที่ยิ่งใหญ่กลุ่มนั้นตั้งหลายสิบปี (Ranke, Michelet, Tocqueville, Marx, Burckhardt) Hegel มีอิทธิพลต่อ Marx เป็นอย่างยิ่ง เขาเกิดเมื่อปี ค.ศ.1770 และเป็นวัยรุ่นในช่วงที่การปฏิวัติฝรั่งเศสระเบิดขึ้นแล้ว อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มสำคัญของเขา คือ *On the Philosophy of World History* (ว่าด้วยปรัชญาของประวัติศาสตร์) นั้น ถูกตีพิมพ์ขึ้นเมื่อ ปี ค.ศ.1832 ภายหลังจากที่เขาเสียชีวิตไปแล้ว

30 White, *Metahistory*, p. 159

จะดูแลรักษา ตลอดเวลาในงานอาชีพ ข้าฯไม่เคยลืมความรับผิดชอบอันหนักอึ้งของนักประวัติศาสตร์ ข้าฯ เคยช่วยคนที่ตายไปแล้ว คนที่ถูกลืมจำนวนมาก มามาก สักวันหนึ่ง ข้าฯ เองก็อาจจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือ ข้าฯ ได้ซูดคนตายขึ้นมา ให้มีชีวิตเป็นครั้งที่สอง ปัจจุบันเขามีชีวิตอยู่ร่วมกับเรา และเรารู้สึกว่าเขาเป็นญาติพี่น้อง เป็นเพื่อน และด้วยวิธีการนี้และที่เกิดเป็นครอบครัวเป็นนคร ชุมชนร่วมของคนเป็นและคนตาย³¹

ในที่นี้และที่อื่น Michelet บอกไว้ให้เรารู้อย่างแจ่มชัดว่า บรรดาคนที่เขากล่าวถึงนั้น หาใช่เพียงกลุ่มคนนิรนามที่ตายไปแล้วและก็ถูกหลงลืมไปด้วยแล้วไม่ ตรงกันข้าม เขาทำให้เรารู้ว่าผู้คนเหล่านั้นคือคนที่ได้เสียสละตลอดมาทั่วทั้งประวัติศาสตร์ ที่ทำให้จุดเปลี่ยนของ ค.ศ.1789 เป็นความจริงขึ้นมาได้ และเป็นผู้คนที่ทำให้เกิด

31 อ้างถึงใน Roland Barthes, ed., *Michelet par lui-même* p. 92. ในงาน *Oeuvres Complètes* ซึ่งอ้างอิงมานี้ยังไม่ได้รับการตีพิมพ์ออกมาเลย ต้นฉบับภาษาฝรั่งเศส คือ

Oui, chaque mort laisse un petit bien, sa mémoire, et demande qu'on la soigne. Pour celui qui n'a pas d'amis, il faut que le magistrat y supplée. Car la loi, la justice, est plus sûre que toutes nos tendresses oubliées, nos larmes si vite séchées. Cette magistrature, c'est l'Histoire. Et les morts sont, pour dire comme le Droit romain, ces *miserabiles personae* dont le magistrat doit se préoccuper. Jamais dans ma carrière je n'ai pas perdu de vue ce devoir de l'historien. J'ai donné à beaucoup de morts trop oubliés l'assistance dont moi-même j'aurai besoin. Je les ai exhumés pour une seconde vie... Ils vivent maintenant avec nous qui nous sentons leurs parents, leurs amis. Ainsi se fait une famille, une cité commune entre les vivants et les morts.

จิตสำนึก และทำให้ชาติฝรั่งเศสปรากฏตัวตนออกมา แม้ว่าในการเสียดสีเช่นนั้น ผู้คนที่เป็นเหยื่ออาจจะไม่เข้าใจก็ตาม ในปี ค.ศ.1842 Michelet ได้กล่าวถึงผู้คนที่ตายไปแล้วเหล่านั้นว่า ‘พวกเขาต้องมี “อติปุล”³² สักคนหนึ่ง มาช่วยอธิบายปริศนาของชีวิตที่พวกเขาเองก็แก้ไม่ตก และมาช่วยให้พวกเขารับรู้ถึงความแปลกใหม่ที่แท้จริงของทั้งคำพูดและการกระทำ ที่พวกเขาเองอีกนั้นแหละ ก็ไม่เข้าใจว่ามันคืออะไร’³³

สูตรการอธิบายแบบนี้ ไม่เคยมีมาก่อน Michelet ไม่เพียงแต่อ้างว่าเขาพูดในนามของกลุ่มคนนิรนามจำนวนมากที่ตายไปแล้วเหล่านั้น หากยังตอกย้ำด้วยอารมณ์สะเทือนใจอย่างดุเดือด ที่เขามีเหนือกว่าคนอื่น ๆ ว่า เขาสามารถบอกได้ว่าผู้คนที่เหล่านั้น ‘แท้จริง’ แล้วคิดอะไร และ ‘จริงๆ’ แล้วต้องการอะไร ทั้งๆ ที่คนเหล่านั้นไม่ได้เข้าใจในสิ่งที่ได้กระทำไปแล้วด้วยก็ตาม นับจากนั้นเป็นต้นมา ความเงียบของคนตาย ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการปลุกให้ความต้องการของพวกเขาเหล่านั้น พุ่งขึ้นมาอีกเวลาต่อๆ มา

32 นี่เป็นการพูดถึงตำนานอันโด่งดังของกรีกโบราณ เรื่องมีอยู่ว่าเมื่อครีธีบส์ (Thebes) ถูกทำลายโดยปีศาจตนหนึ่งนามสฟิงซ์ (Sphinx) ซึ่งมีตัวเป็นสิงโต แต่มีหัวและอกเป็นหญิง เจ้าปีศาจตนนี้ได้ขวางประตูเมืองทั้งหมดเอาไว้ และใครก็ตามที่ผ่านเข้ามาจะถูกจับกิน หากไม่สามารถเฉลยปริศนาของมันได้ ปริศนามันตั้งนี้ สัตว์อะไรเอ่ย ที่เดินด้วยขาทั้งสี่ในตอนเช้า ด้วยขาสองข้างในตอนกลางวัน ด้วยสามขาในตอนเย็น? ในที่สุดก็มีเจ้าชายคนหนึ่งนามว่าอติปุล (Oedipus) ตอบปริศนานี้ได้ เขาตอบว่าสัตว์ตัวนั้นก็คือนุชย์นั่นเอง คนคลานสี่ขาเมื่อยังเป็นทารก ยืนสองขาเมื่อเป็นหนุ่มสาว และใช้ไม้เท้าเมื่อแก่ หลังจากได้ฟังคำเฉลยแล้ว เจ้าสฟิงซ์ก็ฆ่าตัวตาย (ผู้แปล)

33 อ้างถึงใน Roland Barthes, ed. *Michelet par lui-même*, p. 92. *Oeuvres Complètes* เล่มที่บรรจุคำอ้างอิงนี้ยังไม่ได้รับการตีพิมพ์ออกมา

ในลักษณะการเช่นนี้เอง ที่บรรดานักชาตินิยม ‘รุ่นที่สอง’ ในทวีปอเมริกาและที่อื่นๆ หักพุด ‘เพื่อ’ คนตาย ในขณะที่การสร้าง ความเชื่อมโยงทางภาษา กับคนที่ตายไปแล้วนั้น เป็นเรื่องที่ทำแทบ ไม่ได้ หรือไม่มีใครอยากทำเท่าใดนัก การกลับหัวกลับหางในการ พากย์ (แทนคนตาย) ดังได้กล่าวมานี้ ช่วยเปิดหนทางให้การมี สำนึกในตัวเองของ ‘คนพันธุ์แท้’ (indigenismo) ขึ้นมา โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในดินแดนอเมริกาใต้ ณ ที่นี้เองที่คนเม็กซิโก พุดถึงอารยธรรม อินเดียนแดงก่อนสมัยของโคลัมบัสได้อย่างเต็มปากเต็มคำ ทั้งๆ ที่ พวกเขาเองก็ไม่เข้าใจภาษาของคนอินเดียนเหล่านั้นแม้แต่น้อย³⁴ การปลุกให้ฟื้นคืนชีพขึ้นมาแบบนี้ มีลักษณะของการปฏิวัติมากเท่าไร ก็ จะแสดงออกให้เห็นอย่างแจ่มชัดยิ่งถ้าเราเปรียบเทียบมันกับสูตร ของ Fermin de Vargas ซึ่งได้อ้างถึงในบทที่ 2 กล่าวคือ ในขณะที่ Fermin คิดถึง ‘การกำจัด’ พวกอินเดียนที่มีชีวิตอยู่นั้นให้หมดสิ้นไป บรรดาลูกหลานทางการเมืองของเขาหลายคน กลับหลงไหลไปกับ ‘การสร้างความทรงจำใหม่’ ขึ้นมาว่า ที่จริงแล้ว ‘การพุดเพื่อคน เหล่านั้น’ ได้ ก็เพราะว่าเมื่อถึงเวลานั้น คนพวกนั้นได้ ถูกกำจัด ไป หมดสิ้นแล้ว.

34 ในทางกลับกัน ทัวทั้งเม็กซิโกมีอนุสาวรีย์ของ Hernán Cortés เพียงแห่ง เดียว อนุสาวรีย์แห่งนี้ถูกวางอย่างแยบยลไว้ในที่ซึ่งมองไม่เห็นของใจกลางนคร เม็กซิโก ที่น่าสังเกตคืออนุสาวรีย์นี้ถูกสร้างขึ้นโดยรัฐบาล José López Portillo ซึ่งเป็นที่เกลียดชังของผู้คนในปลายทศวรรษ 1970

ความปลื้มใจของการฆ่าล้างโคตร The Reassurance of Fratricide

เป็นที่น่าคิดว่าในสูตร ‘คนรุ่นที่สอง’ ของ Michelet นั้น จุดศูนย์กลางของความสนใจในเรื่องนี้ มักอยู่ที่การปลุกให้ฟื้นคืนชีพขึ้นมาของผู้คน และเหตุการณ์ที่กำลังตกอยู่ในอันตรายของการที่จะถูกลบลิ้มเลือนไป³⁵ Michelet มองไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้อง ‘ลืม’ อะไรบ้าง แต่ว่าในปี ค.ศ.1882 กว่าหนึ่งศตวรรษภายหลังจากการประกาศเอกราชของสหรัฐฯในฟิลาเดลเฟีย และ 8 ปีภายหลังมรณกรรมของ Michelet นักภาษาศาสตร์ชื่อ Renan ได้ตีพิมพ์บทความเรื่อง *Qu'est-ce qu'une nation?* (ชาติคืออะไร) คราวนี้แหละ เห็นได้ชัดเลยว่าผู้เขียนมองเห็นความจำเป็นของการลืม ว่านี่เป็นสิ่งที่อยู่ในใจเขาอย่างมากในการเขียนบทความนี้ ลองกลับมาพิจารณาข้อเขียนนี้ใหม่ ดังตัวอย่างที่จะยกมาให้ดู ซึ่งเป็นสูตรที่ได้อ้างก่อนนี้แล้วในบทที่ 1³⁶

35 ไม่ต้องสงสัยเลย เพราะชีวิตส่วนใหญ่ของ Michelet เขาตกอยู่ภายใต้ความยากลำบากของความชอบธรรมที่จอมปลอมหรือถูกรื้อฟื้นขึ้นมาทั้งหลาย พันธกิจของเขาต่อการปฏิวัติปี ค.ศ.1789 และต่อประเทศฝรั่งเศส แสดงออกอย่างน่าสะทือนใจด้วยการที่เขาปฏิเสธไม่ยอมกล่าวปฏิญาณความจงรักภักดีต่อจักรพรรดิหลุยส์นโปเลียน (Louis Napoleon) เขาจึงถูกปลดออกจากตำแหน่ง ‘นักจดหมายเหตุแห่งชาติ’ (Head of the National Archives) อย่างกะทันหัน เขาต้องใช้ชีวิตอย่างเกือบยากจนตรอกกระทั่งตายในปี ค.ศ.1874 อย่างไรก็ตาม เวลาที่เหลือก็ยิ่งนานพอที่เขาจะได้เห็นการพังทลายอย่างใหญ่โตมโหฬารและเห็นการฟื้นกลับมาของสถาบันมหาชนรัฐ (Republican institutions) อีกครั้ง

36 Renan เกิดในปี ค.ศ.1823 ก่อนศตวรรษภายหลังจากการเกิดของ Michelet และใช้เวลาส่วนใหญ่ในวัยหนุ่มภายใต้ระบอบชาตินิยมทางการของ Louis Napoleon ที่ทำทารุณกรรมต่อ Michelet

Or l'essence d'une nation est que tous les individus aient beaucoup de choses en commun et aussi que tous aient oublié bien des choses... Tout citoyen français doit avoir oublié la Saint-Barthélemy les massacres du Midi au XIIIe siècle.

มองอย่างเผินๆ สองประโยคข้างบนนี้ ดูเหมือนจะพูดอย่างตรงไปตรงมา³⁷ แต่เมื่อผู้อ่านหยุดคิดสักประเดี๋ยวหนึ่ง ก็จะพบว่าสองประโยคนี้อ่านช้อนอะไรไว้มากมายกว่าที่เราจะมองเห็นเสียอีก ตัวอย่างเช่น เราจะสังเกตเห็นว่า Renan ไม่คิดว่ามีเหตุผลอะไรที่จะต้องอธิบายให้ผู้อ่านบทความเขา เข้าใจว่า 'la Saint-Barthélemy' หรือ 'les massacres du Midi au XIIIe siècle' นั่นคืออะไร แต่เราก็มารู้ว่าไม่มีใครนอกจากคนฝรั่งเศสเท่านั้น ที่จะรู้ว่า la Saint-Barthélemy นั้นหมายถึงการกวาดล้างพวกโปรเตสแตนต์ (Huguenot) อย่างดุเดือด เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ.1572 โดยกษัตริย์ชาร์ลส์ที่ 9 (Charles IX) แห่งราชวงศ์วาลัวส์กับพระราชมารดา ที่เป็นคนเมืองฟลอเรนซ์ หรือ les massacres du Midi นั้นก็ให้นัยถึงการที่พวกคาทอลิกกำจัดบรรดาชาว Albigensians ที่อาศัยอยู่ทั่วไปในเขตอันกว้างใหญ่ระหว่างเทือกเขาปิเรนส์กับตอนใต้ของภูเขาแอลป์ การกำจัดกวาดล้างครั้งนี้ ริเริ่มขึ้นโดย Pope Innocent III (พระนามของพระองค์ แปลว่าผู้บริสุทธิ์) แต่อาจเป็นผู้มีบาปมากกว่าสันตะปาปาองค์ใดๆ ในรายพระนามอันยาวเหยียดของสันตะปาปาที่เต็มไปด้วย

37 ผู้เขียนเองก็เพิ่งมาเข้าใจประโยคทั้งสองของ Renan ในปี ค.ศ.1983 นี้ด้วยเช่นกัน

บาปทั้งหลาย และก็เป็นเรื่องแปลกที่ว่าแม้ Renan เองก็ไม่รู้สึกประหลาดใจว่า เหตุการณ์ที่โหดเหี้ยมนั้นยังอยู่ใน ‘ความทรงจำ’ ของผู้อ่านของเขา ทั้งๆ ที่เหตุการณ์เหล่านั้นเกิดขึ้นเมื่อ 300 กับ 600 ปีมาแล้ว การสร้างประโยคที่ไม่มีเงื่อนไขของวลี *doit avoir oublié* หรือ ‘ถูกทำให้ลืมไปเรียบร้อยแล้ว’ ทำให้ผู้อ่านต้องสะดุดใจกับวลีดังกล่าว เพราะเขียนด้วยสำเนียงข่มขู่อันน่าเกรงขามในแบบฉบับของประมวลกฎหมายอาชญากรรมและกฎหมายการเกณฑ์ทหาร นั่นหมายความว่า ไศกนาฏกรรมยุคโบราณที่ ‘ได้ถูกทำให้ลืมไปเรียบร้อยแล้ว’ นั้น คือหน้าที่อันแรกของราษฎรในยุคปัจจุบัน ผลของมันก็คือ ผู้อ่านของ Renan ได้ถูกสั่ง ‘ให้ลืมเสียให้สิ้น’ ในสิ่งซึ่งข้อเขียนของ Renan เอง ทักท้วงว่าพวกเขา ‘จดจำ’ ไว้ได้โดยธรรมชาติ!

ที่นี่เราจะทำความเข้าใจอย่างไรดี กับความขัดแย้งกันอย่างแสนประหลาดนี้ เราอาจเริ่มต้นด้วยการสังเกตว่า *ค่านามฝรั่งเศส* ที่เป็นเอกพจน์คำนี้ ‘la Saint-Barthélemy’ บรรจจุไว้ให้ทั้งฆาตกรและผู้ถูกฆาตกรรมอยู่ด้วยกัน นั่นคือ พวกที่เป็นคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ที่แสดงบทบาทท้องถิ่นในสงครามระหว่างศาสนา (ที่เรียกกันอย่างผิดๆ ว่า Holy War) ที่เฝ้าผลาญทั้งยุโรปภาคกลางกับภาคเหนือในศตวรรษที่ 16 และแน่นอนผู้คนเหล่านั้น ก็ไม่เคยคิดถึงพวกเขาเองอย่างอบอุ่นว่าเป็นคน ‘ฝรั่งเศส’ ด้วยกันเลย ในทำนองเดียวกัน ‘การสังหารโหดของ Midi (ภาคใต้ของฝรั่งเศส) ในศตวรรษที่ 13’ ก็ทำให้ชื่อของเหยื่อและฆาตกรเบลอๆ ไปภายใต้ความเป็นฝรั่งเศสที่แท้ของ Midi ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องไปสะกิดให้ผู้อ่านของเขารู้ว่า บรรดาคนส่วนใหญ่ของพวก Albigensians ที่ถูกฆ่า

นั่น พุดภาษา Provençal ('โปรวองซาล' หรือภาษาปักษ์ใต้ของฝรั่งเศส) หรือภาษา Catalan (ภาษาคาตาลันพูดในภาคตะวันออกของสเปนปัจจุบัน) และบรรดาคนที่เป็นฆาตกรทั้งหลายนั้นก็มาจากหลายภูมิภาคของยุโรปตะวันตก ผลประการหนึ่งของการใช้อุปมาแบบนี้ก็คือการวาดภาพของเหตุการณ์เหล่านั้นในอดีตว่า เกิดขึ้นในความขัดแย้งอันใหญ่โตทางศาสนาในยุคกลางกับในตอนต้นยุคสมัยใหม่ของยุโรป ว่าทั้งหมดนั้นก็คือสงครามของการทำลายล้างเผ่าพันธุ์อย่างไม่มีข้อต้องสงสัยใดๆ ทั้งสิ้น แต่มันเป็นสงครามทำลายล้างระหว่างใครกับใครกันเล่า หากไม่ใช่ระหว่างบรรดาพี่น้องคนฝรั่งเศสด้วยกันเอง เชื่อได้เลยว่า บรรดาคนส่วนใหญ่ที่เป็นคนฝรั่งเศสร่วมสมัยกับ Renan ซึ่งหากไม่มีใครให้ข้อมูลอะไรแก่พวกเขา ก็คงจะไม่เคยได้ยินเรื่องราวของ 'la Saint-Barthélemy' หรือ เรื่องของ 'les massacres du Midi'

ดังนั้น เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนเลยว่า กลวิธีในการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ที่รัฐทำการรณรงค์อย่างเป็นระบบมานั้น ซึ่งโดยหลักๆ แล้ว ก็อาศัยผ่านระบบโรงเรียนของรัฐนั่นเอง ได้ทำการรำลึกและเตือนคนฝรั่งเศสทุกคนทั้งหญิงและชาย ถึงชุดของการสังหารหมู่เหล่านั้น ซึ่งบัดนี้ ถูกเรียกว่าเป็น 'ประวัติศาสตร์ของครอบครัว' ไปแล้ว การถูกทำให้ 'หลงลืมโศกนาฏกรรมทั้งหลายไปแล้ว' มาบัดนี้มีความจำเป็นที่จะต้องถูกเตือนให้จำให้ได้อีกครั้ง แท้จริงแล้ว ก็คือลักษณะหนึ่งของเครื่องมือในการก่อสร้างประวัติศาสตร์วิทยาของชาติในยุคหลังนี้เอง (เป็นที่น่าคิดว่า Renan ไม่ได้บอกแก่ผู้อ่านของเขาว่า ราษฎรฝรั่งเศสแต่ละคนควรจะ 'ได้ลืมคอมมูนปารีสกันเสียด้วย' ในปี

ค.ศ.1882 ความทรงจำในเรื่องนั้น ยังมีชีวิตและมีความเป็นจริงอยู่มากกว่าการเป็นมายาคติ และเป็นความเจ็บปวดอย่างยิ่ง หากจะ ทำให้มันเป็นเรื่องยากที่จะอ่านภายใต้หัวเรื่องของ ‘การฆ่าล้างโคตรอันน่าปลื้มใจ’

ทั้งหมดนี้ คงไม่จำเป็นต้องพูด ไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบันว่า ไม่มีอะไรพิเศษเกี่ยวกับความเป็นฝรั่งเศสเลย อุศุทธากรรมกรเรียนการสอนอันใหญ่โตมโหฬาร ทำงานอย่างไม่หยุดยั้งในการทำให้คนอเมริกันหนุ่มสาว ‘ทั้งจดจำ/และลืม’ ความรุนแรงของปี ค.ศ.1861-65 ว่าเป็น ‘สงครามกลางเมือง’ อันมโหฬารระหว่าง ‘พี่น้อง’ มากกว่าระหว่าง สองรัฐชาติ ที่มีอธิปไตยสองรัฐ ดังที่มันได้เป็นอยู่อย่างสิ้นๆ ในตอนนั้น (อย่างไรก็ตาม เราคงแน่ใจได้ว่า ถ้าหากฝ่ายสมาพันธรัฐ (คือรัฐบาลฝ่ายใต้) เป็นผู้ชนะในการรักษาเอกราชของตนไว้ได้ สงครามกลางเมืองนี้ ก็จะถูกแทนที่ในความทรงจำด้วยอะไรบางอย่าง ที่ไม่ค่อยเป็นเรื่องของภราดรภาพเท่าไรนัก) หนังสือตำราประวัติศาสตร์อังกฤษให้อีกทัศนะหนึ่งต่อพระบิดาผู้สถาปนาประเทศผู้ยิ่งใหญ่ที่แตกต่างออกไป นั่นคือ บุรุษที่เด็กนักเรียนทั้งหลายรู้จักในนามของ กษัตริย์วิลเลียมผู้พิชิต (William the Conqueror) ในเวลาเดียวกันเด็กๆ นักเรียนเหล่านั้น ก็ไม่ได้ถูกสอนว่าพระเจ้าวิลเลียมนั้น ไม่ตรัสเป็นภาษาอังกฤษได้สักคำ และจริงๆ แล้วการที่พระองค์ไม่สามารถจะตรัสได้ เพราะว่าในสมัยนั้นยังไม่มีภาษาอังกฤษ (ส่วนภาษาที่ผู้พิชิตเหล่านี้พูดกันก็คือ ภาษาฝรั่งเศสแบบนอร์มัน ในขณะที่ประชาชนในอังกฤษใช้ภาษาแองโกล-แซกซัน ส่วนภาษาอังกฤษที่เรา รู้จักกันนั้น เกิดขึ้นจากการผสมระหว่างภาษาแองโกล-แซกซัน กับ

ภาษาฝรั่งเศสแบบนอร์มัน) อีกเรื่องหนึ่งก็คือ นักเรียนก็ไม่ได้เรียนว่าที่พระองค์พิชิตนั้น ‘ทรงพิชิตอะไร?’ เพราะคำตอบที่ทำให้เข้าใจได้ในความหมายสมัยใหม่ของเราก็คือ พระองค์ทำการ ‘พิชิตคนอังกฤษ’ นั่นเอง ซึ่งนั่นก็จะทำให้ชาวนอร์แมนผู้พิชิตเกาะอังกฤษ กลายเป็นเสมือนบุรุษทางการเมืองที่เป็น ‘รุ่นพี่’ ของนโปเลียนและฮิตเลอร์ (ที่พยายามจะพิชิตเกาะอังกฤษเหมือนกัน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ) เมื่อเป็นเช่นนี้ คำว่า ‘ผู้พิชิต’ ก็ทำหน้าที่เหมือนกับคำว่า ‘la Saint-Barthelemy’ ในการเตือนให้รำลึกถึงอะไรบางอย่างที่ถูกทำให้ลืมไปแล้ว

แต่ก็เป็นกร่าง่ายเกินไป ที่จะโยนความผิดเรื่องการฆ่าล้างโคตรสมัยโบราณแบบนั้น ไปให้กับการวางแผนอย่างเหี้ยมโหดของเจ้าหน้าที่เป็นกลไกของรัฐ ในอีกระดับหนึ่ง เรื่องนี้สะท้อนการปรุงแต่งจินตนาการขึ้นใหม่ในระดับที่ลึกกว่าที่เคยมีมา ดังจะเห็นได้ว่ารัฐเองก็เพียงจะมีความสำนึก และก็เพียงจะมีการควบคุมได้แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในทศวรรษ 1930 ประชาชนหลายชนชาติเข้าร่วมในการรบในคาบสมุทรไอบีเรีย ทั้งนี้ก็เพราะว่าพวกเขาเห็นว่าที่ตรงนั้น คือบริเวณที่พลังในประวัติศาสตร์โลกทั้งหลาย รวมทั้งจุดหมายของมัน กำลังตกอยู่ในห้วงอันตราย ต่อมา เมื่อระบอบเผด็จการฟรังโก (Franco) ที่มีอายุยืนยาวมาก ก่อสร้าง ‘หุบเขาของผู้พลีชีพ’ (Valley of the Fallen) ขึ้นมาเป็นอนุสรณ์ รัฐบาลสเปนก็จำกัดสมาชิกของผู้พลีชีพในสุสานที่หดหู่ว่าแต่เพียงบรรดาคนที่ตายไปในการต่อสู้ระดับโลก ซึ่งในสายตาของรัฐก็คือคนที่ต่อต้านลัทธิบอลเชวิคและลัทธิไม่เชื่อในศาสนา (atheism) เท่านั้นเอง ทว่า

‘ความทรงจำ’ ที่ก่อรูปขึ้นจากชายขอบของรัฐ และค่อยๆ เป็นเรื่อง เป็นราวมากขึ้น กลับกลายเป็น ‘สงครามกลางเมืองของสเปน’³⁸ (Spanish Civil War) กระทั่งภายหลังการมรณกรรมของทรราชฟรังโก และผ่านช่วงการเปลี่ยนผ่านมาสู่ประชาธิปไตยกระฎุมพีของสเปน ซึ่งมันจะมีบทบาทอย่างสำคัญ ในการช่วยให้ ‘ความทรงจำอันนี้’ กลายมาเป็นฉบับทางการไปได้ ในทำนองคล้ายๆ กัน ที่สงครามชนชั้นอันมหึมา ที่เกิดขึ้นจากปี ค.ศ.1918-1920 อันเป็นสงครามการต่อสู้ครั้งใหญ่ในพรมแดนจากเทือกเขาปาร์มีร์ (Pamirs) ถึงแถบแม่น้ำวิสตุลา (Vistula) ในโปแลนด์³⁹ ที่ผู้คนรัสเซียทั้งจดจำและ/หรือทั้งถูกทำให้ลืมด้วยภาพยนตร์กับนวนิยายสมัยโซเวียต โดยกล่าวว่าเป็นสงครามกลางเมือง ‘ของเรา’ แต่โดยรวม รัสเซียเวียตกลับยึดถือการตีความอย่างเคร่งครัด ว่าเป็นการต่อสู้ทางชนชั้น ทั้งนี้ตามแบบฉบับของลัทธิมาร์กซ์

38 นี้หมายถึงสงครามกลางเมืองในสเปน (ค.ศ.1936-1939) ระหว่างฝ่ายขวากับฝ่ายซ้าย สงครามเริ่มขึ้นโดยบรรดานายพลทหารของกองทัพอาณานิคมในโมริอโกโก ซึ่งยกกำลังข้ามแดนเข้าไปในสเปน เพื่อทำการโค่นล้มรัฐบาลฝ่ายซ้ายที่มาจากการเลือกตั้งในสมัยนั้น ฝ่ายขวาได้รับการสนับสนุนจากเยอรมนีสมัยฮิตเลอร์ และจากอิตาลีที่เป็นฟาสซิสต์ภายใต้มุสโสลินี ในขณะที่สตาลินของสหภาพโซเวียต ให้ความช่วยเหลือเล็กๆ น้อยๆ แก่ฝ่ายซ้าย แต่มีประชาชนจากหลายประเทศพากันเดินทางเข้าไปช่วยฝ่ายซ้ายรบกับพวกกบฏฝ่ายขวา แต่ในปี ค.ศ.1939 ฝ่ายขวาก็ชนะสงคราม และนายพลฟรังโก ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายขวา/ชนะ กล่าวถึงพวกที่ต่อสู้กับเขาว่า ‘ไม่ใช่คนสเปน’ ด้วยกัน หากเรียกพวกนั้นแล้วว่าเป็น ‘คอมมิวนิสต์’ (ผู้แปล)

39 Pamirs คือเทือกเขาสูงที่อยู่ระหว่างชายแดนที่แบ่งแยกระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนและอัฟกานิสถาน Vistula คือแม่น้ำที่ไหลจากทางเหนือตัดผ่านโปแลนด์ ระหว่างช่วง ‘สงครามลัทธิคอมมิวนิสต์’ (War Communism) ในสหภาพโซเวียตฯ กองทัพแดงได้ขยายไปทางตะวันตกถึงแม่น้ำนี้ แต่ถูกหยุดยั้งโดยรัฐบาลโปแลนด์และฝ่ายที่สนับสนุน (ผู้แปล)

ในแง่นี้ลัทธิชาตินิยมครีโอลของพวกทวิปอเมริกา มีความหมายนัยอันน่าสนใจยิ่ง ในด้านหนึ่ง บรรดารัฐในทวิปอเมริกา นี้ เป็นรัฐที่อ่อนแอมาหลายทศวรรษแล้ว มีการกระจายอำนาจในทางปฏิบัติ และมีความทะเยอทะยานในการศึกษาไม่สูงนัก ในอีกด้านหนึ่ง สังคมอเมริกาทั้งหลายที่คน ‘ผิวขาว’ อพยพมาตั้งรกรากอยู่นั้น เผชิญหน้ากับบรรดาทาส ‘ผิวดำ’ และกับคน ‘พื้นเมือง’ ซึ่งครึ่งหนึ่งถูกทำลายล้างเผ่าพันธุ์ไป และเป็นสังคมที่มีความแตกแยกภายในอย่างมาก ชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อนในยุโรป ทว่าการจินตนาการถึงภราดรภาพความเป็นพี่น้องของคนในสังคม เกิดขึ้นค่อนข้างรวดเร็วอย่างน่าแปลกใจ และก็ได้รับการสนับสนุนอย่างมากจากประชามติอย่างแท้จริงด้วย หากปราศจากจินตนาการอันนี้ การมีความเชื่อมั่นในการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้เช่นกัน ความขัดแย้งอันนี้ เห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกา

ปี ค.ศ.1840 ในระหว่างสงครามการทำลายล้างอินเดียนแดงเผ่า Seminole ในรัฐฟลอริดาที่กินเวลาถึง 8 ปีนั้น นักเขียนนวนิยายชื่อ James Fenimore Cooper⁴⁰ ก็ตีพิมพ์นิยายเรื่อง *The Pathfinder* เล่มที่ 4 ใน 5 เล่มของนิยายชายดีซูดนักเผชิญภัยในท้องทุ่งและป่าเขา ประเด็นสำคัญของนิยายชุดนี้ (ยกเว้นเล่มแรก) ก็คือสิ่งที่นักวิจารณ์วรรณกรรมชื่อดัง Leslie Fiedler กล่าวว่านี้คือ ‘เรื่องของความรักที่แสนจะบริสุทธิ์ จนเกือบอธิบายไม่ได้ ทว่าเป็นความรักที่ดูดีต่ออย่างไม่น่าจะสงสัยได้เลยระหว่างพรานป่า (woodsman)⁴¹ ‘ผิวขาว’ นาม Natty Bumppo กับหัวหน้าเผ่าอินเดียนแดง Delaware ผู้นำเคารพนับถือชื่อ Chingachgook (‘Chicago’)⁴² กรอบโครงเรื่องของความสัมพันธ์ที่

ทั้งสองสาบานจะร่วมสายเลือดเดียวกัน ก็หาใช่เรื่องของการฆาตกรรมอันโหดร้ายที่ฝรั่งผิวขาวฆ่าผิวแดงในทศวรรษ 1830 ไม่ หากแต่กลับเป็นทั้งความทรงจำ/ทั้งการหลงลืม ในช่วงเวลาที่จักรวรรดิอังกฤษปกครองดินแดนแถบนี้อยู่ ตัวละครทั้งสองถูกวาดภาพให้กลายเป็น 'อเมริกัน' ที่ดิ้นรนต่อสู้กับจักรวรรดินิยมอังกฤษ (George III) เพื่อเอกราชของสหรัฐอเมริกา

40 Fenimore Cooper (1789-1851) เป็นนักประพันธ์อเมริกันคนแรกที่มีชื่อเสียงระดับโลก (ผู้แปล)

41 Woodsman เป็นคำที่ใช้เรียกคนผิวขาวผู้ชายที่พอใจใช้ชีวิตตามลำพังในป่าดงดิบที่พวกอินเดียนแดงมักอาศัยอยู่ บางคนจึงมีมิตรภาพกับคนอินเดียนซึ่งพวกเขายกย่อง แต่มีบางคนจะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม กรุยทางให้แก่การขยายอำนาจของรัฐอเมริกาเข้าไปในดินแดนส่วนใหญ่ของภาคพื้นทวีป (ซึ่งคือถิ่นที่อยู่ของอินเดียนแดงนั่นเอง (ผู้แปล)

42 ดู *Love and Death in the American Novel*, p. 192. ที่นักวิจารณ์วรรณกรรมชื่อ Fielder ได้ตีความความสัมพันธ์นี้ในเชิงจิตวิทยา ที่ไม่เป็นประวัติศาสตร์ ทั้งยังยกเป็นตัวอย่างของนวนิยายอเมริกันที่ไม่มีความสำเร็จ ในการวาดภาพความรักระหว่างชายและหญิง แต่กลับหมกมุ่นอยู่กับเรื่องความตาย การมีเพศสัมพันธ์ในครอบครัวสายเลือดด้วยกัน (incest) รวมทั้งความรักระหว่างเพศเดียวกัน อันบริสุทธิ์ แทนที่จะเป็นเรื่อง 'โลกีย์วิสัยแห่งชาติ' (national eroticism) ผู้เขียนสงสัยว่า น่าจะเป็น 'ชาตินิยมที่ถูกทำให้เป็นโลกีย์วิสัย' (eroticized nationalism) หรือ 'ชาตินิยม-โลกีย์วิสัยชาติ' เสียมากกว่า กล่าวคือ ความผูกพันระหว่างชายต่อชายในสังคมโปรเตสแตนต์ ก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ในนวนิยาย ทั้งนี้เพราะนิยายนี้แต่เริ่มแรก ก็ห้ามการมีความสัมพันธ์หรือการผสมข้ามผิวอย่างเข้มงวด (miscegenation คือ ระหว่างผู้คนชายหญิงที่เป็นคนขาวกับคนดำ) เรื่องเช่นนี้ดำเนินไปแบบคู่ขนานกับ 'ความรักอันศักดิ์สิทธิ์' ระหว่างหญิงกับชาย ในนิยายชาตินิยมของลาตินอเมริกา ซึ่งศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก อนุญาตให้ประชากรลูกผสมของคนผิวขาวกับคนพื้นเมือง หรือใครๆ ผิวสีใดก็ตามเติบโตขึ้นได้อย่างมากมาย และก็น่าคิดมากกว่าภาษาอังกฤษโปรเตสแตนต์ ไม่มีคำศัพท์ของตนในเรื่องนี้ จึงต้องขอยืมคำว่า 'mestizo' จากภาษาสเปน)

ในปี ค.ศ.1851 เมื่อ Herman Melville⁴³ นักเขียนผู้ยิ่งใหญ่เขียนเรื่อง *Moby Dick* โดยวาดภาพให้พระเอก Ishmael กับมนุษย์กินคนชาวปาโลินีเซียชื่อ Queequeg นอนอยู่ด้วยกันอย่างสุขสบายบนเตียงเดียวกันในโรงเตี๊ยม (ณ ที่นั่นในหัวหัวใจตั้งน้ำผึ้งพระจันทร์ของเราทั้งสอง ข้าฯ นอนเคียงข้าง Queequeg) และเจ้าคนปาโลินีเซียนี้ก็ถูกทำให้กลายเป็นคนอเมริกันอย่างน่าขบขันยิ่ง ดังสำนวนต่อไปนี้⁴⁴

...แน่ละ ที่ศีรษะของเขามีสัดส่วนอันดีเลิศ ฟังดูเหมือนเป็นเรื่องไร้สาระ แต่มันทำให้ข้าฯ หวนคิดไปถึงศีรษะของ George Washington ที่เราเห็นจากรูปปั้นต่างๆ ไป จะเห็นลักษณะของความลาดชันเหนือคิ้วทั้งสองข้าง ที่ค่อยๆ ลาดขึ้นไปเป็นทางยาวเหมือนๆ กัน เป็นลักษณะที่เด่นชัดมาก เหมือนกับอ่าวหรือแหลมที่มีต้นไม้ปกคลุมอยู่หนาแน่น Queequeg ก็คือยอร์จ วอชิงตัน ที่เกิดมาเป็นมนุษย์กินคนนั่นเอง'

จากนั้นก็เป็นที่หน้าทีของนักเขียนดังอย่าง Mark Twain⁴⁵ ที่จะสร้างภาพลักษณ์อันไม่อาจลบเลือนได้ของคนผิวดำและคนผิวขาวในเรื่อง *Huckleberry Finn* ว่าเป็น 'พี่น้อง' อเมริกันด้วยกันในปี

43 Herman Melville (1818-1891) เป็นนักประพันธ์อเมริกันผู้ยิ่งใหญ่ ทั้งกลาสีผิวขาวที่ชื่อ Ishmael และชาวปาโลินีเซียถือผีชื่อ Queequeg กำลังเตรียมตัวที่จะออกเรือกับกัปตัน Ahab ผู้บ้าคลั่ง ในการค้นหาหัวเจ็ดย่านสมุทรเพื่อตามล่าปลาวาฬโต้งดั่งสีขา *Moby Dick* (ผู้แปล)

44 Herman Melville, *Moby Dick*, p. 71. นักประพันธ์ Melville จะต้องได้ความมันและสะใจในประโยคสุดท้ายที่สามารถเล่นงานคนขาวได้ (ทั้งๆ ที่เขาเองก็เป็นคนขาว)

ค.ศ.1881 หลายปีหลัง ‘สงครามกลางเมือง’ และหลังคำประกาศเลิกทาสของประธานาธิบดี Lincoln ที่ Jim กับ Huck เพื่อนเกลอที่ล่องเรือไปตามสายน้ำของแม่น้ำมิสซิสซิปปีอันกว้างใหญ่⁴⁶ แต่กรอบโครงเรื่องยังเป็นแบบทั้งความทรงจำ/ทั้งการหลงลืม ที่ในยุคก่อนสงครามกลางเมืองอเมริกันนั้น คนผิวดำยังคงเป็นทาสอยู่

จินตนาการถึงภวตรรกภาพต่างๆ เหล่านี้ เกิดขึ้นอย่างเป็น ‘ธรรมชาติ’ ในสังคมที่เกิดการแตกร้างจากความขัดแย้งที่เป็นปฏิปักษ์กันทางเชื้อชาติและชนชั้นอย่างรุนแรง ทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ลัทธิชาตินิยมในยุคของ Michelet และ Renan เป็นภาพตัวแทนของรูปแบบจิตสำนึกแบบใหม่ คือสำนึกที่เกิดขึ้นเมื่อคนไม่สามารถมีประสบการณ์ของชาติ ที่เป็นของใหม่ในระยะสุดท้ายของความแตกร้างนั้นได้

45 Mark Twain เป็นนามปากกาของ Samuel Clemens (1835-1910) เขาเป็นนักวิพากษ์สังคมและตลกขบขันที่ยอดเยี่ยม ในฉากที่บรรยายข้างบนนี้ เด็กผิวดำชื่อ *Huckleberry Finn* หนีจากพ่อผู้ดุร้ายและป่าช้าบน ไปเจอ Jim ซึ่งเป็นทาสผิวดำหลบหนีมา ตามกฎหมายสมัยนั้น Huck จะต้องทรยศ Jim เพื่อที่จะได้ส่งตัว Jim กลับคืนไปให้นายทาสผู้โหดร้าย แต่ทั้งสองคนตัดสินใจเดินทางไปด้วยกันเพื่อเสรีภาพ ลอยล่องไปบนแพตามลำน้ำใหญ่ Mississippi (ผู้แปล)

46 ช่างเหมาะเจาะที่ระบุนี้นี้ว่า การปลุกเรื่อง ‘la Saint-Barthélemy’ เกิดไม่กี่เดือนก่อนการตีพิมพ์เรื่อง *Huckleberry Finn*

ชีวประวัติของชาติ The Biography of Nations

ในบรรดาความเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งทั้งหลายซึ่งเกิดในจิตสำนึกนั้น กล่าวโดยธรรมชาติของมันแล้ว นำมาซึ่งลักษณะพิเศษแห่งความ หลงลืม และก็จากความคลุมเครือเหล่านี้ ในท่ามกลางสภาพแวดล้อม ทางประวัติศาสตร์ ได้สร้างบทพรรณนาขึ้นมาใหม่ หลังจากที่เรารู้ว่า ประสบการณ์และความเปลี่ยนแปลง ทั้งร่างกายและอารมณ์ของ ช่วงวัยรุ่น เราจะพบว่าเป็นไปไม่ได้เลยที่จะมีความ 'ทรงจำ' ด้วย จิตสำนึกเดิมของวัยเด็ก ลองคิดดูสิว่า มีวันตั้งก็พันวันที่ผ่านไป ใน ระหว่างวัยเด็กกับช่วงต้นของวัยผู้ใหญ่ของเรา ความทรงจำเหล่านั้น ได้สูญหายไปอย่างไม่อาจเรียกกลับคืนมาได้อีก! ทำให้กลายเป็น เรื่องแปลกประหลาด ที่เราจะต้องอาศัยความช่วยเหลือของคนอื่น ที่ทำให้รู้ว่าเจ้าเด็กเล็กที่นอนเปล่าเปลือยในภาพถ่าย ที่กลายเป็น สีเหลืองจางๆ ไปแล้วนั้น นอนเล่นอย่างมีความสุข อยู่ในผ้าห่มหรือ บนเตียงเด็กนั้น คือตัวคุณนั่นเอง ภาพถ่ายซึ่งในตัวของมันเอง ก็เป็น ทารกที่น่ารักของยุคของการผลิตซ้ำด้วยเครื่องกลไก ซึ่งก็เป็นเพียง หนึ่งในหลักฐานที่น่าเชื่อถือที่สุดในบรรดาการสะสมหลักฐานทาง เอกสารจำนวนมหาศาลในยุคสมัยใหม่ (เช่น สติบัตร บันทึกรายการ สมุดพกโรงเรียน จดหมาย ประวัติผู้ป่วยของโรงพยาบาล และอื่นๆ ที่ คล้ายๆ กัน) ผลจากการมีหลักฐานที่บันทึกถึงความต่อเนื่องในชีวิต ของเรานั้น ก็เป็นการตอกย้ำถึงการสูญเสียความทรงจำ (ของเรา) ไปโดยสิ้นเชิง ผลของความขัดแย้งอันนี้ ทำให้เกิดมโนทัศน์เรื่องบุคคล

อัตลักษณ์ (ใช่แล้ว คุณกับภาพถ่ายของเด็กทารกที่เปลือยเปล่า
อยู่นั้น คือคนๆ เดียวกัน) การที่ภาพนั้นไม่อาจถูก ‘จดจำ’ ได้ มันจึง
ต้องถูกบรรยายออกมา ถึงแม้ว่าชีววิทยาบอกเราว่า ทุกๆ เซลล์ใน
ร่างกายมนุษย์จะถูกแทนที่ด้วยเซลล์ใหม่ทุกๆ 7 ปี เราจะได้เห็น
บทพรรณนาของทั้งอดีตชีวิตประวัติและชีวประวัติ ท่วมทับตลาดใน
ระบบทุนนิยมการพิมพ์ไปแล้วปีแล้ว

การพรรณนา (narrative) และบรรยายเหล่านี้ ก็เหมือนกับ
นวนิยายและหนังสือพิมพ์ที่ได้อภิปรายไปแล้วในบทที่ 2 คือ ถูกทำ
ขึ้นมาใน ‘สุญญากาศสนิท’ (homogeneous empty time) ดังนั้น กรอบ
ของมันก็คือประวัติศาสตร์และตำแหน่งแห่งที่ของเรื่อง ก็คือสังคม
นั่นเอง นี่แหละที่ทำให้งานอัตชีวประวัติมากมาย เริ่มต้นด้วยการเล่า
ถึงสภาพแวดล้อมของบิดามารดาและปู่ย่าตายาย ซึ่งทำให้เจ้าของ
อัตชีวประวัติ มีแต่เพียงหลักฐานและเนื้อหาจากสภาพแวดล้อม
เท่านั้น และทำไมนักเขียนชีวประวัติ ถึงต้องลงทุนเสียเวลาไป
มากมายเพื่อจะบันทึกตัวเลขทางปฏิทิน วันเดือนและปี ของเหตุการณ์
ในชีวประวัติสองเรื่อง ซึ่งเจ้าของเรื่องนั้นไม่ว่าเขาหรือเธอไม่สามารถ
จดจำวันได้เลย วันเกิดและวันตาย

ไม่มีเรื่องอะไรที่ทำให้คิดถึงคุณลักษณะความเป็นสมัยใหม่
ของการพรรณนาบรรยายแบบนี้ได้ดีไปกว่าบทแรกในคัมภีร์ไบเบิล
ของ Saint Matthew ท่านนักบุญได้พรรณนารายชื่อของชาย 30 คน
ที่สืบเชื้อสายตกทอดกันมาจากคนหนึ่ง ให้กำเนิดอีกคนหนึ่ง แล้ว
ให้กำเนิดกับอีกคนหนึ่ง นับจากท่านบิดาราวุโสต้นตระกูล คือ
Abraham ไต่ลงมาถึงพระเยซูเจ้า เป็นรายนามของผู้ชายทั้งสิ้น (และ

ก็มีครั้งเดียวเท่านั้น ที่เอ่ยถึงผู้หญิง 1 คน ที่เอ่ยก็ไม่ใช่เพราะเธอเป็นผู้ให้กำเนิดกับใครที่สืบทอดกันมาในรายชื่ออันยาวเหยียดนั้น แต่เพราะว่าเธอเป็นเผ่า Moabite หาใช่เผ่ายิวของบรรดาชายทั้ง 30 คน นั้นไม่) ไม่มีการกล่าวถึงวันเดือนปีเกิดของบรรพบุรุษของพระเยซู แม้แต่คนเดียว ส่วนการอธิบายทางสังคม ทางวัฒนธรรม ทางกายภาพหรือทางการเมืองเกี่ยวกับคนพวกนี้ ก็ไม่มีเช่นกัน ในทัศนะของ Saint Matthew รูปแบบการพรรณนาดังกล่าวนี้ดูเป็นเหตุเป็นผล กล่าวคือสำหรับนักทฤษฎีของนักบุญแล้ว พวกเขาหาได้มองเห็นว่าพระเยซูเจ้าเป็น ‘บุคคล’ ในทางประวัติศาสตร์ไม่ (an historical ‘personality’) หากแต่ถือว่าพระองค์เป็น ‘พระบุตร’ ที่แท้จริงของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าเท่านั้น (the true Son of God)

เรื่องของชาติก็เช่นเดียวกันกับเรื่องของตัวบุคคลสมัยใหม่ทั้งหลาย การมีสำนึกถึงการดำรงอยู่ในกาลเวลาแบบเป็นชุดๆ ในโลก (มนุษย์) ซึ่งมีนัยที่มากับมันมากมายในเรื่องของความต่อเนื่อง แต่ในขณะเดียวกันก็มี ‘ความหลงลืม’ ในประสบการณ์ของความต่อเนื่องนี้ด้วย นี่เป็นผลของรอยแตกทางประวัติศาสตร์ของการปฏิบัติ ที่เกิดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 18 สิ่งเหล่านี้นำไปสู่ความต้องการที่จะพรรณนาถึง ‘อัตลักษณ์’ ของชาติ และภารกิจนี้ตกเป็นของนักเขียนฝ่าย Michelet ทว่ามันมีความแตกต่างสำคัญในการใช้โครงเรื่อง ระหว่างการพรรณนาถึงบุคคลกับถึงชาติ ในเรื่องเล่าเรื่องทางโลกของ ‘บุคคล’ มีกำเนิดและจุดจบของเรื่อง เขาและเธอเกิดขึ้นมาจากยีนส์ของบิดามารดา และอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมหนึ่งๆ ที่นำเขาและเธอขึ้นสู่เวทีแห่งประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาสั้นๆ ในนั้นเขาและเธอแสดงบทบาทจนกระทั่งความตายมาถึง หลังจากนั้น ก็ไม่มี

อะไว่นอกจากร่องรอยของชื่อเสียงหรืออิทธิพลที่ยังหลงเหลืออยู่บ้าง (ลองจินตนาการดูว่ามันจะแปลกประหลาดแค่ไหน หากวันนี้ ประวัติชีวิตของฮิตเลอร์จบลงด้วยการบอกว่า ในวันที่ 30 เมษายน ค.ศ.1945 ฮิตเลอร์ก้าวเดินตรงเข้าไปยังนรกเลย)

อย่างไรก็ตาม สำหรับชาตินั้น ไม่มีวาระ-ของการเกิดที่ระบุได้ อย่างชัดเจน ส่วนการตายของชาติทั้งหลายนั้น หากมันเกิดขึ้นจริง ก็ไม่เคยเป็นการตายแบบธรรมชาติ⁴⁷ ทั้งนี้เพราะว่าไม่มีผู้ให้กำเนิด ชาติ (Originator) ชีวประวัติของชาติ จึงไม่อาจเขียนขึ้นมาได้ดังคัมภีร์ ศาสนาตามสโตลซ์ของ Saint Matthew ไม่อาจเขียนขึ้นมาได้ด้วยการ ใช้ ‘ไถ่เรียงเวลา’ (down time) จากต้นตอมาจนถึงปัจจุบัน โดยให้ผ่าน สายโซ่ของผู้ให้กำเนิด ทางออกที่มีอยู่จึงได้แก่การสร้างมันขึ้นมาใหม่ ให้เป็น ‘เวลาที่ไถ่ทวนกลับไป’ (up time) ไปยังมนุษย์ปักกิ่ง⁴⁸ หรือ มนุษย์ชวา หรือกษัตริย์อาร์เธอร์ (หรือภูเขาอัลไต หรือน่านเจ้า) หรือ ที่ไหนก็ได้ ที่ตะเกียงของโบราณคดีส่องแสงริบๆ ற்றுๆ ไปถึง อย่างไรก็ตาม วิธีการเช่นนี้มีจุดเด่นอยู่ที่ความตาย ซึ่งในทางกลับกันกับระบบ วงศาวทยาทั่วไป เริ่มต้นจากกำเนิดในปัจจุบัน สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1⁴⁹ หรือไม่กี่เนื่องมาจากเหตุการณ์ที่

47 เพื่อให้เข้ากับบรรยากาศของวาระสุดท้ายของโลก จึงมีการบัญญัติศัพท์ เช่น ‘การล้างเผ่าพันธุ์’ (genocide) ซึ่งเป็นคำที่สร้างขึ้นไม่นานมานี้เอง

48 มนุษย์ปักกิ่ง (Peking Man) ขุดค้นพบใกล้กรุงปักกิ่งในปี ค.ศ.1927 เชื่อกันว่ามีอายุเมื่อ 5 แสนปีก่อนโน้น ส่วนมนุษย์ชวา (Java Man) ที่ค้นพบใกล้เมือง สุระการ์ตาในปี ค.ศ.1891นั้น มาจากยุคสมัยใกล้ๆ กัน แต่แน่นอนว่ามนุษย์ทั้งสองนั้น ไม่ใช่ ‘คน’หรือมนุษย์ในความหมายปกติที่ใช้กัน (ผู้แปล)

49 จนถึงปี ค.ศ.1940 สงครามโลกครั้งที่ 1 ยังถูกเรียกว่า ‘มหาสงคราม’ (The Great War) ดังนั้น ‘สงครามโลกครั้งที่ 1’ จะมิขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ ‘สงครามโลกครั้งที่ 2’ เสียก่อน (ผู้แปล)

ซีดานที่ฝรั่งเศสพ่ายแพ้ต่อเยอรมนี ทำให้คนฝรั่งเศสช็อคอดีตแล้วให้กำเนิดกับ Austerlitz ที่นโปเลียนรบชนะดังตาม;⁵⁰ ในทำนองเดียวกัน บรรพบุรุษของการลุกฮือที่กรุงวอร์ซอต่อต้านนาซีเมื่อ ค.ศ.1941 ก็เป็นทายาทของรัฐอิสราเอลที่เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ.1948⁵¹ (อุปมาอุปมัยในความหมายของไทย ก็คือ รามคำแหงมหาราช เกิดขึ้นได้ก็เพราะมี ‘พระปิยมหาราช’ มาก่อน)

ทว่าความตาย ที่ก่อรูปก่อร่างให้กับชีวประวัติของชาตินั้น มีลักษณะพิเศษ ในจำนวน 1,200 หน้าในหนังสือของ Fernand Braudel เล่มนี้มาเรื่อง *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II* ไม่มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ 'la Saint-Barthelemy' แม้ว่ามันจะเกิดขึ้นเกือบจะกลางรัชสมัยพระเจ้าฟิลิปที่ 2 (Felipe II) ก็ตามสำหรับ Braudel แล้วความตายที่มีความหมายได้แก่ ความตายที่มาจากเหตุการณ์นิรนามอันนับไม่ถ้วนทั้งหลาย ซึ่งเมื่อนำมารวมกันเข้าแล้ว และทำการเฉลี่ยออกมาเป็นอัตราการตายของทางโลก ทำให้เขาสามารถสร้างภาพของการเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขของชีวิตของคน

50 การพ่ายแพ้ทางทหารของฝรั่งเศสที่ Sedan ในปี ค.ศ.1870 ทำให้ชาวฝรั่งเศสหัวร่ำลึงถึงชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของนโปเลียนเหนือปรัสเซีย ออสเตรีย และรัสเซียที่ Austerlitz ในปี ค.ศ.1805 ซึ่งพวกเขาจินตนาการว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นปฏิปักษ์อันยาวนานระหว่างคนที่พูดภาษาเยอรมันกับฝรั่งเศส (ผู้แปล)

51 ภายหลังชัยชนะของกองทัพอิสราเอลต่อรัฐอาหรับหลายประเทศในปลายทศวรรษ 1940 ที่คนยิวเริ่มคิดถึงการลุกฮือ ต่อต้านการยึดครองของนาซีในปี ค.ศ.1943 โดยคนยิวในเกิตโตเมืองวอร์ซอ ถือว่าเป็นประจักษ์พยานอันแรกที่ว่า คนยิวนั้นเป็นนักต่อสู้ หาใช่เป็น 'เหยื่อตลอดกาล' ของลัทธินาซีคั่งชาวคริสเตียนไม่ จึงไม่สำคัญว่าการลุกฮือในกรุงวอร์ซอนั้นจะล้มเหลวโดยสิ้นเชิง และคนยิวเกือบทั้งหมดในเมืองนั้นถูกสังหารโดยพวกนาซีก็ตาม (ผู้แปล)

นิรนามนับล้านๆ คนได้ ในบรรดาคนที่นับไม่ถ้วนเหล่านั้น คำถามที่ Braudel ไม่สนใจที่จะถามก็คือ พวกเขามีสัญชาติอะไร

สำหรับ Braudel แล้ว สิ่งที่สำคัญสำหรับการศึกษาและงานเขียนของเขาก็คือ ความตายโดยเฉลี่ยทางสถิติ ที่เปลี่ยนแปลงมาในช่วงระยะเวลาอันยาวนานหลายศตวรรษ แต่สำหรับการเขียนอัตชีวประวัติของชาติ ต้องการแย่งชิงความตายที่พิเศษและเฉพาะเจาะจงจากกราฟสถิติ เช่น อัศวินบาตกรรมเพื่อชาติ การพลีชีพของวีรกรรมอันสะเทือนใจ การฆาตกรรม การถูกประหารชีวิต สงครามและความล่มจมของชาติ ทั้งหมดนี้ ถูกสร้างถูกเขียนขึ้นมาในขณะที่อัตราการตายเพิ่มมากขึ้นๆ แต่เพื่อเป็นการรักษาจุดหมายปลายทางของบทพรรณนา (เล่าเรื่อง) อัตชีวประวัติของชาติเอาไว้ บรรดาความตายที่รุนแรงทั้งหลายทั้งปวงนั้น จำต้องถูกจดจำและ/หรือถูกลืมว่าเป็นเรื่อง ‘ของเราเอง’ ❖

กิจการเดินสาร-

ข้ามผ่านภาษา :

ว่าด้วยภูมิ-ชีวประวัติ
ของ ‘ชุมชนจินตกรรม’

12

Travel and Traffic :

On the Geo-biography of
Imagined Communities ★

การตีพิมพ์หนังสือ *Imagined Communities* ออกมาเป็นครั้งแรก นับจนถึงขณะนี้ ได้ผ่านมานานเกือบสองศตวรรษแล้ว จึงเป็นโอกาสที่จะเสนอภาพร่างประวัติ-การเดินทางของมันนับแต่แรกนั้น โดยโยงเข้าหาเรื่องที่เป็นประเด็นใจกลางของหนังสือเล่มนี้ คือ ทุนนิยมการพิมพ์ (print-capitalism) การลักลอบผลิต (piracy) ในนัยที่เป็นอุปมาเชิงบวก การเปลี่ยนให้เป็นภาษาถิ่น และการจับคู่วิวาทที่ไม่มีวันหย่าขาดจากกันของชาตินิยมกับสากลนิยม

กล่าวโดยทั่วไป การศึกษาเกี่ยวกับการเผยแพร่หนังสือต่างๆ ข้ามชาติข้ามภาษา ยังมีไม่มากนัก จะยกเว้นก็แต่ในสาขาประวัติศาสตร์วรรณกรรมที่ Franco Moretti ทำไว้เป็นตัวอย่างแสนวิเศษ จากการพิจารณาเชิงเปรียบเทียบในเบื้องต้น พอจะประมวลได้ว่า ภายในสิ้นปี

★ การเขียนบทส่งท้ายนี้จะเป็นไปได้เลย ถ้าปราศจากความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจาก Perry น้องชายของผู้เขียน และนอกจากนั้นได้แก่ Choi Sung-eun, Yana Genova, Pothiti Hantzroula, Antonis Liakos, Silva Meznicar, Göran Therborn, และ Tony Wood ผู้เขียนขอขอบคุณทุกคนเป็นที่สุด

ค.ศ.2006 หนังสือเล่มนี้ (ซึ่งต่อไปจะเรียกว่า *IC*) มีการตีพิมพ์รวมทั้งสิ้นใน 30 ประเทศ 27 ภาษา¹ ความแพร่หลายขนาดนี้ มิได้เป็นเพราะคุณภาพของหนังสือเท่ากับข้อเท็จจริงที่ว่า หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกในลอนดอน เป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งขณะนี้มีสถานะยิ่งใหญ่ในโลกเหมือนภาษาลาตินในยุคที่ก้าวพ้นออกมาจากการใช้ภายในศาสนจักร (ถ้า *IC* แรกปรากฏตัวใน Tirana เป็นภาษาอัลเบเนีย หรือในโฮจิมินห์ซิตี้ เป็นภาษาเวียดนาม หรือแม้แต่กระทั่งตีพิมพ์เป็นภาษาออสเตรเลียในเมลเบิร์น ก็คงเป็นไปได้ยาก ที่มันจะสามารถเดินทางมาได้ไกลขนาดนี้) แต่ถ้ามองในอีกแง่หนึ่ง การแพร่หลายของฉบับแปลได้ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนให้เป็นภาษาถิ่นนั้นยังคงมีพลังเข้มแข็งอยู่ แม้เวลาจะผ่านไปนานกว่าครึ่งศตวรรษแล้ว ที่มันได้เข้าเป็นพันธมิตรกับทุนนิยมการพิมพ์ และค่อยๆ ทำลายความเป็นใหญ่ของภาษาลาตินแห่งศาสนจักรลง จนเสมือนเป็นหมอดูดงครวญที่ช่วยให้ชาตินิยมถือกำเนิดขึ้นมาได้

สิ่งที่ผู้เขียนประสงค์จะนำเสนอ คือการถ่ายทอดเรื่องของผู้เขียนค้นพบ โดยความช่วยเหลืออย่างเต็มที่จากเพื่อนร่วมงาน และมิตรสหายทั้งหลาย เกี่ยวกับการแปลหนังสือเล่มนี้ออกเป็นภาษาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ว่ามีสำนักพิมพ์ไหนบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยแรงจูงใจและยุทธวิธีอย่างไร และภายใต้บริบททางการเมืองในลักษณะใด ทั้งที่เป็นการเมืองภายในและระหว่างประเทศ ในท้ายที่สุด ผู้เขียนจะลองเสนอข้อสรุปเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องนี้สัก 3-4 ข้อ

แต่คงต้องเริ่มด้วยการเล่าถึงความตั้งใจของผู้เขียนแต่แรก

1 นอกจากจะช่วยให้สั้นลง *IC* ยังช่วยลดช่องการใช้คำดูหนึ่งไว้โดยละม่อม คำซึ่งในขณะนี้ถูกผีแวมไพร์แห่งความซ้าซากจำเจดูดเลือดไปจนเกือบหมดแล้ว

ซึ่งแน่นอนว่าต้องการนำเสนองานในลักษณะยั่วแย้ง เพราะมันมีผลกระทบต่อการแสวงหาการตอบรับหนังสือและต่องานนี้ในฉบับแปล ซึ่งหลายกรณี เป็นเรื่องเหนือความคาดหมาย ประการแรกสุด ด้วยเหตุผลซึ่งซับซ้อนเกินกว่าจะยกมาแสดงในที่นี้ สหราชอาณาจักรเป็นประเทศหนึ่งเดียวในโลก ที่ในช่วงระหว่างทศวรรษ 1960-1970 มีงานระดับเอกอุเกี่ยวกับลักษณะและต้นกำเนิดของชาตินิยมโดยทั่วไปของปัญญาชนเชื้อสายยิวที่ทรงอิทธิพลทางความคิด 4 คน ดีพิมพ์ออกมาในช่องทางต่างๆ กัน อันได้แก่งานของ Elie Kedourie นักประวัติศาสตร์อนุรักษนิยม Ernest Gellner นักสังคมวิทยาและนักปรัชญาแนวเสรีนิยมยุคแสงสว่างทางปัญญา (Enlightenment-liberal) Eric Hobsbawm ผู้ซึ่งในตอนนั้นเป็นนักประวัติศาสตร์แนวมาร์กซิสต์ และ Anthony Smith นักประวัติศาสตร์ในชนบทเดิม

แต่กว่าจะเริ่มมีการอภิปรายเกี่ยวกับงานเหล่านี้อย่างจริงจังในเวทีสาธารณะ ก็เมื่อล่วงเข้าปี ค.ศ.1977 แล้ว เมื่อ Tom Nairn นักคิดชาตินิยมมาร์กซิสต์เชื้อสายสก๊อต ดีพิมพ์ผลงานได้ความคิดกระแสหลักออกมา คือ *The Breakup of Britain*² ตามการอธิบายของนักคิด

2 Kedourie มาจากแบกแดด Gellner มาจากปราก ในขณะที่มารดาของ Hobsbawm มาจากเวียนนา ที่ Kedourie สนใจตะวันออกไกลและดินแดนรอบนอกออกไปจากนั้น อาจจะมีเหตุผลมาจากถิ่นกำเนิดของเขา หนังสือของ Kedourie เกี่ยวกับชาตินิยมในเอเชียและแอฟริกา ดีพิมพ์ออกมาในปี ค.ศ.1970 ความเรียงชิ้นแรกของ Gellner เกี่ยวกับปัญหาชาตินิยมนั้นส่วนหนึ่งเป็นการแสดงความเห็นตอบโต้ Kedourie หนังสือเล่มใหญ่ว่าด้วยเรื่องชาตินิยมของ Hobsbawm ยังไม่ตีพิมพ์จนกระทั่งปี ค.ศ.1990 แต่เขาได้ออกมาโจมตีข้อเสนองานของ Nairn ในวารสาร *New Left Review* ในปี ค.ศ.1977 และเป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญที่ทำให้งานศึกษาเปรียบเทียบชั้นครูของ Miroslav Hroch เกี่ยวกับขบวนการชาตินิยมในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกเป็นที่รู้จักในโลกแองโกล-แซกซัน

ชาตินิยมเชื้อสายสก็อตผู้นี้ สหราชอาณาจักร ซึ่งทั้ง Gellner, Hobsbawm, และ Smith มีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้น คือวัตถุโบราณคร่ำคร่า ที่หลงเหลือตกค้างมาจากยุคก่อนสาธารณรัฐและก่อนชาตินิยม และด้วยเหตุดังนั้น ย่อมต้องตกอยู่ในชะตากรรมแบบเดียวกันกับจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี นักคิดมาร์กซิสต์แบบทวนกระแสผู้นี้ ยังหันมาโจมตีสิ่งที่เขาเห็นว่าเป็นความตื่นเงิน หรือเป็นการศึกษาอย่างคลุมเครือไม่ชัดเจนของมาร์กซิสต์แบบคลาสสิก เกี่ยวกับสถานะความสำคัญทางการเมืองและประวัติศาสตร์ของชาตินิยมในความหมายที่กว้างที่สุด ในการอภิปรายโต้แย้งที่มีต่อมาจากนั้น ความคิดเห็นของผู้เขียนไอริชมาทางฝ่าย Nairn ค่อนข้างมาก

ดังนั้น การเขียนในเชิงยั่วแหย่อันเป็นความตั้งใจสำคัญเบื้องหลัง IC คือเพื่อสนับสนุนจุดยืนทั้งสองประเด็นของแนร์น (แน่นอนว่า ย่อมต้องเป็นการสนับสนุนอย่าง 'วิพากษ์' ด้วยเช่นกัน) ร่องรอยดังกล่าวเห็นได้อย่างชัดเจนจาก : เนื้อที่ที่หนังสือนี้อุทิศให้อย่างเกินสัดส่วนที่เหมาะสมต่อการอภิปรายถึงสหราชอาณาจักร จักรวรรดิอังกฤษ หรือแม้แต่สก็อตแลนด์ (และยิ่งชัดขึ้นเมื่อคำนึงว่าตัวผู้เขียนอาศัยและทำงานอยู่ในสหรัฐอเมริกามาตั้งแต่ปี ค.ศ.1958) จากบรรดาบทอ้างอิงทั้งโดยตรงโดยอ้อมทั้งหลายที่ยกมาจากวรรณกรรม 'อังกฤษ' ซึ่งผู้อ่านจำนวนมากมิได้ผ่านการศึกษาในสหราชอาณาจักรคงจะเข้าใจได้ยาก จากการยั่วแหย่แบบพวกหลังเขา ที่ห่างไกลจากธรรมเนียมแบบแผน ด้วยจิตใจแบบบริพัลกัน (การเรียกผู้ปกครองสหราชอาณาจักรทั้งหมดเหมือนกับว่าพวกเขาเป็นเพื่อนบ้านที่อยู่หลังถัดไป [Anne Stuart] ในขณะที่ผู้ปกครองชาติอื่นจะมีตำแหน่งกำกับไว้ตามปกติ [Louis XIV]; และจากการอ้างถึงคู่โต้แย้ง

ของ Nairn คือ Eric Hobsbawm ในบางตอนอย่างกระด้างซึ่งเป็นเรื่อง
น่าเสียดาย

จุดมุ่งหมายของการยั่วแย้งประการที่สองคือ เพื่อขยายขอบเขต
การวิพากษ์ในเชิงทฤษฎีของ Nairn ซึ่งมุ่งไปที่มาร์กซิสต์แบบคลาสสิก
เกือบจะทั้งหมด ผู้เขียนมีความเห็นว่า 'ความล้มเหลว' ของ
มาร์กซิสต์ที่ไม่อาจจับประเด็นเรื่องชาตินิยมได้อย่างลึกซึ้งเพียงพอ
มิได้เป็นปัญหาเฉพาะตัวของมาร์กซิสต์เท่านั้น เสรีนิยมแบบคลาสสิก
ก็ดี และอนุรักษนิยมแบบคลาสสิก ที่อยู่ในระดับปลีกย่อยลงไปอีกก็ดี
สมควรถูกวิจารณ์เช่นนี้ด้วยเหมือนกัน (นี่คือเหตุผลที่ IC ทำตลก
เกี่ยวกับความเป็นไปไม่ได้ ที่จะเกิดอนุสรณ์สถานของมาร์กซิสต์
นิรนาม หรือสุสานอันว่างเปล่า (cenotaph) สำหรับเหล่าเสรีนิยม
ผู้สูญเสียด) ข้อบกพร่องที่พบได้ทั่วไปนี้ น่าจะมีมูลเหตุร่วมกันอยู่ แต่
มาร์กซิสต์ (ซึ่งมีความแตกต่าง) ดูน่าจะเป็นที่ที่เหมาะสมกว่าเสรีนิยมใน
การค้นหาเหตุผลดังกล่าว ด้วยการวางกรอบไว้ในลักษณะเช่นนี้ IC
คงจะสามารถจุดความสนใจขึ้น ทั้งในหมู่พวกมาร์กซิสต์แบบวิพากษ์
และเสรีนิยมแบบวิพากษ์ โดยการเสนอแนะแก่ทั้งคู่ว่า พวกเขายัง
ต้องการความคิดและงานวิจัยใหม่ๆ จริงๆ อีกเป็นจำนวนมาก ด้วย
เหตุนี้ ผู้เขียนจึงไม่รู้สึกเสียดายใจแต่อย่างใด เมื่อมีผู้เขียนบทความ
ปริทัศน์คนหนึ่ง ที่แม้โดยรวมมีทัศนะเป็นบวก ยังคงกล่าวถึงหนังสือ
เล่มนี้อย่างขัดใจว่า มันเป็นมาร์กซิสต์เกินไปสำหรับพวกเสรีนิยม และ
เป็นเสรีนิยมเกินไปสำหรับพวกมาร์กซิสต์

จุดมุ่งหมายของการยั่วแย้งประการที่สามคือ การทอนความ
เป็นยุโรปออกจากงานเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับชาตินิยม แรงจูงใจข้อนี้
ไม่เกี่ยวกับ Nairn แต่อย่างใด หากมีเหตุมาจากการที่ผู้เขียนมีโอกาส

เข้าไปสัมผัสสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม และภาษาของอินโดนีเซีย และไทยแลนด์/สยามอยู่เป็นเวลานาน ซึ่งในตอนนั้นเป็นดินแดนที่จัดได้ว่าอยู่ไกลห่างอย่างยิ่ง แม้ว่าการงานของ Gellner, Hobsbawm และ Smith จะสะท้อนให้เห็นถึงความกว้างขวางและครอบคลุมหลากหลายภาษาอย่างน่าทึ่ง แต่ถ้ามองจากจุดยืนของจาการ์ตาและกรุงเทพฯ แล้ว งานเหล่านี้ก็ดูเหมือนว่าจะยึดเอายุโรปเป็นศูนย์กลางอย่างยากจะแก้ไข Gellner นั้นทำวิจัยในกลุ่มประเทศ Maghreb (รัฐอาหรับฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน) แถบแอฟริกาเหนือก็จริง แต่คำวิจารณ์ของ Edward Said ก็มีส่วนถูก ที่โจมตีว่าเขาไม่รู้ภาษาอาหรับ-อย่างไรก็ดี การตอบโต้อย่างเผ็ดร้อนระหว่างคนทั้งสอง ห่างไกลจากการให้เกียรติกันและกัน³

ปัญหาคือจะทำอย่างไรเพื่อหลีกเลี่ยงให้พ้นอันตรายของการ ‘หนีเสือปะจระเข้’ ด้านหนึ่งได้แก่การมองชาตินิยมในแบบแฟนตาซีพาฝันของยุโรปศตวรรษที่ 19 ที่เชื่อว่าความเป็นชาติของจีน ญี่ปุ่น เวียดนาม ฯลฯ มีมานานหลายพันปี กับอีกด้านหนึ่งได้แก่ข้อกล่าวหาด้วยความขุ่นเคืองใจที่น่าขมในเวลาต่อมาของ Partha Chatterjee ว่าชาตินิยมที่ต่อต้านการล่าเมืองขึ้นนอกยุโรปนั้นเป็น ‘วาทกรรมที่ได้มาจากคนอื่นอีกต่อหนึ่ง’

เมื่อเผชิญกับปัญหานี้ ผู้เขียนหาทางออกจากปัญหาสองด้านดังกล่าว โดยอาศัยรัฐประชาชาติในแถบอเมริกากลางและอเมริกาใต้

3 แน่นนอนว่า Kedourie รู้ภาษาอาหรับ แต่งานของเขามีได้แสดงเรื่องนี้ให้เห็นอย่างชัดเจน หนังสือที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1970 ของเขาส่วนใหญ่เป็นการรวบรวมตัวบทต่างๆ ที่เป็นงานของปัญญาชนชาตินิยมทั้งหลายในเอเชียและแอฟริกา ประกอบกับคำนำขนาดยาว อันมีรสจัดจ้านของเขา

จำนวนมากที่เกิดขึ้นในช่วงปี ค.ศ.1810-1838 เป็นตัวช่วย (แม้ว่าในปี ค.ศ.1983 นั้น ผู้เขียนจะยังไม่สามารถอ่านทั้งภาษาสเปนและโปรตุเกสได้เลยก็ตาม) จำนวนประเทศที่หลากหลายทำให้สามารถศึกษาเปรียบเทียบกันได้ จุดเด่นอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญพอๆ กันก็คือระยะเวลา ด้วยเหตุที่มันเกิดขึ้นเป็นกรณีแรกๆ ในประวัติศาสตร์โลก 'การปฏิวัติ' ของสหรัฐอเมริกาและเฮติเกิดขึ้นก่อนหน้าขบวนการชาตินิยมในอเมริกาที่อยู่ภายใต้การปกครองของสเปน และถัดจากนั้นอีกพักใหญ่กว่าที่ประชาชาติบราซิลจะเกิดขึ้น ในแต่ละกรณีเหล่านี้มีแง่ดีตรงที่ต่างก็มีลักษณะจำเพาะตัวที่น่าสนใจ (เมื่อไม่กี่วันก่อน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในกรุงเทพฯ ที่ผู้เขียนอ่าน ยังอ้างถึงสหรัฐอเมริกาอย่างเสียดยี่หวายว่าเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพ หรือ Land of the Free (ที่จะยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง)) แต่อเมริกาส่วนที่เป็นของสเปนนั้นเหมาะแก่การศึกษาเปรียบเทียบอย่างยิ่ง และที่สำคัญพอๆ กันก็คือ ประเทศเหล่านี้ต่างต่อสู้อย่างนองเลือดอยู่นานหลายปีเพื่อก่อตั้งสาธารณรัฐที่เป็นเอกราช แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงใช้ภาษาและศาสนา ร่วมกับกับสเปนที่เป็นเจ้าจักรวรรดิเดิม - ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นนานก่อนหน้าที่พวกแมกยาร์ เซก นอร์วีเจียน สก็อต และอิตาเลียน จะลุกขึ้นมาทำอะไร

อเมริกาที่อยู่ภายใต้อำนาจของสเปนเป็นข้อโต้แย้งอันสมนุรณแบบที่จะนำมาใช้หักล้างทั้งฝ่ายที่เสนอว่าชาติเป็นเรื่องที่ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบได้ และฝ่ายที่ยึดแต่ยุโรปเป็นศูนย์กลาง มันเปิดโอกาสให้ผู้เขียนได้คิดเกี่ยวกับสหรัฐอเมริกาในระยะก่อร่างสร้างตัวในบริบทของอเมริกาทั่วทั้งทวีป และในฐานะรัฐซึ่งเกิดจากการปฏิวัติที่นำโดยพวกครีโอลฮิสปันิกหนึ่ง ซึ่งในบางแง่ จัดว่าเป็นพวกปฏิวัติมากยิ่งกว่ารัฐทางใต้ที่เป็นบ้านที่เมืองน้องของมันเสียอีก (การเลิกทาส

ในรัฐต่างๆ เหล่านี้ Simon Bolivar จะดำเนินการแตกต่างไปจาก George Washington ในแง่ที่ทำแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้น ในขณะที่ San Martin ก็แตกต่างจาก Jefferson ตรงที่เขามิได้เรียกคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่มาแต่เดิมในประเทศของเขาว่าเป็นคนป่าเถื่อน หากเชื้อเชิญคนเหล่านี้ให้กลายมาเป็นชาวเปรู) ผู้เขียนเข้าใจว่าการลดทอนไม่เน้นความสำคัญของยุโรป ทำให้หนังสือเล่มนี้ในยุโรปไม่เป็นที่น่าจับใจอะไรนัก แต่น่าจะช่วยให้ IC เป็นหนังสือน่าสนใจในสายตาผู้อ่านในซีกโลกใต้

เป้าหมายของการยั่วแย้งประการสุดท้ายได้แก่ สหรัฐอเมริกา นี่มิได้เกิดจากความรู้สึกต่อต้านการแทรกแซงที่เป็นอันตรายของจักรวรรดินิยมอเมริกันในลาตินอเมริกา เอเชียและแอฟริกาแต่เพียงเท่านั้น และก็มีได้เป็นเพียงปฏิกิริยาต่อข้อเท็จจริงแสนประหลาดที่ว่า แทบจะไม่มีกรเรียนการสอนวิชาเกี่ยวกับชาตินิยมในระดับมหาวิทยาลัยใดๆ ในสหรัฐอเมริกาเลยในช่วงที่หนังสือ *Imagined Communities* จวนจะได้รับการตีพิมพ์ออกมาในประเทศนั้น ไม่พักต้องกล่าวถึงการเรียนการสอนเกี่ยวกับชาตินิยมอเมริกัน ซึ่งมักถือกันว่าเป็นการเบี่ยงเบนออกไปจากแนวคิด “Manifest Destiny” ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 เหตุผลจริงๆ นั้น มาจากการที่สหรัฐอเมริกาตกอยู่ในสภาวะของการยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลางของการรับรู้ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในโลก ดังยังคงเห็นได้อย่างชัดเจนจนทุกวันนี้แม้แต่ในหนังสือพิมพ์ *New York Times* ที่เป็นเสรีนิยม และสำหรับผู้อ่าน *New York Review of Books* ก็คงจะตระหนักได้ดีถึงอคติอันเกิดจากการเป็นประเทศใหญ่ (ในเวลาต่อมา ผู้เขียนพบความคับแค้นทำนองเดียวกันนี้ในประเทศใหญ่อย่าง อินเดีย จีน รัสเซีย อินโดนีเซีย และ

กิจการเดินสาร - ข้ามผ่านภาษา :
ว่าด้วยภูมิ-ชีวประวัติของ 'ชุมชนจินตกรรม'

บราซิล) สัจพจน์แบบมองในแง่ร้ายไว้ก่อนของ Karl Deutsch ที่ว่า 'อำนาจคือการไม่จำเป็นต้องฟังเสียงใคร' ยังแว่วอยู่ในหูของผู้เขียน ดังนั้น ยุทธศาสตร์การยั่วแย้งของ IC จึงได้แก่การผลักประเทศเล็กๆ ให้ออกมาเป็นโดดเด่นอยู่แถวหน้า ไม่ว่าจะเป็น ฮังการี ไทย สวิตเซอร์แลนด์ เวียดนาม สกอตแลนด์ และฟิลิปปินส์

ด้วยเหตุผลตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น รวมทั้งเหตุอื่นๆ ทำให้ฉบับตีพิมพ์ครั้งแรก ซึ่งออกมาพร้อมกันในลอนดอนและนิวยอร์ก ได้รับการตอบรับในสองประเทศนั้นแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ในเวลา ก่อนเก่าเมื่อครั้งอังกฤษยังคงมี 'สื่อสิ่งพิมพ์คุณภาพ' IC ได้รับการปริทัศน์เกือบจะในทันทีโดย Edmund Leach, Conor Cruise O'Brien, Neal Ascherson), และมาร์กซิสต์ชาวจาไมกา Winston James ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งไม่เคยมี 'สื่อสิ่งพิมพ์คุณภาพ' IC ได้รับความสนใจ น้อยมาก แม้แต่ในวารสารวิชาการเองก็หาได้มีอะไรแตกต่างไม่ จนเมื่อถึงต้นทศวรรษ 1990 ภายหลังจากล่มสลายของสหภาพโซเวียต การแตกแยกอย่างรุนแรงของยูโกสลาเวีย และการทวีขึ้นอย่างรวดเร็วของการเมืองอัตลักษณ์ในสหรัฐอเมริกาแล้วนั้นแหละ ที่สถานการณ์ค่อยเปลี่ยนไป

IC ในรูปภาษาต่างประเทศฉบับแรกปรากฏตัวในโตเกียวในปี ค.ศ. 1987 ผู้แปลได้แก่ลูกศิษย์ที่เปี่ยมความสามารถของผู้เขียนสองคน คือ Takashi และ Saya Shiraiishi ทั้งสองเชื่อว่าการแปลงานนี้ น่าจะเป็นการช่วยส่งเสริมการต่อสู้ที่มีมานานด้านการเรียนการสอน เพื่อต้านทานการอยู่อย่างแยกตัวเป็นเอกเทศของญี่ปุ่น และการเชิดชูประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของญี่ปุ่นแบบอนุรักษนิยม ซึ่งเชื่อว่าจะไม่

อาจจะนำญี่ปุ่นไปเปรียบเทียบกับประเทศอื่นใดได้ งานแปลฉบับนี้นับเป็นงานสร้างใหม่ด้วย ในแง่ที่ว่าผู้แปลรักษานัยและอรรถของการยั่วแย้งตามต้นฉบับภาษาอังกฤษเดิม แต่มิได้แปลตามพยัญชนะไปเสียทุกบททุกตอน หลายตอนที่ในต้นฉบับเดิมได้อ้างถึง หรือหยิบยกข้อความมาจากวรรณคดีอังกฤษ ผู้แปลได้แทนที่ข้อความในตอนนั้นๆ ด้วยข้อความที่คัดเลือกมาจากวรรณคดีญี่ปุ่นได้อย่างชาญฉลาด ตัวอย่างเช่น ต้นฉบับเดิมที่หยิบยกถ้อยคำจาก *Urne-Buriall* มาอ้างไว้ค่อนข้างยาว ผู้แปลได้เลือกเนื้อความจาก *The Tale of Heike* มาแทนที่

สำหรับผู้จัดพิมพ์ *IC* ฉบับภาษาญี่ปุ่นได้แก่สำนักพิมพ์ *Libroport* อันเป็นสำนักพิมพ์ที่ออกจะเอียงซ้าย เกี่ยวกับสำนักพิมพ์แห่งนี้ Takashi ได้จดหมายมาถึงผู้เขียนเมื่อไม่นานมานี้ว่า ‘เจ้าของบริษัทชื่อ *Tsutsumi* เป็นลูกชายมหาเศรษฐีใหญ่ แต่ลุกขึ้นขบถต่อผู้เป็นพ่อ และเลือกที่จะทำงานเป็นกวีและนักเขียน แต่เมื่อพ่อตาย ก็เลยต้องเข้าไปรับสืบทอดธุรกิจบางส่วน ดังนั้น เขาจึงบอกบรรณาธิการว่าให้มุ่งตีพิมพ์งานคุณภาพดี โดยไม่ต้องกังวลเรื่องกำไร...และนี่คือเหตุผลว่าทำไมสำนักพิมพ์นี้จึงต้องปิดตัวเลิกกิจการไปในช่วงทศวรรษ 1990’ แต่มันก็อยู่มานานพอที่จะเห็น ‘ชุมชนจินตกรรม’ (*Imagined Communities*) กลายเป็นหนังสือตำรามาตรฐานสำหรับรายวิชาระดับสูงเกี่ยวกับชาตินิยมในมหาวิทยาลัยชั้นนำส่วนใหญ่ของญี่ปุ่น

ในช่วงระยะเวลา 4 ปีถัดมา ก่อนหน้าที่ *IC* ฉบับปรับปรุงและขยายความเพิ่มเติมใหม่จะได้รับการตีพิมพ์ออกมาโดยสำนักพิมพ์ *Verso* มีการแปลงานนี้ออกมาในภาษาเยอรมัน โปรตุเกส และ เซิร์บ

กิจการเดินสาร - ข้ามผ่านภาษา :
ว่าด้วยภูมิ-ชีวประวัติของ 'ชุมชนจินตกรรม'

-โครแอต ฉบับภาษาเยอรมันอันดีเลิศ ซึ่งตีพิมพ์ในแฟรงก์เฟิร์ต มีภาพหน้าปกอันโดดเด่นของ Hermann-sdenkmal (อนุสาวรีย์ Hermann) อนุสรณ์สถานไร้แบบแผนอันใหญ่โตโอฬารในแถบป่าดำ ที่สร้างขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 เพื่อเชิดชู Arminius 'ชาวเยอรมัน' ผู้ยังกองทัพแห่งจักรพรรดิโรมัน Augustus และ Tiberius ให้พ่ายแพ้ในการศึก Campusverlag ผู้ตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เป็นสำนักพิมพ์อิสระ ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1975 และสร้างชื่อขึ้นมาอย่างรวดเร็ว จากการตีพิมพ์หนังสือคุณภาพเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และการเมือง เหตุผลหนึ่งที่ทำให้มีฉบับแปลภาษาเยอรมันออกมาได้รวดเร็วเช่นนั้น น่าจะเป็นเพราะหนังสือพิมพ์ 'คุณภาพ' *Frankfurter Zeitung* ได้คอยติดตามบทความปริทัศน์ใน 'สื่อสิ่งพิมพ์คุณภาพ' ของ สหราชอาณาจักรอย่างใกล้ชิด⁴

ส่วนฉบับแปลเป็นภาษาโปรตุเกส (ค.ศ.1989) ไม่ได้ตีพิมพ์ในลิสบอน แต่เป็นในเซาเปาลูโดยสำนักพิมพ์ Atica สถาบันแห่งนี้มีประวัติน่าสนใจเป็นพิเศษ ข้อมูลที่ปรากฏในเว็บไซต์ปัจจุบันระบุว่าสถาบันแห่งนี้ตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1956 เมื่อกลุ่มปัญญาชนและนักวิชาการหัวก้าวหน้า เช่น Anderson Fernandes Dias, Vasco Fernandes Dias Filho และ Antonio Narvaes Filho ริเริ่มจัดตั้งสถาบัน Curso de

4 ในปี ค.ศ.1998 Campusverlag ได้ตีพิมพ์ฉบับปรับปรุงใหม่ และแทนที่ Hermannsdenkmal บนแผ่นปกด้วยรูปอันน่าตื่นตระหนกเกี่ยวกับการจลาจล : บันในกองเพลิง ฟุ้งชนแตกตื่น คนก่อหวอดวางเพลิง ในปี ค.ศ.2005 สำนักพิมพ์ตัดสินใจตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้อีกครั้งในหนังสือชุด 'งานคลาสสิก' ด้วยหน้าปกไร้รูปเรียบชริมซึ่งนับว่าเหมาะสม โดยในฉบับหลังสุดนี้ได้ Thomas Mergel เขียนคำส่งท้ายให้ ซึ่งเนื้อความส่วนหนึ่งเป็นการพิเคราะห์กระแสการตอบรับ IC. และผนวกด้วยเรื่องชนตระหนกเกี่ยวกับชีวิตของหนังสือเล่มนี้ในภาพใหม่ของโลกไซเบอร์

Madureza Santa Inês สำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้น ช่วงเวลานี้ถือเป็นช่วงเวลาของการมองโลกในแง่ดีและความคิดสร้างสรรค์ในชีวิตทางการเมืองและวัฒนธรรมของบราซิล-เป็นยุคของ bossa nova, the Cinema Novo และ the Bienniales (เพลงป๊อปและภาพยนตร์บราซิลแนวใหม่และการจัดงานแสดงศิลปะนานาชาติครั้งแรกในบราซิล ซึ่งต่อมาจัดขึ้นทุกๆ 2 ปี) -จนเมื่อถึงปี ค.ศ.1962 Curso มีคนมาลงทะเบียนเรียนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ประกอบกับอาจารย์ของสถาบันมีอิทธิพลทางความคิดอย่างกว้างขวาง จึงขยับขยายไปสู่การจัดตั้ง Sociedade Editora do Santa Inês ขึ้น หลังจากนั้นสองปี ซึ่งใกล้เคียงกับช่วงที่ฝ่ายทหารทำรัฐประหารล้มรัฐบาลประธานาธิบดี Goulart ปัญญาชนกลุ่มนี้ โดยการริเริ่มของ Anderson Fernandes Dias ตัดสินใจจัดตั้งสำนักพิมพ์ที่มีการบริหารจัดการแบบมืออาชีพเพื่อเผยแพร่งานเชิงวิพากษ์ โดยตั้งชื่อตามมณฑล Attica อุทยานธรรมชาติของกรีกโบราณ สำนักพิมพ์ Ática ตีพิมพ์หนังสือออกมาในปี ค.ศ. 1965 เป็นปีแรก และด้วยเหตุผลบางอย่าง Ática สามารถผ่านช่วงสองทศวรรษภายใต้ระบอบเผด็จการทหารอันเข้มงวดและอยู่รอดมาได้ ในปี ค.ศ.1999 สำนักพิมพ์แห่งนี้ถูกซื้อกิจการไปโดยการร่วมหุ้นกันระหว่างกลุ่ม Editora Abril เครือบริษัทขนาดใหญ่ของบราซิล และกลุ่ม Vivendi ของฝรั่งเศส 5 ปีต่อมาหลังจากการต่อสู้อันยาวนาน Abril-ผู้นำเข้าหนังสือการ์ตูนดิสนีย์เจ้าแรก และในปัจจุบันเป็นผู้ตีพิมพ์ Time และ Playboy ฉบับภาษาบราซิล-ได้กลายมาเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ แต่ดูเหมือนว่า Ática ยังคงมีอิสระในการบริหารอยู่บ้าง

ในราวปลายทศวรรษ 1980 ผู้เขียนได้รับเชิญจาก Ivo Banac แห่งมหาวิทยาลัยเยลให้ไปเป็นผู้วิจารณ์จากมุมมองของ 'ผู้ศึกษาแบบ

กิจการเดินสาร – ข้ามผ่านภาษา :
ว่าด้วยภูมิ-ชีวประวัติของ ‘ชุมชนจินตกรรม’

เปรียบเทียบ’ ในการประชุมวิชาการว่าด้วยเรื่องชาตินิยมในบอลข่าน และยุโรปตะวันออก ที่เมือง Dubrovnik ในยูโกสลาเวีย ในการประชุม คราวนั้น ผู้เขียนมีโอกาสดำเนินการและอภิปรายอย่างออกรสชาติกับ Silva Meznaric ซึ่งหลังจากนั้นในปี ค.ศ.1990 เธอมาเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ในการแปล *IC* ออกเป็นภาษาเซอร์บ-โครแอต และพร้อมกันนั้นยังได้ เขียนบทนำพิเศษให้ด้วย หลังจากจบการศึกษาด้านกฎหมายจาก มหาวิทยาลัยซาเกรบ (Zagreb) และมหาวิทยาลัยซิดาโก เธอสำเร็จ การศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิตในปี ค.ศ.1984 ในสาขาสังคมวิทยา จากมหาวิทยาลัย Ljubljana และในปีเดียวกันนั้นเข้าทำงานเป็น นักวิชาการของสถาบัน Woodrow Wilson Center ซึ่งน่าจะเป็นที่นี้เอง ที่เธอพบหนังสือ *IC* เป็นครั้งแรก เมื่อเร็ว ๆ นี้ เธอเขียนจดหมายมา หาผู้เขียนเล่าให้ฟังว่า ในตอนนั้นเธอคิดว่าการแปลหนังสือเล่มนี้น่าจะ มีส่วนช่วยด้านทานกระแสลัทธิชาตินิยมและการหลงอยู่ในป้อมปราการของ ชาติที่พุ่งสูงขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่พวกโครแอตและเซอร์บ และเพื่อจะได้ช่วย รักษายูโกสลาเวียให้ดำรงอยู่ได้ แต่น่าเสียดายว่า อนิจจา ความหวัง นั้นมลายหายไปในช่วงฤดูใบไม้ผลิของปีถัดมา หลังจากฉบับแปล ในภาษาเซอร์บ-โครแอตได้รับการตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ Ško ska knjiga อันเป็นสำนักพิมพ์ตำราเรียนใหญ่ที่สุดของรัฐในขณะนั้น เมื่อ ยูโกสลาเวียล่มสลายลงแล้ว สำนักพิมพ์นี้ได้ถูกแปรรูปไปเป็นของ เอกชน และเมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้ซื้อสำนักพิมพ์เซอร์เบียที่พิมพ์ตำรา วิชาการใหญ่ที่สุดไป...โอ้อนิจจา!⁵

5 ในช่วงระหว่างปี ค.ศ.1992-1996 Meznaric ได้ก่อตั้งและบริหาร Humanitarian Expert Group Project on Forced Migration และในปัจจุบัน เธอยังคงทำงาน ในมหาวิทยาลัย Ljubljana และดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาอาวุโสของ Institute for Migration and Ethnicity Research ของ Zagreb

แม้ว่า IC ฉบับขยายความตีพิมพ์ออกมาแล้วในปี ค.ศ.1991 หากในปีต่อมา สำนักพิมพ์ Naman ในเกาหลีใต้ผลิตงานแปล IC ฉบับลักลอบแปลโดยไม่ขออนุญาต โดยยังคงใช้ต้นฉบับเดิมของปี ค.ศ.1983 สำนักพิมพ์ Naman ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1979 โดย Cho Sangho ผู้ซึ่งถ้ามิได้เป็นนักเคลื่อนไหวเอง ก็มาจากจังหวัดกวางจู (Kwangju) อันเป็นพื้นที่ของฝ่ายต่อต้าน และแหล่งผลิตปัญญาชนฝ่ายซ้ายจำนวนมาก ในช่วงทศวรรษ 1980 จนถึงต้น 1990 Naman ประสบความสำเร็จในฐานะสำนักพิมพ์ที่จัดพิมพ์ตำราเรียนทางสังคมศาสตร์ของฝ่ายซ้าย 'ที่ตลาดนิยม' มากในขณะนั้น แต่หลังจากนั้น เมื่อกระแสของตลาดเปลี่ยนไป สำนักพิมพ์นี้จึงหันไปตีพิมพ์หนังสือของฝ่ายเสรีนิยมใหม่และอนุรักษนิยมแทน

แต่ดูเหมือนว่า IC จะสามารถเอาตัวรอดจากกระแสใหม่นี้มาได้ เนื่องด้วยในปี ค.ศ.2002 (นั่นคืออีก 10 ปีต่อมา) ทางสำนักพิมพ์ยังได้ตีพิมพ์ฉบับที่ไม่ได้ลักลอบแปล โดยแปลจากฉบับขยายความปี ค.ศ.1991 (อาจจะกล่าวได้ว่าเอกลักษณ์โดดเด่นของฉบับนี้ได้แก่ปกที่ใช้รูปสีสดใสของกลุ่มคนหนุ่มสาวที่กำลังโบกธงชาติ ซึ่งน่าจะเป็นกลุ่มเชียร์ทีมฟุตบอลเกาหลีที่ประสบความสำเร็จอย่างน่าประหลาดใจในการแข่งขันฟุตบอลโลกที่จัดขึ้นในเดือนมิถุนายนปี ค.ศ.2002) ในสายตานักเขียนและสำนักพิมพ์คุณภาพ Naman มักถูกมองว่าเน้นปริมาณและความรวดเร็วมากกว่าคุณภาพในการแปลและบรรณาธิการกิจ และเสียชื่อในเรื่องการไม่ยอมจ่ายค่าตอบแทนให้นักเขียนอีกด้วย⁶ สำหรับเหตุผลที่ Naman ซึ่งขณะนี้กลายเป็นพวก

6 ผู้เขียนขอขอบคุณ Choi Sung-eun ที่ให้ข้อมูลเหล่านี้ พ่อของเธอเองก็มีประสบการณ์ที่ไม่ดีจากการให้ Naman ตีพิมพ์หนังสือ 2 เล่มของเธอ

กึจการเรดินสาร - ซำมผ่านภาษา :
ว่าด้วยภูมิ-ชีวประวัติของ 'ซุมซุนจินตกรสม'

อนรุรักษ์นิยม ได้หันมาตีพิมพ์ฉบับปรับปรุงใหม่นี้อีกครั้งนั้น อาจเนื่องมาจากความสำเร็จทางการค้าของฉบับแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นโดย Shiraishi ทั้งสอง ในปี ค.ศ.2005 ระหว่างระยะเวลาสั้นๆ ที่ผู้เขียนไปไซล ผู้เขียนมีโอกาสได้พบกับผู้แปล IC โดยบังเอิญ คือศาสตราจารย์ Yun Hyung-sook ผู้เปี่ยมเสน่ห์และอ่อนน้อม เธอได้เข้ามาขอโทษผู้เขียนอย่างมากมายในเรื่องคุณภาพของการแปลในฉบับล้กลอบผลิต โดยกล่าวว่าเธอจำต้องทำงานให้ทันเวลาที่กำหนดเสั้นตายไว้แบบเหตุโหด

ถ้าการแปล IC จนถึงปี ค.ศ.1992 จะดูเหมือนว่ามีได้เป็นการเผยแพร่ไปตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อย่างมีแบบแผน-จากโตเกียวข้ามไปแฟรงเฟิร์ต ต่อไปที่เซาเปาลู แล้วย้อนกลับมาซาเกริบ แล้วจึงกลับมาไซล-แต่ในเวลาต่อมาจากนั้นจนถึงทศวรรษ สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป จากงานแปลทั้งหมด 14 ฉบับที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้เป็นการแปลที่เกิดขึ้นในยุโรประหว่างปี ค.ศ.1995-1999 ถึง 9 ฉบับแต่ก่อนจะไปถึงตรงนั้น เรามาพิจารณา Ciudad México และอิสตันบูลในปี ค.ศ.1993 กันก่อน

The Fondo de Cultura Económica ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1934 โดย Daniel Cosío Villegas นักเศรษฐศาสตร์และนักการทูต โดยมีจุดมุ่งหมายเริ่มแรกเพื่อให้เป็นแหล่งผลิตตำราเรียนภาษาสเปนแก่ National School of Economics ที่เพิ่งตั้งขึ้นก่อนหน้านั้นไม่นาน แต่ในระยะต่อมา ได้ขยายวงมาสู่การตีพิมพ์งานด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วรรณคดี และอื่นๆ สถาบันแห่งนี้บริหารจัดการโดยรัฐมาแต่แรก และจนถึงทุกวันนี้ก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานด้าน

วัฒนธรรมของรัฐอยู่ (ซึ่งในช่วงทศวรรษ 1990 มีอดีตประธานาธิบดี Miguel de la Madrid เป็นประธาน) ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สถาบันนี้ขยาย 'อาณาจักร' ออกไปสู่อาร์เจนตินา (1945) ชิลี (1954) เมืองแมสเปน (1963) และในเวลาต่อมา ขยายไปสู่บราซิล โคลัมเบีย และสหรัฐอเมริกา (ซานติเอโก) กัวเตมาลา เปรู และเวเนซุเอลา ผลผลิตของสถาบันในช่วงทศวรรษ 1990 มีมากมายมหาศาล: หนังสือใหม่ 2,300 เรื่อง และที่ตีพิมพ์ซ้ำอีก 5,000 เรื่อง ดูเหมือนว่าแรงกระตุ้นที่ทำให้มีการแปล IC นั้นมาจากนักวิชาการและปัญญาชนเม็กซิกันจำนวนมาก ที่เคยศึกษาหรือสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยของสหรัฐอเมริกา ซึ่งพอถึงตอนนั้น นิยมใช้ IC เป็นตำราเรียนทั้งในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และวรรณคดีเปรียบเทียบ

ผู้เขียนยังจำได้ว่าเคยได้รับเชิญให้เข้าร่วมการประชุมครั้งใหญ่ในหัวข้อชาตินิยมของเม็กซิโก ที่เมือง Zamora ในช่วงประมาณปี ค.ศ.1990 และรู้สึกประหลาดใจที่พบว่าชาวต่างชาติที่เข้าร่วมการประชุมคราวนั้น นอกจากตัวผู้เขียนเองแล้ว มีเพียง David Brading อีกเพียงคนเดียวเท่านั้น Brading เป็นนักประวัติศาสตร์เม็กซิโกและเปรูระดับเยี่ยมยอด ผู้ซึ่งต่อมาหันมาศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอเมริกาส่วนที่เป็นของสเปน แม้ว่าผู้เขียนออกจะอายอยู่เหมือนกันที่เป็นผู้เข้าร่วมประชุมเพียงคนเดียวที่ไม่สามารถพูดภาษาสเปนได้ แต่ผู้เขียนได้รับความช่วยเหลือจาก Enrique Krauze คนรุ่นใหม่ที่พูดได้สองภาษาอย่างแคล่วคล่องและเป็นมือขวาของ Octavio Paz – ผู้ทรงอิทธิพลทางความคิดใน Fondo มายาวนานและต่อมาได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม

กิจกรรมสืบสาร – ข้ามผ่านภาษา :
ว่าด้วยภูมิ-ชีวประวัติของ ‘ชุมชนจินตกรรม’

คงไม่มีที่ใดแปลกแตกต่างมากไปกว่าสำนักพิมพ์ Metis Yayinlari ในอิสตันบูล จุดเริ่มต้นที่จะกลายมาเป็น Metis นั้นเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1983 จากการจัดตั้งของ Müge Gürsory Sökmen ผู้เป็น ‘ตัวแทน’ ของ Verso ในตุรกี ร่วมกับกลุ่มเพื่อนฝ่ายซ้ายจำนวนหนึ่ง เพื่อป้องกันการถูกรวบตัวจับกุมหมดทั้งกลุ่ม Metis หาทางออกด้วยการจดทะเบียนภายใต้ชื่อของบุคคลเพียงคนเดียว ที่พร้อมจะให้ถูกจับกุมคุมขังและรับโทษตามที่รัฐบาลกำหนด จากจุดเริ่มต้นที่ไม่ผู้จะมันคงนี้ สำนักพิมพ์ประสบความสำเร็จอย่างสูงในช่วงทศวรรษ 1990 ซึ่งมีบรรยากาศทางการเมืองเปิดกว้างมากขึ้น โดยตีพิมพ์ทั้งหนังสือนวนิยายของนักเขียนตุรกีและที่เป็นงานแปล (ตั้งแต่ Tolkien จนถึง Perec) ปรัชญา (Adorno, Benjamin, Lukacs) ทฤษฎีการเมืองและความคิดของพวกสตรีนิยม (Badiou, Arrighi, MacKinnon) เหตุการณ์ปัจจุบัน (Olivier Roy) และล่าสุดคือตำราเรียนเกี่ยวกับการต่อต้านโลกาภิวัตน์และขบวนการต่อต้านสงครามในอิรัก

ความสำเร็จของ Metis นั้นน่าจะเกิดจากปัจจัยที่ไม่เกี่ยวข้องกันสามข้อ ปัจจัยแรก คือจำนวนประชากรหนุ่มสาวที่ได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในหมู่คนหนุ่มสาวเหล่านี้มีจำนวนไม่น้อยที่สนับสนุนตุรกีให้สมัครเป็นสมาชิกของประชาคมยุโรป ปัจจัยที่สองได้แก่ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสำนักพิมพ์กับนักการศาสนาอิสลาม และปัจจัยสุดท้ายคือ นโยบายด้านวัฒนธรรมของธนาคารใหญ่ๆ ที่ใช้เกณฑ์การตัดสินใจและประเมินความสามารถของสำนักพิมพ์ที่ธนาคารเหล่านี้สนับสนุนด้านการเงิน จากการปริทัศน์หนังสือที่สำนักพิมพ์เหล่านี้ตีพิมพ์ออกไปได้รับ มากกว่าการพิจารณาจากยอดผลกำไร และยังคงพอใจหากต้นทุนในการบริหารสำนักพิมพ์นั้นยังต่ำกว่างบประมาณที่

จะต้องใช้ในการโฆษณา⁷ ควรกล่าวด้วยว่าในช่วงปลายทศวรรษ 1990 ผู้เขียนมีโอกาสพบนักศึกษาที่มาจากอดีตสาธารณรัฐภายใต้สหภาพโซเวียตที่ใช้ภาษาตุรกีอยู่เป็นระยะๆ นักศึกษาเหล่านี้รายงานว่าพวกเขาอ่าน *IC* ครั้งแรกจากฉบับแปลของ Metis

ว่าถึงยุโรปแท้ๆ กันบ้าง สวีเดน (1993) เนเธอร์แลนด์ (1995) นอร์เวย์ ฝรั่งเศส และอิตาลี (1996) กรีซ และโปแลนด์ (1997) บัลแกเรีย และสโลวีเนีย (1998) ฉบับแปลเป็นภาษาสวีเดนได้รับการตีพิมพ์ที่เมือง Göteborg โดยสำนักพิมพ์ Daidalos ซึ่งเป็นสำนักพิมพ์ฝ่ายซ้ายอิสระขนาดเล็กแต่เป็นที่ยอมรับนับถือ ที่ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1982 จากขบวนการเคลื่อนไหวของนักศึกษา สำนักพิมพ์นี้เลือกพิมพ์งานที่มีเนื้อหาหนักแน่น โดยตีพิมพ์ทั้งงานวิทยานิพนธ์ (ได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐ) งานของนักปรัชญาคนสำคัญได้แก่ Arendt, Gadamer, Habermas, Heidegger, Rawls และ Taylor และงานด้านประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์สังคมเช่นงานของ Marx, Bauman, Bourdieu, Castells, และ Giddens เป็นต้น⁸

ฉบับแปลเป็นภาษาดัตช์น่าสนใจด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันสองประการ โดยทั่วไปตราบจนถึงปี ค.ศ.1995 หน้าปกของ *IC* ฉบับแปลนั้นจะเป็นหน้าปกเรียบๆ และไม่มีคำอธิบายใดๆ (มีเพียงหน้าปกฉบับภาษาญี่ปุ่นเท่านั้น ที่คงใช้รูปของชาวอินโดนีเซียในยุคอาณานิคมที่ถ่ายกับฉากจำลอง ซึ่งผู้เขียนบังคับให้ Verso ใช้เป็นปก) ยกเว้นก็แต่ฉบับภาษาเยอรมันของ Campusverlag ที่ใช้รูปอนุสาวรีย์ Hermannsdenkmal เป็นปก แต่นั่นก็เพื่อให้เกิดนัยแย้งย้อนโดยตั้งใจ

7 ผู้เขียนขอขอบคุณ Tony Wood ที่ให้ข้อมูลประวัติของ Metis

8 ผู้เขียนขอขอบคุณ Göran Therborn สำหรับรายละเอียดนี้

แต่แนวโน้มของหนังสือ IC ฉบับแปลนับแต่นั้นมาคือการทำหน้าปกแบบ “ชาตินิยม” ตัวอย่างเช่น หน้าปกของฉบับภาษาดัตช์ เป็นภาพอันคมชัดของงานแกะไม้ที่แสดงให้เห็นภายในของโรงพิมพ์ยุคแรกของดัตช์

ความน่าสนใจอย่างที่สองก็คือที่มาของฉบับแปลนี้ ในช่วงหนึ่งของทศวรรษ 1970 ผู้เขียนได้เริ่มการติดต่ออย่างสม่ำเสมอกับ Soerjono คอมมิวนิสต์ชาวอินโดนีเซียผู้อาวุโส แก่ง ฉลาดหลักแหลม และแปลกแหวกแนว ซึ่งในเวลานั้นพำนักอยู่ในมอสโก เขามีบทบาทในช่วงที่เกิดการปฏิวัติในอินโดนีเซีย (ค.ศ.1945-1949) และภายหลังจากอินโดนีเซียได้รับเอกราช เขาทำงานให้หนังสือพิมพ์ *Harian Rakjat* [ประชาชนรายวัน] ของพรรค แต่ต่อมาถูกลดบทบาทลง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความเป็นปัจเจกอย่างแรงของเขา หรือเป็นเพราะการกระทำผิดทางเพศเล็กๆ น้อยๆ แต่เขาก็ยังพอจะมีโชคอยู่บ้าง ที่อยู่ระหว่างการเดินทางเยือนประเทศจีนในตอนที่เกิด ‘ความพยายามจะทำรัฐประหาร’ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ.1965 ซึ่งหลังจากเหตุการณ์นั้นพรรคคอมมิวนิสต์ได้ถูกทำลาย และสมาชิกของพรรคจำนวนหลายแสนคนถ้าไม่โดนสังหารหมู่ ก็ถูกจำคุกเป็นเวลาหลายปีโดยไม่มีการพิจารณาคดีใดๆ แต่เมื่อเขาไม่พอใจกับการปฏิวัติวัฒนธรรมของเหมา และรู้สึกรำคาญใจการต่อสู้ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในหมู่คอมมิวนิสต์อินโดนีเซียที่สู้กันด้วยกัน เขาจึงหาทางย้ายมาที่มอสโก และได้งานเป็นนักแปลที่นั่นอยู่หลายปี แต่ต่อมาเกิดแตกคอกับกลุ่มผู้ลี้ภัยที่นั่นซึ่ง KGB สนับสนุนและดูแลอยู่ แล้วมาซ้ำด้วยปัญหาสุขภาพอันเกิดจากเส้นเลือดในสมองแตก ทำให้เขาต้องพักอยู่ในโรงพยาบาลทหารผ่านศึกที่มีดีที่มอสโกเป็นเวลานาน แต่สุขภาพก็

ไม่กลับพื้นคืนดีดังเดิม จนในที่สุด เขาได้รับการช่วยเหลือจากชาว
 ดัตช์ฝ่ายซ้ายกลุ่มเล็กๆ ที่มีสายสัมพันธ์ในเมืองหลวงของสหภาพ
 โซเวียต พาออกมาอยู่ที่อัมสเตอร์ดัม โดยจัดให้เข้าอยู่ในบ้านพักคน
 ชราใกล้เขตเมือง ผู้เขียนมีโอกาไปเยี่ยมเยียนเขาอยู่หลายครั้ง จึงมี
 โอกาสพบกับ Jan Mets ผู้ทำสำนักพิมพ์อิสระ ซึ่งมาเยี่ยมเยียนเขา
 เป็นประจำ ด้วยเราทั้งคู่ต่างก็เป็นเพื่อนกับผู้ป่วยคนเดียวกัน ผู้ซึ่งต่อสู้
 กับโรคพยาธิและชราภาพด้วยจิตวิญญาณอันเข้มแข็งตราบนานวาระ
 สุดท้าย

อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจแปล IC นั้นมิได้เกิดจากอารมณ์
 ความรู้สึกพาไปแต่อย่างใด Mets เองรู้ดีถึงความสำเร็จด้านยอดขาย
 ของ IC ในลอนดอน การแปลเป็นภาษาดัตช์นี้ถือเป็นประสบการณ์
 ครั้งแรกที่ผู้เขียนเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการแปล
 เนื่องจากผู้เขียนสามารถอ่านภาษาดัตช์ได้ค่อนข้างดี ผู้เขียนจึงยืนยัน
 ที่จะขอตรวจสอบต้นฉบับการแปลด้วยตัวเองก่อนที่จะเข้าโรงพิมพ์
 ผู้จัดพิมพ์ตกลงอย่างจำใจ ในขณะที่เดียวกันได้เตือนผู้เขียนว่าภาษา
 อังกฤษของผู้แปลนั้นดีกว่าภาษาดัตช์ของผู้เขียนมากนัก แต่ในหน้า
 แรกนั่นเอง ผู้เขียนก็พบในประโยคที่ต้นฉบับภาษาอังกฤษเขียนไว้ว่า
 ‘But, having traced the nationalist explosions that destroyed the
 vast polyglot and polyethnic realms which were ruled from Vienna,
 London, Constantinople, Paris, and Madrid. I could not see that the
 train was laid at least far as Moscow’ – ได้แปลคำว่า train ซึ่งในที่นี้
 หมายถึง ‘สายขนวน’ อย่างไม่ได้ใจความว่า ‘ทางรถไฟ’ การแก้ไข
 ของผู้เขียนในบางส่วน หรือไม่ก็ทั้งหมด ในที่สุดได้รับการยอมรับ
 อย่างเสียไม่ได้

กิจการเดินสาร - ข้ามผ่านภาษา :
ว่าด้วยกวี-ชีวประวัติของ 'ชุมชนจินตกรรม'

ฉบับแปลเป็นภาษาเยอรมันน่าจะจะเป็นผลมาจากมิตรภาพระหว่างผู้เขียนและศาสตราจารย์ Harald Bockman อดีตคณะทางจีนวิทยาผู้เชี่ยวชาญด้านชนกลุ่มน้อยของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนติดต่อกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมาเป็นนักวิชาการรับเชิญที่มหาวิทยาลัยคอร์เนลอยู่ร่วม 2 ปี เขาเป็นคนมีอารมณ์ขันอย่างยิ่ง และมีทัศนคติต่อระบอบการปกครองของเหมาและระบอบหลังจากนั้นอย่างตรงไปตรงมาไม่งอแงไปตามอารมณ์อย่างน่าชื่นชม สำนักพิมพ์เล็กๆ Spartacus Vorlag (ตีพิมพ์หนังสือประมาณ 20-30 เรื่องต่อปี) เป็นผู้ตีพิมพ์ *IC* ฉบับภาษาเยอรมัน สำนักพิมพ์นี้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1989 และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับ Bockman การออกแบบหน้าปกของฉบับนี้แสดงถึงแนวโน้มใหม่ : เป็นรูปสี่เหลี่ยมสดใสสวยงามของขบวนพาเหรดของเด็กเล็กๆ แต่งชุดประจำชาติน่ารักในงานวันหยุดเนื่องในวันชาติของเยอรมัน เมื่อผู้เขียนถาม Bockman ว่าเหตุใดจึงต้องมีฉบับแปลภาษาเยอรมันอีก ในเมื่อประชาชนซึ่งมีจำนวนไม่มากนักของเยอรมันนั้น ส่วนใหญ่ก็สามารถอ่านภาษาสวีเดนได้ เขาหัวเราะและตอบว่า 'คุณก็รู้ว่าพวกเรารู้สึกอย่างไรต่อคนและต่อภาษาสวีเดน ถ้าจะให้อ่านฉบับแปลภาษาสวีเดนแล้ว ผู้เราอ่านภาษาอังกฤษที่เป็นต้นฉบับเดิมดีกว่า แต่ดีที่สุดนั้นก็คงเป็นการอ่านฉบับที่เป็นภาษาของเราเอง'

สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาอิตาเลียนนั้น น่าจะเกิดจากการที่ผู้เขียนมีโอกาสพบกับ Marco d'Eramo โดยบังเอิญที่ซีกาโก เมื่อผู้เขียนได้รับเชิญให้ไปบรรยายวิชาการที่นั่น เขาเป็นปัญญาชนและนักหนังสือพิมพ์ชาวโรมที่โดดเด่นแห่ง *Il Manifesto* หนังสือพิมพ์คุณภาพของฝ่ายซ้ายแบบราดิคัลในอิตาลี (ฉบับสุดท้ายในยุโรป?) ในตอนนั้น

เขาอยู่ในช่วงลาพักงานมาประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัยชิคาโกเพื่อเขียนหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมืองนี้ ซึ่ง Verso ตีพิมพ์ออกมาในปี ค.ศ.2002 เราได้กลายเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ IC ฉบับภาษาอิตาเลียนจึงได้รับการตีพิมพ์ในโรมโดย Manifestolibri สำนักพิมพ์ซึ่งกลุ่มหนังสือพิมพ์ Feltrinelli ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1991 สำนักพิมพ์นี้จะตีพิมพ์หนังสือออกมาเพียงประมาณ 40 เรื่องต่อปีเท่านั้น แต่การที่สำนักพิมพ์เน้นเรื่องคุณภาพและสนับสนุนนักเขียนรุ่นใหม่ที่มีความสามารถ ทำให้แน่ใจได้ว่าหนังสือที่ตีพิมพ์ออกมานั้นจะมีการนำไปใช้ในการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยอย่างกว้างขวาง หน้าปกของฉบับแปลนี้สดใสจนดูเหมือนกับว่ามาจากหนึ่งในภาพยนตร์เรื่องต่างๆ ของ Fellini และอาจถูกจัดเข้ากลุ่มว่าเป็นหน้าปกแบบ “ชาตินิยม” แต่ผู้เขียนอยากจัดรูปนี้ว่าเป็นพวกแสดงนัยแย้งย้อนเช่นเดียวกับหน้าปกรูปอนุสาวรีย์ Hermannsdenkmal มากกว่า

ฉบับแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสตีพิมพ์โดย La Découverte สำนักพิมพ์ ‘ฝ่ายซ้ายอิสระ’ ขนาดกลาง (ตีพิมพ์หนังสือประมาณ 80-100 เรื่องต่อปี) บริหารโดย François Gèze สำนักพิมพ์นี้ให้ความสนใจงานแปลอย่างจริงจัง La Découverte เกิดมาจาก Editions François Maspéro อันโด่งดัง ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1959 เมื่อ มาสเปโร (Maspéro) มอบบังเขียนการควบคุมสำนักพิมพ์ให้แก่ แกซ (Gèze) ในปี ค.ศ.1983 เขาจึงขอให้เปลี่ยนชื่อกิจการไปด้วย ในปี ค.ศ.1996 ในจังหวะเวลาเดียวกับที่ IC ฉบับภาษาฝรั่งเศสตีพิมพ์ออกมา La Découverte ได้รวมกิจการกับ Editions Syros ที่ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1974 และมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เรียกร้องการปฏิรูปทางการเมือง

และสังคมของฝ่ายซ้ายฝรั่งเศส หน้าปกของฉบับนี้เป็นภาพที่สวย
เรียบๆ ของตัวตึกบางส่วนที่มีรูปทรงแบบนีโอ-คลาสสิกในปารีส ซึ่ง
ตึกเหล่านี้ดูไปแล้วคล้ายกับว่ามันเพิ่งได้รับการทำความสะอาดจาก
Malraux ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมของฝรั่งเศส
ถามว่า แล้วมีนัยแย้งย้อนใหม่? ก็คงใช่กระมัง แต่เป็นนัยแย้งย้อน
อันละเอียดกระเดาะๆ ในแบบของฝรั่งเศส

ครั้งนี้เป็นครั้งแรกและครั้งเดียวเท่านั้น ที่ผู้เขียนมีส่วนร่วมใน
การแปลโดยตรงและด้วยความเพลิดเพลินตลอดระยะเวลาที่การแปล
ดำเนินไป Pierre-Emmanuel Dauzat เป็นนักแปลที่มีความสามารถ
ที่สุดคนหนึ่งของฝรั่งเศส ต้นฉบับงานแปลของเขาไม่เพียงแต่จะ
เป็นการปรับปรุงต้นฉบับภาษาอังกฤษในหลายที่ให้ดียิ่งขึ้น แต่เขายัง
ตรวจสอบส่วนที่อ้างอิงเกี่ยวกับฝรั่งเศสทั้งหมดและชี้ให้ผู้เขียนเห็น
ข้อที่ผิดพลาดหลายแห่ง โดยความช่วยเหลือของเขา ผู้เขียนจึงค้นพบ
สิ่งที่น่าสนใจ กล่าวคือ เมื่อผู้เขียนตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับการแปลชื่อ
หนังสือว่า *L'imaginaire nationale* ผู้แปลบอกว่าในภาษาฝรั่งเศสนั้น
ไม่มีคำอันมีความหมายเทียบได้กับคำว่า 'community' ในภาษา
อังกฤษ ซึ่งนัยของคำแฝงความอบอุ่นและความเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กันทางสังคมไว้ ส่วนคำว่า 'Communauté' ในภาษาฝรั่งเศส (เช่น
ในคำว่า *Communauté Européenne*) ให้ความรู้สึกไปในทางเย็นชา
และเป็นราชการ Marco d'Eramo ได้เขียนจดหมายมาถึงผู้เขียนด้วย
อารมณ์ขันในภายหลังว่าในภาษาอิตาลีคำว่า 'comunità' ก็ม
ีความหมายโดยทั่วไปว่าหมายถึงสถานที่บำบัดฟื้นฟูของผู้ติดยา
เสพติด

การแปลเป็นภาษาโปแลนด์และกรีกเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1997 ฉบับภาษาโปแลนด์ได้รับการตีพิมพ์ในเมือง Kraków (ไม่ใช่ใน Warsaw) โดย Spoleczny Instytut Wydawniczy Znak ผู้เขียนมีข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของสถาบันแห่งนี้ไม่มากนัก นอกจากว่าเป็นสำนักพิมพ์ที่ได้รับการยกย่องทั้งในด้านการตีพิมพ์งานวิชาการและนวนิยาย

อย่างไรก็ดี ในฉบับภาษากรีกนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง สำนักพิมพ์ Nepheli ก่อตั้งขึ้นโดย Yannis Douvitas บัญญาชนฝ่ายซ้ายแบบลิเบอร์ลัลผู้ล่วงลับ หลังจากที่ระบอบเผด็จการทหารของ Papadopoulos-loannides ล่มสลายลงไม่นาน นั่นคือหลังจากปี ค.ศ.1974 สำนักพิมพ์เล็กๆ แต่โดดเด่นแห่งนี้ตีพิมพ์นวนิยายเป็นหลัก นอกจากนี้ยังดำเนินการแปลผลงานด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ด้วยความใส่ใจ นอกจากหนังสือแล้ว สำนักพิมพ์แห่งนี้ยังตีพิมพ์วารสาร 3 ฉบับได้แก่ *Poiesis* (กวีนิพนธ์) *Cogito* (ปรัชญา) และ *Historein (History, A Review of the Past and Other Stories!)*—ซึ่งพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ) ผู้ที่เป็นเสมือนผู้นำทางจิตใจของ *Historein* คือศาสตราจารย์ Antonis Liakos แห่งมหาวิทยาลัยเอเธนส์ เขาเรียนที่เมือง Salonika และมาศึกษาต่อที่โรม (ซึ่งเขาทำงานวิจัยเรื่องการรวมชาติของอิตาลี) และสุดท้ายที่ไนเบอร์มิงแฮมในช่วงประมาณปี ค.ศ.1989 ที่เบอร์มิงแฮมนี้เขาได้เข้าร่วมกับกลุ่ม Historical Materialism ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของนักประวัติศาสตร์ฝ่ายมาร์กซิสต์ที่มีชื่อเสียงของอังกฤษเช่น Rodney Hilton ในเวลานั้น เนื่องจากความสำเร็จของแนวคิดกระแส Thatcherism การศึกษาเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมกำลังเป็นหัวข้อที่กลุ่มนี้ให้ความสนใจ นอกจากนี้ สำนักพิมพ์ Nepheli ยังตีพิมพ์ผลงานของ Carlo Ginzburg, Natalie Zemon Davis และคนอื่นๆ โดย

กึ จ การ เ ดื น ส าร - ช ำ ม ผ่าน ก ษา :
ว ำ ด ้วย ก ฎ ี - ช ี ว ประ วั ต ธิ ของ ‘ ชุม ช น จั น ต ร ส ม ’

กลุ่มเป้าหมายหลักของหนังสือเหล่านี้ได้แก่ นักเรียนและนักวิชาการรุ่นใหม่ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ แต่ *Historein* ยังมีเป้าหมายทางการเมืองด้วย ดังบ่งอยู่ในชื่อรองที่ตั้งไว้แบบเสียดเย้ยของวารสาร เป้าหมายนั่นคือ ‘เพื่อสร้างปัญหาให้แก่อุดมการณ์ที่ปลุกฝังกันมา 3,000 ปีของประชาชาติกรีก’⁹

ข้อมูลที่ได้จาก Pothiti Hantzroula¹⁰ ผู้แปล มีอยู่ว่าความคิดที่จะแปล *IC* ออกเป็นภาษากรีกเกิดขึ้นในช่วงที่มีการรณรงค์เรื่องชาตินิยมในช่วงต้นทศวรรษ 1990 เมื่อยูโกสลาเวียแตกสลาย ประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ตอนใต้ของยูโกสลาเวีย คือมาซิโดเนีย เริ่มดำเนินการที่นำไปสู่การก่อตั้งรัฐประชาชาติของตนเองขึ้น ทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านจากพวกชาตินิยมกรีกที่ต้องการหยุดยั้งการใช้ชื่อมาซิโดเนีย โดยอ้างว่าชื่อนี้เป็นชื่อกรีกและมีมากกว่า 2,000 ปีแล้ว แต่ชื่อเรียกร่องอันโง่เขลานั้นล้มเหลวไปในที่สุด การตีพิมพ์ *IC* นั้นมีจุดประสงค์เพื่อสร้างเสียงกระแสด้านและนำเสนอแนวคิดทางเลือกเกี่ยวกับที่มาของความเป็นชาติ แม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะแปลออกมาสำหรับสาธารณชนทั่วไปก็จริง แต่กลุ่มเป้าหมายหลักนั้นได้แก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ยังคงใช้หลักสูตรการเรียนประวัติศาสตร์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดแบบโรแมนติคของศตวรรษที่ 19 อยู่¹¹

เรื่องควรรู้อีกอย่างหนึ่งคือเป้าหมายการวิพากษ์ของ *Historein*

9 ผู้เขียนขอขอบคุณ Antonis Liakos สำหรับข้อมูลภูมิหลังนี้

10 Liakos แนะนำเธอผู้นี้แก่ผู้เขียนในฐานะ นักวิชาการที่ดี ผู้เขียนผลงานภาษาอังกฤษที่ยังไม่ได้รับการตีพิมพ์เรื่อง *The Making of Subordination, Domestic Servants in Greece 1900-1950.*

11 ผู้เขียนขอขอบคุณ Pothiti Hantzroula สำหรับข้อมูลในส่วนนี้

นั่นมิใช่กลุ่มฝ่ายขวากรีกดั้งเดิม แต่ได้แก่พรรคสำคัญๆ ของพวกฝ่ายซ้าย ซึ่งนับแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา เริ่มโฆษณาตนเองมากขึ้นเรื่อยๆ ว่าพวกตนคือผู้ปกป้องประชาชาติกรีกที่ ‘ดำรงมายาวนานกว่า 3,000 ปี’ รวมถึงการปกป้องให้ฝ่ายศาสนจักรกรีกออร์ทอดอกซ์อีกด้วย ศาสตราจารย์ Liakos ยังระบุด้วยว่าในกรณีของ IC โดยเฉพาะนั้นทำให้ *Historein* ถูกกล่าวหาว่าทำการส่งเสริม ตีพิมพ์ และสอนหนังสือที่เต็มไปด้วยข้อมูลบิดเบือนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กรีก และยังเป็นหนังสือที่เน้นความคิดเป็นใหญ่ จนไม่มีที่พอสำหรับการวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดรัฐชาติสมัยใหม่ขึ้น¹²

อาจกล่าวได้ว่าฉบับแปลภาษากรีกนี้ ถือเป็นกรณีปิดฉากของ ‘ยุค’ หนึ่ง และเป็นจุดเริ่มของอีกยุคหนึ่งต่อมา ในช่วงกลางทศวรรษ 1990 George Soros ได้เชิญนักวิชาการและบรรณารักษ์ มาประชุมกันเพื่อให้คัดเลือกและจัดทำรายการหนังสือที่มีความสำคัญมากที่สุด 100 เล่ม (ที่เป็นหนังสือรุ่นหลังๆ) ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์¹³ (จะเป็นโชคดีหรือโชคร้ายก็ตาม IC เป็นหนึ่งในหนังสือที่ผ่านการคัดเลือกรอบสุดท้ายด้วย) แผนการของเขาคือเสนอเงินทุนอุดหนุนบางส่วนให้แก่สำนักพิมพ์ในประเทศที่เคยเป็นคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก และสาธารณรัฐที่เกิดขึ้นภายหลังจากการล่มสลาย

12 สรุปมาจากจดหมายที่ผู้เขียนได้รับจาก Liakos เมื่อเร็วๆ นี้

13 ผู้เขียนมีรายชื่อหนังสือเหล่านี้เพียงบางส่วนเท่านั้น ที่น่าสนใจคือหนังสือที่เขียนโดยนักเขียนอเมริกันนั้นมีสัดส่วนส่วนครบบ้างในรายการหนังสือนี้ นักเขียนเยอรมันได้รับการคัดเลือกมามากที่สุด ตามมาด้วยนักเขียนของฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และนักเขียนอังกฤษจำนวนหนึ่ง งานของนักเขียนจากอิตาลีมีบ้างประปราย นอกจากนี้ยังมีจากสโลวีเนีย เบลเยียม และอื่นๆ

กิจการเดินสาร - ข้ามผ่านภาษา :
ว่าด้วยภูมิ-ชีวประวัติของ 'ชุมชนจีนตรุษ'

ของสหภาพโซเวียต เพื่อให้ดำเนินการแปลงงานเหล่านี้ออกมา ผลจาก
เงินทุนสนับสนุนกิจกรรมการแปลข้ามชาติจำนวนมหาศาลนี้ทำให้มี
การแปล IC ออกเป็นภาษาบัลแกเรียและสโลวีเนียในปี ค.ศ.1998
เป็นภาษารัสเซียและโรมาเนียในปี ค.ศ.2001 และภาษาลิทัวเนียในปี
ค.ศ.2002

ด้วยอุตสาหะของการลงทุนลงแรงขนาดนี้ จึงสมควรที่จะหยุด
ลำดับเรื่องราวการแปลหนังสือ IC ตามระยะเวลาก่อนหลังอย่าง
เคร่งครัดดังที่ได้นำเสนอมาไว้ก่อน

โชคชะตาบันดาลให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการแปลของ Open
Society Institute ของ Soros กับผู้แปลหนังสือ IC เป็นภาษาบัลแกเรีย
เป็นคนๆ เดียวกัน คือ Yana Genova เธอมีใจเขียนมาเล่าให้ผู้เขียน
ทราบเมื่อไม่นานมานี้ว่า

โครงการแปลของ OSI...เริ่มในราวปี ค.ศ.1994 โดยมีจุดประสงค์เพื่อผลิต
ตำราพื้นฐานเป็นภาษาถิ่นของยุโรปตะวันออก โดยเฉพาะตำราในสาขา
สังคมศาสตร์ ที่จำเป็นต่อการฟื้นฟูการศึกษาขั้นสูงระดับมหาวิทยาลัย และที่จะมี
ส่วนช่วยพยุงให้การอภิปรายปัญหาสังคมและการเมืองในเวทีสาธารณะสามารถ
ดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ การแข่งขันขอการสนับสนุนด้านเงินทุนเริ่มขึ้นในปี
ค.ศ.1995 ในโรมาเนียและบัลแกเรียก่อน และประเทศอื่นๆ ก็ได้ยื่นเรื่องตามมา
อย่างรวดเร็วในปีต่อๆ มา OSI ใช้เงินไปประมาณ 5 ล้านดอลลาร์สหรัฐในการ
ตีพิมพ์หนังสือเกือบ 2,000 รายการ รายชื่อหนังสือแนะนำนั้น...ตั้งใจให้เป็นฐาน
อ้างอิงสำหรับสำนักพิมพ์ แต่สำนักพิมพ์เองก็สามารถเสนอที่จะตีพิมพ์หนังสือ
เรื่องอื่นๆ ในสาขามนุษยศาสตร์ด้วยก็ได้...เงินอุดหนุนนั้นครอบคลุมประมาณ

30-80% ของต้นทุนการตีพิมพ์ทั้งหมด ขึ้นอยู่กับว่าเป็นประเทศใด ผลกระทบของโครงการในแต่ละประเทศมีแตกต่างกันไป ด้วยเหตุที่ว่าหนังสือที่ได้รับการตีพิมพ์ในแต่ละประเทศนั้นมีจำนวนที่แตกต่างกันมาก และไม่ใช่ว่าทุกแห่งที่จะมีการบริหารจัดการที่ดี แต่ดิฉันสามารถกล่าวด้วยความมั่นใจเต็มเปี่ยมว่าโครงการนี้สร้างผลกระทบมหาศาลต่อแนวทางการเรียนการสอนมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เคยมีมา และที่กำลังดำเนินอยู่ในภูมิภาคนี้ ยกตัวอย่างเช่น 40 % ของหนังสือทั้งหมดที่อยู่ในรายการหนังสืออ่านประกอบการเรียน 11 สาขาวิชา ในมหาวิทยาลัยชั้นนำของบัลแกเรียและยูเครนเป็นหนังสือแปลที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการนี้ ...สำนักพิมพ์ (ที่ตีพิมพ์หนังสือของคุณ) ทุกแห่ง ก่อตั้งขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 1990 เป็นสำนักพิมพ์อิสระขนาดเล็ก (มีพนักงาน 2-10 คน) สำนักพิมพ์เหล่านี้ตีพิมพ์หนังสือวิชาการและส่วนใหญ่อยู่ใต้โดยอาศัยเงินอุดหนุนจากผู้บริจาคเอกชน เช่น Soros จากหน่วยงานของรัฐบาลต่างประเทศ เช่น French Cultural Institute และจากโครงการทางวัฒนธรรมของสหภาพยุโรป ที่เพิ่งเริ่มให้การสนับสนุนเมื่อไม่นานมานี้

นอกเหนือจากที่ Yana Genova ได้กรุณาให้รายละเอียดมาแล้ว ผู้เขียนแทบจะไม่ได้ข้อมูลอะไรอีกเกี่ยวกับฉบับแปลเหล่านี้ สำนักพิมพ์ของสโลวีเนียที่ตีพิมพ์ IC คือ Studia Humanitatis ของโรมานีเยคือ Integral ของรัสเซียคือ Kanon-Press และลิทัวเนียคือ Baltos Lankos ในกรณีของรัสเซียนั้น มีข้อมูลเพิ่มเติมอีกเล็กน้อยว่า IC เป็นส่วนหนึ่งของหนังสือชุดชื่อ Conditio Humana ที่ริเริ่มในปี ค.ศ.1998 โดย Centre for Fundamental Sociology ในมอสโก ซึ่งได้ตีพิมพ์ผลงานของ Marx!, Montesquieu, Burke, Weber, Schmitt และ Bergson ขณะนี้ดูเหมือนว่า Kanon-Press จะปิดกิจการไปแล้ว ส่วนในกรณีของบัลแกเรียนั้นมีข้อมูลพอสมควร สำนักพิมพ์ได้แก่ Kritika i khumanizm

กั จ ก ร เ ดิ น ส า ร – ข ำ ม ด้ ำ น ภ า ษ า :
ว ำ ด้ ำ ย ก ร ม – ช ำ ว ป ร ะ วั ด้ ย ด้ อ ง ‘ข ม ข น จิ น ต ก ร ส ส’

ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1991 เป็นสำนักพิมพ์อิสระ และเป็นสำนักพิมพ์แห่งเดียวของบัลแกเรียที่มุ่งตีพิมพ์ผลงานด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์โดยเฉพาะ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการตีพิมพ์หนังสือแปล (ดูเหมือนว่าส่วนใหญ่จะเป็นผลงานของนักเขียนฝรั่งเศส) เพื่อสนับสนุนให้เกิด ‘บรรยากาศแบบพหุนิยมในศาสตร์เหล่านี้’¹⁴ เป็นที่น่าสังเกตว่าหน้าปกของฉบับแปลในกลุ่มนี้ทั้งหมดจะเป็นปกธรรมดาเรียบๆ ไม่มีเครื่องหมายทางการค้าการตลาดหรือจินตภาพชาตินิยมที่ชัดเจนแต่อย่างใด

ในช่วงเวลาเดียวกัน ยุโรปตะวันตกช่วงต้นศตวรรษที่ 21 มีความหลากหลายที่น่าสนใจเกิดขึ้น ในปี ค.ศ.2001 ฉบับแปลภาษาเดนมาร์กปรากฏออกมาด้วยฝีมือของ Roskilde Universitetsforlag ด้วยหน้าปก ‘หลังสมัยใหม่’ ที่แฝงปริศนาชวนให้ตีความ งานแปล IC ฉบับนี้ถือเป็นฉบับแรกที่ได้สำนักพิมพ์ของมหาวิทยาลัยเป็นผู้ตีพิมพ์ เมื่อผู้เขียนได้สอบถามผู้แปล ซึ่งเป็นอาจารย์รุ่นใหม่ที่กระฉับกระเฉงว่าเหตุใดจึงต้องมี IC ฉบับภาษาเดนมาร์กออกมาอีก ในเมื่อมีฉบับภาษาออร์เวย์และสวีเดนอยู่แล้ว คำตอบที่ผู้เขียนได้รับก็ใกล้เคียงกับที่ Harald Bockman เคยให้ไว้ก่อนหน้านี้ ‘ครับ เราสามารถอ่านฉบับแปลเหล่านี้ได้ แต่เราก็ควรมีฉบับที่เป็นภาษาของเราเอง’ ในปี ค.ศ.2005 ฉบับแปลภาษา Catalan ตีพิมพ์ออกมาโดยสำนักพิมพ์

14 ในรายชื่อหนังสือบางส่วนที่ ยานา (Yana) ส่งมาให้ผู้เขียน จำนวนนักเขียนที่มาจากฝรั่งเศสนั้นมีมากกว่าคู่แข่งสำคัญ ซึ่งได้แก่ เยอรมันและสหรัฐอเมริกาว่าสองเท่า: Derrida, Foucault, Baudrillard, Lyotard, Bourdieu, Deleuze, Bataille, Furet, Merleau-Ponty, Vernant, Virilio, Attali and Mauss

Editorial Afers ด้วยความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย Valencia ในปีเดียวกันนั้นที่ลิขสิทธิ์ Edições 70 ตีพิมพ์ฉบับภาษาโปรตุเกสอันยอดเยี่ยมออกมา ตามหลังเล่มภาษาโปรตุเกสฉบับแรก ซึ่งคุณภาพการแปลไม่ค่อยดีนัก ตีพิมพ์ออกมาในเซาเปาลูเมื่อ 16 ปีก่อน แต่อัตราภาชีหนังสือ ‘ต่างประเทศ’ ของบราซิลที่ตั้งไว้สูงอย่างไรสติทำให้ฉบับแปลใหม่นี้มีราคาแพงมากสำหรับชาวบราซิล

ต่อจากนี้เป็นการเล่าโดยสังเขปถึง IC ฉบับแปลที่เหลืออยู่อีก 7 ฉบับ ซึ่งตีพิมพ์ออกมาหลังปี ค.ศ.1998 ในประเทศที่อยู่ถัดจากยุโรปมาทางตะวันออก ในปี ค.ศ.1999 มีฉบับแปลตีพิมพ์ออกมาในไทเป เพลอวี่ฟ และโคโร ผู้แปลฉบับไทเปคือ Wu Rwei-ren วีรบุรุษหนุ่มผู้ต่อสู้กับเผด็จการก๊กมินตั๋ง นักชาตินิยมไต้หวันผู้เข้มแข็งแต่จิตใจเปิดกว้าง และยังเป็นผู้เขียนวิทยานิพนธ์อันยอดเยี่ยมและทำทนายความคิดเดิม เกี่ยวกับจุดกำเนิดและพัฒนาการอันซับซ้อนของชาตินิยมในไต้หวันที่มหาวิทยาลัยชิคาโก ผู้แปลได้เดินตามรอยคู่สามีภรรยา Shiraisis ในการเปลี่ยนรูป ‘การอภิปรายยั่วแย้งแบบอังกฤษ’ ให้กลายเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงคนไต้หวันรุ่นใหม่ในขณะนี้ได้ โดยการเพิ่มเชิงอรรถจำนวนมากเพื่ออธิบายขยายความ รวมทั้งการเขียนบทนำเชิงวิชาการขนาดยาว ผู้จัดพิมพ์คือสำนักพิมพ์ China Times สำนักพิมพ์พาณิชย์ที่ใหญ่ที่สุดในไต้หวัน แต่น่าเสียดาย ที่กลับไม่มีจรรยาและจิตสำนึกทางการเมืองอย่างที่ Rwei-ren มีแม้แต่น้อย ดังเราจะได้เห็นต่อไป

ฉบับแปลภาษาฮิบรูเกิดขึ้นภายใต้การอุปถัมภ์ของ Open University of Israel โดยมีเป้าหมายเพื่อวิพากษ์และต้านทานลัทธิ

Zionist-Likudist ที่แพร่หลายอยู่ในอิสราเอล ฉบับนี้มีทำียบทที่เขียนโดย Azmi Bishara นักการเมืองอิสราเอลเชื้อสายปาเลสไตน์คนสำคัญ เขายังเป็นนักวิชาการที่ศึกษามาร์กซ์และเฮเกล สำเร็จดุษฎีบัณฑิตจาก University of Jena ในเยอรมนีตะวันออกในขณะที่ประเทศนั้นยังเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมัน (DDR-Deutsche Demokratische Republik) อยู่ ที่ออกจะน่าสนใจก็คือ การออกแบบปกฉบับนี้ออกมาแล้วดู เหมือนภาพวิวในมลรัฐเวอร์มอนท์ที่ปกคลุมไปด้วยหิมะตอนช่วงคริสต์มาส แต่ฉบับภาษาอาหรับนั้นกลับมีที่มาและความมุ่งหมายที่แตกต่างออกไป เมื่อถูกจี๊ทั้งจากภายในอียิปต์และจากภายนอกด้วยรายงานทางสถิติว่าใน 'โลกอาหรับ' มีการแปลผลงานวิชาการของต่างประเทศเป็นจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ ของโลก รัฐบาลประธานาธิบดีมูบารัคจึงจัดตั้งสถาบันระดับสูงขึ้นมาเพื่อแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวได้แก่ al-Majlis al-'Ala lil-Thaqafah ในทศวรรษ 1995-2005 สถาบันนี้จัดพิมพ์หนังสือแปลประมาณ 1.000 รายการที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ วรรณคดี และปรัชญาของทั้งโลกตะวันตกและตะวันออก IC ก็เลยพลอยได้รับอานิสงส์ถูก 'โจรกรรม' ไปแปลด้วย

หลังจากการล่มสลายของระบอบซุฮาร์โตที่ปกครองอินโดนีเซียมาอย่างยาวนาน (พฤษภาคม ปี ค.ศ.1998) การควบคุมตรวจสอบสื่อสิ่งพิมพ์และข้อมูลข่าวสารอย่างเข้มงวดถูกยกเลิกไปเป็นส่วนใหญ่ สำนักพิมพ์ที่ทั้งดีและด้อยคุณภาพเกิดขึ้นอย่างมากมาย หลายแห่งก็ทุ่มตีพิมพ์หนังสือที่ต้องห้ามมานานหรือถูกปล่อยให้ขาดตลาดไปอย่างจงใจออกมาใหม่ หลังจากที่ผู้เขียนได้รับอนุญาตให้เข้าประเทศอินโดนีเซียได้อีกเป็นครั้งแรกในรอบ 27 ปี ในเวลาไม่ช้าไม่นานผู้เขียน

ก็เจอ IC ฉบับลักลอบแปลที่เร่งตีพิมพ์ออกมาอย่างรวดเร็วโดย Pustaka Pelajar สำนักพิมพ์ชื่อเสียงอันฉาวที่ไร้จรรยาบรรณใน ยกยอการร่ำว่า ซึ่งมุ่งหาเหยื่อจากความตื่นตัวอยากรู้ อยากเห็น และ ความไม่รู้ของนักศึกษาในเมืองมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ผู้เขียนดำเนินการ จนสามารถบังคับสำนักพิมพ์ให้ยุติการจำหน่ายหนังสือฉบับนี้ มิใช่ ด้วยเหตุผลด้านการเงิน แต่เป็นเพราะการแปลที่ด้อยคุณภาพมาก จริงๆ

ในที่สุด ด้วยความช่วยเหลือจากผู้ที่เป็นลูกศิษย์ของผู้เขียนมา ก่อนและเงินทุนอุดหนุนจากสำนักงาน Ford Foundation ในจาการ์ตา ฉบับแปลใหม่จึงตีพิมพ์ออกมาได้ในปี ค.ศ.2001 ในฉบับตีพิมพ์ใหม่นี้ ผู้เขียนทำตามแบบ Wu Rwei-ren คือเพิ่มเติมเชิงอรรถเป็นภาษา อินโดนีเซียเข้าไป โดยเขียนขยายอธิบายความด้วยภาษาพูดแบบไม่ เป็นทางการ เพื่อช่วยให้นักศึกษาสามารถเข้าใจถ้อยความอ้างอิงหรือ พาดพิงถึงเรื่องต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือได้โดยง่ายและชัดเจนขึ้น ถ้อยความซึ่งถ้าหากเป็นผู้อ่านชาวอังกฤษก็จะสามารถเข้าใจได้ใน ทันที สำนักพิมพ์ในคราวนี้คือ INSIST เอ็นจีโอหัวก้าวหน้า ที่ทำงาน ด้านการส่งเสริมเสรีภาพในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร แต่เป็นที่น่า เสียตายว่า ในปัจจุบันองค์กรนี้อยู่ในอาการร่อแร่เพราะเหตุจากความ ขัดแย้งภายในระหว่างกลุ่มต่างๆ

แต่น่าสังเกตว่าเมื่อผู้เขียนเสนอจะทำอย่างเดียวกันในฉบับ ภาษาอังกฤษ ราคาเยอเมยาที่ตีพิมพ์ที่ฟิลิปปินส์ในปี ค.ศ.2003 โดย Anvil สำนักพิมพ์เพื่อมวลชนที่ดีที่สุดของมะนิลา ข้อเสนอดังกล่าว กลับถูกปฏิเสธอย่างไม่มีเยื่อใย นักศึกษาฟิลิปปินส์ ที่เรียนกันเป็น

กิจการเดินสาร - ข้ามผ่านภาษา :
ว่าด้วยภูมิ-ชีวประวัติของ 'ชุมชนจีนธรรม'

ภาษาอังกฤษ ย่อมเข้าใจความหมายทั้งหมดนี้ได้เอง แน่นนอนอยู่แล้ว!

ท้ายที่สุด ได้แก่ฉบับแปลที่มีเอกลักษณ์ของตัวเองสองฉบับ ฉบับหนึ่งตีพิมพ์ที่เซี่ยงไฮ้ในปี ค.ศ.2003 และอีกฉบับหนึ่งมีกำหนดจะตีพิมพ์ที่กรุงเทพฯ ในช่วงปลายปี ค.ศ.2008 สำนักพิมพ์ของฉบับที่ตีพิมพ์ในสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้แก่ The Shanghai People's Publishing House ซึ่งเป็นเครือบริษัทขนาดใหญ่ของรัฐ เรื่องปรากฏออกมาว่าการตีพิมพ์งานแปล IC ฉบับนี้เป็นผลมาจากข้อตกลงลับที่ทำกับสำนักพิมพ์ China Times ของไทเป ข้อตกลงที่ว่านั้นนอกจากสำนักพิมพ์ของไต้หวันจะสมรู้ร่วมคิดให้เกิดการลักลอบผลิตงานแบบผิดจรรยาและกฎหมายแล้ว ยังเป็นการยอมอนุญาตให้ผู้ร่วมสมคบคิดกับคนที่เซี่ยงไฮ้ตรวจตัดฉบับแปลของ Wu Rwei-ren ได้ตามใจชอบ ผลที่เด่นชัดก็คือ บทที่ 9 ที่มีถ้อยความกล่าวถึง “ผู้นำที่ยิ่งใหญ่” แบบแย่งย่อน (ตรงนี้ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Great Helmsman แบบเสียดสีซึ่งหมายถึงประธานเหมา) และการดำเนินการต่างๆ ที่พรรคทำเพื่อสร้าง ‘ลัทธิชาตินิยมทางการ’ ในแบบมาเคียวเลี่ยนถูกตัดหายไปหมดทั้งบท ‘คุณน่าจะถือว่ามันเป็นคำชมเชย’ เพื่อนชาวจีนบอกผู้เขียนด้วยรอยยิ้มยั่วล้อ ‘พวกเขาแทบไม่เคยตัดทั้งบทของหนังสือที่พวกเขาตั้งใจจะตีพิมพ์เลย ดูหนังสือของ Hillary Clinton เป็นตัวอย่าง ยังเป็นการตัดแค่บางประโยคตรงนั้นตรงนี้เท่านั้น!’ บทนำของ Wu Rwei-ren ก็เช่นเดียวกัน ถูกตัดออกไปทั้งหมดโดยที่เจ้าตัวมิได้รับรู้หรือให้การเห็นชอบ ถึงแม้ว่าบทนำนั้น จะเป็นการเขียนวิเคราะห์ทางวิชาการอย่างตั้งใจและเอาใจใส่เกี่ยวกับภูมิหลังของผู้เขียน บริบททางการเมืองและทางวิชาการในขณะที่เขียน IC และการเปรียบเทียบเนื้อหาหลักของหนังสือกับผลงานของ Gellner และ Smith รวมทั้ง

การวิจารณ์ของ Prasenjit Duara ผู้รู้ด้านจีนวิทยา และ Partha Chatterjee ทั้งนี้เหตุที่ทำให้มันไม่อาจรอดพ้นการตรวจตัดของทางการปักกิ่ง อาจเป็นเพราะบทสรุปของมันที่ป่าวประกาศว่าได้หวั่นเป็นเกาะ ‘ที่งดงามแต่ไร้สุขุมสุนทรีย์ เต็มไปด้วยความรู้สึกอันเร้าร้อน แต่ต่อต้านภูมิปัญญา’ และมีอนาคตไม่แน่นอน¹⁵

ฉบับภาษาไทยในขณะนี้ต้นฉบับใกล้จะเสร็จสมบูรณ์แล้ว ผู้จัดทำเป็นคนอาจารย์หัวก้าวหน้าที่มีความคิดเชิงวิพากษ์ และหลายคนเคยเป็นลูกศิษย์ของผู้เขียน ในการตรวจทานต้นร่างงานแปลของบทต่างๆ มีสิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้เขียนต้องแปลกใจ ด้วยพระบารมีแห่งสถาบันกษัตริย์ของไทย ทำให้ผู้เขียนคาดไว้อยู่แล้วว่าผู้แปลต้องใช้คำศัพท์พิเศษแบบ ‘ศักดิ์นา’ (ราชาศัพท์) เมื่อกล่าวถึงกิจกรรม (พระราชกรณียกิจ) ต่างๆ ของกษัตริย์ไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน แต่สิ่งที่ผู้เขียนไม่คาดคิดก็คือ คำศัพท์พิเศษเช่นเดียวกันนี้ กลับถูกนำมาใช้กับกษัตริย์ของต่างประเทศทั้งหมดเช่นกัน รวมทั้งกษัตริย์บางองค์ที่ไม่น่าจะยกย่องชื่นชมได้สักเท่าไรนัก เช่น William the Conqueror ของอังกฤษ François I ของฝรั่งเศส Franz II ของออสเตรีย Wilhelm II ของเยอรมนี และองค์อื่นๆ เมื่อผู้เขียนร้องค้านขึ้นมาว่า IC นั้นโดยแก่นแท้แล้ว มีจิตใจเป็นรีพับลิกัน และกษัตริย์เกือบทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ก็เป็นการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาด้วยนัยอันแย้งย้อนและเป็นปฏิปักษ์ แต่คำคัดค้านนี้ กลับถูกปิดให้ตกไปอย่างรวดเร็วว่า ‘อาจารย์ไม่เข้าใจขนบธรรมเนียมและสถานการณ์ของเรา’ ด้วยความประหวั่นแถมหรรษา ผู้เขียนจึงเฝ้ารอที่จะได้เห็น IC ฉบับแรกที่แปลออกมาแบบ ‘กษัตริย์นิยม’!

15 ผู้เขียนขอขอบคุณ Wang Chao-hua สำหรับเนื้อหาของบทนี้

หลักฐานที่ค่อนข้างกระจัดกระจายเหล่านี้ นำไปสู่ข้อสรุปเบื้องต้นอย่างไรบ้าง

การกระจายตัวทางภูมิศาสตร์ หากไม่นับโครงการประสานการแปลผลงานเพื่อเผยแพร่ในยุโรปตะวันออก และสหภาพโซเวียตเดิมของ OSI ที่ริเริ่มขึ้นในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1990 แล้ว จะเห็นว่ามีหลักฐานน้อยมาก ที่จะทำให้สรุปได้ว่าการกระจายตัวของหนังสือเกิดขึ้นใน 'ตะวันตก' ก่อนแล้วจึงค่อยๆ แพร่ออกไป จนไปจบที่ส่วนซึ่งเคยถูกเรียกว่าโลกที่สาม การกระจายตัวในช่วงทศวรรษแรก หลังจาก IC ฉบับดั้งเดิมตีพิมพ์ออกมาประกอบด้วย ฉบับของยุโรปตะวันตก 2 (เยอรมันและสวีเดน) ยุโรปตะวันออก 1 (ยูโกสลาเวีย) ลาตินอเมริกา 2 (บราซิลและเม็กซิโก) เอเชีย 2 (ญี่ปุ่นและเกาหลี) และตะวันออกไกลอีก 1 (ตุรกี) กว่าที่การแปลเป็นภาษายุโรปจะลอกใหญ่จะเกิดขึ้น ก็เมื่อล่วงเข้าครึ่งหลังของทศวรรษ 1990 ไปแล้ว เท่าที่ผู้เขียนทราบ การแปลทั้งหมดเป็นการแปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษทั้งนั้น มิได้เป็นการแปลอีกทอดหนึ่งจากฉบับแปลที่เป็นภาษาของเจ้าอาณานิคมหรือที่เป็นใหญ่อยู่ในภูมิภาคนั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสถานะยิ่งใหญ่อันดับโลกของภาษาอังกฤษ

แต่ในขณะเดียวกัน ก็ชัดเจนว่ายังมีภาษาที่ขาดไปจากการแปลทั้งหมดที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคำนึงถึงภาษาที่มีคนพูดจำนวนมาก และภาษาที่มีคนอ่านในจำนวนที่แตกต่างกันในระดับรองลงมา ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดก็คือใน 'อนุทวีป' ที่ประกอบด้วยคนหลายล้านคนที่อ่านภาษาฮินดี ฮินดี เบงกาลี ทมิฬ และอื่นๆ เหตุผลที่จะใช้อธิบายช่องว่างนี้ได้ก็คือผลพวงของการตกเป็นอาณานิคมของ

อังกฤษ ที่ทำให้ภาษาอังกฤษจนถึงทุกวันนี้ กลายเป็นภาษาที่ครอบงำ การศึกษาและวาทกรรมทางปัญญาใน ‘ระดับชาติ’ ได้อย่างน่า แปลกใจ ตัวอย่างที่สองคือ แอฟริกา (ถ้าหากจะนับอียิปต์ว่าเป็น ส่วนหนึ่งของตะวันออกไกล) ยังไม่มีฉบับแปลเป็นภาษา เช่น Swahili, Amharic, Wolof, หรือ Hausa (เฮาซา) อาจมีบางคนที่พยายามอธิบาย ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ ด้วยการอ้างถึงภาษาของเจ้าอาณานิคมเดิม (ภาษาฝรั่งเศส อังกฤษ และโปรตุเกส) ซึ่งประเทศในแอฟริกาส่วนใหญ่ ใช้เป็นภาษาทางการของรัฐและในการศึกษาระดับสูง แต่การครอบงำ ดังกล่าวนี้ ยังต้องการคำอธิบายในตัวของมันเอง ในส่วนที่เกี่ยวข้อง กับสถานะเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอันยากลำบากที่ประเทศใน ทวีปนี้ต้องประสบ ภายหลังได้รับเอกราชจากเจ้าอาณานิคมเดิม การ ขาดหายไปของฉบับแปลเป็นภาษาเวียดนาม อาจเป็นเรื่องชั่วคราว เท่านั้น เพราะประเทศซึ่งกำลังพัฒนาอย่างรวดเร็วแห่งนี้ ได้โผล่พ้น จากสถานะโดดเดี่ยวทางปัญญาความรู้ อันเนื่องมาจากสถานะ สงครามภายในที่ดำเนินมานานกว่า 3 ทศวรรษ ที่น่าประหลาดใจ ที่สุดได้แก่กรณีของสเปน อันเป็นเมืองแม่ ซึ่งยังมีได้เดินตามโปรตุเกส ที่ตัดสินใจจัดพิมพ์งานแปลออกมาตามหลังรัฐอาณานิคมเดิมขนาด ใหญ่ของตนในทวีปอเมริกา (คือบราซิล) หลังจากที่ทิ้งเวลาห่างกัน นานถึง 15 ปี แต่อีกทางหนึ่ง สเปน ก็เป็นประเทศเดียวเท่านั้น ที่มี การแปลหนังสือ *IC* ออกเป็นภาษา “ย่อยภายในรัฐ” (Catalan) เกิดขึ้น

สำนักพิมพ์และผู้อ่าน ข้อมูลเท่าที่ผู้เขียนมี ซึ่งยังไม่สมบูรณ์นัก เผยให้เห็นแบบแผนที่เด่นชัดบางอย่าง ประการแรก มีสำนักพิมพ์ เพียงแห่งเดียวเท่านั้น (Fondo ของเม็กซิโก) ที่มีประวัติเริ่มต้นมาตั้งแต่ ในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์ที่ดีพิมพ์งานแปล *IC*

ส่วนใหญ่ก่อตั้งขึ้นในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา หรือถ้าจะกล่าวให้ตรงกว่านั้น ก็คือ ตั้งขึ้นภายหลังภาวะโกลาหลของโลกในช่วง 'ทศวรรษ 1960 ที่ยาวนาน' ประการที่สอง สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นสำนักพิมพ์ขนาดกลางและขนาดเล็ก และมีความเป็นอิสระอยู่ในระดับใดระดับหนึ่ง ความเป็นอิสระที่ว่านี้พิจารณาจาก 3 แง่มุมด้วยกัน (1) สำนักพิมพ์ที่เป็นของรัฐมีเพียงในกรณีของเม็กซิโก ยูโกสลาเวีย อียิปต์ และสาธารณรัฐประชาชนจีนเท่านั้น (ซึ่งล้วนมีการปกครองแบบเผด็จการพรรคเดียว ในช่วงที่มีการตีพิมพ์ IC) (2) ในทางตรงกันข้าม มีเพียงกรณีของไต้หวันเท่านั้นที่สำนักพิมพ์เพื่อการพาณิชย์ของเอกชนขนาดใหญ่ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง และไม่มีกรณีใดเลยในการตีพิมพ์ IC ที่ดำเนินการโดยกลุ่มเครือบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ ที่น่าแปลกใจกว่านั้น เมื่อคิดว่าผู้อ่าน IC เป็นใคร (จะขยายความเรื่องนี้ในย่อหน้าถัดไป) คือ แทบจะไม่มี การแปลและจัดพิมพ์ IC โดยสำนักพิมพ์ของมหาวิทยาลัยเลย : ที่เห็นอยู่ก็มีแต่ Open University of Israel, Roskilde University, the University of Valencia และอาจนับรวม Znak ที่เมือง Krakow ไว้ด้วยก็เท่านั้น (3) ทักษะคติทางการเมืองของสำนักพิมพ์เหล่านี้ ในกรณีที่สามารถระบุได้ มีตั้งแต่เสรีนิยม (ในความหมายทางการเมือง) ไปจนถึงฝ่ายซ้าย อิสระที่มีอยู่หลายประเภท อาจกล่าวได้ว่า หากพิจารณาจากจุดยืนทางการเมืองของ Verso และของผู้เขียนเองแล้ว แบบแผนที่ปรากฏนี้ ก็ไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดแต่อย่างใด

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ในรูปแบบตั้งแต่แรกเริ่ม IC เขียนขึ้นสำหรับสาธารณชนที่มีการศึกษาโดยทั่วไป โดยเฉพาะในสหราชอาณาจักรเป็นหลัก และรองมาคือในสหรัฐอเมริกา หนังสือเล่มนี้มีได้

เขียนจาก หรือเขียนในนามของสาขาวิชาที่ผู้เขียนสังกัดอยู่ (จะว่าไปก็คือ ‘รัฐศาสตร์’) หรือสาขาวิชาอื่นใดก็ตาม ผู้เขียนได้พยายามอย่างดีที่สุดที่จะให้หนังสือนี้ปลอดจากศัพท์แสงทางวิชาการ การที่หนังสือเล่มนี้ในที่สุดจะกลายมาเป็นตำราเรียนในระดับมหาวิทยาลัย คงเป็นสิ่งสุดท้ายในขณะนั้นที่ผู้เขียนคิดว่าจะเกิดขึ้นได้ แต่เมื่อได้พิจารณาโดยรวมในตอนนี้อยู่ ย่อมคือชะตากรรมของมัน ทั้งในฉบับภาษาอังกฤษและฉบับแปล แต่โชคชะตาดังกล่าวก็ไม่ควรเข้าใจในแบบที่เป็นแองโกล-แซกซันมากเกินไป ในหลายส่วนของโลก นักศึกษาและครูบาอาจารย์ของพวกเขามักมีบทบาททางการเมืองและสังคมมากกว่าที่เป็นอยู่ในสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา และจัดเป็นฝ่ายคัดค้านต่อต้านระบบในระดับใดระดับหนึ่งอยู่ด้วย แต่บทบาทเช่นนี้เพิ่งจะเกิดขึ้นมาเมื่อไม่นานนัก (ในราวต้นศตวรรษที่ 20 นี้เอง) นี่จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ ‘นักศึกษา’ ปรากฏอยู่เพียงประปรายในหนังสือ **IC**

จากความพยายามที่จะเข้าใจว่าเหตุใดจึงมีการแปล **IC** ออกมาในรูปแบบของ ‘ตำรา’ อย่างค่อนข้างรวดเร็วและกว้างขวางนั้น คำตอบที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดมีดังต่อไปนี้

ประการแรก ลักษณะเชิงยั่วแหย่ของมันได้กลายเป็นสิ่งที่ดึงดูดอย่างน่าประหลาดใจ ในช่วงทศวรรษ 1980 **IC** ถือเป็นงานชิ้นเดียวที่ศึกษาประวัติศาสตร์ลัทธิชาตินิยมในเชิงเปรียบเทียบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต่อสู้กับแนวทางการศึกษาที่ยึดเอายุโรปเป็นศูนย์กลาง และได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งข้อมูลที่มีใช้ภาษายุโรป รวมทั้งยังเป็นผลงานเพียงชิ้นเดียวที่แสดงอคติเข้าข้าง ‘ประเทศเล็ก’ (ในเชิง

ภูมิศาสตร์ ประชากร หรืออิทธิพลทางการเมืองระดับโลก) คณาจารย์ และนักศึกษาในหลายส่วนของโลก ถ้าหากว่ามีจิตสำนึกทางการเมือง อยู่บ้าง ก็จะเป็นพวกที่เห็นใจฝ่ายซ้าย หรือซ้าย-เสรีนิยม จึงรับ ประเด็นที่ IC วิเคราะห์ไว้อย่างเปิดกว้างได้ และแม้จะเขียนเป็น ภาษาอังกฤษ แต่การที่หนังสือเล่มนี้มีเป้าหมายต้องการตีแผ่ลัทธิ จักรวรรดินิยมของสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาก็น่าจะเป็น ปัจจัยอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม เหตุผลประการที่สองได้แก่ ในการนำเสนอ แนวคิด 'ชุมชนจินตกรรม' IC ได้นำแนวคิดที่ว่าด้วย *gemeinschaft* (ชุมชนที่มีสายใยแนบแน่น) ซึ่งถูกใจบรรดานักชาตินิยมทั้งหลาย มา ใช้แบบปฏิทรรศน์ (paradoxical) โดยนำมาวางคู่กับอะไรบางอย่างที่ยัง ไหลเลื่อนไม่คงที่ เป็นสิ่งที่มีไซ้ 'อยู่ในจินตนาการ' เหมือนเช่นตัว 'ยูนิคอน' ในเทพนิยาย และมีไซ้สิ่งที่เป็นเหตุการณ์ 'จริง' เหมือนที่เรา เห็นใน 'โททส์นีย์' แต่สิ่งที่ว่านี้เทียบเคียงได้กับ *Madame Bovary* และ *Queequeg* ที่มีตัวตนขึ้นมาให้เราประจักษ์ซาบซึ้งได้ก็ด้วยการปั้นแต่ง จากจินตกรรมของ *Flaubert* และ *Melville* (เหมือนอย่าง 'แม่พลอย' ของคึกฤทธิ์ ปราโมช หรือ 'สาย สี่มา' ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ที่เกิดมา เหมือนมีตัวตนเมื่อผู้ประพันธ์ 'จินตกรรม' ให้แก่เรา)

การสร้างแนวคิดในลักษณะที่กล่าวมานี้เท่ากับเป็นการเปิด ประตูกว้างให้แก่การประเมินเชิงวิพากษ์ต่อลัทธิชาตินิยมชนิด 'เก่า แก่' ซึ่งออกงามอยู่ในรัฐชาติส่วนใหญ่ในปัจจุบัน โดยมีสื่อสารมวลชน และสถาบันการศึกษาที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐเป็นเครื่องบำรุง หล่อเลี้ยง และในลักษณะเป็นปฏิทรรศน์เช่นกันที่ IC สนับสนุน ชาตินิยมหลายรูปแบบอย่างชัดเจน แต่ในขณะที่เดียวกันก็ตั้งใจเน้น รูปแบบและโครงสร้างของจิตสำนึกเกี่ยวกับชาตินิยม มากกว่าจะ

สนใจตำนานหรือปรัมปราคติชาตินิยมอันตรึงใจผู้รักชาติเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ

เหตุผลประการสุดท้ายคือ หนังสือเล่มนี้พยายามผสมผสานการศึกษาแบบวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์เข้ากับสิ่งที่เรียกกันต่อมาในภายหลังว่า การวิเคราะห์วาทกรรม เกิดเป็นแนวทางการศึกษาที่ในขณะนั้นยังไม่มีชื่อเรียก - มาร์กซิสต์โมเดิร์นนิสม์ จับคู่วิชาทักกับโพสท์โมเดิร์นนิสม์ ผู้เขียนเห็นว่าเรื่องนี้คงช่วยอธิบายการใช้รูปสัญลักษณ์ลัทธิชาตินิยมบนปกของฉบับแปล IC หลายฉบับที่ตีพิมพ์ออกมาหลังปี ค.ศ.1995 เป็นรูปที่ทำให้เกิดการตีความได้สองทางระหว่างแบบไร้เดียงสาไม่คิดอะไรมาก และแบบที่ต้องการแฝงนัยแย่งย่อน (ระหว่างฉบับของนอร์เวย์กับของอิตาลี?)

สำหรับครูบาอาจารย์ที่มุ่งมั่นต้องการจะพัฒนาจิตสำนึกพลเมืองของนักศึกษา ให้มีความคิดที่ก้าวหน้าและรู้จักวิพากษ์ประโยชน์ด้านการเรียนการสอนอีกข้อหนึ่งของ IC ได้แก่วิธีและลีลาการเปรียบเทียบกรณีศึกษาต่างๆ ในลักษณะที่ไม่เหมือนใคร เช่น การนำสหรัฐอเมริกามาเปรียบเทียบกับเวเนซุเอลา แทนที่จะเป็นสหราชอาณาจักร ญี่ปุ่นตีคู่มากับรัสเซียสมัยพระเจ้าซาร์และอังกฤษยุคที่เป็นเจ้าจักรวรรดิ แทนที่จะเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียที่รับอิทธิพลขงจื้อ เช่น จีน อินโดนีเซียถูกจับวางเคียงข้างสวีเดนและแคนาดา แทนที่จะเป็นมาเลเซีย การเปรียบเทียบในลักษณะเช่นนี้เป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอน ที่ต้องการหลายความคิดอันไร้เดียงสา ที่เชื่อว่าชาติของตนมีลักษณะเฉพาะที่แปลกพิเศษไม่เหมือนใคร รวมทั้งคำที่พูดกันจนเผลอ แต่หาสาระความเป็นจริงมิได้เกี่ยวกับวัฒนธรรมภูมิภาค ดังเช่นคำว่า ‘ค่านิยมเอเชีย’ (Asian values) อันลือลั่นกระฉ่อน

แรงจูงใจ ส่วนใหญ่ ออกจะเป็นเรื่องยากที่จะสืบค้นจนรู้ได้ว่าอะไรคือแรงจูงใจแรกเริ่มที่นำไปสู่การแปลงานนี้ออกเป็นภาษาต่างๆ แต่สิ่งที่ชัดเจนก็คือ Verso นั้นมิได้พยายามอะไรเป็นพิเศษที่จะกระตุ้นให้เกิดการแปลหนังสือเล่มนี้ และในส่วนตัวที่เป็นการดำเนินการโดยคนที่เป็นลูกศิษย์ของผู้เขียนมาก่อน (ทั้งในญี่ปุ่น อินโดนีเซีย และไทย) ก็ล้วนมาจากการริเริ่มของพวกเขาเอง มิได้มาจากผู้เขียนแต่อย่างใด

ลักษณะเช่นนี้ อาจจะเป็นตัวบ่งชี้เล็กๆ น้อยๆ ที่สนับสนุนการใช้คำว่า 'ลักลอบผลิต-piracy' ในเชิงอุปมาอย่างที่ IC ใช้ในแง่ที่เน้นให้เห็นถึงการริเริ่มจากภายในท้องถิ่น มากกว่าจะเป็นการขู่บังคับจากภายนอก หรือการลอกเลียนแบบอย่างไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ในการอธิบายถึงกระบวนการแพร่กระจายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วของชาตินิยมในรูปแบบต่างๆ กัน แต่ในกรณีที่สามารถสืบรู้จนทราบถึงแรงจูงใจในการแปล ก็จะพบว่า เป็นเรื่องที่เห็นได้ชัด ดังเช่น ในกรณีของ Open Society Institute ที่มุ่งรณรงค์ในยุโรปตะวันออก และในรัฐที่แตกตัวออกมาจากสหภาพโซเวียตเดิมอย่างกว้างขวาง เพื่อเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองให้เป็นเสรีนิยมและพหุนิยมมากขึ้น นอกจากนี้ ทั้งผู้สอนและนักศึกษาที่เคยเรียนในมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร ที่ใช้ IC เป็นตำราเรียนมาตั้งแต่ทศวรรษ 1990 ย่อมเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องการแปลนี้ อย่างแน่นอน

อย่างไรก็ตาม กรณีที่น่าสนใจที่สุดคือ กรณีที่นักแปลและสำนักพิมพ์มีแรงจูงใจนอกเหนือจากจุดมุ่งหมายเพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอน ดังเช่น ฉบับเชิร์บ-โคเรแอต ที่ดีพิมพ์ออกมาในปี ค.ศ.1990 นั้น

เป็นผลมาจากความหวังของ Silva Meznic และเพื่อนร่วมงานของเธอที่เชื่อมั่นว่าจะช่วยในการต่อสู้เพื่อรักษาไว้ซึ่ง ‘ยูโกสลาเวีย’ จากการทำลายตนเองอันนองเลือด ฉบับแปลของ Wu Rwei-ren มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นต่อมความรู้สึกชาตินิยมของไต้หวัน ด้วยการอธิบายเชิงเปรียบเทียบให้เห็นถึงการก่อตัวขึ้นอย่างล่าช้าของมัน และด้วยการหักล้างการอ้างกรรมสิทธิ์เหนือเกาะไต้หวันของฝ่ายปักกิ่งที่ใช้ชาตินิยมจีนและ ‘ชนบทรวมเนียมที่มีมาแต่บรรพบุรุษ’ ตกทอดจากสมัยราชวงศ์แมนจูมาเป็นข้อสนับสนุน ส่วนฉบับแปลภาษากรีกนั้น ดังที่เราได้ทราบกันแล้วว่าเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการยับยั้งการคลั่งชาติอันไร้สติที่เกิดขึ้นที่นั่นในกรณี ‘มาซีโดเนีย’ และเพื่อเป็นการวิพากษ์วิจารณ์บรรดาพรรคฝ่ายซ้าย ที่ได้เข้าสวมจุดยืนหรือยึดเอาแนวคิดของชาตินิยมฝ่ายขวามาเป็นของตัวเองอย่างไม่ละอาย ในทำนองเดียวกัน ฉบับแปลเป็นภาษาฮิบรูโดย Open University of Israel ที่มีบทนำเขียนโดยชาวอิสราเอลเชื้อสายปาเลสไตน์ผู้มีชื่อเสียง ก็เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามต่อต้านการไหลลงต่ำไปสู่การเป็นรัฐที่มีการปกครองแบบกีดกันแบ่งแยกเชื้อชาติภายใต้การครองอำนาจของพรรค Likud และไม่ต้องสงสัยเลยว่า ฉบับภาษาคาตาลันก็มีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมให้คาตาโลเนียได้รับสิทธิในการปกครองตนเองมากที่สุดเท่าที่จะสามารถเป็นไปได้ในพื้นที่ซึ่งเคยถูกเรียกเชิงพหุพจน์ว่า Las Españas (สเปน)

การเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบใหม่ ดังคำที่มักมีคนพูดกันว่านักเขียนจะสูญเสียหนังสือของเขาหรือของเธอไปในทันทีที่หนังสือเล่มนั้นตีพิมพ์ออกมา และเข้าสู่ปริมณฑลสาธารณะ แต่การที่จะรู้ซึ่งถึงพลังอันชวนหดหู่ใจของสัจพจน์ที่ว่านี้ คงไม่มีสิ่งใดอีกแล้วที่จะเหมือน

การมาเจอหนังสือเล่มนั้นในรูปแบบแปลในภาษาที่คนเขียนไม่อาจเข้าใจได้ เขาหรือเธอแทบจะไม่สามารถรู้ได้เลยว่ามีอะไรเกิดขึ้นกับมันบ้าง : ไม่ว่าจะมีความเข้าใจผิด การบิดเบือน การแปลโดยยึดคำต่อคำ การเสริมต่อเข้ามา การตัดทิ้งไป หรือมิเช่นนั้นก็เป็น การประยุกต์เรียบเรียงใหม่อย่างสร้างสรรค์ การอ่านใหม่แบบเข้ายวน การเปลี่ยนแปลงจุดเน้น และการเลือกเฟ้นถ้อยคำที่สละสลวยกว่าต้นฉบับ ในตอนแรกนั้น ผู้เขียนไม่ใส่ใจอยู่เหมือนกัน ที่ผู้แปลฉบับภาษาเยอรมันและฉบับที่ตีพิมพ์ในเม็กซิโก ไม่ได้ติดต่อกับผู้เขียนเลยแม้แต่น้อย และฉบับแปลภาษาดัตช์นั้น กว่าจะส่งมาให้ผู้เขียนพิจารณา ก็ในนาทีสุดท้าย

ตอนนั้น ผู้เขียนเชื่อว่าหนังสือยังคงเป็น 'ของผู้เขียน' อยู่ และลืมหลักความจริง อันมีนัยเย้ยหยันที่ว่า *traduttori traditori*: ผู้แปลคือผู้ทรยศ ผู้เขียนมาได้รับบทเรียนในช่วงที่มีโอกาสติดต่อกับโมติริจิตที่อบอุ่นยิ่ง กับ Pierre-Emmanuel Dauzat เป็นระยะเวลาจนถึงแม้ว่าอังกฤษและฝรั่งเศสจะเป็นเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดกัน แต่การถอดภาษาฝรั่งเศสให้เป็นภาษาอังกฤษ และการถ่ายทอดภาษาอังกฤษไปสู่ภาษาฝรั่งเศส เป็นที่รู้กันดีว่าทำได้ยากเพียงใด ฉบับภาษาฝรั่งเศสนั้น มีความสละสลวยอย่าง que ผู้เขียนไม่เคยคิดว่า การเรียงลำดับรูปประโยคใหม่ตามโครงสร้างของภาษาฝรั่งเศส จะช่วยให้ผู้เขียนเห็นว่า แท้ที่จริงสิ่งที่ตนเองต้องการจะสื่อ 'จริงๆ' แต่สื่อออกมาไม่ได้ อย่างหมดจดนั้น คืออะไร การติดต่อกันระหว่างผู้เขียนกับผู้แปลฉบับภาษาฝรั่งเศสนั้น จัดว่าเป็นการเรียนรู้สำหรับผู้เขียนอย่างแท้จริง สิ่งที่ถือว่เป็นสัญลักษณ์ของการเรียนรู้อย่างหนึ่ง ได้แก่การค้นพบว่า คำว่า *community* ในภาษาลาตินนั้น ซ่อนรากศัพท์อันมีที่มาเดียวกัน

กับคำว่า *gemeinschaft* ในภาษาเยอรมันไว้แทบไม่มี และคำว่า *imaginé* นั้นไม่สามารถสื่อความหมายให้ได้นัยอันจริงจังแบบเดียวกันกับที่คำว่า 'imagined' ทำได้

บทเรียนสุดท้าย ได้มาจากฉบับภาษาอินโดนีเซียฉบับแรกที่ ลักลอบแปล ภาษาอินโดนีเซียเป็นภาษาเดียวนอกจากภาษาอังกฤษ ที่ผู้เขียนสามารถใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว สิ่ง que ผู้เขียนพบอย่างรวดเร็วก็คือ มีหลายตอนที่ผู้เขียนไม่สามารถทำความเข้าใจได้จากการอ่านฉบับภาษาอินโดนีเซีย ผู้เขียนจึงใช้เวลาถึงสองสามเดือน หุ่มเทออย่างหนักเพื่อ 'แก้ไข' แบบบรรทัดต่อบรรทัด ผลลัพธ์ก็คือ ฉบับที่ผู้เขียนแก้ไขแล้วนั้น น่าจะช่วยให้นักศึกษาอินโดนีเซียอ่านแล้วเข้าใจแนวคิดต่างๆ ได้ง่ายขึ้น แต่มันก็ยังคงเป็นภาษาที่ไร้ชีวิตชีวา เพราะผู้เขียนยังมีได้ทฤษฎีต่อฉบับเดิมที่เป็นภาษาอังกฤษมากพอ โครงสร้างไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ ที่กำหนดให้ต้องมีการผันคำกริยาไปตามบุคคล เวลา และรูปแบบประโยค รวมทั้งการนิยามให้คำกริยาในประโยคทั่วไป อยู่ในรูปของกรรตุวาทที่เน้น 'ความเป็นใหญ่' แห่งประธานผู้กระทำ ข้อกำหนดบังคับเหล่านี้ กลายเป็นสิ่งประหลาดแปลกปลอมในภาษาอินโดนีเซียอันสละสลวยงดงาม ซึ่งนิยามให้คำกริยาในรูปกรรตุวาท นอกจากนี้ อัจฉริยลักษณะของภาษาอินโดนีเซียอีกอย่างหนึ่ง คือการใช้คำอุปสรรคหน้าคำกริยา คือ *ter-* ซึ่งเป็นคำที่ไม่สามารถจะแปลได้ แต่เมื่อวางลงไปหน้าคำกริยาแล้ว มันจะสลายแกนที่แบ่งแยกระหว่างประธานและกรรม ให้อันตรายไปในมหานครของความหมายนัยแฝง และทิ้งให้โชคชะตาคาเป็น ผู้ตัดสินแทนว่าใครเป็นผู้กระทำหรือถูกกระทำ

ยิ่งไปกว่านั้น ภาษาเขียนของอินโดนีเซียชั้นดี ยังคงอบร่ำอยู่ในวัฒนธรรมมุขปาฐะ ซึ่งสูญหายไปจากภาษาอังกฤษทางการนานแล้ว นี่คือเหตุผลที่ว่า ทำไมงานเขียนเชิงวิชาการภาษาอินโดนีเซียที่พยายามเดินตามโครงสร้างและรูปประโยคของภาษาอังกฤษในกรณีที่ทำได้ จึงออกมาแล้วอัปลักษณ์มากกว่างานเขียนวิชาการในภาษาอังกฤษหรืออเมริกัน ดังนั้น ในตอนแรก ผู้เขียนจึงรู้สึกพอใจที่ได้เพิ่มเชิงอรรถอธิบายความต่างๆ เข้าไปโดยใช้ศัพท์แสงภาษาแบบพื้นๆ ธรรมดาที่สื่อกับคนอ่านได้ แทนที่จะเป็นภาษาวิชาการยากๆ ระดับสูง ที่สร้างความหงุดหงิด มึนงง หรือหวาดหวั่นแก่คนอ่าน แม้กระนั้น ในท้ายที่สุด ผู้เขียนก็มาได้ตระหนักว่า ตนเองกำลังทำตัวเป็นชาวอินโดนีเซีย ต่อสู้กับ 'การลักลอบผลิต' ขนาดใหญ่ ด้วยการลักลอบผลิตงานของตนเองในระดับที่ย่อยลงมา ที่หาได้สำเร็จประโยชน์อันใดไม่ ผู้เขียนบอกตัวเองว่า "เราไม่ควรทำอย่างนี้เลย มันเป็นไปได้แค่เพียงการตัดปลอมแปลงเสียงทางการเมือง กับการเขียนกรณแบบอเมริกัน อันน่าขบขันในเรื่องทรัพย์สิน 'ทางปัญญา' ด้วยการป้องกันรักษาต้นฉบับโดยมิได้คิดหวังผลทางการค้า (!)" และนี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมในขณะที่กำลังตรวจตราการแปล IC เป็นภาษาไทยแบบ 'กษัตริย์นิยม' อยู่ นั้น ผู้เขียนจึงตัดสินใจที่จะเป็นผู้ทรยศต่อต้นฉบับในการแปลเสียเอง ❖

IC มีไฉ่หนังสือของผู้เขียนอีกต่อไปแล้ว

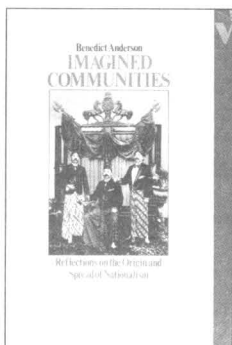
• ประวัติการพิมพ์ 'ชุมชนจินตกรรม' 36 ประเทศ 31 ภาษา •

ปี ค.ศ.	ภาษา	ครั้งที่	พิมพ์ที่ สนพ.	หมายเหตุ
1983	1. อังกฤษ	1	Verso, London	
1991		2	Verso, London–New York	เพิ่มเติม / ขยายความ
2006		3	Verso	เพิ่มภูมิ-ชีวประวัติของชุมชนจินตกรรม

ปี ค.ศ.	ภาษา	ครั้งที่	พิมพ์ที่ สนพ.	หมายเหตุ
1987	2. ญี่ปุ่น	Tak ashi and Saya Shiraishi	Libroport	
1988	3. เยอรมัน		Campusverlag	
1989	4. โปรตุเกส		Ática เซาเปาลู (บราซิล)	
1990	5. เซอร์ป-โครแอต	Silva Meznaric	Ško ska knjiga	
1992	6. เกาหลี	Yun Hyung-sook	Naman	ฉบับปี 1992 เป็นการลักลอบ แปลจากต้นฉบับปี 1983 และ ฉบับแปลเป็นภาษาเกาหลีจาก ต้นฉบับปี 1991 ตีพิมพ์ออกมา โดยผู้แปลและสำนักพิมพ์เดิมในปี 2002
1993	7. สเปน		The Fondo de Cultura Economica เม็กซิโก	
	8. ตุรกี		Metis Yayinlari	
	9. สวีเดน		Daidalos	
1995	10. ดัตช์		สำนักพิมพ์อิสระที่อยู่ ภายใต้การดูแล ของ Jan Mets	
1996	11. นอร์เวย์	Harald Bøckman	Spartacus Vorlag	
	12. ฝรั่งเศส	Pierre-Emmanuel Dauzat	La Découverte	
	13. อิตาลี	Marco d'Eramo	Manifestolibri	
1997	14. กรีก	Pothiti Hantzaroula	Nepheli	
	15. โปแลนด์		Spoleczny Instytut Wydawniczy Znak	

ปี ค.ศ.	ภาษา	ครั้งที่	พิมพ์ที่ ส่นพ.	หมายเหตุ
1998	16. บัลแกเรีย	Yana Genova	Kritika I khumanizm	
	17. สโลวีเนีย		Studia Humanitatis	
1999	18. จีนไทเป	Wu Rwei-ren	China Times	
	19. ฮีบรู		Open University of Israel อิสราเอล	
	20. อาหรับ		สถาบัน al-Majlis al-'Ala lil-Thaqafah อียิปต์	
2001	21. รัสเซีย		Kanon-Press	
	22. โรมานี		Integral	
	23. เดนมาร์ก		Roskilde Universitetsforlag	
	24. อินโดนีเซีย		INSIST	
2002	25. ลิทเวีย		Baltos Lankos	
2003	--- อังกฤษ		Anvil ฟิลิปปีนส์	
	--- จีน	Wu Rwei-ren	The Shanghai People's Publishing House	โดยมีการตรวจตัดข้อความในต้นฉบับออกไปหลายตอนหรือทั้งหมด
2005	26. คาตาลัน		Editorial Afers	ด้วยความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย Velencia สเปน
	--- โปรตุเกส		Edições ลิสบอน	
	27. ฟินแลนด์			
	28. ลิทเวเนีย			
	29. ยูเครน			
	30. มาซิโดเนีย			
2009	31. ไทย	คณะผู้แปลซึ่งมีชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นบรรณาธิการ	มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์	ตามต้นฉบับการตีพิมพ์ครั้งที่ 3 (2006)

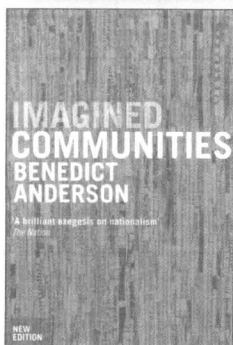
ประวัติการพิมพ์ IC
36 ประเทศ 31 ภาษา

1983 first published
UK-English, London : Verso

1991 revised and expanded edition
USA-English, New York : Verso

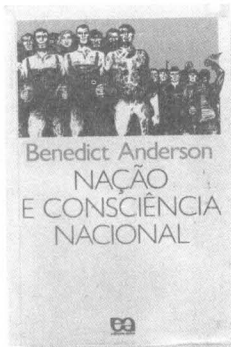
2006 with additional afterword
on history of its translation
London and New York : Verso

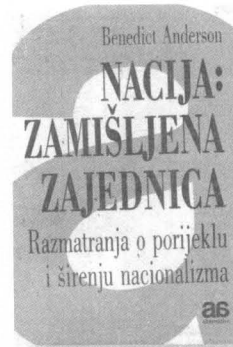
1987 Japanese.
Tokyo : Libroport

1988 German.
Frankfurt : Campusverlag

1989 Portuguese.
Sao Paulo, Brazil : Ática

1990 Serbocroat (Last year of Yugoslavia) published in Croatian capital of Zagreb : Skolska knjiga

1991 Korean Seoul : Nanam.
This was a pirated edition ; a new legal one with a picture of young football fans came out in 2002

1993 Spanish-Mexican Mexico City ; Fondo de Cultura Económica.

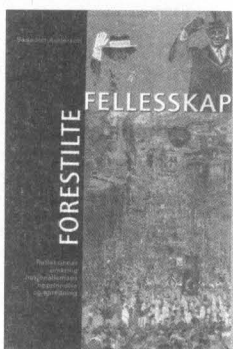
1993 Turkish
Istanbul : Metis

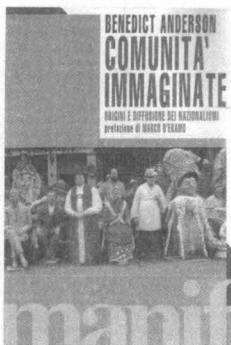
1993 Swedish
Goteborg : Daidalos

1995 Dutch
Amsterdam : Mets

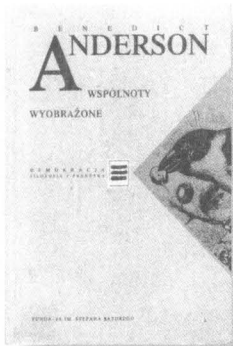
1996 Norwegian
Oslo : Spartacus Forlag

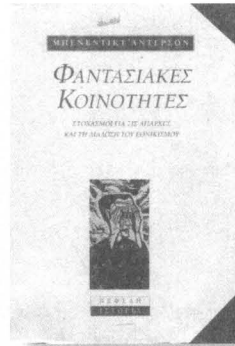
1996 Italian
Roma : Manifestolibri

1996 French
Paris : La Decouverte

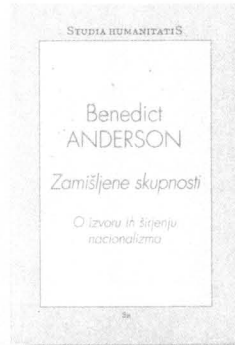
1997 Polish
Cracow : Spoleczny Znak

1997 Greek
Athens : Nepheli

1998 Bulgarian
Sofia : Kritika i Khumanizm

1998 Slovenian
Ljubljana : Studia Humanitatis

1999 Arabic Cairo :
al-Majlis al-'Ala
lil-Thaqafah

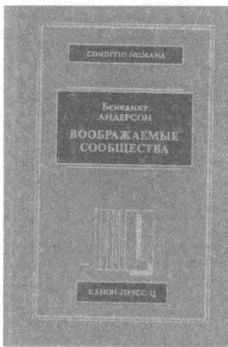
1999 Hebrew Tel Aviv :
The Open University
of Israel

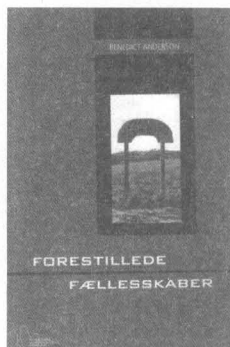
1999 Chinese (Taiwan)
Taipei : China Publishing

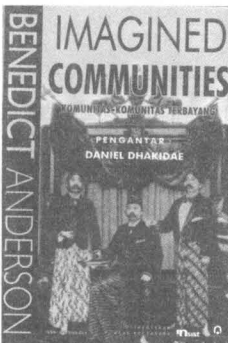
2001 Rumanian
Bucharest : Integral

2001 Russian Moscow :
Kanon-Press. (This is a pirated edition ;
a different and better translation,
legal came out later-2006)

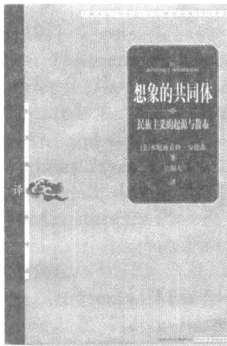
2001 Danish : Frederiksborg :
Roskilde Universitetsforlag

2001 Indonesian :
Jogjakarta : Insist

2002 Latvian
Riga : Baltos Lankas

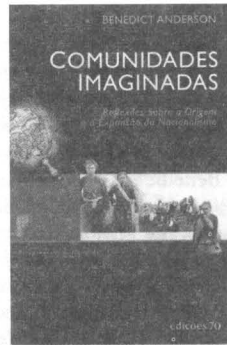
2003 Chinese-PRC Shanghai :
Shanghai People's Publishing House
(this is a pirated edition)

2005 Catalan (in Spain)
Valencia : Afers

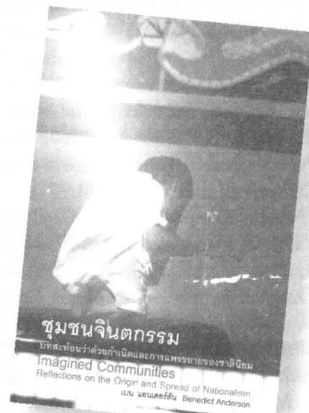
Ukrainian
Kiev : Brazilion

2005 Portuguese
(like Brazil but better);
Lisbon : Ediçoes 70

Finland

2009 Thai
Bangkok : Textbooks Project

ប្រយោជន៍

- Alers, Henri J. *Om een rode of groene Merdeka. Tien jaren binnenlandse politiek. Indonesië, 1943-53*. Eindhoven: Vulkaan. 1956.
- Ambler, John Steward. *The French Army in Politics, 1945-1962*. Columbus: Ohio State University Press. 1966.
- Anderson, Benedict R. O'Gorman. *Language and Power: Exploring Political Cultures in Indonesia*. Ithaca: Cornell University Press. 1990.
- 'Studies of the Thai State: The State of Thai Studies.' In Eliezer B. Ayal, ed. *The State of Thai Studies: Analyses of Knowledge, Approaches, and Prospects in Anthropology, Art History, Economics, History and Political Science*. Athens, Ohio: Ohio University, Center for International Studies, Southeast Asia Program. 1979. pp. 193-247.
- Auerbach, Erich. *Mimesis. The Representation of Reality in Western Literature*. Trans. Willard Trask. Garden City, N.Y.: Doubleday Anchor. 1957.
- Baltazar [Balagtas], Francisco. *Florante at Laura*. Manila: Florentino. 1973. Based on the original Ramirez and Giraudier imprint of 1861.
- Barnett, Anthony. 'Inter-Communist Conflicts and Vietnam.' *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 11:4 (October-December 1979). pp. 2-9. (Reprinted from *Marxism Today*, August 1979).
- Barthes, Roland. *Michelet par lui-même*. Bourges: Editions du Seuil. 1954.
- Battye, Noel A. 'The Military, Government and Society in Siam, 1868-1910. Politics and Military Reform in the Reign of King Chulalongkorn.' PhD. thesis. Cornell University. 1974.
- Bauer, Otto. *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie* (1907), in his *Werkausgabe*. Vienna: Europaverlag. 1975. Vol. I, pp. 49-602.
- Benda, Harry J. *The Crescent and the Rising Sun: Indonesian Islam under the Japanese Occupation*. The Hague and Bandung: van Hoeve. 1958.
- Benda, Harry J., and John A. Larkin, eds. *The World of Southeast Asia: Selected Historical Readings*. New York: Harper and Row. 1967.
- Benjamin, Walter. *Illuminations*. London: Fontana. 1973.
- Bloch, Marc. *Feudal Society*. Trans. I.A. Manyon. Chicago: University of Chicago

- Press. 1961. 2 vols.
- *Les Rois Thaumatourges*. Strasbourg: Librairie Istra. 1924.
- Boxer, Charles R. *The Portuguese Seaborne Empire, 1415–1825*. New York: Knopf. 1969.
- Braudel, Fernand. *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II*. Paris: Armand Colin. 1966.
- Browne, Thomas. *Hydriotaphia, Urne-Buriall, or A Discourse of the Sepulchrall Urnes lately found in Norfolk*. London: Noel Douglas Replicas. 1927.
- Cambodge. Ministère du Plan et Institut National de la Statistique et des Recherches Économiques. *Résultats Finals du Recensement Général de la Population, 1962*. Phnom Penh. 1966.
- Chambert-Loir, Henri. 'Mas Marco Kartodikromo (c. 1890–1932) ou L'Éducation Politique.' In Pierre-Bernard Lafont and Denys Lombard, eds. *Littératures contemporaines de l'Asie du sud-est*. Paris: L'Asiathèque. 1974. pp. 203–214.
- Cooper, James Fenimore. *The Pathfinder*. New York: Signet Classics. 1961.
- Craig, Albert M. *Chōshū in the Meiji Restoration*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 1967.
- Craig, Gordon A. *The Politics of the Prussian Army, 1640–1945*. New York and Oxford: Oxford University Press. 1956.
- Debray, Régis. 'Marxism and the National Question.' *New Left Review*, 105 (September–October 1977). pp. 25–41.
- Defoe, Daniel. *Selected Poetry and Prose of Daniel Defoe*, ed. Michael F. Shugrue. New York: Holt, Rinehart and Winston. 1968.
- Djilas, Milovan. *Tito, the Inside Story*. Trans. Vasilije Kojač and Richard Hayes. London: Weidenfeld and Nicholson. 1980.
- Eisenstein, Elizabeth L. 'Some Conjectures about the Impact of Printing on Western Society and Thought: A Preliminary Report.' *Journal of Modern History*, 40:1 (March 1968). pp. 1–56.
- Fall, Bernard B. *Hell is a Very Small Place. The Siege of Dien Bien Phu*. New York: Vintage. 1968.
- Febvre, Lucien, and Henri-Jean Martin. *The Coming of the Book. The Impact of Printing, 1450–1800*. London: New Left Books. 1976. [Translation of *L'Apparition du Livre*. Paris: Albin Michel. 1958]
- Fiedler, Leslie. *Love and Death in the American Novel*. New York: Stein and Day. 1966.
- Fields, Rona M. *The Portuguese Revolution and the Armed Forces Movement*. New York, Washington and London: Praeger. 1975.
- Franco, Jean. *An Introduction to Spanish-American Literature*. Cambridge: Cambridge University Press. 1969.
- Gellner, Ernest. *Thought and Change*. London: Weidenfeld and Nicholson. 1964.
- Gilmore, Robert L. *Caudillism and Militarism in Venezuela, 1810–1919*. Athens, Ohio: Ohio University Press. 1964.
- Greene, Stephen. 'Thai Government and Administration in the Reign of Rama VI (1910–1925).' Ph.D. thesis. University of London. 1971.
- Groslier, Bernard Philippe. *Indochina*. Cleveland and New York: The World Publishing Company. 1966.
- Heder, Stephen P. 'The Kampuchean-Vietnamese Conflict.' In David W.P. Elliott, ed. *The Third Indochina Conflict*. Boulder: Westview Press. 1981. pp. 21–67. (Reprinted from Institute of Southeast Asian Studies, ed. *Southeast Asian Affairs*. [London: Heinemann Educational Books. 1979]).

- Higham, Charles. *The Archaeology of Mainland Southeast Asia*. New York and Cambridge: Cambridge University Press. 1989.
- Hirschman, Charles. 'The Making of Race in Colonial Malaya: Political Economy and Racial Ideology.' *Sociological Forum*, 1:2 (Spring 1986). pp. 330-62.
- 'The Meaning and Measurement of Ethnicity in Malaysia: An Analysis of Census Classifications.' *Journal of Asian Studies*, 46:3 (August 1987). pp. 555-82.
- Hobsbawm, Eric. 'Some Reflections on "The Break-up of Britain."' *New Left Review*, 105 (September-October 1977). pp. 3-24.
- *The Age of Revolution, 1789-1848*. New York: Mentor. 1964.
- Hodgson, Marshall G. *The Venture of Islam*. Chicago: Chicago University Press. 1974. 3 vols.
- Hoffman, John. 'A Foreign Investment: Indies Malay to 1901.' *Indonesia*, 27 (April 1979). pp. 65-92.
- Hughes, Christopher. *Switzerland*. New York: Praeger. 1975.
- Ieu Koeus. *Pheasa Khmer. La Langue Cambodgienne (Un Essai d'étude raisonné)*. Phnom Penh: n.p. 1964.
- Ignotus, Paul. *Hungary*. New York and Washington, D.C.: Praeger. 1972.
- Ileto, Reynaldo Clemená. *Pasyon and Revolution: Popular Movements in the Philippines, 1840-1910*. Manila: Ateneo Press. 1979.
- Jászi, Oscar. *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*. Chicago: University of Chicago Press. 1929.
- Joaquín, Nick. *A Question of Heroes*. Manila: Ayala Museum. 1977.
- Kahin, George McTurnan. *Nationalism and Revolution in Indonesia*. Ithaca: Cornell University Press. 1952.
- Katzenstein, Peter J. *Disjoined Partners. Austria and Germany since 1815*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press. 1976.
- Kedourie, Elie, ed. and intro. *Nationalism in Asia and Africa*. New York: Meridian. 1970.
- Kelly, Gail Paradise. 'Franco-Vietnamese Schools, 1918 to 1938.' Ph.D. thesis. University of Wisconsin. 1975.
- Kemiläinen, Aira. *Nationalism: Problems Concerning the Word, the Concept and Classification*. Jyväskylä: Kustantajat. 1964.
- Kempers, A.J. Bernet. *Ancient Indonesian Art*. Amsterdam: van der Peet. 1959.
- Kirk-Greene, Anthony H.M. *Crisis and Conflict in Nigeria: A Documentary Source Book*. London: Oxford University Press. 1971.
- Kohn, Hans. *The Age of Nationalism*. New York: Harper. 1962.
- Krom, N.J. *Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst*. Second revised edition. The Hague: Nijhoff. 1923.
- Kumar, Ann. 'Diponegoro (1778?-1855).' *Indonesia*, 13 (April 1972). pp. 69-118.
- Landes, David S. *Revolution in Time: Clocks and the Making of the Modern World*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 1983.
- Leemans, C. *Boro-Boudour*. Leiden: Brill. 1874.
- Luckham, Robin. *The Nigerian Military: A Sociological Analysis of Authority and Revolt, 1960-67*. Cambridge: Cambridge University Press. 1971.
- Lumbera, Bienvenido L. *Tagalog Poetry 1570-1898. Tradition and Influences in its Development*. Quezon City: Ateneo de Manila Press. 1986.
- Lyautey, Louis-Hubert-Gonzalve. *Lettres du Tonkin et de Madagascar (1894-1899)*. Paris: Librairie Armand Colin. 1946.

- Lynch, John. *The Spanish-American Revolutions, 1808–1826*. New York: Norton. 1973.
- Mabry, Bevars D. *The Development of Labor Institutions in Thailand*. Ithaca: Cornell University, Southeast Asia Program, Data Paper No. 112. 1979.
- MacArthur, Douglas. *A Soldier Speaks. Public Papers and Speeches of General of the Army Douglas MacArthur*. New York: Praeger. 1965.
- McLuhan, Marshall. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press. 1962.
- Maki, John M. *Japanese Militarism, Its Cause and Cure*. New York: Knopf. 1945.
- Marr, David G. *Vietnamese Tradition on Trial, 1920–1945*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press. 1981.
- Maruyama Masao. *Thought and Behaviour in Modern Japanese Politics*. London and Oxford: Oxford University Press. 1963.
- Marx, Karl, and Friedrich Engels. *The Communist Manifesto*. In *Selected Works*. Moscow: Foreign Languages Publishing House. 1958. vol. I.
- Masur, Gerhard. *Simón Bolívar*. Albuquerque: University of New Mexico Press. 1948.
- Melville, Herman. *Moby Dick*. London and Toronto: Cassell. 1930.
- Michelet, Jules. 'Histoire du XIXe Siècle.' In *Oeuvres Complètes*, ed. Paul Viallaneix. Paris: Flammarion. 1982. Vol. XXI.
- Montesquieu, Henri de. *Persian Letters*. Trans. C.J. Betts. Harmondsworth: Penguin. 1973.
- Moore, Jr., Barrington. *Social Origins of Dictatorship and Democracy. Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Boston: Beacon Press. 1966.
- Morgan, Edward S. 'The Heart of Jefferson.' *New York Review of Books*. August 17, 1978.
- Morgenthau, Ruth Schachter. *Political Parties in French-Speaking West Africa*. Oxford: Clarendon Press. 1964.
- Moumouni, Abdou. *L'Éducation en Afrique*. Paris: Maspéro. 1964.
- Muir, Richard. *Modern Political Geography*. New York: Macmillan. 1975.
- Musil, Robert. *The Man Without Qualities*. Trans. Eithne Wilkins and Ernst Kaiser. New York: Howard-McCann. 1953. vol. I.
- Nairn, Tom. *The Break-up of Britain*. London: New Left Books. 1977.
- 'The Modern Janus.' *New Left Review*, 94 (November–December 1975). pp. 3–29. Reprinted as Chapter 9 in *The Break-up of Britain*.
- 'Nijs, E. Breton de'. *Tempo Doeloe*. Amsterdam: Querido. 1973.
- Norman, E. Herbert. *Soldier and Peasant in Japan. The Origins of Conscription*. New York: Institute of Pacific Relations. 1943.
- Orwell, George. *The Orwell Reader*. New York: Harcourt-Brace-Jovanovich. 1956.
- Osborne, Robin. *Indonesia's Secret War, The Guerrilla Struggle in Irian Jaya*. Sydney: Allen and Unwin. 1985.
- Pal, Bipin Chandra. *Memories of My Life and Times*. Calcutta: Bipin Chandra Pal Institute. 1973.
- '3349' [pseudonym for Phetsarath Ratanavongsa]. *Iron Man of Laos: Prince Phetsarath Ratanavongsa*. Trans. John B. Murdoch. Ed. David K. Wyatt. Ithaca: Cornell University, Southeast Asia Program Data Paper No. 110. 1978.
- Polo, Marco. *The Travels of Marco Polo*. Trans. and ed. William Marsden. London and New York: Everyman's Library. 1946.
- Pramoedya Ananta Toer. *Bumi Manusia*. Jakarta: Hasta Mitra. 1980.
- *Rumah Kaca*. Jakarta: Hasta Mitra. 1988.

- *Tjerita dari Blora*. Jakarta: Balai Pustaka. 1952.
- Reid, Anthony J.S. *The Indonesian National Revolution, 1945–50*. Hawthorn, Victoria: Longman. 1974.
- Renan, Ernest. 'Qu'est-ce qu'une nation?' In *Oeuvres Completes*. Paris: Calmann-Lévy. 1947–61. vol. I. pp. 887–906.
- Rizal, José. *Noli Me Tangere*. Manila: Instituto Nacional de Historia. 1978.
- *The Lost Eden. Noli Me Tangere*. Trans. León Ma. Guerrero. Bloomington: Indiana University Press. 1961.
- Roff, William R. *The Origins of Malay Nationalism*. New Haven and London: Yale University Press. 1967.
- Said, Edward. *Orientalism*. New York: Pantheon. 1978.
- Scherer, Savitri. 'Harmony and Dissonance. Early Nationalist Thought in Java.' M.A. thesis. Cornell University. 1975.
- Schwartz, Stuart B. 'The Formation of a Colonial Identity in Brazil.' In Nicholas Canny and Anthony Pagden, eds. *Colonial Identity in the Atlantic World, 1500–1800*. Princeton: Princeton University Press, 1987. pp. 15–50.
- Scott, William Henry. *Cracks in the Parchment Curtain*. Manila: New Day. 1982.
- Seton-Watson, Hugh. *Nations and States. An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*. Boulder, Colo.: Westview Press. 1977.
- Shiraishi, Takashi. *An Age in Motion: Popular Radicalism in Java, 1912–1926*. Ithaca: Cornell University Press. 1990.
- Sitorus, Lintong Mulia. *Sedjarah Pergerakan Kebangsaan Indonesia*. Jakarta: Pustaka Rakjat. 1951.
- Skinner, G. William. *Chinese Society in Thailand*. Ithaca: Cornell University Press. 1957.
- Smith, Donald Eugene. *India as a Secular State*. Princeton: Princeton University Press. 1963.
- Spear, Percival. *India, Pakistan and the West*, London, New York and Toronto: Oxford University Press. 1949.
- Steinberg, S.H. *Five Hundred Years of Printing*. Rev. ed. Harmondsworth: Penguin. 1966.
- Storry, Richard. *The Double Patriots. A Study of Japanese Nationalism*. London: Chatto and Windus. 1957.
- Strong, Charles Frederick. *Modern Political Constitutions*. 8th Rev. ed. London: Sedgwick and Jackson. 1972.
- Summers, Laura. 'In Matters of War and Socialism, Anthony Barnett would Shame and Honour Kampuchea Too Much.' *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 11: 4 (October–December 1979). pp. 10–18.
- Taylor, Robert H. *The State in Burma*. London: C. Hurst & Co. 1987.
- Tickell, Paul. *Three Early Indonesian Short Stories by Mas Marco Kartodikromo (c. 1890–1932)*. Melbourne: Monash University, Centre of Southeast Asian Studies, Working Paper No. 23. 1981.
- Timpanaro, Sebastiano. *On Materialism*. London: New Left Books. 1975.
- *The Freudian Slip*. London: New Left Books. 1976.
- Thongchai Winichakul. 'Siam Mapped: A History of the Geo-Body of Siam.' Ph.D. thesis. University of Sydney. 1988.
- Toye, Hugh. *Laos: Buffer State or Battleground*. London: Oxford University Press. 1968.
- Turner, Victor. *Dramas, Fields and Metaphors. Symbolic Action in Human Society*. Ithaca:

- Cornell University Press. 1974.
- *The Forest of Symbols. Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca: Cornell University Press. 1967.
- Vagts, Alfred. *A History of Militarism, Civilian and Military*. Rev. ed. New York: The Free Press. 1959.
- Vandenbosch, Amry. *The Dutch East Indies: Its Government, Problems, and Politics*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press. 1944.
- Vella, Walter F. *Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*. Honolulu: University of Hawaii Press. 1978.
- Veyra, Jaime de. *El 'Último Adiós' de Rizal: estudio crítico-expositivo*. Manila: Bureau of Printing. 1946.
- White, Hayden. *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press. 1973.
- Wickberg, Edgar. *The Chinese in Philippine Life, 1850-1898*. New Haven: Yale University Press. 1965.
- Williams, Raymond. 'Timpanaro's Materialist Challenge.' *New Left Review*, 109 (May-June 1978). pp. 3 -17.
- Wills, Gary. *Inventing America: Jefferson's Declaration of Independence*. New York: Doubleday. 1978.
- Wolfe, Charles. *The Poems of Charles Wolfe*. London: Bullen. 1903.
- Wolters, O.W. *The Fall of Srivijaya in Malay History*. Ithaca: Cornell University Press. 1970.
- Woodside, Alexander B. *Vietnam and the Chinese Model. A Comparative Study of Vietnamese and Chinese Government in the First Half of the Nineteenth Century*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 1971.
- Yabes, Leopoldo Y. 'The Modern Literature of the Philippines.' In Pierre-Bernard Lafont and Denys Lombard, eds. *Littératures contemporaines de l'Asie du sud-est*. Paris: L'Asiathèque. 1974. pp. 287-302.
- Zasloff, Joseph J. *The Pathet Lao: Leadership and Organization*. Lexington, Mass.: Lexington Books. 1973.

● ดัชนีชื่อคน ●

- Aargau, 249
Aasen, Ivar Andreas, 75
Abraham, 272, 377
Abubakar Tafawa Balewa, 221
Addison, Joseph, 36
Adler, Viktor, 198
Adrian IV *see* Brakespear, Nicholas
Afrifa, Akwasi A., 221
Aladin, 48-9
Alcuin, 160
Aldus, 58
Alexander III (Romanov), 156-58
Alexandre de Rhodes, 231
Andrássy, Gyula, 193
Anne (Stuart), 36, 386
Ap, Arnold, 325-26
Arthur, 20, 379
Atatürk, Kemal *see* Kemal Atatürk
Auerbach, Erich, 41, 119-20
Augustine, St, 41
Aurangzeb, 121
Austerlitz, 308
Bach, Alexander, 192
Bacon, Francis, 64, 121
Balagtas (Baltazar), Francisco, 47-8
Balzac, Honore' de, 43
Barnett, Anthony, 215
Bartok, Béla, 133
Bauer, Otto, 201-204
Bede, 160
Benjamin, Walter, 41, 64, 295
Bessenyei, György, 128-29
Biafra, 221
Block, Marc, 30, 40, 73, 160
Blücher, Gebhard Leberecht von, 174
Bolívar, Simón, 89, 95, 103, 142
Bonaparte *see* Napolon;
Louis Napoléon
Bonifacio, Andrés, 260
Botha, Pieter, 273
Bourbon *see* Carlos III; Louis XIV;
Louis XV; Louis XVI
Boven Digul, 52
Boxer, Charles R., 108
Brakespear, Nicholas (Adrian IV), 26
Braudel, Fernand, 380-81
Brezhnev, Leonid Ilyich, 273
Browne, Thomas, 267-68
Broz, Josip (Tito), 293
Bumppo, Natty, 372
Burckhardt, Jakob, 361
Calvin, John, 69
Carlos III (Bourbon), 90

Franz Joseph (Habsburg), 35
 Frederick the Great (Hohenzollern), 38
 Freising, 40, 267
 Friedrich Wilhelm III (Hohenzollern), 38
 Fuseli, Henry (Johann Heinrich Füssli),
 247
 Fust, Johann, 57
 Gallieni, Joseph simon, 278
 Garibaldi, Giuseppe, 153, 291
 Gellner, Ernest, 10-11, 36, 385-88, 415
 George I (Hanover), 204
 George III (Hanover), 373
 Gneisenau, August Neithardt von, 38,
 155
 Gobineau, Joseph Arthur de, 272
 Grieg, Edvard Hagerup, 133
 Groslier, Bernard Philippe, 328
 Grotius, Hugo (Huig de Groot), 178
 Grünwald, Béla, 188-89
 Gutenberg, Johann, 56
 Harrison, John, 316, 343
 Hayes, Carleton, 7
 Hector, 267-268
 Heder, Stephen, 2, 239-40
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, 58, 361
 Henryson, Robert, 161
 Herder, Johann Gottfried von, 109, 118
 Herrin, Judith, 15, 25
 Hindenburg, Paul von, 285
 Hirschman, Charles, 299-301
 Hitler, Adolf, 370-71, 379
 Hoadley, Mason, 305
 Hobbes, Thomas, 8, 31
 Hobsbawm, Eric, 3, 123-25, 140-41, 159,
 259, 285, 385-88
 Homer, 49, 267
 Horthy, Miklos, 199
 Hughes, Christopher, 247, 251-52
 Hume, David, 159
 Hutcheson, Francis, 159
 Huy Kanthoul, ๓๓ หุຍ คานທູນ
 Ieu Koeus, ๓๓ ເືອຍ ໂຄຼອຸສ
 Ignotus, Paul, 128, 191
 Innocent III, 366
 Isaac, 41
 Ishmael, 374
 Ivan Groznii, 293
 Janáček, Leoš, 133
 Jászi, Oscar, 35, 196-99, 201
 Jefferson, Thomas, 88, 159
 Jesus, Christ, 28, 39, 41, 355, 377-78
 Jim ('Nigger'), 375
 João VI (Bragança), 349

Joaquin, Nick, 321
 John (Plantagenet), 218
 John the Baptist, 51
 Johnson, W.G., 315
 Jones, William, 122
 Joseph II (Habsburg), 129, 149-50, 188
 Jungmann, Josef, 128
 Kauffmann, Angelica, 247
 Kaysone Phoumvihan
 ดู เกสอณ พมวิหาน
 Kazinczy, Ferenc, 129, 133
 Kedourie, Elie, 385, 388
 Kemal Atatürk, 20, 81
 Khomeini, Ruhollah, 30
 Khrushchev, Nikita, 290
 Kissinger, Henry, 273
 Kita Ikki, 180
 Kohn, Hans, 7
 Koniggrätz, 193
 Koraes, Adamantios, 127, 139, 356-57
 Kossuth, Lajos, 190- 93, 197
 Kotlarevsky, Ivan, 130
 Kublai Khan ดู กุบไลข่าน
 La Fontaine, Jean de, 68
 Laura, 48
 Leemans, Conradus, 327
 Leopold II (Habsburg), 129
 Léopold II (Saxe-Coburg), 98
 Liang Ch'i- Ch'ao ดู เหลียงฉีเซา
 Lincoln, Abraham, 375
 Lizardi, José Joaquin Fernandez de,
 50-51
 Locke, John, 159
 Lon Nol, ดู ลอนนอล
 Louis (Bonaparte), 329
 Louis Napoléon (Bonaparte), 142,
 273, 365
 Louis XIV (Bourbon), 119, 153, 386
 Louis XV (Bourbon), 36
 Louis XVI (Bourbon), 36
 Lumbera, Bienvenido, 47-49
 Luna, Antonio, 321
 Luther, Martin, 57, 67-68
 Lyautey, Louis-Hubert-Gonzalve, 277
 Macaulay, Thomas Babington, 164-68,
 181, 291
 MacMahon, Marie Edmé Patrice
 Maurice de, 273
 Mahomet (Mohamad), 28
 Manuel I (Aviz), 107
 Mao Tse-Tung ดู เหมาเจ๋อตุง
 Marco Kartodikromo, 52-54
 Maria Theresa (Habsburg), 128-29
 Marie Louise (Parma), 103
 Marlowe, Christopher, 121

Márquez, Gabriel Garcia, 113
 Marr, David, 245, 288
 Marta Ningrat, Ki Aria, 305
 Martin, Henri-Jean, 30, 64, 77-78, 110
 Maruyama Masao, 177
 Marx, Karl, 6, 253, 361
 Matthew, St, 378-79
 Mazzini, Giuseppe, 211
 Mello, Manuel, 103
 Melville, Herman, 374
 Methuselah, 267
 Metternich, Clemens Wenzel
 Lothar von, 199
 Michelet, Jules, 361-5, 375, 378
 Mitterrand, François, 55
 Mocsáry, Lajos, 197
 Molière (Jean Baptiste Poquelin), 68
 Montesquieu, Charles Louis de, 121
 Moore, John, 265-66
 More, Thomas, 120
 Morelos y Pavon, Jose Maria, 353
 Moretti, Franco, 383
 Muir, Richard, 314
 Nairn, Tom, 5, 9, 33, 59, 87, 141, 159-162,
 270, 284-5, 385-87
 Napoléon (Bonaparte), 92, 103, 122,
 142, 156, 172, 201, 290, 327-29,
 349, 365, 370
 Neuchâtel, 248
 New London, 341, 349
 New Orleans, 341
 New York, 264, 341
 New Zealand, 170, 341
 Nguyen Anh ดู ยาลอง
 Nidwalden, 247
 Nieuw Amsterdam, 341
 Narodom Sihanouk, ดู นครดม สีหนุ
 Nzeogwn, Chukuma, 221
 Obwalden, 247
 Omura Masujiro, ดู โอมุระ มะสุจิโร
 Otto of Freising, 40, 267
 Pahlavi, Mohammad-Reza, 153
 Pahlavi, Reza, 153
 Pal, Bipin Chandra, 167-70, 220
 Pascal, Blaise, 31
 Paul, St, 40
 Pedro I (Bragança), 92
 Pericles, 126
 Perrault, Charles, 119
 Perry, Matthew Calbraith, 170, 172
 Peter, St, 29
 Pétion, Alexandre Sabés, 89
 Petöfi, Sándor, 192
 Petronius Arbiter, Gaius, 44

- Phetsarath Ratanavongsa,
ดู เพ็ชรราช
- Plaek Phibunsongkhram,
ดู แปลก พิบูลสงคราม
- Plantin, Christophe, 57
- Plato, 121, 126
- Pol Pot ดู พอลพต
- Polo, Marco, 27-28, 64
- Pombal, Sebastian Joseph de Carvalho
e Mello, Marquis of, 108
- Pope, Alexander, 36
- Portillo, José Lòpez, 364
- Pramoedya Ananta Toer, 268, 337-38,
343
- Queequeg, 374
- Raffles, Thomas Stamford, 326
- Ranke, Leopold von, 361
- Renan, Ernest, 10, 288, 365-8, 375
- Renner, Karl, 200
- Rizal, José, 45, 47-48, 51, 212, 258-59
- Rousseau, Jean-Jacques, 109, 121,
230, 262
- Saint Gallen, 249
- Saint-Barthélemy, La, 366-70, 380
- Sakay, Makario, 280
- Salome, 51
- San Martin, José, de, 89, 93, 95, 103,
113, 143-44, 265, 291, 353, 357, 390
- Santos, Santiago de los, 46
- Sardauna of Sokoto, 221
- Sarraut, Albert, 232-234
- Sayyid Sa'ïd, 347-48
- Schaefer, Adolph, 327
- Scharnhorst, Gerhard Johann
David von, 38, 155
- Schoeffler, Peter, 57
- Schwyz, 247
- Scott, William, Henry, 303-305
- Seton-Watson, Hugh, 3, 124, 130,
154-161, 204, 247
- Shakespeare, William, 31
- Shevchenko, Taras, 130
- Sinasi, Ibrahim, 132
- Sismondi, Jean Charles Léonard
Simonde de, 247
- Sisowath Youtevong,
ดู สีสวัสดิ์ ยุทธวงค์
- Sitorus, Lintong Mulia, 357
- Smetana, Bedrich, 133
- Smith, Adam, 7, 159
- Smith Anthony, 385-88, 415
- Socrates, 126
- Son Ngoc Thanh, ดู ชันจ็อกทันห์
- Soon Voeunnsai, ดู สอน เวียนไส
- Souphanouvong, ดู สุภาณุวงศ์
- Stalin see Djugashvili

- Steinberg, Sigfrid Henry, 77
- Stephen, St, 204
- Stuart *see* Anne; Charles I
- Subido, Irinidad, 259
- Suharto, *ดู ซูฮาร์โตร์*
- Sukarno, *ดู ซูการ์โน*
- Suwardi Surjaningrat (Ki Hadjar Dewantoro), 216-217
- Swift, Jonathan, 121
- Széchenyi, István, 189
- Tamburlaine, 121
- Thongchai Winichakul,
ดู ธงชัย วินิจจะกุล
- Tisza, István, 192, 200
- Tisza, Kálmán, 192-196
- Tjipto Mangoenkoesoemo, 216
- Tocqueville, Alexis de, 361
- Toer *see* Pramoedya Ananta Toer
- Toussaint L'Ouverture, 87, 351
- Trotsky, Leon (Lev Bronstein), 291
- Tupac Amarú, 87, 281
- Turner, Victor, 96
- Twain, Mark (Samuel Clemens), 374-75
- Uvarov, Sergei, 156, 164, 187, 211, 291
- Valignano, Alexandre de, 107
- Van Dyke, J.W., 315
- Van Erp, Theodoor, 327
- Van Mook, Hubertus, 241
- Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), 304-7, 329 *ดู บริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์*
- Vespucci, Amerigo, 120
- Vico, Giovanni Bättista, 121
- Victoria (Saxe-Coburg-Gotha), 158, 163-165, 185
- Villers-Cotterêts, 73
- Villon, François, 78-79
- Voltaire (François Marie Arouet), 31, 121
- Vorster, Balthasar, 273
- Washington, George, 374
- Webster, Noah, 360
- Wellington, Arthur Wellesley, Duke of, 349
- Wells, Edwin, 286
- White, Hayden, 360-61
- Wilhelm II (Hohenzollern), 152, 416
- Wilhelmina (Oranje-Nassau), 343
- Wilhelm I (Oranje-Nassau), 329
- William the Conqueror, 33, 160, 203, 369, 416
- Wilsen, Frans Carel, 327
- Woodside, Alexander, 287
- Wordsworth, William, 353
- Wycliffe, John, 72

● ดัชนีทั่วไป ●

- กัมมันต์, 289-290, 412
- กรีซ, 249
- กรีก, กรีซ, 37, 122, 126, 139-40, 148, 152, 205, 268, 337, 356, 400, 406-8
- กรุงเทพฯ, 230, 239, 315, 389
- กัวกังจื่อ, 231-35, 245
- กวางตุ้ง, 287
- กวางสี, 287
- กัมพูชา (กัมพูชา), 1, 229-30, 235-240, 283, 286-295, 331, 334
- กัลกัตตา, 326
- กัว, เมือง, 58, 107
- กัวลาแกงซาร์, 166
- กาลีเซีย, 34, 131, 141
- กินี, 227
- กูปโลซาน, 27-28
- เกดะห์, 333
- เกาหลี, 21, 175, 177, 181, 207, 270, 417
- เกียวโต, 175
- แกรนด์โคลอมเบีย, 89, 95, 115
- โกตาบารู, 130
- โกลด์โคสต์ (กานา), 169, 212, 228
- โกอิมบรา, 92
- ไคซอน พมวิหาน, 233
- ขงจื้อ, 21, 22, 30-31
- โพง, แม่น้ำ, 236, 238
- เซแมร์กรอม, 229, 235-238
- คองโก, 98, 206, 218
- คอนสแตนติโนเปิล (อิสตันบูล), 132, 139
- คอรัณญา, 265
- คังซี, 346
- คังหยั่วเหวย, 230
- คาโกชิม่า, 173
- คาคอฟมหาวิทยาลัย, 130
- คาตูนา, 221
- คาทาเกนา, 94, 102
- คานบาลู, 28
- คาราคัส, 89, 112, 269, 311
- คิวชู, 175
- คิวบา, 285
- ควิโต, เมืองหลวง, 89
- เคปโคสต์, 228
- เคียฟ, 131
- แคนาดา, 115, 170
- แคลิฟอร์เนีย, 115
- โคชินจีน, 229-31, 235, 237, 240, 308-9
- โคโตเนา, 238
- โคลัมโบ, 212
- โคลัมเบีย, 23, 95, 398

- ไคโร, 311, 412
- จอร์เจีย, 29
- จอร์จทาวน์, 212
- จากร์ตา, 215, 304, 326, 388, 414
ดู ปัตตาเวีย
- จีนซีฮ่องเต้, 293
- จิเรบน, 305
- จีน, 1, 2, 70, 77, 120-21, 177, 184-87,
225, 230-31, 283, 285-90, 292-95,
306, 346-47, 390, 419
- จุฬาลงกรณ์ (รัชกาลที่ 5), 37, 182-83,
315 ดู พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าฯ
- เจดดาห์, 311
- เจนีวา, 69, 248-49, 290
- เจิ้งเหอ, 346
- เจียงไคเช็ค, 290, 292
- โจวเอินไหล, 285
- ชาว, 20, 54, 215, 220, 241, 279-80,
301, 305, 307, 315, 335, 347
- ซิโมนเชก, 173
- ซิลี, 93-94, 103
- เซโกสโลวาเกีย, 1
- เซียงใหม่, 342
- โซซุ, 171-172
- ซัดลีมะ, 171-173
- ซันนีอกทันท์, 238
- ซาไก, 301
- ซาบัง, 322
- ซาราโกซา, 102
- ซาราเซ็น, 28
- ซาอูดีอาระเบีย, 184
- ซิมบับเว, 55
- ซีดาน, เมือง, 380
- ซีปอย, 114, 278
- ซีลอน, 212, 345
ดู ศรีลังกา
- ซุนยัตเซ็น, 230
- ซูการ์โน, 20, 224, 323
- ซูริค, 176
- ซูลู, หมู่เกาะ, 21
- ซูฮาร์โต, 221, 294, 413
- เซนติบาร์, 347
- เซนต์ปีเตอส์เบิร์ก, 37, 156, 159, 292
- เซนกัล, 227, 238
- เซมารัง, 52-55, 58
- เซลิเบส, 301
- แซน, แม่น้ำ, 73, 189
- แซนเฮียร์ส, 221
- เซิร์บ-โครแอต, 130, 395, 423
- ไซงอน, 233, 236-40, 328
- ไซบีเรีย, 131, 181

- ญี่ปุ่น, 21, 37, 121, 171-82, 207, 225-26, 245, 289, 397, 417
- ดอร์พัต, มหาวิทยาลัย, 157
- ดับลิน, 170
- ดาการ์, 226-27, 238
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร, 315, 317
- เดซิมา, 172
- เดนมาร์ก, 37, 98, 411
- แดง, แม่, 287
- ตั้งถิ่นฐาน, 229-31, 237, 277-78
- ตาสิตี, 278
- ติมอร์ตะวันออก, 221, 323, 349
- ตุรกี, 20, 80-81, 399, 417
- โตกูกาวา, 171, 174
- โตเกียว, 173-175, 183, 397
ดู เอโตะ
- ไต้หวัน, 177, 181, 412, 419
- ทิดอร์, 321
- เท็กซัส, 115
- แทนเนนเบิร์ก, 285
- ธงชัย วินิจจะกูล, 312-15
- นครวัด, (เมืองพระนคร), 289-94, 326, 328, 331, 334
- นโรดม สีหนุ, 234, 236, 294, 334
- นอร์ทัมเบอร์แลนด์, 160-61
- นอร์เวย์, 73, 131-32, 201, 400, 403, 411
- นางงซากิ, 172
- นานกิง, 292
- น่านเจ้า, 20
- นิวกานาดา, 89
- นิวกีวี, 320, 322-25 ดู อีเรียนตะวันตก
- นิวยอร์ก, 114, 268
- นิวซีแลนด์, 170
- เนเธอร์แลนด์ ดู ฮอลแลนด์
- ไนจีเรีย, 221
- บราซิล, 23, 82, 92, 108, 244, 349, 390, 394, 398
- บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ, 163-64, 180, 327-329
- บริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์, (VOC) 180, 206, 305-7, 329
- บลัว, เมือง, 238
- บลอรา, เมือง, 269
- บอร์โดซ์, 239
- บอร์เนียว, 301, 333, 347
- บอสตัน, 114
- บันดุง, 223, 233
- บัลแกเรีย, 130, 140, 400, 410-11
- บัวรี, 87

- บัวโนสไอเรส, 94, 112-13
 บายน, 334
 บาวาเรีย, 148
 บีโนนโด, เขต, 46, 48
 บุโรพุทโธ, 326-27, 335-36
 บูดapest, 129
 บุร์บอง, ราชวงศ์, 144, 148, 175, 187, 273, 344
 เมงกอล, 122, 164-65
 เมรุต, 132
 เมลเยียม, 56, 134, 217-18, 267
 เมอร์ลิน, 37, 154, 174, 179, 209, 355
 แมร์นาดอตต์, 201
 โบโกตา, 112, 269
 โบลิเวีย, 95
 โบฮีเมีย, 34, 56, 128, 140, 358
 บรัสเซียม, 29, 38, 173-74, 193, 198, 221, 276, 290-91, 329, 380
 บริอังกัน, 223
 ปอนติอานัก, 347
 ปักกิ่ง, 186, 230, 287, 347
 ปัตตาเวีย (จากอาร์ตา), 183-84, 215, 217, 222-24, 233, 241, 304, 311, 323, 327
 ปากีสถาน, 247
 ปาราควัย, 21, 95, 113, 115, 360
 ปารีส, 29, 58, 72, 74, 125-27, 154, 189, 230, 233, 238, 311, 355
 เปรู, 87, 89, 93, 120, 143, 265, 343, 353, 398
 เปอร์เซีย, 29, 48, 81, 97, 140, 300
 ดู อิหร่าน
 แพลก พิบูลสงคราม, จอมพล, 97, 230
 โปรตุเกส, 92, 98, 107-8, 137, 210, 218, 298, 304, 345, 418
 โปแลนด์, 56, 139, 371, 400, 406
 ฝรั่งเศส, 10, 19, 36, 56, 69-72, 125, 128, 133-35, 137, 142, 148, 185, 210, 215, 218, 228, 230-33, 236-38, 251-52, 264, 266, 271, 278-79, 285, 289-90, 298, 320, 327, 334, 351, 367, 400, 405, 418
 พนมเปญ, 230, 236, 238, 240, 334
 พม่า, 169, 181-82, 212, 219, 252, 275, 300, 314, 326-31, 338-39, 347
 พระตะบอง, 233, 239, 328
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ, 185-87, 312 ดู มงกุฏ (รัชกาลที่ 4)
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ, 282, 315 ดู จุฬาลงกรณ์ (รัชกาลที่ 5)
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ, 185-86 ดู วัชรินทร์ (รัชกาลที่ 6)
 พอลพต, 289, 290, 334
 พาราณสี, 96
 พุกาม, 327, 328, 339

พุทธ (โคตม), 355
 เพกกันบารู, 343
 เพ็ดชะราชา, 233
 ฟลอรันเต, 48-49
 ฟลอริดา, 304, 372
 ฟินแลนด์, 131, 140
 ฟิลาเดลเฟีย, 114, 351, 365
 ฟิลิปปีนส์, 47, 181, 212, 218, 224, 260,
 270, 280, 303-7, 320, 339, 345,
 390, 414
 มงกุฎ (รัชกาลที่ 4) , 312
 ดู พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ
 มลายา/มลายู, 169, 182-83, 219, 224,
 299, 301, 307, 310, 333, 347
 มอนติคาร์โล, 205
 มอริเชียส, 153
 มอสโก, 290-93, 311, 401
 มะนิลา, 46-47, 223, 304, 307, 311, 414
 มะริด, อ่าว, 306
 มะละกา, 222, 299
 มะละแหม่ง, 275
 มาเคียวเวลลี, ลิทธี, 80, 105, 135, 155,
 200, 319, 331
 มัสกัต, 347-48
 มาไซเรียน, ทะเลสาบ, 285
 มาดริด, 88-93, 102, 112, 154, 344
 มาดากัสการ์, 277-78
 มาลี, 55-56, 227
 มาเลเซีย, 299, 301-2
 มิถ่อ, 233
 มินดาเนา, 333
 มิสซิสซิปปี, แม่น้ำ, 304, 375
 เมกกะ, 22, 96-97, 311
 เม็กซิโก, 50-51, 87, 93-94, 102, 112-
 13, 120, 307, 353, 364, 398, 417-19
 เม็กซิโกซิตี, 110-12, 291, 364
 เมจิ, 172-74, 182, 226
 เมเวเก, 321
 โมซัมบิก, 218, 244-46, 251, 349
 โมนาโค, 205
 โมร็อกโก, 21, 25, 200-1, 277, 371
 โมลุกกะ, 224, 325
 โมเสส, 28
 ยอกยาการ์ตา, 223, 414
 ยอร์กเชียร์, 161
 ย่างกุ้ง, 212, 219, 223
 ยาลอง (เหิงยูนแอนน์), 287
 ยูโกสลาเวีย, 3, 130, 293, 395, 407, 424
 ยูเครน, 130, 157
 เยอรมนี, 1, 56, 98, 125, 150, 173,
 183, 200, 218, 251-52, 271-72,
 285, 417

- ยูดาเย, 122, 268
 เย้วย, 287
 แยงซีเกียง, แม่น้ำ, 306
 รัสเซีย, 37, 80, 125, 133-34, 180, 192,
 201, 273-74, 281, 286, 290, 292,
 329, 380, 390, 409
 ริโอ เดอ จาเนโร, 349
 ริโอ เดอ ลา พลาตา, 95, 113-15
 ดู อาร์เจนตินา
 เรียว, 243
 โรม, 67, 96-98, 224, 403
 โรมานอฟ, ราชวงศ์, 154, 209
 โรมานเนีย, 130, 148, 152, 196-97, 409
 ลอนดอน, 37, 73, 101, 154, 158,
 163, 170, 228, 304, 342, 344,
 349, 384, 402
 ลอนนอล, 294, 334
 ลาว, 229, 233-38
 ลิมา, 87, 102, 110
 ลิสบอน, 108
 ลีเดน, 223, 327
 ลียง, 136
 ลูซาน, 290
 วชิราวุธ (รัชกาลที่ 6), 37, 185-86
 ดู พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
 วอชิงตัน ดี.ซี., 154
 วอร์ซอ, 380
 วาลัวร์, ราชวงศ์, 248
 วิตเตนเบิร์ก, 67
 วิตเทลบาค, 148
 วินเซอร์, 148
 วินท์, เมือง, 233
 วิลเลียมปงตี, 227
 เว้, 230, 240
 เวเนซุเอลา, 87-89, 92-93, 103, 115,
 345, 351, 398
 เวียงจันทน์, 233, 236-38
 เวียดนาม, 1-2, 229-39, 245, 270, 277,
 283, 287-94
 เวียดนาม, 128, 163, 190-92, 194, 197,
 267, 329
 ศรีลังกา, 21, 301, 345 ดู ซีลอน
 สก็อตแลนด์, 33, 72, 161-63, 344, 386,
 390
 สเตราส์เซตเทิลมันท์, 299
 สเปน, 50, 56, 85, 87, 91, 103-5, 134,
 137, 154, 210, 212, 266, 298,
 303-4, 321, 343-44
 สยาม, 37, 99, 135, 182-87, 206, 229-
 30, 253, 299, 312-19, 328, 338,
 347,
 สวิตเซอร์แลนด์, 56, 247-53, 285, 391
 สวีเดน, 37, 201, 400-3, 411, 417
 สหพันธรัฐมลายู, 299-302, 310

สหภาพโซเวียต, 1, 3, 81, 201, 274,
289-90, 292-95, 371, 409

ดู รัสเซีย

สหรัฐอเมริกา, 23, 85, 91, 104, 115,
134, 143, 202, 218, 280, 285,
299, 344, 351-52, 372-75, 386,
390, 398, 419

สหราชอาณาจักร, 3, 33, 37, 102, 133,
138, 142, 173, 183, 202, 218,
284, 344, 385-86, 419 ดู อังกฤษ

สอน เวียนไส, 238

ลิงคอล์น, 169, 183-84, 223, 243, 299,
327, 333

ลีลล์, 238

ลูกันวอร์ก, 233

ลูมาตรา, 222, 241, 301, 322

ลูการ์ตา, 223, 379

ลูริยวมันท์ 2, 294

เลียมเรียบ, 328

หยงเลอ, 346

เหมาเจ๋อตง, 286, 290, 293

เหลียงจื๋อ, 230

เหิงยงแอนท์ ดู ยาลอง

หุย คานทูน, 238

ฮอตทาว, 170

ฮอสเตรเลีย, 170, 181, 244, 341, 384

ฮอสเตรีย, 34, 134, 198-203, 329, 380

ฮอสเตรีย-ฮังการี, 36, 134, 138, 149,
153, 179, 182, 193, 198

อักกรา, 212, 228

อังกฤษ, 36, 56, 71, 91, 98, 135, 158-
66, 173, 182-85, 207, 210, 249,
268, 275, 283, 290, 299, 304, 308,
314, 384, 417 ดู สหราชอาณาจักร

อันนัม, 229-31, 237, 287

อัมบอน, 220, 222, 241

อัฟกานิสถาน, 1, 402

อัมสเตอร์ดัม, 223

อัลจีเรีย, 25, 207, 270, 277

อัลเบเนีย, 3, 48, 285

อาละห์, 301-2

อาร์เจนตินา, 23, 94-95, 103, 113-14,
343 ดู ริโอ เดอ ลา พลาตา

อาหรับ, 225, 345, 347, 380, 388, 413

อิตาลี, 56, 140, 219, 251-52, 264, 267,
371, 400

อินเดีย, 158, 163-70, 184, 214, 244,
300-301, 327-31, 390

อินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์
ดู อินโดนีเซีย

อินโดจีน, 2-3, 107, 182, 226-40, 278,
294-95, 328, 330,

อินโดนีเซีย, 18, 20, 54, 181, 183-84,
206, 215-26, 240-44, 252, 264,
294, 301, 310, 320-38, 345, 390,
401, 413, 426

- อินทราวุธ, 46
- อิรัก, 55, 399
- อิสตันบูล, 130, 132, 139, 397, 399
ดู คอนสแตนติโนเปิล
- อิสราเอล, 272, 380, 424
- อิหร่าน, 80, 153, ดู เปอร์เซีย
- อียิปต์, 132, 140, 205, 268, 413, 418-19
- อีเรียนตะวันตก, 224, 323-25 ดู นิวกินี
- อีเลียต, 267
- อูรุกัย, 95, 113, 115
- อูวะจิมะ, 172
- เอควาดอร์, 89, 95, 115
- เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 169, 253, 288,
298, 303, 306, 309, 316, 319,
328, 331, 334, 338
- เอดินเบอะเรอะ, 161
- เอโดะ, 172, 175 ดู โตเกียว
- เอเธนส์, 48-49, 126
- เอสโตริล, 206
- แองโกลา, 218, 349
- แอนทเวิร์ป, 57, 120
- แอฟริกา, 82, 94, 98, 106, 169, 179,
206, 215, 2๔6-27, 253, 273, 297-
9, 341, 345-7, 417
- แอมบอยนา, 220
- เอียว โคอูส, 239-40
- โอซากา, 172, 175
- โอเดสซา, 126
- โอมูระ, 172
- ไอบีเรีย, 304, 307, 343, 370
- ไอออร์โคสต์, 227, 238
- ไอร์แลนด์, 72, 98, 137, 140, 163, 219
- ฮอนชู, 133, 175, 182
- ฮอลแลนด์ (เนเธอร์แลนด์), 56, 134,
215-18, 225, 241-43, 267, 276,
279, 298, 304, 327-29,
- ฮังการี, 1, 35, 128-29, 138-40, 144-45,
149-51, 182, 193-99, 201-4, 207,
253, 390
- ฮัตรีเมตต์, 347
- ฮันโนเวอร์, 148, 152 ดู George I;
George III; Victoria
- ฮับสบูร์ก, 138, 150, 175, 192-3, 198,
203, 209 ดู Charles V; Felipe II;
Franz II; Franz Ferdinand; Franz
Joseph II; Leopold II; Maria
Theresa
- ฮานอย, 230, 233-39
- เฮก, 215, 223, 321
- เฮติ, 87, 89, 351-52
- โฮจิมินห์, 290
- โฮเฮนซอลเลิร์น, 148, 152, 173, 209
ดู Frederick the Great; Frederick
Wilhelm III; Wilhelm II

ผู้เขียนคาดไว้อยู่แล้วว่าผู้แปลต้องใช้คำศัพท์พิเศษแบบ 'ศักดินา' (ราชาศัพท์) เมื่อกล่าวถึงกิจกรรม (พระราชกรณียกิจ) ต่างๆ ของกษัตริย์ไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน แต่สิ่งที่ผู้เขียนไม่คาดคิดก็คือ คำศัพท์พิเศษเช่นเดียวกันนี้กลับถูกนำมาใช้กับกษัตริย์ของต่างประเทศทั้งหมดเช่นกัน รวมทั้งกษัตริย์บางองค์ที่ไม่น่าจะยกย่องชื่นชม ได้สักเท่าไรนัก เช่น William the Conqueror ของอังกฤษ Francois I ของฝรั่งเศส Franz II ของออสเตรีย Wilhelm II ของเยอรมนี และองค์อื่นๆ เมื่อผู้เขียนร้องค้านขึ้นมาว่า IC นั้น โดยแก่นแท้แล้วมีจิตใจเป็นรีพับลิกัน และกษัตริย์เกือบทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ก็เป็นการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาด้วยนัยยะอันแย่งยอนและเป็นปฏิบัติกัน แต่คำคัดค้านนี้กลับถูกบัดให้ตกไปอย่างรวดเร็วว่า

'อาจารย์ไม่เข้าใจขนบธรรมเนียมและสถานการณ์ของเรา'

ด้วยความประหลาดใจและท้อแท้ ผู้เขียนจึงเผ้ารอที่จะได้เห็น IC ฉบับแรก ที่แปลออกมาแบบ 'กษัตริย์นิยม'!

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการแปล

แปลโดย

กษิร ชีฟเป็นสุข เกียรติศักดิ์ เศรษฐพัฒน์วนิช คุณากร วาณิชยวิรุฬห์

ฉลอง สุนทราวาณิชย์ ทรงยศ แวหงษ์ ธเนศ อภรณ์สุวรรณ

ภัควดี วีระภาสพงษ์ วีระ สมบูรณ์ ศุภมิตร ปิติพัฒน์

9 789744 993793

ราคา ๒๗๕ บาท